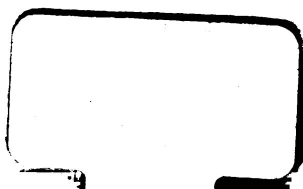

54 —

Dr. Horák

DĚJINY
ŘEČI A LITERATURY
ČESKÉ.

KTERÉŽ SEPSAL

ALOIS VOJTĚCH ŠEMBERA,

PROFESOR ŘEČI A LITERATURY ČESKÉ NA C. K. VYSOKÝCH ŠKOLÁCH VÍDENSKÝCH, SEKRETÁŘ A REDAKTOR ČESKÝCH ZÁKONŮ ŘÍŠSKÝCH V MINISTERIUM ZÁLEŽITOSTÍ VNITŘNÍCH, RYTÍŘ CÍS. RUSKÉHO ŘÁDU SV. ANNY TŘÍDY DRUHÉ, DOPISUJÍCÍ ÚD KR. ČESKÉ SPOLEČNOSTI VĚDECKÉ V PRAZE, C. K. SPOLEČNOSTI VĚDECKÉ V KRAKOVĚ, C. K. MORAVSKO-SLEZSKÉ SPOLEČNOSTI PRO ZVELEBENÍ ROLNICTVÍ, POZNÁNÍ PŘÍRODY A VLASTI V BRNĚ, CÍS. GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI V PETROHRADĚ, SKUTEČNÝ ÚD CÍS. GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOTI VE VÍDNI, CÍS. SPOLEČNOSTI PŘÁTEL PŘÍRODOVĚDY V MOSKVĚ A ARCHEOLOGICKÉ SPOLEČNOSTI TAMTÉŽ, A ČINNÝ ÚD SPOLEČNOSTI ČESKÉHO MUSEUM.

VYDÁNÍ TŘETÍ.

VE VÍDNI.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

1869.

Čta rozuměj; rozuměje rozvažuj; rozvažuje rozsuzuj; rozsuzuje nehaněj a nepotupuj; ale umísli, lepší udělej: a my budeme tebe chváliti.

Sixt z Ottersdorfu.

Předmluva.

Tyto dějiny sepsal jsem prvotně ku potřebě posluchačů svých při čteních o řeči a literatuře české na bývalé stavovské akademii v Olomouci, chtěje jim podati skrovný obraz činnosti duchovní čili vzdělanosti národu Českého od nejstarší doby až do nynější. Pro snadnější toho dovedení rozvrhl jsem spis svůj za příkladem slovútných mužů M. Greče (r. 1822) a J. Jungmanna (r. 1825) na patero částí, položiv napřed jádro dějin obecných a dějin umění, po něm dějiny řeči a literatury a na konec vyčtení spisů znamenitějších.

Veškeré tyto děje, i také úvod o povaze jazyka českého, vzdělal jsem dle pramenů původních, úvod dle Dialektologie československé, r. 1864 vydané, děje dávnověkosti české dle svého spisu „Západní Slované v pravěku,“ tištěného r. 1868, středověké dějiny řeči, zvláště pokud se v nich líčí šíření germanisace v zemích českých, dle diplomatářů zemí těchto, změny pak v jazyku a dobropísemnosti a historii literatury vyložil jsem dle očitého ohledání větší části spisů, zejména starších.

Co se týče památek písemných o sobě, podal jsem o starých spisech zprávy zevrubnější, doloživ při každém, kde

se lze nějaké úvahy o něm dočísti; což zvláště se vztahuje k nynějšímu třetímu vydání věku starého, z velké části předělanému. Z knih XV—XVIII století sestavil jsem toliko výbor, pominuv mnohou knihu, ježto se mi, co do věci i co do formy, méně důležitou býti viděla, na př. traktáty nábožné pouze polemické, knížky ascetické, kázaní o sobě atd.; z doby pak nejnovější (od r. 1780—1868) hleděl jsem podati přehled spisů co možná úplný, by patrno bylo, jakou hojnost plodů duchovních národ Český od svého znovuzrození na jevo vynesl, a kterak jmenovitě od r. 1848 mnohá oddělení literatury, ježto prvé buď málo se vzdělávala aneb naprosto ležela ladem, důkladnými pracemi se naplnila.

Za písemnými památkami položil jsem krátké životopisy spisovatelů českých na počet výše 770, a za nimi příklady jazyka a pravopisu, počínaje od Rukopisu Zelenohorského až do dneška. Tyto zprávy životopisné, v jedno pojaté s úvahami o literatuře a se seznamem spisů čili s bibliografií, poskytnou dosti úplný obraz písemnictví českého a budou vhodnou obranou proti planým řečem protivníkův našich, kteří podnes osmělují se vytýkati nám, že prý nemáme literatury. Z dotčené pak sbírky příkladů, zvláště právnických a biblických, nabudou zpytatelé češtiny poučení, kterak řeč česká prodlením času se tříbila, jaké změny v dobropísemnosti se dály a jaký duch vesměs každé doby v literatuře se jevil.

Mnoholetými studiemi historické topografie zemí českých a jiných západních zemí slovanských a bedlivým čtením děje- a zeměpisců římských a řeckých došel jsem vědomí, že Čechové, Moravané a Slováci obývají ve své vlasti od pravěku, a že tudíž i památky řeči české a vůbec slovanské jdou nejméně o 500 let výše, nežli se posud za to pokládalo, totiž až do časů Julia Caesara (r. 58 př. Kr.). V kterémžto příčině počátky dějin řeči i dějin obecných, jak tuto se vykládají,

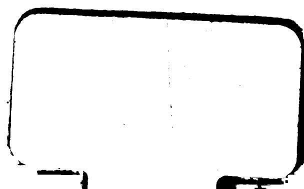
podstatně se liší od týchž počátků, vyložených v Dobrovského a Jungmannově historii literatury české.

Podobně odchýlil jsem se od posavadních historiků literaturních v ustanovování času, kdy některé starší památky byly sepsány, ježto na př. kladu původ přídavku českého k latinskému listu Litoměřickému asi k r. 1218 místo r. 1057, slovník *Mater Verborum* asi k r. 1252 místo r. 1202, Alexandreidu a Legendu o 12 Apoštolích k r. 1300 místo r. 1250, slovník Bohemář k r. 1390 místo r. 1309 a j. Rovněž pokládám původ epických básní Rukopisu Kralodvorského z důvodů na místě náležitém uvedených do XIII. století, kdežto většina novějších spisovatelů má je za mnohem starší.

V novější době konečně odstoupil jsem, ač velmi nerád, od předchůdců svých také v tom, že jsem v bibliografii pominul spisy, psané od 25 let v tak řečené nové slovenčině, co řeči uměle dělané, od češtiny rozdílné, nechtěje přijetím jich do literatury české dáti příčiny k výčitce, že Čechům a Moravanům něco přivlastňuji, co není jejich.

Některé výše připomenuté odchýlky od dosavadních historií písemnictví českého a jiné věci byly příčinou, že tyto dějiny, když první jich část tiskem vyšla, nebyly od některých spisovatelů velmi příznivě posouzeny. Nejprvé vytýkáno jim, že způsob, dle něhož jsou uspořádány, jest zastaralý, a že se z nich měly za příkladem německých spisů toho druhu dějiny řeči vyloučiti. Ale mně podobá se, že rozdělení, zavedené Grečem do dějin literatury ruské a Jungmannem do literatury české, posud potřebám našim dobře vyhovuje, ano bylo by žádati, abychom měli také děje literatury jiných národů slovanských, ruského nevyjímajíc, týmž způsobem vzdělané; o literatuře německé ať ničeho nedím, ježto jí pro velkou hojnost spisů a dějů tímto rozměrem téměř ani vzdělati nelze. Co se však dotýče literatur německých za vzor vy-

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

54 —

v přesvědčení svém, že výše dotčení dva mladí spisovatelé byli původcové těch lichých skladeb, neuváživše ovšem ve své jinošské lehkomyslnosti, jaký účinek jejich nerozmyšlená práce někdy míti bude.

Posléz vytčeno mi v Obzoru, že jsem nešetřil v části bibliografické zde onde náležité přesnosti a přísnější určitosti. Jestli tomu tak, a našlili by znatelé literatury u vypočtení spisů mezery neb vady nějaké, tedy na ně slušnou prosbu vznáším, aby mi laskavě pojmenovali spisy, jež jsem pominul, pomíjeti jich nemaje, i také ty, jež jsem do seznamenání položil, nemaje jich tam klásti. Taktéž snažně žádám všech pánů spisovatelů a jiných čtenářů, kteří by v připojených krátkých zprávách životopisných nějaké pochybení neb nějaký nedostatek shledali, aby mi to dobrotivě oznámili.

Ku konci vzdávám srdečné díky příteli svému, dvorskému sekretáři, panu Antonínovi Rybičkovi, za ochotnost, s kterou se mi u vzdělávání tohoto díla radou a hojnými příspěvky propůjčil měrou takovou, jako by mu bylo činiti bývalo o zdokonalení jeho vlastního spisu; rovněž slušné díky činím všem jiným pánům a přátelům, kteří mi zprávami literárními a životopisnými v práci mé byli nápomocni.

Ve Vídni, dne 17. prosince 1868.

A. V. Š.

ÚVOD.

O řeči české vůbec.

Prvé než budeme vypisovati dějiny řeči české, vidí se býti příhodno, abychom udali, v kterých zemích a krajinách jest obecná, a vytknuli, na kterém místě mezi řečmi slovanskými jest postavena, kterými podstatnými známkami se od těchto řečí rozeznává, a na kolikero nářečí a různořečí se rozchází.

1. Kde se mluví česky.

Řeč česká obecná jest bez přítrže v Čechách, v Moravě a ve Slézsku, kdež slove moravská, na Slovensku, kdež se nazývá slovenská a v části Dolních Rakous. Rozhraní její jde od Litoměřic v severních Čechách přes Turnov, Vrchlabí a Náchod okolo Landškrouna do Moravy, kdež postupuje severně od Olomouce a Hranic ke Krnovu, k Ratiboři v pruském Slézsku a k Fridku v Těšínsku; níže Fridku přechází na Slovensko, jde tu severním Trenčanskem a Oravou po Tatrách k Bardějovu, Uhváru a Humennému, dále okolo Košic k Římavské Sobotě a ke Kostelním Moravcům, pak vedlé Komárna k Prešpurku a Děvínu, a pořičím Moravským k Cahnovu v Rakousích, odkudž se točí vedlé Dyje přes Znojmo a Jemnici do Čech k Jindřichovu Hradci, a jde pak západně

od Budějovic k Domažlicům a okolo Plzně a Budyně k Litoměřicům nazpět.

Vně tohoto souvislého okršlku mluví se česky v různých osadách v Horních Rakousích u Lince, v Haliči, v Dolních Uhřích, v Banátě, v Charvátsku, Slavonsku a v Hranici vojenské; též v pruském Slézsku blíž Opolí a v Braniborsku u Berlína.

Čechů počítá se dle vypočtení, učiněného podlé konskripce z r. 1857, v Čechách 2,925.982, v Dolních Rakousích mimo Vídeň 2.800, v Horních Rakousích 3000, v Charvátsku a Slavonsku 1200, v Kladsku 2700, v Opolsku 5000, v Branibořích 2200, dohromady 2,942.882; Moravanů počítá se v Moravě 1,351.982, v Opavsku a Těšínsku 92.326 a v pruském Opavsku 48.000, dohromady 1,502.308; Slováků jest dle též konskripce v Uhřích 1,612.290, v Dolních Rakousích 6.900 a v Haliči 2.200, dohromady 1,621.390. Kromě toho klade se počet Čechů, Moravanů a Slováků ve Vídni na 85.000, ve vojenské Hranici na 10.000 a ve vojsku na 100.000. Připočteli se tedy z obyvatelstva Vídenskéko 50.000 k Čechům, 25.000 k Moravanům a 10.000 k Slovákům, a ze sumy Čechoslovanů v Hranici a ve vojsku dvě čtvrtiny k Čechům a po jedné čtvrtině k Moravanům a Slovákům, jest Čechů 3,047.882, Moravanů 1,554.508 a Slováků 1,658.590; všech Slovanů českých tedy jest 6,261.580, z nichž 57.900 vychází na země Pruské.

2. Na kterém místě postavena jest řeč česká mezi ostatními řečmi slovanskými, a čím se hlavně od nich rozeznává.

Kmen slovanský, jakož vědomo, dělí se na několik národů, z nichž každý má svou zvláštní řeč spisovnou. Kteréžto řeči jsou dle položení zeměpisného tyto: 1. na severozápadu: *a*) česká, *b*) hornolužická, *c*) dolnolužická, *d*) polská; 2. na východu: *e*) maloruská, *f*) velkoruská; na jihu: *g*) bulharská, *h*) srbskocharvátská a *i*) kraňskoslovenská. Řeč česká, jsouc mezi devaterem řečí těchto nejzápadnější,

dle ústrojí svého nejvíce příbuzná jest řečem sousedním, horno- a dolnolužické, polské a maloruské; méně jest příbuzná řeči velkoruské, srbskocharvátské a kraňskoslovenské, nejméně pak řeči bulharské.

K církevní řeči slovanské čili k tak zvané řeči staroslovanské, kteráž jest matkou nynější řeči kraňskoslovenské a bulharské, má se nynější řeč česká asi tak, jako neť k ujkyni.

Tato příbuznost řeči české s ostatními slovanskými řečmi jeví se jednak v přízvuku a časoměrném dloužení neb krácení hlásek; v hláskách prvotních, ve formách mluvnických, v tvoření slov a ve skladbě, jednak v tom, že jistá slova v řeči české jsou a v jiných řečech nejsou, aneb že se jich v jiných řečech v rozdílném rozumu užívá.

Hlavní známky, jimiž se řeč česká, co do přízvuku a hlásek, od jiných řečí slovanských liší, a naopak, jsou tyto:

a) Známky řeči české.

Přízvuk jest na první slabice: Bôleslav, dô Prahy. Blíž rozhraní řeči polské však přechází na předposlední slabiku. Hlásky se časoměrně prodlužují a krátí: zastává, zástava. Blíž rozhraní řeči polské v Moravě a na Slovensku i časoměra mine.

h klade se místo **g**: hus (pol. gęs), hrad (p. grod);

c „ místo **ć**, **ť** a **št**: noc (kr. slov. noć, srb. noť, bulh. nošt), pec (kr. sl. peč, srb. peť, bulh. pešt);

d vsouvá se před l: pravidlo (jihoslov. pravilo), křidlo (jihosl. krilo);

r přisouvá se v slovech: rmoutiti (mútiti), rdousiti (dúsiti);

t v infinitivu sloves v řeči obecné: říct (říci), séct (séci); toliko v Opavsku a u Slováků na pomezí rakouském a po různu v Čechách říká se: říc, séc.

b) Známky řeči hornolužické.

Přízvuk jest na první slabice jako v češtině.

o místo e: žona (žena), ramjo (rámě);

o „ a: strowjo (zdraví), strona (strana);

ś „ ř a r: pśed (před), kśiž (kříž), pśavica (pravice);

h a v před o: hokno (okno), hobr (obr), vobaj (oba), voko (oko);

h místo g: noha, roh, bohaty.

Duál jest ve všech částech řeči.

c) Známky řeči dolnolužické.

Přízvuk jako v polštině. Další tři známky výše položené, jakož i duál, má společně s řečí hornolužickou. Zvláštní známky její jsou tyto:

a neb ja klade se místo e: jaden (jeden), vjacor (večer);

g misto h: noga, rog, bogaty;

c misto: č voci (oči), cas (čas), cinil (činil).

d) Známky řeči polské.

Přízvuk jest na předposlední slabice: z Krakôva. Hlásky se časoměrně nedlouží.

ja neb a klade se místo ě: piana (pěna), ciało (tělo), las (les);

ę a ą nosové: węgorz (úhoř), wiązać (vázati);

o místo a po l a r: młody (mladý), proch (prach);

jo neb o místo e: biorę (beru), lot (let), brzoza (březa)

samohlásky a, e, i, o, u kladou se před l a r: martwy (mrtvý), pełny (pln), wilk (vlk), żółty (žlutý).

e) Známky řeči velkoruské.

Přízvuk jest nestejně rozložen. Dlouhých slabik není.

o klade se místo je: oleň (jelen), oseň (jeseň);

o se vkládá: volk (vlk), torg (trh), vichor (vichr);

e vsouvá se před ł a ṛ: djerevo (dřevo), bereza (březa), čełověk (člověk);

č místo ť neb c: noč (noc), peč (pec), chočeť (chce);

a zde onde místo o: varata (malor. voróta, vrata), gałava (malor. hołova, hlava);

e vyslovuje se vesměs jako je: djeň (den), bjerjeg (bereh, břeh).

Hrdelní hlásky g, ch, k nemění se: nogě (noze), muchě (muše), rukě (ruce).

f) Známky řeči maloruské.

Přízvuk a pět prvních známek výše položených má řeč maloruská společně s řečí velkoruskou. Mimo to má tyto známky zvláštní:

i místo o: Lviv (Lvov), kiň (kůň), podile (podolí);

i „ ě: misjac (měsíc), bílyj (bělý);

u „ v, ač ne všude: u lisi (v lese), učora (včera);

h „ g: hora, bih (bůh), cyhan (cigán).

g) Známky řeči srbskocharvátské.

Přízvuk jest neurčitý.

i klade se místo y vesměs: mi (my), sin (syn);

di, ni, ti tvrdé jako dy, ny, ty: saditi (sadyty), hoditi (chodyty);

e místo y v koncovkách: sestre (sestry), knjige (knihy);

o „ l v koncovce: pepeo (popel), dao (dal);

ac „ ec v koncovce: Karlovac (Karlovec), Požarevac (Požarevec);

dj místo z: medja (meze), zbudjen (zbuzen).

h) Známky řeči kraňskoslovenské.

Přízvuk a první tři známky řeči srbskocharvátské jsou také v řeči kraňskoslovenské. Kromě toho klade se:

o místo u a ú: sosed (soused), mož (muž), délajo (dělají);

u „ l: veseu (vesel,) délou (dělal), dou (důl);

j „ z: rojen (rozen), sajen (sazen);

č „ c: noč (noc), mačoha (macocha), peč (pec);

pr místo p ři: prhaja (přichází), prprava (příprava). Duál zachován jest ve všech částech řeči.

i) Známky řeči bulharské.

Přízvuk jest neurčitý. Slabiky jsou vesměs krátké.

št klade se místo c: mošt (moc), nošt (noc), pešt (pec);

žd místo z: mežda (meze), nažda (nouze);

ch slabé jako h: orehi (ořechy), muha (moucha);

t místo d: grat (hrad), tvrt (tvrd);

ę a ą nosové: agnę (jehně), ženą-ta (ženu tu), sględną (shlednu).

K podstatnému jménu přivěšuje se článek: mąž-ŧ (muž ten), ždrěbe-to (hříbě to).

Rozdílnost řeči české a jiných řečí slovanských patrnější bude ze slov tuto porovnaných:

Bůh, slovensky bóh a buoh; hornoluž. boh; pol. bóg; malor. boh i bih; dolnoluž. velkorusky, srbskocharv. a bulh. bog; kraňskoslov. bog, dial. boh.

Clověk, dial. človek a čovek; luž. a pol. człowiek, pol. dial. též człek; malor. čołovik; velkorusky čełavěk; srb. čoviek; kraňskoslov. človek a člouk; bulh. čoljak a ęljak.

Chléb, dial. chlíb a kliba; hornoluž. khlěb; pol. chleb; malor. chlib; velkor. chlěb; srb. hljeb (neb kruh); kr. slov. hleb (neb kruh); bulh. ljab neb hleâb.

Chlum (chlm); pol. chełm; h. luž. chołm, malor. a velkor. chołm; srb. charv. hum; kraňskoslov. hom.

Rozum; luž. a pol. taktéž; v ostatních řečech razum.

Země (též zem); luž. zem'a zem'a; pol. ziemia; malor. zemla; velkor. a srb. charv. zemlja; kr. slov. zemlja, dial. zemlje, bulh. zemė neb zem'.

Hvězda, dial. vězda; luž. taktéž; pol. gwiazda; malor. zvizda; velkor. a srbskocharv. zvězda; kr. slov. zvêzda, bulh. zvêzd.

Bílý; luž. bělу; pol. biały; malor. biłyj; velkor. bilij; srb. charv. bieli; kr. slov. beli; bulh. bjal.

Modliti se; d. luž. modliś se; h. luž. modlić so; pol.

modlić się; malor. mołyty sia; velkor. molitiś neb molit sja; srb. charv. moliti se; kr. slov. moliti.

Padl; d. luž. panuł; pol. padł; malo- a velkor. upał; srb. charv. pao; kr. slov. padu; bulh. padn'l či padnul.

Loven; luž. łojty; pol. łowion; malor. łovlen; velkor. łovlen; srb. charv. a slov. lovljen; bulh. loven.

3. Kolikero nářečí řeč česká v sobě obsahuje, a na kolikero podřečí a různořečí se tato nářečí rozcházejí.

Řeč česká, jakožto řeč národu, kterýž od časů nepamětných skládá se ze tří kmenů, dělí se na troje nářečí: české, moravské a slovenské, kterážto nářečí, rozšířena jsouce po krajině výše 80 mil zdélí, rozcházejí se opět na kolikero podřečí a různořečí. Hranice jich není spolu hranicí politickou zemí československých, nébrž nářečí české zabíhá místy do Moravy, moravské do Čech a do Slézska a slovenské do Moravy a do Rakous. Těmito různořečími blíží se řeč česká dle položení zeměpisného více méně vedlejším řečem slovanským, v severních Čechách poněkud lužické, na východní Moravě, ve Slézsku a na severním Slovensku polské, na východním Slovensku maloruské a na jižním kraňskoslovenské i srbsko-charvátské.

A) Nářečí české.

Nářečím českým mluví se v Čechách, pokud jsou slovanské, až na cíp země od Poličky k Bystrému a od Vojnova Městce k Přibyslavi a Polné, kdež se mluví moravsky; u Náchoda vchází k Chudobě do Kladska, pod Jihlavou u Telče a Dačic do Moravy a blíž Suchdolu v Budějovicku k Lomům do Rakous. Vně této krajiny mluví se česky v několika vesnicích okolo Stříbra.

Hlavní známky nářečí českého jsou:

Úzké hlásky e a i kladou se místo širokých a, e, u: růže (růža), růži (růžu), růží (růžú), meče (meča);

ej rozvedené klade se místo ý a í: dobrej člověk, pejcha, voni chodějí;

ou místo ú: ouřad, dlouhou, loukou;

h, ch, k, r a d, n, t, r v nom. mn. počtu adjektiv nemění se: drahý rodiče, plachý jeleni, chudý chalupníci.

Nářečí toto obsahuje v sobě troje podřečí: 1. západní, 2. střední a 3. východní; podřečí západní zavírá v sobě dvoje různořečí: Domažlické a Lužnické či Doudlebské, a podřečí východní jedno různořečí: Krkonošské.

B) Nářečí moravské.

Nářečí moravské jest obecné v Cechách od Poličky k Bystrému a Svojanovu a od Vojnova Městce až po Přibyslav a Polnou, téměř po celé Moravě, až na krajinu okolo Telče a Dačic, kdež se mluví česky, a na moravské Slovensko od hranic uherských až k prosmyku Lisskému, Zlínu, Napajedlům a Podivínu, kdež se mluví slovensky. Kromě toho má nářečí moravské průchod ve Slézsku, na západ od Těšína podél Ostravice až po Morávku a Bohumín a v Opavsku rakouském i pruském:

Za hlavní známky nářečí moravského pokládati lze:

Široké a, o, u místo e a i, zvláště v koncovkách: slepica slepicu, instr. slepicou, slepicó neb slepicú; ve kmenech však často úzké e a i, jako v Čechách: čekati, líto (slov. čakati, lúto);

ř vůbec jako v Čechách: hořký, na Slovensku r: horký;

i za j v časoslově jíti: idu, ideš atd.

Dělí se nářečí moravské na dvoje podřečí: západní a východní; každé podřečí obsahuje v sobě čtvero různořečí, totiž západní: 1. různořečí podhorské; 2. horské; 3. dolské či Litavské a 4. hanácké; a východní: 1. různořečí Dolnobečevské; 2. Hornobečevské či valašské; 3. Oderské či lašské a 4. Opavsko-Ostravické.

C) Nářečí slovenské.

Má průchod na jihovýchodní Moravě a v Rakousích, na Slovensku, v Uhřích v tak řečené Dolní zemi a v některých

osadách v Banátě. Rozhraní jeho počíná se u prosmyku Lisského na uherských hranicích, jde odtud k Vyzovicům, Zlínu, Napajedlům a Podivínu, kdež přechází do Rakous k Cahnovu a Střezenicům; odtud táhne se podél řeky Moravy k Děvínu a dále k Prešpurku, k Novým Zámkům a jižně až k Dunaji u Komárna, odkudž se točí k Tekovu, k Lučenci a Rimavské Sobotě a přes Plešivec ke Košicům; od Košic jde vedlé řeči maloruské k Humennému a Snině až téměř po Uhvár, obrací se potom ke Stropkovu a Lubovnému, odtud postupuje po hranicích haličských do Oravy, dělíc nad Trstěnnou a Náměstem část polskou té stolice od části slovenské; u Bystřice přechází do Třenčanska, v němž běží po řece Kysuci k Beskydu a odtud až k prosmyku Lisskému, kdež se počalo. Ve Spiši, ve Zvoleně a jinde jsou v okršlku slovenském některé osady německé, u Nitry pak jest několik osad uherských.

Hlavní známky nářečí slovenského jsou:

Široké a, o, u, nejen v koncovkách, jako na Moravě, ale i ve kmenech: duša, dušu, zajac, časa (číše), lubiť;

e za ě vůbec po retních: v hrobe, mesto, veru;

ié za í: viéra, miéra;

ý a ú prosté: býk, lúka;

r za ř: reka, prítel neb prjatel.

Dělí se na troje podřečí: 1. západní; 2. střední a 3. východní, z nichž první a druhé opět na několik různořečí se rozchází. Podřečí západní zavírá v sobě různořečí patero: 1. Moravskoslovenské; 2. Bělohorské; 3. Trnavské; 4. Dolnotřenčanské a 5. Hornotřenčanské; podřečí střední obsahuje v sobě též patero různořečí: 1. Hornovážské; 2. Pohronské; 3. Hontanské; 4. Novohradské a 5. Gemerské. V podřečí východním značných rozdílů není.[1])

---

[1]) Šíře rozbírají se zvláštnosti různořečí slovenských, moravských i českých v mém spise: Základové dialektologie československé. Ve Vídni 1864.

Rozvrh dějin řeči a literatury české.

Dějiny řeči a literatury české rozvrhují se na dvojí věk, starý a nový, a oba věkové na šestero dob.

1. Věk starý jde od nejdávnějších památek řeči české až do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili až do r. 1409 po Kr. Obsahujeť pak tré dob:

a) Od nejdávnějších památek řeči české až do zkázy království Moravského, čili až do r. 906 po Kr.

b) Od zkázy království Moravského až do uvedení osad německých v zemích československých, čili od r. 906 až do r. 1197.

c) Od uvedení osad německých v zemích československých až do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili od r. 1197 až do r. 1409.

2. Věk nový jde od vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského až na nynějšek, čili od r. 1409 až do r. 1867, a zavírá v sobě taktéž tré dob:

a) Od vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského až do úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské, čili od r. 1409 až do r. 1620.

b) Od úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské až do panování císaře Josefa II., čili od. r. 1620 až do r. 1780.

c) Od panování císaře Josefa II. až na nynějšek, čili od r. 1780 až do r. 1867.

Věk starý.

Doba první.

Od nejdávnějších památek řeči české až do zkázy království Moravského, čili až do r. 906 po Kr.

1. Dějiny vůbec.

Podlé jmen řek, hor, míst a národů, zachovaných u spisovatelů římských a řeckých, podlé památek, vynešených z hrobů pohanských a podlé založení i zřízení osad, jsou Slované nejstarší známí obyvatelé šíré krajiny od středního Rýna u Mohuče a od řek Vltavy (Fuldy), Sály a Dolního Labe až k Visle, a od Dunaje k moři Baltickému, Čechové pak, Moravané a Slováci jsou nejstarší známí obyvatelé zemí československých, počítajíc k nim také část Rakous a Bavor. Historikové a zeměpisci římští a řečtí nazývali Slovany v Germanii obecně Suevi (= Svavi = Slavi), kterýžto veliký národ dělil se již tehda na mnoho menších kmenů, z nichž se jmenují: Hermun-duri (Duřinci), Naristi (Nardští), Rakatae (Rakousi), Baemi (Čechové), Markomani (Moravani), Kvadi (Slováci), Korkonti (Krkonošci), Lugi (Lužané či Lužičané), Mugiloni (Mohylňané), Helvetoni (Habolané), Eudosii (Doksané), Varini (Vraňané), Rugi (Rujané či Raňané) a j.[1]). Ponejprv připomínají se Slované ger-

[1]) Strabonis Geographica, VII. 1. —C. Taciti Germania, 38—43 a j. C Ptolemaeus Geographia, II, 11.

manští (Suevi) r. 58 př. Kr., když pod vůdcem svým Ariovistem svedli bitvu za Rýnem s násilným dobyvatelem Gallie, Juliem Caesarem, v kteréž bitvě jmenují se také menší kmenové slovanští: Tribuci, Nemeti a Marcomani.[1])

O zemi České nejprvé zmínku činí zeměpisec Strabo k r. 5. po Kr., jenž praví, že t. r. Marobud, král Markomanský, vrátiv se z Říma do své vlasti, kmenovce své Markomany do Bujémum (Βουίαιμον), sídla svého, přeložil. Týž příběh líčí šíře souvěký dějepisec římský, Vellejus Paterculus, jenž vypravuje, kterak Marobud, jsa vojskem římským pod Tiberiem od Karnuntum a z Hesska obklíčen, z Moravy do Boiohoemum ustoupil, čině tu přípravy k obhájení země, kterak ale zbouřením Pannonců a Dalmatů z té veliké tísně byl vyveden. Vellejus, byv dříve s Tiberiem na Dolním Labi, vypisuje co svědek blízký, rozsáhlou říši Marobudovu, kteráž, majíc za hranice v levo Germanii (t. Německo), v pravo Pannonii a nazad Norikum, obsahovala veškeré země Polabské, Čechy, Moravu, Slovensko a Rakousy až po Dunaj.

Dle těchto spisovatelů měly Čechy již za časů Kristových u Řeků a Římanů totéž jméno, kteréž mají u cizích národů s nemalou proměnou podnes. V druhém století po Kr. přivádí zeměpisec Ptoleméus obyvatele země České pod jménem Βαίμοι (Baemi), jakž cizím národům Čechové slují po dnešní den.[2]) Kromě Bémů připomíná Ptoleméus, zemí okolních dobře znalý, obyvatele hor Krkonošských (Κορκόντοι), horu Ještěd (Jeschkenberg, Ασκιβουργίος) a Brod bavorský (Βρόδεντια), taktéž Rakousy (Ῥακάται), hory Javornici (Γαβρῆτα) a Lúnu a řeku Dyji (Τέ). Po něm jmenuje ještě Dio Cassius (r. 222) řeku Labe, která prý se prýští v horách vandalských (srbských).[1]) Pozdější spisovatelé římští a řečtí již o Čechách se nezmiňují, ani Evgippius, životopisec sv. Severina (ok. r.

---

[1]) J. Caesar De bello gallico, I. 51. [2]) Tacitus v kap. 28. své Germanie jmenuje při Bodamském jezeře krajinu Bojskou, za jeho časů „Bojemi" zvanou, a v kap. 42. dotýká jakéhos vypuzení Bojů ze země skrze Markomany, kterouž krajinu a kterýž příběh novější spisovatelé chybně vztahují k zemi České, majíce za to, že v Čechách prvopočátečně bydleli keltičtí Bojové a po nich němečtí Markomané.

500), ani letopisci byzantští a frančtí až do konce VIII. století. Tolik však z toho obecného ticha s jistotou vychází, že obyvatelstvo „bémské", kteréž bylo za Ptoleméa v držení země České, od onoho času ani jinam z Čech se nehnulo, aniž jiného obyvatelstva do Čech přibylo.

S tím, co tuto o prvních obyvatelích země České řečeno, shodují se dokonale zprávy starých letopisců domácích. Kronista Kosmas († r. 1125) klade Boemi (Čechy) dle pověsti do jeho časů dochované za první a jediné obyvatele země České, a vypravuje, že se tu usadili pod praotcem svým Boemem (Čechem) nedlouho po potopě světa a pomatení jazyků u věže Babylonské. [1]) Kterážto pověsť, pokud se týče usazení Čechů v nynější jejich vlasti, také v starodávné básni „Libušině Soudu" se vykládá. Prodlením času vládl v Čechách, dle Kosmy vlastně jen ve Vyšehradsku, kníže Krok, [2]) muž velemoudrý, po němž dosedla na knížecí stolec dcera jeho Libuše, kteráž, pojavši za manžela Přemysla Stadického, byla pramátí slavného potom rodu Přemyslova. Po Libuši a Přemyslovi nastoupili Nezamysl, Mnata a Vojen, a po Vojnovi Unislav, za něhož, jak podobno, šla část vojska Karla Velkého r. 791 od Řezna krajinou rakouskou (per Baehaimos) po levém břehu Dunaje na Avary do Pannonie a odtamtud touž cestou nazpět. [3])

Nástupcové Unislavovi byli Křesomysl a Neklan, kterýžto s Vlastislavem, knížetem Luckým, skrze vůdce svého Čestmíra vítězný boj svedl a knížetství Lucké k Pražskému připojil. Za Hostivíta, nástupce Neklanova, pokřtěno jest léta 845 čtrnácte pánů českých v Řezně, načež kníže Boři-

---

[1]) Cosmae Chronica Boemorum. Ed R. Koepke. Pertz Monum. Germ. IX., 33. [2]) Historikové novější kladou sice v čelo knížat Českých krále Sama, jenž prý v Čechách panoval asi od r. 630 až do r. 660. My však ho tuto pomíjíme, protože ani v pověsti národní se nepřipomíná, aniž historicky dovésti lze, že by kdy do Čech byl přišel a tu panoval. [3]) Annales Eginhard. et Laurissenses. Pertz Monum. Germ. I. 177. Posud mělo se vůbec za to, že oddělení vojska Karlova, skládající se ze Sasů a Frisů, šlo skrze nynější Čechy (per Beehaimos) do Pannonie a nazpátek. Z letopisů Eginhardových a Laurisských však, když se čtou bedlivě, vychází, že vojsko Karlovo od Dunaje se nevzdálilo, a že tudíž slovy Eginhardovými „per Beehaimos" rozuměti náleží levé pobřeží Dunajské v Rakousích, onoho času ještě české.

voj, byv s manželkou svou Ludmilou ok. r. 874 od sv. Metoděje pokřtěn, křesťanství v zemi valný průchod zjednal. Syn Bořivojův, kníže Spytihněv Pobožný, horlivý napomahatel víry Kristovy (od r. 895—912), po zkáze království Moravského panství své i k nynější Moravě rozšířil (r. 906).

Kromě jmenovaných knížat, jenž vládli toliko středem země, bylo v Čechách po všechnu dobu několikero knížat jiných, kteří spravovali ostatní kmeny, na něž národ Český se dělil, totiž na východ knížata Charvátští, na sever Pšovanští, Límužští a Děčanští, na severozápad Lučanští a Sedličanští, na jih Doudlebští a j., kteřížto knížata, řídivše záležitosti svých kmenů z plné moci, u věcech, týkajících se celého národu, byli postaveni pod knížaty Českými čili Vyšehradskými, až v X. století Boleslavci uvázali se ve správu celé země.

Moravané připomínají se v dějinách pod římským jménem Markomanů o půl století dříve nežli Čechové, totiž r. 58 př. Kr. ve válce Julia Caesara s Ariovistem v Gallii, kdež co spolubojovníci Ariovistovi v bitvě blíž Rýna měli účastenství. Byvše tu poraženi a vrátivše se do své vlasti, uhájili šťastně po všechnu dobu neodvislosti své od Římanů. Za časů Kristových slavným se stal kníže jejich Mirobud, Římanům a Řekům Marobuduus zvaný. Pobyv za mladosti několik let v Římě u dvoru císaře Augusta, a poznav, kterak Římané veškeré země za Dunajem sobě podmaniti zamýšlejí, vešel roku 5. po Kr., když se do země své navrátil, v úzký spolek se soukmenovci svými v Čechách, v Lužici a v jiných zemích sousedních, a sebrav 74,000 vojska dobře ozbrojeného, postavil se v Čechách na odpor vůdcům římským Tiberiovi a Sentiovi, z nichž onen od Dunaje u Děvína, tento od severozápadu skrze Hesy k Chebu do zemí jeho se dobýval [1]). Zbaven těchto nepřátel pozdvižením Slovanů v Pannonii a v Dalmatsku, nepochybně umluveným, vedl r. 17 po Kr. válku s Arminem, vůdcem Cherusků německých, byl však od něho poražen a roku 19. od Chatvaldy, knížete Kotinského, s trůnu svržen, načež v Raveně u vyhnanství život dokonal [2]). Ale i

---

[1]) Vellejus Paterculus I. 108—110. [2]) C. Taciti Annal. II. 44. 62, 63.

Chatvalda, kterýž, dobyv v dotčeném boji s Mirobudem sídelního hradu jeho, velkých pokladů se tam zmocnil, brzo potom trůnu zbaven jest, a králem Moravským učiněn Van, po němž vládli (r. 51) synovcové jeho Vangius a Sido a léta 71. Italík, nepochybně syn Vangiův [1]).

Od toho času za mírumilovných císařů Nervy, Trajana, Hadriana a Antonína, požívali Moravané pokoje od Římanů, aniž sami proti nim co podnikli. Však když nastoupil na trůn císař Markus Aurelius a vojsko jeho bylo v Asii zaměstnáno, vtrhli Moravané, spojivše se s národy sousedními, Duřinky, Nárdany (Narisci), Slováky (Kvady), Srby (Sarmaty) a j. pod králem Balomírem, do zemí římských za Dunaj, chtějíce se sousedů svých nebezpečných zprostiti, z čehož pak vzešla 15letá válka, nazvána moravská či markomanská. Císař Markus Aurelius odrazil ten útok (r. 169), a když jej řečení národové obnovili, vtrhna r. 174 přes Dunaj na Slovensko, porazil Slováky (Kvady) na hlavu v čas náhlé bouřky v jednom údolí na řece Váhu nebo Hronu, a vloživ jim 20,000 mužů posádky do hradů, obchod s krajinami římskými velice obtížil [2]). Když pak Moravané a Slováci pozdvihli se po třetí, zemřel ve Vídni (17. března r. 180), načež nástupce jeho Komodus pokoj s nimi učinil.

Později vpadali Moravané do krajin římských ještě několikráte, zejména r. 236, kdež císař Julius Maximinus, chtěje si je podmaniti, do Moravy, dle podobnosti k pravdě, až k Mošovu vtrhl, ničeho však nepořídil.[3])

Léta 261 rozšířil Atala, král Moravský, moc svou až k Dunaji, obdržev od císaře Galiena, jenž měl dceru jeho Pipu za manželku, část Horní Pannonie. Za císaře Aureliána zvítězili Moravané r. 270 nad Římany u Plačencie (Piacenza), způsobivše v Římě strach veliký. V polovici století IV. (r. 358) válčili, ač se výslovně nejmenují, ve spolku se Slováky a Srby s císařem Konstantinem, a ku konci téhož století (r. 396) s cís. Honoriem, v kterémžto válce sv. Ambrož, biskup

---

[1]) C. Taciti Annal. XII. 19. 30. [2]) Herodianus l. 5. Z té doby pocházejí mince římské, zlaté a stříbrné (t. M. Aurelia, Alex. Severa a Julia Maximina), které se na návrší u Mošova od doby Pešiny z Čechorodu až do nynějška čas od času nalézají.

Milánský, písemně žádal královny Moravské Fridigildy, dle jména Gótky, aby manžela svého k míru naklonila, poslav jí spolu katechismus, by ji dle žádosti její u víře křesťanské utvrdil. Zavítalo tedy již tou dobou křesťanství do Moravy, jako prvé do Korutan a do Rakous, však v bouřích potom vzešlých nepochybně zase zaniklo.

Posléz připomínají se Moravané pod římským jménem Markomanů na dějišti válečném léta 451, když co spojenci Atilovi se Slováky, Srby, Duřinky a jinými národy na římského vůdce Aetia do Gallie táhli, aby pomohli troskotati západní říši římskou. Po nešťastné však bitvě na polích Katalaunských, vrátivše se s Atilou poraženým nazpět, byli pak ve vlasti své, jakž se podobá, pokojně živi až do časů avárských.

Teprv po půl čtvrtu stu let objevují se v dějinách opět pod změněným německým jménem »Marahanů« či »Marchanů«, jakž r. 822 nejmenovaný letopisec Salcburský ponejprv je nazývá. V této době byli, jako ondy za časů římských, národ mocný, spravovaný věhlasným knížetem Mojmírem, kterýž byl již křesťanem. Kníže Mojmír, pilen jsa rozšiřování víry křesťanské pomocí kněží Salcburských a Pasovských, r. 833 Přibinu, pohanského knížete Nitranského, ze země vypudil, v Nitře (jakož podobno) hlavní chrám sv. Jimrama vystavěl, a snad i kostely sv. Petra v Olomouci, v Brně, a jinde v Moravě založil. A však r. 846 od krále Ludvíka Německého, kterýž závistivě ke zmáhající se moci jeho pohlížel, se stolce svržen a Ratislav, synovec jeho, naň dosazen jest. Ratislav učinil se v dějinách moravských velepamátným, povolav r. 862 do Moravy apoštoly slovanské Konstantina (Cyrilla) a Metoděje, jichž blahočinným působením křesťanství jak v Moravě, tak i v knížetství Přibinově na řece Sále, od r. 861 na Kocela přešlém, náležitě se utvrdilo. Prohlížeje pak k tomu, jaké nebezpečenství mu z nadvlády německé vzchází, podnikl proti králi Ludvíkovi r. 864 a 869 dvojí válku o svobodu říše své, ale po obakráte na hradě svém Děvíně od vojska jeho byv sevřen a konečně zrádným synovcem svým Svatoplukem Ludvíkovi vydán, v Řezně oslepený zahynul (r. 870). Svatopluk, po Ratislavovi přízní Ludvíkovou na trůn

dosednuv, povýšil Moravu na vrch slávy, učiniv ji jednak nezávislou od Němec, jednak rozšířiv hranice její na jih až k řece Dravě přes knížetství Kocelovo (r. 884), a osobiv si též vrchní panství nad Čechami. Po jeho smrti však (r. 894) nejprvé král Arnulf knížetství Kocelovo od Moravy odtrhl, potom ale markrabí Aribo a jiní Bavoříci svobodu a moc staré říše podrývali, rozněcujíce záští mezi syny Svatoplukovými, Mojmírem a Svatoplukem, až konečně slavné království, Mirobudem před 900 léty založené, byvši zevnitř strháno a uvnitř seslabeno, od Uhrů a Němců v niveč uvedeno jest (r. 906).

Dějiny **slovenské** této nejstarší doby obsaženy jsou na mnoze v dějinách moravských právě vyložených.

Rakousy severní od Dunaje k Čechám a k Moravě zachovaly za časů římských neodvislost svou jako Čechy a Morava, jichž část činily. Tacitus přivádí v Horních Rakousích »Naristi«, obyvatele na řece Nardě a dvě řeky v též krajině „Cusus (Kuznou, něm. Gusen) a Murus“ (Moravu, něm. Marbach). V druhém století (r. 160) jmenuje Ptoleméus, jak již připomenuto, obyvatele rakouské nad řekou Dyjí a v Polanech (nyní Pöla) Ῥακάται, svědče jménem tímto českým, že obyvatelé tehdejší nejen země Rakouské, anobrž i sousední České a Moravské byli Slované. Evgipius, životopisec sv. Severina (ok. r. 510), nazývá obyvatele na levém břehu Dunaje naproti Vídni »Rugi«, jenž prý byli lid vzdělaný, umějíce dělati šperky ze zlata a provozujíce obchod po Dunaji a na trzích, pročež i zemi jejich jmenuje požehnanou [1]). Mělit své vlastní knížata, toho času Flaccithea a Felethea čili Favu, kterýžto druhý, zapleten byv po pádu říše Římské ve

---

[1]) Vita s. Severini ab Eugippio abbate scripta. Augustae Vindelicorum, 1590. Glosátorové souvěcí v rukopisech Evgipiova života sv. Severina z XIII. století, Vídenském a Lineckém, vysvětlují jméno »Rugi« slovem »Rûcen« a »Rûzen,« což by se podobalo slovanským »Rusûm,« ač neníli pod jménem Rugus ukryto jméno Rakus. Z toho, že jména knížat Flaccitheus a Feletheus mají podobu německou, a že jméno syna Feletéova Fridrich jest německé, jde toliko, že Rugové měli knížata cizí, rovněž jako Markomani a Kvádi za časů Tacitových, nejde z toho ale nevyhnutedlně, že sami byli Němci. Prokop Césarejský však pokládá nicméně Rugy za odnož gótskou, ač velmi neurčitě.

válku s Otakarem (Odoakrem) Štyrským, trůnu od něho zbaven a i s manželkou svou Giselou, Ariánkou, a synem Fridrichem ze země vyhnán jest (r. 487). V století VI. připomínají Prokop Césarejský a Jornandes tytéž Rugy s jinými národy sousedními jako spolubojovníky ve válce gótské, v kterémž čase (od r. 526—568) v části země jejich na nedlouho se usadili Longobardové. Také Pavel Diaconus (ok. r. 780) nazývá krajinu »Rugiland« jakožto onu zemi, v niž se Longobardové na čas uvázali [1]). Posléz jmenují se Rugové před samou zkázou říše Moravské v jednom listu Pasovském asi z r. 905, v němž se kladou vedlé Čechů jako lidé po Dunaji obchod vedoucí a výslovně nazývají se Slované [2]).

Jižní část Rakous od Dunaje k horám Štyrským byla již od časů Kristových provincií římskou, slovouc od řeky Jinu až po horu Chlum (Kalenberg) u Vídně Norikum pobřežní (*Noricum ripense*), od Chlumu pak až k řece Litavě a městu Karnuntu Horní Pannonie. V druhé polovici V. století (asi od r. 456 do r. 482) bydlel v té krajině sv. Severin, mnich osvícený, jsa tu velkým dobrodincem obyvatelstva z většího dílu již křesťanského. Po zkáze vlády římské (r. 476) zmocnili se té země Alemané a Frankové a později Avárové, po jichž vypuzení (r. 796) ji Karel Veliký k říši Francké připojil. Léta 825 přidána jest k nově zřízenému království Bavorskému, od kteréhož času ji pod jménem »Markrabství východního« (*Ost-Mark*, *Marca orientalis*) i také »Avarie« a »Hunie«, zvláštní markrabí spravovali, z nichž pověstní byli Ratbod (od r. 833—856), jehož přičiněním slovenský kníže Přibina pokřtěn jest, a Aribo (od r. 876—907), jenž byl hlavním škůdcem říše Moravské.

Z dějin bavorských připomínáme jenom to, co se vztahuje ke krajině severní od Dunaje k Mohanu, čili od měst Řezna a Pasova k Chebu a Mohuči, v kteréž části země by-

---

[1]) Rugiland v dialektu švýcarském znamená krajinu kamenitou (terra hirsuta), pročež by také země taková byla mohla býti na čas domovem Longobardů, a nikoliv země Rakouská. Viz F. J. Stadler's Versuch eines schweizerischen Idiotikons. Aarau 1812. [2]) Sclaui, qui de Rugis uel de Baemanis mercandi causa exeunt. Monum. Boica, XXVIII. 203.

dleli Slované, jak podobno, z velké části jazyka českého. Za nejstarší obyvatele této krajiny klade Tacitus (r. 98 po Kr.) Duřinky (Hermundury), jenž útokům římským šťastně odolali jako sousední Čechové. Léta 528 však vtrhli do Duřinska Frankové, podmanili sobě celou zemi od Dunaje k Mohanu a k Sále, a zkazivše říši Duřinskou obyvatele znenáhla poněmčili. Krajiny pomohanské zmocnili se již na začátku V. století Burgundové, a Ličanska (Vindelicie) již dříve Švábové (Suevi), od kterýchž národů německých Bavoři slovanští (Bojové) od doby předřímské tu pozůstalí též jsou poněmčeni. Tito Bavoři zgermanisovaní vládli až do časů Karla Velikého sami zemí svou, majíce své vojvody (*Agilolfingy*) v Řezně sídlící; od Karla Velikého však jsou k říši Francké přidáni, potomně ale opět ve zvláštní království Bavorské spojeni.

Země Bavorská v dávné této době tím jest památná, že nejprvé z ní símě křesťanství v zemích československých se rozšířilo. Města Pasov, Řezno a Salcburk byla již za časů římských křesťanská. V století VII. zvěstoval sv. Jimram († r. 652) evangelium v Řezensku a sv. Kylián († r. 687) ve Würcbursku a v Duřincích, v století pak VIII. po zřízení biskupství Řezenského, Frizinského a Pasovského (r. 739), též Würcburského a Eichštetského (r. 742) a konečně arcibiskupství Mohučského (r. 745) přiznávala se již celá země, kromě Bamberska, k víře Kristově, čímž stalo se, že z diecése Pasovské a starodávní Salcburské vycházelo mnoho misionářů hlásat evangelium do Moravy a na Slovensko, a z diecése Řezenské do Čech.

2. Dějiny řeči.

V této prvotní době byla řeč česká mnohem rozšířenější nežli za časů pozdějších i nynějších. Mělať tehda obecný průchod v celých nynějších Čechách, též v Žitavsku a v Kladsku, v celé (staré) Moravě až po Ratiboř na řece Odře, na Slovensku a v Rakousích až po Dunaj a dílem snad až za něj, a konečně v severních Bavořích. Rozhraní řeči české šlo na severu po hranicích českých nad Žitavu, toho času k Čechám náležitou, kdež se čeština stýkala s řečí lužickosrb-

skou; na východu dělily řeč českou od polské hory Krkonošské a výstřelky jich od Broumova k Brdu (Wartha) a ke Sněžce Špiklické; pak Sněžné hory moravské (Jeseníky) až ku pramenům řeky Opavy, odkudž činily rozhraní českopolské vody Prudník, Osoblaha a Pština, tato od Hlubčic přes Bavorov až k řece Odře; dále řeky Odra, Ostravice a Morávka, od vrchu Sulova pak Beskydy tou čarou až k Dunajci, kde řeka tato podnes činí rozhraní české a maloruské. Od Dunajce na východ až k Humennému bylo rozhraní obojí řeči nepochybně totéž co nyní. Jižně stýkala se řeč česká se srbskou v neurčité čáře u Vyšehradu nad Peští, odkudž šla za Dunaj, jakož podobno, přes Bělehrad a Besprem až k jezeru Blatenskému, scházejíc se tu s řečí kraňskoslovenskou.

A však vytknutá tuto rozsáhlá krajina, kde řeč česká v době nejstarší obecná byla, během 900 let nemálo súžena a stenčena jest. Římané a Němci dusili národnost českou v Rakousích i v Bavořích, pročež počátkem století X. v obou zemích na nevelkém okršlku neporušena se zachovala. Římané, dobyvše Bavor a Rakous, osazovali tu přední místa a tvrze obyvatelstvem cizím, jakož učinili v Augšburku, Řezně, Pasově, Štyře, ve Vídni a v Karnuntě. Mnohem více však hubili řeč českou po všechen čas Alemané, Švábi a Frankové. Alemané, vtrhše po zkáze vlády římské do Horních Rakous, založili tu na pravém břehu Dunaje nepochybně první osady německé. V století VI. (r. 528), jak výše pověděno, celá krajina někdy Duřinská, od Würcburku až k Řeznu, dostala se v moc Frankům. V století VII. pustošili Avárové Rakousy, Alemané pak a Švábi neustále škodili Slovanům. Nejvíce však hynula řeč česká v Rakousích a v Bavořích ve století VIII a IX. v čas uvádění křesťanství, kdežto biskupové Salcburský, Pasovský, Řezenský a Würcburský a podobně i klášterové tehda zřizovaní, obdrževše krajiny na křesťanství obrácené, ihned mezi Slovany osadníky německé vkládali. Ku konci století IX. po smrti Svatopluka Moravského (ok r. 896) dotklo se poněmčování, jakož k pravdě podobno, i Slovenska, vložením osadníků německých do hradu Prešpurského, do Děvína a snad i do jiných míst a hradů v Bílých Horách, k čemuž alespoň slovanskoněmecké jméno města Prešpurka

(Bracisburg, Vratislav) z doby té ukazuje, připomínajíc zakladatele Vratislava, tehdejšího vévodu Sálského, Bavorům oddaného i poddaného. Avšak při všech nátiscích trval jazyk český v Rakousích i v Bavořích po všechnu tu dobu. Když sv. Jimram (r. 649) šel s Francio Slovanům pannonským evangelium kázat, přivedl s sebou do Řezna tlumočníka kněze Vitáliše od Rýna, v jazyku slovanském zběhlého, z čehož patrno, že tehda ještě na Rýně slovansky se mluvilo. V zákonníku bavorském (Lex Bajuvariorum, ok r. 628), dle zákonníka franckého, tedy pouze německého zdělaném, uvádí se slovo »carmola« (seditio) za slovo bavorské, což zřejmě jest »kramola« česká aneb vůbec slovanská [1]). Za časů sv. Bonifacia (ok. r. 745) a sto let potom (ok. r. 845) připomínají se Slované několikráte ve Würcbursku, dále na Mohanu i na Radnici, a podobně v Rakousích na pravém břehu Dunaje při založení Kláštera nad Křemží (Kremsmünster) r. 777 a v mnohých listech pozdějších, na levém pak břehu od Lince k Javornici (Jauerling) a Křemži ještě r. 791 při zpátečném tažení vojska Karlova z Uher touto krajinou (per Beehaimos). Konečně rozeznávají se určitě Slovaně, bydlící po Dunaji v Bavořích a v Rakousích, od jiného (německého) obyvatelstva té krajiny v listě Pasovském, daném asi r. 905.

Jaký byl jazyk český za doby římské, pro nedostatek památek písemných nesnadno určiti. Některá jména osobní na kamenech římských z prvních dvou století po Kristu, zachovaných v Rakousích, ve Štyrsku a v Korutanech, mají patrnou podobnost se jmény českými v listinách z XII a XIII. století, jako na př. Bonata, Stolata, Pameta (Paměta), Debla; též Maleus (Malej), Bellicius (Bělík), Bellicia (Bělica), Doberus (Dobr), Dievio (Děva), Boius (Boj) a p., z čehož by bylo za pravé pokládati, že jazyk český a kraňskoslovenský, v oné dávné době přímo se stýkajíce, byly sobě mnohem bližší nežli potomně.

V době pozdější, z kteréž se památky literní zachovaly, byla řeč česká již řeč o sobě, od ostatních řečí slovanských

---

[1]) Viz slovník Mater Verborum. [2]) Si autem Bawari vel Sclaui istius patrie ipsam regionem intrauerint. Monum. Boica, XXVIII. 203.

rozdílná, zejména lišila se patrně od kraňskoslovenské a bulharské, z kterýchž řečí nás památky písemné bez mála z téhož času došly, jako z řeči české (z kr. slovenské: Zlomky Frizinské z r. 960—990).

Známky, kterýmiž řeč česká, zachovaná v Rukopise Zelenohorském, od tehdejší řeči bulharské a kraňskoslovenské se rozeznávala, jsou zvláště tyto: *c* místo bulh. *št* a slov. *č*: česky: moc, berúce, bulh. mošt, berąšte. slov. moč, beroči; *z* místo bulh. *žd* a slov. *j;* česky: rozenie, bulh. roždenije, slov. rojenje; *a* bez nosovky v slově svatý; bulh. svęt, slov. sveti; přehláska *e* místo *a*: diévčié ruka místo diévčiá ruka, vece místo veca, čehož v bulh. a slov. není; *e* místo *o* v instrum.: turem, čiéslem, a v prostém čase min.: nesech m. nesoch, přinesechu m. přinesoše; předložka *vy* za *iz*: výpověď, výrok, bulh. izpoved, izrok, kr. slov. též tak; některá zvláštní spojování syntaktická: zařve jarym turem (jako jar tur), zastena pláčem holubinym (jako holubice), imže (dat.) žena vlade a j.

Vůbec byla čeština v této době určitá, na mluvnické formy bohatá a libozvučná, užívalo se v ní širších vokálů *a* a *u* místo užších *e* a *i* mnohem hustěji nežli v dobách pozdějších, na př. otca (otcè), zmija (zmije), prvencu (prvenci), zemiu (zemi); měla ve všech částech dvojný počet, na př. vadita se rodná bratry (vadili se rodní bratři), súditi ima (jim), v časoslovech pak trojí čas minulý, prostý i opsaný, a dvojí budoucí.

P r a v o p i s toho času byl velmi nedokonalý, jakož shledáváme ve vlastních jménech na nápisech a u spisovatelů římských a později franckých, i v nejstarší písemné památce české Rukopise Zelenohorském. Poněvadž abeceda latinská, skládající se ze 24 liter, k poznačení 32 zvuků českých nepostačovala, kladlo se totéž písmě za několik hlásek, a čtenáři zůstaveno, aby se pravého zvuku dovtípil. Písmenem *c* na př. znamenány jsou hlásky *c*, *č* a *k*: uiberuce, celedi (čeledi), uladicu (vládyku); písmenem *s* hlásky *s*, *š* a *z*: uſtahu (vstachu), vsac (všiak), pasu (pašú), muse (mužié); písmenem *z* hlásky *z*, *ž* a *s*: plezne (pl'zně), zlec (žl'č), zlauny (slavný); písmenem *r* tvrdé *r* i měkké *ř*: gory (hory) a bura (buřja); literou *g* znamenáno, ježto zvuku *g* v češtině není, české *h*: govoriti

(hovořiti), a literou *h* české *ch*, jako v kraňskoslovenském: hodi (chodí), lehi (lèchy).

Jakkoli pak řeč česká již svůj zvláštní ráz měla, rozšedši se dávno se sousedkami svými a zejména se řečí kraňskoslovenskou, objevují se nicméně v tehdejší češtině i v kraňské slovenčině navzájem některé stejnosti, ježto svědčí, že oba tito národové někdy mnohem více se stýkali a spolu obcovali než později. V řeči české zachovalo se ještě v století X. kr. slovenské *iz* místo *z* a *vy*: iz zakona, ze zákona; vědě (I. os. min. času) místo věděch; též písano místo psáno; a naopak užíváno v kraňské slovenčině v též době (v Památkách Frizinských) českého *vy* místo *iz*: vignan místo izgnan, modliti místo moliti, psán místo písan, tua, tuima, zkrácené jako v českém, místo tvoja, tvojima a p. Podnes pak říkají Slovenci ve Štyrsku: nechodil jsem, nebyl jsem jako v Čechách, kdežto v Korutanech (Koroušsku) a v Kraňsku říká se dle spůsobu charvátského: nejsem chodil, nejsem byl; ve Štyrsku jest v obyčeji české prý (pre = praví), čehož v Korutanech a Kraňsku neslyšeti, a taktéž gromada, kteréhož slova v Kraňsku neznají. Slovenci počítají jako Slováci (někdejší sousedé jejich): dve sto, tri sto, pet sto, a užívají s nimi a s Čechy společně slov: licha suda (suda licha, počet rovný a nerovný), a v Kraňsku slov nate (tu máte), pomlázka (slavnost jarní, v Čechách žílká velkonoční) a j.

Též mezi řečí českou a souvěkou německou a gotickou jeví se patrná příbuznost, kteráž ukazuje k předvěkému sousedství Čechoslovanů a Němců na Mohaně, na Rýně a Gotů v Pannonii. Viděti to na příklad ze slov českých a gotických: velieti a viljan; vlásti a valdan; státi a standan; mohu a mag; zlato a gulth; sřiébro a silubr, a ze slov českých a staroněmeckých: or'l a ara, noha a nakal, dřievo a triu, imja a namo, pl'k a volc, dobr a tapfar a p.[1])

Konečně připomenouti dlužno, že jazyk český již v této nejdávnější době za příčinou velké rozšířenosti národu československého v sobě choval některá různořečí podlé kmenů,

[1]) J. Grimm Geschichte der deutschen Sprache. Leipzig 1853. S. 711.

z nichž národ se skládal. Rozdílně mluvili zajisté Řezňané v Bavořích, Domaželici pod Šumavou, Čechové v Pražsku či Vyšehradsku a Chrváti pod Krkonóši v Čechách; Olomúčané a Holasovici (Opavané) v Moravě; Dyjané a Koubané v Rakousích a Povážané i Pohronci na Slovensku. Slabé připomínky takového různění v řeči vidí se býti v Rukop. Zelenohorském slova płameň a střiébro (strebronosny), kdežto jinde (v Žaltáři) klade se płamy, v listině Olomoucké z r. 1131 sřiébro (srebrnici) a v pozdějším Cisiojanu Mnichovském sředa místo středa.

3. Dějiny literatury.

Písemné památky jazyka českého nejdou výše nad IX. století, vyjma různá slova ve spisech latinských i řeckých a na kamenech římských. Pochybno však není, že Čechoslované již za dávné pohanské doby písmo znali, užívajíce ho ale zřídka, jen k dopisování a snad ku věštbám. K tomu ukazují tito příběhové. Dle Tacita [1]) žádal král Moravský Mirobud r. 19. po Kr. písemně císaře Tiberia za pomoc na Chatvaldu, kterýž jej byl ze země vypudil; i jest se domýšleti, že kromě Mirobuda v Římě vycvičeného i někteří jiní Moravané, jenž byli v průvodu jeho, tamtéž písmu latinskému se naučili. Za časů Mirobudových zdržovali se podlé zprávy Tacitovy [2]) též kupci římští v Moravě a v Čechách (jako později v středověku), kteří, provozujíce tu obchod, zajisté bez písma se při něm neobešli. Císař Markus Aurelius sepsal (ok. r. 178) filosofické „Zápisky« své v krajinách našich, jedny v Karnuntě na hranicích moravských a druhé na řece Hronu v samém Slovensku [3]).

V polovici století IV. proslul co spisovatel Slovan Istrianský, filosof Ethicus (nar. ok. r. 300), jenž sepsal kosmografií v jazyku řeckém [4]). Ku konci téhož století (r. 396) poslal sv Ambrož, biskup Milánský, Fridigildě, královně Moravské,

---

[1]) C. Taciti Annal., II. 62. [2]) Tamtéž. [3]) Marka Aurelia Ant. Zápisky, přel. Fr. Šírem, str. 11 a 18. [4]) K. Pertz De cosmographia Ethici. Berolini 1853, §. 151.

katechismus latinský, jejž schválně k její potřebě byl sepsal. Sv. Severin (od r. 456—482) dopisoval sobě z Rakous, kteráž země s Moravou a Čechami hraničí, s mnohými knížaty a vůdci vojsk nepřátelských [5]). Vůbec obcovali Čechoslované v Bavořích, Rakousích a Pannonii (na Slovenech) přes půl páta sta let se Římany a s domácími obyvateli, kteří již za časů Kristových písma latinského užívali [6]), a hraničili v Pannonii s Góty, již ve století IV. písma znalými. I nelzeť tedy ani mysliti, žeby Čechoslované, jsouce nad jiné vědochtivější a důmyslnější, nebyli v takových případnostech již za dávné doby pohanské písmo sobě osvojili a jeho užívali, jakož ho dle svědectví Dětmara Meziborského užívali pohanští Slované polabští, jichž kněži rovněž jako polští, sluli za tou příčinou „černokněžníci". Ostatek potud na jisto postaveno není, kdy písmo „hlaholské", prvé „slovanské" zvané, počátek vzalo a v zemích českých se rozšířilo[3]), slova pak „písmo, písati a psáti" u všech Slovanů obecná, zajisté k pradávnému původu písma u Čechoslovanů ukazují [4]), rovněž jako „desky pravdodatné", připomínané v Libušině Soudu, kteréž jistě bez písma nebyly. Že však z oné dávné doby nic psaného se nezachovalo, tomu nelze se diviti, povážímeli, že ani Němci kromě bible Ulfilovy z onoho věku žádných památek nemají' ano že ani z prvních tří století po rozšíření u nás křesťanství (r. 863 až 1197), kde již kněži při kapitulách a v klášteřích písma hojně užívali, nic písemného nás nedošlo, leč nepatrné Zlomky hlaholské a zlomek Evangelium sv. Jana, ačkoli některé spisy, zejména Evangelia a Pašije sv. Václava, dle věrohodných svědectví alespoň již v XI. století v hojných opisech obíhaly.

---

[1]) Eugippius, c. 20. [2]) Vellejus Paterculus, II. 11. Omnibus Pannoniis linguae quoque romanae notitia est, plerisque etiam literarum latinarum usus. [3]) Kopitar pokládá hlaholici za zbytek dávných mět čili run slovanských. — Co císař Michal v legendě pannonské a mnich Chrabr praví, že Slované před sv. Cyrilem písma neměli, vztahuje se snad dobře k Srbům a Bulharům, ne však k Čechům, jakož podnes, co rozšíření písma se týče, znamenitý jest rozdíl mezi Srby a Bulhary a mezi Čechy. [4]) J. E. Vocel v Časop. Mus. na r. 1864, str. 361.

4. Památky písemné.

Nejstarší památky jazyka českého jsou některá slova různá a Rukopis Zelenohorský.

1. Slova různá, totiž jména vod, hor, míst, národů a osob, zaznamenána jsou jednak ve spisech děje- a zeměpisců latinských a řeckých i na kamenech a mincích římských (od r. 58 př. Kr. do r. 476 po Kr.), jednak v kronikách a listech pozdějších, zvláště v bavorských a rakouských (od r. 778—906).

Taková slova jsou a): Jména vod: α) z doby římské: Danubius (u Julia Caesara r. 58 př. Kr., Δανούιος u Strabona r. 10. po Kr., Dunaj) a jeho přítoky: Λικίας (r. 10 po Kr. Lika, n. Lech); Reganum (ok. r. 470, Řezna); Oenus (r. 98, Jin, Inn); Stiriate r. 230, Štyr); Arlapa (r. 395, Orlava, Erlaf); Cusus a Marus (r. 98, Kuzna a Morava, něm. Gusen a Marbach); Τε (r. 160, Dyje); Arabo (r. 160, Raba); Γρανόας (ok. r. 179, Hron); Μούρος (r. 10 po Kr., Mura); Δράβος (r. 10 po Kr., Drava); Σαῦος (r. 10 po Kr., Sava); též Pelso (r. 79, Pleso, Blatenské jezero).

Moenus (r. 48, Mohan) a jeho přítok Dubra (ok. r. 470, Dúbrava, Tauber).

Albis (ok. r. 10 po Kr., Labe) a jeho přítok Sala (r. 10) Ὀνίαδρος (r. 160, Odra); Vistula (r. 48, Visla).

β) Z doby pozdější: v Bavořích: Iser (r. 742, Jizera); Liditzbach (r. 742, Lubica); Alcissa (r. 832, Jelčice?, nyní Alz); Naba (r. 863); Vultava (Fulda, r. 752- Vltava); Trebina (r. 863, Třebina); Pegnitz (r. 863, Bahnice?); Radantia (Rednitz, r. 846, Radnice).

V Rakousích: Chremsa (r. 777, Křemže); Albina (r. 777, Labina, nyní Alm); Anisius (r. 627, Enže, slov. Aniža); Feistritz (r. 830, Bystřice); Bielaha, (r. 811, Bělá, něm. Bielach); Bersinicha (r. 893, Březnice? něm. Perschling); Litaha (r. 823, Litava, něm. Leitha); Labenca (r. 865, Labnice, něm. Lafnitz).

---

[1]) Kromě jmen českých z doby římské klademe tu také některá jména kraňskoslovenská a jiná slovanská, jichž se nám nevidělo od sebe oddělovati.

b) Jména hor: α) z doby římské; Bakenis (r. 58 př. Kr., Bukovina); Κορκόντοι (r. 160, Krkonoše); Luna (r. 160, Luna nebo Lúny, něm. Mondhart); Γαβρήτα (r. 160, Javornice, něm. Jauerling); Commagenus Mons (ok. r. 230, Chum či Chlum u Tulbinku). β) Z doby pozdější: Chalmberg (ok. r. 1150, Chlum, nyní Kallenberg u Vídně), Colomezza (r. 823, Chlumec u Amtštetnu, nyní Kolmitz).

c) Jména míst: α) z doby římské: NaRýně: Moguntiacum (r. 160, Mohuč či Mohuc); v Bavořích: Brodentia (r. 160, Brod, něm. Furt); Devona (r. 160, Děvín, někde na Mohaně); Reginum (r. 230, též Regina, Řezno); Batava (r. 230, Patavis ok. r. 470, Pasov); Cucullae (r. 470, Chuchle, nyní Kuchel u Salcburku); v Rakousích: Lentia (r. 230, Mlýnce, n. Linz); Stiriate (r. 230, Štyr, n. Steier); Vianiomina (ok. r. 79, Vindobona ok. r. 180, Vídeň); v Korutanech, Kraňsku a Přímoří: Petovio (r. 98, Ptuj); Longaticum (r. 230, Logatec); Tergeste (r. 230, Trst); Arupium (r. 230, Rupa); Metulium (r. 230, Metule); v Uhřích: Bregetium (r. 160, Břeh); Arabo (ok. r. 230, Raba); Pistra (r. 371, Bystrá); Limusa (r. 230, Limuzy); ve Slézsku: Stragona (Střehom); Lugidunum (Lehnice); v Meklenbursku: Treva (Travna, n. Travemünde); Luciburgium (Ratiboř, n. Ratzeburg); Virunum (Skvěřín, n. Schwerin); v Pomoří: Sedinum (Štětín); v Poznaňsku: Calisia (Kališ); vše ok. r. 160.

β) Z doby pozdější: V Bavořích: Vogastiburg (r. 630, Bohošť?n. Vohburg); Retsic (ok. r. 898, Řehce, n. Retz); Homolinburg (r. 742, Homole, n. Hammelburg); Laufen (r. 889, Lubno); Kizziche (r. 801, Kyšice, n. Kissingen); v Rakousích: Todicha (r. 777, Todice, n. Dietach); Sirnicha (r. 777, Sirnice, n. Sierning); Viztrach (r. 858, Vitoraz, ondy v Čechách, n. Weitra); Trobinse (r. 823, Třebnice); Mochinle (r. 823, Mohylna, n. Gross-Mugl); v Moravě: Dovina (r. 864, Děvín při ústí Moravy); na Slovensku: Nitrava (r. 825, Nitra).

d) Jména národů: α) z doby římské: Čechoslované: Βαίμοι (r. 160, Čechové); Marcomani (r. 58 př. Kr., Moravani); Κοάδοι, Quadi (r. 10 př. Kr., Slováci; Κορκόντοι

(r. 160, Krkonoši); Ῥακάται (r. 160, Rakousi); Narisci (r. 98, Nardané); Ravisci, Aravisci (r. 98, Rabané); Avarini (r. 160, Oravané).

Slovenci (od cizích spisovatelů „Kelti“ zvaní): Boji (r. 45 př. Kr., Bavoři); Carni (r. 10 po Kr., Kraňci a Chorouši; Taurisci (r. 45 př. Kr., Tuřané); Ambi-Dravi (r. 160 po Kr., Dravané); Ambi-Sontii (r. 160, Sočané); Azalones (r. 23, Salané); Scordisci (r. 10, Šarští); Σαλασσοί (r. 10, Salaši); Λικάτιοι (r 10, Ličané); Scirri (r. 470, Styřané).

Jiní Slované: Hermun-Duri (r. 6 po Kr., Duřinci-Turingi); Lugi (r. 160, Lužané či Lužičané); Μουγίλονες (r. 10, Mohylňané); Buri (r. 160, Bobřané); Helvetoni (r. 160, Hobolané); Eudosii (r. 160, Došané či Doksané); Nuithones (r. 98. Nuťané); Lingi (r. 160, Liňané); Svardones (r. 160, Svartavané); Viruni (r. 160, Skvěřiňané); Rugii (r. 98, Rujané či Raňané); Σιδήνοι (r. 160, Štětíňané); Βουλάνες (r. 160, Polané); Sarmatae (r. 10, Srbové).

β) Z doby pozdější: Lučané (ok. r. 830, Žatčané); Golensíci (r. 890, Holasovici v Opavsku); Viuslane (r. 890, Vislané); Sleenzane (r. 890, Slezané).

e) Jména osob: α) z doby římské: Moravané (Marcomani): Marobuduus (r. 10 po Kr., Mirobud); Balomarus (r. 165, Balomír); Atala (r. 261, Hatala); Pipa (dcera jeho, r. 261).

Slováci (Quadi): Vannius (r. 21 po Kr., Van); Vangius (r. 21, Vanko); Sido (ok. r. 50).

Rabané (Aravisci): Spumarus (Spomír); Bato (Baťa); Mogitmarus (Mojmír).

Bavoři (Boji): Κριτασίζος (ok. r. 45 př. Kr., Krtožír); Bonata, Boniata, Boniatus (Boňata); Boius (Boj); Dievio (Děva); Comata (Komata); Iliatus (Iljata); Vepo (Vep); všichni tito shledávají se na kamenech římských z prvních dvou století po Kr.

Kraňci a Korouši (Korutané), jmenovaní v Noricum na kamenech římských z prvních dvou století po Kr.: Bellicius (Bělík), Bellicia (Bělice), Debla (Debla), Doberus (Dobr), Catussa (Katuša), Bonia (Bona), Jantumarus (Jatomír či Jacimír), Jantumara (Jatomíra či Jacimíra), Leucimarus (Ljucimír), Malso (Maleš), Maleius (Malej), Magemarus (Mojmír),

Pameta (Paměta), Stolata (Stolata), Velleco (Velek), Sorana (Zorana), Suetued (Světovid?), Lappus (Lap), Mocetius (Moćeta), Ressimarus (Řešimír), Caleta (Kaleta), Citton (Citon), Vannus (Van), Dubnissus (Dubnis), Ninassa (Ninoša), Pallo (Pal), Nemet (Nemeta), Cotula (Kotula), Siro (Žír), Atres (Třes) a v. j.

β) Z doby pozdější: V bratrské knize Salcburské (z r. 804—809 [1]): Zemigneu (Semihněv), Tichomira (Těchomíra), Dabramuzlj (Dobromysl), Prebila (Přebila); u Salcburčana nejmenovaného [2]): Moimarus (ok. r. 822, Mojmír), Priuina (ok. r. 830, Přibina), Chocil (ok. r. 863, Kocel), a k r 850: Chetumar (Chotěmír), Liutemar (Lutomír), Zcurben (Skrben), Crimisir (Kroměžír); též v letopisech franckých: Samo (ok. r. 650, Sam), Bech (r. 805), Rastiz (r. 846, Ratislav), Wiztrach a Sclauitag (r. 855, Vitorad a Slavitěch), Zuentibald (r. 870, Svatopluk), Sclagamar (r. 871, Slavomír), Zuentizla (Svatoslav), Witizla (Vitislav), Spoitimar (Spytimír), Moyslau (Mojslav), Goriwei (r. 872, Bořivoj), Semisisu (r. 879, Semižizn), Gorazd (r. 885, Horazd), Spitignevo (Spytihněv), Vratislav (r. 895) a j.

f) Jména bohů a bohyň pohanských. Za doby římské připomíná Tacitus ve své Germanii bohy „Alcis", jenž vůbec se pokládají za „Holce" lužické. Více jmen takových zapsáno jest ve spisech pozdějších, jmenovitě ve Slovníku Salomonově (Mater Verborum, asi z r. 1250): Živa (Siva, Ceres), Svatovit, Radihost, Lada, Třihlav, Poludnice a j.; v Rukopise Kralodvorském: Třas, Vesna a Mořana.

g) Jiná slova, zapsána ve spisech římských a řeckých, totiž: bato (u Strabona asi r. 10 po Kr., baťa, otec či vůdce Pannonců); Semnones (r. 98, zemione či zemané, na Dolním Labi), 'ο μέδος (r. 448, med), strava (po smrti Atilově, r. 454), somar (mezkař u Evgipia ok. r. 470). V pozdějších spisech: carmola (ok. r. 630, kramola, seditio), croug (r. 826, kruh), paltena (r. 889, plátno) a j.

---

[1]) Th. G. v. Karajan Das Verbrüderungs-Buch des Stiftes St. Peter zu Salzburg. Wien, 1852. S. 19. [2]) B. Kopitar Glagolita Clozianus. Vindobonae 1836, p. LXXIV.

2. Rukopis Zelenohorský, vůbec Soud Libušin zvaný, nejstarší památka literatury české a vůbec slovanské, dle písma nepochybně z IX. století [1]). Obsahuje dva zbytky básní epických na 4 listech pergamenových, kteréž r. 1817 Josef Kovář na Zelené Hoře blíž Nepomuku nalezl a do Českého Museum zaslal. První zbytek, ježto se počíná veršem: „Všiak ot svej čelědi vojevodí", zavírá v 9 verších desítislabičných ukončení sněmu, a vztahuje se k právům rodinným. Ve zbytku druhém, kterýž se počíná: „Aj Vltavo, če mútiši vodu", a zdržuje v sobě 112 veršů, vypisuje se rožepře dvou lechů (pánů) českých, Chrudoše a Šťáhlava, synů Klenových, o dědictví otcovské, kteréž měli v západních Čechách na řekách Radbuze a Otavě. Starší bratr Chrudoš žádal, by jemu co prvorozenému všechno dědictví přiřknuto bylo, čemuž ale mladší bratr Šťáhlav odporoval. Kněžna Libuše, majíc spor rozhodnouti, svolala soudce, totiž kmety, lechy a vládyky, na Vyšehrad, a navrhla jim dvoji výpověď, buď aby oba bratři vládli dědictvím společně, nebo aby se rozdělili rovným dílem, načež soudcové vyřkli, aby oba bratři vládli jměním otcovským společně. Tu Chrudoš, nejsa s tím výrokem spokojen, kněžnu Libuši před pány shromážděnými pohaněl, což mělo za účinek, že kněžna, rozhněvána tím, vzdala se úřadu sudího a vyzvala pány, by si k rozsuzování zvolili muže, který by přísně vládl.

Těmito zlomky básně objasňuje se velmi pradávné

---

[1]) Písmo Rukopisu Zelenohorského jest velmi starožitné, a nelze ho tudíž se žádným staročeským porovnávati. Má však podobu se starým písmem vlašským a německým. Litery e, l a u v R. Z. jsou zcela stejné s týmiž literami v jednom rukopise kapituly Veronské ze VII. století (Th. Sickel Monumenta graphica, fasc. I, tab. 3.), litery pak c, m a p mají s týmiž literami v témž rukopise nemalou podobnost; litery zase g a z podobají se úplně týmž literám v jednom kodexu Vatikánském z 1. pol. IX. stol. (Pertz Monum. Germ., I. tab. 5). Taktéž zkráceniny p̃ p a ꝑ v R. Z. srovnávají se se zkráceninami v obou jmenovaných a jiných rukopisech VII—IX století. I také neobyčejná skupenina puntíků : : shledává se v jednom něm. přeložení žalmů z X. století. (Haupt's Zeitschr. für deutsches Alterth., 8, 106). Zvláštnost Ruk. Zel. jsou linie, tažené pod řádky, ježto v žádném jiném rukopise do XIII. století se neshledávají.

zřízení zemské v Čechách, politické i soudní, na němž se zakládalo zřízení pozdější, zachované s některými změnami až do novější doby. V Rukopise Zelenohorském přivádějí se kmetové, leši (potomní páni) a vládyky, z nichž sněm a soud zemský se skládal; připomínají se v něm desky pravdodatné (zákonodární) a pohanský způsob očisty: plamen pravdozvěstný a svatocudná voda; též se uvozuje v příčině posloupnosti dědické rozdíl mezi právem slovanským, dle něhož bylo dědictví společné neb stejnodílné, a mezi právem německým, dle něhož měl prvorozenec v dědictví přednost. Mimo to má Ruk. Zelenoh. velkou důležitost, co se týče zeměpisu a dějepisu českého, ježto obsahuje nejstarší jména místní a osobní, totiž jména hradů: Vyšehrad, Dobroslavský Chlumec (Hradec Králové) a Kamen Most; jména řek: Vltava, Labe, Orlice, Mže, Radbuza, Otava a j., hor Krkonoší a osob: Klen, Popel, Čech, Svatoslav, Jarožír, Trut, Lutobor a j. Kritický rozbor Ruk. Zel., co do jazyka, místopisu a dějepisu, podán jest ve spise P. J. Šafaříka a Fr. Palackého: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache, Prag 1840; co do části právnické, vyložil jej H. Jireček ve Světozoru na r. 1858, č. 23, co do stránky filologické M. Hattala v Čas. Mus. na r. 1858, str. 600, co do stránky básnické K. Sabina v Dějepisu liter. č., str. 37 a násl.; pravost pak Ruk. Zelenoh., o níž někteří pochybovali, prokázal V. V. Tomek v Čas. Mus. na r. 1859, st. 28.

Doba druhá.

Od zkázy království Moravského až do uvedení osad německých v zemích československých, aneb od r. 906 až do r. 1197.

1. Dějiny vůbec.

Po zkáze království Moravského rozšířil Spytihněv, kníže Český, moc svou po celé nynější Moravě, a založil nepochybně městečko Spytihněv na řece Moravě blíže Velehradu s kostelem p. Marie, při němž zřízen archidiakonát. Po něm

panoval kníže Vratislav, jehož manželka byla Drahomíra Stodoranská, a po jeho smrti (r. 926) jeho syn Václav, pro nábožnost a horlivost v rozšiřování křesťanství za svatého ctěný. Mladší jeho bratr a nástupce, Boleslav I., zrušiv starodávné zřízení zemské, dle něhož země byla na několik krajů pod zvláštními knížaty rozdělena, a spojiv veškerou vládu zemskou v osobě své, Čechy proti cizozemsku a jmenovitě proti podmanivému Německu mocnými a nezávislými učinil. Za Boleslava II., příjmím Nábožného (od r. 967—999), zřízeno jest biskupství Pražské (r. 973), k němuž až do založení biskupství Vratislavského a Krakovského (ok. r. 1000) kromě Čech a Moravy i Slézsko a Krakovsko náleželo. V posledních létech panování jeho vzešly krvavé půtky mezi rodem Slavníkovým a Vršovici, ježto se skončily vyhlazením Slavníkovců na Libici (r. 996), kterouž dobou i sv. Vojtěch, syn Slavníkův, smrť mučedlnickou v Prusích podstoupil (r. 997).

Za Boleslava III. klesla říše Česká a dostala se na čas v moc Polákům (r. 1003); za Oldřicha však a syna jeho Břetislava I. (r. 1037—1055) povznesla se opět. Břetislav vedl vítěznou válku s Poláky, odňal jim severovýchodní část Moravy a uveda v rodu posloupnosť staršinskou, ustanovil mladším synům svým, Vratislavovi, Kunratovi a Otovi, Moravu po dílech k užívání, v jichž a potomků jejich držení zůstala pak až do zřízení markrabství. Spytihněv II., nástupce Břetislavův (od r. 1055—1061), příjmím „Nábožný a Spravedlivý", vypověděl veškeré Němce ze země i Sázavské mnichy slovanské. Za Vratislava II. (r. 1061—1091), jenž byl první obdařen hodností královskou, založeno jest biskupství Olomoucké (r. 1063) a vedena první známá válka s Rakušany za markraběte Lipolta, ježto se skončila vítězstvím Čechů u Mailberka r. 1082. Břetislav II. stal se tím památným, že hleděl násilně vykořeniti zbytky obyčejů pohanských. Léta 1108 vyhubeni jsou Vršovci, dávní odpůrcové Přemyslovců, skrze knížete Svatopluka na hradě Vratislavi blíž nynějšího V. Mýta. Brzo potom (r. 1116) za knížete Bořivoje poraženi jsou Uhři u Hluku na Moravě a za knížete Soběslava Němci pod císařem Lotarem u Chlumce (r. 1126).

Tou dobou zmohly se Čechy zase značně, obzvláštně za dlouhé vlády krále Vladislava I. (r. 1140—1173), kterýž r. 1147 s králem Německým, Kunratem III., táhl do Země svaté, dobyl co spojenec císaře Fridricha Milána (r. 1158) a dopomohl r. 1164 králi Štěpánovi III. proti císaři Řeckému Emanuelovi k trůnu Uherskému. Když se však r. 1173 vzdal vlády, nastaly dlouholeté nesnáze o trůn mezi synem jeho Fridrichem a knížetem Soběslavem, v kteréž vmíchav se císař Fridrich Rusobradý, nejprv Soběslava, potom Fridricha na trůn dosadil. Chtěje pak seslabiti říši Českou, odtrhl Moravu na krátký čas od Čech (r. 1182), podav ji způsobem léna říšského Kunratovi Otovi Znojemskému, kterýž ji nedlouho potom po bitvě u Loděnice (r. 1185) opět k Čechám navrátil. Po smrti Fridrichově (r. 1189) panovali brzo po sobě Václav II., syn Soběslava I., Přemysl Otakar I., syn Vladislava I., jehož bratr Vladislav opět od císaře Fridricha učiněn markrabím Moravským, od Čech nezávislým (r. 1192), a konečně biskup Jindřich Břetislav, kterýž, dobyv podruhé na Vladislavovi Moravy, r. 1197 zemřel. Po něm prohlášen jest za knížete bratranec jeho Vladislav, jenž postoupiv vlády staršímu bratru svému Přemyslu Otakaru, Moravu pod jménem markrabství k užívání obdržel.

Co na Slovensku po troskotání říše Moravské až do sklonku X. století za pohanských Arpádovců se dálo, v zapomenutí přišlo, rovněž jako to, co se téhož času dálo na Moravě. Teprv za Geyzy I., kterýž se přiznal k víře Kristově (ok. r. 975), dějiny poněkud se objasňují. Syn jeho, Štěpán Svatý, r. 995, od sv. Vojtěcha pokřtěný a r. 1000 za krále korunovaný, založil arcibiskupství Ostřihomské, k němuž velká část Slovenska přidána, vystavěl mnoho klášterů a chrámů, a rozdělil zemi dle způsobu slovanského na stolice, jakož také úřady, dvorské i nižší, po slovansku spořádal, čehož upomínkou jsou jména úřednická až do nových časů zachovaná: nadorispsány (nádvorní župan), udvarnok (dvorník), ispan (župan) a j. Týž panovník náboženství křesťanské pilně v národu uherském rozšiřoval, v čemž mu kromě sv. Vojtěcha a učeného Čecha

Rádla, opata Svatomartinského, nejvíce duchovenstvo slovanské nápomocno bylo, jakž zřejmo z mnohých slov ke křesťanství se vztahujících, jenž jsou vzata z jazyka slovanského, na př.: keresztény (křesťan), malazt (milost Božská), pokol (peklo), karátsony (kračún, vánoce), pap (pop) a j.

Po Štěpánovi Svatém, jenž zemřel r. 1038, nastoupil na trůn synovec jeho Petr, pak Samuel a Ondřej, kterýž r. 1052 s Německým císařem Jindřichem a Českým Břetislavem válku vedl. Od r. 1079 panoval Ladislav I. potomně za svatého prohlášený, jenž Charvátsko a Dalmatsko se zemí svou spojiv Kumány v ní usadil. Po něm vládl Koloman, za kteréhož 12.000 křížáků německých pod vůdcem Volkmarem až k Nitře vtrhlo, pro loupeživé chování však nazpět do Němec zahnáno jest. Za Štěpána II. svedena r. 1116 mezi Uhry, Čechy a Moravany bitva u Hluku na Moravě, připomenutá v dějinách moravských. Geyza II., syn Bely Nevidomého (†. 1136), obnovil biskupství Nitranské a osadil Němci část Sedmihradska; po jehož smrti (r. 1161) dosedli na trůn rychle po sobě syn jeho Štěpán III., pak Ladislav II., Štěpán IV. a konečně Bela III., kterýž zemřel r. 1196. Z času králů těchto nic památného z dějů slovenských není zaznamenáno.

Rakousy, v nichž po všechnu tuto dobu z části ještě česky se mluvilo, staly se po bitvě Prešpurské až po řeku Enži kořistí uherskou. Odtud činili Uhři po půl století nájezdy do Bavor, do Frank a do Duřinek, až je Ota I., král Německý, r. 955 na poli Ličanském blíž Augšpurka na hlavu porazil, načež od Enže až k Medlíku nazpět zahnáni jsou. Léta 976 učinil císař Ota II. z dobyté části Dolních Rakous, k níž nepochybně náležela i krajina na levém břehu Dunaje ke hranicím českým a moravským, krajiště východní, Ostrich (Oesterreich) řečené, svěřiv správu nad ním markraběti Lipoltovi z rodu Babenberského. Nový tento markrabě, dobyv nedlouho potom (r. 984) na Uhřích hradu Medlíka, zapudil je až za Chlumy Vídenské, a osadil krajinu zpustlou novými

obyvateli. Konečně odňal císař Jindřich III. r. 1043 Uhrům i kraj Záchlumský až k řece Litavě s nynějším hlavním městem Vídní a o několik let později Čechům kout země blíž ústí řeky Dyje proti Břetislavi, jejž daroval r. 1056 biskupství Pasovskému. Tím nabyly Dolní Rakousy hranic nynějších až na Vitorazsko, kteréž teprv r. 1185 od Čech odtrženo a Hadmarovi z Kunrinku propůjčeno jest. Sto let potom (r. 1156) za markraběte Jindřicha, příjmím Jasomirgota, spojeny jsou Rakousy Horní a Dolní v jedno, a staly se vojvodstvím o sobě, jehož hlavním sídlem knížecím na místě hradu Medlického (Mödling) učiněna jest Vídeň. Ku konci připomenouti sluší válku, vypuklou r. 1176 o hranice zemské mezi Jindřichem Jasomirgotem a Soběslavem II., knížetem Českým, v kteréž obě země velice popleněny jsou.

V Bavořích, v jichžto východních končinách v době této jazyk český také ještě průchod měl, vládl od porážky u Prešpurka vojvoda Arnult, a po jeho smrti (r. 936) bratr jeho Bertolt, jenž byl zároveň vojvodou Korutanským. Po něm přišli (r. 948) knížata z rodu saského: Jindřich I. (zemř. r. 955) a Jindřich II., svak Boleslava II., knížete Českého. Jindřich II., postaviv se proti císaři Otovi II. r. 976 s vojvodství svržen a na jeho místě Ota Švábský vojvodou Bavorským učiněn jest. Po Otovi vévodili Jindřichové III. — V. až do r. 1009, v kterouž dobu připadá založení biskupství Bamberského. Dále v století XI. panovali Jindřichové VI—VIII. až po r. 1070, potom Velfové I a II. a po nich od r. 1120 až do r. 1141 Jindřichové IX a X. a Lipolt V., Rakouský. Léta 1156 bratr Lipoltův, Jindřich XI., příjmím Jasomirgot, učiněn byv vojvodou Rakouským, postoupil Bavor císaři Fridrichovi Rusobradému, kterýž jich propůjčil v léno Jindřichovi XII., jemuž říkali Lev, léta pak 1180 po svržení Jindřichově, Otovi Vitelsbašskému, při jehož rodu jsou podnes.

2. Dějiny umění.

Umění a náuky šířily se v této době v Čechách i na Moravě velmi zdárně, zvláště působením křesťanství.

Hlavním sídlem učenosti i umělectví byli tehda klášterové a chrámové kapitulní i kolegiální, při nichž byly zřízeny školy [1]). Ale již také před založením kapitul a klášterů byly v Čechách školy, a to v Budči, v kteréž dle legendy sv. Václav učil se jazyku latinskému a slovanskému, a jiná na Vyšehradě, v níž sv. Prokop vyučen byl písmu slovanskému (před r. 1032).

Za příčinou dalšího vzdělání putovali vědochtiví Čechové na vyšší školy cizozemské, do Němec, do Francouz, do Nizozemska a do Vlach, a vrátivše se do vlasti slynuli co učení a umělcové. Slovútní mužové učení z té doby byli: Petr, kaplan krále Vratislava († r. 1091), v jazyku vlašském i německém dokonale zběhlý; mistr Gervas, probošt kapituly Pražské a Kliment, opat Břevnovský (r. 1110—1127), jimž Kosmas oddal první dvě knihy kroniky své; letopisec Kosmas, děkan kapituly Pražské († r. 1125), v Leodii v Nizozemsku vycvičený a důkladně znalý klasiků latinských Vrgilia, Horacia, Terencia, Salustia, též Boetia a jiných, jakož i sv. otcův Jeronyma a Augustina; Zdík, biskup Olomoucký (r. 1150), syn Kosmův, v umění literárním vzdělaný, zakladatel biblioteky při kapitule Olomoucké; Daniel, biskup Pražský, rádce a vyslanec krále Vladislava I., učenec a státník znamenitý († r. 1167); letopisec Vincenc, tajemník biskupa Daniele (r. 1170) a Jarloch, opat Milevský (ok. r. 1190).

O tom, v kterém spůsobu bylo té doby stavitelství v Čechách i na Moravě, svědectví dávají někteří posud zachovaní kostelové a části kostelů slohu románského, zejména kostel sv. Jiří v Praze, přestavený r.

---

[1]) Ke konci XII. věku byli v Čechách a v Moravě 2 chrámové kapitulní (v Praze a v Olomouci), 6 chrámů kolegiálních, 9 klášterů benediktinských (z nichž nejstarší v Břevnově, založený r. 993 skrze knížete Boleslava II.), slovanský Sázavský (r. 1032 skrze sv. Prokopa založený), 7 klášterů premonštrátských (první Strahovský, založený r. 1143), 5 cisterciáckých (první v Sedlci, založ. r. 1143), 1 Maltesácký (od r. 1156) a 1 křížovnický (od r. 1190).

1142, hlavní chrám sv. Václava v Olomouci (z r. 1126 až do r. 1131); portály chrámu sv. Prokopa při někdejším klášteře benediktinském v Třebíči z druhé polovice XII. věku, a kostelů Hrusického blíž Hrádku nad Sázavou a Záborského, kostel Milevský a Tepelský (tento z r. 1197); ozdobní kostelíkové Podvinecký, Poříčský, Prosecký u Prahy a Tismický u Č. Brodu, a krypta sv. Kosmy a Damiána v St. Boleslavi (z r. 1046). Taktéž vzdělávalo se umění malířské a sochařské. O Božetěchovi, opatu Sázavském za krále Vratislava I. okolo r. 1090, jde pověsť, že byl výtečný malíř i řezbář, jenž vyřezal ve dřevě pěkný obraz p. Marie, toho času klášteru Kotvickému v Rakousích darovaný. Za knížete Soběslava I. okolo r. 1130 vymalován, vykládáním řemeslným opatřen a jinak skvostně ozdoben jest chrám Vyšehradský, a po dnešní dobu chová se v bibliotece university Pražské kniha z tohoto kostela a jiná souvěká (evangelistář) z chrámu sv. Víta v Praze, ozdobená krásnými miniaturami. R. 1134 dal opat Sázavský Silvester klášter svůj okrášliti malbami na stěně. Taktéž zhotovována jsou od jeptišek Svatojiřských v Praze a od jeptišek Doksanských mistrná roucha kostelní. Neméně zdokonalilo se i rytectví, jakž patrno z mincí českých z XII. století, kteréž, jmenovitě pak mince knížete Vladislava I. (1109—25) a Soběslava I. (r. 1125—39), pokud se týče čisté rytby a rázu, všelikým cizozemským toho věku se rovnají, anobrž nad ně vynikají. [1]).

3. Dějiny řeči.

Co do prostranství země, zachoval se jazyk český v tomto třístaletí v nynějších zemích československých bez mála v té míře, jako v době předešlé. K zemi České náležela tehda také část nynějšího Saska na Labi s hrady Kamencem (Königstein) a Ratní, též Žitavsko, Budišínsko a Zhořelicko, nikoliv ale Chebsko, ježto příslušelo od století

---

[1]) Více o umění doby této dočísti se lze v rozpravě J. B. Müllera o výtvarném umění v Názorném atlasu ke Sl. Nauč. V Praze 1865, st. 49—61.

IX. až do XIII. k Němcům; na západě náležela k Čechám města bavorská Osí (Eschelkamm) a Brod (Furth) s krajinou okolní a na jihu Vitorazsko, nyní rakouské. Kromě jazyka českého měla však v zemích řečených uváděním křesťanství průchod také latina, v klášteřích a od duchovenstva vůbec vzdělávaná. Latinsky spisovaly se listy všeliké a knihy náboženské i vzdělavací, ano i první kronika Česká děkanem Kosmou v témž jazyku jest sepsána (od r. 1120 až do 1124). Také němčina ujímala se již tenkráte v Čechách a na Moravě, jednak působením duchovenstva německého, jednak obchodem v Praze, v Olomouci a v Brně od Němců vedeným, zvláště pak svazky rozličnými, jimiž rod knížecí během této doby k Německu se připoutal. První šiřitelé evangelium za knížat Vratislava i Václava byli nejvíce mniši němečtí z Řezna, a podobně i první klášterové v Čechách osazeni jsou mnichy bavorskými, na př. klášter Ostrovský (r. 999), do něhož povoláni jsou benediktini z Altachu, dílem i vlašskými (klášter Břevnovský) a později francouzskými. Knížata a králové Čeští a pozdější knížata Moravští brali sobě manželky často z Němec [1]), a onino, jsouce kromě toho od časů Oldřichových volenci říšskými a obcujíce často se dvorem císařským, potahovali ke dvoru svému mnoho Němců i Němkyň. I neníť se tedy čemu diviti, že němčina již v druhé polovici X. století takového průchodu v Čechách nalezla, že při instalaci prvního biskupa Pražského Dětmara, rozeného Němce, na stolici biskupskou (r. 973) kníže Boleslav II. a přední pánové zpívali píseň německou: Christe keinado und di haliegen alle helfuent unse (Kriste smiluj se a všichni svatí pomozte nám), kdežto lid

---

[1]) V běhu dvou století mělo 10 panovníkův českých manželky německé, totiž: Boleslav II. († r. 999) Emu Burgundskou, Břetislav I. († r. 1055) Jitku Svinobrodskou, Spytihněv II. († r. 1061) Idu Vitinskou, Kunrat I. († 1092) Vilburku Tenglinskou, Břetislav II. († r. 1100) Lutkardu Bavorskou, Vladislav I. († 1125) Richsu Berkovnu a Richsu Voburskou, Vladislav II. († r. 1194) Kedrutu Rakouskou a Jitku Duřinskou, Kunrat Ota († r. 1191) Helichu Vitelsbašskou a Přemysl Otakar I. Adelu Míšenskou.

obecný volal „Krlešn“ (Kyrie eleyson) [1]. I také kupci němečtí, kteříž od dávných časů v Čechách i na Moravě, jmenovitě v Praze a v Olomouci, požívali práva hostinství, hleděli zajisté časně dosíci z postavení svého užitků všelikých, až pak za časů krále Vratislava I. (po r. 1061) zřídili v Praze na Poříčí obec zvláštní, spravovanou sudími a zákony německými. Podobně došli i mnozí duchovní a dvořané němečtí na ujmu domácího duchovenstva a jiných obyvatelů mnohých předností, jakož na př. r. 1168 kněz Fridrich, rodem Sas, česky neumějící, skrze přízeň královny Jitky Duřinské biskupem Pražským učiněn jest [2]. Za kteroužto příčinou tehda k Němcům odpor jakýsi se zmáhal, kterýž znamenati jest zvláště v kronice Kosmy děkana, jenž se několikráte s nechutí Němců dotýká, na př. tu, kdež o knížeti Břetislavovi praví: „že umínil sobě Jitku raději unésti, nežli by o ni prosil, věda, kterak Němci od přirozenosti jsou hrdí a nadutí, majíce Slovany i jejich jazyk v opovržení [3]. A však řeči české němčina po onu dobu u velké míře nerušila, aniž docházela velké obliby a rozšířenosti, což jmenovitě z toho zřejmo, že někteří knížata z rodu Přemyslova ani německy neuměli, jakž vypravuje Kosmas, že kníže Vratislav II., rozděluje r. 1061 Moravu mezi bratry své, Otu a Kunrata, dal Kunratovi, kterýž uměl německy, Znojemsko, ježto hraničilo s Rakousy německými, Otovi Sličnému však, německy neumějícímu, že dal Olomoucko, tehda ještě naskrze české [4].

Osad německých, kromě Pražské, nebylo toho času ještě ani v Čechách ani na Moravě; toliko Chebsko k Čechám tehda nenáležité již se poněmčovalo, jakož se tam k r. 1135 jmenují tři vsi německé Diepoltzrewt, Frownrewt a

---

[1]) Cosmae Chronica Boem. Ed. R. Koepke, p. 50. [2]) Kromě Fridricha toho bylo od založení biskupství Pražského až do r. 1197 šest Němců biskupy Pražskými: Dětmar † r. 98?, Thiddag † r. 1017, Ekart † r. 1023, Heřman † r. 1122, Menhart † 1134, Gotpolt † r. 1168. Též více než polovice kanovníků Pražských a Vyšehradských byli Němci. [3]) Cosmae Chronica Boem., p. 63. [4]) Tamtéž, p. 79.

Chunrewt [1]). Pokoušeli se sice Němci r. 1121 i v samých Čechách blíž Bělé na hranicích bavorských hrad (Přimdu) potajmu vystavěti, čemuž ale kníže Vladislav I. překazil [2]). Že by pak kníže Václav (r. 1191) Němcům byl dědiny dal a vsi německé zakládal, jakož vypravuje Dalimil, toho historicky prokázati nelze.

Na Slovensku pokládají někteří počátek několika německých měst baňských a Spišských do času krále Geysy II. († r. 1161), jenž Sasy do zpustlého Sedmihradska povolal; o čemž se však písemných památek nezachovalo.

V Rakousích jazyk český v této době velkou zkázu bral. Po bitvě Prešpurské rozutíkali se obyvatelé, Slované i Němci, jsouce od Uhrů sužováni, do hor a do lesů a zůstavili úrodné krajiny podunajské prázdné. Když tedy po porážce Uhrů na poli Ličanském r. 955 Bavoři krajin těchto nejprvé až po řeku Orlavu (Erlaf) a pozdeji až po Chlumy Vídenské dobyli, bylo potřebí, osaditi je novými obyvateli. A tu jmenují se Čechové v listech souvěkých ne již co staří obyvatelé, ale co kolonisté mezi Bavory v krajině Svato-Hipolytské na řece Brznici (Perschling), kdež městečko Böhmischkirchen (Česká Cerekev) podnes jméno jich připomíná [3]). Takové kolonisování skrze Bavory dálo se mnohem hojněji ve století XI a XII. po založení klášterů benediktinských Medlického (ok. r. 984), Kotvického (r. 1083), Seitenštetského a Starohradského; augustiniánských Novohradského či Klosterneuburského a Herzogenburského a cisterciáckých Svato-Křížského, Lilienfeldského a Světelského (r. 1138), kteřížto klášterové, kromě některých jiných později založených, měli hojné statky po celé zemi až k samým hranicím českým a moravským. Tito klášterové a mimo ně biskupové Pasovští, jenž měli též mnoho statků v Rakousích, usazovali na nich, vymycujíce lesy a zakládajíce osady, množství Němců mezi Slovany, až konečně Slované

---

[1]) Erben Regesta, I. 100. [2]) Cosmae Chronica Boem., p. 124
[3]) V listu Jindřicha II., vojvody Bavorského, daného asi r. 973, psáno: Postea Persnicha (nyní Perschling), quod tempore presenti Boemani insidendo arabant. Monum. Boica I. 2., 208.

mezi nimi vyhynuli. Totéž činili v Horních Rakousích klášterové augustiniánští Svato-Floriánský a Svato-Nikolský, cisterciácký Wilferinský a premonštrátský Drkolenský (Kloster Schlaegel), též i bavorští pánové z Machlandu, z Burghausu a z Peilšteina, kteříž v století XI a XII. velkou část lesnaté krajiny na hranicích rakouských a českých osadníky bavorskými naplnili. Množství osad, ježto se končí na reut, schlag, stetten, hof, kirchen a p., jako: Abtschlag, Abtsdorf a Abtstetten, Bischofswart a Bischofsstetten, Grafenschlag, Grafenberg a Grafeneck, Münichreut, Mönichkirchen a Mönichhof, Pfaffenschlag, Pfaffenreut a Pfaffenstetten atd., chová v jménech svých stálou památku této poslední kolonisace a posledního poněmčování v Rakousích [1]). Ke konci XII. století jmenují se sice ještě v listech některé osady přesnými jmény českými, na př. Polana (nyní Pölla), Ostrog (nyní Ostra), Radíkov (nyní Raicha) na řece Křemži, les Roháč (Rogacz) u Walkenšteina (asi r. 1170), a vody Skřemelice (r. 1179, nyní Schrems), Lužnice (nyní Lainsitz), Jestice a j.; anobrž ještě r. 1239 připomíná se v městečku Mautern na Dunaji obyvatel Blažej, rodem Slovan (genere Slavus), jenž dal kostelu sv. Mikuláše u Pasova dvě vinice v blízkých Rosicích (Rossatz); a však vůbec pokládati se může jazyk český v Rakousích koncem století XII. za vyhynulý.

Nic však méně po dnešní den trvá památka někdejšího obyvatelstva slovanského v zemi Rakouské, jednak v tváři a v obyčejích obyvatelů, jmenovitě v krajině Svato-Hipolytské, Javornické (Jauerling), Štyrské (Šteyer), Stodoranské (Stoder) a j., jednak v některých slovích posud v lidu průchod majících a ve jménech místních. Po dnešní chvíli na př.

---

[1]) K mnohým jménům osad českých, když se do nich dostali Němci, přivěšena jest koncovka německá: dorf, feld, ling a p., a časem jméno proměněno tak, že kořen slovanský úplně zmízel. Tak učiněno z Přemyslovic Primizlaitorf, z Mysliboře Misliborustorf, nyní Meiseldorf, z Drachova Trachentorf, nyní Trandorf, z Radhoště Tratigist, z Malých Borů Mallebern, z Mokré (u Klosterneuburku) Muckerau, z Leštnice Liesing a p.

obecná jsou v Rakousích slova: Ainzen (ojnice), Robat (robota), Kaluppe (chalupa), Gstadel (stodola), Kren (křen, jinde v Němcích Meerretig), Riegel (řehla, nejvyšší pásmo hor), bled (bledý), Dram (trám), Leikaf (litkup), Nabinger (nebozíz), Kaischa (chýše), pomalich (pomalu), urasi (úrážlivý) a j. v.; v Salcbursku průchod má slovo Rahen (ráhno), t. j. tyčka na měření dříví narovnaného, a tamtéž, jakož i po celých Němcích až po Rýn slovo „pavlač.“ Znamenitější jména místní z oné doby posud zachovaná jsou na př.: Vitoraz (Weitra), Světlá (Zwettel), Býdov (Waidhofen), Kamýk (Bergreichenstein), Drozdovice (Drosendorf), Rohy (Horn), Krumlov (Krumau), Dlouhá Louže (Langenlois), Křemže a Kamenec (Krems und Stein), Valtice (=Valentice, Feldsberg), Lava (Laa), Cáhlov (Freistadt) a v. j.

V Bavořích podobají se dějiny jazyka českého na mnoze dějinám rakouským, toliko že tam národnost česká na větším prostranství a trvaleji se udržovala nežli tuto. V Řezně ještě v X. století jazyk český nebyl pominul; neboť odtamtud přicházeli nejvíce misionáři do Čech. Do kláštera Řezenského dal kníže Boleslav I. syna svého Strachkvasa na vychování; z téhož kláštera pocházel mnich Bosa (Boso), kterýž v Míšni slovansky kázal [1]) a co biskup Mezibořský (od r. 969—971) diecésánům svým zeslovanštěné „Krlešn“ pilně vštěpoval [2]). Krajina Řezenská, zvláště okolo Amberka, též i nynější východní Franky po řekách Mohanu, Radnici, Aurachu, Aiši, Baunachu, tam kde nyní jsou města Erlangen, Forchheim, Hallstadt, Bamberk, Baunach a Hochstett, byly ve století X. a XI. téměř celé slovanské. V krajině Folkfeldské daroval král Ludvík, řečený dítě, roku 911 knězi Gosboldovi vsi Kněžisko (Chnezzisko) a Kněžíkov (Chnezzigouue [3]), a král Jindřich potvrdil r. 923 kostelu sv. Salvatora ve Würcburku desátek, jejž Slované v medu a plátně odváděli [4]). Léta 1007 založil král Jindřich II. biskupství Bamberské zvláště proto, aby Slované tamější, jsouce od Würzburku

---

[1]) J. Ortel's Münster zu St. Afra in Meissen. Leipzig 1843, S. 6. [2]) Dětmar Mezibořský, II, 40. [3]) Monum. Boica I, 145. [4]) Tamtéž, str. 161.

příliš vzdáleni, tím snadněji byli na křesťanství obráceni a podmaněni. V synodě, konané léta 1058 v Bamberku, navrhl Guntéř, biskup Bamberský, aby se k obracování Slovanů v pohanství zatvrzelých moci užívalo, což i učiněno. Tehda měli tam ještě mnohé osady a jiná místa jména slovanská. R. 1077 slula krajina Schwarzburská a Salfeldská v Duřinkách „zemí Slovanskou“ (terra Slavorum), les Duřinský pak „lesem Slovanským“ (saltus Slavorum) [1]). Když sv. Ota, biskup Bamberský, slovanského jazyka znalý, šel r. 1124 skrze Čechy Pomořanům hlásat evangelium, světil na cestě v Bavořích v krajině slovanské dva kostely [2]). V Bambersku a Würcbursku patrný byl rozdíl mezi Slovany a Němci [3]) ještě v polovici století XII. Nicméně postupovalo tam tak jako v Rakousích poněmčování přičiněním biskupů a klášterů (jmenovitě Altašského, obnov. r. 990, Lambašského, zříz. r. 1056, Banzského, zříz. r. 1070 a j.) a užitím jiných prostředků, a ku konci století XII. byl jazyk český v Bavořích vůbec již na vymření. Nejdéle, jakož k pravdě podobno, až do století XIII., odporovala čeština němčině v okršlku kapituly Chebské, totiž v nynějším Beureutsku, Wunsidlsku, Ředvicku, Waldsasku (Sosensku?), Bernovsku a Tirschenreutsku [4]). Po dnešní den pak nalezá se téměř po celém Bavorsku množství připomínek zašlého tam Slovanstva. Obyvatelé bývalého vojvodství Bavorského čili tak řečených Starých Bavor podobají se povahou těla i ducha, ano i vze-

[1]) Leibnitz Script. rer. Brunsv., I. 320. [2]) F. Berthold Gesch. v. Pommern, II, 28. [3]) Mon. Boica, XIII. 77. Erben Reg., I, 125—128 ad an. 1150. [4]) V sousedních Horních Sasích trval jazyk srbský až do konce XIII. století, kteréž doby držitelé soudů zakazovali, aby se ho již v jednání úředním neužívalo. — V Míšni zanikla srbština vůbec v polovici XIV. století. Však i tam slyšeti podnes mnohá slova slovanská, na př.: husche (husa), bile (kachna), pritsch (pryč), kretscham (krčma). C. Gretschel und F. Bülau Gesch. d. saechsischen Volkes. Leipzig 1862, I, 57. Podobně jsou v Míšni a v poněmčené části Lužice obecná slova: lusche (louže), beze (fena, psice), koláč, polmehl (Halbmehl), nusche (nůž), kaluppe (chalupa) a j. Okolo Míšně pak posud svolávají starostové ve vsích hromadu slovy: Botsche-remo (luž. pojceze hromadu, pojďte v hromadu). K. Preussker's Blicke in die vaterl. Vorzeit. Leipzig 1843, II, 90.

zřením Slovanům, lišíce se patrně od Švábů sousedních, pročež od soudných badatelů bez rozpaků pokládají se za potomky slovanské, zpřízněné s blízkými Čechy a Moravany [1]). Totéž platí o obyvatelích v Bambersku, zvláště v krajině Hochštetské, kteří, jsouce na slovo vzati pro mysl nábožnou a neporušenosť mravů, zachovávají podnes některé obyčeje Čechů pohanských, vymrskávajíce na př. bičem čarodějnice, dávajíce z jara na pole křížky ze dřeva svěceného a p., a ještě před sto léty vynášeli také Mořanu a vyháněli zimu rolničkami [2]), ano v některých údolích mezi Erlangem a Beureutem vyhánějí chlapci posud na neděli Laetare smrť ze vsi a zachovávají zvláštní slovanské obyčeje při pohřbech. Kromě toho průchod má podnes mnoho slov českých v poněmčeném lidu bavorském, nejvíce k hospodářství a k živnostem se vztahujících, totiž: Trad (trata), Robat (robota), Warb (vrub), Schütt (šít slámy), Komet (chomout), Rahen, Rachen (râhno, příční dřevo na vořích, od plavců na řece Jizeře tak jmenované), Moschen (mošna), Bütschen (bečka soli), Pavesen (pavéza), Irche (jircha), Petschen (pecka), Nusche (nůž), Dalken (vdolek), Kolatschen (koláč), Graupe (kroupa), Schlott (złota, špatná cesta), Graniz (hranice), Schraetel (skřítek, bůžek domácí), riolen či rigolen (rýhovati) a v. j. [3])

---

[1]) Gustav Schlesier Deutsche Studien. Stuttgart 1836, S. 126—128. — Též C. A. Scheffer Politisches Gemaelde von Deutschland, Miscellen. 1818. I, 122. [2]) Nic. Haas Geschichte des Slavenlandes an der Aisch. Bamberg 1819. — K. Immermann Memorabilien. 1843. 3. Th. Fraenkische Reise, S. 76. [3]) Andr. Schmeller's Bayerisches Wörterbuch. Stuttgart u. Tübingen 1827—1837. — Podobná slova zachovala se též v obecné mluvě lidu německého ve Švýcařích, na př.: Daedi (děd, korut. slovensky ded), Baabi (bába), Ditti (dítě, slov. dête), Türken (turkyně), Rebe (řepa), Tratte (trata), Plan (planina) a j. V. Fr. J. Stalder Schweizerisches Idioticon. Aarau 1812. — Znamenitá jest také podobnost některých národních písní německých, které se zpívají na Rýně, s národními písněmi českými v Čechách a na Morávě. Ve sbírce Simrokově (K. Simrok's Deutsche Volkslieder) srovnávají se písně č. 79 „Die unbarmherzige Schwester," č. 263 „Der Schäfer" a č. 335 „Guter Freund" s písněmi moravskými v Sušilově sbírce, č. 94 „Nešťastná matka", č. 137 „Ovčák proněvěrec" a č. 83

Zvláště však přivádí se v paměť někdejší slovanské obyvatelstvo v Bavořích jmény místními po celé takměř zemi rozšířenými, na př.: Krušina (castrum Crusina, r. 1003), Třebohošť (Trebgast, blíž Beureutu, r. 1143), Svinobrod (Schweinfurt), Chlum (Culmbach), Žiželice (Scheschlitz), Svržnice (hrad Zwiernitz), Nabín (Nabburg), Brod (Furth), Rehce (Rötz), Kočín (Kötzting), Strubiny (Straubing), Trausnitz (vrch a hrad u Landshutu), Dolnice (Töltz pod Mnichovem), Dachov (Dachau) a množství jiných, dílem již za doby římské jmenovaných, na př. Řezno, Pasov a t. d.

Co se dotýče povahy jazyka a změn v této době v něm zběhlých, zachovala se řeč česká větším dílem v té váze, v kteréž byla v době předešlé. Formy mluvnické v Evangelium sv. Jana (ze století X.) jsou téměř tytéž, co v rukopise Zelenohorském, na př. genit. plur. jmen mužských bez *ů*: učenik (učedlníků), peniaz (peněz); lokál plur. jmen místních na *ás*: Topolaz, Brnaz (v Topolanech, v Brňanech, r. 1131); lokál sing. bez předložky *v*: Preroue (v Přerově), Ratagih (v Ratajích, r. 1131); přídavná přivlastňovací tvořena jsou změkčením koncovky: Sekyř Kostel (m. Sekyřin, ok. r. 1124), Olbram' Kostel (m. Olbramův); též jsou tvořena koncovkou *in* místo *ův*: papežin, palmin (palminy lětorosli, v Evang.); v časoslově kladeno *chu*: abychu sě poklonili, m. aby sě poklonili. Přehlasování širokého *a* v úzké *e* trvalo: činiéše m. činiáše, a však též: slušáše; zieveno m. ziaveno, ale také iavno v Evang.; Blag a Bleg (ok. r. 1180), Jaroslav a Jeroslav (r. 1165- 1176).

Týmž spůsobem pravopis větším dílem podoben jest pravopisu v Ruk. Zelenohorském. C kladlo se v Evangelium vždy ještě místo *č*, někdy ale nastupovalo na místě něho složeně *ch*: chlouech (člověč), chaikouici (Čajkovici, r. 1190); kteréž *ch* se později také místo *c* kladlo: Opatouich, Podelasich (Opatovici, Podlažici, r. 1160); *g* psáno za *h* a *h* za *ch*: godina pogreba moiego (hodina pohřeba mojeho), zhoua (schová); zde onde ale již litery *g* užíváno za *j*: Ugezdci (v

„Dvanáctero počtů", a rovněž srovnává se píseň Simroko a, č. 68 s písní Sušilovou, č. 22 „Duše a P. Maria".

Újezdci, r. 1131); za f psáno *p*: kaipa (Kaifa), pilipp (Filip); po *l* a *r* co polohláskách kladeno *e* a *i*: zreno (zrno), dlesno (dlžno) a p. [1])

Nových slov a názvů přibývalo hojně působením křesťanství, neboť nastala potřeba, aby se nové věci a myšlénky, jichž známost křesťanství s sebou přinášelo, novými slovy pojmenovaly. To činěno jednak překládáním slov latinských: trojice (*trinitas*), očistec (*purgatorium*), masopůst (*carnisprivium*), milosrdný (*misericors*) a p.; jednak přeměňováním názvů latinských dle orgánů českých: biskup (*episcopus*), opat (*abbas*), probošt (*praepositus*), kostel (*castellum*), klášter (*claustrum*), mnich (*monachus*), cinter (na Slovensku, *cemeterium*), kříž (*crux*), mše (*missa*), kalich (*calix*), ornát (*ornatus*), komže (*camisia*), kmotr (*compater*), kmotra (*commater*), krlešn (*Kyrie eleyson*) a p. [2])

Některých slov užívalo se za křesťanství v jiném smyslu nežli za časů pohankých; na př. slovo kněz, ježto prvé znamenalo kníže, přeneseno jest na duchovního, jenž prvé slul popem; slovem kázati, prvé poroučeti, znamenáno hlásání slova božího a p. Tehda dána jsou také dnům v týdni jména nynější: neděle, pondělí, úterý (druhý), středa (prostřed týdně), čtvrtek, pátek, sobota (z hebr.). I v skladbu jazyka působilo poněkud křesťanství (totiž latina), neboť se ti, kdož z počátku z latiny překládali, buď z bázlivosti nebo z neumělosti mnohých latinismů dopouštěli, na př. v Otčenáši: ale zbav ny *ot* zlého (*a malo*); v Evangelium; pride Jesus Hierusolim (bez předložky, místo: v Jerusalém); jenže biéše jej předade, místo jenže biéše jej předal (*qui erat eum traditurus*). Též v pravopise patrno jest z některých písmen

---

[1]) Více o tom viz ve spise Šafaříkově a Palackého: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Literatur. Prag 1840, str. 63 a 141. [2]) Podobným způsobem přetvořovali sobě Slovenci některá slova církevní dle němčiny, říkajíce: binkošti Pfingsten, nebohod Kristusov Himmelfahrt Christi, velika nedelja Grosssontag (velkonoční neděle), veliki četertek Chardonnerstag, velika sobota Charsamstag, vstajenje mesa Auferstehung des Fleisches, peršona božja göttliche Person, gnada božja Gnade Gottes a p. H. Jireček Právo slovanské, str. 117. Slova téhož způsobu shledávají se také u Srbů lužických a u Polobanů.

latinských, položených na místě českých, kterak v něj latina působila; psánoť na př. r. 1131: Praxici místo Praksici, Quasici m. Kvasici a p.

Jaký účinek na jazyk český mělo němectví, zřejmo z toho, že kněžny české z Němec pošlé dětem svým dávaly jména německá [1]), za jiehž příkladem zajisté šli hned i mnozí dvořané a jiní pánové čeští novot milovní. Nepochybně již tehda vštěpovali němečtí duchovní lidu českému mnohá slova polouněmecká, na př. vánoce (Weihnacht) místo někdejšího kračúnu, krmáš (na Moravě, Kirchmesse) místo posvícení, a podobně přijato snad již toho času od německého komonstva kněžen českých a od německých kupců mnohé slovo, života panského neb řemesel se týkající, ač o tom v skrovných památkách tehdejších nic není zaznamenáno.

Jména místní však v Čechách i na Moravě byla té doby naskrze česká a neporušená. Toliko dvě místa měla již v století XI. jméno německé: Cheb, jenž tehda ležel vně Čech, nazvaný »Egire« či »Eger« [2]) dle řeky Ohře (r. 1061), a Břetislav v Moravě, ježto sluje v listu císaře Jindřicha z r. 1056 Lauentenburch (nyníLuntenburg, t. j. Lavenský hrad [3]). K nim přišlo ku konci XII. věku (asi r. 1196) třetí jméno německé Neudorf na pomezí bavorském [4]). Až do poslední čtvrti století XII. byla také jména míst i osob v listech a ve spisech latinských, na př. v kronikách děkana Kosmy, mnicha Opatovického a j., vůbec správně česky psána [5]); a však

---

[1]) Německá jména obdrželi knížata z rodu Přemyslova: Oldřich, syn Boleslava II. a Emy Burgundské († r. 1037); Kunrat Brněnský († r. 1092), Ota Sličný († r. 1087) a Dymuta, děti Jitky Svinobrodské; v století XII.: Jindřich, Dětleb, Lipolt, Fridrich a j.; též dávána jsou knížatům a jiným mužům, jenž vstoupili do stavu duchovního, jména cizí, na př. Strachkvas († r. 997) nazván Christiánem, sv. Vojtěch Adalbertem, Jaromír biskup († r. 1089) Gebhardem či Keprtem, Svatobor patriarcha Voglejský († r. 1106) Fridrichem, Zdík, biskup Olomoucký, Jindřichem a p. [2]) Mon. Boica, XXIX, 148. [3]) Tamtéž 129. [4]) Erben Reg. I. 193. [5]) V tak řečených zlomcích Monseových, tištěných v Bočkově diplomatáři Moravském, přivádějí se ovšem již k r. 1030 a 1031 některá jména poněmčená a německá na Moravě i v Čechách, na př.: dubreu místo

v poslední čtvrti XII. století již rušena jsou v listech, zdělávaných od mnichů německých, kteří psali na př. r. 1186 Zlavchawez za Slavkovice, Mrchniz za Mračnice; r. 1189 Shexin za Čečín, Thischow za Těškov, Cedlihce za Sedlec; r. 1193 Mladatiz za Mladotice a j.; podobně jsou przněna jména osobní, na př. r. 1182 Priemuzzil a r. 1191 Primuzel za Přemysl; r. 1192 Purkos za Prkoš, r. 1193 Zlauwatha za Slavata a v. j. [1]).

4. Dějiny literatury.

Památky písemné z tohoto třístaletí jsou velmi skrovné. Mužové učení té doby, vzděláni nejvíce v cizině, psali na mnoze latinsky, totiž Kosmas, spisovatel prvních letopisův českých; nejmenovaný kanovník Vyšehradský, prodlužovatel letopisů Kosmových; Zdík biskup Olomoucký, jenž vydal latině řád církevní diecése své; mnichové Sázavský a Opatovický (r. 1142—1160); Vincenc, kanovník Pražský (r. 1170) a Jarloch, opat Milevský (r. 1190), kteří sepsali letopisy vlastenské. Též při chrámech kolegiálních spisovány jsou knihy větším dílem latinsky, jakož v bibliotekách kapituly Pražské a Olomoucké mnohé rukopisy, zejména bible latinské, z té doby podnes se chovají. Však vdělávány jsou také spisy jazykem českým, zvláště ku potřebám církevním. Dle homiliáře biskupa Heřmana byly na začátku XII. století v Čechách rozšířeny Pašije sv. Václava a Žalmy i některé zpěvy církevní. Také se ještě toho času zpívaly pohanské písně nad hroby zemřelých. [2]) Podlé svědectví letopisce

---

Dúbrava, Ruza místo Rusava, Marave místo Morava, Vpa místo Opava, ano i Sigehardus a Rudolfus a k r. 1055 také pánové čeští Vuluram, Luitpold, Marchuart a Wilhelmus. A však zlomky dotčené vesměs jsou podvrženy, rovněž jako výpisy z tak zvaného Hildegarda Hradišťského, pročež se k nim tu netáhneme. [1]) Viz Erbenova Regesta k letům jmenovaným. [2]) F. Hecht Das Homiliar des Bischofs von Prag. Prag 1863. Praví biskup Heřman v kázaní o sv. Václavu: „Sed ejus gesta puto vos melius scire, quam ego vobis edicere possum; nam nulli dubium est, ut in passione ejus legitur, omni nocte ad ecclesias Dei circuibat &“. Jinde pak (p. XXIX) vyzývá týž biskup posluchače, laiky, aby den zjevení Páně slavili žalmy a zpěvy.

Vincence rozléhaly se při mnohých příležitostech české písně válečné [1]). Na Vyšehradě a v klášteře Sázavském, r. 1032 od sv. Prokopa založeném, vzdělávalo se písemnictví starocírkevní, hlaholské i řeckoslovanské. Však ze všeho toho došel nás toliko nepatrný Zlomek Evangelií, několik písní církevních později zapsaných a některá jména osob a míst a jiná různá slova česká, zaznamenána v listech a kronikách latinských.

5. Památky písemné.

1. Zlomek Evangelium sv. Jana. Půl druhého listu pergamenu v malém folio z nejstaršího známého překladu evangelií, jejž bibliotekář V. Hanka r. 1828 na deškách knihy: „Disciplina et doctrina Gymnasii Gorlicensis" z r. 1595 nalezl a v Museum Českém uložil. Hledíc k dobropísemnosti a písmu, pochází z X. století, a jest tudíž po Rukopise Zelenohorském nejstarší pozůstatek písma českého. Kniha, z níž tato nepatrná částka se zachovala, byl kodex evangelií latinských, do něhož mezi řádky vepsáno přeložení české, učiněné dle vulgáty. Obsahuje 186 veršů, drobně a úhledně od písaře textu latinského psaných, totiž Joann. XII., 4—50 (uece se ieden iz ucenic iego), XIII., 1—9 (prede dnem zlaunem). XIV., 28—33 (opeti ostauuiu zuet i idu cotcu), XVII., 1—6 (zuitezih zvetu) a v XVIII., 13—22 (I priuedehu iei c anne). Jazyk v tomto zbytku evangelií velmi se podobá jazyku v Rukopise Zelenohorském, na př. v adjektivě: papežin, oslin, v Ruk. Zel. čelědin, v časoslově: myješi, neimáši, v Ruk. Zel. mútíši a p.; má však také některé staré formy v pozdějších rukopisech obyčejné, na př.: umřelo bude (mortuum fuerit), jako v Žaltáři z XIII. století: bedeš pohnal a j. Pravopis též nejvíce se podobá pravopisu v

[1]) Kanovník Vincenc vypravuje (Chronicon Vinc. p. 36), kterak Zdík, biskup Olomoucký, r. 1145 od knížat moravských stíhaný, zachráněn byl při životě tím, že zavzněla píseň válečná (carmen bellicum), a při obležení Milána r. 1158 králem Vladislavem dotýká o rytířích českých: „In eorum cantibus resonat Mediolani obsessio."

Rukop. Zelenohorském, ale písmo jest mnohem jemnější než v tomto rukopise. Tištěn jest ten Zlomek nejprvé v Časop. Mus. na r. 1829, II, 33, pak v Hankově Sbírce nejdávn. slovníků, vyd. r. 1833, a s kritickým rozborem v Šafaříkově a Palackého spise: Die aeltesten Denkmaeler d. böhm. Sprache. Prag 1840. (Viz Příklady jazyka, č. 2).

2. Otče náš a Věřím. Neníť pochyby, že Modlitba Páně hned za prvních počátků křesťanství v zemích českých od misionářů na jazyk český přeložena jest a taktéž Vyznání apoštolské. Již v první době křesťanské uloženo duchovním za povinnost, aby obě tyto modlitby osadníkům svým pilně vštěpovali v řeči latinské i domácí [1]). Z původního toho překladu zachovaly se toliko dva články Páteře (Osvěti sě tvé jmě a Přijdi královstvie tvé) v přepise z polovice XIII. století, celý Páteř pak v přepisech z konce XIV. století, a to v Modlitbách (viz Příklady jaz., č. 38) a v jiných opisech, vytištěných v Dobrovského Historii lit. české (str. 74), v Jungmannově Literatuře (str. 25) a v Rozboru lit. staročeské (II, 70) [2]). Hledíc k vadám jazyka, které se v starém textu Otčenáše shledávají, totiž: v nebi i *v* zemi (et *in* terra, místo *na* zemi), dluhy našě (debita nostra m. viny našě), dlužníkóm našim (debitoribus nostris, m. vinníkóm svým) a zbav ny *ote* zlého (libera nos a malo, m. zbav ny zlého), pravdě se podobá, že prvotní překlad Otčenáše učiněn od některého misionáře německého, kterýž na slovo se řídil latinou a němčinou. Vytknuté chyby „dluhy naše“ a „dlužníkům našim“ odvarovány jsou již ve Výkladu na páteř v rukopise Modlitbách, kdež psáno: „Otpuſt nam naſſe wyny, gako my ſwym wynnykom otpuſczyemy,“ a taktéž v Otčenáši, po-

---

[1]) O tomto vštěpování osadníkům „Páteře“ a „Kredy“ praví biskup Heřman († r. 1120): „Ut (oratio domini et symbolus apostolorum) ab omnibus discatur tam latine quam barbarice (t. j. česky) — ut quod ore profitetur, corde credatur et intelligatur“. F. Hecht Homiliar, str. 241. [2]) Dle domyslu našeho zněla Modlitba Páně původně asi takto: „Otče náš, jenže jesi v nebesiéch, osvěti sě tvé jmě, přiidi královstvié tvé, budi vólja tvá, kako v nebesi, i na zemi; chléb náš vesdajšij daj nám dnes, i otpusti nám dl'hy našě, kako i my otpúščiémy dl'žníkóm svým; i neuvodi nás v pokušenié, ale izbavi ny zlého, Amen.“

loženém za příklad k ortografii Husově (vyd. ve Vídni r. 1857); chyba však „zbav ny ote zlého“ trvala až po nynější dobu [1]).

3. Píseň církevní „Hospodine pomiluj ny,“ kteráž po dnešní den v kostelích českých se zpívá. Složena jest dle svědectví prodlužovatele kroniky Kosmovy z r. 1260 od sv. Vojtěcha († r. 997), v kteréžto kronice k r. 1249 a 1283 první verš z ní jest zaznamenán. Úplný přepis té písně zachován jest v rukopise „Modlitby“ z konce XIV. století. Dle mínění našeho zněla původně takto:

Hospodine, pomiluj ny!
Jesu Krste, pomiluj ny!
Ty spase všěho míra,
spasiž ny, i uslyšiž
Hospodine, hlasy našě.
Daj nám všěm, Hospodine,
žizň a mír v zemi.
Krleš, Krleš, Krleš!

Dobrovský [2]) a jiní novější vzdělavatelé literatury české mají za to, že tato píseň složena jest od prvních apoštolů slovanských sv. Cyrilla a Metuda nebo od žáků jejich, a nikoli od sv. Vojtěcha, poněvadž ji dle svědectví Kosmova lid obecný zpíval již při svěcení prvního biskupa Pražského Dětmara, předchůdce sv. Vojtěcha. A však Kosmas nepraví, že by lid byl tuto píseň zpíval, nébrž že při dotčené instalaci r. 973 a později při nastolení knížete Břetislava r. 1037 volal při Te deum laudamus „Krlešn,“ t. j. Kyrie eleison; kteréžto volání bylo dle tehdejší liturgie vůbec v Čechách i v Němcích obyčejno, a nesouvisí s písní Hospodine pomiluj ny. Však nechť tomu jest tak neb jinak, píseň „Hospodine pomiluj ny“ není mladší nežli z X. století, jakž patrno ze starých slov: spas (spasitel), mír (svět) a žizň (úroda). Vytištěna jest dle rukopisu z r. 1397 v Dobrovského Historii liter. české, str. 77 a ve Výboru, I, 27.

4. Píseň „Svatý Văcslave, vévodo České země“ též původu velmi starého, pocházejíc snad z věku sv. Voj-

[1]) Teprv Fr. Sušil opravil ji v kritickém vydání Evangelium sv. Matouše (v Praze 1863, str. 81). [2]) Dobrovský Gesch. d. böhm. Sprache, str. 76—79.

těcha. Zachovala se však jen v přepise z r. 1368, jejž učinil Beneš z Weitmile, v tomto znění: [1])

Swaty Waczlawe!
Wewodo Czeske zemye,
Kneze nasschie (sic),
pross zany Boha,
Swateho Ducha. Kyrieleison.

Nebeske geſt dworstwo krasne,
blaze tomu, ktoz tam poygde,
zywot wieczny,
ohen iaſſny,
Swateho Ducha. Kyrieleison.

Pomoczy twe zadamy,
smyluy sye nadnamy;
vtyess smutne,
odwed wse zle
swaty Waczlawe. Kyrieleison.

Dle podobnosti k pravdě přidáváni jsou k těmto původním třem štrofám, vztahujícím se k sv. Václavu a činícím srovnalý celek, již za dávné doby štrofy nové, dílem odjinud vzaté, jakož zřejmo z přepisu té písně v Kancionále musejním z r. 1472, jenž obsahuje pět štrof (Hank. Starob. Sklád., V, 239), z nichž čtvrtá: „Maria, matko žádúcie“ vložena jest do ní nepochybně z nějaké písně Mariánské. Mladší přepis nežli výše uvedený z r. 1368 nachází se v rukopise „Modlitby“ z konce XIV. století, z něhož vytištěn ve Výboru, I, 322.

5. Seznamenání statků kostela Olomouckého, ježto přidáno jest k listu latinskému o přenešení stolice biskupské od sv. Petra k sv. Václavu v Olomouci, vykonaném dne 29. června 1131. Obsahuje 210 jmen osad moravských a českých (těchto 9) a jest, co do jazyka a topografie historické, nejdůležitější památka diplomatická XII. století. Pravopis v jménech místních jest téměř týž, co v Evangelium sv. Jana; souhláska *c* klade se za *c*, *č* a *k*: Dedicih, Cerninoue,

---

[1]) Viz Dobrovského Scriptores rer. Bohem. II, 397.

Dobrensco; *e* za *e* a za *ě:* Nabeloue, Vncine; *g* za *j* a za *h:* Ratagih, Grusouaz; *h* za *ch:* Hrastouicih, však před *a, o, u* píše se již *ch:* Cechach; *s* platí za *s, š* a *ž:* Kostelaz, Viscoue, Siuanici; *u* za *u* a *v:* Vneradici, Sobnouo; *y* klade se jen v dvojhlásce: Beztroycicih, Voycouicih, Nalubney; *z* znamená *z* a *s*: Zbizlau, Ostrouaz; *d, n, t, r* zastupují tytéž hlásky i změkčené *ď, ň, ť, ř:* Nabrode, Nacholine, Tesaz (v Těšanech), Vateroue (Vateřově); polohlásky *l* a *r* píší se pomocí samohlásek *i* a *e:* Dirsouicih (Držovicích), na Telmacoue (na Tlmačově). Co se týče hláskosloví a forem mluvnických, průchod mají vesměs vokály široké: Tucapi (nyní Tučepy), Moscenica, Zesa (osoba Žeša); genitiv podstatných jmen neživotných končí se na *a:* Vduba, Vbreza (u břesu); nomin. plur. na *i:* Souolusci (nyní Sovolusky), Pretoci (Přítoky); nom. jmen životných na *ané:* Satcane (Zatčané), Olsane (Olšané), Tesane (Těšané), t. j. obyvatelé záteči, olší, tisů; lokál těchto jmen končí se na *ás* bez předložky: Glubocaz (v Hlubočanech), Mostcaz (v Mostčanech) a j. List, k němuž toto seznamenání statků přidáno, tištěn jest o sobě péčí Fr. Richtra v Olomouci 1831, též v Bočkově Diplom. Mor., I, 204 a v Erbenových Regestech, I, 96 (viz Příklady jazyka, č. 4).

6. Jména osob a míst na mincích, počínajíc od Boleslava I. (r. 936), a v listech i letopisech latinských století XI a XII.; též některá slova různá, tamtéž zaznamenaná, zvláště k právům a ke zřízení zemskému se vztahující. Pravé listy původní, české i moravské, počínají se teprv začátkem XII. století (od r. 1115); listy, ježto mají datum starší, složeny neb přepsány jsou teprv v století XII. neb XIII. Jakožto listiny, kteréž mnoho takových jmen vlastních v sobě zdržujíce zkoumateli jazyka nad jiné jsou platny, připomínáme kromě listu Olomouckého z r. 1131, jehož přídavek český výše vyložen, tyto: základní listiny kostela Boleslavského z r. 1052, kostela Litoměřického z r. 1057, kláštera Opatovického z r. 1086 a kapituly Vyšehradské z r. 1088, kteréž listy vesměs v nynější spůsobě napsány jsou v století XII a na začátku století XIII.; základní list kláštera Kladrubského z r. 1115 a nadací list kapituly Vyšehradské z r. 1130; nadací listy klášterů Litomyšlského z

r. 1167 a Louckého blíž Znojma z r. 1190[1]). K těmto listům přičísti též náleží nekrolog kláštera Opatovického asi z r. 1160, obsahující mnoho jmen osobních [2]). Co letopisů latinských se dotýče, zavírá v sobě množství jmen místních a osobních kronika Kosmova, jdoucí až do r. 1124 [3]) a prodloužená po Kosmově smrti od nejmenovaného kanovníka Vyšehradského (od r. 1140 — 1171), od mnichů Sázavského (od r. 1126—1165) a Opatovického (od r. 1148—1163) [4]), od kanovníka Vincence (od r. 1140—1171) [5]) a od Jarlocha, opata Milevského, až do r. 1199 [6]). Slova, týkající se zřízení soudního a zemského, obsažena jsou kromě výše jmenovaných listů Litoměřického a Vyšehradského v Práních Kunrata, knížete Znojemského, asi z r. 1180. Za příklad jmen a slov takových podáváme tuto:

a) Jména osob: *α)* na mincích českých a moravských: Bolezlav (Boleslav I. od r. 936—967 a Boleslav II. od r. 967—999), Jaromir (r. 1004), Odalricus (Oldřich, od r. 1012—1037); Bracizlav (Břetislav, od r. 1037—1055), Spitignev (Spytihněv, od r. 1055—1061), Wratizlaus (Vratislav, od r. 1061—1092), Borivoi (Bořivoj, po r. 1100), Svatopulc (Svatopluk r. 1107) a v. j. [7]); β) v listech XI a XII. století: Nesul, Gostirad, Groznata (r. 1052), Lubgost, Modlibog (r. 1088), Uacezlaus, Zesa (Žeša r. 1131) [8]); γ) v nekrologu Opatovickém: Sdislaus, Wacek, Pribina, Krivosud, Zavisa, Scedrota, Milota; δ) v kronice Kosmově:

---

[1]) Viz Bočkův Codex diplom. Mor. I. a Erbenova Regesta Boh. et Mor. I, k rokům přivedeným. [2]) G. Dobner Monum. histor., III, 9—16. [3]) Perz Monum. Germ. IX., kdež tato kronika dle nově nalezeného nejstaršího rukopisu asi z r. 1150 od R. Koepke kriticky vydána jest. Ve vydání, učiněném od Pelcla a Dobrovského ve spise Scriptores rerum Boh. r. 1784, obsažen jest text obnovený ze století XIII., v němž jména vlastní jsou již značně změněna. Při kronice Kosmově jsou i letopisy kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázavského. [4]) G. Dobner Monum. histor., III, 17—24 a Wiener Jahrbücher der Literatur, 48. Bd. [5]) G. Dobner Monum. histor., I, 29—70. [6]) Tamtéž, I, 79—122. [7]) Více o těch mincích viz ve spise Voigtově: Beschreibung der böhmischen Münzen, Prag 1772—1774, a v pojednání Hankově v Památkách archeologických, r. 1855—1858. [8]) Viz popis takových staročeských jmen osobních od Fr. Palackého v Časop. Mus. na r. 1832, str. 60.

Ludmila, Dragomir, Ztrachkwaz, Wrssewici, Zmil, Wsebor, Preda; ε) v letopisech mnicha Opatovického: Dubrauca, Bosik, Nadey, Kriuozud, urissouici; ζ) v kronice Vincencově: Wladislaus, Zobeslaus, Boryuoy; η) v kronice Jarlochově: Zuatopulc, Dirsata, Woizlaus a v. j.

b) Jména míst: α) na mincích: Praga a Melnik (r. 967—999); β) v listech: Olomuc, Brno (r. 1052)[1], Znoimo, Zpitignev, Prerov (r. 1052), Hulmec (Chlumec r. 1057), Wratizlau, Prahatici (Prachatice, r. 1088), Veligrad, Cromesir (r. 1131); Nemchici (Němčice), Hiski (Chyšky, r. 1190); γ) v kronice Kosmově: Leuigradek, Lutomizl, Svinobrod (v Bavořích), Sekirkostel (Sekyř Kostel v Moravě), Brido (Brdo, něm. Wartha ve Slézsku), Rakouz (hrad, řeč. n. Raabs v Rakousích), Trencin a Stregonia (Ostřehom na Slovensku); též řeky: Vag, Nissa, hory Tatry (Tritri), Mury (Muore, les u Mailberka v Rakousích) a j.; δ) v letopisech mnicha Opatovického: rakouzi (marchia orientalis), ruzia, Kladsko, Kozli, Zatc; voda Labe; hory sybena, wissechore; ε) v kronice Vincencově: Ztragov, Tisa; hory Hilmec, Pocyn v Tyrolsku a ζ) v kronice Jarlochově: Zcala, Milevsk, Cunicz, Doczan (Doksany) a v. j.

c) Názvy, práv a zřízení zemského se týkající: v listu Vyšehradském: zagradne; v listu Litoměřickém: homutoue, othodne, otroce (otročí), gostine, grrnecne, sitne (žitné), nedoperne, glaua; v Právích Kunratových: narok, sok, svod, povod, slubny sud, viboi, grdost, vrez, pogone, pomocne, nastoyte.

d) Jiná různá slova: tona (tuna), poclona, okou (okov), brod, casnik (číšník), rudnik, koselug (koželuh), becuar (bečvář), svinar (r. 1088), dusnik (dušník), pstruznik, zelaznik (železník), vgezd (circuitus, r. 1115), luka (pratum, r. 1124), ialovica (v listu z r. 1130), strasa (stráže, r. 1143) a v letopise Želivském: Sussina (r. 1175) a boisce (bojiště, r. 1179).

---

[1]) Olomouc jmenuje se sice již k r. 863 a Brno k r. 884, a však v listech podvržených.

Ku konci sluší tu připomenouti tři pozůstatky slovanského písemnictví církevního z této doby, z Čech a z Moravy, totiž: *a)* Zlomky hlaholské; dva listy pergamenové z X. století, ježto obsahují některé písně starocírkevní obřadu řeckého (světidlny a sedidlny), psané písmem hlaholským. Že psány jsou v Čechách, vysvědčují některá česká slova v nich, na př. modlitva místo molitva, světidlna m. světilna, prěstavenie m. prěstavlenie, tekuc m. tekušt a p. Nalezl je r. 1855 K. Höfler v Praze. Širší zprávy o nich dočísti se lze ve spise: Glagolitische Fragmente. Von K. Höfler und P. J. Šafařík. Prag 1857. *b)* Evangelium Sázavské či Remešské, mezi r. 1010—1040 od sv. Prokopa psané, na kteréž králové Francouzští od 2. polovice století XVI. až do konce století XVIII. při korunování přísahali. Vydáno jest skvostně v Paříži r. 1843 a od V. Hanky v Praze r. 1846. *c)* Začátek homilie sv. Jana Zlatoustého, připsaný písmem řeckoslovanským v rukopise latinském ze století IX. v bibliotece kláštera Rejhradského v Moravě.

Doba třetí.

Od uvedení osad německých v zemích československých až do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili od r. 1197 až do r. 1409.

1. Dějiny vůbec.

Přemysl Otakar I., panovník důmyslný, znaje škody veliké, ježto rodu jeho i zemi z ustavičných rozbrojů v rodině knížecí vzcházely, přihlížel k tomu, aby utvrdil moc knížecí a zprostil se nadvlády cizozemské. Přidav se v půtce o německé císařství k Filipovi Hohenštaufskému proti Otovi Brunšvickému, obdržel od něho důstojenství královské, kteréž, byvši mu r. 1204 též od císaře Oty IV a od papeže Inocence III. potvrzeno, potomně stalo se dědičným. Léta 1216 dav syna svého Václava I. za krále prohlásiti, zrušil star-

šinství Břetislavem I. zavedené. Brzo potom přišel v tuhou rezepři s Ondřejem, biskupem Pražským a s papežem Honoriem III. o desátky a některé svobody církevní, kteráž konečně úmluvou na valném sjezdu na hoře „Scac“ řečené, narovnána jest (r. 1221). Moravu až po tu dobu spravoval markrabě Vladislav I., po jeho pak smrti (r. 1222) markrabě Vladislav II., syn krále Přemysla, až do r. 1227 a od r. 1228 Přemysl, mladší bratr jeho. Léta 1230 po smrti krále Přemysla nastoupil na trůn Václav I., již r. 1228 za krále korunovaný, kterýž pověstným se učinil uváděním cizozemských spůsobů, krojů, zbraně a her rytířských i neobyčejnou po tu dobu nádherou a marnotratností u dvoru. První léta panování svého měl ustavičně co činiti s Fridrichem Svárlivým, posledním vojvodou Rakouským z rodu Babenberského, i také s bratrem svým Přemyslem, markrabím Moravským. Roku 1241 ochránil Čech od Tatarů a po vítězství nad nimi u Olomouce vypudil je také z Moravy. Několik let potom (r. 1248) vzešlo mrzké záští mezi ním a synem jeho Přemyslem Otakarem, tehda markrabím Moravským, ježto škodné zmatky a bouře v zemi spůsobilo. Za posledních let vlády Václavovy zvolen Přemysl Otakar za vojvodu Rakouského, a vydobyl sobě také polovice Štyrska na králi Uherském Bélovi IV., kterýž vtrhna za tou příčinou válečně do Moravy, celou krajinu až k Olomouci poplenil. Brzo potom král Václav zemřel (r. 1253).

Přemysl Otakar II., dosedna po otci na trůn a zděditv po něm i mysl nádhery a skvostnosti milovnou, hleděl nejprvé příjmy komory královské rozmnožiti. K tomu konci osazoval pohraničné lesnaté krajiny v Čechách i na Moravě kolonisty německými, zemi jim za nájem rozprodávaje, a zakládal města nová, jež osazoval též nejvíce obyvateli německými. Co rytíř dobyvavý táhl r. 1255 v průvodu důvěrného rádce svého Bruny, biskupa Olomouckého a mnohých knížat německých na pohanské Prušany, aby je obrátil na víru křesťanskou. Vrátiv se dobyl na králi Uherském Bélovi IV. jižní polovice Štyrska a v další válce zvítězil nad ním slavně na poli Moravském (r. 1260). Léta 1269 rozšířil panství své i nad Korutany a Kraňskem, byv od vojvody

Oldřicha za dědice těchto zemí ustanoven. Takovým však rozmnožováním moci koruny České vzbudil k sobě záští Rudolfa Habšburského, r. 1273 za krále Německého zvoleného, s kterýmžto v boj se pustiv všech zemí svých kromě Čech a Moravy zbaven a posléz v bitvě u Vrbovce hanebně usmrcen jest (r. 1278).

Po zahynutí krále Přemysla nastala Čechám i Moravě doba veliké bídy a škodlivých zmatků. Pro nedospělost kralevice Václava, syna Přemyslova, spravovali jeho země cizozemci, Čechy poručník jeho, Ota Braniborský, muž zištný, a Moravu k ruce krále Rudolfa Albert Saský a biskup Bruna, za kteréžto správy povstaly pro hrozné zpuštění země hlad, nákažlivé nemoci a jiné neřesti (r. 1282).

Teprv po pěti těžkých létech král Václav II., ujav vládu, přičiněním Záviše z Falkenšteina říši zemdlenou zase poněkud pozdvihl, zvelebiv hornictví, minci i také školy. Roku 1291 stal se vojvodou Krakovským a po smrti Přemysla Poznaňského králem Polským (r. 1300), syn pak jeho Václav III. zvolen za krále Uherského (r. 1301). Dříve již (r. 1292) připojil k Čechám krajinu Chebskou a část Míšně, kteréžto země jemu od císaře Německého v léno jsou dány. Potom vedl válku se svakrem svým, císařem Albrechtem, a sešel smrtí v mladistvém věku r. 1305. Václav III., nástupce jeho, maje teprv 16 let, postoupil koruny Uherské Otovi, vojvodovi Bavorskému, polské však koruny chtěje proti Vladislavovi Lokétkovi, soku svému, hájiti a táhna válečně do Krakova, na cestě v Olomouci od Kunrata z Mülhofu úkladně zavražděn jest (r. 1306), kteroužto vraždou starodávný knížecí a královský rod Přemyslův po meči vyhynul.

Po vymření Přemyslovců zvolen za krále Rudolf Rakouský, syn císaře Albrechta a po jeho brzké smrti (r. 1308) Jindřich Korutanský, jenž měl za manželku Annu, dceru krále Václava II. Za panování obou těchto králů vzešly v zemi velké rozbroje a nepořádky, aniž bylo lépe, když stavové, chtějíce se Jindřicha zprostiti, podali korunu Janovi, synu císaře Jindřicha VII. Lucemburského. Dobrodružný král Jan, jemuž za manželku dána spanilo-

myslná Eliška, nejmladší dcera krále Václava II., jezdil po cizích zemích, peníze tam utráceje a Čechy spravovati dávaje cizozemcům, z nichž přední byl Bertold z Heneberka. Léta 1333 učinil syna Karla, vychovaného v Paříži, markrabím Moravským a svěřil mu také spoluvládu v Čechách, od kteréž doby se navracel pořádek ve správu zemskou a důvěra obecná. Brzo potom (r. 1337) táhna válečně na Litvany oslepl; však i co nevidomý ve válčení a dobrodružství sobě libuje šel na pomoc králi Francouzskému proti Angličanům a padl v bitvě u Křešćak (Crecy) dne 26. srpna r. 1346. Karel I., později co císař Karel IV., uvázav se v panování, věhlasným duchem hleděl ku potřebám země a zvelebil ji za svého řízení tou měrou, že nazván jest otcem vlasti a trvá po dnešní den u vděčné paměti národu Českého. Ještě za živobytí otce svého vymohl, aby biskupství Pražské povýšeno bylo na arcibiskupství, zřídil r. 1348 vysoké školy v Praze, napomáhal všemožně hospodářství státnímu, průmyslu, obchodu a rolnictví, zvelebil vinařství v krajině Pražské a Mělnické, spořádal správu zemskou, zvelebil právnictví vůbec a připojil ke koruně České Slézsko, co ho posud při Čechách nebylo, též Kladsko, Lužici a Braniborsko; Moravy však bratru svému Janovi a potomkům jeho k užívání postoupil (r. 1349). Zemřel r. 1378. Za syna jeho Václava IV., kterýž byl od r. 1376 také králem Německým, trval s počátku pořádek a mír v zemi, později však povstaly různice mezi ním a bratrem jeho Zikmundem i bratrancem jeho Joštem Moravským, též mezi některými pány českými, kteříž učinivše proti králi Václavovi jednotu jali jej a věznili (r. 1388). K tomu přidružily se rozbroje náboženské pro tehdejší dvojici papežskou, rozmíšky pro články Wiklifovy, od Jeronyma Pražského ku konci století XIV. z Anglicán do Prahy přinešené a konečně půtka o přednosť národnosti při správě vysokých škol Pražských, kterouž rozeznav král Václav k dobrému národu Českého proti národům cizím, jazyku českému nevěda nový věk připravil (r. 1409).

Na Slovensku vládl po smrti Bély III. král Emerich, syn Bélův, a po jeho smrti (r. 1204) Ondřej II., jenž s Ru-

síny válku vedl a r. 1222 zemi dal zřízení, ježto potom 600 let v platnosti se zachovalo. Po něm nastoupil r. 1235 Béla IV., za něhož r. 1241 Tataři do země vtrhli a z velké části v pustinu ji obrátili, načež zpuštěná místa, zejména ve Spiši, Němci osadil. Roku 1260 vedl nešťastnou válku s Přemyslem Otakarem II. Týž král spořádal za svého dlouhého panování správu vnitřní, zvelebil hornictví a hleděl sesíliti moc královskou naproti šlechtě. Zemřel r. 1270. Syn jeho Štěpán vládl toliko dvě léta (r. 1270—1272), po němž připadl trůn na jeho syna, desítiletého Ladislava, příjmím Kumána, za kteréhož r. 1273 opět válka vzešla s Otakarem Českým, jenž v ní Prešpurka a Nitry dobyl. Ladislav zavražděn mladistvý od Kumánů r. 1290. Nástupci jeho Ondřeji III. bylo trůnu svého proti stranám odbojným úsilně hájiti, v kterémžto boji r. 1301 náhle v Budíně zemřel, jsa poslední potomek z rodu Arpádova.

Po vyhynutí Arpádovců povolal sněm uherský na trůn Vácslava, krále Českého, kterýž na místě svém do Budína dal syna svého Vácslava III.; však papež Bonifac VII., pokládaje Uhry za zemi ke stolici papežské připadlou, byl tomu na odpor. Vzdalť se tedy Vácslav trůnu uherského (r. 1305) a taktéž nástupce jeho, Ota Bavorský (r. 1308), načež Karel Robert Neapolský přízní papežovou králem učiněn, jenž potom panoval až do r. 1342. Syn jeho Ludvík I., příjmím Velký, slavným se učinil, spojiv království Bosenské s korunou uherskou a stana se po smrti Kazimíra Velikého také králem Polským (r. 1370). Zvláštních zásluh dobyl sobě zdokonalením správy vnitřní, ježto zřízení zemské opravil, výsady šlechtické obmezil, vyšší školy zřídil a v krajině Tokajské vinařství zavedl a zvelebil. Zanechal (r. 1328) toliko dvou dcer, Marie a Hedviky, z nichž onano Zikmundovi, bratru Vácslava IV., krále Českého, za věno donesla korunu uherskou, tato Jagailovi Litevskému korunu polskou. Zikmund, korunován byv r. 1387 za krále, od Turků u Nikopole poražen (l. 1393) a v rozbrojích potom vzniklých (r. 1401) s trůnu svržen jest; nicméně opět žezla se domohl a řídil zemi dosti slabě ještě 36 roků.

Dějiny rakouské a bavorské dále pomíjíme, ježto již počátkem této doby národnosť česká v obojí zemi byla na vymření.

2. Dějiny umění.

Umění v tomto dvoustoletí velmi zdárně postoupilo. Zvláště zvelebovalo se stavitelství stavením klášterů a nádherných chrámů po všechnu tu dobu, též stavením hradů za Václava I a Otakara II, a zakládáním i rozšiřováním měst za Otakara II. O pokročilém spůsobu umění stavitelského v Čechách i v Moravě svědčí románské portály chrámů Tišňovského (r. 1233—40) a Týnského a kaple Vinecké, krypta kostela Kouřímského a hrad Šternberk v Čechách z 1. polovice věku XIII.; z doby pozdější gotické chrámy Vysokomýtský (ok. r. 1260), Roudnický, založený r. 1330 od biskupa Jana z Dražic, jenž byl veliký zvelebovatel stavitelství domácího, Královéhradecký, Týnský a Karlovský v Praze, Kolínský, Plzenský, Slanský, Třebonský, Sedlecký a Svatojakubský v Brně, zvláště pak Svatovítský v Praze (založ. r. 1344); hradové Pernšteinský (asi z r. 1260) a Karlšteinský, Pražský most Vltavský s ozdobnou věží Staroměstskou a j. Také pověstná věž chrámu sv. Štěpána ve Vídni má stavitele českého Václava za původce (r. 1388). Důmysl stavitelů XIII. věku jeví se jmenovitě v pravidelnosti měst od nich zakládaných, na př. Unčova a Znojma (kromě hradu) z časů Přemysla Otakara I., Jihlavy z časů Václava I., Olomouce (krom Předhradí), Uh. Hradiště, Českých Budějovic, Vysokého Mýta, Poličky a j. z časů Otakara II., konečně Nového města Pražského z časů Karla IV.

Malířství v století XIII. s velikým prospěchem vzděláváno, zvláště od mnichů. Některé drobnomalby z té doby pokládají se za nejvzácnější památky malířství vůbec. Pěkné miniatury mnicha Miroslava spatřují se v slovníku Mater Verborum asi z r. 1242—1252, drobnomalby Bohuše Litoměřického v bibli Jaroměřské z r. 1259, jiné neznámého malíře v bibli Lobkovické a miniatury malíře Velislava v latinské legendě o sv. Václavu z též asi doby, v nichž

jmenovitě pěkně vyobrazen kroj staročeský; nad jiné pak vynikají malby toho způsobu mnicha Koldy v pasionále abatyše Kunhuty z roku 1312. [1]). Jiných obrazů ze XIII. století nezachovalo se, až na troje výtečné vyobrazení Madonny na tabulových obrazech v chrámě cisterc. kláštera Vyšebrodského a chrámu Krumlovského a Zbráslavského. Co se týče malby na stěně, památné jsou obrazy ze života Kristova a knížat českých z rodu Přemyslova v kapli hradu Znojemského ze začátku XIII. století. Malby na skle z XIII. věku vesměs zkázu vzaly, vědomo však, že již r. 1276 biskup Jan okna chrámu sv. Víta malbami takovými nákladně ozdobiti dal. Za císaře Karla IV., přítele a štědrého zvelebovatele umění vůbec, vznikla v Praze z posavadního bratrstva malířského proslulá česká škola umělecká, k níž náleželi kromě Tomáše z Mutiny (Modeny), Vlacha, a Mikuláše Wurmsera ze Štrasburku, domácí umělci Dětřich Pražský, Zbyšek Trotinský a j. Dětřichovy obrazy na deskách chovají se podnes na Karlšteině a v Belvederu ve Vídni. Jiné obrazy z doby Karlovy spatřují se v Praze v kostelích Týnském, Svatoštěpánském a Vyšehradském, též v kostele Vyšebrodském, Roudnickém a j. Malby na stěně zachovaly se na hradě Jindřichohradeckém (z r. 1338), na Karlšteině a v kapli sv. Václava na hradě Pražském, kdež portál ozdobují také obrazy českých patronů v mosaice. Výtečné miniatury nalezají se v misále arcibiskupa Očka z Vlašími a v breviáři Křížovnickém z r. 1351.

Jak sochařství v té době prospívalo, patrno z tesaných prací na chrámích Tišňovském (z r. 1233) a Týnském, též ze soch poprsních v galerii chrámu sv. Víta, z náhrobků krále Přemysla Otakara II. tamtéž a sv. Ludmily v kostele sv. Jiří. Velmi pěkné sochy Mariánské z XIV. věku chovají se v chrámích Plzenském, Karlšteinském a Jindřichohradeckém. O znamenitém postupu v kovolitectví svědčí bronzová socha sv. Jiří na hradě Pražském, ulita r. 1373, a některé zvony z XIV. století, Benešovský z r. 1322,

[1]) Více o těchto památkách umění staročeského vypravuje J. E. Vocel v Časop. Mus. na r. 1852, sv. 1 a 2.

Převlický (blíž Slaného) z r. 1386 a Brněnský u kostela sv. Tomáše z r. 1393. Skvělou památkou umění zlatnického jest zlatý kříž drahými kameny vykládaný v bisk. chrámě Řezenském, darovaný tam od krále Přemysla Otakara II, a koruna Svatováclavská, zhotovená r. 1345, krom jiných prací uměleckých v pokladu chrámu sv. Víta; památkou pokročilého umění mincovního jsou české groše krále Václava II., Karla IV. a Václava IV. [1]).

3. Dějiny řeči.

V této době velice ubylo země, v kteréž jazyk český ode dávna býval obecným, jazyk pak, co do vnitřní čistoty, nemalé porušení bral. Co v předešlých stoletích na ujmu národnosti české dělali cizozemci, vkládajíce do osad českých v Rakousích a v Bavořích Němce a zřizujíce v zemích těchto kolonie německé, to nyní činili ve svých zemích knížata domácí, králové Čeští z rodu Přemyslova a s jich přivolením domácí korporace duchovní i mnozí velmožové světští, nejvíce pro rozmnožení důchodů. Počátek v tom učinil král Přemysl Otakar I. (od r. 1197—1230) a bratr jeho Vladislav Jindřich, markrabě Moravský (od r. 1197—1222); dokončil pak tu kolonisaci až na malé částky král Přemysl Otakar II (od r. 1253—1278). První osady německé v Čechách zřízeny jsou ku konci XII a na začátku XIII. století v krajině severozápadní po obou březích řek Ohře a Bělé na statcích kláštera Teplského, založeného r. 1197 skrze Slavka, kašteléna Bilinského. Léta 1203 daroval pan Slavek v té krajině klášteru Oseckému ves Sconfelt (Tuchomyšl) a polnosti nějaké ve Fridbachu, kteréžto dvě místa jsou po Chebu a Nové Vsi první osady německé v Čechách, ježto se v listech jmenují. V listu, daném r. 1213, připomíná se německé městečko Lichtenstat (česky Hroznětín), založené od Hroznaty a v jiném, daném r. 1207, městečko Zlawkowerde (nyní Schlackenwerth, česky Ostrov), založené od Slavka, který

[1]) Zevrubnější zprávu o umění českém XIII a XIV. století podává J. B. Müller v Názorném atlasu k Nauč. Slovníku, I, 61—77.

touž dobou založil také německé město Slavkov, dle něho Zlawkenwalde (nyní Schlackenwald) zvané a vesnici Pafengrune (Pfaffengrün). V krajině dotčené šířeny jsou osady německé ku konci XII. století též od cisterciáků Waldsasských, jimž tam r. 1196 pán český, Milhost jménem, daroval statky Bečov na řece Teplé a Maštov blíž Doupova; týmž časem také dle vší podobnosti osazena jest lidem německým nemalá část země České podél hranic bavorských okolo Plané, Tachova, Přimdy a Hostouně, i podél hranic saskolužických okolo Děčína, Chřibské, České Lípy a Doksan [1]).

Na Moravě vyskytují se první osadníci němečtí na počátku XIII. století se dvou stran zároveň, severně na hranicích slézských a jižně na hranicích rakouských. Byliť tu usazováni v městech nejprvé skrze markraběte Vladislava Jindřicha a vně měst skrze cisterciáky Velehradské a řád německý, potomně skrze krále Otakara II., skrze Brunu, biskupa Olomouckého a skrze rozličné kláštery a jiné korporace duchovní. První Němci na Moravě jmenují se v listě z r. 1228 dva měšťané Velehradští, Altman a Wrzman, kteří se na Velehradě zároveň s cisterciáky německými po r. 1202 usadili [2]). Okolo r. 1207, když byla kolonisace německá z Dolního Slézska přes Nisu a Otmuchov až k Freiwaldovu a Cukmantlu postoupila, osazena jest Němci pohraničná krajina moravská okolo Bruntálu a Benešova, jakož se podobá, Benešem, Vokem a Milotou z rodu Kravařského, jak místní jména Benešov (nyní Bentsch), Wokendorf (Jelení) a Milotendorf (Dochov) ukazují. Roku 1213 vysadil jistý Dětřich (Theodoricus) s přivolením markraběte Vladislava město Unčov obyvateli německými, a založil tam v lesích vymýtěných vesnice německé Dittersdorf (Dětřichovice) a Eisenberg (Něm. Rudu). Nedlouho potom (r. 1224) vysadil král Přemysl Otakar I. Opavu i Krnov Němci, od kteréhož času i starodávný kraj Holasovický Opavským jmenován jest.

---

[1]) Listy, v nichž se zprávy o této kolonisaci podávají, viz v Erbenových Regestech k rokům položeným. [2]) Doklady o usazování Němců na Moravě, jak tuto se vypravuje, obsaženy jsou v Bočkově Diplom. Mor.

Krajina však mezi Opavou a Olomoucí, zejména okolo Berouna a Dvorců, byla té doby ještě naskrze česká.

Na jihu počalo se poněmčování pode Znojmem ve vesnici Hnanici (Gnadlersdorf), v kteréž jistý Rudoger okolo r. 1210 vinice dle spůsobu německého klášteru Louckému daroval. Ok. r. 1220 osazeny jsou lidem německým Vršany (Frischau) u Znojma a Přítluky u Podivína skrze cisterciáky Velehradské. Tou dobou (r. 1222) jmenuje se v listech i blízká poněmčená Lednice (Isgruob) a Děvičky (Magdeberc) u Mikulova. I nelze pochybovati, že tehda již celý pruh země od hranic rakouských k Drnoholci, k Mikulovu a k horám Palavským Němcům v držení se dostal, ačkoli se jiná místa v té krajině teprv za krále Václava I. jmenují, totiž r. 1244 Pulgary a Nidek a r. 1249 Drnoholec (Dürnholz) a Niclaspurch, kterýž r. 1218 slul ještě Mikulov. Ok. r. 1222 usadil král Přemysl Otakar I. Němce v Novém Brně od paty vrchu sv. Petra na sever s hlavní farou sv. Jakuba a několik let potom v Novém Znojmě s farou sv. Mikuláše a v horním městě Jihlavě. Týmž časem šířili se Němci vůbec v okolí Znojemském a Slavonickém, v krajině od Jihlavy k Německému Brodu, ve Velké Biteši, od r. 1240 až asi do roku 1440 Heynrichs jmenované, a v různých osadách okolo Brna, Dolních Kounic a Miroslavi.

Za krále Václava I. uváděni jsou Němci do Čech i do Moravy ne sice tak hlučně, nicméně téměř nepřetrženě. Dle Dalimila dal král Václav Němcům ves Stadici, rodiště praotce svého Přemysla blíž Teplic, a některé jiné dědiny. Léta 1232 vysazeno s přivolením jeho od kláštera Doksanského německé městečko Kunigberch (Kinšperk) blíž Lokte. V Moravě vznikly nové osady německé v Opavsku, z nichž se roku 1240 jmenuje ves Hohendorf (Bohuchvalov) blíž Hlubčic. Okolo r. 1249 osadil Bruna, biskup Olomoucký, německými kolonisty Osoblahu (Hotzenplotz) a založil tamtéž v lesích vymýtěných Janestorph (nynější Johannisthal) a Henrikestorph (Hennersdorf) krom jiných dědin. Léta 1250 proskakují tam německá jména vesnic Ekhardistorph (Jakartice), Hermansdorf (Herminovy), Darkendorf a některých jiných osad, ježto náležely cisterciákům Velehradským, a rok

potom jmenuje se v též krajině hrad Fulštein od truksasa Brunova, Herborda z Vulmenšteina, založený.

Valně však a s rozmyslem provádělo se usazování Němců za krále Přemysla Otakara II. Tu jimi již šmahem naplněny jsou celé krajiny a množství měst v Čechách a na Moravě. Léta 1257 vysadil jimi Přemysl Malou Stranu Pražskou, a touž dobou nově založená města České Budějovice, Vysoké Mýto, Litomyšl, Poličku, Krumlov, Rosenberk, Nové Hrady, Novou Bystřici a j.; jiná města týž král rozšířil a Němcům na obývání dal, totiž: Plzeň, Novou Chrudím, Hradec Králové, Bydžov a j. Ano veškeré Loketsko, pokud již prvé poněmčeno nebylo, veškeré pohoří Krkonošské s městy Trutnovem a Broumovem, celé hrabství Kladské s horami Kralickými a krajina okolo Landškrouna a Litomyšle po hranicích moravských v prvních létech panování jeho obyvatelstvem německým jsou naplněny. Tuto kolonisaci řídili jednak zámožnější velmožové domácí i cizí, jednak klášterové, kteří v krajinách dotčených měli statky; Budějovice na př. vystavěl ok. r. 1260 Budivoj z rodu Rožmberského, Litomyšl klášterníci premonštráti, Poličku a snad i Vysoké Mýto Kunrat z Levendorfu, Rožmberk Vok z Rožmberka, Novou Bystřici Sezima z Landšteina, vůbec pak Krumlovsko a Jindřichohradecko kolonisovali pokrevní páni z rodu Rožmberského a Hradeckého. Kladsko osazoval Havel z Löwenberka z rodu Waldšteinského, jehož jméno tam posud město Bystřice, německy Hawelswerde (Habelschwert) zvané, připomíná; hory Rychnovské v Hradecku osadil Heřman z Drnoholce, z moravského rodu Kounického, Landškrounsko pak bratr jeho Vilém, od něhož město Ústí nad Orlicí obdrželo německé jméno Wilhelmswerde (t. j. Vilémův ostrov, nyní Wildenschwert). Osady německé na Broumovsku zakládali benediktini tamější, na Litomyšlsku premonštráti Litomyšlští [1]), na Vyšebrodsku na hranicích rakouských cisterciáci Vyšebrodští.

---

[1]) Jméno městečka Abštorfa (Opatova) a vsi Hermsdorfu (Kamenné Horky) zřejmě uvádí v paměť opata Litomyšlského Heřmana, co zakladatele obou míst (r. 1252—1260).

Na Moravě vystavěl král Přemysl Otakar II., jakož podobno, hned s počátku panování svého německé město Olomouc pod Předhradím českým [1]), a zároveň počala se kolonisace po celém téměř Olomoucku a pohraničném Opavsku. Pohoří Jesenské od Králík a Starého Města dolů k Šumberku, Berounu a Dvorcům kolonisovali podnikatelé neznámí. Okolo Jivové, Střelné a Budišova usazovali Němce premonstráti Hradištští, okolo Libové biskup Bruna, v okršlku Potstatském páni Potstatští, a v Kravařsku od Oder a Vítkova k Nov. Jičínu a Bílovci páni z Kravař a z Fulšteina, též Frank z Hukvagu, jakož se tam ve jméně vsi Bludovic (Blaudendorf) památka jeho syna Bluda, a ve jménech měst Fulneka a Wagstadtu (t. j. Vokštatu č. Bílovce) památka Herborda z Fulšteina a Voka z Kravař posud zachovala. V Opavsku vysadil nepochybně král Otakar město Hlubčice lidem německým, kdež se r. 1269 objevují první Němci Gumpert a Theodorich, a biskup Bruna statek Ketř (Katscher); týž biskup pak naplnil krajany svými v západním Olomoucku na hranicích českých Svitavy, Mohelnici a Březovou krom dědin okolních. Fridrich z Schönburka a synovec jeho Boreš z Risenburka kolonisovali Moravskou Třebovou a krajinu okolní, jakž ves Boršov (německy Porstendorf) blíž Třebové podnes jméno Boršovo na jevo dává. Polouostrůvek německý u Jevíčka zalidnil ok. r. 1258 Alber, richtář Jevičský, jiný ostrov u Konice od Skřipova k Deštnému premonštráti Hradištští, město Litovel z nařízení krále Otakara II. nově vystavené, richtář Henrich, řečený Epich, dědiny pak okolo Olomouce dílem biskup Bruna (Slavonín) a kapitula Olomoucká

[1]) Uvážili se, že při starých hradech Brněnském, Znojemském a Unčovském, již za krále Přemysla Otakara I. vystavena jsou města, osazená Němci a že za téhož krále i města Jihlava a Opava počátek vzala, bylo by se ovšem domýšleti, že také při hradě Olomouckém, co předním v zemi, nebylo město německé vystaveno později. Však v listinách nikde se o tom ničeho nepřipomíná, a první jména německá obyvatelů Olomouckých, vyjmemeli Fridricha, vikáře u sv. Mořice, z r. 1257, přivádějí se teprv v listech z r. 1262 (Heinricus, Sifrid Brugnarius a Wernard) a z r. 1267 (Otto, Conradus a Pertoldus. Boč. Cod. diplom. III, 346 a 410).

(Povel, Medvězí a Neředín), dílem obec Olomoucká (Hněvotín). Tehda povstal také aneb doněmčen jest ostrůvek německý mezi Rousinovem a Viškovem v Brněnsku přičiněním proboštů Brněnských (ve Zvonovicích), cisterciáckého kláštera Žďárského (v Kučerově), Slavkovské komendy řádu německého (v Kroužku) a biskupa Bruny (v Rostěnicích, Hlubočanech a Prusích toho času německých).

Kromě toho vloženi jsou Němci po různu do mnohých jiných měst a vesnic téměř po celé zemi, na př. do Uherského Brodu, bezpochyby od Borše z Risenburka, jenž tam na blízku vsi Derfle a Boršice založil; do Podivína, do Modřic a Žilošic u Brna od biskupa Bruny, do Vojkovic tamtéž, do Velké Rakové u Konice, do Choliny u Litovle, do Praskoles (Prasklic) a Švabenic a j.

Touž dobou, když v Čechách a na Moravě Němci jsou usazováni, měla kolonisace německá valný průchod také na Slovensku. Králové Uherští, aby některé části země, vpády Kumánskými a r. 1241 vpádem Tatarským zpustlé, znovu lidem osadili, přijali do nich Němce, jednak ze severu Sasy a Duřinky, jednak z jihu Šváby. Kterak v krajinách slovenských toto skrze Němce osazování míst a okršlků, v jichž držení větším dílem posud jsou, předse šlo a mnoholi Němců se tam přistěhovalo před vtržením Tatarským a mnoholi po něm, toho z nedostatku památek písemných z doby předtatarské náležitě dovésti nelze. Až do r. 1241 připomínají se Němci toliko jedenkráte, a to r. 1217 v sv. Benediktě na Hronu, kdež jim společně s Uhry a Slovany propůjčeno týchž práv, jichž požívali „hosté" v Pešti, v Budíně a v Královském Bělehradě [1]). Není však pochybno, že v Prešpurku a v okolí Prešpurském již od časů říše Velkomoravské a v některých městech banských a Spišských od počátku století XIII. domovem byli. Od vpádu Tatarského však jmenují se v listech královských a jiných nepřetrženě, jednak co hosté prvé tu usazení, jednak co kolonisté nově přibylí. Léta 1243 povolil

---

[1]) Carl Freih. von Czoernig Ethnographie der österr. Monarchie. Wien 1855 II, 242, kteréhož díla, pokud Slovenska se týče, i dále tu užito.

probošt Jásovský Albert německým obyvatelům města Jásova (Joosz) v Abaujvársku, aby si sami volili richtáře svého [1]). Král Béla IV. obnovil roku 1244 výsady saským hostům Krupinským a Zvolenským (*hospitibus tam Ungaris quam Teutonicis in suburbio castri de Bárs commorantibus* [2]); totéž učinil roku 1254 Bansko-Bystřickým, Dobronickým a Babinským. R. 1248 vešlo 24 německých měst Spišských ve zvláštní spolek, v jehož čele bylo město Levoč tehda nově vystavené [3]). Roku 1254 udělil král Béla městečku Smížanům (Schmögen) práva jiných měst Spišských [4]), a r. 1258 Spišskému Podhradí statek Kaldbach [5]), rok potom městu Kežmarku některé výsady [6]) a r. 1260 hostům německým v Něm. Lipči v Liptově obyčejná práva, dávaná Sasům v městech banských [7]). R. 1265 obdrželi od něho obyvatelé němečtí městyse Chyb (Hyb, Geibe) v Liptově práva svobodného města [8]). R. 1282 potvrdil král Ladislav IV. německému městu Hnilci (Göllnitz) výsady horního města [9]) a r. 1291 král Ondřej III. arcibiskupovi Ostřihomskému, Vladimírovi (Lodomerius) hranice okršlku Rožnavského (Rosenau) [10]). Dvě léta potom (r. 1293) obnovil týž král obyvatelům Německého Právna výsady, od krále Ladislava IV. jim propůjčené [11]), v kterémž listu se tito němečtí osadníci Nitranští ponejprv připomínají.

V listinách století XIV. přivádějí se kromě mnohých starších osad německých také některé nově přibylé. Okolo r. 1320 založeno jest na př. město Bardějov (Bartfeld) v Šáriši, ježto mělo obyvatelstvo dílem německé [12]); r. 1322 vystaveny jsou ve Spiši německé vsi Štefanovce (Stephanau) [13]), Malý Slavkov (Klein-Schlagendorf) a Helcmanovce (Hannsdorf)[14]). R. 1326 založena jest Dobšina (Dobschau) v Gemeru a nadána výsadami německé Krupiny [15]); téhož

---

[1]) Fejér Cod. diplom. VII, 112. [2]) Tamtéž, IV, 1, 322. [3]) Wagner Analecta Scepusii I, 266. [4]) Fejér IV, 2, 211. [5]) Tamtéž, str. 449. [6]) Tamtéž, str. 48. [7]) Tamtéž, IV, 3, 9 a 124. [8]) Tamtéž, str. 312. [9]) Tamtéž, V, 3, 125. [10]) Tamtéž, VI, 1, 100. [11]) Korabinsky's Lexicon, str. 577. [12]) Fejér VIII, 2, 235. [13]) Tamtéž, str. 389. [14]) Wagner Analecta Scep. I., 446 et 449. [15]) Fejér VIII, 2, 130.

roku udělil král Karel I. hostům Křemnickým svobody české Kutné Hory [1]), a r. 1322 založil německé horní město Smolnici (Schmölnitz) ve Spiši [2]); r. pak 1339 propůjčil hostům Růžomberským (Rosenberg) v Liptově svobod města Něm. Lipče [3]). Touž dobou usadil hrabě Bojnický Němce Krikehajce v Porubě a v Cáchách v Nitránsku [4]).

Tím spůsobem byly v polovici XIV. století po celém pásmu Tater, počínajíc od Růžomberka a Německého Právna, osady německé rozloženy, v Liptově, v Nitránsku a v Šáriši po různu, v Tekovsku ale, počna od Křemnice, ve Zvoleně, Hontě, Gemeru a ve Spiši takořka v nepřetrženém spojení. V Čechách pak a v Moravě, kdež tato kolonisace již za krále Otakara II. dokonána jest, dostala se Němcům téměř třetina země a mimo to přední města v držení, a jazyk český súžen jest od té doby bez mála na onen okršlek, v němž průchod má podnes.

Však nejen co do prostranství země jazyk český tou dobou vůbec velice se stenčil, nébrž v Čechách a v Moravě i ode dvoru královského a markrabského, ze společnosti vyšší šlechty a ze soudů na mnoze jest vytištěn. Již v druhé polovici XII. století lnuli někteří Přemyslovci a dle nich šlechticové u dvoru postavení s oblíbením k němčině; potomci jich pak v století XIII. byli smýšlením i činěním již téměř naskrze Němci.

Přemysl Otakar I. dal zalíbení své v němectví na jevo netoliko tím, že Němce do země potahoval, alebrž i tím, že na místě předešlého staršinství německé prvorozenství v posloupnosť dědickou uvedl, že práva Majdburského některým městům, jmenovitě Bruntálu a Unčovu, propůjčil, a že měl za písaře samé Němce, jakož byli Benedikt (r. 1222), Epo, probošt Litoměřický, Heřman, probošt Pražský a od r. 1225 Litoměřický a Kunrat Brněnský.

Mnohem pak více přál němectví na ujmu jazyka českého král Václav I. Jsa německy vychován a milovník básní německých, štědře choval u dvoru svého zpěvce německé,

---

[1]) Fejér VIII, 1, 295. [2]) Tamtéž VIII, 3, 577 [3]) Tamtéž VIII, 7, 319. [4]) M. Bel Not. Hung. IV, 440.

jmenovitě Porýňana Reinmara z Zwetru, a měl za přední důvěrníky rozené Němce, zejména Ojíře z Frideberka, turnéře pověstného, jehož působením turnaje, nádhernosť v oděvu, v zbrani a v ořích a podobné obyčeje německé do země uvozoval a mnohého důležitého úřadu cizozemcům propůjčil, na př. r. 1241 biskupství Olomouckého Kunratovi z Frideberka, příbuznému dotčeného Ojíře. V těchto spůsobech cizozemských ihned sobě šlechta česká za příkladem královým velice libovala, dávajíc hradům svým jména německá a přijímajíc je sama za dědičná jména rodu svého. Takto dali sobě (po r. 1241) pan Havel Děčínský příjmí „z Löwenberka", Zdislav Chlumecký „ze Šternberka," Boreš Osecký „z Risenburka", Vok, syn Vítka z Prčic, „z Rosenberka" (r. 1250), Smil Žitavský „z Lichtenburka" a j. p.

To vše, ano mnohem více dálo se též za Přemysla Otakara II., který již co markrabě Moravský míval nejraději kolem sebe rádce a společníky německé, jakož byli Bruna, biskup Olomoucký, Ota z Plavna, Henrich z Lichtenšteina (r. 1248) a j.; tím více pak obcoval s nimi a jinými pány německými, když se stal vojvodou Rakouským a Štyrským (r. 1251), kteréž doby měl za důvěrné notáře své Sifrida a Gotfrida, nepochybně Rakušany. Při dvoře svém choval, rovněž jako otec jeho, zpěvce německé, totiž kromě Reinmara z Zwetru básníka Sigehera, a jakožto milovník literatury německé dal sobě dodělati Oldřichem z Türlina, rodilým z Korutan, oblíbenou báseň „Vilém Oranžský," od skladatele Wolframa z Eschenbachu († r. 1220) nedokonanou. Pročež také básníci němečtí Sigeher, Suonenburg, Tanhûser, bruoder Wernher, Mîssenaer a jiní Otakara co štědrého příznivce svého velebili [1]). Pod jeho záštitou zmohla se němčina v Praze tou měrou, že v radě městské Němci osadili

[1]) Podobnými příznivci milostného básnictví německého, jako byl Přemysl Otakar v Čechách, byli touž dobou i polští Pjastové ve Slézsku, pomořanský vojvoda Barnim († r. 1278 ve Štětíně) a Ranský kníže Vitislav III. Barnimovu smrt opěval mistr Rumeland, a kníže Vitislav sám prý skládal písně německé. F. Barthold Gesch. v. Rügen und Pommern II, 565.

téměř všechna místa konšelská. Nejinak bylo i v Olomouci, v Brně, v Jihlavě a v městech Otakarem založených. Jména německá hradů rytířských a rodů panských přišla za něho ještě více v oblíbení, nežli za jeho otce. Tehda vznikla jména pánů ze Švamberka (Schwanenberga), z Rožmitálu (Rosenthalu), z Waldšteina, z Pernšteina (Baerenšteina), z Kunstatu (Kunina města) a j.; také osadám českým dávána jsou jména německá, na př.: Sternenau (nyní Štarnov, ves moravská u Šternberka), Strahlenberg (nyní Štramberk), Braunsberg (t. j. Brunov, nyní Grušberk) a p.; zámek Sehrad v Hradišťsku přezván Engelsberkem, Vyzovice Smilheimem, Újezd u Brumova Wilberkem, Bránky u Kelče Brankendorfem, Vilémovice blíž Jedovnic Wilhelmsschlagem atd. Páni někteří opovrhli i staročeskými jmény osobními, jmenujíce děti své po německu, jakož na př. Smil z Lichtenburka (od r. 1243 do r. 1269) třem synům svým dal jména německá: Henrich, Ulrich (Ulman) a Remund. Na Moravě mnoho v té věci přičinil biskup Bruna, jenž téměř všech manských statků chrámu Olomouckého propůjčil krajanům svým z Dolních Němec, na př. rytířům z Wertingehuzen, Hemenhuzen, Vrolenwezen, z Schowenburka, Ronsberka, z Ginstu a jiným.

Neméně šířila se němčina po smrti Otakarově za Oty Braniborského, zlopověstného poručníka krále Václava II. a za Albrechta Saského, správce Moravského. Ani král Václav II. nebyl Němcům nepřízniv, jakž patrno z toho, že jej básníci němečtí Jindřich Míšenský, řečený Frauenlob a Oldřich z Eschenbachu (v Čechách rodilý), žijící toho času v Praze, nemálo velebili a truchlozpěvy na jeho smrt složili. Po vymření Přemyslovců za králů Rudolta Rakouského a Jindřicha Korutanského měla němčina týmž spůsobem volný průchod. V tom čase užívali jí někteří pánové čeští již za jazyk diplomatický, spisujíce v ní listy soukromé, jakož vydal Jindřich z Rožmberka dne 12. dubna 1300 první list takový, týkající se statků Plesberka, Stropnice a Eibenšteina [1]) a Remund z Lichtenburka r. 1310 první list něme-

[1]) V archivu Českého Museum.

cký v Moravě, svědčící klášteru Oslavanskému [1]). Rovněž zmáhalo se němectví za krále Jana Lucemburského. Při jeho korunování r. 1311 v chrámě sv. Víta na hradě Pražském zpívalo se dle zprávy Petra, toho času opata Zbraslavského, více německy než česky. U jeho dvoru, jehož správcem byl Němec Ota z Nyemans, mluvilo se nejvíce německy, a taktéž uvedena za něho němčina do správy zemské, zvláště když za jeho nepřítomnosti řídili zemi cizozemci Petr, arcibiskup Mohučský a Berthold hrabě z Heneberka. Z kanceláře jeho vydáváni jsou již listy královské v jazyku německém, první Fridrichovi a Lipoltovi, vojvodům Rakouským, na den sv. Jakuba r. 1312. Anobrž roznesla se o něm r. 1318 i pověsť, že chce Čechy vyhubiti a na jich místě usaditi Němce. Jakého rozšíření té doby němčina v Praze došla, viděti z toho, že rada městská také pořádkům řemeslnickým listy německé vydávala, jmenovitě r. 1316 pořádku krejčovskému, a že práva městská, r. 1341 obci daná, sepsána jsou jediné jazykem německým. V těchto těžkostech, ježto od smrti Otakarovy na jazyk a na národ Český naléhaly, neopomíjeli však někteří mužové šlechetní hlasů svých pozdvihovati. Statečnými obranci jazyka i lidu českého prokazovali se býti za časů Otíka Braniborského (r. 1282) páni Hynek z Dubé, Ctibor z Lipnice, Jaroslav z Jablonné a Záviše Vítkovic, řečený z Falkenšteina; za Jindřicha Korutanského a za krále Jana Vilém Zajíc z Waldeka (r. 1320), jejž prodlužovatel kroniky Kosmovy nazývá „nejvěrnějším národu Českého obhájcem,“ nad jiné ale nejmenovaný spisovatel rymované kroniky České, řečené Boleslavské (domnělý Dalimil), okolo r. 1314.

Za císaře **Karla** IV. (r. 1346—1378) tento nepřirozený a nebezpečný způsob, v nějž národnosť česká od více než od sta let byla uvržena, poněkud se zlepšil. Karel chovaje lásku k jazyku své ušlechtilé matky [2]), nařídil, jak mile u vládu se uvázal, by na rádnici Pražské s obyvateli českými česky se jednalo, a nikdo aby nebyl učiněn soudcem, kdož by

---

[1]) Boček Codex diplom. Moraviae VI, 31. [2]) Viz o tom slova jeho ve Výpisu z jeho Života v Příkladech jazyka, č. 50.

česky neuměl. S přivolením papeže Klimenta VI. založil (r. 1349) v Emausích klášter slovanský a v bule zlaté ustanovil, aby synové volenců říšských také řeči české se učili. Zrušenou rovnováhu jazyka českého a německého v obci Pražské napravil založením Nového města Pražského (roku 1348), téměř zcela českého. Však přímo císař Karel jazyku českému ani ve školách, ani v kanceláři královské ani vůbec v úřadech průchodu nezjednával, ano dával hradům, jež stavěl, německá jména, nazvav nový hrad u Jivové v Olomoucku „Twingenberh“ a nový hrad blíž Berouna „Karlštein.“ Na učení Pražském jím založeném vyučováno toho času jediné latinsky a mnozí učenci pohrdali češtinou, jakž patrno z pokárání, daného jim od Tůmy ze Štítného (r. 1374). Desky zemské, jak české tak i nové moravské (r. 1348), i manské desky Olomoucké, psány jsou jazykem latinským, a z kanceláře královské i z markrabské na Moravě vycházely po všechno panování Karlovo listy pouze latinské a německé. Toliko soukromé listy české zdělávaly se již za doby Karlovy, z nichž zachovaly se list Tůmy ze Štítného, daný dne 8. září 1373 sestře jeho Dorotě Odolenové z Chlumu na dluh 50 kop gr. [1]), a „Pravidla řemesla soukenického v Rychnově,“ potvrzena od Jetřicha a Albrechta z Rychnova dne 2. června r. 1378 [2]).

Za krále Václava IV. (r. 1378—1409) došel jazyk český poněkud práv jemu náležejících, stana se jazykem diplomatickým u šlechty české i moravské a jazykem jednacím v úřadech městských i v královské kanceláři v Praze a v markrabské v Brně. Nejstarší zápis městský zachoval se z r. 1388 v knihách Hradčanských. Z kanceláře královské vydán, pokud vědomo, první list dne 25. srpna 1394, jímž král Václav v rozepři o řád zemský podal se na rozsudek

---

[1]) Vytištěn jest v Časop. Mus. na r. 1861, str. 349. [2]) Tištěna jsou v témž časopise na r. 1860, str. 22. — Slované, kteří neužívali latiny, mají mnohem starší listy, psané jazykem národním, t. Rusové z r. 1130 (Jurjevskaja gramota, faksimile v Českém Mus.) a Srbové z r. 1189 (F. Miklosich Monumenta serbica, p. 1). Nejstarší list, psaný jazykem německým, jest z r. 1240. Haupt's Zeitschrift IX, 261.

několika pánův, a z kanceláře markrabské dne 17. března 1387, jejž markrabě Jošt dal bratru svému Prokopovi na dluh 500 kop grošů. Tehda počalo se jazyka českého také užívati k nápisům na zvonech. Nejstarší nápis toho spůsobu jest v Převlicích blíž Smečna z r. 1386, jenž zní takto: „Leta boziho Mztccc osmdesateho sesteho Pane bze racz zdarziti tento zwon.“ Neméně vysvědčují nápisy české na lžicích vdovy císaře Karla IV., Alžběty Pomořanské († r. 1393), chovaných v Hradci Králové (na př. Czo pan buoh da, to stati se ma atd.), kterak sobě čeština toho času zjednávala průchod v domácnosti, u dvora a u šlechty.

V jakém spůsobu v tom čase byl jazyk národní na Slovensku, o tom zpráv souvěkých nestává. Podobno, že latina, později v Uhřích vůbec obyčejná, již za oné doby v úřadech a v obecné správě tam byla zavedena, a že tedy některá slova právnická, jichž podnes lid slovenský užívá, již za toho času v obyčej vešla, na př. úžera (usura, lichva), instancia (žádosť), separacia a p. V městech, kde byli většinou Němci, na př. v Krupině, v B. Bystřici, ve Šťávnici a j., užíváno v řízení městském i v pořádcích řemeslnických němčiny, a obyvatelé něměčtí nechtěli Slováků ani do rady městské připouštěti, ani do cechů, anobrž na každém chlapci, který chtěl za učně přijat býti, žádáno, aby předložil průkaz, že jest dítě rodičův německých [1]).

Změny v jazyku, pokud z památek literních jsou patrny, zběhly se v tomto dvoustoletí zvláště tyto:

Široká samohláska *a* přešla po úzkých souhláskách v století XIII. v úzké *e*, a široké *u* v druhé čtvrti XIV století v úzké *i*. V listě, daném r. 1197 klášteru Tepelskému a v jiném, propůjčeném r. 1209 klášteru Zábrdovickému, psáno: Skalice místo Skalica, a v listě, uděleném kapitule Olomoucké r. 1209: Zauise m. Záviša a p. Mnoho takových přehlásek nalézá se v Nekrologu Podlažickém, sepsaném roku 1227, na př.: Cernice místo Černica, Malice m. Malica, Domasse m. Domaša, Gostisse m. Hostiša a j.; též v glosách k slovníku Mater Verborum (z r.

[1]) M. Schwartner's Statistik von Ungarn, Pesth 1798, S. 93.

1242—1252): hirdlice m. hrdlica, piyavice m. pijavica, oztre mece m. ostřié meča a v. j.; v Cisiojanu Mnichovském (z r. 1258—1278) čte se: namatheye m. na Matěja, mesecie m. měsiécia, a v Rukopise Kralodvorském: helmice m. helmica, s orse m. s ořa, a však v témž Rukopise psáno také: nadieia, buřia, biéda tužšia a p. Široké *u* za *i* shledává se ještě v Ruk. Kralodv., na př.: cuziech (cizích), dušu našu (duši naši), v Žaltáři Klementinském a v Kronice Boleslavské; však v pozdějších literních památkách století XIV. přeměněno jest znenáhla v *i*, na př.: hledagici (za hledajúcí), chci (za chcu), práci a p. V druhé polovici téhož století dosáhlo toto přehlasování vrchu svého v přítomném čase časoslov: ukřižiji (ukřižuji), posylygy (posiluji), kralygess (kraluješ) a j. Hláska *e* místo *o* po měkkých samohláskách trvala až do XIV. století, na př.: Němcev místo Němcóv, bojem m. bojóm (v Ruk. Kr.), Drahoněvici m. Drahoňovici (v listě z r. 1210), králevský m. královský a j.; později však již králóv, mužóm. Ke sklonku XIV. století rozkládány jsou, ač po řídku, prosté hlásky *ú* a *ý* v dvojhlásky *au* a *ay* a hláska *ó* v *uo*, na př. tauzenie (túžení), cestau, bayti, v payse (pýše), kuor, hruoza a t. d.

Starodávný lokál na *ás* zachoval se asi do polovice století XIII.; r. 1228 čteme ještě v listech latinských: Kirnaz (v Krňanech), Blsaz (v Blšanech), Olsaz (v Olšanech); taktéž kladen ještě lokál bez předložky: Hwalouicih (v Chvalovicích), Tinci (v Týnci, r. 1228); r. 1249 ale již: w Kutich (u Olomouce), w prerowe (v Přerově) a r. 1251 in Topolan (v Topolanech), ačkoli vedlé toho prostý lokál, na př. jutře m. v jutře po různu ještě v Alexandreidě se vyskytuje [1]). Genitivu jmen životných místo akkusativu užíváno v řeči obecné již ku konci XIII. století, což patrno z Rukop. Kralodvorského, v němž písař, zmýliv se, napsal a zase vyškrabal několikrát genitiv za akkusativ, na př. Neklana kněze m. Neklan

[1]) Srbové lužičtí kladou podnes lokál jmen místních bez preposice *ve*, pravíce: „Budešini" místo ve Budešini; taktéž „našim domi" místo: ve našim domi, „twojim lisci" místo: „ve twojim lisci" (psaní). Smoler Piesnički luž. Serbow. I, 7

kněz, Vojmíra m. Vojmír, krahujce zlobna m. krahujec zlobný a p. Starodávný komparativ jmen přídavných na *jí* trval až do XIV. století, ježto se nejen v Rukopise Kralodvorském a v Alexandreidě, ale i v Žaltáři Witemberském nachází, na př. sněha bělejí; též staré futurum exactum: zapomenul budu, ziskal budess, i plný imperativ: sudi, ustavi a p., až do téhož času průchod měly. Koncovka *ši* 2. osoby praes.: chceši, krev piješi (Rukop. Kralodv.) zašla koncem XIII. století, zkrácena byvši v *š*: chceš, piješ. Krom minulých prostých časů objevují se také složené, na př. v Přídavku k listu Litoměřickému (asi z r. 1218): pavel dal iest zemu, v Cisiojanu Mnichovském: vskresil, v Rukopise Kralodvorském: zabili, rozlehali, uderili místo zabichu atd. Zvláštnost místní v některých rukopisech od konce XIII. století až asi do r. 1340 spatřuje se v tom, že kladeno *ju* místo *i*, na př. ljud m. lid, razju m. razi, v srdcju, (v Alex. Jindřichohradeckém), wnedyelyu, burzyu, kupokanyu (v Listě s nebe seslaném) a p., což potomně opět pominulo.

Jako v jazyku, dály se rozličné změny také v dobropísemnosti. V písemných památkách XIII. století až po Rukopis Kralodvorský (r. 1270—1280) shledává se sice vůbec ještě prostý způsob psání doby předešlé, dle něhož každá hláska znamenala se jedinou literou a jedné litery užíváno na poznačení několika hlásek podobných; však na místě *g* uvedeno znenáhla *h*, na př. Bohuta r. 1197, Whorcah r. 1228; na místě *h* složené *ch*, na př. Suchidol r. 1228, Wsechromy r. 1237, a *g* kladeno na místě *j*, jakž potom obyčej byl až do nejnovější doby, na př. Mogek r. 1227, charodegi (čaroději) r. 1250. Mimo to užívali glosátoři v slovníku Mat. Verb. (r. 1242—52) některých liter složených, na př. *cz* za *c*: ſkriuanecz (skřivanec), *ll* za *l* cebolle a *tt* za *t*: ſuatouýtt (Svatovit), *ss* za *ž*: rossen (rožeň), *cz* za *c* czuik (cvik) a j. A však okolo r. 1270—80 učiněna jest v dobropísemnosti české důležitá oprava rozeznáváním měkkých hlásek ď, ň, ť, ř a zavedením jotace hlásek retních a sykavek. Až po onu dobu psány jsou vůbec měkké slabiky takto: zemu (m. zemiu, r. 1218), Voytech (Vojtěch), Gosteg (Hostěj, r. 1227), wrez (vřez, r. 1249); ſuet (svět), nemec (Němec, Mat. Verb.); tela

(těla), gme (jmě v Homiliáři Opatovickém); tri detki (tři diétky), quet (květ, v Cisiojanu Mnichovském r. 1258—78). Však v Cisiojanu Mnich. objevují se zaroveň první souhlásky změkčené: knenye a mesecie (měsiéčě), a v listě, daném r. 1269 klášteru Hradišťskému u Olomouce, (viz Příklady, č. 15 a 16): hranície, Bistricie, Gywowska ciesta a p.; v Rukopise Kralodvorském pak značí se již vesměs zvuky měkké, na př. ve slovích: díevíe, kuoíníe, píestíu, víehlas, zamíesí, ciesíe (Češié), sezzíe, druzíu, a *ř* znamená se složeným *rs* (=rž): wskorsíe, potrsíe, lepu dcers, sírsa sírs.[1]). Tato

[1]) Šafařík (Die ältesten Denkmäler d. böhm. Literatur, str. 67) má za to, že Čechové a Moravané počali *ř* vyslovovati, teprv když složená známka *rs* ve spisech se objevuje, tedy v době Kralodvorského Rukop. (r. 1270—80), a že prvé vyslovovali *r* veskrz tak, jako je vyslovují podnes Slováci, říkajíce: remeslo, pred (před), reče (řěče) a p. Za důvod toho přivádí Šafařík, „že by zajisté některému staršímu spisovateli bylo *rs* nebo *rz* někde proklouzlo, kdyby se bylo *r* jako *ř* břískavě vyslovovalo.“ A však z toho, že spisovatelé až do časů Ruk. Kralodv. *ř* od *r* písmem nerozeznávali, nevychází, že by *r* nebylo se dříve jako *ř* vyslovovalo, sice by se musilo také za to míti, že až do toho času nevyslovovalo se ani měkkého ď, ň, ť a č, š, ž, poněvadž spisovatelé také těchto hlásek od tvrdých v písmě nerozeznávali. Co se pak týče toho proklouznutí složeného *rs*, proklouzlo skutečně před Kralodvorským Rukopisem několika písařům, zejména písaři listu, daného r. 1237 od krále Václava I. klášteru Tepelskému (Erben Reg. Boem. I, 427), ve jméně „Lukoho*rs*any“ u Litoměřic, písaři listu, daného téhož roku chrámu sv. Petra v Brně (Boček Cod. Mor. II, 329), ve jméně „O*rs*echow“ blíž Brna, a písaři glos v Homiliáři Opatovickém z pol. XIII. století ve slově: bírzmouaní; z čehož patrno, že *ř* již v první polovici XIII. století a tudíž i dříve mělo v Čechách a na Moravě průchod obecný. Šafařík jest také toho mínění, že Čechové až do XIII. století vyslovovali *g* místo *h*, na př. gora místo hora, protože písaři tak psali; kdyby ale tomu tak bylo, byliby musili Čechové také vyslovovati *h* místo *ch*, na př. homútové za chomútové, hladný za chladný, poněvadž se též tak psalo. Dle našeho zdání jsou hlásky *ř* a *h* u Čechů a Moravanů předhistorické, z nichž onu (ř) měli a mají společně se Srby lužickými, Polabany a Poláky a tuto (h) se Slováky, Horními Lužičany a Rusíny. Chybují tedy ti, kdož přepisujíce novou ortografií nejstarší památky literatury české: Rukopis Zelenohorský, Evangelium sv. Jana, Glosy v Mater Verborum a jiné, kladou v nich *r* místo *ř* a *g* místo *h*, jakož učiněno ve spise: Die ältesten Denkmäler, ve Výboru z lit. č. a

jednoduchá dobropísemnost Rukopisu Kralodv. neměla však dlouhého trvání, byvši již na konci XIII. století proměněna u velmi nevhodnou zlopísemnost, kteráž potom v obyčeji byla až do začátku XV. století. Psányť jsou tehda litery všelijak složené, na př. *zz* za *s*, zzwathy (svatý), nezzmyzzl (nesmysl), zzyn (syn); *chc* za *č*: wiechzssi (věčší) a dvojité souhlásky: pllny, brrzo, att (ať), (viz Příklady, č. 13 a 18); ku konci XIV. století však i dvojité samohlásky: buude, puustyty, lidskaa, zlee, pohanowee; *y* pak, které ještě v Ruk. Kralodv. bylo velmi řídké, rozhojnilo se tou měrou, že úzké *i* v některých spisech téměř zcela pominulo, na př. ve Štítného Učení křesťanském (z r. 1376, viz Příklady, č. 33), v Prorocích Pražských (viz Příklady, č. 40) a v jiných spisech, kteréžto neřesti ortografické konečně mistr Jan Hus na začátku XV. století přítrž učinil.

Nemalá změna v jazyku českém dála se též vměšováním do něho slov německých a jiných za příčinou vzájemného obcování Němců s Čechy v jednom a témž místě a uvádění německých práv, řemesel a spůsobů rytířských. Ve spisech ze století XIV. čteme tato slova prvé neobyčejná: turnej (turnýr), pancéř, rynéř (Reiner), wafnrok, pláty (plat), spalnieř (spalliera), kropieř (croupiére), kuršit (corset), šrank, rathús, šos (daň), forman, purkrabí, maštal, hynšt (hřebec), puška (Büchse, pyxis), slojieř (šlojíř), věrdunk (Vierding), kunst, tanec, ano i průpověď německou ve hře o Vzkříšení Páně (Mastičkáři) „wv pystu quest“? Od časů krále Jana vyskytují se také některá slova francouzská k pojmenování oděvu tehda nově uváděného, na př. kabát (m. krzno), kalhoty (nohavice), boty (škorně). Kterak latina v století XIII a XIV. v češtinu působila, znamenati v slovích: Buoh kowarz swyeta *(deus faber mundi)*, towyez (*scilicet*), páteř (Otčenáš), mistr (*magister*), konvrš (*conversus*), element (v Alexandreidě), discipul (v leg. o sv. Prokopu) a p.

---

v Čítankách školních. Tuto chybu napravil později Šafařík, změniv poněkud mínění své o vyslovování hlásek *ř* a *h* (viz jeho Mluvnici staročeskou, str. 7), a položiv ve své gramatice staročeské *ř* a *h* do všech starých památek písemnictví českého.

Nejvíce przněna jsou od Němců již na začátku XIII. století česká **jména místní**. V listu původním, zdělaném r. 1222 skrze Kunrata, německého notáře Brněnského, jmenují se na př. Pohořelice v Moravě Borliz, Příbice Briwiz, Velehrad Willegrat, Bystřice Wistriczi, Mravotice Brawatiz; v listu řádu německého z r. 1253 nazývá se Trstěnice v Znojemsku Stignitz, Miroslav Mirzelovs, Krhov Gurrihev; německý notář biskupa Bruny Olomouckého jmenoval Osoblahu r. 1253 Hozenpla, z čehož povstalo nynější Hotzenplotz, Prostějov r. 1258 Prosteys, odkudž nynější Prossnitz, Ketř v Opavsku r. 1267 Keytser, nyní Katscher, Troskotovice u Mikulova Droskwiz, nyní Troskowitz a p. Mnohem hůře nakládáno se jmény českými v moravských deskách zemských r. 1348 zřízených. V nich psány jsou dle tehdejšího vyslovování německého: Běhařovice Beherwicz, Vratislávka u Tišňova Brazlabs, Hrušovany Gruspan, nyní Gruspach, Pravlov Prewlins, nyní Prahlitz, [1]) Rokytnice ve Znojemsku Rotigl, Slavonice Zlabings, Řičany Ryczhans a p. Kteréž rušení jmen místních mělo ten škodný účinek, že později domácí obyvatelé cizoty milovní svá významná i zvučná jména opustivše, zkažená německá za ně přijali. Tak slove obyvatelům moravským okolo Znojma Hradiště nad Znojmem Perkem (Pöltenberg), Sedlešovice, jmenované tak v listu z r. 1197, slovou jim Edlšpicemi, Tasovice Tesvicemi, Jaroslavice Jozlovicemi; v okolí Brněnském nazývají se Žerotice v zapomenutí přišlé Šaraticemi, Želetice či Žilošice Šelšicemi, Čéčovice Šakvicemi; Olomučanům moravským vyšla z paměti jména Záhrobi, jemuž přezdívají dle něm. Carta, Bělidla, jimž říkají Pilten, Rohelská brána, kterouž v novější době nazývali Rendlíkovou (dle zkaženého německého Reindler-Thor); v Opavsku slove Smichov u Hlubčic obyvatelům moravským Schmeisdorfem, Střemešná Röversdorfem, Jelení Wockendorfem a j.

---

[1]) Poněvadž jména Prahlitz (Pravlov), Proſsnitz (Prostějov), Tischnowitz (Tišňov), Prödlitz (Brodek), Lautschitz (Blučina) a podobná, nejsou ryze česká, nébrž od Němců změněná, nemělo by se v nich psáti na konci české *c*, jak mnozí činí (Prálic, Loučic a p.), nébrž německé *tz*.

Při všem tom však byl jazyk český, co jádra a vnitřního ústrojí jeho se týče, po všechnu tuto dobu vůbec přesný, hebký, na rozmanité formy mluvnické bohatý, maje skladbu jednoduchou, čistě slovanskou, periody krátké a prosté a mnohé ušlechtilé způsoby mluvení, ježto později zanikly. Slova tehdejší, nyní již vyhynulá, aneb jináč užívaná, jsou na př.: svět (rada), dučeja (cataracta), podjeseň (jaro), pop (kněz), skrovadnice (cymbalum), pravda (právo), dobrý (udatný), zmisati (zmízeti) zapovídati (nařizovati) a p.

Jako v době předešlé, znamenati lze i v době této některé známky dialektického různění jazyka v Čechách i na Moravě. V Nekrologu Podlažickém, psaném ok. r. 1227 ve východních Čechách, a v glosách v slovníku Mater Verborum, psaných ok. r. 1252 nepochybně v Praze, ukazuje téměř obecné ukončení jmen ženských na *e*, na př.: Málice, Petruše a p., že již tehda úzké vokály alespoň v části země České byly obyčejné, a že tudíž čeština od moravštiny byla již rozdílná. V listu latinském, daném na Moravě r. 1235, napsal písař dle řeči horské: Hu malego (u Malého, blíž Brna) [1]; v Žaltáři Witemberském čte se: hoheň (oheň), hobežně (oběžně); v glosách Žaltáře Musejního ze století XIII. psáno dialekticky: vokolo a taktéž u Štítného: vo lakomství, vo počátku; v listu moravském z r. 1286 položeno dialektické *dz* za *ď*: Sardzioze za Šardice, a taktéž v Bohemáři z r. 1390: dzyed za děd a p.; v témž Bohemáři a v Kunratově Sekvencionáři z r. 1385 píše se mor. slov. *c* za *ť*: vozecha (útěcha), vzywaczy (užívati) a j. Tehda také počátek vzalo nynější dialektické *ou* a *ey* v Čechách ve způsobě *au* a *ay*, jakž nejprvé psáno shledáváme v Průpovědech při Bohemáři: po sswau rukau a v rukopise Hodinách: bayti.

4. Dějiny literatury.

Písemnictví v této dvoustoleté době v několika odvětvích velmi zdárně se vzdělávalo od spisovatelů světských i duchovních. Z těchto dle jména známi jsou: mnich Vacerad, spisovatel glos ve slovníku Mater Verborum, kanovníci

[1]) Boček Cod. dipl. Mor. II, 304.

Jan Milič († r. 1374), jenž sepsal Knihy o zarmoucení církve, a Matěj z Janova († r. 1394), od něhož jest kniha zašlá „O ohávnosti;“ též kronista Přibík Pulkava (r. 1380). Od jiných nejmenovaných duchovních sepsány jsou téměř veškeré legendy, básně mravokárné a dramatické i zpěvy Mariánské. Stavu světského a spolu šlechtického byli: skladatel kroniky Boleslavské (r. 1314) a kronisté Beneš z Hořovic i Vavřinec z Březové, spisovatel právnické knihy Rožmberské a právník Ondřej z Dubé, básník Smil z Pardubic a spisovatel náboženský Tůma ze Štítného.

Z prací literárních nejprvé klademe památky jmenosloví a slovařství českého. Nejstarší sebrání jmen osobních nachází se v Nekrologu Podlažickém z r. 1227, nejstarší sbírka slov v glosáři Mater Verborum asi z 1242—52. V první polovici XIV. století sepsán jest ku potřebě školní slovníček latinskočeský *Bohemarius minor* a ok. r. 1360 od Klena Rozkochaného obšírnější Vokabulář a dle něho *Bohemarius*, uvedený v latinské hexametry; též Průpovědi české a latinské. Ke slovařství také počísti sluší Kunratův Sekvencionář, Hymny glosované a Přísloví česká, sebrána Smilem z Pardubic.

Básnictví v druhé polovici XIII. století nejvyššího rozkvětu došlo, jmenovitě básnictví epické. Za časů krále Přemysla Otakara II. složeny jsou výtečné epické básně „Jaroslav“ a „Ludiše“ a nepochybně i některé jiné básně Rukopisu Kralodvorského, a za krále Václava II. epická báseň o Alexandru Velikém, i legendy o sv. Kateřině, o Jidáši a Pilátu, o dvanácti Apoštolích a o sv. Alexiu; později pak složeny jsou legendy o sv. Dorotě, o 1000 rytířích křesťanských, o sv. Anselmu a j. Ku povznešení básnického umění přičinila zvláště škola obecná (Studium generale) na hradě Pražském, kdež mezi r. 1260—78 slovútní mistři čeští Očko a Bohumil gramatice (metrice) a logice vyučovali [1];

[1]) O škole na hradě Pražském, kteráž pod jménem *Studium particulare* připomíná se již na začátku XIII. století, podává zprávu Engelbrecht, opat kláštera Admontského ve Štyrsku, v listě, psaném mistru Oldřichovi, školastikovi Vídenskému, v němž praví, že r. 1271 odebral se na studie do Prahy, kdež pod mistry Osconem (Očkem) a

v kteréžto škole nepochybně učení nabyl slavný básník (věščbám vítězovým vyučený), jenž sepsal epické básně „Jaroslav“ a „Ludiše“ a sebral snad také ostatní básně Rukopisu Kralodvorského; též básník, kterýž složil Alexandreidu, legendu o sv. Kateřině a některé jiné legendy.

Básně lyrické (písně) skládány jsou spůsobem prostonárodním po všechnu tu dobu, ač se jich ze století XIII. zachovalo toliko šest v Rukopise Kralodvorském (Kytice, Jahody, Růže atd.), a ze století XIV. jen začátky několika písní, na př.: Má milá zmilelička, zbledělo tvoje líčko — Hospodine, rač pomstiti toho, ktož miluje falešně koho — Svět se točí jako kolo, nejeden má naděje mnoho a j. [1]). Umělé písně světské dochovaly se z konce XIV. století: Píseň o Štemberkovi, složena na spůsob písně národní, milostná píseň Tajená láska, Řeč kmetě starého i Řeč jinocha mladého. Písní duchovních té doby bylo hojnosť, z nichž některé, připomínané již za časů arcibiskupa Arnošta († r. 1364), po dnešní den se zpívají, na př.: Narodil se Kristus Pán, Stáše matka bolestivá, Vstalť jest této chvíle a j. Tu jmenovati dlužno i zpěvy Mariánské, ač jsou více dějepravné, totiž: Zdrávas, Desatero a Sedmero radostí p. Marie, Vzývání p. Marie a j.

Bohumilem, kteří učili gramatice a logice, znamenitě prospěl, a tamtéž pod mistrem Řehořem (z rodu Zajíců z Wartemberka), potomně školastikem a (r. 1297) biskupem Pražským, slyšel ponejprv čtení o přírodovědě. Když však r. 1273 přišla do Prahy zpráva, že Rudolf Habšburský za krále Římského zvolen, musili všichni studující rakouští a štyrští (*omnes scholares de Austria et Styria Bragae degentes*) z Prahy odejíti. Na té škole naučil se Engelbrecht básnictví, a vrátiv se do Štyrska, složil báseň latinskou v hexametřích o zvolení Rudolta za krále proti Přemyslu Otakaru II., kteráž báseň se počínala: „*Sclavica qui tumidi confregit cornua sceptri.*“ (Viz Pez Thesaurus I, col. 429 a 432). — Mistr Očko učil zajisté gramatice (a metrice) dle tehdejšího spůsobu latinsky, ale což bylo na závadu, aby jakožto rozený Čech zřetel svých žáků českých byl obracel také k básnění českému? Snad že i sám byl skladatelem básní, požívaje slovútného jména více co básník nežli co vykladač gramatiky. [1]) Tyto a jiné zlomky písní tištěny jsou z rukopisu ve dvorské bibl. Vídenské ve Fejfalíkově rozpravě o staročeských písních, ve spisech akademie Vídenské, Sitz. Ber., 1862, 39, 735.

Mimo básně lyrické a epické skládány jsou také basně mravokárné, naučné, alegorické, bájky, básně romantické a romány i hry dramatické.

Povahu básní mravokárných mají, rozličné vady života lidského vytýkajíce: Satyry o řemeslnících, asi z polovice XIV. století, Smila z Pardubic Podkoní a žák z konce téhož století, a básně skladatelů duchovních: O sedmadvaceti bláznech, Desatero kázaní Boží, Svár vody s vínem, Pravda, Smrť, Bohatec, Smrtedlnosť a O pěti studnicech.

Z básní naučných vyniká původní skladba Smila z Pardubic Rada otce synovi. Kromě ní počísti k nim náleží báseň „O postavě a mravích lidských“ a k básním didaktickým „Katonovy Průpovědi mravné,“ veršem rymovaným přeložené.

Zdařilou báseň alegorickou, ve spůsobě bájky dramatické, sepsal Smil z Pardubic, známou vůbec pod jménem „Nová rada.“ Dle cizích vzorů zdělány jsou od neznámých básníků Alana z Ryselu báseň „O mravném obnovení člověka“ a velmi rozšířená báseň „Spor duše s tělem,“ obě v první polovice XIV. století. Z bájek či pověstí o zvířatech té doby vůbec velmi oblíbených zachovala se toliko jediná „O lišce a čbánu.“

Básně romantické vzaly počátek v Čechách za posledních dvou Přemyslovců a za dobrodružného krále Jana. Tehda vylíčili nejmenovaní překladatelé dle básní německých rytířské pověsti o Tristanovi, o Floribele a o knížeti Českém Štilfridu. Řečí nevázanou přeložen jest v druhé polovici XIV. století román Quidona z Kolumny o zkáze města Troje a román o Alexandru Velikém. Co práce původní vyniká román Tkadleček, též prosou sepsaný.

Hry dramatické z té doby jsou vesměs obsahu duchovního, vztahujíce se k slavnostem velkonočním, zejména ku vzkříšení Páně. Nejstarší mezi nimi jest zlomek hry dramatické, nazvaný „Mastičkář,“ ze začátku XIV. století.

Co se týče rozměru (metrum) a úpravy rytmické básní XIII a XIV. století, rozeznávají se básně Kralodvorského Rukopisu ode všech jiných jednak tím, že nejsou rymované, jednak rozměrem velmi rozmanitým (viz ty básně níže.) Jiné

básně složeny jsou z velké části verši osmislabičnými, z nichž dva a dva se rymují: Veršem takovým, jadrným a správným, vynikají: Alexandreida, legendy o sv. Kateřině, o 12 Apoštolích, o Desíti tisících rytířích, Bájka o lišce a čbánu, Smrt krále Jana, Nová rada a j. V některých básních užito metrum umělého, jmenovitě v písních o sv. Dorotě a Matce Spomocnici, ve Sporu duše s tělem, v Pravdě, v Řečech kmetě starého a jinocha mladého a j. V zlomku Cisiojana Mnichovského (z r. 1260—70) zachovaly se také nejstarší hexametry české. Této důkladné metrice naučili se skladatelé těchto básní beze vší pochyby ve škole Svatovítské, Vyšehradské a j. — V mnohých skladbách XIV. věku šetřeno již méně správnosti metrické, na př. v legendě (Lvovské) o sv. Dorotě, v legendě o sv. Prokopu, o Dětinství Ježíšově, v Tristramu, v Tandariáši, v Kronice Boleslavské a v básních historických k ní přidaných, ačkoli mnohé porušení veršů v nich stalo se též vinou pozdějších přepisovatelů.

Ve spisování historie jazykem národním učinil počátek rytíř nejmenovaný ok. r. 1314 rymovanou Kronikou Českou, ježto slove „Boleslavská“ či „Dalimilova.“ Jiní kronikáři toho času psali vždy ještě jazykem latinským, jmenovitě prodlužovatel Letopisů Kosmových († ok. r. 1284), Petr Žitavský, opat Zbráslavský († r. 1338), František, probošt Pražský († r. 1362), Neplach, opat Opatovický († ok. r. 1370), Beneš Krabice z Weitmile († r. 1375) a Přibík Pulkava z Hradenína († r. 1380), jehož Kronika Česká nedlouho po jeho smrti na český jazyk vyložena jest, rovněž jako Život císaře Karla IV., jím samým latinsky sepsaný. Milovníkům čtení historického vzdělal ku konci XIV. věku Vavřinec z Březové Kroniku obecnou a téhož času přeložil Beneš z Hořovic Kroniku římskou.

Zvláště důležitá jest v té době literatura právnická. Z ní zachovali se někteří spisové, práva a zřízení zemského se týkající, jenž jsou velmi vzácnými prameny právnictví staročeského a vůbec slovanského. Nejstarší z nich jest tak řečená Kniha starého pána z Rožmberka z první čtvrti XIV. století, ježto v sobě obsahuje starodávný spůsob řízení u soudu zemského v rozepřech civilních i trestních. Neméně

důležitá díla jsou: Řád práva zemského, t. j. řád soudní z polovice XIV. věku a Výklad na právo České, jejž sepsal Ondřej z Dubé ok. r. 1400. Ke zřízení zemskému vztahuje se Majestát Karla IV. (*Maiestas Carolina*), sepsaný r. 1348 a Řád korunování krále Českého. Také práva manská a práva města Pražského jsou vydána v tomto čase v jazyku českém. — Z kancelářství připomenouti náleží první české listy od osob soukromých sepsané, z posledních let panování cís. Karla IV. a listy královske a městské z času krále Václava IV., kterouž dobou se také počali první zápisové čeští v manských deskách Kroměřížských.

Co se týče literatury theologické, přihlíženo zvláště k přeložení Písem svatých. Části bible, jichž užíváno při službách Božích, zejména Evangelia a Žaltář, přeloženy jsou již za doby předešlé. Z této doby rozeznávati lze patero rozdílných překladů evangelií, z nichž ale žádný nejde nad polovici XIV. století; nejstarší z polovice XIV. věku chová se ve dvorské bibliotece Vídenské; druhý jest ten, z něhož část vložena do Čtení zimního času; třetí, k němuž ve spisech svých táhne se Tůma ze Štítného; čtvrtý, kterýž přešel v prvotní celou bibli, a pátý, obsažený v Novém zákoně Mikulovském z r. 1406. Z překladů Žaltáře zachoval se jeden ze století XIII. (Klementinský), a dva (Witemberský a Kapitulní) ze začátku století XIV. Nelze pochybovati a slova starodávná zřejmě k tomu ukazují, že také knihy Mojžíšovy a jiné části Starého zákona, jmenovitě Knihy soudců, Tobiáš, Judith a Esther, Ecclesiasticus, Píseň Šalomounova a Proroci, již ve století XIII. na jazyk český převedeny jsou, ač nás rukopisy došly jediné z 2. polovice století XIV.; toliko Knihy královské a Machabejské, Proroci menší a Kniha moudrosti vidí se býti přeloženy teprv ve století XIV.

Z těchto částí v rozdílných dobách přeložených snešeno jest ku konci století XIV. [1]) nejmenovaným duchovním celé Písmo svaté Starého i Nového zákona, jehož nejstarší

---

[1]) Před koncem XIV. století celá bible česká zajisté snešena nebyla, ježto by se alespoň jeden exemplář z ní byl zachoval, jako se zachovaly bible latinské v bibliotekách kapitulních a klášterských

exemplář, pod jménem bible Leskovecké známý, chová se v král. bibliotece Drážďanské. Nezměněný text téhož překladu shledává se, pokud vědomo, toliko ve čtyřech jiných exemplářích mladších: Litoměřickém z r. 1411, Emauzském z r. 1416, Olomouckém z r. 1417 a Vatikánském [1]).

Mimo písmo svaté převedeny jsou na jazyk český spisy některých sv. Otcův a jiných slovútných učitelů církevních, zejména od Tůmy ze Štítného sv. Augustina Zrcadlo hříšných a některé traktáty Richarda a s. Victore a sv. Bonaventury; neznámými překladateli vyloženy jsou spisy sv. Jeronyma, Ráj duše Alberta Velikého (r. 1385) a j.

Neméně hleděno ke spisování knih vzdělavacích a mravoučných, obzvláště v 2. polovici XIV. století. Z té doby zachovaly se Modlitby, ovšem již dříve složené, naučení o povinnostech křesťanských, na př. O zpovědi, některá kázaní a výklady, životové svatých

z XI—XIII. století. A však Čechové nicméně v přeložení písem svatých všechny jiné národy slovanské předstihli. Nejstarší překlad celé bible na jazyk starocírkevní, jehož užívají Rusové, Srbové a Bulhaři, učiněn jest v 2. polovici století XV. (o sv. Cyrilovi pokládá se, že přeložil jen Žaltář, Evangelia a Apoštola); Poláci dokončili přeložení veškerých písem svatých v polovici století XVI., a nedlouho po nich přeložili je z velké části Slovenci korutanští; Srbům hornolužickým vyložil celou bibli Svotlík na začátku století XVIII.; Srbové dolnolužičtí mají úplný překlad z r. 1824, Charváté pak teprvé z doby nejnovější.

[1]) Viz o tom šíře J. Jirečka Rozbor prvotního českého překladu Starého zákona v Čas. Mus. na r. 1862, str. 136 a násl., kdež spisovatel, rozebrav všechny části nejstarší bible a podav z nich výpisy, o důležitosti přeložení písem svatých asi takto se pronáší: „Překlad písem svatých má velkou platnost, netoliko co se týče jazyka, ale i co se týče poznání mravů a obyčejů předkův našich. Překladatelé Písma svatého vložili do něho množství slov a obratův, kteréž nebyly právě vyjádřením toho, co v Písmě míněno, ale spíše obrazem toho, jak oni mínění biblické dle svého rozumu a své zkušenosti vyobrazovali. Jména pokrmů a nápojů, obuvi a oděvu, nádobí a nábytku, nástrojů hudebních, věcí k stavení náležitých, rostlin a zvířat, zřízení společenských a vládních, ježto se v Písmě naskytují, jsou tolikerá svědectví o spůsobech a obyčejích předkův našich z té doby, v kteréž Písmo svaté přeloženo jest.“

či pašionál atd. Nejvíce prosluli co spisovatelé kněh vzdělavacích dva mužové nábožní a učení: Jan Milič z Kroměříže († r. 1374) a Tomáš ze Štítného († ok. r. 1406). Onen, jsa kazatel a theolog vzdělaný, složil Postilu pro lid a poučný spis „O zarmouceních velikých církve svaté"; tento, stavu svého rytíř, muž důmyslný, hlubokým citem náboženským i mravním výtečný a vůbec nevšedně vzdělaný, převýšil důkladností i počtem spisů svých, vesměs jadrným jazykem vynikajících, veškeré vzdělavatele literatury náboženské oné doby. Jednak přeložil, jednak původně sepsal 25 spisův větších i menších, z nichž před jinými předčí: Knihy naučení křesťanského, Rozmluvy nábožné" či řeči besední a Řeči sváteční a nedělní. Též souvěký Matěj z Janova, slovútný theolog a spisovatel latinský, zůstavil náboženský spis „O ohavnosti" v jazyku českém, kterýž ale potomně přišel k zmaření.

5. Znamenitější památky písemné.

A) Sbírky slov, jmen a přísloví.

1. Česká jména míst a osob v listech a spisech latinských XIII a XIV. století, jmenovitě v Bočkově diplom. mor. od r. 1197—1349, v Erbenových Regestech diplom. od r. 1197—1253 a v Moravských deskách zemských od r. 1348—1466, vydaných tiskem r. 1858.

2. Přídavek český k latinskému listu knížete Spytihněva o založení kolegiálního kostela Litoměřického. (Viz Příklady, č. 3 a 8). Podlé dobropísemnosti a toho, že v něm jmenován kníže Jindřich (r. 1193—1197), pochází ze začátku XIII. století, snad z r. 1218, v němž Spytihněvův list základní od krále Přemysla Otakara I. potvrzen jest. Památné jsou v něm opsaný minulý čas: dal iest (Pauel dal iest zemu) a lokály bez předložky: plosskovicich (v Ploskovicích) a doleass (v Dolanech). Šíře vyložil jej Fr. Palacký v Časop. Mus. na r. 1835 a opět s P. J. Šafaříkem ve spise: Die ält. Denkm. d. böhm. Liter. str. 199.[1])

[1]) Podobný přídavek jest na konci listu knížete Spytihněva Brněnského, daného klášteru Třebíčskému roku 1197 (Boček Cod. diplom.

3. Nekrolog Podlažický, v pověstné knize *Gigas librorum* v bibliotece Štokholmské ve Švédích, psaný mnichem Zbyslavem okolo r. 1227, kterýž rok zřejmý jest z toho, že v něm mezi zaznamenanými knížaty zemřelými přivádí se markrabě Moravský Vladislav, jenž zemř. 18. února r. 1227. Obsahuje přes 750 jmen osobních, knížat Českých, biskupů Pražských, opatů a dobrodinců někdejšího kláštera benediktinského v Podlažicích blíž Chrasti v Čechách, kteří byli živi od polovice století XI. až do řečeného roku. Tato jména, podlé dne úmrtí jedné každé osoby do latinského kalendáře v knize jmenované zaznamenaná, opsal Dobrovský ve Štokholmě r. 1796, a sestaviv je dle koncovek, položil je do své Historie literatury české, str. 91—103. Celý nekrolog dle přepisu, od švédského učence C. Kleminga učiněného, vydán skrze B. Dudíka ve spise: Forschungen in Schweden (1855), S. 403—427. (Viz Příklady, č. 9).

4. Glosy české v glosáři latinskoněmeckém Kostnického biskupa Salomona († r. 920), jenž slove vůbec Mater Verborum a chová se v Českém Museum. Psány jsou z menší části od mnicha Vacerada, kterýž psal týž glosář latinský asi r. 1242—1252 [1]), z větší části ale od jiného písaře souvěkého, jehož glosy jsou nad řádkami. Jest jich asi

Mor. I, 349): „Item Zpitigneu dal iest kostel s. Martina u Brna. s clovviekami. a s desatinu. Item dal iest zahradniki na luzie. Item dal iest les za brdi s hainikoma. s. Benediktu." Však tento připisek jest novověký, udělaný asi r. 1832 na způsob přídavku Litoměřického, jakž patrno z neologismů v něm a z mnohých chyb v jazyku i pravopise; chyby takové jsou instrumentaly: s člověkami místo člověky a s hajníkoma (plurál) místo hajníky, změkčené ie v slovích clovviekami a na luzie, kteréž se psalo teprv okolo r. 1270—1280, a poněkud i litera *h* místo g: zahradniki, hainikoma m. zagradniki a gainikoma a j. [1]) Posud se mělo za to, že glosy Vaceradovy v Mater Verborum rovněž jako kniha sama psány jsou r. 1102 neb 1202, poněvadž tam jest zaznamenán letopočet MCII, se zkráceninou na vrchu, kloboučku podobnou, kteráž se pokládala za stovku, ano od některých za dvě stovky (1302). A však tím kloboučkem znamenal Vacerad neurčité zkrácení vůbec, jakož viděti z jiných slov od něho zkrácených, t.: VACÊDO za Vacerado, XPI za *Christi*, SCRE

1100 a mnohé z nich mají velkou důležitost v příčině jazykozpytu, archeologie i mythologie, ježto se jimi vysvětlují mnohá latinská slova abstraktní, jména národů, pohanských bohů atd. Taková slova jsou na př.: eufemia blahodobe, eugenies blahorode, extasis žas (sazz), litera cstena, historiographus letopizzec, concambium měna (mena), fabula baie; jména národů: barbarus nemec, Sarmate Srbi (zirbi), Wandalus, Wint Slověnín (zlouenin); jména bohů: Ares suatovyt, Demetrius iarobud, Ceres Živa (siua), Venus lada, Saturnus Žitivrat (sitiurat), Mercurius radihost, genius das (das) a j. Tiskem vydány jsou z části v Časop. Mus. na r. 1827, IV, 69, a úplně v Hankově Sbírce nejdávn. slovníků, str. 3—24, s výkladem pak kritickým v Šafaříkově spise: Die ältesten Denkmäler, str. 205—233. (Viz Příklady, č. 13).

5. Zlomek výkladu Otčenáše z polovice XIII. století v Homiláři Opatovickém z XII. století v bibliotece univ. Pražské (sign. III, F, 6). Obsahuje vysvětlení prvních tří článků Modlitby Páně: „Otče náš, Osvěti sě tvé jmě a Přijdi královstvié tvé“ a některé různé glosy, na př.: hrefny peccator, odfuezle chestý a via sua mala a j. (Viz Příklady, č. 14).

6. Glosy české v lat. Žaltáři Českého Museum, z konce XIII. století, o nichž zpráva dána v Rozboru staroč. lit. I, 116. Tištěny jsou v Hankově Sbírce nejdávnějších slovníků, str. 234—258.

7. Slovníček latinskočeský *Bohemarius minor*, 500 slov obsahující, v bibl. univ. Pražské z 1. polovice XIV. století.

---

za *scriptore*, ILLRE za *illuminatore*; pročež pravého věku, kdy glosář musejní jest psán, jináč určiti nelze, než z písma a z dobropísemnosti. Dobropísemnosť ale ukazuje zřejmě k polovici XIII. století, ježto tam psáno *h* za *g*, (waha), *ch* za *h* (wzchod), vkládavé i před *l* a *r*: pilzt (plsť), zirbi (Srbi), čárkované *í*, na konci slov točené *s*, *e* za *ie* (nemec, suet) a p. S touto dobropísemností srovnává se také způsob vyobrazení Krista Pána v též knize, na němž se spatřují nohy na sebe položeny a jedním hřebíkem ke kříži přibity, kdežto na začátku XIII. století (r. 1202) vyobrazován Kristus způsobem starším, maje každou nohu zvlášť k desce přibitou. (Viz Vocelovu rozpravu O nejstarších památkách křesť. umění v Čechách, v Časop. Mus. na r. 1852, II, 29).

Počíná: *Deus* boh, *aer* powyetrzye atd. K němu táhne se již Klen ve svém Vokabuláři. Tištěn z části v Hankově Sbírce, str. 179—181.

8. **Klena Rozkochaného Vokabulář latinsko-český**, sepsán mezi rokem 1360—1364 pomocí některých učenců a spořádán dle věcí, ježto jsou: Bůh, nebe i země, ptáci, ryby, zvířata čtvernohá, stromy, člověk, dům, rolnictví, řemesla a umění. Obsahuje 3585 slov. Slova latinská vzal Klen jednak ze starších slovníků, Bohemáře menšího a většího, jež oba připomíná, a z autorů latinských: Boëtia, Galiena a j., jednak podali mu je mužové učení a u věcech zběhlí, jmenovitě názvy církevní Jan z Vlašimi, biskup Olomoucký (od r. 1351—1364); názvy filosofické a jiné vědecké Neplach, opat kláštera Opatovického; názvy, týkající se rytířství a zřízení vojenského i městského, Vilém ze Strakonic; názvy, vztahující se k oděvu, Sulek Vyšehradský, jiné Juvenál Bydžovský, Havel Boleslavský, Heřman Pražský, Jan z Holandrie a j. Některé názvy vědecké a jiná slova česká udělal si Klen sám, a to ne vždy dosti zdařile; jemu slove na př.: *grammaticus* slowocztan, *loycus* rzyeczstan, *cancellarius* potayynecz, *prelatus* knyezak a p.; mnoho slov tu položeno z němčiny vzatých, na př.: *terminus* czyl, *pincerna* ssenk, *exactor* ssosnerz, *cirographus* hampest a j. Přepis tohoto vokabuláře z doby novější chová se v bibliotece kláštera Rejhradského a jiný v Museum Českém. Tištěn jest v Hankově Sbírce nejdávn. slovn., str. 54—104.

9. **Téhož** *Bohemarius* v hexametřích, v bibl. kapit. Pražské. Vzdělán jest dle předešlého Vokabuláře ku potřebě školní. K němu vztahuje se nepochybně úvod k Vokabuláři, jenžto se počíná: „*Accedant pueri cupientes mente beari.*“ Poslední z 886 hexametrů, z nichž se skládá, zní: *Tympana dic* buben, bubennyk *tympanisator*. Zachoval se v přepise, jejž učinil r. 1390 [1]) Martin ze Strážnice v nářečí morav-

[1]) K tomuto roku (t. 1390 a ne k r. 1309) vztahujeme datum, položené na konci Bohemáře: *Sub anno Domini Mi⁰ CCC⁰ non⁰ (t. nonagesimo)*, ku kterémuž času ukazuje písmo i pravopis, zvláště dvouhláska au v slovích laukoť a po sswau rukau (v Průpovědech v témž rukopise).

skoslovenském. Tištěn v též Hankově Sbírce, str. 27—53. Výpis z něho položen v Příkladech, č. 36.

10. Nomenclator latinskočeský v bibl. c. k. univ. Pražské, z Vokabuláře Klenova vyňatý. Zavírá 1110 slov. Tištěn z části v jmenované Hankově Sbírce, str. 157—174.

11. Průpovědi české a latinské při Bohemáři Klenově, Martinem ze Strážnice r. 1390 opsané. Tiskem vyšly v též Hankově Sbírce, str. 337—355. (Viz Příklady, č. 37).

12. Mistra Kunrata *Sequentionarius seu Prosarum expositio*, v bibl. kapit. Pražské. Jsou to glosované zpěvy církevní, jež napsal r. 1385 Václav z Bzence v různořečí slovenském, v okolí Holíčském posud obyčejném. Tištěny jsou bez textu latinského v řečené Hankově Sbírce, str. 356—366.

13. Glosované vyložení Hymnů, z 2. polovice XIV. století, v rukopise č. 4733 v c. k. dvorské bibl. Vídenské. Počínají se takto: *Veni redemptor* przyd wykupytely *gencium* lydy *ostende* ukaz *partum* plod *virginis* dyewky *myretur* dywsye *omne seculum* wessken swiet atd.

14. Přísloví česká Smilem Flaškou z Pardubic sebraná; 236 pořekadel jadrných, zachovaných v rukopise mnicha Kříže Telečského z 2. polovice XV. století v archivu Třebonském s titulem: *Proverbia Flassconis, baccalarii Pragensis,* kteréž v obecnost podal Fr. Palacký v Časopise Mus. na r. 1827, II, 62—70. Podruhé vytištěna jsou ve Výboru z literatury české I, 839—848.

B) Básně.

1. Básně epické a lyrické.

a) Básně Rukopisu Kralodvorského.

Rukopisem Kralodvorským rozumí se 12 lístků pergamenových, pozůstalých ze sbírky básní, dílem národních, dílem na spůsob národních složených, kteréž Václav Hanka dne 16. září 1817 v kamenici věže kostelní v Kralových Dvořích nalezl, a na památku místa, kde byly nalezeny, Rukopi-

sem Kralodvorským nazval.[1]) Tento rukopis obsahuje v sobě čtrnácte básní, šest epických, šest lyrických a dvě lyricko-epické, dohromady o 1229 verších, ježto dle nápisů činily tři kapitoly, 26., 27 a 28. knihy třetí, z čehož zřejmo, že první dvě knihy a 25 kapitol knihy třetí nějakou nešťastnou příhodou zmařeny jsou.[2])

Básně zachované jdou v rukopise takto po sobě: 1. Oldřich a Boleslav (zlomek z kapit. 25.); 2. O pobití Sasíkóv (Beneš Hermanóv, kap. 26.); 3. O velikých bojech křesťan s Tatary (Jaroslav); 4. O vítězství nad Vlaslavem (Čestmír a Vlaslav, kap. 27.); 5. O slavném sedání (Ludiše a Lubor); 6. O velikém pobití (Záboj a Slavoj); 7. O písních (kap. 28.); Zbyhoň; 8. Kytice; 9. Jahody; 10. Jelen; 11. Růže; 12. Zezhulice; 13. Zarmoucená a 14. Skřivánek.

Veškeré básně sepsány jsou bez rýmu, mají však pravidelný rytem. V některých zpěvích epických shledává se stálý rozměr; v Ludiši a Luboru verš osmislabičný, v Oldřichu a Jaroslavu verš desítislabičný a ve Zbyhoni dvanáctislabičný, v Beneši Hermanově pak štrofa čtyrveršová; jiné, totiž Záboj, Čestmír a Jelen, mají rozměr volný, jenž dle povahy děje se mění. Básně lyrické složeny jsou vůbec rozměrem štrofickým.

Rukopis pochází asi z r. 1270—1280, básně samy však složeny jsou dříve. Věk, kdy rukopis sepsán, určiti lze dle zvláštní dobropísemnosti, jejíž hlavní známky jsou měkké hlásky *die*, *nie*, *tie* atd., čárkované *í*, v druhé polovici XIII. století obyčejné, a složené *rs* k poznačení *ř*. Podlé těchto známek padá Rukopis Kralodvorský věkem svým mezi glosy Homiliáře Opatovického a Cisiojana Mnichovského o něco starší (z r. 1258—1270), kde ještě není hlásek změkčovaných ani spřeženého *rs*, a mezi Alexandreidu, psanou po r. 1290, kdež na místě *die*, *nie*, *tie* zobecnělo již *dye*, *nye*, *tye* a pominulo čárkované *í*.

Co se týče doby, v které sepsány jsou básně jednotlivé,

---

[1]) V. Hanka spravoval se u pojmenování básní nalezených Dobrovským, kterýž sbírku básní náboženských ze XIV. století, nalezenou za jeho doby v Hradci Králové, nazval Rukopisem Hradeckým. [2]) Položímeli za pravé, že každá ze zmařených 25 kapitol knihy třetí v sobě zavírala jen dvě básně a první dvě knihy po 25 kapitolách, tedy nejméně 150 básní, beze vší pochyby překrásných, zkázu vzalo.

složena jest báseň „O pobití Tatarů“ (r. 1241) beze vší pochyby mezi roky 1260—1270, ježto se v ní jmenuje Kubilaj, chán Tatarský, jenž toho času panoval; touž dobou sepsána jest také báseň „O slavném sedání“ čili Ludiše a Lubor, ježto hry rytířské toho spůsobu zvláště za krále Otakara II. v oblibu vešly; však i jiné básně epické: Beneš Hermanóv, Oldřich a Boleslav, Čestmír i Záboj, nevidí se nám býti původu o mnoho staršího, poněvadž se ve všech nalezají jistá zvláštní slova, zvláštní fráse a obrazy poetické, ukazující ke skladateli básně O pobití Tatarů a O slavném sedání, aneb alespoň ke skladateli z jedné a též školy pocházejícímu. [1]) Básně lyrické (písně) složeny jsou, jakož podobno, v dobách rozdílných, některé snad již za doby pohanské.

O ceně poetické básní Rukopisu Kralodvorského pronesl se hned po jich vynalezení Dobrovský, pravě, že předčí přede

[1]) Taková slova, ke společnému neb blízkému původci ukazující, jsou na př. v Záboji: I by ustúpati vrahóm; v Jaroslavu: I by Tatarovóm ustúpati; v Záb.: I vzkočichu hluci vzrúčié koně; v Jarosl.: I vsedachu vši na rúčié koně; v Čestmíru: I vsede Vojmír na rúčié koně; v Oldřichu: Za mnú, za mnú, chrabro na Polany; v Jarosl.: Za mnú, za mnú, koho vy zižň trápí atd. Více podobných porovnání viz ve Světozoru Vídenském na r. 1858, str. 50 a ve spise J. Fejfalíka Ueber die Königinhofer Handschrift, Wien 1860, str. 22—27. [2]) Posavadní vykladači Kralodv. Rukopisu V. Svoboda (r. 1829), P. J. Šafařík (r. 1845), V. Nebeský (r. 1853), bratři Jirečkové (r. 1862), Sabina (Dějep. lit. č., str. 43, 50), K. J. Erben a jiní, mají za to, že básně epické R. Kr. nejsou sepsány jednou dobou, nébrž každá báseň o sobě brzo po příběhu, k němuž se vztahuje, Záboj a Čestmír za doby pohanské, Oldřich po r 1003 a Beneš Hermanóv po r. 1204. V té příčině táhnou se k národním básníkům srbským, kteří též skládají zpěvy své hned po událostech, a ukazují k staročeskému národnímu básníku Lumírovi. Tomu však jsou na odpor kromě příčin výše uvedených v básních domněle pohanských, Záboji a Čestmíru, slova z doby křesťanské „oběť“ místo „žertva,“ „tvrdosť nebes“ (firmamentum, m. obloha), též slovo „helm“, teprv v XIII. století zobecnělé a „černý štít dvú zubú;“ mimo to pak v básni „Záboj“ úplná neurčitosť topografická, kdežto se v ní nejmenuje ani hory, ani řeky, ani osady, kdež byli nepřátelé od Cechů pohanských stíháni a pobiti, čehož by nebylo, kdyby báseň složena byla hned po příběhu v ní opěvaném. Pročež dle zdání našeho dobře praví W. Maciejowski, na zřeteli maje důvody výše položené, o skladateli básně „Záboj“, „že byl křesťan, jenž zabrav se v mysli své do časů pohanských, tuto báseň v duchu pohanském složil.“

všemi jinými skladbami staročeskými silou a lepotou myšlének a prostým, jadrným a správným jazykem." Palacký pak dí: „Že ze zpěvů Rukopisu Kralodvorského věje duch opravdově básnický; že zpěvy tyto vynikají řečí dokonalou, oplývají myšlénkami jasnými i rčením přerozmanitým, vyjadřují příhodně idey jemné i mocné a naplňují znatele obdivením."

V tomto dvojím úsudku shodují se všichni jiní uvažovatelé Rukop. Kralodvorského, kladouce básně jeho po bok nejlepším básním jiných národů, pročež také téměř do všech jazyků evropejských přeloženy jsou. Že ale při tom všem nedostalo se jim uznání takového, jehož se dostává básním klasickým jiných národův, jediné v tom záleží, že nás jich došlo příliš málo. [1])

Klademe tu básně epické v té posloupnosti, v kteréž se událi příběhové v nich líčení, písně zůstavujíce na konec.

1. Záboj a Slavoj, jedna z nejkrásnějších básní sbírky zachované, v níž se vyličuje odboj Čechů pohanských proti cizincům, kteří vtrhše pod vůdcem svým Luděkem do země, cizí (křesťanské) náboženství jim vtírali, načež vůdcové čeští Záboj a Slavoj, udeřivše na ně od Černého lesa a porazivše je na hlavu, vlasť jařma cizího zprostili. Básník, chvále vůdce Záboje pro zpěv srdce jímající, přirovnává jej dávnověkému pěvci českému Lumíru (Lutomíru), „který slóvy i pěním po-

---

[1]) Šíře o Rukop. Kralodv. psali: V. A. Svoboda v druhém vydání téhož rukop. r. 1829; V. Nebeský v Čas. Mus. na r. 1852 a 1853 a v Naučném slovníku (IV. 941); H. Jireček ve Světozoru na r. 1858; K. Sabina v Dějepise liter. české, str. 22—79 a J. E. Vocel (o básních Záboj a Jaroslav) v Čas. Mus. na r. 1854. V jazyku německém kriticky jej rozebrali: Fr. Palacký ve Vídenských letopisech literárních na r. 1829 (str. 48), v Bohemii na r. 1858, č. 288 a násl. a j., a P. J. Šafařík v úvodu k německému překladu téhož rukopisu, zdělanému skrze hraběte J. Mat. Thuna (r. 1845). R. 1860 učinil Jul. Fejfalík hanlivým spisem „Ueber die Königinhofer Handschrift" ve Vídni vydaným, ze spolka s jinými protivníky národnosti české útok na pravosť Rukopisu Kralodvorského, jejž bratři Jos. a Herm. Jirečkové ve spise Die Echtheit der Königinhofer Handschrift (Prag 1862) odrazili úplně a s účinkem takovým, že spor o pravosť Rukopisu Kralodvorského tím bohda navždy jest ukončen.

hýbal Vyšehrad i vše vlasti.“ Připomíná též bohy pohanské Vesnu, Moranu, Běsa a Třasa, a líčí obyčeje náboženské Čechů pohanských, jich mnohoženství, hlásání a obětování bohům a p., pročež tato báseň kromě ceny poetické má také znamenitou cenu historickou a mythologickou. Který boj Čechů se západními sousedy básník měl na zřeteli, domysliti se nesnadno, ježto se v básni vypisuje vůbec jen vypuzení nepřítele ze země, aniž se nápisem obecným: „O velikém pobití“ naznačuje určitý příběh. Někteří tu báseň vztahují k bojům, jež Čechové vedli s Franky r. 805 za Karla Velkého, kde trojí vojsko Karlovo vtrhlo do Žatecka a Litoměřicka[1]); jiní mají za to, že se týče bojů, vedených za Ludvíka Německého r. 849; méně pravdě se podobá, že by byl měl básník na zřeteli boje po zkáze říše Duřinské r. 490 (528) aneb boje pozdější, vedené s Franky v krajině Pomohanské za krále Dagoberta asi r. 630, když Sam, vůdce Slovanů severních, Franky u Vogastiburku (snad Voburku v Bavořích) porazil. V příčině jazyka chová v sobě báseň „Záboj a Slavoj“

---

[1]) Bratři Jirečkové, Josef a Hermenigild, kteří tuto báseň také kladou k r. 805, zakládají mínění své zvláště na slově „král“, několikráte v ní připomínaném, kteréž dle jejich zdání tuto znamená ne panovníka vůbec, ale samého „Karla Velkého,“ jehož jméno „Karol“ prý Čechové přesmyknutím hlásek v „krále“ proměnili (Die Echtheit d. K. H. S. 8). Pročež domýšlejí se dotčení spisovatelé, že báseň „Záboj“ složena jest za doby dávné, když slovo král znamenalo tolik co „Karel“ a nebylo ještě appellativním. A však slovo král objevuje se co appellativní (*rex*) již v Evangelium sv. Jana z X. století, a v jihoslovančině jde věkem daleko nad dobu Karla Velkého († r. 814), ježto se v Otčenáši kraňskoslovenském i charvátském, pocházejícím nejdéle ze století VI., přivádějí slova „kraljevstvo tvoje“. Česká slova král, království a kralovati srovnávají se zcela se slovy latinskými *rex*, *regnum* a *regnare*, a pocházejí beze vší pochyby z doby pohanské, k níž také ukazuje starodávná hra „králka“ o letnicích. Jména král a Karel (toto připomínané již v Nekrologu Podlažickém z r. 1220—27) byla v Čechách vždy rozdílná. V listě Přemysla, markrabí Moravského, daném v Brně r. 1247 (Boček Cod. Mor. III, 69) jmenují se dva svědkové, jeden „Karulus“ a druhý „Král“, a taktéž rozeznávají se již ve XII. století osady Karlovice a Kralovice (Erben Reg. Boh. k r. 1194 a 1200, p. 189 a 204.) Že by tedy slovo král v Čechách bylo znamenalo Karla, toho diplomaticky dovésti nelze.

mnohá slova starožitná, jinak velmi řídká, na př. bala, varito, zvěst, roskos, krahuj, lis (liška); adjektiva holubin a otecký; zapovídati (tolik co rozkazovati), oběcati (obětovati) a konstrukce: koni řehce vešken les, prudkosť vyrazi Luděkem a p.

2. Čestmír a Vlaslav, báseň hrdinská, v níž se líčí boj knížete Pražského Neklana s Vlastislavem, knížetem Luckým (Žateckým), kterýž, spojiv se s Kruvojem, knížeti Neklanovi věrností zavázaným, krajinu Pražskou ok. r. 830 mečem i ohněm byl pohubil. Vůdce Neklanův Čestmír, zmocniv se nejdříve hradu Kruvojova, usmrtil Kruvoje, a jda pak na Vlastislava, na Tursku mezi Budčem a Levým Hradcem slavné vítězství nad ním obdržel. Báseň tato jest velmi důmyslně osnována, rovněž jako předešlá, vyobrazuje živě příběh skutečný a vyniká pěknými obrazy básnickými. Ze slov neobyčejných vytknouti sluší: holedbati se (pyšniti se), hadlivý (tupivý), mestný, Neklanin (Neklanův), tvrdosť nebes (obloha), slovo helm a j. Viz Příklady, č. 17.

3. Oldřich a Boleslav, zlomek básně hrdinské, v níž se slaví vypuzení Poláků z Prahy za jejich krále Boleslava Chrabrého r. 1003. Boleslav Chrabrý vtrhl r. 1002 válečně do Čech a oslepiv knížete Českého, Boleslava III., zmocnil se vlády. Bratři Boleslavovi, Jaromír a Oldřich, utekli se ku králi Německému Jindřichovi, přivedli mu vojsko německé na pomoc, a spojivše se s Čechy sobě věrnými, z nichž přední byl Výhoň Dub, přirazili k hradu Pražskému od Poláků obsazenému a vyhnali Poláky odtud i ze země, načež Jaromír dosedl opět na trůn knížecí. Toto vypuzení Poláků z Prahy a vítězství nad nimi obdržené mistrně básník vyličuje a končí zpěv svůj těmito verši:

Aj, vícestvié jesti bohem dáno!
Vstane jedno slunce po všěm nebi,
Vstane Jarmír nad všiú zemiú opět.
Roznosi sě radosť po všiej Praze,
Rosnosi sě radosť kolkol Prahy,
Rozletnu sě radosť po všiej zemi,
Po všiej zemi ot radostnej Prahy.

4. Beneš Hermanóv čili „O pobití Sasíkóv.“ V této básni vypisuje se poražení Sasů u Hrubé Skály r. 1203 skrze Beneše, syna Hermanova, kaštelána tamější krajiny, když v

nepřítomnosti Přemysla Otakara I., kterýž byl za příčinou korunování svého k císaři Otovi IV. do Němec odjel, markrabě Míšenský Dětřich vtrhna s vojskem do Čech, zemi ohněm a loupeží plenil. Básník líčí živě, kterak lid český, naříkaje na plenění krutých Sasíků, pod Hrubou Skalou se ozbrojil, kterak obě vojska se srazila, a Čechové slavného vítězství dobyli nad Němci, pročež:

by Němcem upěti,
by Němcem prnúti,
i pobitié jim.

Zvláštní jsou v té básni zdrobnělá slova: vlastice (vlasť), chyšice (chýše), hoviédce (hovádko), zbožice (zbožíčko); přídavná jména polský (polní), leský (lesní) a n. j.

5. Ludiše a Lubor či „O slavném sedání,“ báseň složená na spůsob romance ve štrofách nerymovaných, ježto počíná se takto: „Znamenajte staří, mladí o pótkách i o sědání.“ Popisuje se v ní souboj na louce před hradem knížete Zálabského po velkých hodech u přítomnosti zemanů, zemanek a děvic k tomu sezvaných. K prvnímu souboji ustanoví kníže soupeře Střebora, ke druhému kněžna Srpoše a ke třetímu Ludiše, krásná dcera knížecí, Lubora. Lubor nad třemi soupeři zvítěziv, obdrží od Ludiše za odměnu věnec z dubového listí. Velmi pěkně líčí se tu mladá kněžice: „Ta dci na div sličná biéše; těla urostlého krásně; líce jmiéše ovšěm biélé, na lícech rumenci ktvěchu; oči jako nebe jasné, i po jejej biélej šíji vlasi zlatostvúcí vějú, u prsténcech skadeřeni.“ Rázný pak jest duál po celé básni jdoucí:

Vsedasta oba na koně,
vzesta dřěvce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
dlúho spolu zápasista,
ež dřěvce oba zlámasta a t. d.

6. Jaroslav či „O velikých bojech křesťan s Tatary,“ báseň epická, krom Záboje nejvýtečnější v celém rukopise a spolu poslední památka staročeského básnictví národního. V ní vypisuje zpěvec mistrně vtržení Tatarů do Evropy, sužování a úzkost křesťanů a slavné vítězství, dobyté nad Ta-

tary na Hostýně a u Olomouce v červnu roku 1241. V úvodu, jenž se počíná veršem „Zvěstuju vám pověsť veleslavnú," vypravuje básník příčinu vpádu tatarského, oloupení a zavraždění kněžny tatarské Kublajevny, ježto dle pověsti stalo se ve Středě německé ve Slezích, potom vypisuje, kterak chán Tatarský, vtrhna z pomsty s nesmírným vojskem do Rus, dvě knížetství, Novohrad (Vladiměř) a Kyjev, sobě podmanil, odtud hrna se dále na západ, Polsko, Slézsko a Uhry zpustošil a vrazil až do Moravy. Potom líčí živě boj s Tatary na Hostýně, smrť Vneslava, vůdce Moravského, úzkosť Moravanů žížní trápených, zamýšlenou zradu Vestoňovu, kterýž se chtěl Tatarům poddati, statečnosť Vratislava, jenž zrádce uchvátil, a v největší nesnázi zázračnou pomoc mateře Boží: hojný dešť Moravanům a rázné blesky do stanů tatarských; konečně stažení veškerých vojsk u Olomouce a slavné vítězství, dobyté hrdinským Jaroslavem, kterýž jako orel přiletěv vůdce tatarského Kublajevice mečem proklal a Tatary rozplašiv Hanou od nich osvobodil.

V tomto popsání zvláště pěkně vyobrazuje básník slíčnou Kublajevnu verši „Jako zora po jutřě sě séje," hádání čarodějníků, jaký konec boj vezme: „Sebrachu sě nalit čaroději," boj na Hostýně: „Ajta! rozmnožié sě Tatar mnostvié" atd., a zjevení se v největším nebezpečenství Jaroslava „Ajta! Jaroslav jak orel letě." V popsání boje Hostýnského velmi zdařile vložil modlitbu, napodobenou dle žalmů 7 a 26, ježto zní:

Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojiem,
i povyš ny v krajinách nad vrahy;
vyslyš hlasy k tobě volajúce!
Oklúčeni jsmy lutými vrahy,
vyprosť ny z osidl krutých Tatar,
i daj svlaženié utrobám našim;
hlasonosnú oběť tobě vzdámy.
Potři v zemiéch našich nepřiátely,
shlaď je u věk, a věky věkoma! [1]).

---

[1]) Srovnej Žalm 7, v. 7: *Exsurge Domine in ira tua: et exaltare in finibus inimicorum meorum;* též Žalm 27, v. 7: *Exaudi Domine vocem*

Jména Moravanů, jenž s Tatary na Hostýně bojovali: Vneslav, Vestoň a Vratislav, vzata jsou nepochybně z domyslu básníkova, rovněž jako jména soubojovníků v básni „Ludiše a Lubor.“ Ani jméno vítěze u Olomouce „Jaroslav“ není na jisto postaveno, ježto dle pověsti moravské od kronikářů zachované zkrotitel Tatarů byl z rodu Šternberského, z kteréhož rodu žil r. 1241 dle listin jediný Zdislav. — Co zvláštnosti jazykové v této básni připomenouti náleží: zastaralé part. praes. „nedozíram,“ plnou formu čísla „dvadeset,“ slova z obyčeje vešlá: svět (rada), dřevo (strom, jako posud v Domažlicku), vnočiti, tráti, zaměšiti se; genitiv v komparaci: i by hořě hořia všěho věčšié; trapněje zhynúti žižnú mečia; zvláštní konstrukce vidí se býti: dci Kublajeva cháma; koho vy žízň trápí a p.

7. Jelen, báseň lyrickoepická, počínající se: „Běháše jelen po horách,“ v níž se opěvá ve spůsobě romance smrt jinocha od nepřítele zabitého, jejž veškeré dívky oplakávají. Jsouť v ní myšlénky, ježto připomínají nemálo dobu pohanskou, zejména krahujci, kteří nad smrtí jinochovou spolu truchlíce s dubu pokrakují, a vyličování, jak vrah z jinocha duši mlatem vyrazil, jak duše pěkným táhlým hrdlem odlétá a za ní teplá krev teče.

8. Zbyhoň, báseň lyrickoepická, jejíž první verš zní: „Poletova holub se dřěva na dřěvo.“ Složena jest též na způsob romance a vyličuje žalosť milencovu nad unešením milenky své skrze Zbyhoně, vládyku loupeživého, kterouž milenec z moci uchvatitelovy vysvobodí a násilnému Zbyhoni mlatem hlavu rozrazí. Viz tuto báseň v Příkladech, č. 17.

9. Šestero písní, ježto vynikají vesměs jemným hlubokým citem, libou prostotou a pěknými obrazy, a mají do sebe pravý ráz národních písní slovanských. Jsouť tyto:

a) Kytice, píseň, složená veršem adonickým, v kteréž se pronáší něžná touha milenčina po milenci. Počíná se: „Věje větříček z kniéžeckých lesóv.“ Goethe přeložil ji do

---

meam, qua clamavi ad te, a Žalm 26, v. 6: *Circuivi et immolavi in tabernaculo eius hostiam vociferationis.* Podobné parafrase žalmů 7, v. 2, 6 a 7, vidí se býti ve druhé modlitbě křesťanů, verše 108—111.

němčiny (viz jeho Kunst und Alterthum), změniv ale štrofu poslední, udělal z básně erotické elegickou.

b) Jahody, kteráž se začíná: „Jde má milá na jahody na zelená borka.“ V ní obrazí se dovádivá bujnosť mladistvého věku. Sepsána jest veršem tří- a čtyrslabičným, jako písně maloruské. Z dialektického slova „borka“ místo borky, vychází na jevo, že jest složena ve východních Čechách, kde posud se říká hora místo hory, hájka místo hájky a p.

c) Růže, píseň, co do věci, Kytici podobná, ježto se v ní rovněž jako v Kytici pronáší něžným spůsobem toužení milenky po milenci. Liší se však od Kytice zvláštním rozměrem, dle něhož přechodník časoslova nepřetrženě se víže k minulému času téhož časoslova, takto:

Ach ty róže, krásná róže!
čemu si raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
usvěděvši opadla?

Podobná starobylá píseň zachovala se také u Rusů: „Ach ty sad li ty moj sadočik — k čemu ty rano sad razcvietaješ, razcvietavši sad zasychaješ? [1]). S počátkem této písně má též velkou podobnosť jedna štrofa národní písně „Nesnáze lásky“ z XV. století, jenž zní: „Již ptáčkové vzhuoru vstali, vzhuoru vstavše zazpiévali, zazpiévavše pryč letěli, mne smutného zde nechali“ [2]).

d) Zezhulice, píseň anakreontická s počátkem: „V šírém poli dubec stojí,“ v níž na jevo se dává libá prostota a touha dívčí.

e) Zarmoucená (Ach vy lesi, tmaví lesi, lesi Miletínští), píseň elegická, kteráž projevuje žalosť nad ztrátou rodičů i milence. Dle toho, že se v ní připomínají lesy Miletínské, vzala počátek též v Podkrkonoší.

---

[1]) Viz Čelakovského Slov. národní písně III, 130 a 229. [2]) Výbor z literatury české II, 639.

f) **Skřivánek**, píseň velmi pěkná, počínající se veršem: „Pěje děva konopě u panského sada," v níž se jeví bolest milenčina nad tím, že jí milého odvedli. [1]).

b) Jiné básně epické.

α) Světské.

1. **Alexandreida**, báseň epická o příbězích Alexandra Macedonského, nejznamenitější pozůstatek učeného básnictví staročeského, a nejstarší zachovaná báseň rýmovaná,

---

[1]) Při Rukopise Kralodvorském vydávány jsou až do r. 1861 zároveň dvě písně, pokládané do té doby za staročeské: Píseň pod Vyšehradem (Ha ty naše slunce) a Milostná píseň krále Václava (Z velikých dobrodružství), o nichž jsme v předešlém vydání těchto Dějin liter. (str. 92) dovedli, že jsou podvrženy, sepsány r. 1816 a 1819. Pomíjejíce je tedy zde, pronášíme toliko zdání své o jich původu, jehož jsme r. 1859 z příčin zvláštních neprojevili. Beze vší pochybnosti udělali obě ty básně tehdejší mladí spisovatelé V. Hanka (nar. r. 1791) a Jos. Linda (nar. r. 1793). Těžce nesouce, že literatura česká neměla žádných památek z XII a XIII. století, umínili sobě r. 1816, bydlejíce tehda společně v Michalské ulici na Starém Městě Pražském, že tuto mezeru vyplní svým uměním. Hanka, jakož se podobá, skládal a Linda, maje pěkné písmo, psal. První plod skryté jejich Musy „Píseň na Vyšehrad," zanesl sám Hanka Jungmannovi a Dobrovskému (viz o tom zprávu v Časop. Mus. na r. 1832, str. 242); plod druhý „Píseň milostnou," psanou písmem dle Rük. Kralodv. napodobeným, svěřil neb pedstrčil písař Linda, r. 1819 amanuensis bibl. universitní, skriptorovi též biblioteky, J. Zimmermannovi, dopřáv mu slávy vynalezení. Zimmermann poslal ji nejvyššímu purkrabímu, hraběti Fr. z Kolovrat s přípisem, v němž ji prohlásil za nejstarší rukopis český ze XII. století. Kteréžto mínění stvrzoval také Hanka, vydávaje ji tiskem, v předmluvě ke svazku V. Starobylých Skládání, a projevil tím, že nebyla složena bez jeho vědomí. — Hanka i Linda obírali se r. 1816 starou češtinou, kteréhož studium ovoce, ovšem nedospělé, kromě dvou básní jmenovaných vynesl na jevo Hanka v úvodu k I. dílu Starob. Sklád., vyd. r. 1817, kdež i píseň „Vyšehrad" vytisknouti dal, Linda pak ve spise „Záře nad pohanstvem" (v Praze 1818), kdež na př. lid volá (na str. 10 a 120) po staročesku k Svantovítovi: „Ty gsy dobr, ty gsy chrabr (srovnej: Vyšegrade tvrd); sywa mlha stojie nad propastí (srov. v písni na Vyšehrad: stojie siela hurastia); dalekobystrý okomže uchomže (srovnej v písni Milostné: vsěže, myslže, početiéže a p.

z níž nás však došlo jen šest zlomků [1]), obsahujících tři první zpěvy a části zpěvů 4., 6., 7 a 9. Vypisuje se v ní mládí Alexandrovo, výprava Alexandrova do Řecka, plavba do Malé Asie a zastavení u zbořenin Trojanských (zpěv I.); dále poselství Dariovo k Alexandrovi, tažení Dariovo, bitva u Issu, vzetí Tyru, tažení do Egypta a Libie, nové přípravy Dariovy a tažení k Arbele (zpěvy 2 a 3). Pak se líčí boj u Arbely a kratochvíle v Babyloně, zrada Bessova a Narbazonova, smrt Dariova a opět boj v Indii.

Alexandreida složena jest původně latinsky asi r. 1160 skrze Waltera Kastilionského (Châtillon) v severním Francouzsku, dle Plutarcha, Curtia, Eusebia a j. s mnohými příměsky a výmysly [2]). Česky vzdělal ji dle Waltera Kastilionského za posledních let panování krále Václava II. volně a samostatně básník nejmenovaný, tentýž, jenž sepsal legendy o sv. Kateřině a o Jidáši a Pilátovi (r. 1306 neb 1307) [3]). Verš v ní, trochéus osmislabičný, jest uhlazený, plný a pra-

---

[1]) Tyto zlomky, zavírající v sobě výše 3370 veršů, jsou: Svatovítský, z polovice XIV. století (nyní zmizelý), dva Budějovické, objevené r. 1828 a 1840, dva Musejní a zlomek Jindřichohradecký. Vytištěny jsou ve Výboru I, 135—170, a v Časop. Mus. na r. 1847, II, 305. Výpisy z nich viz v Příkladech jazyka č. 19 a 30. [2]) Tento text latinský vydán jest F. A. Müldnerem v Lipsku r. 1863 s titulem: M. Philippi Qualtheri Alexandreis. [3]) Společný původ Alexandreidy a legend o sv. Kateřině a o Jidáši zřejmý jest z jistých stejných myšlének a obratů básnických ve všech těchto básních, jmenovitě ze zvláštních episod vlasteneckých, jakož jsou: v Alexandreidě (Výbor I, 166, v. 7—25 a 167, v. 19—22), kde básník naráží na krále Českého, na jeho oddanosť Němcům a nezřízený život; v legendě o sv. Kateřině (v. 47—54), kdež básník se dotýká nevěrných soků německých při dvoře královském, kteréž obě narážky vztahují se patrně ke králi Václavovi II.; v Jidáši pak episoda o zrádné smrti krále Václava III. (Výbor I, 169, v. 10—26); mimo to vychází společný původ těchto básní na jevo z verše stejně uhlazeného a jadrného, z některých neobyčejných rýmů, na př. (v Alexandreidě a v Jidáši): chlipě, sipě; udaten, postaten; lacno, vzácno; brže, vrže a j.; z dialektických infinitivů: mlczeczi (mlčeti), chtyeczy (chtíti), dozdaczy (doždati), smuticy (smutiti) a p., a z neobyčejného užívání zájmena on za onen (sěn i on=ten a onen). — Spisovatel Alexandreidy a legend řečených byl muž stavu duchovního, znalý náležitě latiny, z níž ty legendy vzdě-

videlný, řeč jadrná a bohatá na pěkné staré formy a obrazy poetické. Zvláštního spůsobu jsou participia: byl jeda, bude neužil, jest zaslúživ a p., lokál bez předložky: prazie (v Praze), vodye (ve vodě), letye (v letě), a cizí slova: firmament, element, planeta, šturm, šal (zvuk), spalniéř, pláty, rytiéř a j. Památná jest také srovnalosť některých frasí a obrazů básnických s frasemi a obrazy Rukopisu Kralodvorského, na př. v Rukop. Kralodv.: Neklan káže vstáti k vojně, v Alex.: káza brzo vojem vstáti; v Rukopise Kralodv.: I minu den, v Alexandreidě: Ten den minu; v Rukopise Kralodv.: Dlúho vlasti v míře biéchu, v Alex.: Řecká země v míře stáše; v Ruk. Kralodv.: Podvihaje se mhla ote pracha, v Alex.: mhla biéše ot prachu; v Ruk. Kralodv.: I tu protiv sobě hnasta, hlavama v sebe vrazista, aj oba s koňú spadesta, v Alex.: zatiém se potkasta sama, koňmi, prsmi i hlavama, a jakž se druh s druhem srazi, spadesta koňma přes vazy a v. j. Tatéž báseň vzdělána jest také německy od Rudolta z Emže a od Oldřicha z Eschenbachu, kterýžto Oldřich část své básně oddal králi Václavovi II. a část Oldřichovi z Risenburka.

2. **Básně historické.** a) Několik básní, přidaných ke kronice Boleslavské z r. 1315—20, totiž: Rudolt z Košic, Matěj z Třenčína, Vilém Zajíc a Němci, Plichta z Žerotína, král Jan a Zajíc. Složeny jsou bez všelikého rozměru jako kronika Boleslavská. b) Báseň na smrť krále Jana z r. 1346, ježto se počíná: „Klimberče (Klingenberku) mladý, praviť krotce, pomni, žes měl dobrého otce." Dle P. Lupáče jest to pozůstatek „ze starého spisu (snad z větší rymované kroniky) o králi Janovi." Psána jest pravidelným veršem osmislábičným a tištěna při Lupáčově Historii o cís. Karlovi (v Praze 1847, str. 63) a ve Výboru I, 1179.

---

lal, i písem svatých, a zběhlý v literatuře klasické i jiné, ježto do Alexandreidy vložil episodu z historie Trojanské o Parisovi a v legendě o sv. Kateřině připomíná báseň o Tristanu a Isoldě; vůbec byl muž osvícený, odmítaje pověry a bájky, a nepochybně rodilý šlechtic, dávaje na několika místech narážkami nelaskavými na jevo nechuť k sedlákům (chlapům). Viz kromě toho: Sitzungsberichte der k. böhm. Gesellschaft d. Wissenschaften, 1859, str. 30—36.

β) Duchovní.

1. Legenda o sv. Kateřině, báseň duchovní 3519 veršů obsahující, co do ceny básnické, rýmu plného a jazyka na starodávná slova bohatého, nad jiné výtečná. Vypravuje v ní básník, že sv. Kateřina, dcera krále Kosta v zemi Cyprské, měla sobě za manžela vzíti císaře Maxencia (Maximiána) a přiznati se k víře pohanské, když ale toho k radě poustevníkově učiniti nechtěla a zasnoubila se s Kristem Pánem, že z rozkazu zuřivého císaře sťata jest (d. 25. listopadu asi r. 300 po Kr.), načež andělé odnesli tělo její na horu Sinai, kdež odpočívá. Složena jest na začátku XIV. století dle latinské legendy Jakuba a Voragine [1]) od básníka stavu duchovního, jenž znal píseň *Dies Irae*, a byl také znalý básní světských, připomínaje Tristana a Isoldu, a spolu vlastenec upřímný, kterýž těžce nesl, že nevěrní sokové dvorští, krále (Václava II.) obkličujíce, věrným ve službě překáželi (v. 47—54)[2]). Tato legenda, jak dotčeno, jest velmi důležitá v příčině jazyka, chovajíc v sobě mnoho slov buď zcela neznámých, na př.: číla, diéč, osob, skola, majný a j., buď v jiném rozumu užívaných a neobyčejných, na př.: čír, obětnice, mistř, zvyčej, dřvi (dvéře), vratek (krček), hrad (město), nápasť (zkušení), vlasť (vláda), vep (úp, křik) a j. Slova vítězský (ež Sibylla tak vítězská), ladný (ladná Kateřina) a stól (od Římského stola = trůnu) připomínají „věščby vítězovy,“ „oten stól“ (s otna zlata stola) a „Sázavu ladnu,“ v Rukopise Zelenohorském. Jediný rukopis legendy o sv. Kateřině z konce XIV. století, jenž do r. 1648 choval se v bibl. Rožm-

[1]) *Jacobi a Voragine Legenda aurea vulgo historia Lombardica dicta. Recensuit Th. Graesse. Dresdae 1846.* Skladatel té legendy narozen byl ve Voraggio v Genevsku ok. r. 1230, stal se dominikánem a potom arcibiskupem Genevským. Dotčenou legendu sepsal asi r. 1270 a zemřel r. 1298. [2]) O tom, že skladatel této legendy byl spolu skladatelem Alexandreidy, viz Připomenutí na str. 103. Že legenda o sv. Kateřině sepsána jest na začátku XIV. století a ne později, stvrzuje se také tím, že se v ní užívá slova prosinec k poznačení Novembru, jako v prodloužené kronice Kosmově k r. 1128, kdežto později u Klena Rozkochaného (od r. 1350—1360) znamená prosinec již měsíc December.

berské v Praze, nachází se v kr. bibl. Štokholmské, kdež jej r. 1850 dokt. J. Pečírka objevil a r. 1860 společně s K. J. Erbenem vydal. Výpis z něho viz v Příkladech, č. 35.

2. Zlomek legendy o Jidášovi, 172 veršů zavírající, z počátku XIV. století v Českém Museum. Vypisuje se v něm v plynném dvouverší, jak Jidáš, usmrtiv královice Škariotského, utekl se do Jerusaléma k Pilátovi, jak tu k jeho vyzvání v zahradě otce svého Rubena jablka kradl, otce svého zavraždil a matku za manželku pojal, kteráž, truchliva jsouc z toho, chtěla mu to vyjeviti — čímž zlomek se končí. Básník, beze vší pochyby týž, jenž složil Alexandreidu, vypravuje o usmrcení královice Škariotského, naráží co vlastenec na zavraždění krále Václava III. (r. 1306), kteréž se té doby stalo, čímž vysvědčuje, že báseň složena jest nedlouho po tomto příběhu. Zlomek počíná se verši: „Had zzie rozhnyewaw wzwey chlipie, puzzty zzie nan welmi zzipie," a tištěn jest v Čas. Mus. na r. 1829, III, 59—63 přičiněním nálezce jeho, prof. Schönbecka v Budějovicích, a pak ve Výboru I, 170—174. Zevrubnější úvahu o něm podali V. Nebeský v Čas. Mus. na r. 1847, I, 11, a J. Fejfalík ve zprávách cís. akad. Sitz. B. 1861, 37, 85—88. Výjimek z něho viz v Příkladech, č. 20.

3. Zlomek legendy o Pilátovi, obsahující 105 veršů, též z počatku XIV. století a od téhož skladatele, kterýž sepsal legendu o Jidáši. Začíná výkladem etymologickým jména Mohuč a Mohanu, a vypravuje o králi Atusovi, jak byl na lovu, jak viděl ve hvězdách, že se mu narodí z Pily syn slavný, jak mu posel donesl zprávu o narození toho syna, a tázal se ho, jak ho má jmenovati, načež dal Atus za odpověď, že Pilát — kdež báseň přetržena. Vytištěn v Čas. Mus. na r. 1829, III, 63—66 i ve Výboru I, 175—177, a posouzen od V. Nebeského a J. Fejfalíka ve spisech výše přivedených.

4. Legenda o dvanácti Apoštolích. Dva zlomky básně dějepravné ze začátku XIV. století, z nichž první, objevený Fort. Durichem ve Víd. bibl. dvorské asi r. 1784, obsahuje veršů 76, druhý pak, r. 1847 P. J. Šafaříkem na světlo vynešený, veršů 156. V onom, počínajícím se slovy: „Nenys uiernych zzyrdecz sizny", vypravuje se o zlomyslném císaři římském Neronovi, kterak dal svou matku usmrtiti, a poro-

div lékařskou lstí žábu, v paláci svém ji dal chovati, od kteréž žáby ten palác pak nazván „lateran". Ku konci líčí se příběhy života Jakuba většího. V zlomku druhém, kterýž se počíná verši: „Potom pak prsissed do asie, jat byl prsieliutym pohanem", vypisuje se život apoštolů Jaňa, Matiáše, Marka a Filipa a z části sv. Petra. Vzdělána jest tato legenda od některého duchovního dle latinské legendy Jakuba a Voragine. Zlomek, přepsaný od Duricha, jehož originálu již nalézti nelze, vytištěn jest v Dobrovského Hist. lit. č., str. 103; v Hankově Starob. Sklád. III, 251 a ve Výboru I, 1143; druhý zlomek Šafaříkem vložen do Časop. Mus. na r. 1847, I, 292, a po druhé vytištěn ve Výboru II, 1. Úvahu o obojím podal J. Fejfalík ve zprávách Akad. Sitz. Berichte, 1861, 37, 56—71, kdež pronáší mínění, že báseň česká jest zbytek nějaké kroniky císařů Římských. Viz Výpisy v Příkladech, č. 21.

5. **Zlomek legendy o seslání ducha svatého**, 102 verše z části porušené v sobě chovající, ze začátku XIV. století v Českém Museum. Popisuje se v něm, co se přihodilo v Jerusalémě, když apoštolům „spadl dar ducha svatého." Tiskem vydán jest v Čas. Mus. na r. 1829, III, 67—69 a ve Výboru I, 178—180.

6. **Legenda o příchodu Páně do Jerusaléma** před velikonocí, ze začátku XIV. století, již Tomáš ze Štítného „ze starého skladače" vložil do své řeči o květné neděli. Začíná se: „Viz člověče bohabojný, božié milosti dóstojný." Vytištěna ve Výboru I, 754—756.

7. **Zlomek legendy o umučení Páně**, ze začátku XIV. století, jejž nalezl r. 1817 Dominik Kynský v Brně. Některé verše, zejména: „Viz člověče bohabojný" atd., srovnávají se s legendou o příchodu Páně do Jerusaléma. Tištěn jest v Dobrovského Hist. lit. české, str. 113 a ve Výboru I, 1147.

8. **Zlomek legendy o sv. Alexiovi**, o 103 verších, ze začátku XIV. století v moravském archivu zemském. Vypisuje se v něm konec života sv. Alexia (nar. v Římě ok. r. 350, zemř. ok. r. 395), když vrátiv se ze života poustevnického z Asie do otcovského domu, a pobyv tu 17 let nepoznán, zemřel, a papež Innocenc list od něho zůstavený, v němž o tom zprávu dává, u přítomnosti otce jeho Eufemiana,

i matky a vdovy jeho přečísti dal, načež nastal bolestný nářek těchto pozůstalých v tom zlomku líčený. Legenda česká, z které ten zbytek nás došel, vzdělána jest dle latinské legendy Jakuba a Voragine, s níž některé části zcela se srovnávají, a spolu snad dle původní legendy církevní, vyd. od Bollandistů v Acta Sanctorum (IV. p. 251), jakž ukazují v úvahách svých V. Nebeský (v Čas. Mus. na r. 1851, str. 138) a J. Fejfalík (Sitz. Ber. d. kais. Akad. 1861, 37, 71—75), kteří tento zlomek spolu dle originálu A. Bočkem nalezeného vytisknouti dali. Legenda o sv. Alexiu, v středověku velmi oblíbená, přeložena jest také do němčiny a do jiných jazyků. Výpis z ní viz v Příkladech, č. 22.

9. Zlomek legendy o p. Marii, ze začátku XIV. století, dva proužky pergamenové, jež r. 1855 nalezl prof. K. Höfler v Praze. Počíná se veršem: „Sám v sobě svój smutek tlačí“, a obsahuje na proužku prvním nářek sv. Anny na bezděčtví své, na proužku druhém pak žalosť nad tím, že Jáchym ji opustil, a líčení výjevu v zahradě, kdež vrabci svým mlaďatům potravu na hrušku do hnízda donášejí. Podobá se pravdě, že tato legenda vzdělána byla dle apokryfického evang. sv. Matouše o narození a životě p. Marie, a že obsahovala výše 3000 veršů, složena jsouc od výtečného básníka. Zprávu o ní podal P. J. Šafařík v Čas. Mus. na r. 1855, str. 529, nazývaje ji legendou o sv. Anně a klada ji omylem do polovice XIII. století; šíře ji rozebral J. Fejfalík, Sitz. Berichte d. k. Akad., 1859, 32, 300.

10. Legenda o desíti tisících rytířích, ze začátku XIV. století, v níž se živými barvami vypisuje boj císaře Římského Hadriana (r. 117—138 po Kr.) s 10.000 křesťany pod vůdci Ermolausem a Agatiem, kteréž císař chtěje převésti k pohanství, když se mu vzpírali, strašně mučiti kázal. Vzdělána jest nepochybně dle Zlaté legendy Jakuba a Voragine ve 204 dvouverších, plynných a jadrně rymovaných. Verše, v kterých se vyličuje kruté trápení a smrť rytířů křesťanských (Výbor II, 10, v. 30—49), mají nemalou podobnosť s verši v Alexandreidě (Výbor I, 1124, v. 20—46), kdež se popisuje seč u Eufratu; prosba pak, pronešena ku konci (Výbor II, 15, v. 11—24), aby Kristus od všelikého neštěstí

ohránil domu toho, v kterém by bylo vyobrazení umučených těchto křesťanů, shoduje se s touž prosbou v legendě o sv. Kateřině (v. 3364—3380). Kteréž srovnalosti ukazují poněkud, že ty básně pocházejí z jedné a též doby a snad od téhož skladatele. Prosba za ochranu domu lidí nábožných, připojená k této legendě, důležitá jest v příčině vlastenského výtvarného umění, na začátku XIV. století, ježto se v ní připomínají obrazy malované (mastí psané) a kreslené (černidlem psané) v příbytcích soukromých, též sochy svatých ze dřeva i z kamene. Verše toho se týkající (318—331) znějí takto:

Jesu Christe, živý chlebe,
ješče my prosímy tebe,
budúli naše mučenié,
v svém domu jmiéti na stěně
mastí neb černidlem psáno,
nebo z dřeva vyřezáno,
neb snad z kamene vyryto,
neb na knihách v skříni skryto:
rač býti stráž toho domu
vždy od ohně i od hromu;
pošli anděla svatého
nhed v ten dóm z královstva tvého,
by ho střiéhl od všeho zlého,
i od smutka rozličného.

Tato legenda zachovala se ve čtyřech přepisech, v pašionálu v Českém Museum z r. 1395, v bibl. univ. Pražské a Lvovské a v bibl. kláštera nad Křemží v H. Rakousích, a vytištěna jest dle jmenovaného pašionálu v Časop. Mus. na r. 1840, str. 289—301 a ve Výboru II, 6—18. Zprávu o ní podal J. Fejfalík, Sitz. Ber. d. k. Akad., 1862, 37, 84.

11. Legenda o sv. Dorotě, z první polovice XIV. století v bibl. kapituly Pražské a jiný přepis z druhé polovice téhož století v bibl. univ. Pražské. Vyličuje se v ní utrpení a stětí sv. Doroty v Césareji v Kapadocii (r. 304 po Kr.), když nechtějíc sobě vzíti správce té krajiny Fabricia a vzdáti se víry své, na smrt odsouzena jest, a přišedši do ráje, dle slibu svého písaři Theofilovi, jinochu pohanskému, po anděli košík růží poslala, načež i Theofil stal se křesťanem a mu-

čedlníkem. Složena jest na spůsob písně a vyniká cenou básnickou, líčíc něžně i věrně sílu víry, i formou umělou, obsahujíc štrofy třídílné, z nichž dvě první štoly srovnávají se, až na rým, se štrofami v básni „Beneš Hermanóv“ v Rukopise Kralodv., jakž zřejmo z první štrofy obojí básně:

Píseň o sv. Dorotě.	Beneš Hermanóv.
Ó Doroto panno čistá! tvój hod ctí ciérkev svatá, nebs ty diévka výborná, bohem zvolená.	Aj ty slunce, aj slunečko! ty-li jsi žalostivo? čemu ty sviétiš na ny, na biédné ludi?

Přepis, chovaný v bibl. kap. Pražské, tištěn jest v Hankových Star. Skl. III, 122—128, a přepis, chovaný v bibliotece univ. Pražské, v Časop. Mus. na r. 1848, II, 3, 259 a ve Výboru II, 18.

Jiná legenda o sv. Dorotě, sepsaná v rymovaných dvouverších dosti porušených asi v polovici XIV. století, nachází se v rukopise Modliteb z konce XIV. století v bibl. univ. Lvovské. Sepsána jest dle legendy latinské od skladatele světského, jak sám dí, písem svatých neznalého, a vydána J. Jirečkem v Časopise Mus. na r. 1859, str. 21—27. V řeči nevázané vzdělána jest táž legenda dle Jakuba de Voragine v Pašionálu (tišt. r. 1495) a ve spůsobu písně předělána Šimonem Lomnickým, co hra dramatická pak od skladatelů neznámých, obíhajíc podnes v lidu v obojí formě v rozličných variantech. Viz Sušilovy Mor. nár. písně, str. 7, a J. Fejfalíka Volksschauspiele aus Mähren, S. 81—166.

12. Legenda o sv. Anselmovi, arcibiskupovi Kanterburském († r. 1109). Obsahuje ve více než 800 verších vidění sv. Anselma, v kterém se mu zjeví Panna Maria a k žádosti jeho dává mu vysvětlení o utrpení Páně. Vzdělána jest dle latinské legendy: „*Dialogus B. Mariae et Anselmi de passione Domini,*“ jakož patrno z prvních veršů:

Byl jest jeden svatý muž, jemu imě Anselmuš;
mnoho časóv se slzami, postem, bděním, modlitbami
svaté Marie, našié panié, vzdy prosiéše bez přestánié,
by j'mu svého syna zjevila umučenié,

kteréž verše znějí v textu latinském takto: „*Sanctus Anselmus longo tempore cum ieiuniis, lachrymis et orationibus*

gloriosam Virginem exoravit, ut ei revelaret, qualiter eius filius passus est." Činí se v ní zmínka také o věčném židovi. Zachovala se v Rukopise Svatovítském [1]) v bibl. kapit. Pražské, složena jest ale již dříve, ježto J. Horkým nalezen r. 1819 mnohem starší zlomek též legendy, uložený v bibl. Wiesenberské na Moravě. Vytištěna jest z téhož rukopisu v Hankových Starobylých Skládáních III, 128—167, a zlomek Horkým objevený ve zprávách Sitz. Ber. der k. Akad. 1859, 33, 224—226, kdež jej vložil J. Fejfalík na konec širší rozpravy o této legendě.

13. **Legenda o sv. Prokopu**, v Rukopise Hradeckém [2]) asi z 2. čtvrti XIV. století, v knížecí bibliotece Lobkovické v Praze. Počíná se: „Slyšte staří, i vy děti, co jáz vám chci povědieti," a popisuje asi v 1100 verších ne velmi správných život sv. Prokopa a příběhy kláštera Sázavského. Vypravuješ, kterak „dědic Slovenský" dán jest na učení na Vyšehrad, kterak tam prospíval v jazyku slovenském, zvolen jest za kanovníka, zalíbil sobě potom život poustevnický na Sázavě, kdež mu kníže Oldřich klášter vystavěl, v kterémž pak jako opat r. 1055 zemřel. Dále vypravuje, jak za knížete Spytihněva mniši slovanští byli vyhnáni a Němci latiníci na jich místo usazeni, až konečně za knížete Vratislava opět do kláštera svého se vrátili. Skladatel té legendy byl nepochybně duchovní, obyčejů klášterských znalý (přiváděje modlitby **primu a kumpletu**) i krajiny Sázavské dobře povědomý.

---

[1]) Rukopisem Svatovítským nazýváme sbírku básní (ve čtverc na papíře) asi z polovice XIV. století, ježto se chová v bibliotece kapituly Pražské. Obsahuje kromě legendy o sv. Anselmovi básně: O obnovení dokonalosti člověka, Zdrávas, Nanebevzetí p. Marie, Sedmero radostí p. Marie, O smrtedlnosti, O pěti studnicech, Sedmecítma bláznóv, Modlitby k p. Marii, Verše o sv. Dorotě, Katonovy disticha a Slovníček latinskočeský. [2]) Rukopis Hradecký jest sbírka básní ascetických a jiných (v 12. na pergameně) z 1. polovice XIV. století, nalezena v minulém století v Hradci Králové, a darována od biskupa J. Háje Jos. Dobrovskému, od něhož se dostala do biblioteky knížat z Lobkovic. Zavírá v sobě: Legendu o sv. Prokopu, Devatero radostí sv. Marie, Pláč sv. Marie, Máří Magdalenu, Umučení Páně, Desatero kázaní božích, báseň O bohatci, bájku O lišce a čbánu a Satyry o řemeslnících.

Památná jsou v ní mnohá slova starobylá a zvláštní, na př. bratř (bratrstvo), bratřec (bratranec), Zbyhněv (Spytihněv), kápě, škapléř (scapulare), hostak (kramář), hynst (hřebec), lejchéř (Leiher, lichvář), belhavý (kulhavý), běs, všickerni, čřěvíce, velbovati (velebiti) a j. Tištěna jest v Hankových Starob. Sklád. I, 1 a ve Výboru I, 182—212. Šíře ji rozebral J. Fejfalík, Sitz. Ber. 1859, 32, 310.

14. Legenda o dětinství Ježíšově, asi z polovice XIV. století v bibl. univ. Pražské, v níž se ve více než 1150 verších dosti nesprávných a nerovných vypravuje o narození a vychování p. Marie i o narození a dětinství Krista Pána. Vzdělána jest, jakož podobno, dle apokrifického *Evangelium de infantia Salvatoris*. Tiskem jest vydána s titulem „Ježíšovo mládí" ve Výboru I, 387—419. Úvahu o ní podali V. Nebeský v Časop. Mus. na r. 1847, I, 595, K. Ninger v Poutníku od Otavy na r. 1859, č. 8 a J. Fejfalík, Sitz. Ber. 1859, 32, 300.

15. Patero zpěvů Mariánských. a) Zdrávas, báseň neúplná, 124 veršů obsahující, ježto se počíná: „Zdráva milá matko božié, tys všech svých sluh jisté sbožié." Chová se v bibl. kap. Pražské a tištěna jest v Hank. St. Sklád. I, 107—113. b) Devatero radostí sv. Marie, 555 veršů, jichž začátek zní: „Svatá Mářié, matko božié, rač vše uvésti v rajské sbožié," v Rukop. Hradeckém v bibl. knížat z Lobkovic, vytištěna v Hank. St. Sklád. III, 127. V obojí básni vypravují se radosti p. Marie od narození až do nanebevzetí. c) Sedmero radostí p. Marie, báseň téhož obsahu, 910 veršů zavírající, která se počíná: „Chci na to svój smysl složiti." Do této básně vložil skladatel, stavu duchovního, tu kde líčí p. Marii při nanebevzetí, velmi pěkně některé verše z písně Šalomounovy, totiž: „*Quam pulchra es, amica mea, oculi tui columbarum*," (Toť jsi krásna, přiételnice má, toť jsi krásna, oči tvoje holubičié), v kterých veršech Kristus takto k matce své mluví: (v. 624 a násl.):

Kako jsi ty krásna!
moje přiételnice jasna,
tvoji zraky holúbkova
jasnú tichosť ona v sobě chová;

a dále: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* (Jakož lilium mezi trním, takéž má přietelnice mezi jinými dcerami), v básni:

Jako lilie přestkvúcié,
neb z hložié róže žádúcié —
jako róže črvenosti
nebo lilium v bělosti
jiné všecko kviétié hanié:
tak vše panny i (vše) panié
předešlas svojí bělotú,
veš svět těšíš svú dobrotú.

Tato báseň nalezá se v Rukop. Svatovítském a jest vytištěna v Hank. St. Skl. II, 49—91. *d*) Nanebevzetí p. Marie, báseň o 540 verších, kdež se vypisuje smrt, pohřeb a vzetí do nebe matky Kristovy. Počátek zní: „Račte všichni znamenati, této řeči poslúchati.“ Chová se též v Rukopise Svatovítském a tištěna jest v Hank. Star. Sklád. II, 91—117. *e*) Vzývání p. Marie, chvalozpěv na Marii Pannu s prosbou o přímluvu, ježto se začíná: „Ach přeslavná matko Božié, nebeské cti rajské zbožié.“ Nachází se tamtéž a tištěna jest v Hank. Star. Sklád. III, 167—174.

16. Sv. Maří Magdalena, báseň, zdržující v sobě výše 1000 veršů, v kteréž se líčí, jak Marie Magdalena, nakoupivši drahých mastí, šla ke hrobu Kristovu a Krista nenalezši naříkala, načež se ji Kristus zjevil. Nalezá se v Rukop. Hradeckém a tištěna jest v Hank. St. Skl. II, 1—47. Zevrubně rozebral tuto báseň i zpěvy Mariánské v č. 15 přivedené K. Ninger v rozpravě: Epické básnictví duchovní v době předhusitské, v Poutníku od Otavy na r. 1859, č. 10, a K. Sabina v Dějepise lit. české, str. 219—225.

17. Pašije čili Umučení Páně, zavírající v sobě asi 700 veršů, jenž se počínají: „Umučenié boha našeho Jesukrista, píše nám svatý Matěj evandělista.“ Tištěny jsou dle Rukop. Hradeckého v Hank. Star. Sklád. III, 27—61.

c) Jiné básně lyrické.

1. Písně světské. *a*) Píseň o Štemberkovi, z konce XIV. století, jejížto začátek zní: „Račte poslúchati, co vám

chci zpiévati.“ Vypravuje se v ní ve spůsobě písně národní, kterak měšťané Mělničtí pana Štemberka pro pěknú Aničku úkladně usmrtili. Tištěna jest v Čas. Mus. na r. 1827, str. 17, péčí F. Palackého, ve Výboru II, 443 a v rozpravě J. Fejfalíka o staročeských písních (Sitzungsberichte d. k. Akad. 1862, 627). *b*) „Tajená láska,“ píseň milostná, z konce XIV. století, složena ze tří štrof 12řádkových, každý řádek o 7 slabikách, a počínající takto: „Dřěvo sě listem odiévá, slavíček v keřku zpievá.“ Vytištěna jest z rukopisu, chovaného v c. k. dvorské bibl. ve Vídni, v Čas. Mus. na r. 1827, III, 9, ve Výboru I, 961 a ve Fejfalíkově rozpravě o staroč. písních, č. VII. *c*) Řeč kmetě starého, ježto se počíná: „Aj starosti, v mé tesknosti již v sobě krve nečiji“ a *d*) Řeč jinocha mladého,“ jejíž začátek jest: „Aj mladosti, v mých příhodách snažnosť vždy ukazuji,“ dvě písně z konce XIV. věku o tesknostech věku starého a o radostech věku mladého, každá o 3 štrofách třídílných, v nichž mají štoly po 3 řádcích a dopěv 6 řádků. Vytištěny jsou v Hankových Star. Skląd. III, 101 a 103, ve Výboru I, 386 a v opravené formě metrické ve Fejfalíkově rozpravě o písních staročeských, č. V. a VI.

2. Písně duchovní. *a*) Osmnácte písní v rukopise „Modlitby“ v univ. bibl. Pražské z konce XIV. století, z nichž některé podnes se zachovaly. Jsouť: α) Buoh (náš) všemohúcí vstal z mrtvých žádúcí; β) Vítaj milý Jesu Kriste; γ) Stáše matka bolestivá a j. *b*) Píseň: „Jesu Kriste, ščedrý kněže, s otcem, duchem jeden Buože,“ z r. 1398, vytištěna ve Výboru II, 21. *c*) „Matka spomocnice,“ ježto se počíná: „Divná milosť božié,“ tištěna ve Výboru II, 27. *d*) Hvězda mořská, počínající se veršem: „Zdráva matko přežádúcié,“ v bibl. univ. Pražské, tištěna ve Výboru II, 26 a dle jiného rukopisu v Hank. Star. Sklád. III, 121—122. *e*) Vzdechnutí k otci: „Otče bože všemohúcí,“ vytištěna v Časop. Mus. na r. 1848, II, 3, 270.

2. Básně mravokárné.

1. Satyry o řemeslnícich, z 2. čtvrti XIV. století v Rukopise Hradeckém, v nichž se vyličují a na posměch

staví vady a nepříslušnosti stavů rozličných, a ku konci podvodníkům a šejdířům vyhrožuje se peklem. Nabírají se tu ševci, nevěrní konšelé, zlí kováři, sladovníci, lazebníci, řezníci a pekaři, vše dle případností skutečného života, však v rýmech nevelmi správných. Kovářům neopatrným, kteří kovouce koňům ubližují, ustanovuje na př. básník tuto odměnu: „Chtěl bych to právo nalézti, že by musil (kovář) čtvernoh lézti, kterému by koni zajal (do živého pichl), bych ten hřebí zase vyňal, i vrazil mu v jeho nohu, vždyť by upěl k živu bohu, aby koval rozhlédaje a koněm nezajímaje.“ Tyto satyry jsou tištěny v Tomsově Chrestomatii, str. 67 a ve Výboru I, 211—227.

2. Smila Flašky z Pardubic Podkoní a žák, báseň satyrická, ježto obsahuje vtipnou hádku mezi štolbou a studujícím o přednosť stavu. Z veršů, které říká štolba k žákovi (klerikovi): „Dřieve než dočekáš pleše, budeš ty utopen v měše, jakož se i jiným děje,“ jde na jevo, že složena jest brzo po r. 1393, ježto se jimi zřejmě naráží na utopení vikáře Jana z Pomuku (dne 20. března t. r.). Také se touto narážkou na jevo dává skladatel básně, Smil Flaška, známý protivník krále Václava [1]). Chová se v rukopise v bibl. univ. Pražské, a tištěna jest v Hank. Starob. Sklád. V, 128 a ve Výboru I, 943. J. Wenzig přeložil ji do němčiny (r. 1855).

3. Báseň o sedmadvacíti bláznech, v Rukopise Hradeckém, kárá rozličné pošetilosti lidské ne velmi vtipně, obsahuje však některé dobré průpovědi, na př.: Ktož vysoko lazí, ten sě často urazí; kámen se mchem neobalí, jenž sě často z místa valí; lenosť k šibenici přivodí, s možnú podlé dvoróv chodí a p. Tištěna jest v Hankových Star. Sklád. III, 105, a šíře rozebrána v Sabinově Dějepisu literatury české, str. 232.

4. Desatero kázaní Božích, báseň mravoučná, z 2. čtvrti XIV. věku v Rukopise Hradeckém. Obsahuje 1190

---

[1]) J. Fějfalík (Sitz. Ber. 1860, 36, 130) domnívá se, že báseň Podkoní a žák složil nějaký student Pražský, kteráž domněnka však jest nepodstatná.

veršů, počínajíc: „V židovských jest knéhách psáno, všem lidem věděti dáno.“ Básník, svého stavu duchovní, rozebírá veškerá přikázaní zevrubně, kárá ostře a vtipně poklesky a nemravy za oné doby v Čechách obyčejné, v kteréž příčině báseň jeho nabývá ceny jakožto příspěvek k dějinám vzdělanosti. Vytýká zejména opilství, přílišné zalíbení v tanci, marnosť ženskou v oděvu, příchylnosť ku krádeži, spílá sedlákům svatokrádců, když nedávají desátku, a vyhrožujo pannám a jinochům peklem, když jsou štědřejší u tance nežli v kostele, řka: „Ješče k tomu oféřují ruce ďáblu, když darují viéce piščce, bubenníky, než čsnú kněži i zvoníky. U tance diévky, jinošié — ščedřejí jsú nežli u mše: — dá dobrý peniéz u tance, chtě k oféře, dá mědènce — co (u tance) ukane potu krópí, tolik ďáblóv duši vzchopí, i vnesú s sobú do pekla, ot nichž by ráda utekla.“ Ku konci podává skladatel v krátkosti jádro všech přikázaní. Tištěna jest v Hankových Star. Sklád. I, 52—107 a ve Výboru I, 231—264.

5. Svár vody s vínem, báseň neznámého skladatele, jejíž první verše znějí: „Počíná se řeč dobrá, ježto se s vínem svářiše voda.“ Jest napodobena dle oblíbeného vidění Filibertova *„De contentione animae et corporis“* a srovnává se v mnohých částech s rozmluvou: *Dialogus inter aquam et vinum*, přičítanou jistému Walterovi Mapesovi [1]). Vzdělána jest také v jiných jazycích, německém, anglickém, francouzském a vlašském, a vytištěna v Časopise Mus. na r. 1832, II, 150 a ve Výboru I, 927. Šíře rozebral ji K. Sabina v Dějepise liter. č., str. 233.

6. Pravda, báseň z konce XIV. století, v knížecí bibl. Lobkovické v Praze, tištěna ve Výboru I, 381. Líčí se v ní, že právo (pravda) ve světě průchodu nemá, ale křivda, a toliko smrť že jest ke každému spravedlivá. Složena jest ve štrofách šestiřádkových na spůsob písně, z nichž tři první verše se spolu rymují, čtvrtý a pátý též spolu, šestý pak s posledním veršem štrofy na to jdoucí, takto:

Jediná smrť rovně měří,
bez peněz každému věří,

[1]) J. Fejfalík Studien zur altböhm. Lit., Sitz. Ber. 32, 712.

tak šarlátu, jako šeří;
cožť procení,
neproměnní,
dáť na pravé ležení.

7. Smrť, báseň mravoučná v Rukopise Hradeckém, vytištěna v Hank. Star. Sklád. III, 92—104. Srovnává se v mnohých myšlénkách s básní „Pravda," opovrhujíc světem marným, a jakož z formy podobno, složena byla ku zpěvu.

8. Bohatec, báseň naučná v Rukopise Hradeckém, složena ve štrofách čtyrřádkových stejného rýmu, z nichž první zní: „Vizte světa obludného! neniéť na něm nic jistého, nemóž býti co takého, jenž by bylo co věčného." Básník připomíná člověku, aby časně přihlížel k sobě, by nebylo pak pozdě, a dokládá své napomenutí příkladem o bohatci, kterýž s bohatstvím (zbožím) se radil, jak by mohl smrti ujíti, kteréž mu však pomoci nemohlo, ani rada manželky a duchovního. Konec básně schází. Tištěna jest v Hank. Star. Sklád. I, 113—128.

9. Smrtedlnosť, podobná báseň, v Rukopise Svatovítském, jejíchžto prvních 11 štrof srovnává se zcela se začátkem básně předešlé. Vypisuje se v ní, kterak smrť, neznajíc rozdílu mezi lidmi a zeměmi, nemilostně ve světě zuří a řádí, jakož na př. zřejmo ze štrofy 42 a 43, ježto znějí:

(Smrť) vié vše města i vše hrady,
vše kláštery i osady,
utéci jié nelze kady,
dobřě jié jest známo všady:
v Uhřiéch, v Němciéch, u Moravě,
v Čechách, u Polás [1]), v Svitavě (Litavě?),
obecno jié jest vše právě,
kdež zavítá, nelze zdrávě atd.

Vytištěna jest v Hank. Star. Sklád. I, 128—140 a vyložena v Sabinově Dějepisu lit. č., str. 215.

10. O pěti studnicech, báseň, jejíž začátek jest: „Tuto chci mluviti o pěti studniciéch, z nichžto vychodié mnohý hřiéch." Za takové prameny hříchů má skladatel lidské srdce, bohatství, chudobu, tovařišstvo nectné a obyčej.

---

[1]) Lokál Polás místo Polanech položen tu nepochybně dialekticky.

Nalezá se v Rukopise Svatovítském a jest tištěna v Hank. Star. Sklád. III, 113—121.

3. Básně naučné.

1. Zlomek Cisiojana čili Kalendáře ve verších; 24 nejstarších hexametrů českých v kr. bibl. Mnichovské, jež nalezl bibl. Ondřej Schmeller r. 1852. První hexameter zní takto: „Oktava robstva svátek svatý prvý den osmý na službu.“ Sepsán jest mezi r. 1258—78, což z toho patrno, že v něm mezi biskupy Pražskými poslední se jmenuje Jan z Dražic, kterýž byl biskupem v dvacítiletí dotčeném. Památný jest pro zvláštní dobropísemnost, ježto činí přechod od Slovníka Mater Verborum k Rukopisu Kralodvorskému, znamenajíc *ř* prostým *r* a *ch* jednoduchým *h*, ale vedlé toho vyznačujíc ponejprv měkké hlásky *cě* a *ně* ve slovích: mesecie (měsiécě) a knenye (kněnié). Výklad k němu podal V. Hanka v Časop. Mus. na r. 1853, str. 417. Viz obsah jeho v Příkladech, č. 15.

2. Cisiojan z 2. polovice XIV. století v Českém Museum, v němž svátky na leden zaznamenány jsou takto: „Ochtab dal prwy krzyest, tu sye nam wſyem stala chwala y czyest; Anthon a Sseb s nyetu wrtie paulem pod bozy przyetu.“ Z tohoto kalendáře přivádí Tůma ze Štítného v Učení křesťanském (r. 1376) na měsíc březen tyto verše: „Do Prahy Wanka nesw (přenešení sv. Václava), wolagycze Rzyehorze z lessu; Kedrutye ssel Ben (Benedikt) orat, a Marzy ssel daru dawat.“ Tiskem vydán a vyložen jest V. Hankou v Rozboru liter. staroč. I, 186.

3. Dionysia Katona mravné průpovědi, vyloženy na česko neznámým básníkem asi v polovici XIV. století. Počínají se veršem: „Kato mystr byl welyky, wyda hlupych lydy zwyky“ atd. Překladatel vyložil každý distich latinský šesti verši rymovanými, aniž se spravoval věrně originálem; na př. distich 30. knihy I.: *Quae culpare soles, ea tu ne*

[1]) Cisiojanus (zkráceno ze slov *circum-cisio* a *Jan-uari-us*) nazývá se 24 veršů, z nichž vždy dva obsahují hlavní slavnosti a zasvěcené svátky každého měsíce.

feceris ipse; turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum, vyložil takto:

Czoz sy przywykl hadyty
Nerod tehoz sam czynyty
Welikat mu hanba bywa
Ktoz sye yako mudrym wzywa
Ze gyne bude tresktaty
Sam toho nechtye ostaty.

Pro tuto rozvláčnosť českého překladu domníval se Dobrovský, že učiněn jest dle německého: „Ein meister Katho was genant" [1]), čemuž ale tak není. Nejstarší přepis chová se v Rukopise Svatovítském, jiný z r. 1409 v bibl. univ. Pražské, dva z r. 1445 a 1470 v bibl. rytíře z Neuberka, jeden v mor. archivu zemském v Brně a jeden v bibl. kláštera Strahovského. Tiskem vydal tyto Průpovědi Katonovy dle nejstaršího rukopisu V. Hanka v Starob. Sklád. III, 174—250 a r. 1834 o sobě. Později přeložil je znovu Pavel Vorličný (v Olomouci 1558) a J. A. Komenský (v Amsterodamě 1662), kterýž překlad posléz vydán V. Rozumem r. 1853. Šíře psal o distichách Katonových J. Fejfalík pod jménem: „Der altböhmische Cato" ve zprávách: Sitzungsberichte der kais. Akad. d. Wissensch. 36, 211.

4. **Smila Flašky z Pardubic Rada otce synovi**, zdařilá báseň didaktická, v níž otec dává naučení synu svému, jak se má v životě chovati, mravnosť nade všechno klásti a moudré opatrnosti užívati. Počíná se verši: „Múdrý ctný otec pořádný, svému synu byl jest radný." Zachovaly se tři rukopisy, v bibl. univ. Pražské, v Českém Museum a v bibl. Roudnické. Tištěna jest v Hank. Starob. Sklád. V, 153—178, v Časop. Mus. na r. 1832, II, 149 a ve Výboru I, 910—928. J. Wenzig přeložil ji na jazyk německý (1855) a J. Fejfalík rozebral ji šíře ve spisech: Sitz. Ber. der kais. Akad. na r. 1859, 32, 706—710. Výpis viz v Příkladech, č. 49.

5. **O postavě a mravích lidských**, báseň naučná o 146 verších, ze začátku XV. století, v níž se dává naučení,

[1]) J. Dobrowský Geschichte d. böhm. Literatur, S. 151.

jak lze z tváře povahu duše poznati. Vytištěna jest v Časop. Mus. na r. 1827, III, 9. Na ukázku mějte tu z ní místo tyto verše:

Veliké obočié jest u koho,
ten vzdy myslí přiéliš mnoho; —
ktož s končitým nosem chodí,
blekot jest a sváry plodí; —
kto má tvář dlúhú dosti,
mužských jest činóv s múdrostí.

4. Básně alegorické a bájky.

1. Báseň o mravném obnovení člověka, vzdělána od nejmenovaného skladatele dle širší básně latinské, nazvané *Anticlaudianus*, kterou sepsal učený cisterciák Alan z Ryselu († r. 1203), pročež také vůbec Alan slove. Obsah její, více filosofický nežli básnický, jest tento: Světoploze *(natura creans)* žádajíc sobě, aby stvořen byl člověk dokonalý, obeslala všechny cnosti na radu a předložila jim žádosť svou. Cnosti z obecné porady vyslaly Moudrosť k Bohu, by na něm takového dokonalého člověka vyprosily. Moudrosť, prošedši devatero nebí, předstoupila před Boha a vykonala poselství své, načež jí Bůh slíbil, že člověka skrze syna svého vtělení spasí, kterýž slib potom vyplnil. Báseň Alanova, obsahující 1527 veršů dosti správných, zachovala se v Rukopise Svatovítském, a tištěna jest v Hank. Star. Sklád. I, 140 a z části ve Výboru I, 191. Šíře ji vyložil K. Sabina v Dějep. liter. č., 209—212. Výjimek z ní podán v Příkladech, č. 29.

2. Spor duše s tělem, báseň alegorická o 150 štrofách, z 1. polovice XIV. věku v bibl. univ. Pražské, ježto se počíná: „Slyš, jakž bylo někdy vzácno, nic by mi, nebylo pracno." Básník v ní líčí nevyhnutedlnosť smrti a nářek duše, že pro tělo rozkošné, jemuž příliš povolovala, bude potrestána, kdežto tělo zase všechnu vinu uvaluje na duši, kteráž, jsouc rozumnější, jeho neřídila. Když pak po smrti těla ďáblové, uchopíce duši, na váhu ji dají, uteče se duše v největší nouzi k p. Marii, aby se přimluvila u svého syna, jenž pak zavede soud nad duší. Maria, Pravda, Spravedl-

nosť a Pokoj ujímají se duše, a Pokoj přivede ji před Krista, čímž báseň se končí. Složena jest ve štrofách pětiřádkových, v nichž rymují se dva první verše osmislabičné spolu, třetí pak a čtvrtý čtyrslabičný s pátým osmislabičným, na př.:

Nemluv toho milá duše,
toběť se mnú býti slušié,
to měj za to,
že nevzato
ote mne střiébro ani zlato.

Verše, dílem i dvouřádkové, jsou vesměs plynné, však zhusta porušené, skladba jest původní a zdařilá. Básník byl nepochybně duchovní, jsa zběhlý v písmě svatém, v otcích církevních (Augustinovi, Jeronymovi a j.) i ve spisech klasických (Horáciovi, Virgiliovi a Aristotelovi). Sepsána jest mezi r. 1320—30, ježto se v ní připomíná Petr, arcibiskup Mohučský, té doby náměstek krále Jana, a tištěna jest ve Výboru I, 358—380. Kriticky rozebral ji V. Nebeský v Časop. Mus. na r. 1847, I, 584 a J. Fejfalík v rozpravách cís. Akad., Sitz. Ber. 1861, 36, 133—143. Kromě této básně zachovaly se dvě podobné kratší, jedna z konce XIV. století v bibl. kap. Pražské, přeložena dle latinské básně „*Visio Filiberti*," a druhá z XV. století v též bibliotece, kteréž obě vydal V. Hanka v Časop. Mus. na r. 1855, str. 57—60 a 304—307.

3. Smila Flašky z Pardubic Nová rada, báseň alegorická ve spůsobě bájky dramatické, ježto se počíná: „Král lev ten času jednoho byl rozeslal poslóv mnoho." Po smrti krále lva starého svolal mladý lev, nastoupiv na trůn, veškeré pány zemí svých, aby slyšel jejich radu, jak by se měl zachovati a čeho by se měl vystříci. Pánové se sejdou, čtvernožci i ptáci, poněvadž toho času království orlovo bylo spojeno s královstvím lvovým, a střídavě, vždy jeden čtvernožec a jeden pták, podávají mladému králi radu svou. Mají tu řeč důvtipnou nejprvé lev a orel a po nich 43 jiných zvířat, levhart, sokol, medvěd, řeřáb, vlk, sup, jelen, páv atd., kterážto zvířata mnohé pěkné mravné průpovědi přednášejí, vyzývající k bázni Boží, k lásce k bližnímu a k milování

pravdy; ku konci líčí labuť poslední soud básnicky a vznešeně. Patrně vyobrazuje se tu ve více nežli 2100 pěkných verších život při dvoře krále Václava IV., jemuž prostředkem zvířat mluvících podávají se pravidla panování. Básník jeví se ve všem co muž vzdělaný, v písmě sv. zběhlý, duchovenstvu oddaný, vůbec co vlastenec a spolu co šlechtic. Nová tato rada složena jest r. 1395 a zachovala se ve dvou rukopisech, z r. 1459 ve sbírce Zebererově, a z r. 1410—30 v Českém Museum, kamž zaslána r. 1832 z Pardubic. Některé části z ní vložil Viktor Kornel ze Všehrd do svých Devaterých knih o právích země České. Co báseň velmi oblíbenou vzdělal ji Jan Doubravský, potomně biskup Olomoucký, latinsky s titulem „*Theriobulia*“ [1]) a oddal ji mladému králi Ludvíkovi; nejnověji přeložil ji Jos. Wenzig do němčiny (Der neuer Rath des Herrn Smil von Pardubic. Leipzig 1855). Česky vydána jest ve Výboru I, 850—910. Úvahu o ní podali J. E. Vocel v Časop. Mus. na r. 1855, str. 343, V. Štulc v progr. Staroměstsk. gymn. na r. 1856 a J. Fejfalík, Sitz. Ber. 1859, 32, 688—706.

4. Bájka o lišce a čbánu, zbytek z většího cyklu pověstí o zvířatech od starodávna oblíbených, z 2. čtvrti XIV. století, v Rukopise Hradeckém. V této zdařilé bájce, 76 veršů obsahující, dává se naučení, kterak lstivý člověk někdy se ošidí, a do tenat jinému strojených se zapleta v nich zahyne. Liška totiž, chtějíc čbán pokořiti, přivázala si ho k ocasu a pustila ho do studnice; čbán naplniv se vodou, potáhl lišku za sebou, a liška ve studnici utonula. „Tak sě liška přemúdřila,“ praví básník ku konci, „svój život marně ztratila, ot čbána z hlíny slepeného zbyla liška života svého.“ Tištěna jest v básních Puchmayerových r. 1795, v Tomsově Chrestomatii r. 1805 a potom ještě několikrát. Podobná bájka (Lisa a žbán) jest také v jazyku ruském (Athanaževovy skazky. V Moskvě 1857). Vyjímek z ní viz v Příkladech, č. 28.

---

[1]) *Theriobulia Joannis Dubravii Jurisconsulti et Equitis aurati de Regiis praeceptis. Nürnbergae 1520, Krakoviae 1521 et Vratislaviae 1614.*

5. Básně romantické a romány.

1. Tristram, báseň romantická, původně ok. r. 1170 od Tomáše z Erceldounu pod jménem „Tristan" anglicky sepsána, pak okolo r. 1230 od Gotfrida ze Štrasburku německy vzdělána a na začátku XIV. století dle tohoto vzdělání od neznámého spisovatele na česko vyložena. Jest nejširší báseň česká tohoto spůsobu, obsahujíc téměř 9000 veršů. Popisuje se v ní milosť rytíře Tristana, dvořenína krále Artuše, k Isaldě, manželce krále Marka. Bylať za tehdejšího času čtením velmi oblíbeným, což z toho patrno, že si Kunrat z Winterštetnu text německý, Gotfridem ze Štrasburka nedokončený, okolo r. 1254 Oldřichem z Türheimu, a český pán Remund z Lichtenburka okolo r. 1300 Henrichem z Freiburka dodělati dali. Zachovali se dva rukopisy, jeden z r. 1449 v bibl. kláštera Strahovského v Praze a druhý z r. 1483 v král. bibliotece Štokholmské. Tiskem vyšla v Hankových Starob. Sklád., sv. IV. a z části ve Výboru I, 803. Důkladný rozbor podal V. Nebeský v Časop. Mus. na r. 1846, str. 277.

2. Tandariáš a Floribela, povídka rytířská z časů krále Artuše, dle Pleiaerovy pověsti německé vzdělána, v níž se líčí láska královice Tandariáše ke krásné Floribele a zasnoubení jich po mnohých skutcích dobrodružných, od rytířského milence vykonaných. První verše znějí takto:

„Byl geden Kral, ten slul Artuss
Toho mile kazdy posluss
Ten byl tak dobry a tak mocny
Ke wssi prawdie wssem pomocny."

Rukopis z r. 1483 chová se v král. bibliotece Štokholmské. Tištěn jest v Hank. Star. Sklád. V, 1—77 a z části ve Výboru I, 826.

3. Štilfrid, pověsť o knížeti Českém tohoto jména, kterýž pro česť a oslavení jazyka (národu) Českého do dalekých zemí se odebral, a podstoupiv tam vítězné boje, pomocí Boží a sv. Václava černého orla na štítu zemi České

za erb dobyl. Počíná se: „V České zemi kníže biéše, ten jméno Štilfrid mějiéše.“ Vzdělána jest původně na začátku XIV. století dle německé epické básně dvorské o Reinfridovi, knížeti Brunsvickém, v rymovaných verších osmislabičných, zachovala se však jen v přepise z XV. století s obnoveným začátkem a koncem, v němž rýmy na mnoze setřeny jsou. Ve vypsání souboje Štilfridova se dvanácti soupeři nalezají se některé verše téměř takové, jako v básni „Ludiše“ v Rukop. Kralodvorském; na př. v Ludiši: „Lubor sě k němu přiboči,“ v Štilfridu: „K němu sě Štilfrid přiboči;“ v Lud.: „Prudko proti sobě hnasta, ež dřěvce oba zlámasta,“ v Štilf.: „Prudké rány sobě dasta, až obě dřěvě zlámasta,“ a jinde: Prudce v hromadu srazista, až obě dřěvě zlámasta; v Lud.: „Sám (Srpoš) sě s koně rúčě vržě,“ v Štilf.: „tu Lipolta za kuoň svržě.“ K pověsti o Štilfridovi přidána jest pověst druhá v řeči nevázané o synu jeho Brunsvíkovi, též prý knížeti Českém, jenž svým hrdinstvím zemi České bílého lva za erb zjednal. Obě pověsti v lidu velmi oblíbené vydány jsou tiskem s titulem: „Tři kroniky o Štilfridovi, Brunsvíkovi a o Vlastě,“ v Olomouci r. 1565, potomně pod titulem: „Dvě kroniky o Štilfridovi a Brunsvíkovi“ v Jindřichově Hradci r. 1738 a jinde, v novější době pak dle rukop. v bibl. univ. Pražské z XV. století (11. B. 4. č.) od V. Hanky (1827) a ve Výboru II, 39—74.

4. Tkadleček aneb rozmlouvání mezi žalobníkem a neštěstím o ztrátě milenky. Skladba původní ze XIV. století, sepsána v řeči nevázané od Ludvíka, příjmím Tkadlečka, jenž živ byl v Hradci Králové za doby královny Alžběty, zvané Pomořanské. Skladatel hořekuje nad nevěrností milenky své, krásné Adličky, příjmím Pernikářky, kteráž, jsouc v službě králové, za jiného se mu provdala, a líčí v řeči jadrné neštěstí své, dokládaje se zhusta Písma svatého, Platona, Aristotela, Cicerona a Boëtia. Hořekování počíná slovy: „Ach, ach nastcgte, ach, ach bieda, ach nasyle, ach na tie vkrutny a wrucy shladiteli wssech zemi“ atd. Toto rozmlouvání, mající zajisté platnost poetickou, již v století XV. na německo jest vyloženo a tištěno s nápisem: „Ackerman (místo Weber) von Behem.“ Zachovalo se v

rukopise z XV. století v bibliotece Strahovské, v němž jest též Tristram a Válka Trojánská, a vydáno tiskem od V. Hanky v Star. Sklád., sv. IV. a z části ve Výboru I, 626.

5. Román o zkáze města Troje čili Kronika Trojánská. Vzdělána jest dle latinského spisu Quidona z Kolumny († r. 1287) v XIV. století v jazyku květnatém, na formy staročeské bohatém. Již od prvopočátku stala se čtením velmi oblíbeným, a hned po uvedení knihtiskařství v Čechách r. 1468 v Plzni a potom často tiskem vydána jest. Nejstarší rukopis, udělaný nákladem Václava z Baštu, chová se v bibl. kláštera Strahovského, a jiný z r. 1468 v Českém Museum. Podruhé přeložena jest r. 1411 k žádosti Petra Zmrzlíka ze Svojšína, nejvyššího mincmistra, z něhož se zachoval zlomek na desce jedné polské knihy v Krakově, jejž nálezce, bibl. Mučkovský, Českému Museum daroval.

6. Román o Alexandru Velikém, přeložen z Pseudokalistena v XIV. století. Rukopis z r. 1433 chová se v bibl. univ. Pražské a jiný z r. 1445 v bibl. rytíře z Neuberka. Zprávu o něm podává Dobrovský (Gesch. d. böhm. Lit., S. 167) a Jungmann (Hist lit. č., str. 68), a výpis z něho J. Jireček (Antologie z lit. staroč., str. 84).

6. Básně dramatické.

1. Zlomek hry dramatické o Vzkříšení Páně, rukopis z 1. čtvrti XIV. století v Museum Českém, jejž V. Hanka r. 1822 nalezl a dle kramáře Severina, masti prodávajícího, nevlastně Mastičkářem nazval. Jest to částka latinskočeské hry velkonoční, kterouž ondy duchovní a nepochybně studující (žáci) provozovali, jednak vážná, pokud se vztahuje k tajemství o hrobu Božím, jednak komická a zprostá, pokud se týče driáčnického prodávání mastí ženám truchlícím. Osoby v ní jsou: Tři Marie, Abraham a Isák; mistr Severin, kramář; žena jeho; Rubín z Benátek, šašek; Jiří Pustrpalk, sluha Severinův. Jest psána z velké části verši osmislabičnými, z nichž dva a dva se rymují a složena prvotně v století XIII., snad za krále Otakara II. K této době ukazoval by porušený 10slabičný verš 53.: „ni u Polaniéch,

ni v Korutaniéch," kterýž od pozdějšího přepisovatele učiněn z původního osmislabičného, v němž byl starý lokál na ás: „ni u Polás, ni v Korutás," při kteréž změně verš potom jdoucí, též na ás se končící, co nepříhodný vynechán jest. Znějíť ty verše: (Severinovi není rovného)

ni v Čechách, ni u Moravě,
jakžto učení mistři pravié,
ni v Rakúsiéch, ani v Uhřiéch,
ni v Bavořiéch, ani v Rusiéch,
ni u Polás, ni v Korutás,
. . . .
právěť vesde jeho jmě světié,
krátcě řkúce, po všěm světě.

Také ta případnosť, že v té básni jmenuje se (ponejprv) Víděň („A totoť jest masť tak drahá, žeť jié nejmá Viéděň ni Praha"), připomíná snad dobu Otakarovu, kdež Rakousy spojeny byly s Čechami. Sepsána jest původně latinskočesky, třeba že jsou v ní slova německá: wo pystu? wo pystu quest? a německé jméno sluhy Severinova „Pustrpalk." Potomně vzdělána jest s mnohými změnami ve Slézsku a v Bavořích německy, v kterémž vzdělání německém zachováno pozdravení české: *dobroytra* (dobro jitro) i slova: *mazanec* a *pastucha* (zu Brezlau becket man gute mosanzen — ich heisse Pastueche). Viz o tom širší zprávu V. Nebeského v Časop. Mus. na r. 1847, I, 325—341. Tiskem vydána jest v Hankových Starob. Sklád., V. 198—219 a ve Výboru I, 65—82. Výjimek z ní položen v Příkladech č. 26.

2. Dva zlomky latinskočeské hry dramatické o Vzkříšení Páně z konce XIV. století v c. k. univ. bibl. Pražské (8. G. 29 a 1. B. 12). Co do části nábožné (vyjímajíc prodávání mastí), srovnávají se na mnoze se zlomkem předešlým. V zlomku 1. rozmlouvají a zpívají: Ježíš, tři Marie (Maria Salomova, M. Jakubova a M. Magdalena), tři andělé a Petr a Jan, učedlníci Páně. Počíná se verši: „Otcze bozye wsyemohuczy andielsky kraly zaduczy. *Ricmus.* Hospodyne wsyemohuczy andyelsky kraly zaduczy. Czo

nam neboham zdyety kdyz tebe nemozem gmyety. Ach kaka gest nassye nuze nebudely tebe na dluze." Tištěna jest u výpisu v Hank. Starob. Sklád. III, 82 a ve Výboru I, 419, v plném znění pak v Hanušových Hrách velkonočních (Oster-Spiele, v Praze 1863, S. 26—34), pod titulem Drei-Marien-Spiel. Zlomek druhý, objevený r. 1861, v němž osoby rozmlouvající nejsou pojmenovány, počíná se též verši: „Hospodyne wsemohuczy" atd., načež jdou verše (jako v Mastičkáři): „Stratyly sme mystra sweho, Jesu Krysta nebeského, przyetele owssem wierneho, genž gie trpyel za wsye za ny, na swem tyele tyezkeg rany." Vytištěn jest v týchž hrách Hanušových, str. 36—41.

3. Hry velikonoční ze XIV. století v c. k. univ. bibl. Pražské, v rukopise s nápisem: Písně duchovní nedělní a sváteční. Obsahují hru o vzkříšení Páně (Hra tří krásných paní), jejíž začátek jest: „Panny! pani postupagte;" hru o nevěřícím Tomáši, ježto se počíná: „Povyez nam Marye myla;" hru velkonoční: „Slyss a nachyl kazdy voha sweho," a jinou, jejíž první verše znějí: „Zawytag duom w tyto chalupy." Tištěny jsou v Hanušových Hrách velkonočních, str. 47—105.

4. Zlomek hry divadelní o Umučení Páně z konce XIV. nebo ze začátku XV. století, jejž A. Gindely v bibl. kapituly Pražské nalezl. První verše, jichž vůbec jest 137, znějí (Jan k Marii): . . „syn přikázal a mě tobě za syna dal." Vytištěn ve Výboru II, 30. V též bibl. chová se i jiný zlomek hry divadelní, jenž má nápis „*Ludus palmarum.*"

5. Pláč sv. Marie, báseň dram., 107 štrof či 428 veršů obsahující, v Rukopise Hradeckém a jiná kratší z 2. polovice XIV. století, zdržující v sobě 84 veršů, v bibl. c. k. univ. Pražské. Text Hradecký, vydaný v Hank. Starob. Sklád., III, 61—81, počíná: „O všichni, jenž cestú jdete, tuto se mnú smutnú seďte;" text Pražský, tiskem vydaný P. J. Šafaříkem v Časop. Mus. na r. 1848, II, 3, 266, počíná: „Vy dcerky Jerozolémské." Osoby mluvící v oné básni jsou: sv. Marie, sv. Jan a Kristus, v této: sv. Marie a sv. Jan. Obě básně psány jsou veršem plynným a obsahují některá místa

4. Kronika obecná od počátku světa až do r. 678 po Kr., v bibl univ. Pražské, vzdělána z rozličných kronik latinských na začátku XV. století od Vavřince z Březové k žádosti Jana z Eisenberka, komorníka krále Václava IV. Jest neúplná, zavírajíc v sobě toliko dvě části, od stvoření světa až po Daniele proroka, a od r. 3. po nar. Kr. až po rok 678.

5. Martiniani aneb Kronika římská, latinsky sepsána skrze Martina Polona Opavského a německy vzdělána skrze Jakuba Twingra v Strasburku r. 1386. Do českého přeložil ji Beneš z Hořovic ke konci XIV. století. Rukopis z r. 1445 chová se u J. rytíře z Neuberka. Tištěna jest v Praze r. 1488.

6. Marka Pola Benátčana Milion či Vypsání zemí východních. Z latiny přeložil je nepochybně Vavřinec z Březové. Rukopis asi z polovice XV. století v Letovicích psaný chová se v Česk. Mus. Výpis v Jirečkově Antologii, str. 120.

7. Jana Mandevily, Angličana (Sir John Maundevile) Cesta po světě, vykonána r. 1332—1335. Z německého přeložena Vavřincem z Březové. Rukopis z r. 1445 u J. rytíře z Neuberka a jiný z XV. století v bibliotece Mikulovské. Tiskem vyšla v Plzni r. 1510 a později několikráte.

B) Spisy naučné.

1. Senekův spis o čtyřech stěžejných ctnostech *(De quatuor virtutibus cardinalibus)*, přeložen ve století XIV. a přepsán r. 1433 od Ondřeje z Osečna, kterýž přepis chová se v bibl. univ. Pražské. Tyto svrchované cnosti jsou: „najprvnié múdrosť, druhá velikomyslnosť, třetié skrovnosť, čtvrtá spravedlnosť.“ Širší zprávu o tomto rukopise teprv r. 1861 nalezeném podává I. J. Hanuš v Časop. Mus. na r. 1862, str. 343. Jiný podobný spis ze století XV. nalezá se v Českém Mus. a vydán tiskem r. 1505, 1529 a 1553, z něhož výpis čte se ve Výboru z lit. české II, 654.

2. Rozprávky čili pověsti a pohádky, vzaté ze sbírky Gest římských ze XIV. století a dílem z ústního podání. Větší taková sbírka obsažena jest v jednom rukopise

bibl. univ. Pražské, a menší v jednom rukop. bibl. Olom. Některé z nich, známých ondy pod jménem Rozprávek, položil J. Jireček do Antologie staroč., str. 122, a do Časop. Mus. na r. 1862, str. 360 a násl.

3. Snář, od Vavřince z Březové z latinského *Somniarium Slaidae* králi Václavovi IV. vyložený. Obsahuje, co sepsáno o snech ve spisech mudrců indických, perských a egyptských, aby panovatel, dosiéhna toho známosti, budúcích věcí jistotu mohl poznati. Rukopisy chovají se v bibl. Mikulovské a kr. bibl. Štokholmské. Tiskem vydán v Praze 1581.

E) Spisy právnické.

1. Kniha starého pána z Rožmberka, nejdávnější památka práva slovanského v jazyku českém, sepsána mezi r. 1312—1330. Vypisuje se v ní běh řízení při soudu zemském od početí rozepře až do skončení. Pohříchu není celá, ježto ze 37 kusů či kapitol zachovalo se jen 8, z ostatních pouhé nápisy. Zachované kapitoly znějí: O komorníciech na póhon (úvod); o opoviédání, o plnění, o stavování, o vzetí komorníka na ohlédání, co mluviti před komorníky na ohlédání, o vdání, o kobylém poli a o obci. Hledíc k tomuto znění, jest veledůležitou pomůckou k poznání staročeských obyčejů soudních i staročeskéko jazyka právnického. Jméno má nepochybně od Petra z Rožmberka, nejvyššího komorníka království Českého (r. 1312—41), jemuž byla náležela. Chová se v rukopise asi z r. 1360 při dvorských deskách zemských a v jiném z počátku XV. století v archivu města Pražského. Tištěna jest s titulem „Práva země České“ v „Nejdávnějších pomnícich prawodawstwa Słowiańskiego,“ vydaných od O. Kucharského ve Varšavě r. 1838 a v „Historii prawodawstw Słowiańskich,“ vydané tamtéž r. 1847 od W. Maciejowského; nejsprávněji v Palackého Archivu Českém I, 447. Šíře ji rozebral H. Jireček v Časop. Mus. na r. 1862, str. 125 a v Slovanském právě II, 196, a pokud práva trestního se týče, J. Slavíček v Úvodu ku právu trestnímu II, 172. Výjimek z ní viz v Příkladech, č. 44.

2. Řád práva zemského, sepsán před r. 1348 a přeložen ok. r. 1360 pod jménem „*Ordo judicii terrae*“ do

latiny. Líčí se v něm, jako v knize Rožmberské, obyčeje u vedení rozepří civilních i trestních a pravidla právní v tom zachovávaná, a tudíž jest velmi platným pramenem ke studium historie práva staročeského. Počíná se slovy: „Kdyžby kto chtěl z hlavy bratra svého neb jiného přítele pohnati k zemskému súdu.....“ Tiskem vydán jest česky i latinsky dle rukopisu z počátku XV. století v Palackého Archivu Českém II, 76. O původu jeho psal šíře H. Jireček v Časopise Mus. na r. 1861, str. 240.

3. Majestát Karla IV. *(Majestas Carolina)* o správě království Českého, sepsán r. 1348. Počíná se takto: „Všeho světa stvořitel a správce“ *(Totius universitatis actor et rector)*. Ježto však stavové čeští se zpěčovali, aby zákon tento v platnosť uveden byl, tedy roku 1355 zrušen jest. Vydán tiskem latinský skrze P. Ješína r. 1617, a česky dle rukopisu z počátku XV. století skrze F. Palackého v Archivu Českém III, 65—176.

4. Řád korunování krále Českého, z nařízení Karla IV. původně latinsky sepsaný a potom na český jazyk přeložený. Počíná se slovy: „Nayprwe Arczybyskup Prazsky sprelaty sknyezaty a slechtyczy prowodye knyeze.“ Ozdobný exemplař z r. 1396, kterýž někdy pánům z Rožmberka náležel, chová se v dvorské bibliotece Vídenské a jiný z XV. století tamtéž. Tiskem vydal jej Ambrož z Ottersdorfu r. 1555 a Fr. Tomsa r. 1791, oba v jazyku obnoveném. V původním jazyku vytištěn opět ve Výboru z lit. č. I, 575. Viz Příklady, č. 41.

5. Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské České, sepsán mezi r. 1395—1400 a oddán králi Václavovi IV. Zavírá v sobě kromě poučné předmluvy způsob vedení práva při soudu zemském, jejž spisovatel, kterýž byl mnohá léta nejvyšším sudím zemským, dle dávné zvyklosti a zkušenosti ve 123 článcích zevrubně vylíčil. V článku prvním připomíná, že „Právo zemské České jest dávno vynalezeno, ještě ot pohanstvié, najviéce ot Přemysla oráče,“ a uvádí pak hlavní soudy v Čechách, soud dvorský, právo duchovní a právo zemské; načež vykládá řád práva zemského, počna od půhonu do svědčení, od svědčení do žaloby

a od žaloby do pře ztracení aneb do přísahy; potom dává výklad o vedení práva čili exekuci, a rozebírá právo vlastnické a některé zmatky (až do čl. 82). Ku konci přidává některé nálezy a paměti. Po knize Rožmberské jest tento výklad nejdůležitější památka právnictví staročeského. Opisů zachovalo se několik, nejstarší z počátku XV. století v archivu města Pražského. Vyšel tiskem v Palackého Archivu Českém II, 481. Širší zprávu o něm podal Herm. Jireček v Časop. Mus. na r. 1862, str. 130. Výpis z něho viz v Příkladech, č. 45.

6. **Práva manská**, rukopis z počátku XV. století v archivu města Pražského, kdež obsahují se také Kniha starého pána z Rožmberka, Řád práva zemského, Výklad Ondřeje z Dubé a některé jiné zákony. Přeložena jsou z německého: „Der Schwabenspiegel“ pod nápisem: „Poczynagi sye Prawa Rzieczi Czesku ta, gymyzto Manove magi suzeni byti.“ Začátek zní: „Ktoz Manska prawa vmyeti chtie“ atd.

7. **Práva konšelská města Pražského**, v témž rukopise. Počínají se: „Najprvé, že všeliký konšel má poslušen býti purkmistra.“ Viz Jungmannovu Historii literatury české, str. 36.

8. **Vysazení vinic**, vydané Karlem IV. r. 1358, též v rukopise výše jmenovaném.

9. **Knihy manské kostela Olomouckého v Kroměříži.** Psány jsou od počátku (asi od r. 1316) latinsky, za biskupa Mikuláše z Kostnice (r. 1388—1397) též německy. Zápisy české počínají r. 1399 za biskupa Jana Mráza, střídajíce se potom po nějakou dobu s latinskými. List první, daný „v Praze l. 1399 den svatej Nětiše drahé panny,“ svědčí na věno Alžbětě, manželce Václava z Wolfsberka. Obsahují podání a opovídání k manství, věna, trhy, postoupení, spolky, listy dlužní, kvitance, přísahy manské atd.

10. **Knihy půhonů a nálezů soudu manského Kroměřížského.** Kniha první z r. 1364—1393 jest latinská, v druhé počínají r. 1398 půhony české a jdou střídavě s latinskými až do druhé čtvrti XV. století, kdež latinské přestávají.

11. **Knihy půhonů a nálezů soudu Olomouckého a Brněnského** v archivu zemském v Brně. Počínají se r. 1405 a jdou bez přerušení až do XVII. století. Zavírajíce v sobě množství jmen osobních a místních, zvláště hradů, tvrzí a dvorů zašlých, jsou důležitou pomůckou k historické topografii moravské a ke genealogii starých moravských rodů panských a rytířských, jakož obsahují také mnohé zprávy, vztahující se k starému právu českému a k obyčejům starodávným, i hojnosť názvů právnických. Viz Příklady, č. 47·

F) Spisy theologické.

a) Spisy biblické.

1. **Žaltář Klementinský**, rukopis na pergameně, z konce století XIII. nebo ze začátku XIV. Obsahuje mimo zpěvy ze Starého i Nového Zákona *Te Deum*, Věřím sv. Atanáše, letanii všech svatých a památku za mrtvé. Přeložen jest mnohem dříve nežli napsán rukopis zachovaný, což viděti ze starých forem jazyka, ze slov potomně zašlých a z mnohých omylů, ježto se přepisováním do rukopisu vloudily. Široké hlásky jot. jsou v něm obecné, na př.: cziuzi, liubosť; v přítomném čase časoslova klade se ještě agiu za ám a ím: wzwolagiu, uffagiu, omdlegiu; památná jsou v něm slova některá, ježto se čtou též v Rukopise Kralodvorském, na př.: třas, osvěta, obih (obihem *abundanter)*, zvěř *(gen. masc.)*, ot vzchoda, nadivný, věhlasný, prokní, vzradovati se, lzáti, oključiti, né *(nisi)*, uvěk a věky věkoma a j. Širší zprávu o něm viz v Dobrovského Hist. liter. české, str. 117, v Rozboru staroč. liter. I, 113 a ve Světozoru na r. 1858, č. 24. Výpis z něho podán v Příkladech, č. 23.

2. **Žaltář Witemberský**, z 1. čtvrti XIV. století, v seminářské bibliotece Witemberské. Zdržuje v sobě na 283 listech v osmerce velmi správné přeložení žalmů, od Klementinského rozdílné a totéž, z něhož jsou přeloženy glosy v žaltáři Českého Museum z XIII. století a učiněn opis Olešnický r. 1397. Co do jazyka, zvláštní jsou v něm hustě užívaná adjektiva na *ový* místo latinského genitivu: uhlie ohniove *(carbones ignis)*, v rucie meczowei *(in manu*

gladii), s nimiž srovnati náleží „pluky Čechovy“ (t. české) a „věščby vítězovy“ (vítězské) v Rukopise Zelenohorském, a „otec pastýřěvý“ *pater pastorum*, peleše lotrová *spelunca latronum* a j. v bibli; mimo to slova zastaralá: pokon *finis*, slavota *solemnitas*, blahaju *benedico*, přiměniti *aestimare*, poně *versitan* a j. Obšírnou zprávu o něm podal P. J. Šafařík v Rozboru staroč. lit., I, 111. Výpis z něho viz v Příkladech, č. 27.

3. Žaltář kapituly Pražské, asi z polovice XIV. století. Obsahuje přeložení, rozdílné od Witemberského, původem též starší nežli jest rukopis. V Rozboru staroč. lit. I, 129, vytištěn z něho žalm 102, takto se počínající: „Požehnaj duše má, hospodinu; hospodine, bože muoj, vzveličens násilně; v żpověď a krásu obleks sě.“

4. Žaltář Olešnický či Poděbradský, skvostný rukopis na pergameně v bibliotece Olešnické ve Slézsku, psaný r. 1396 paní Alžbětě, manželce Jana z Kunstatu. Zavírá v sobě mimo žalmy a písně litanii, modlitby, památku za mrtvé, kalendář atd. Šíře jej vyložil P. J. Šafařík v Rozboru staroč. liter., I, 114.

5. Proroci Isaiáš, Jeremiáš a Daniel, rukopis z poslední čtvrti XIV. století v bibl. univ. Pražské, jenž obsahuje část nejstaršího přeložení Proroků. Zachoval se v někdejší bibliotece Rožmberské, z níž se dostal do jesuitské biblioteky Krumlovské. Zvláštní jsou v něm čísla řadová: patanastaa, ssestanastaa (kapytola) a j., též časté opakování předložek: ot lyda ot sweho, przed twarzy przed mu, za dnu za mych, na welike horze na wysoke a p. Výjimek z něho podán ve Výboru z lit. č. I, 331 a v Příkladech, č. 39. Jiný překlad proroků ze začátku XV. století, obsahující části z Isaiáše, Jeremiáše a Ezechiele, nachází se v bibl. Olomoucké. Psán jest mezi řádky v bibli latinské ortografií Husovou.

6. Evangelia nedělní a sváteční, asi z polovice XIV. století, v dvorské bibl. Vídenské. Nejstarší ač neúplný přepis evangelií, obsahující 49 listů ve 4. Památné jsou v něm některé dialektické zvláštnosti moravské a slovenské, na př.: nyetery (některý), wonom czassy, wende i wynde,

mossym, py (pije), dotekl sy (se); též myezeny prst *(extremum digiti)*, zvon ryby (v polském: dzvono ryby); nenye ponaczyn (*non est opus*), u Slováků „není načím"; na senmyech *(in conciliis);* mluwym m. mluvi, deff m. ideš, przyatele, poczyatek, myto (taxa) a j. Viz Dobrovského Historii liter. české, str. 185 a Příklady, č. 32.

7. Evangelia čili čtení zimního času, rukopis na pergameně, 27 listů *in folio* obsahující, z druhé polovice XIV. věku, v bibliotece J. rytíře z Neuberka. Začátek jich jest tento: „Poczynagy sye cztenye zymnyeho czasu. Prwny nedyeli wadwentie Swaty Mathiey pisse Cztenye toto na poczatczie gedenmezczietmee Capitoly Arzka." Některá slova starodávná ukazují, že přeložení učiněno mnohem dříve, nežli tento opis, na př. slova: rodydle *parentes,* ozrziedlo *ostium,* hognyety *abundare*, starzieyssy (starší); zvláštní jest také forma zájmena samoho (samého) a samomu (samému). Širší výklad jich podal V. Hanka v Rozb. staroč. lit. II, 33.

8. Evangelium sv. Matouše s výklady, rukopis na pergameně, 386 listů ve folio zavírající, v bibl. univ. Pražské, z poslední čtvrti XIV. století. Homilie jsou od sv. Otců, zejména sv. Jana Zlatoustého a Tomáše Akvinského, některé od Origena, Bedy a sv. Řehoře a j., jedna pak od císaře Karla IV., kterouž r. 1338 latinsky byl složil. Přeložení učiněno více dle smyslu nežli dle slova a obsahuje některá slova zvláštní, na př. poprsslki *radii*, tzriewi *calceamenta,* kterym czinem *quo modo*, mlazssy *discipulus*, dessczy *pluit.* Homilie končí se obyčejně slovy: „Gehozto mnye y wam dopomahay ottecz syn sswaty duch amen" a p. Viz širší vyložení v Dobrovského Historii liter. české, str. 186 a P. J. Šafaříka v Rozboru staroč. liter., II, 71.

9. Nový Zákon Mikulovský, rukopis na pergameně v osmerce z r. 1406 v bibliotece kolegiálního chrámu sv. Václava v Mikulově, r. 1857 od kanovníka M. Kittnera na jevo vynešený. Obsahuje Evangelia, veškeré epištoly i také list sv. Pavla k Laodicenským, skutky apoštolské a zjevení sv. Jana; kromě toho ze Starého Zákona: Knihy Šalomounovy, totiž Ecclesiastes, Píseň písní, Knihy Moudrosti, Ecclesiasticus a Žaltář (až do žalmu 134). Na konci zjevení sv.

Jana poznamenáno: „Leta od narozenie pana Jezisse Tisicieho cztyrzsteho a Šesteho. wten patek przedhodem Bozieho Krztienie. tato kniha ziuota Berankova jest dopsana. Z toho bud gemu czest y chwala nawieky wiekow Amen." Text evangelií liší se od Vídenského (č. 6) a Neuberského (č. 7), i od evangelií v bibli Padeřovské (z r. 1435). Tento nový zákon, pěkným drobným písmem psaný, jest první spis, v němž užito dobropísemnosti Husovy, totiž liter *ċ*, *ṙ*, *ṡ*, *ż*, též *i* a *y* na náležitém místě. Výpis viz v Příkladech, č. 46.

10. Bible Leskovecká čili Drážďanská, ozdobný rukopis na pergameně v král. bibl. Drážďanské z počátku XV. století. V století XVI. náležela rodině Leskovecké, odkudž jí jméno dáno. Hledíc k tomu, že v ní užito od jednoho písaře dvojího pravopisu, v Prorocích a Evangeliích staršího asi z r. 1380—1400 (kraal, dobree a téměř veskrz *y*), a v knihách Genesis novějšího asi z r. 1400—1409 (střídavě *i* a *y* a jednoduché vokály), též k tomu, že v ní jsou některá prázdná místa, jichž písař v prvopise čísti neuměl, není pochyby, že sestavena jest z několika částí bible v rozličné době psaných. Proroci srovnávají se s Proroky Pražskými (číslo 5), knihy Genesis s pozdější biblí Boskovickou a Litoměřickou a dvoudílnou Olomouckou; konec Nového Zákona, od epištol sv. Pavla, vzat jest z pozdějšího překladu, rozdílného od textu bible Litoměřické i Olomoucké. Šíře tuto bibli popsal Dobrovský ve spisech kr. české společnosti nauk na r. 1798. Výpis z ní položen v Příkladech, č. 43.

b) Svatí otcové, život Krista Pána a životy svatých.

1. Prologové sv. Jeronyma s výkladem slov hebrejských. Rukopis v bibl. kapituly Pražské.

2. Sv. Augustina Zrcadlo hříšných *(Speculum peccatorum)*, přeloženo ok. r. 1365 od Tůmy ze Štítného. Rukopis z r. 1398 chová se v bibl. univ. Pražské. Tiskem vydáno r. 1500 a po druhé péčí Faust. Procházky r. 1786.

3. Sv. Augustina Soliloquia (Samomluvení). Rukopis z r. 1398 v bibl. univ. Pražské. Tištěna jsou v Normberce r. 1543, v Praze péčí D. Adama z Veleslavína r. 1583 a později několikráte.

4. Život Krista Pána, rukopis na pergameně v bibl. univ. Pražské, z 1. polovice XIV. století. Sepsán jest od jistého kněze řádu dominikánského dle vypravování čtyř evangelistů a některých legend, a obsahuje na konci krátké výklady dle sv. Otcův a jiných slovútných spisovatelů středověkých. Šíře vyložil jej P. J. Šafařík v Rozboru staroč. liter., II, 58. Výpis z něho podán v Příkladech, č. 31.

5. Pašionál aneb Životové sv. mučedlníkův, rukopis z polovice XIV. století a jiný úplný z r. 1379 v Museum Českém. Vzdělán jest, vyjímajíc životy českých svatých, dle spisu *Legenda aurea Jacobi a Voragine,* a vyniká jazykem na vzácná slova a pěkné fráse bohatým. Glosy z něho podány jsou v Hankově Sbírce nejdávn. slovn. r. 1833. Tiskem vyšel ok. r. 1475 a po druhé r. 1495. Některé životy jsou tištěny ve Výboru z liter. č., I, 263 a 1150, zejména život sv. Petra, sv. Víta, sv. Klímenta, sv. Cyrila a Methuda, sv. Ludmily, sv. Václava, sv. Hedviky a j. Život sv. Alžběty dle znění tohoto pošionálu přepsán se nalezá v lat. rukop. legend svatých z 2. pol. XIV. století v bibl. kláštera Augustiniánského na Starém Brně.

6. Životové a řeči otcův egyptských, od neznámého spisovatele přeloženi, rukopis v bibl. univ Pražské, z polovice XIV. století. Podruhé přeloženi jsou od Řehoře Hrubého z Jelení okolo r. 1510, kterýž překlad se chová v též bibl. univ. a na Strahově. Ze staršího překladu tištěn život sv. Jana Egyptského ve Výboru z lit. č., I, 1161. Ku konci tohoto rukopisu připojen jest život sv. Alžběty, rozdílný od toho, jenž jest v Pašionále musejním.

c) Řeči nedělní a jiné spisy vzdělavací.

1. Tůmy ze Štítného Řeči sváteční a nedělní, rukopis ze začátku XV. století v bibl. univ. Pražské a jiný v Českém Museum. Jest to nejvýtečnější spis Tůmův, rozdělený na 13 knížek a 261 kapitol. Dvě z těchto řečí: „na Boží obřezání„ a „o Květné neděli," tištěny jsou ve Výboru z lit. č., I, 743, a jiné v Časopise kat. duchovenstva.

2. Téhož Knihy šestery o obecných věcech křesťanských, nazvány též „Knihy učení křesťanského,"

rukopis z r. 1376 v bibl. univ. Pražské. Obsahují naučení: *a)* o víře, naději a milosti; *b)* o stavu panenském, vdovském a manželském; *c)* o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi; *d)* o tom, jak se stavové lidští připodobnávají andělským kůrům; *e)* o ostenci svědomí a o pokušení ďábelském, a *f)* o tom, jak se očišťujem toho, že hřešíme, krom dodavků některých. Vydány jsou skrze K. J. Erbena v Praze 1852, se životopisem spisovatelovým. Zprávu o rukopisech knih těchto podal J. Jungmann v Rozboru staroč. liter., II, 195, a z části tyto knihy i jiné spisy Tůmy ze Štítného přeložil a rozebral Jos. Wenzig ve spise: „Studien über Ritter Thomas von Štítné," Leipzig 1856. Výpis viz v Příkladech, č. 34.

3. Téhož Rozmluvy nábožné čili řeči besední, rukopis z XV. století v bibliotece Gerstorfské v Budišíně. Zavírají v sobě v trojím oddělení rozmlouvání otce s dětmi: *a)* o Bohu, *b)* o andělích a *c)* o člověčenstvu. Vyšly z části ve Výboru z liter. české, I, 639 a v Rozboru filosofie Tomáše ze Štítného, vydaném od I. J. Hanuše, v Praze 1852. Vynikají řečí téměř básnickou.

4. Téhož Knihy o sedmi vstupních, rukopis z r. 1396 v bibl. univ. Pražské. Na začátku psáno: „Tyto knihy jsú velmi dobré každému, kto chce k duchovenství prospěti." Jsouť dotčení stupňové: *a)* náboženství, *b)* úsilé a utrpení, *c)* duchovní utěšení, *d)* pokušení, *e)* proti pokušení lékařství, *f)* skutky šlechetnosti a *g)* múdrosti pravé. Šíře o nich psal F. L. Čelakovský v Rozboru staroč. liter., I, 143. Výjimek o pátém vstupni tištěn ve Výboru I, 779.

5. Řeči nedělní, rukopis bibl. Olomoucké ze začátku XV. století, ondy kláštera Kartusiánského v Dolanech blíž Olomouce. Jest to nejstarších 24 kázaní neznámého skladatele, sepsaných dle jazyka v století XIV. Viz o nich zprávu J. Jirečka v Časop. Mus. na r. 1861, str. 270.

6. Knížky Hugovy o připravení svého srdce, přeloženy Tůmou ze Štítného. Rukopis dvoudílný, tiskem posud nevydaný, ondy u Fr. L. Čelakovského. Po druhé jsou přeloženy skrze Matěje Prostějovského r. 1437.

7. Jana Miliče z Kroměříže Knížky o zarmouceních velikých církve svaté, i každé duše věrné,

kteréž mají trpěti od draka na dni Antikristovy. Nejstarší rukopis, psaný ozdobně r. 1453, chová se v bibliotece Mikulovské. Obsahuje 18 kapitol, jichž nápisy jsou: O prvním hříchu, o rozličném křižování zlých lidí atd. Tiskem vydány jsou r. 1542. Bohuslav Balbin o této knize praví: *Hunc librum haeretici et catholici commendant.*

8. Alberta Velikého Knihy mravní, sepsány s titulem „*Paradisus animae sive Libellus de virtutibus*“ od Alberta, jenž byl r. 1260—1262 biskupem Řezenským, a vzdělány v století XIV. od neznámeho spisovatele po česku. Obsahují 62 kapitol, kdežto se jich ve spise latinském počítá toliko 42. Zachovali se dva rukopisy v bibliotece univ. Pražské, jeden z r. 1383 a druhý z konce XIV. století. Adam z Vinoře znovu tyto knihy přeložil a vydal v Praze r. 1580 a 1589. Část jich tištěna ve Výboru z lit. č., I, 342.

d) Spisy nábožné, modlitby a duchovní romány.

1. List s nebe seslaný čili Epištola sv. Pavla o svěcení neděle. Jeden z listů podvržených (apokryfů), o kterých se pravilo, že je Kristus Pan sepsal a že s nebe padaly, jeden asi r. 584 do Říma na oltář v chrámě sv. Petra, jiný ok. r. 740 a opět r. 788 do Jerusaléma, odkudž do jiných zemí a míst, na př. do Kapadocie, do Arabie a jinam rozesílány a dílem prý od andělů roznášeny jsou. V kterýchžto listech se lidé pod uvarováním kletby a hrozných pokut napomínali, aby pilně den nedělní světili, desátky dávali, půst zachovávali a p. [1]). Dle původního listu latinského z r. 788 udělán jest list, seslaný prý do města Galatan v Palestině, jenž velmi časně i do češtiny přeložen a v Čechách rozšírován jest. Zlomek z něho ze začátku XIV. století, počínající se slovy: „Slyfte lyude newyerzyucy,“ kterýž pokládán byl až do vynalezení Rukop. Kralodvorského za nejstarší památku písemnictví českého, choval se ondy v bibl. kláštera Strahovského a vytištěn jest v Hank. Sarob. Sklád. III, 1259, a dříve již z části v Tomsově Chrestom., str. 65 i v Dobrovského hi-

[1]) *J. A. Fabricii Cod. Apocr. Novi Testam. Hamburgi 1719, p. 308.*

storii lit č., str. 111. Dle celého znění chová se týž list s nápisem: „Poczyna ſye Epiſtola ſwatého Pawla kazanye“ v univ. bibl. Pražské v rukopise z konce XIV. století, a zkrácený v jiném rukopise též bibliotéky z r. 1485. Výjimek z něho podán v Příkladech, č. 24.

2. Vidění sv. Brigity, dle latinského spisu ok. r. 1386 Tůmou ze Štítného vzdělané. Rukopis, 140 listů obsahující, z r. 1482 v bibl. Olomoucké, a jiný v bibl. univ. Pražské. Viz Světozor na r. 1857, č. 97.

3. Modlitby, rukopis z poslední čtvrti XIV. století v bibl. univ. Pražské. Jest jich počtem 197, mezi nimiž nejstarší přepis Páteře, Zdráva Maria, Creda, Desatera přikázaní, Zdráva Královno a 18 písní. Jsou sepsány zákonníkům a zákonnicem a přeloženy větším dílem z latiny, některé zajisté již za dávné doby, na př. modlitba: „Nebeský Pane, králi náš milý“ a píseň: „Stála matka bolestivá,“ na které již papež Lev sv. r. 1049 odpustků propůjčil. Obšírnější zprávu o nich podal J. Jungmann v Rozboru staroč. lit. I, 131. Jiný rukopis podobných Modliteb z též doby chová se v archivu Roudnickém, a jiný asi ze začátku století XV. v bibl. univ. Lvovské. Viz Časop. Mus. na r. 1859, str. 21.

4. Hodiny sv. Marie, rukopis z konce XIV. století v bibl. univ. Pražské. Obsahuje krom hodin panny Marie obyčejné hodiny, pašije sv. Jana Ev., naučení osobě ženské o chování se k Bohu, výklad páteře a báseň: „Spor duše s tělem.“ V nich ponejprv *ú* rozvádí se v *au* a *ý* v *ay*. Šíře o nich psal F. L. Čelakovský v Rozboru staroč. lit. I, 146.

5. Formule zpovědi obecné z 2. polovice XIV. věku, v knize latinské v bibliotece kláštera Augustiniánského na Starém Brně. Počíná slovy: „Naboznye a pokornye pokleknucz na swu kolenu atd.“ Tištěna jest dle opisu J. Dobrovského z roku 1828 ve spise Kopitarově Glagolita Clozianus, str. 47.

6. Poručenství dvanácti patriarch, synóv Jakubových, co který z nich synóm a bratřím svým mluvil a poručil jest. Ke spisu tomuto, jenž obsahuje naučení o cnostech a necnostech, táhne se Tůma ze Štítného v Naučení křesťanském (r. 1376). Rukopisy chovají se v bibl. univ.

Pražské z r. 1465 a v bibl. Vratislavské z r. 1491. Tiskem vyšel v Prostějově r. 1548 a v Praze r. 1570.

7. Knihy o příští Mesiáše a židovského mistra Samuele, sepsány latinsky skrze bratra Alfonsa španělského a od někoho neznámého na česko vyloženy. Že překlad učiněn v století XIV., viděti z čísel řadových: druhanadsta, trzetienadsta, prwamezcietma, patamezczietma a p. Po druhé přeloženy a tištěny jsou tyto knihy v Plzni r. 1528.

8. Život Adamův aneb „Knihy o pohřebu, životu a smrti Adamově.“ Tento román duchovní, přeložený z latiny nepochybně již v 1. polovici XIV. století, obsahuje napřed tři první kapitoly z knih Genesis a pak život prvních rodičův. Nejstarší rukopis z r. 1400 nachází se v bibl. ryt. J. z Neuberka, jiný z r. 1465 v bibl. univ. Pražské. Výpis z něho podán v Jirečkově Antologii staroč., str. 58.

9. Barlaam a Josafat, podobný román duchovní, v němž se vypravuje o královici Josafatovi, kteréhož poustevník Barlaam obrátil na víru křesťanskou. Přeložen jest v století XIV., zachoval se však jen v rukopisech z r. 1469 a 1470 v bibl. univ. Pražské. Tiskem vydán r. 1504, 1514 a 1593.

10. Kniha o Josefovi a Assenach (Aseneth), manželce jeho, v níž se vypisuje život Josefa Egyptského velmi pěkně, zde onde poeticky. Sepsána jest nepochybně v 1. polovici XIV. století, ale zachovala se jen ve třech rukopisech XV. století, v bibl. univ. Pražské z r. 1465, v Českém Museum z r. 1470 a v bibl. Vratislavské z r. 1491. Tiskem vyšla v Praze 1570 a péčí A. J. Vrťátka v Časop. Mus. na r. 1862, str. 64 a 175.

Věk nový.

Doba první.

Od vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského až do úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské, čili od r. 1409 až do r. 1620.

1. Dějiny vůbec.

Věk druhý počíná se sporem mezi Čechy a cizozemci v Praze, vzešlým o to, kolik hlasů mají ti a oni míti při volení rektora magnifika a v poradách o jiné věci, vysokých škol Pražských se týkající, též sporem, vzešlým o opravy v církvi. Mikuláš z Lobkovic, potomně nejvyšší písař zemský, přiměl krále Václava k tomu, že vyřkl, aby Čechové a Moravané co národ domácí v poradách k universitě se vztahujících měli tři hlasy, cizozemci pak, za něž se pokládali Němci, Poláci a Uhři, aby měli hlas jeden, jakož tehdejšího času bylo v Paříži a ve Vlaších. Profesoři cizozemští, majíce se tím za sníženy, vystěhovali se z Prahy a s nimi zároveň studující, jichž bylo téměř 5000. Z různic náboženských po upálení mistra Jana Husi (r. 1415) a Jeronyma Pražského (r. 1416) vznikla válka občanská. Jan Žižka postavil se v čelo lidu. O procesí dne 30. července r. 1419 smeteno sedm konšelů a rychtář, jenž byli protivníci kalicha, s oken radnice Novoměstské. V tom zemřel král Václav IV. (16.

srpna t. r.), po němž Čechové, pominuvše bratra jeho Zikmunda, zvolili sobě za krále knížete Litevského Vitolda, v jehož nepřítomnosti Korybut, bratr jeho, co náměstek zemi spravoval. Zikmund, chtěje právu svému zbraní průchodu zjednati, vtrhl s vojskem do Čech, ničeho však nepořídiv, vrátil se do Moravy (r. 1421) a učinil tu nastávajícího zetě svého, Albrechta Rakouského, markrabím. Válka domácí a odpor proti Zikmundovi trvaly bez přítrže. Po smrti Žižkově (r. 1424) uvázali se ve správu lidu bojovného Jan Čapek ze San a Prokop Veliký. Němci, zdvihše k vyzvání papežovu pod markrabím Albrechtem Achillem a vévodou Saským kříž na Husity, poraženi jsou několikráte, hlavně pak r. 1431 u Damažlic, kterýmiž vítězstvími koruna Česká od rozdělení a národnosť česká od zkázy ochráněna jest. L. 1433 povolil sněm Basilejský Čechům a Moravanům kompaktata, načež strana mírnější, spokojivši se poněkud, podnikla boj s Prokopem Velikým a s Prokůpkem neustupným, a zvítězivši nad nimi r. 1434 u Lipan, záhubné válce husitské konec učinila. Zikmund, byv potom za krále přijat (r. 1436), panoval nedlouho († 1437), též nástupce jeho Albrecht, manžel Alžběty, dcery Zikmundovy († r. 1439), po němž až do dospělosti syna jeho Ladislava Pohrobka království spravováno od místodržících Menharta z Hradce a Jiřího z Poděbrad. Po náhlé smrti krále Ladislava (r. 1457) zvolen za krále Jiří Poděbradský, kterýž o dobro země upřímnou péči maje, strany odporné, jak národní tak i náboženské, smiřoval; byv ale téměř po všechno panování od Matiáše Uherského, zetě svého, k válkám popouzen a konečně od papeže Pia II. do klatby dán, v 14. roce panování svého smrtí sešel (r. 1471), mnohých velkých úmyslův svých nevykonav. Po něm zvolen jest za krále Vladislav, syn Kazimíra Polkého, za něhož Matiáš Uherský Moravu od koruny České odtrhl (r. 1479) a do své smrti podržel. Šlechta, zle užívajíc slabosti královy, osvojovala sobě mnohá práva a výsady na ujmu lidu obecného a uvedla lid v člověčenství, vykonávajíc nad ním od té doby moc soudní; s městy královskými vešla ve spor o užívání erbů, o držení statkův zemských a o provozování živností městských, kterýž spor po mnohých těžko-

stech nejprvé v Moravě (r. 1486) a později (r. 1517) smlouvou Svatovácslavskou i v Čechách narovnán jest. Mezi tím zvolen Vladislav po smrti Matiášově (r. 1493) za krále Uherského a přestěhoval se z Prahy do Budína. Za jeho nepřítomnosti zmohly se znovu rozmíšky náboženské utiskováním bratří českých a moravských. Rok před svou smrtí (r. 1515) učinil s cís. Maximiliánem smlouvu dědičnou, dle níž, zemřelli by syn jeho Ludvík bez dětí, arcikníže Ferdinand Habšburský za nápadníka koruny České ustanoven. Král Ludvík nezletilý panoval nejprvé (od r. 1516—1522) pod poručníky, potom ale sám, slabě a v ustavičných různicích, ku kterýmž také nové učení Luterovo přičinilo. Když pak sultán Soliman s velikým vojskem do Uher vtrhl, Ludvík, pustiv se s ním k radě pánů uherských v nečas v bitvu, bídně u Muháče zahynul (r. 1526).

Smrtí Ludvíkovou nastala v dějinách českých nová doba spojením zemí uherských, rakouských a českých pod, společným panovníkem Ferdinandem I. Habšburským jemuž co manželovi Anny, dcery krále Vladislava, vedlé smlouvy výše dotčené koruna Česká i Uherská připadla. Novému králi bylo nejprv tuhou válku vésti se stranou odbojnou v Uhřích, a když tuto skončil, válku s Turky, v níž jemu Čechové a Moravané ochotně vojskem i penězi pomocni byli. Za jeho dalšího panování vyhořel v Praze hrad královský a starodávné i převzácné desky zemské (r. 1541). Roku 1547, když stavové se zpěčovali, k žádosti Ferdinandově proti spolku Šmalkaldskému vojsko přes hranice poslati, rozhněvav se, kázal o sněmě na hradě Pražském drženém některé z nich na hrdle ztrestati, jiné zároveň s městy královskými statkův zbaviti, bratry pak české vesměs vypověděl ze země. Roku příštího zřídil v Praze soud nad appellacími, k němuž příslušely všechny země koruny České. R. 1556 povolal do Prahy jesuity, kteří si u sv. Klementa školy filosofické a theologické zřídili, a r. 1561 obsadil s přivolením papežovým arcibiskupství Pražské, kteréž od časů husitských bylo prázdné, Antonínem Brusem z Mohelnice. Chtěje pak stranu podobojí v úplnou jednotu přivésti se stranou katolickou, vyžádal sobě na papeži Piovi IV. povolení, by Čechové a

Moravané bez závady od kněží katolických pod obojí přijímali, což když ve skutek vešlo, zemřel r. 1564.

Po smrti Ferdinandově ujal vládu syn jeho Maximilián II., panovník mírný a spravedlivý a tudíž Čechům velmi oblíbený. Maje se ke stranám náboženským snášelivě, vládl v pokoji a šťastně. L. 1567 povolil, by evangelíci i bratři čeští bez příkoří náboženství své provozovali, a r. 1575 stvrdil tak řečenou konfesí českou. Nová však válka turecká a nepořádky v říši německé ztížily mu nemálo péče vladařské, z kterýchž příčin odebrav se do Němec zemřel v Řezně r. 1576, panovav sotva 12 let. Nejstarší syn a nástupce jeho Rudolf II., ve Španělích vychovaný, obrav sobě za rady větším dílem cizozemce, odchýlil se od panovnických pravidel otcových a způsobil zemím svým veliké nesnáze. Léta 1592 vedl válku s Turky, v kteréž vojsko jeho při všem hrdinství vůdců českých, Viléma Trčky z Lípy a Albrechta Pětipesského, v bitvě u Jágru (r. 1596) na hlavu poraženo jest. Nestatečností jeho vladařskou a nesnášelivostí v náboženství stalo se konečně, že sobě Uhři a Rakušané evangeličtí na jeho místě zvolili za svého pána bratra jeho Matiáše, k němuž se r. 1608 i Moravané přidali. V nesnázích takových vydal r. 1609 majestát, jímž evangelíkům svobodu v náboženství pustil, však různice již se tak byly zmohly, že nic neprospívalo, pročež po zmařeném vtržení vojska Pasovského do Čech také království tohoto bratru svému Matiáši postoupiti musil. Zemřel r. 1612. Matiáš, stana se po něm císařem, utišil nepokoje v Uhřích a přeložil sídlo své navždy z Prahy do Vídně. Nemaje dětí, zvolil sobě za nástupce arciknížete Ferdinanda Štyrského, kterýž r. 1616 v Praze na království České korunován jest. Léta 1618 strhlo se ono nešťastné zbouření stavů evangelických, v němž králövští místodržící Jaroslav z Martinic a Vilém Slavata z Chlumu s okna hradu Pražského svrženi jsou, a v němž od stavů českých i moravských po smrti Matiášově r. 1619 na místě Ferdinanda II. zvolen jest za krále Fridrich Falcký. Však bitvou na Bílé Hoře (dne 8. listopadu r. 1620) bouři té smutný konec učiněn.

2. Dějiny umění.

Za válek husitských a za pozdějších rozbrojů domácích umění v Čechách a na Moravě téměř ladem leželo. Co chvalného Eneáš Sylvius (ok. r. 1454) praví o nádherných chrámech a pracech uměleckých v Čechách, vztahuje se vesměs k památkám umění z minulých století, vyjímajíc chrám Týnský v Praze, vystavený od r. 1407—1460, věže Mostecké tamtéž (z r. 1451) a kostel sv. Mauricího v Olomouci, vystavený od r. 1411—1460. V cizině však tou dobou někteří umělečtí Čechové vynikali, zejména Petr a Hanuš z Prachatic, kteří r. 1429 dostavěli věž Štěpánskou ve Vídni, od Václava Čecha založenou. Teprv když za krále Vladislava II. (od r. 1471—1516) pokoj v zemi se navrátil, vzdělávalo a povzneslo se zase umění domácí, a to znamenitě. V stavitelství prosluli mistr Václav, stavitel věže Prašné u Králova dvoru v Praze, Matěj z Prostějova, Moravan, příjmím Rajsek (kreslič), který tuto věž dokonal a hlavní část kostela sv. Barbory na Horách Kutnách vystavěl (r. 1483—1505) a Beneš Lounský, jenž sobě pověstnou síní Vladislavskou na hradě Pražském a krásnými chrámy gotickými v Lounech a v Mostě slavného jména dobyl. Konečně vynikli též mistři Staněk a Krešic, jenž stavěli kostel Krumlovský a některé jiné ozdobné kostely v jižních Čechách.

Za Ferdinanda I. uveden na místě zdomácnělého posavadního spůsobu gotického spůsob renesanční vlašským stavitelem Ferraboskem, kterýž byv od tohoto krále do Prahy povolán, vystavěl v zahradě zámecké krásný letohrad Belvedere (r. 1534). V tom spůsobu potom staveno více zámků panských, zejména Rožmberský na Hradčanech v Praze, Litomyšlský od Vratislava z Pernšteina (r. 1573) skrze stavitele vlašského Batistu, Nelahozeveský nákladem Flor. Grispeka, též zámkové Krumlovský, Mělnický, Zákupský a Blatenský; na Moravě Třebovský, stavený roku 1492 od Ladislava z Boskovic, Bučovický, vystavený od Jana z Boskovic r. 1582, Plumlovský, založený r. 1600 od Karla z Lichtenšteina a j. Také mnohé domy měšťanské v tom čase ná-

kladně i ozdobně staveny jsou, na př. Hrádek na Horách Kutnách, dům Mydlářovský v Chrudími, panský dům v Benešově v Litoměřicku (r. 1583), Černý dům v Třebíči a v. j.

Kromě stavitelství vzkvétalo také malířství, zvláště od konce XV. století. Z toho času zachovaly se některé pěkné obrazy kostelní, malované na deskách, na př. velký oltář v kostele Libišském a v chrámě Plzenském (z r. 1538), v kteréž malbě vynikal později Šimon Hutský z Křivoklát (r. 1600), a jiné, malované na obmítce, z nichž některé jsou od Daniele Aleše z Květné (r. 1599). Zdařilé, dílem i výtečné miniatury spatřují se v psaných biblích ze století XV., zejména v bibli Boskovické, Paděřovské, Lobkovické a j., v kancionálech ze století XVI., nejprvé v latinských, totiž Kralohradeckém z roku 1505, Litoměřickém asi z r. 1515, Mladoboleslavském a Chrudímském z r. 1530, Lounském, malovaném od Pavla Mělnického téhož roku a v Svatovítském v Praze, malovaném r. 1551 od znamenitého malíře Fábeše Polináře, a potom v kancionálech českých: Žlutickém z r. 1558, Teplickém a Klatovském z r. 1560, Litomyšlském z r. 1563, mal. od Matouše Ornysa z Lindperka, ve Vídenském z r. 1568, mal. od Adama Kozíbaby z Kozmačova, v Chrudímském z r. 1570, Třebenickém z r. 1574 (od F. Polináře) a dvou Kralohradeckých z r. 1586—1594, v Mladoboleslavském z r. 1572 a j.[1]). V moravských deskách zemských z druhé polovice XVI. století jsou výborně malované podoby komorníků zemských, Albrechta z Boskovic z r. 1567, Hynka z Waldšteina z r. 1588 a Ladislava z Lobkovic z r. 1609, a taktéž se chová z té doby mnoho pěkných obrazů v obrazovně cís. Rudolfa II. v Praze a v obrazovnách některých rodů šlechtických v Čechách, na př. v Roudnici obrazy rodu Lobkovického a v Moravě na zámku Bludovském obrazy rodu Žerotínského, jinde pak obrazy pánů z Pernšteina, ze Zástřizl a j.

[1]) Viz o těchto a jiných miniaturách rozpravy J. E. Vocela v Památkách archeol. III, str. 241—257 a A. Rybičky tamtéž, VI, str. 17, 52, 84, též Názorný Atlas I, 133.

Kterak řezbářství a sochařství od časů krále Vladislava II. se zdokonalovalo, viděti na oltářích zavíracích v některých kostelích z té doby a na pěkných kamenech náhrobních, zachovaných podnes v mnohých kostelích městkých i vesnických. Jak prospělo umění kovolitecké a práce kovové vůbec, ukazuje náhrobek biskupa Marka v chrámě sv. Václava v Olomouci z r. 1565, litina na kašně v král. zahradě Pražské od T. Jaroše, množství zvonů z toho času, prací vypuklou ozdobených, na př. velký zvon v chrámě sv. Víta v Praze, též křtitedlnice pěkně lité, monstrance mistrně dělané a j. Co řezbář proslul zvláště mistr Jakub, jenž zhotovil r. 1502 oltář do kostela sv. Jakuba na Horách Kutnách, a co zvonaři chvalně známi byli Ptaček Kutnohorský (r. 1490) a Brikcí z Cinperka, otec († 1588) a syn (r. 1598).

Rytectví nejpěkněji kvetlo za doby Rudolfa II., jakž toho jsou památkou zdařilé pečeti měst Prahy, Olomouce, Prostějova, Uh. Hradiště a j., též pečeti mnohých klášterů, pánů a rytířů, i mince toho času ražené, jednak královské české, jednak Šlikovské a jiné medalie soukromé. Že Čechové a Moravané vynikali také ve strojnictví, o tom svědčí hodiny na rádnici staroměstské v Praze, zhotovené ok. r. 1490 mistrem Hanušem a obnovené r. 1570 neméně důmyslným mechánikem Janem Táborským, a podobné někdejší hodiny na rádnici Olomoucké; též jsou toho svědectvím nástroje matematické, zbraň pěkná a náčiní řemeslně dělané, kteréžto věci někteří pánové umění milovní na zámcích svých chovali, na př. páni z Rožmberka na Krumlově a v Třeboni, Ladislav z Boskovic († 1520) a Ladislav Veleň z Žerotína (r. 1610—1620) v Mor. Třebové a jiní.

Zvláště povzneslo se umění knihtiskařské, za jehož nejpěknější výrobky z 2. polovice XVI století se pokládají bible Melantrichova a Herbář Mathiolův v tiskárně Melantrichově tlačený, Paprockého Zrcadlo markrabství Moravského z tiskárny Milichthálerovy v Olomouci, nad jiné pak Kancionál bratrský z tiskárny Ivančické (z r. 1576) a Bible šestidílná (z r. 1579 - 1593) i jednodílná (z r. 1596) z tiskárny Kralické, ježto, co písma litého i řezaného, obrazů ve dřevě

i papíru se týče, velkou dokonalosť technickou na jevo vynášejí.

Umění knihtiskařské, jímž činnosť literní nemálo se zvýšila, nedlouho po vynalezení svém z Němec do Čech se dostalo. První knihtiskárna zřízena v Plzni ok. r. 1467, druhá v Praze. V tiskárně Plzenské tištěna jest r. 1468 první kniha česká „Kronika Trojánská“ a r. 1475 „Nový zákon“; z tiskárny Pražské vyšli nejprvé r. 1478 „Artikulové sněmovní,“ léta pak 1488 Písmo svaté. Tiskárna, založená nedlouho potom na Horách Kutnách skrze Martina z Tišňova, hned zase zanikla, zůstavivši jedinou památku po sobě, Bibli Kutnohorskou (z r. 1489). Ku konci XV. století (r. 1499) povstala knihtiskárna v Mladé Boleslavi *(In monte Carmeli)*, kterouž r. 1518 Mikuláš Kulhavý (Klaudián) zvelebil, a na začátku XVI. století v Litomyšli *(In monte Oliveti)*, jejíž původce, Bohuše Kostka z Postupic, za tiskaře tu zřídil Moravana Pavla Meziříčského († r. 1534). V Praze založena jest r. 1507 nová tiskárna slovútným Mikulášem Konáčem z Hodišťkova a v Bělé r. 1519 jiná Oldřichem Velenským z Mnichova. Později prosluli dobře spořádanými tiskárnami v Praze Pavel Severin, jenž tiskl r. 1530 znovu bibli dle něho „Severinka“ zvanou; Jan Kosořský z Kosoře, v jehož tiskárně tlačena „Kosmografia Česká“ (r. 1554), velikostí a tlousťkou pověstná a „Práva a zřízení zemská“ (r. 1550), nade všechny ale Jiří Melantrich z Aventínu († r. 1580), jenž pětkráte vydal písmo svaté, pro správnosť jazyka za vzor kladené, a zeť jeho, slavný Daniel Adam z Veleslavína. [1])

Na Moravě tiskly se první knihy české [2]) teprv za krále Ferdinanda I., a to r. 1530 „Písničky křesťanské“ v Lilči *(In monte Liliorum)*, kdež ok. r. 1527 Jan Dubčanský tiskárnu založil. Tamtéž vyšli mezi r. 1530—1540 „Listové, psaní od starších Lilečských či Habrovanských bratřím Boleslavským.“ Okolo r. 1532 zřídil Václav Meziříčský

---

[1]) Viz zprávy o knihtiskárnách českých a mor. od r. 1550—1599 v životě J. Melantricha od A. Rybičky, Čas. Mus. na r. 1865, str. 127. [2]) Latinské knihy (Agenda) tiskly se v Brně již r. 1486 a v Olomouci r. 1500, však od tiskařů obcházejících.

z Lomnice tiskárnu v Náměšti ve Znojemsku, v níž impresorem byl Matěj z Dvořišť, muž důmyslný, jenž dle svědectví Beneše Optáta sám si pres tiskací udělal, nikde se tomu nenaučiv. V této tiskárně tištěna jest gramatika česká Beneše Optáta r. 1533, knížka Isagogicon a Nový zákon. Po zajití tiskárny Lilečské ok. r. 1540 spořádal knihtiskárnu v blízkém Prostějově Jan Günther, Normberčan, kteráž potom přenešena do Olomouce, kdež se v ni uvázal J. Milichthaler, též z Normberka. Touž dobou tištěny jsou také některé knihy v Meziříčí nad Oslavou (u Štěpána Šafránka r. 1553). Okolo roku 1562 zřízena jest přičiněním J. Blahoslava tiskárna v Ivančicích *(In Insula hortensi)* pod správou výtečného Zachariáše Šolína, kteráž, přeložena byvši r. 1578 do Kralic, pověstnou se stala přeozdobnými pracemi výše jmenovanými. V Brně nebylo v XVI. století žádné tiskárny, a teprv na začátku století XVII. tlačeny tu jsou první knihy české v tiskárně Albrechtově a Formánkově.

Nejstarší známá kniha česká, tištěna na Slovensku, jest Luterův Katechismus, vyd. v Bardiově u Dan. Gutgesella r. 1581. Potom vyšel týž Katechismus v Levoči r. 1612. R. 1614 tištěno u Fischera v Košicích „Vyznání Pětiměstské," od Štěpána Třebíčského přeložené, a r. 1615 tlačeny jsou u Doroty Vokálové v Trenčíně J. Horažďovského „Písně s modlitbami."

Úhrnkem vyšlo do r. 1526 prvotisků českých 170, z nichž tištěno v Plzni 24, v Praze 77, na Horách Kutnách 1, v Boleslavi 23, v Litomyšli 22, v Bělé 7, ve Vilímově 1 (r. 1521), ve Vídni 1 (r. 1513), v Normberku 8 (od r. 1508) a v Benátkách 3.

Co umění hudebního se týče, vzděláván v době utrakvistské s velkou pilností zpěv kostelní přičiněním kůrů literáckých, v městech i městečkách zřizovaných, jakž toho památku podávají písně s notami v kancionálech latinských i českých.

3. Dějiny řeči.

Výpověď krále Václava, že na vysokém učení Pražském národ Český budoucně má přednost míti před národy

cizími, měl veliký a trvalý účinek na děje řeči české. Po vystěhování učitelů a studujících německých z Prahy za příčinou toho výroku zjednal sobě jazyk český, prost jsa naléhajícího naň jazyka cizího, volnější průchod na vysokých školách a potom také v obecném životě v Praze a v jiných městech prvé zcela neb z části německých. L. 1413 nařídil král Václav, aby do rady městské v Praze příště se volilo polovice Čechů a polovice Němců, a aby Němec učiněn byl purkmistrem jen tehda, když by uměl česky, čímž bývalá převaha Němců nad Čechy v řízení obecním přestala. Když pak ve válce husitské r. 1420 obyvatelé němečtí v Praze, jichž bylo na počet 400 rodin, opustivše město, k císaři Zikmundovi se utekli, a císař Zikmud pod Vyšehradem poražen jest, učiněn na ně nález dle práva městského, aby nebyli již ve svazek městský přijímáni, ale prodadouce zboží své pryč odešli. Totéž stalo se jim v Žatci, na Horách Kutnách, v Chrudími, v Hradci Králové, ve Vysokém Mýtě a na Moravě v Biteši (r. 1440) a v Unčově (r. 1469), kdež obyvatelům německým, jenž byli od krále Jiřího odpadli a k Matiáši Uherskému se přidali, již nedovoleno, v bývalé statky se uvazovati. Kterýmižto příběhy národnost česká, v těchto a jiných městech sokyně své se zbavivši, opět valně okřívala.

K tomu přičiňovaly také události a třenice o náboženství. Strany náboženské, majíce za hranicemi společného mocného nepřítele, lnuly tím více k sobě vespolek a otužovaly se v nesnázech svých láskou k jazyku a národu [1]). Stoupenci Husovi, aby učení mistra svého co nejvíce rozši-

---

[1]) O této lásce k jazyku, kterouž Čechové od časů Husových až do krále Jiřího byli nadšeni, připomíná Fr. Palacký v Dějinách národu Českého, IV. I, 466): „Jedinou cností vynikali Čechové toho věku nad všecky tuším národy: láskou k vlasti a k národu, čili jak tehdáž říkáno, k jazyku svému. Nepřízeň, s kterou se potkávali co jinověrci a kacíři, u všech národův zahraničných, poutala je úžeji k sobě vespolek a dodávala jim odhodlanosti, by přinášeli oběti obecnému dobrému. Vlastencův ušlechtilých, a výtečných, jakož byli na př. Hynce Ptaček z Pirkšteina, Aleš Holický ze Šternberka a jiní, bylo v Čechách mnohem více nežli v Němcích aneb v Uhřích; sám Jiří Poděbradský nabyl proto nejvíce lásky a moci v národu, že pečo-

řovali, opisovali pilně spisy jeho i Wiklefovy, a taktéž písmo svaté Husem znovu přehlédnuté. Taborité uvedli jazyk národní ve služby Boží, a kališníci četli při mši svaté epištolu a evangelium po česku. Později, když učení Luterovo do Čech přišlo, stavové o sněmu r. 1524 na tom se usnesli, aby písně církevní toliko v jazyku českém jakožto lidu srozumitedlném, skládány byly, od kteréž doby na místě kancionálů latinských spisováni jsou pověstní kancionálové čeští.

Však netoliko ve správě církevní došel jazyk český obecné platnosti, nébrž i v řízení zemském, u soudů a úřadů městských. Na sněmích v Čechách, na Moravě a v Horním Slézsku, ač tuto jazyk lidu obecného jest polský, vesměs ho užíváno, i učiněno v XV. století ve všech těchto zemích usnešení, aby uveden byl také do desk zemských na místě dosavadní latiny. Nejprvé, pokud vědomo, stalo se to r. 1426 v deskách Krnovských, potom za knížete Přemka r. 1431 v deskách Opavských a nepochybně touž dobou v deskách Těšínských, Ratibořských a Opolských. V Moravě zaveden jest do desk po skončených válkách krále Jiřího a Vladislava s Matiášem Uherským r. 1481 přičiněním Ctibora z Cimburka, hejtmana zemského a Václava z Boskovic, nejvyššího komorníka, a v Čechách r. 1495 k návrhu Půty z Risenburka, nejvyššího sudího.

Z kanceláře královské vycházeli již za krále Václava IV. někteří listové čeští; od časů krále Jiřího však vydáváni jsou větším dílem v jazyku českém, a také šlechticové mezi sebou od té doby nejvíce česky sobě dopisovali. I za hranicemi koruny České stala se čeština po některý čas jazykem diplomatickým, totiž v polských knížetstvích Zátorském a Osvětímském, v Krakovsku a v Litvě. Listy české knížete Litevského Svidrigala z r. 1431, jiné z časů krále Polského Vladislava Jagaila († r. 1444), mnohé listy Zátor-

val nade všechno o obecné blaho vlasti. Proto také cit vlastenecký býval hojnější při straně podobojí, nežli při straně pod jednou, a jevil se více v lidu obecném nežli u pánů urozených. Jen touto vlasteneckou nadšeností bylo lze, vykonati mnohé činy, které staly se obdivem světa. Bohužel, že tato cnosť nebyla Čechům dědičnou po vše věky."

ské a Osvětímské, jmenovitě listy rodu Myškovského, dané mezi r. 1480—1560, jsou podnes památkou tehdejšího usídlení uhlazené češtiny v oněch krajinách. V polovici XVI. věku libovali sobě někteří šlechticové polští nemálo v češtině, zatrhujíce do ní v mluvení tou měrou, že přátelé polštiny hněvivě na to toužili, zejména Lukáš Gornicki v „Dvořanínu polském", vydaném r. 1565, v němž praví, „že Polák, třeba nebyl v Čechách, jen když za hranice slézské přijede, jinak mluviti nechce, nežli po česku, ale jak prý!"

V řízení městském, v knihách městských a vůbec v zápisech obecních měl jazyk český v Čechách a na Moravě po všechnu tuto dobu průchod obecný. Zejména na pečetech městských z toho času nalezají se mnohé nápisy české, a taktéž na pečetech šlechtických, na zvonech, na hradech a na jiných staveních. Nejstarší pečeti s nápisem českým jsou: pečeť obce sirotčí z r. 1433, pečeť Jiřího z Kunštátu, Jindřicha z Michalovic a některých jiných pánů z roku 1440; nejstarší zvony s českými nápisy z XV. století jsou ve Vepřku z r. 1456 a ve Vysokém Mýtě z r. 1466; nejstarší nápis na kameně vytesaný chová se v Praze v Museum z roku 1434 na památku vyhlášení kompaktátů Čechům a Moravanům udělených. [1]) Na náhrobcích jsou nápisy asi od r. 1530 téměř veskrz české.

Ve školách nižších všelikým věcem vesměs prostředkem jazyka českého vyučováno. V znamenitějších školách městských, jakož byly v XVI. století Litoměřická, Žatecká, Lounská, Kralovéhradecká, Chrudímská, Pardubická a j., učilo se sice latině od učitelů na vysokém učení Pražském vzdělaných; však čeština též v nich vzdělávána. Nejpilněji pečováno o jazyk český ve školách bratrských, z nichž vynikaly v Čechách zvláště Boleslavská a na Moravě Prostějovská, Přerovská, Ivančická a Velkomeziříčská, kterouž po-

[1]) Tento nápis, jenž byl ondy v kostele Božího Těla, zní: „Léta MCCCCXXXVII zrozkazanie cziesarze Zigmunda a legatuow Basileyskych w tomto kostele ohlasseno czesky, latinsky, vhersky a niemecky. Že Czechowe a Morawane Tielo Bozie a krew pod dwogi zpusobu przigimagic gsu wierni Krzestiane a prawi synowe cierkwe."

slední zřídila paní Alena Berkovna z Lomnice pomocí Hynka z Waldšteina, a osadila ji učiteli v svobodném umění a u vyučování jazykův dospělými. Šlechticové v XV. století, kterým se nevidělo za příčinou víry své jíti do ciziny na studie, vychováni jsou doma po česku, i stalo se, že mnozí z nich, výteční postavením svým a proslulí co spisovatelé, ani latinsky neuměli, na př. Žižka, král Jiří z Poděbrad, Ctibor z Cimburka a. j. Některým z nich, aby nicméně známosti klasikův nabyli, vychovatelé přeložili některé klasické spisy řecké neb latinské, na př. Matiáš, písař pana z Kunši, Ctiborovi z Cimburka Platonovy knihy *De republica*, J. Češka synům pana Viléma z Pernšteina Výbor z mudrců a podobné.

Němčině kromě měst německých nikde ve školách nevyučováno, pročež ani duchovní výše postavení vůbec neuměli jinak než česky a latinsky, na př. Václav, opat kláštera Žďárského, kterýž r. 1542 na radě Jihlavské žádal, aby mu z té příčiny budoucně nedopisovala německy. Teprva za králů Ferdinanda I. a Rudolfa II., kteřížo, česky neumějíce, měli okolo sebe dvořany německé, dávali pánové čeští, blíž dvora a v úřadech dvorských postavení, syny své jazyku německému vyučovati, na př. pánové z Rožmberka, z Hradce, z Waldšteina, Slavatové z Chlumu a Košumberka, Berkové z Dubé a j., což však k dcerám z týchž rodů se nevztahuje, ježto na př. velmi vzdělaná paní Kateřina z Waldšteina († r. 1642), manželka Karla z Žerotína a sestra Adama z Waldšteina, nejvyššího purkrabí v Čechách, německy neuměla. Navzájem však šlechticové němečtí v Čechách a Moravě usedlí jazyku českému pilně se učili, na př. p. Henrich z Lichtenšteina (okolo r. 1560), pánové z Gutšteina a j.

Co tuto o příbězích jazyka národního v Čechách a v Moravě vypravováno, týče se v jisté míře také Slovenska. Třenice náboženské v oněch zemích nebyly zajisté bez účinku na zbratřené Slováky, zvláště od té chvíle (r. 1440—1462), co hrdinský Jiskra z Brandýsa se zbytky Táborů v Horních Uhřích se usadiv, pánem měst banských a hrabětem Šárišským učiněn jest. Stoupenci Husovi, přinesše mnohé knihy české na Slovensko, uvedli češtinu při službách Božích na

místě latiny, což po rozšíření víry Luterovy ještě mnohem více se dálo.

Ač pak v Uhřích latina byla vůbec jazykem diplomatickým, užíváno také češtiny k dopisování mezi zemany a městy a ke spisování listů v kanceláři královské. Zachovali se z té doby na př. listové čeští Jiskry z Brandýsa, daní mezi roky 1445—1465 rozličným osobám a městům na Slovensku, též listové Pankráce od sv. Mikuláše, na př. k měšťanům Prešpurským asi z r. 1445, měst Frištátu a Čechtína k Prešpurským z r. 1445 a j. Hedvika, kněžna Těšínská, vydala r. 1504 na hradě Trenčínském list český radě města Trnavy, zemané Liptovští psali r. 1529 k radě Levočské v jazyku českém atd. Král Matiáš Korvín, jenž česky mluvil, vydal mnoho listů českých z kanceláře své, na př. r. 1470 ve válce s králem Jiřím Poděbradským k pánům Českým, jiný r. 1472 ke Zdeňkovi ze Šternberka o vyhnání Poláků z Uher a j. Totéž činil král Vladislav, jenž poslal na př. r. 1490 list český Prešpurčanům v příčině opatření potravy lidu jeho válečnému a p. V archivech městských na Slovensku chovají se podnes listy a výsady české z XV. a XVI. století, ježto z části jsou v obecnosť vydány [1]).

Jako v Čechách a v Moravě obdržel toho času jazyk národní také na Slovensku vrch nad němčinou, tu kde se s ní v životě obecném sporně setkal. Němci ještě v XV. století v Krupině sami v radě městské sedali; jinde, na př. v Banské Bystřici, nechtěli Slovákům ani práva městského propůjčovati, a opět jinde, na př. ve Šťávnici, zpěčovali se (r. 1554) Slováků do cechů a chlapců slovenských do učení přijímati; ale z počátku XVII. století vše to přestalo, a Slováci v městech jmenovaných, i také v Králové Báni, v Pukanci a v v jiných městech ve stolici Zvolenské, Gemerské, Spišské, a Šarišské, nabyli převahy nad Němci; v některých místech podivným řízením němčina zcela pominula.

Netřeba dotýkati, když vědomí národní a láska k jazyku vlastenskému tímto spůsobem se zmáhala, že také k tomu

[1]) Viz H. Jirečka Sebrání či Ukázka listináře uherskoslovenského. Ve Vídni 1865.

přihlíženo, aby jazyk vůbec neporušený se zachoval a tříbil, a ve spisech aby se správné řeči šetřilo. Co onoho se týče, v tom nad jiné bedliv byl mistr Jan Hus. Znamenaje s nelibostí, kterak se čeština v Praze a jinde přimíšením slov německých od dávných let prznila, vytýkal to důtklivě Pražanům, dokládaje v hněvu vlasteneckém, že jsou za to mrskání hodni [1]. Hlasové podobní ozývali se i později. Jan Roh Domažlický († ok. 1545), proslulý opravce mnohých knih českých, a slovútný Jan Blahoslav († r. 1571) kaziče řeči české nešetrně kárali, a totéž učinil ke konci XVI. století Jiří Strýc Zábřežský ve „Zprávách a vysvětleních artikulův křesťanského učení.“

Co správnosti řeči se týče, mnozí spisovatelé vynikli tou měrou, že spisy jejich, původní i překládané, jsou vzorem výborné češtiny. Ze spisovatelů těchto na předním místě stojí Jan Hus, Petr Chelčický a Ctibor z Cimburka, pro jadrnou a právě národní řeč na slovo vzatí; Viktorin Kornel ze Všehrd, slovútný spisovatel právnický; Bartoš, skladatel Kroniky Pražské, prostě i nelíčeně psané; M. Konáč z Hodištkova, v pozdějších spisech svých; Václav Hájek z Libočan, kronikář, jehož jazyku jsou toliko některé latinismy zde onde na závadu; bratři če-

---

[1]) Píšeť o tom Hus u Výkladu na třetí přikázaní takto: „Také kniežata, páni, rytieři, vládyky, měštěné — mají sě postaviti, aby česká řeč nehynula; pojmeli Čech Němkyni, aby děti ihned se česky učily a nedvojily řeči; neb řeči dvojenie jest hotové záviděnie, roztrženie, popuzenie a svár. — A věrně, jakož Neemiáš, slyšav, ano dietky židovské mluvie otpolu azotsky a neumějí židovsky, a proto je mrskal a bil: též nynie hodni by byli mrskánie Pražené a jiní Čechové, jenž mluvie otpoly česky a otpoly německy, říkajiec: tobolka za tobołka, liko za łyko, hantuch za ubrusec, šorc za zástěrku, knedlík za šišku, rendlík za trénožku, pancéř za krunéř, hynštkop za konský náhlavek, marštale za konici, mazhus za vrchní sieň, trepky za chódy, mantlík za pláštiek, hausknecht za domovní pacholek, forman za vozataj. A kto by mohl vše vypsati, jak jsú řeč českú již změtli? tak že kdy pravý Čech slyší, ani tak mluvie, nerozumie, co mluvie.“ Viz Spisy Husovy. V Praze 1865, I, 135.

ští Jan Augusta a Jan Blahoslav, oba ozdobným jazykem nad jiné znamenitější; Kocín z Kocínetu, výborný překladatel z latiny; Pavel z Koldína, slavný spisovatel práv městských; Daniel Adam z Veleslavína († r. 1599), Jiří Strýc Zábřežský a Karel z Žerotína († r. 1636), jehož apologie ku panu Jiřímu z Hodic, jednak co se prostomilého jazyka, jednak výmluvnosti řečnické dotýče, za klasickou se pokládá, rovněž jako jeho listové důvěrní.

Ve spisech v XV. století z latiny překládaných znamenati jest mnohé latinismy, konstrukce nečeské a latinský pořádek slov, na př. v Historii Trojánské, jinak jadrnou i básnickou řečí výtečné, ve spisech Řehořem Hrubým z Jelení († r. 1514) přeložených, poněkud i ve spisech Václava Píseckého († r. 1511), Kornelia ze Všehrd († r. 1520), Oldřicha Velenského z Mnichova († ok. r. 1530), Mikuláše Konáče a j. V rozmluvách Luciánových, od Konáče přeložených, čteme na př.: život vedu svůj; nové usazovati daně; hořký však potom také života mého konec jsem nalezl a p. Časem ale vady tyto pomíjely a jazyk ve spisech téhož spisovatele tříbil se znenáhla, jakž patrno na př. ze spisů Mikuláše Konáče z Hodiškova († r. 1546), jež přeložil ve starším věku, u srovnání s těmi, kteréž byl přeložil ve věku mladším. Nejlépe pak spatřuje se zdokonalování jazyka, porovnáli se přeložení kroniky Eneáše Sylvia, jež byl r. 1510 udělal týž Konáč, s přeložením, opraveným a vydaným od Daniele Adama z Veleslavína r. 1585; aneb porovnáli se přeložení písem svatých z XV. neb z první polovice XVI. století s přeložením Nového zákona Jana Blahoslava (z r. 1564) a bible Kralické (mezi r. 1579—1593), aneb s překladem, opraveným od Sixta z Ottersdorfu a od Melantricha (r. 1560), kteřížto pozdější překladové jsou podnes hlavním vzorem správného jazyka českého.

Ježto pak jazyk český tímto spůsobem ve spisech původních i přeložených, zvláště za doby Maximiliána II. a Rudolfa II., velmi se byl zdokonalil, tedy pravdivě o něm napsal D. Adam z Veleslavína v předmluvě k svému Slováři čtyřjazyčnému (r. 1598): „Jazyk český, jak jej nyní máme vzdě-

laný, jest ozdobný, bohatý a hojný, libezný, vznešený, k vyložení všech věcí, nechť se týkají theologie neb filosofie, spůsobný a příhodný.“

Této uhlazenosti a ozdobnosti jazyka byla ovšem na ujmu slova cizí, německá i latinská, jež mnozí spisovatelé po všechen čas, i v době největšího květu jazyka na konci XVI. století, bez příčiny a nemírně v češtinu vměšovali, ač jiní důmyslní obhájcové čisté řeči nejednou dosti ostře proti nim se ozývali [1]). Slova taková jsou na př.: v Právích Starého města Pražského (asi z r. 1425): šadkauf, ubrman, kšaft, frýmark, hauzroth, šenkovati, drajlink, rotšmid (kolář) a j.; v pozdějších právních spisech: brautšac (věno), forota (zásoba), jorgelt (plat roční), erckauf (koupě rudy) a p. Ve spisech samého Adama z Veleslavína shledávají se tato cizí slova a fráse: retuňk a retovati, fedruňk a fedrovati, šacuňk a šacovati, daňk dávati (děkovati), troštovati, puntovati, z gleichu vystoupiti, prejs (cenu) pustiti, činiti vpády a štráfy (nájezdy), lerm tropiti, na špici (v čele) bojovati, na šlachtu vésti, do achtu (do kletby) dáti, v ničem folku nedávati (ne-

---

[1]) Proslulý gramatik a jazykozpytec Matouš Benešovský v předmluvě ke své „Knížce slov českých vyložených“ (v Praze r. 1587) takto o tehdejším przněni češtiny skrze slova německá píše: „Vydalť jsem tuto knížku, — abych jiných Čechův pobudil, by raději svých libezných slov užívali, nežli cizích. Že užíváme slov přimíšených, toho nečiní nedostatečnosť řeči české, než nedbanlivosť Čechů a zpozdilosť těch, kteříž ani česky ani německy dobře neumějí. — Proč medle nemám raději říci vojvoda nežli polní hejtman, úředník nežli hejtman? Opět proč mám říkati pátuch, poněvadž čechlík pěkněji zní. Sluha v ustavičném užívání v lázních bylo, a však nevím, jaká to ústa, že raději chtějí jmenovati pátknecht. Nechci všech slov německých vtroušených zbytečně a darmo sem přiváděti, zvláště toho bídného fedrovati, ježto jest nepříjemné naskrze uším a jiného rozumu nežli v německé řeči. Nebo fedr jest péro, tedy fedrovati bude perovati. K čemu to slovo Erbauuňky (Erbeinigung, slmouva dědičná), k čemu Halspant, Armpont a jiná nemotorná slova, kterým nesčíslný počet lidu nerozumí? Proč nemáme česky říci přezvědění, nežli porušené slovo pronostika, ježto zatmívá rozum a mysl? Cicero v čím jazyku má velikou poctivosť a chválu? jistě v svém přirozeném. Demosthenes také v tom, v kterém se zrodil, má dobrou o sobě pověsť, že jest byl výmluvný atd.

opouštěti), pracht (skvělost), šlak (mrtvice), gleit (průvod), kontrfekt, fortel a j.[1]). Také někteří spisovatelé ne dosti gramatiky šetřili, ano zhusta chyb gramatických se dopouštěli, jmenovitě v užívání transgresivu. Na př. v Starých letop. českých čteme: skrze nedbanlivot kuchaře, ukropiv vody do másla, oheň vzhůru vyskočil a zňal se; ukázalo se mnoho lososův, skákajíce z vlaku a tepouce se nad vodou. Bartoš Pražský píše (r. 1534); i mluvil od nich Pašek k písařům, osvědčujíce se, že atd.; V. Hájek zase: poradiv se hejtman s knížetem, času večerního hnuli se odtud. Ku konci té doby kladli již někteří také akkusativ s časoslovem negativním za genitiv, na př. nepoznati chybu, zanechati něco, a instrumentál adjektiv za lokál, na př. v dobrým a zájmeno ním, ní, nimi za jím, jí, jimi, jakož tyto chyby často se čtou ve vypsání cesty Haranta z Polžic, Fridricha z Donína a j.

Latina, kteráž byla ve válkách husitských ve školách i v úřadech poněkud nazad ustoupila a zvláště za Jiřího z Poděbrad méně byla v obyčeji, domáhala se potom opět své někdejší přednosti, k češtině panovitě se majíc. Když ke konci XV. století studium klasiků římských a řeckých ve Vlaších a Němcích znovu se povznášelo, mnozí Čechové, ve školách oněch zemí vzdělaní, latinu sobě oblíbivše, v ní jediné psali, jazyka českého klasicky prý nevzdělaného málo sobě všímajíce, jakž činil zejména Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic, slovútný skladatel básní latinských († r. 1510). Když pak někteří vychovanci latinského vysokého učení Pražského nechuť k jazyku českému zjevně pronášeli, tu přátelé jeho, pozdvihše odhodlaně hlasu svého proti nim, důmyslně i statečně ho obhajovali, zvláště Řehoř Hrubý z Jelení, Václav Písecký a Viktorin ze Všehrd [2]). Také ještě, v XVI. století znamenati bylo, jmenovitě u věcech vědeckých,

---

[1]) Ovšem i Němci vzájemně mnohé české slovo do své řeči vzali, zvláště v XV. století názvy vojenské: Bizschaele (píšťala, nyní Pistole), Haufniz (houbice), Pafesen (pavéza), Pafesner (pavézník), Possatken (posádka) a j. [2]) Viktorin Kornel ze Všehrd hájil řeči české proti útokům od protivníků na ni činěným v předmluvě ke knize sv. Jana Zlatoustého „O napravení padlého,“ r. 1495 od něho přeložené, z kteréžto památné obrany, ač častokráte již tištěné, pro po-

účinek latiny na češtinu. Hájek rád klade lat. akkusativ s infinitivem, na př.: že lidé takových krup spadnouti nepamatovali, ano i nomin. s infinitivem: Kaša od lidí v tom dospělá jest býti pravena; též slova k sobě náležitá dle latiny od sebe odtrhuje, na př.: Ta jest, řekl, kteréž hledáte, ves; vezmi tvé, které si nám přinesl, dary a p. Jan Blahoslav zase libovál sobě v tom, že kladl v češtinu slova latinská, tak že jeho Gramatika česká a Musika, oba spisy co do češtiny výtečné, slovy a průpověďmi latinskými téměř protkány jsou. I graecismi objevují se u některých spisovatelů, jako v Bilejovského Kronice církevní (r. 1537): „táborští kněží nepřestávali, učíce a skutkem rušíce mistrův," a zase; „hubení tváři své, aby se lidem zdáli postíce se a p.

Od časů Ferdinanda I. nastal jazyku českému opět zápas s němčinou, kteráž tu, kde jí prvé nebývalo, vtírala se do řízení úředního, do sněmu i do soudu zemského, ano i do správy církevní v některých místech českých. Té doby vydávali, jakož pravdě podobno, někteří úředníci proti posavadnímu obyčeji cedule řezané (listy dotazovací) v jazyku

učení mladšího čtenářstva tu výpis podáváme, „Jazyk náš český," dí Viktorin ze Všehrd, „není tak úzký, ani tak nehladký, jak se některým zdá. Hojnosť a bohatství jeho z toho může poznáno býti, že cožkoli řecky, cožkoli latině (o němčině nyní nepravím) může pověděno býti, totéž i česky. — Což se pak hladkosti jeho dotýče, nevím, by tak výmluvně, tak ozdobně, tak lahodně všecko jazykem českým pověděno býti nemohlo, jako řeckým a latinským, bychom se toliko snažili a jedni mimo druhé chvátali, bychom jej vyzdvihali, tudíž by jazyk český hojný, mnohý, vytřený a sebe světlejší viděn býti mohl a pulérovanější. — Nechť jiní, nové knihy píšíc skládají a římský jazyk, vody do moře přilévajíc, šíří; já knihy a sepsání starých a právě dobrých lidí v řeč českou překládaje, chudého chci raději obohatiti nežli se k bohatému špatnými dárky a j mu nevděčnými lísaje, pohrdán a potupen býti. To jsou i staří Římané činili, řeckému jazyku se v Athenách vyučujíc, svůj, nic řecky, než všecko latině píšíc, velebili, šířili, vzdělávali. — A my sami ze všech národův budem, kteříž svůj jazyk přirozený, dobrý, ušlechtilý, rozumný, ozdobný, bohatý a hojný, nám od Boha daný, potupíc, latinský neb německý, obojím nevděk, sobě k posměchu vzdělávati budem? Já pak — ačkoli také bych mohl latině snad jako jiní mně rovní psáti, ale věda, že jsem Čech, chci se latině učiti, ale česky psáti a mluviti."

německém, načež o sněmích r. 1554 a 1556 usnešení učiněno jest, „aby řezané cedule a ústní poselství toliko českým jazykem se dálo, jinak že nebude žádné odpovědi povinen dáti ten, kterému se taková cedule neb poselství v jazyku jiném kromě českého pošle.“ Léta 1587 nařízeno od komory královské, nejvíce Němci spravované, úředníkům horním a mincovním na Horách Kutnách, aby zprávy své k této komoře podávali v jazyku německém. Léta 1600 žádal biskup Olomoucký, kardinál z Dietrichšteina, jenž česky neuměl, proti zřízení zemskému, aby byl přijat do soudu zemského, z čehož nelibé nevole mezi sněmovníky vzešly. Roku pak 1610 učinila rada Olomoucká k hejtmanu zemskému, Karlovi z Žerotína, proti obyčeji země přípis úřední po německu, k němuž jí tento statečný obrance práv zemských dne 10. prosince t. r. důtklivě odpověděl, pohroziv jí, staloli by se to po druhé, že by se s ní již v žádné dopisování dáti nemohl [1]).

Těmito a podobnými věcmi, ježto se dály na ujmu jazyku českému a zřízení zemskému, to bylo, že stavové čeští o sněmu r. 1615 na tom se usnesli, aby již nikdo, kdo česky neumí, nebyl do země přijímán, při soudech aby se jinak nemluvilo, nežli česky, a na fary v místech českých aby nebyli již podáváni kněži a kazatelé, kteří by jazyka českého znalí nebyli.

Při všem tom však, že jazyk český co jazyk národní a zemský v zákonodárství, u vyšších úřadův a soudův, v palácech šlechty a vůbec u vzdělaném obyvatelstvu byl obecný, nevykročováno z mezí spravedlnosti a slušnosti tu, kde bylo obyvatelstvo německé. V městech a jiných osadách německých požívala němčina v úřadech, v chrámích a ve školách plného práva, na př. v Chomoutově, v Kadani, v Trutnově, v Boru a j. V Olomouci, ve Znojmě a v Jihlavě, kdež obyvatelé byli z větší části Němci, a v Brně, kdež jich bylo bez mála polovic, bylo řízení obecní i cechovní, jakž zápisy v archivech a registraturách podnes ukazují, větším dílem německé, a vkladové v knihách městských i nálezové soudní činěni jsou německy neb česky podlé toho, jak si toho

[1]) Viz ten list v J. Jungmanna Slovesnosti. V Praze 1845, str 190.

která strana žádala. V knížetstvích Krnovském a Hlubčickém, kdež lid obecný nejvíce mluvil německy, byl sice jazyk jednací o sněmě a o soudu zemském český; to však bylo jediné tím, že páni a rytíři v té krajině byli samí Moravané, německy neumějící a co statkářové téměř jediní sněmovníci. Však i tu k žádosti knížete Krnovského, Jiřího Bedřicha Braniborského, dne 2. února r. 1570 svoleno jest, aby se budoucně při soudu česky neb německy jednalo a výslechy neb komise v tom neb onom jazyku konaly, dle toho, jak stranám bude příhodno.

Školy v městech, kde bylo obyvatelstvo zároveň německé, byly též německé, a služby Boží konaly se německy a česky v rozdílných kostelích farních, na př. v Olomouci v kostele sv. Mořice německy a v kostele Matky Boží na Předhradí česky; v hlavním chrámě sv. Václava kázal jeden kanovník česky a druhý německy; v Brně byla fara u sv. Petra česká, a u sv. Jakuba německá, v Novém Jičíně byl kostel p. Marie německý a druhý kostel český, a tak to bylo i ve Znojmě a v Jihlavě.

Pravidla slušného, aby u věcech úředních ke každému mluvilo se tím jazykem, jemuž rozumí, kteréhož úřadové šetřili u řízení ústním, šetřeno od nich také v dopisování s jinými úřady, korporacemi a osobami. Rada města Olomouce, vydávajíc dle moci své městům nálezy a jiné zprávy, činila to vedlé „Knihy naučení právních z r. 1598" podnes zachované, k radám měst českých, na př. Prostějova, Přerova, Lipníka, Příbora, Zábřehu, Unčova, Šildperka a j., jazykem českým, k radě měst německých, Mor. Třebové, Šumberka, Rymařova, Potštátu, Nov. Jičína a j., jazykem německým; s radou měst, jichž obyvatelé byli obojího jazyka, dopisovala si česky neb německy podlé osob, kterýchž se dopis týkal. Taková města byla: Mohelnice (tehda s převahou česká), Litovel (více německá), Šternberk (větším dílem český), Brno a j. I s biskupskou kapitulou Olomouckou a s kláštery některými, na př. s Augustiniánským v Olomouci, s premonštrátským na Hradištku a j., dopisovala si česky.

Změny v jazyku. Rozbroje náboženské i politické v dvoustoleté době utrakvistské spůsobily znamenité změny v

jazyku, co se týče gramatických forem i dobropísemnosti, kterýmiž nabyla čeština té tvárnosti mluvnické, kterouž má posavade. Již od konce XIV. století míjely zenáhla staré prosté minulé časy, trvací i netrvací, jak viděti v listech posélacích z toho času zachovaných, a toliko v evangeliích a v biblích, v tak řečené kronice Trojánské a v několika jiných spisech šetřeno jich ještě v XV. století, až konečně v bibli Benátské r. 1506 pominuty jsou [1]. Postupem XV. století pomíjely také staré koncovky přítomného času *i* neb *u*: muši (musím) a vizu (vidím), které ve spisech Husových byly ještě obecné; rovněž *y* v množném počtu: mámy (máme), slyšímy (slyšíme) a duál časoslov: biésta, vedeta, i zájmen: jima (jim), váma (vám), jakož i zájmeno sěn m. ten, číslo prvý m. první (ve spisech Husových naposledy), kak m. jak, akkusativ ny m. nás, široké vokály *a*, *u*: dušu, ju a p. Životný nominativ jmen neživotných: klášteři, skutci a taktéž akkusativ sing. rovný nominativu zachoval se až do XVI. století, na př. jedli beránek, vymetaje běs (ďábla), a u Hájka: vsed na kůň a pojav psa a vzav jestřáb; také až do též doby trval ženský dativ na *ě* jmen mužských na *a*, na př. u Hájka: jemu jako hrdině darem dali; ženské koncovky *i* a *í* v akkus. a instrum. mužských jmen na *e*: aby sobě správci a pána volili, s panem Bohuší, slovútným panoší (Hájek), a kladeno aby místo abys, a abyšte místo abyste v 2. osobě konjunktivu.

Jiné změny v jazyku dály se znenáhla až téměř do konce XVI. století, zvláště v duálu a v dlouhých vokálech ó, ú, ý, íe a jiných zvucích. Duálu substantiv užíváno ve spisech ještě dlouho potom, když v řeči obecné byl pominul; v kronice Trojánské čteme na př.: dva hroby drahá a slavná; v bibli Pražské, Benátské, Severinské a první

[1]) Korektoři bible Benátské udělali ze starého biéše, biéchu atd. vesměs byl a byli, což jim Jan Roh Domažlický v předmluvě, kterou sepsal k Novému zákonu, přeloženému od bratra Lukáše (r. 1525), velmi za zlé pokládal, řka, že biéše znamená čas polominulý, nedokonalý, tedy latinské eram, byl ale že znamená čas pominulý, dokonalý, tedy latinské fui, čímž bytnost nedoplněná chybně proměněna jest v doplněnou.

Melantrichově (z roku 1549): dvě světle veliké, dvě rybě, s obú stranú, obě noze; v kronice Hájkově: dvě kopě, hodině, lahvici, dva koně plachá; však v druhém vydání bible Melantrichovy z r. 1556 a v bibli Kralické (r. 1579) položeno již: dvě světla veliká, dvě ryby a p. U některých spisovatelů však jeví se duál zde onde i později, na př. u Václava Březana r. 1600: dvę kole (kola) a p.

Dlouhé prosté vokály *ó*, *ú* a *ý* nalezají se ve spisech Husových a v kronice Trojánské bez změny, na př. dvór, bóh, múdrosť, pod oblohú, výmoly, nadýmání; v bibli Pražské (r. 1488) a v kronice Hájkově shledává se *uo*, *au* (zřídka ú) a *ay*, na př. buoh, doluo, pod oblohau nebeskau [1]. zabitay, ječmen byl setay; v bibli Kralické však vůbec již *ů* a *ey*: bůh swůg, smeysslel, wyheybagj.

ie neb *ié* psáno ve spisech Husových, v kronice Trojánské a ještě v první polovici XVI. století vesměs, na př. wiéce, nenié, což rozviéžete, božiému (r. 1543); v bibli Kralické ale již í: wíce, není, rozwížete, božímu.

Týmž spůsobem jako formy a zvuky měněna a opravována jest také dobropísemnosť. Hlavní a stálou opravu v ní učinil mistr Jan Hus. Aby odvaroval vady tehdejšího pravopisu, dle něhož byl týž zvuk dvěma i třemi literami znamenán (chcazzu za času), vokály zdvojovány (kraal, suu) a *y* téměř zobecnělo, vymyslil sobě dvoje znamení rozličovací či diakritické, čárku nad vokály a puntík nad konsonanty, a tím spůsobem 32 zvuků českých (ch vyjímaje) 24 písmeny latinskými jednoduše i přiměřeně poznamenal. V příčině toho vyměřil ve zvláštním spise latinském tato důmyslná pravidla dobropísmnosti české:

1. Každá hláska, kromě *ch*, psána buď toliko jediným písmenem; protož znamenány buďte měkké souhlásky puntíkem: ċ, ṡ, ż; ḋ, ṫ; ṅ, ṙ, a dlouhé samohlásky čárkou: á, é, í, ó, ú, ý;

2. hrubé ł rozeznáváno buď od jemného l;

---

[1]) Dlouhé *ú* v století XV. a na začátku století XVI. vyslovováno jest nepochybně jako *au*, pročež také tak psáno; později však přešlo v *ou*, jakž se podnes vyslovuje.

3. šetřeno buď rozdílu mezi dvojhláskami *ie* (viernie) a *ie* (míera);

4. *y* buď psáno po: h, ch, k, g; d, t; n, r, l; *i* psáno buď po ż, ṡ, ċ, c, j; ḋ, ṫ; ṅ, ṙ, l; *i* a *y* psáno buď po: z, s; b, p. v (f), m;

5. spojka, znamenající *et*, psána buď ypsilonem (y);

6. hlásky j, s, š, u a v psány buďte dvojím spůsobem takto: *g* (znage) a *i* (iako); *ſ* (ſekám) a *s* (nes); *ſ'* (ſ'est) a *ṡ* (koš); *v* (vnesu) a *u* (ruku); *v* (vienec) a *w* (dáwno).

Tato dobropísemnosť jednoduchá, určitá a důsledná, z větší části podnes obyčejná, od původce svého ihned do spisů od něho složených i do písma svatého uvedena jest, z kterýchžto spisů přešla nejprvé v hojné jich opisy, potom ale v knihy tištěné a znenáhla v celou literaturu českou.

Však vedlé té opravené dobropísemnosti byl po všechno XV. století, ano i v století XVI. starší složený pravopis též v obyčeji. Psánoť na př. v Evangeliích r. 1442: czoz, otcze, przigeti, vslyssechu, knyemu a p. V knihách tištěných pravopis Husův zvláště s počátku pro nedostatek čárkovaných a puntíkovaných liter zdlouhavě se ujímal, na př. v kronice Trojánské (r. 1468) a v biblích Pražské a Kutnohorské. V bibli Benátské (r. 1506) shledávají se samohlásky čárkované dle Husa i zdvojnásobované: wznaassel se, podlee, hybij, nocij; po sykavkách, ježto v ní jsou vždy složeny, kladeno vesměs *y*: vczynil, dussy, stworzyl. Do některých spisů tištěných z 1. polovice XVI. století vmísilo se také německé *tz* za *c*: tzizie (cizí), z Postupitz a p. Zvláště nesprávný jest pravopis v kronice Hájkově. Tu kladou se sykavky háčkované i složené, t. *č* a *cz*, *ř* a *rz*, dlouhé vokály jednoduché i složené, *ie* za ě (miel), *ij* za í (lesnij), *ú* za *ó* či *uo*: lotú, provazcú, *tz* a *tc* za *c*: tisytz, střewitz, owotce; *y* píše se po *ř*, *ž* a *š*: rzykagij, żywota, lepssych, i před *a* na začátku slova: yaky, yarnij.

Přičiněním Jana Roha z Domažlic a kněží Beneše Optáta a Petra Gzela (r. 1533), zvláště pak učeného bratra mor. Jana Blahoslava upravena jest dobropísemnosť česká tak, jak ji shledáváme v bibli Kralické, a jak se jí od

té doby téměř bez proměny užívalo až do vydání mluvnice Dobrovského r. 1809. Hlavní pravidla té dobropísemnosti vůbec „bratrská“ zvané, byla: dlouhé prosté samohlásky: á, é, j (místo Husova í), ó (vůbec ů), ú, ý; háčkované sykavky: č, ř, š, ž; ď, ň, ť; dvojhláska ě; *y* po souhláskách hrdelních h, ch, g, k, po r, *ł* a po c, s, z; *i* po sykavkách č, š, ž, též po ř, l a j; *i* a *y* po retních: b, p, w (f), m; zavřené *v* na začátku slova a spojka *y* (*et*), jako psal Hus.

Dialektických zvláštností bylo po všechnu tuto dobu v Čechách i na Moravě hojnosť. V západních Čechách užíváno již tehda jako nyní adjektiv přivlastňovacích na ovo a ovic: orlovo dráb, syn Ješka Hladičovic (r. 1528) a časoslova bul místo byl: bul u mne u zpovědi (v Budějovicích r. 1559). Hájek užíval dialekticky slov krádež, loupež a povodeň v mužském pohlaví: velicí povodňové (jako v Kralodv. Rukopise), krádežové, též Starý Boleslav (město), kladl v násloví před *o* přídech *v*: vobecný, voznamte, aby voblech (ohluchl) a p. Na Moravě říkali již tehda klouč (u Hulína) a klúč (u Strážnice) místo klíč, peň m. pařez, pět koláčí m. koláčů, včilí neb včiličky m. nyní neb teď, nechtějou, spijou (spí), látati m. spravovati, on půjde spěšnější m. spěšněji a p., jakož to vše vytýká statečný obhájce čisté řeči písemné, Jan Blahoslav (r. 1571) [1]).

4. Dějiny literatury.

Jazyk český po vítězství, jehož došel v půtce o hlasování u věcech učení Pražského, velice sice okřál a ve správě obecní, církevní a státní trvale se zmohl, však literatura u výkvětu svém, k němuž dospěla ve XIV. století, na dlouhý čas zaražena jest. Neustálé spory o náboženství, války a nepokoje, ježto s nevelikým přetržením až do poslední čtvrti XV. věku trvaly, nedaly literatuře se povznésti, a teprv po navrácení míru za krále Vladislava II. (ok. r. 1480) znenáhla se křísila. Spisy z té hlučné doby dotýkaly se

[1]) Viz J. Blahoslava Gramat. česká. Ve Vídni 1857, str. 338 a A. V. Šembery Základy dialektologie českoslov., str. IV. a 37.

větším dílem věcí církevních a kacířství, a nemajíce kromě několika ani původnosti ani důkladnosti do sebe, zůstaly patrně za spisy předešlého století. Však od sklonku XV. věku zpustlé pole písemnictví českého zase pilněji se vzdělávalo; jednak jsou některé klasické spisy římské a řecké přeloženy, jednak některá původní díla. zvláště právnická, sepsána; v druhé však polovici XVI. století spisovatelství tou měrou se zvelebilo, že té době, v níž psali Pavel z Koldína, Jan z Kocínetu a Daniel Adam z Veleslavína, dáno od některých spisovatelů pozdějších jméno „zlatého věku," a spisům mužů těchto pro vzornou správnosť jazyka jméno „spisů klasických."

Mámeli zřetel k hlavním částem literatury, jeví se nám vůbec asi v tomto spůsobu:

V mluvnictví na prvním místě stojí dobropísemnosť Husova, ok. r. 1406 sepsaná, která jest základem posavadního pravopisu českého a zároveň stálou památkou důmyslu a nevšední učenosti původce svého. Léta 1533 sepsali kněži Beneš Optát a Petr Gzel dobropísemnosť, od Husovy v některých věcech rozdílnou, a spojivše s ní Etymologii Václava Filomáta, pod jménem „Gramatiky české" v Náměšti ji vydali. Títéž spisovatelé složili i jinou menší dobropísemnosť, nazvanou „Isagogicon" (r. 1535). Po nich slovútným se učinil v literatuře mluvnické Jan Blahoslav, jenž sepsal obšírné kritické vysvětlení ke gramatice Optátově a Filomátově, a pod jménem „Přidání ke gramatice české" výtečnou syntaxi s hojnými příklady, zření maje i k k jiným řečem slovanským, jakož je měl před ním Zikmund z Jelení a po něm Matouš Benešovský. Mimo to ve spise „Musika" nejprvé vyložil pravidla časoměrné prosodie české a naučení, jak se mají skládati písně. Kněz Matouš Benešovský podal ve své gramatice cís. Rudolfovi II. oddané (r. 1577) vzory deklinací a konjugací začátečníkům. Konečně vynikl co gramatik Vavřinec Benedikti z Nedožer, kterýž vzdělal jazykem latinským neúplnější mluvnici českou (r. 1603), co naučení o formách a skladby se týče, a taktéž pravidla prosodie časoměrné (r. 1606).

Co do lexikografie, jmenovati náleží glosář **Brněnský** v knize **Catholicon** asi z r. 1420, slovář Jana z Rokycan († 1471) a několik sebrání slov botánických, slovník Jana Vodňanského, nazvaný **Lactifer** (tišt. r. 1511) a výtečný **porovnavací slovník** čtyř jazyků: řeckého, latinského, německého a českého, jejž sepsal **Zikmund Hrubý z Jelení** (r. 1537), co první dílo tohoto způsobu v literaturách vůbec. Později (r. 1560) složil **Tomáš Rešel** slovník latinskočeský dle kmenů ku potřebě mládeže a Dan. Adam z Veleslavína důkladný slovník čtyřjazykový, nazvaný *Silva quadrilinguis* (r. 1598).

Umění básnické v tomto dvoustoletí zůstalo, co do věci i co do formy, daleko za básnictvím věku předešlého, jsouc s nepatrnou výjimkou pouhé rymování, prázdné vyššího nadšení a hlubších myšlének. Válkami husitskými veškeré básnictví umlklo, a toliko se ozývaly **písně válečné** na podněcování lidu bojovného a **písně satyrické** na protivníky v náboženství. Onoho spůsobu jsou na př. pověstná píseň Táborská: „Kdož jste Boží bojovníci“ a píseň o vítězství před Ústím: „Slušíť Čechuom zpomínati“; spůsobu tohoto píseň na mnichy: „Vlka poznáš po srsti,“ „Když lev umřel pravú túhú,“ „Žaloba na Husity“ (r. 1417): „Všichni poslúchajte“ a pozdější (z r. 1491) na Pikharty: „O svolání pikhartské“ a j. Některé písně, aby snáze obliby a rozšíření došly, skládány jsou k starším vůbec známým nápěvům písní národních, na př. „Bitva před Ústím“ k nápěvu písně: „Ej nuž važme,“ taktéž píseň o Zikmundovi Korybutovi a některé jiné.

Po utišení válek náboženských v druhé polovici XV. století objevují se již některé básně, zejména **písně milostné**, zachované v archivu Třebonském, na př. Píseň Závišova o milosti, aneb „Račtež poslúchati, panny a panié“ a j., z kterýchžto písní některé skládány jsou nepochybně u věku předešlém. Mnohé z nich jsou pouhé přepisy **písní národních**, jichž že hojnosť v lidu tehda kolovalo, potvrzují začátky písní takových, v knihách XVI. století zaznamenané, na př.: „Já v noci nespím,“ „Mé rozmilé srdce,“ „Proč kalina

v struze stojí" [1]), a na konci Zrcadla moudrosti sv. Crhy z r. 1516: „Budemeli hubičko svoji?" Některé z těch písní jsou ještě nerymované jako písně Rukopisu Kralodvorského, zejména v rukopise Třebonském: „Utkal panic pannu — Šla dva tovaříše — Viémť jednu dúbrávku" a j. Nejvíce po všechnu tu dobu skládáno písní duchovních. I Hus složil některé, jmenovitě píseň: „Živý chlebe, kterýž s nebe"; zvláště mnoho ale jich sepsali bratři čeští od početí až do skonání jednoty jejich. Co zpěvci duchovní prosluli: Matěj Kunvaldský (r. 1500), bratr Lukáš (r. 1528), Martin Michalec († 1547), bratr Wolf († 1548), Jan Augusta, jenž sepsal svazek písní nábožných (r. 1548—1562), Jan Blahoslav, Adam Šturm Hranický, Jiřík Štyrsa, Jan Červenka (dle Blahoslava skladatel výtečný), Martin Zámrský, Jiří Strýc (r. 1590), Daniel Levínský (r. 1630), J. Kaška Vysokomýtský a j. [2]). Tyto písně sbírány jsou v kancionály, ježto od počátku XVI. století množstvíkráte tištěny, ku potřebě literátů v kostelích opisovány a skvostnými malbami ozdobovány jsou.

Básnictví epické, ač můželi v této době o něm řeči býti, zachováno toliko v nepatrných zlomcích kronik rymovaných a v některých popisech příběhů domácích, jakož jsou: Počátkové husitství, Příběhy r. 1419 a 1420, satyrické rozmlouvání Václava s Havlem a Táborem o Čechách (r. 1424), zlomek z Prokopovy Nové kroniky (r. 1459), o válce s Uhry (r. 1468) a zpěvy z dějin uherských o Michalu Siladim (r. 1460), o Mikuláši Zriním (r. 1566) a j.

Alegorické básně složeny jsou dvě v 2. polovici XV. století: Ctibora z Cimburka Hádání lži a pravdy a Hynka z Poděbrad Májový sen; onano, psána jsouc řečí nevázanou, větší platnosť má, co do jazyka, nežli co do poesie; tato

---

[1]) Jungmannova Hist. lit. č. 1849, str. 139. [2]) Některé písně od českých bratrů složené zpívaly se jako písně světské; na př. Augustova píseň: „Ej jak jsou milí tvoji příbytkové," zpívala se jako píseň: „Jižť pan Zdeněk z Konopiště jede;" též Blahoslavova píseň: „Patř každý, jak na světě" a Michalcova: „Kdož pod ochranou Nejvyššího," měly melodie světské. J. Jireček v Časop. Mus. na r. 1862, str. 59.

však vyniká zde onde živými obrazy a jistou barvitostí, jest ale vesměs příliš smyslná.

Zdařilou báseň naučnou zůstavil neznámý skladatel pod jménem Rada všelikých zvířat, ježto v sobě zavírá rozpravy zvířat s člověkem a ku konci každé rozpravy naučení mravné, vzaté z povahy toho zvířete, které k člověku mluvilo a odpověď člověka ke zvířeti. Kromě těcho bájek původních jsou od nepovědomého spisovatele snad již u věku minulém Bájky Esopovy přeloženy a ok. r. 1487 tiskem vydány, jakož i Konáč z Hodiškova indické Bájky Bidpajovy v řeči nevázané z latinského na česko vyložil a s titulem „Pravidlo lidského života“ vydal (r. 1528); jiný spisovatel přeložil z latiny bájky, nazvané: Zrcadlo moudrosti sv. Crhy (Quidenonského) r. 1516. Za básně naučné poněkud pokládati lze také „Naučení mladému hospodáři“ a „Kupidovu střelu“ Šimona Lomnického, kterýžto veršovec (od r. 1585—1621) složil též mnohé písně světské i duchovní.

Konečně připomenouti sluší některé nábožné básně dramatické. Jedna z původních jest hra o sv. Václavu, ježto r. 1567 u jesuitů v Praze provozována byla, a komedie P. Kyrmezera o bohatci a Lazarovi, o vdově a o Tobiáši (r. 1575); z přeložených zvláštního oblíbení došla: Judita, z německého na česko převedená Konáčem z Hodiškova; „Hra pěkných přípovídek,“ od téhož přeložená z Boccaccia; komedie o Zuzaně, o králi Šalomounovi (r. 1571), o žebrácích (r. 1573) a některé od Š. Lomnického.

Skladatelé těchto básní spravovali se vůbec počítáním slabik a rýmovali obyčejně dvé veršův spolu, k rytmu málo přihlížejíce. Toliko v písních užili někteří básníci formy umělejší, na př. v Žalobě na Husity a ve válečné písni: „Kdož jste Boží bojovníci,“ v nichž lze štrofu třídílnou rozeznati; taktéž v Závišově písni o milosti, v Klevetníku, v Zlém muži a v mnohých písních duchovních, tištěných v kancionálech.

Od konce XV. století, kdežto básnictví latinské od některých učenců českých, jmenovitě od Bohuslava z Lobkovic, s oblibou vzděláváno, přenešeny jsou také antické formy

důkladně tehdejší dějiny české. Mikuláš Konáč z Hodiškova přeložil kroniku českou Eneáše Sylvia (r. 1510), jdoucí do r. 1458; Martin Kuthen ze Šprinsberka sepsal „Kroniku o založení země České“ až do Ferdinanda I. (r. 1527); Bohuslav Bilejovský složil „Českou historii církevní,“ v níž vypravuje po kališnicku příběhy až do r. 1532. Nejpamátnější však spis historický z té doby jest Kronika Česká kněze Václava Hájka z Libočan, (vyd. r. 1541), báječná sice a kališníkům nemilá, ale pro jednoduchý spůsob vypravování a jazyk prostonárodní velmi oblíbená. Po Hájkovi jali se kroniku českou psáti učení mužové Zikmund z Puchova a Prokop Lupáč, díla však nedokonali [1]). Platnou pomůcku k dějinám toho času podali Sixt z Ottersdorfu, jenž vylíčil příběhy nepokojných let 1546 a 1547, a Jiří Závěta ze Závětic, kterýž vypsal děje z r. 1611—1617. Zvláštní pak zběhlosť v dějinách českých osvědčil Daniel Adam z Veleslavína v obšírné předmluvě ke kronikám Eneáše Sylvia a Martina Kuthena r. 1585 od něho vydaným, a poněkud i v Kalendáři historickém.

Spisů historických o jiných národech sepsáno v XVI. století dle cizích vzorů, latinských a německých, nemalé množství. Burian Sobek z Kornic přeložil (z lat.) Jana Kariona „Kroniku kronik“ (dějepis obecný), Václav Plácel z Elbinku „Historii židovskou“ (r. 1592), Sixt z Ottersdorfu „Začátek tureckého císařství,“ a Jan Kocín z Kocínetu s D. Adamem z Veleslavína „Kroniku novou o národu Tureckém“ (r. 1594), prvé pak již (r. 1565) neznámý překladatel Kroniku tureckou Michala Konstantinovice.

Od rozšíření knihtiskařství vydávány jsou po různu zprávy o příbězích znamenitých tu a onde zběhlých, z nichž povstaly zprávy periodické o událostech téhož času čili Noviny. Nejstarší zpráva taková, týkající se sjezdu tří králů, vyšla o sobě r. 1515; první noviny pravidelné počaly se vydávati r. 1597 měsíčně.

---

[1]) Tak svědčí Petr Kodicil z Tulechova r. 1588. Viz Časopis Mus. na r. 1862, str. 306.

S nemalým oblíbením vzdělávali někteří spisovatelé genealogii královského rodu, šlechtických rodin českých a moravských a životy mužů znamenitých. Nejpilnější genealog byl Bartoloměj Paprocký z Glogol, rodem Polák († 1617), jenž sepsal Zrcadlo markrabství Moravského (r. 1593), Posloupnosť knížat a králův Českých (r. 1602) a Rodopis čili štambuch slézský. Václav Březan vzdělal krátký rodopis pánů z Rožmberka a život Viléma z Rožmberka, M. Kuthen kroniku Jana Žižky, Jan Blahoslav život Jana Augusty, Prokop Lupáč život cís. Karla IV. a jiní život J. Husi, Bohuslava ze Švamberka a jiných mužů.

Pro lepší poznání vlasti České a Moravské vzdělány jsou také některé mapy. První mapu Českou vydal r. 1517 Mik. Klaudián v Normberce, kteráž přidána jest r. 1537 k historii církevní Bohuslava Bilejovského; Moravská první mapa vyšla na světlo r. 1595 přičiněním Jana Hynka z Velenova. Václav Lebeda z Bedršdorfu vzdělal r. 1610 první, ač kratičké vypsání království Českého.

Známosť cizích zemí a národů šířila se popsáním cest od některých Čechů vykonaných. Šašek Mezihorský popsal putování Lva z Rožmitálu do západní Evropy (r. 1466), Adam Bakalář cestu Martina Kabátníka do Jerusaléma a do Egypta (r. 1491) a Jan z Lobkovic pouť do země zaslíbené, jiš předsevzal r. 1493. Kteřížto tři cestopisové mnoho pěkného i poučného v sobě obsahují. Podobná vypsání cest na východ vykonaných učinili v XVI. století Prefát z Vlkánova (r. 1546), Vratislav z Mitrovic (r. 1591) a Harant z Polžic (r. 1598), a potom r. 1608 Fridrich z Donína. K poznání cizích zemí přičinila také nemálo „Kosmografia Česká," kterouž z části původně vzdělal a z části dle spisu Šebest. Münstera přeložil Zikmund z Puchova (r. 1554); též k tomu přispělo vypsání země Ruské, od Matouše Hosia Vysokomýtského přeložené, i vypsání plavby do Ameriky (Brasilie), převedené na česko z latiny od Pavla Slováka a Matěje Cyra.

Filosofických spisů původních nevynesla tato doba ovšem žádných, jsouť ale některé na česko přeloženy,

zejména: Řeči z hlubokých mudrcův, Senekova rozmluva o čtyřech hlavních cnostech, Petrarkovo rozmlouvání mezi mudrcem a nedoukem, i jeho knihy o léku proti štěstí a neštěstí; též Naučení mudrcův o spravování a soudech lidských, Jana Jov. Pontána knihy o statečnosti válečné a v. j.

Umění lékařské a přírodovědecké po všechnu dobu pěkně prospívalo. V bylinářství i léčitelství vynikal nejprv mistr Křišťan Prachatický, vzdělaný ku konci století XIV. na vysokém učení Pražském, jenž sepsal první známý herbář (r. 1416) a důkladné knihy lékařské (tišt. r. 1544). Jiný herbář či zelinář vzdělal Jan Černý, lékař Litomyšlský, jejž vydal r. 1517 Mik. Klaudián, lékař Mladoboleslavský. Největší však rozšířenosti došel a potřebám lidu nejlépe vyhověl oblíbený posud herbář či bylinář Petra O Mathioly, jejž ponejprv (r. 1562) z latinského originálu přeložil Tadeáš Hájek z Hájku, a potom (r. 1596) dle vzdělání německého Adam Huber z Riesenbachu a Dan. Adam z Veleslavína. Slovútný Adam Zalužanský vložil do svého spisu latinského „*Methodus herbaria*“ (r. 1592) také česká jména bylin. Co se týče jiných spisů lékařských, vydal J. Černý Naučení o moru a Klaudián první spis o babictví (r. 1519). Za krále Ferdinanda I. přeložil Hynek Krabice z Weitmile obšírnou „Knihu o zdraví,“ sepsanou latinsky od Jana Koppa z Raumentálu, životního lékaře jmenovaného krále, a později (r. 1587) Adam Huber z Riesenbachu podobný spis Henricha Rankovia. Tomáš Jordán z Klausenburku, lékař stavů moravských, sepsal latinsky knihu o moravských vodách hojitelných, již Ondřej Zborský na česko vyložil.

O lékárnictví vzdělal ku konci XV. století příhodný spis jistý františkán Brněnský, a r. 1496 přeložil Matěj z Mýta spis podobný, nazvaný „Světlo apatekářův;“ Adam Zalužanský pak sepsal (r. 1592) „Řád apatekářský“ a „Ceny lékařství“ čili taxu lékárnickou.

Alchymií za časů krále Rudolfa II. oblíbenou zanášel se zvláště Bavor Rodovský z Hustiřan, jenž sepsal rozpravu „O požehnaném kamenu filosofském“ a „Řeči starých filosofů.“ (Oba spisy v rukopise).

Počtářství vztahovalo se jediné k potřebám ve školách nižších a v životě obecném. Vydány jsou Nové knihy o počtech (r. 1558), Jiřího M. Brněnského Umění matematické (r. 1567), Jiřího Görla z Görlšteina Aritmetika z němčiny přeložená (r. 1577) a Simeona Podolského Knížka o měrách zemských (r. 1617).

Umění hvězdářské a astrologické toho času zavíralo se vůbec v kalendářích, minucích a almanaších i pranostikách. Kalendáře takové a minucí vydávali profesoři hvězdářství a matematiky na vysokých školách Pražských a jiní učenci, z nichž nad jiné slovútní byli: Mikuláš Šud z Semanína (od r. 1542—1558); Tad. Hájek z Hájku (od r. 1558), Šimon Proxen ze Sudetu († 1575), Václav Zelotýn z Krásné Hory (od r. 1547—83), Petr Knížka, řečený Kodicil z Tulechova († r. 1589), Jan Straněnský (od r. 1553—76), Adam Huber z Riesenbachu (z r. 1589—1591), Adam Zalužanský z Zalužan (r. 1596), Martin Bacháček († r. 1612) a j. První kalendář tištěn r. 1489 u Mik. Bakaláře v Plzni, však nezachoval se; první minucí s jarmarky vydána r. 1562, první kalendář k psání r. 1575 [1]).

Právnictví velmi pilně a s prospěchem po všechnu dobu se vzdělávalo. Tím, že jazyk český ve správě zemské obecným se stal a také v radě městské všude náležitého místa došel, nastala potřeba, aby knihy, práv a správy zemské se týkající, jednak se spisovaly jednak překládaly. Již ok. r. 1425 sepsána jsou Práva Starého města Pražského dle práv a výsad latinských z doby králů Jana a Karla; brzo potom objevuje se přeložené právo Majdburské, právo Brněnské a Výpovědi rady Brněnské, vzdělané dle výpovědí latinských ze XIV. století, a taktéž Právo horní [2]). Od časů krále Vladislava II. (r. 1471—1516) stal se jazyk český jazykem zákonodárným, z něhož pak záko-

[1]) Viz Fr. Palackého rozpravu: „O pranostikách a kalendářích českých" XVI. století v Časop. Mus. na r. 1829. I, 33, a I. J. Hanuše Písemnictví české hvězdoslovné, v tomtéž Časop. na r. 1862, str. 231 a 298.
[2]) Rukopisové těchto práv jsou vesměs teprvé z XV. století; však pravdě podobno, že to neb ono právo přeloženo jest již ve století XIV.

nové překládáni jsou na německo. Léta 1481 sepsal Ctibor z Cimburka Moravské zřízení zemské vůbec Kniha Tovačovská zvané. R. 1500 vzděláno z rozkazu krále Vladislava II. přičiněním Albrechta Bendla České zřízení zemské a vydáno téhož roku a potom s mnohými přídavky ještě několikrát. Zřízení zemské markrabství Moravského na sněmě upravené, vydáno ponejprv r. 1516, později též několikrát. Léta 1536 dokonána jsou po mnohaletém rokování sněmovním Práva městská skrze Brikcího z Zlicka, a podruhé opět po mnohých poradách vzdělána jsou skrze Pavla Koldína r. 1579, kterážto práva, založená dílem na právě římském, převyšují jadrností a správností jazyka veškeré jiné spisy právnické. Kromě toho snešeno jest o sněmích Zřízení o mincích (r. 1561) a Řád horní Rudolfa II., a učiněno Narovnání o hory krále Ferdinanda I. (r.1534) a Maximiliána II. (r. 1575).

Z prací soukromých nad jiné vyniká dílo Viktorina Kornelia ze Všehrd: Knihy devatery o právích a soudech země České, kteréž složeno jsouc r. 1500, jest kromě práv Koldínových hlavním příkladem a zřídlem jazyka právnického. V 2. polovici XVI. století přeložil nejmenovaný právník výtečně Instituce Justiniánovy, teprv nedávno objevené. Konečně připomenuta buď tak řečená kniha Drnovická (z r. 1523), obsahující výpisy z moravského zřízení zemského a soudního.

Mnohé války vedené v XV. století byly podnětem ku vzdělání práv a nařízení vojenských. L. 1413 sepsal k rozkazu krále Václava IV. Jan Hájek z Hodětína Právo vojenské a ok. r. 1422 Jan Žižka známý Řád vojenský; ku konci pak století XV. složil proslulý vůdce Václav Vlček z Čenova Naučení o šikování vojska pěšího i jízdného.

Velkou platnost ke studium starého práva a starých obyčejů, zřízení politického a jazyka jednacího, mají knihy půhonů a nálezů soudů zemských (od r. 1409—1620 a výše), zápisy sněmovní (nejstarší z r. 1415), desky zemské, knihy městské, naučení, dávaná od vyššího práva (na př. rady Olomoucké a Brněnské) soudům nižším, řádové policejní, mandátové a instrukce mnohých vrchností ke

svým úředníkům a poddaným a p. Příkladem správného jazyka kancelářského a dílem i výmluvnosti státnické jsou psaní mnohých osob znamenitých v úřadech státních postavených, z nichž zvláště vynikají v století XV. psaní Alše Holičského ze Šternberka († r. 1455), kancléřův královských Kašpara Šlika a Prokopa z Rabšteina, Lva z Rožmitálu, Jošta z Rožmberka, biskupa Vratislavského († r. 1467), jenž sepsal králi Jiřímu spis o potřebě, aby s národem Českým k církvi římské se přidal a spis o spravedlnosti a nespravedlnosti; též psaní Ctibora z Cimburka († r. 1494), a ve století XVI. psaní Viléma z Pernšteina († r. 1521), Viléma Prusinovského z Víckova († r. 1572) a Stanislava Pavlovského († r. 1598), biskupů Olomouckých, Karla z Žerotína († 1636) a j.

Ku potřebě úředníkům v kancelářích sepsali tituláře a formuláře Brikcí z Zlicka (r. 1534), Šud z Semanína (r. 1547), Sixt z Ottersdorfu a Šebestián Fouknár z Fonkenšteina (r. 1589).

Nejpilněji oddávali se Čechové i Moravané spisování knih náboženských. „Hus (dí Palacký) tou měrou na mysl jejich působil, že potom ani za století nemohli se zpamatovati a z toho vybaviti; povzneslali pak se kdy mysl jejich do říše duchův a myšlének, hledali a nacházeli tam vždy jen nekonečné otázky o církvi a kacířství, o slovu Božím a Antikristu, o svátosti oltářní a o kalichu, o právech a povinnostech hierarchie a t. d., a jednak tím, že ustavičně provozovali řemeslo vojenské, opomíjeli vzdělávati nauky myslné, přírodní a historické."

Ježto učení Husovo hlavně vedlo ku čtení písma svatého, stalo se, že jak celá bible, tak i některé části její, jmenovitě nový zákon a žaltář, mnohokráte s textem původním jsou porovnávány, opisovány a potomně tištěny. Nejprvé předsevzal takovou revisi Hus, porovnal text tehdejší s latinskou vulgátou z konce XI. století, podlé korektora opravenou, změnil v něm, co v této jináče byl shledal, a pominul výklady některé, jichž ve vulgatě nebylo [1]; ve formách jazyka však

[1] Jos. Jireček upírá (v Časop. Mus. na r. 1864, str. 386), že by Hus byl bibli opravil, maje za to, že ji opravili přivrženci jeho po

změn nečinil [2]). Po Husovi přehledli bibli i někteří jiní, pročež Dobrovský rozeznává čtvero recensí biblí, jichž od r. 1409 do r. 1488 zachovalo se výše 20 exemplářů, větším dílem pěkně psaných a miniaturami ozdobených. Nový zákon upraven jest znovu ok. r. 1435 mistrem Lupáčem, a došlo ho na nás z doby od r. 1409 do r. 1475, kdež ponejprv tištěn, výše 25 exemplářův.

Od početí knihtiskařství v Čechách, kdežto sobě každý bibli snáze opatřiti mohl, učenci v opravování a nakladatelé u vydávání písem svatých tím větší píli osvědčovali. Od r. 1488 do r. 1620 bible patnáctkrát nákladně vydána jest, z kterýchžto vydání Pražské z r. 1488, Kutnohorské z r. 1489 a Benátské z r. 1506 náleží v prvotisky. Nový zákon v témž čase (od r. 1475—1620) vydán 26 krát, o to šestkráte (do r. 1526) co prvotisk.

Znamenitější změny učiněny jsou, co jazyka se týče, v bibli Benátské od opravců Jana z Žatce a Tomáše Molka z Hradce Králové pominutím starých časů minulých a v bibli Melantrichově, vydané r. 1556, skrze Sixta z Ottersdorfu, pročež nakladateli uštipačně vytýkáno, že bibli „zmelantrichoval.“ R. 1577 uvázalo se osm bratří českých pod ochranou Jana z Žerotína, pána na Náměšti v Moravě, v nové pře-

---

jeho smrti, a že předmluva, zachovaná při bibli Šafhauské (asi z r. 1460) a bibli Musejní (z r 1462), v níž Hus o práci své revisorské zprávu dává, psána jest od některého z těchto opravovatelů. A však předmluva ta, vytištěna při Ortografii Husově, vyd. ve Vídni r. 1857, tr. 44, srovnává se, co do spůsobu psaní, na vlas s předmluvami neb s pravidly Husovými při jiných jeho spisech, jmenovitě při Výkladu, Svatokupectví a Postille (viz Spisy Husovy, vyd. od K. J. Erbena I, 359 a 478 a II, 440); pročež kdo tyto předmluvy spolu porovná, nemůže o společném jich původci, a tudíž o revisi písma svatého Husem vykonané té nejmenší pochybnosti míti. [2]) Mylně nazývají někteří Husa obnovitelem či reformátorem jazyka. Hus v bibli i v evangeliích v Postille přiváděných bedlivě šetřil forem starožitných, ač jich za jeho doby již neužíváno. V jeho Výkladu na páteř i v Postille čteme na př.: mluvieše, modléše, bieše umřěl, ostříehachu, vecechu, pravi vám, vizu, jenž velítá (duál), aby lučeli (házeli), neroď plakati, prvý, všelikaký a p.

kládání písem svatých z původních jazykův, hebrejského a řeckého, a vykonavše toto dílo od bratra Blahoslava († r. 1571) navržené a započaté, v 15 létech, trvanlivý pomník theologické učenosti své i důkladné znalosti jazyků sobě zůstavili. Nový zákon v XVI. století třikráte znovu přeložen jest, od bratra Lukáše z Prahy pomocí Jana Roha Domažlického r. 1524, od kněží Beneše Optáta a Petra Gzela r. 1533 a od bratra Jana Blahoslava r. 1564.

Ze Svatých otců převedl na jazyk český Řehoř Hrubý z Jelení některé drobnější spisy sv. Jana Zlatoustého, sv. Řehoře a Basilia, též Životy svatých Otců, kteří přebývali na poušti. Kornel ze Všehrd přeložil Knihu sv. Jana Zlatoustého o napravení padlého (r. 1495) a jiní nejmenovaní v XV. století některé traktáty sv. Isidora, Augustina, Jeronyma a Cypriána. V století XVI. však, zvláště od časů Luterových, patristika téměř naprosto zanedbána jest.

Postil čili sbírek kázaní na neděle a svátky sepsáno několik, jazykem i výmluvností kazatelskou výtečných. Památná jest zvláště postilla Husova z r. 1413, čtyřikráte tiskem vydaná, Rokycanova z r. 1470 (rukopis) a Mart. Fil. Zámrského, vyd. r. 1592. Katolíkům sepsali postilly Tomáš Bavorovský (r. 1557) a jesuita Š. V. Scipio (Berlička, r. 1618). J. Straněnský přeložil z němčiny Postillu mládeže (r. 1546). Mimo postillu sepsal J. Hus Výklad na Věřím, na Desatero přikázaní a na Páteř, a jiní duchovní sepsali kázaní o sobě, nedělní i sváteční, též k pohřbům a jiným příležitostem.

Ze spisů vzdělavacích na předním místě jest Husova Dcerka aneb poznání pravé cesty k spasení (z r. 1414) a Provázek třípramenný (z r. 1411), kniha Tomáše Kempenského o následování Krista Pána (přelož. r. 1498), Erasma Roterodámského o křesťanském hotovení se k smrti, Jiřího Melantricha Studnice života (r. 1554), J. Straněnského Almanach duchovní, V. Rvačovského Knížka zlatá (r. 1577), též spisy Havla Žalanského (z r. 1605—1620) a jiné.

Nejhojnější všech spisů náboženských byli v století XV. a v první polovici století XVI. spisové dogmatičtí a polemičtí, týkající se večeře Páně, ostatků svatých, víry bratrské,

vyznání Augšburského a t. d., jakož jsou na př. Husův traktát o devateru zlatých kusech, o šesti bludích, o odúmrtí a o svatokupectví, M. Šimona z Tišňova o nepříhodnosti přijímání pod obojí (r. 1428), Jana Rokycany traktát o přijímání pod obojí (r. 1465) a Hilária Litoměřického odpovědi na něj (z r. 1468), listové bratří Boleslavských k Habrovanským (mezi r. 1526—1540), spor Jana Augusty s kališníky a množství jiných spisů podobných, z nichž některé potomně na zmar přišly, na př. traktátové mistra Protivy, k nimž se táhne P. Chelčický.

5. Spisové znamenitější.

A) Mluvnictví.

a) Dobropísemnosti, mluvnice a jiní spisové jazykouční.

1. M. Jana Husi Dobropísemnosť česká. Obsahuje Abecedu, napsanou písmeny: A, b, c, ċ, d, ḋ atd., kdež Hus ponejprv znamení diakritických (puntíka a čárky nad literami) užil, a pak slovy: „A bude celé ċeleḋi dáno ḋedictwie, ey farář, genž a t. d.," načež položena jsou zevrubná pravidla latině sepsaná, jak se má pomocí dotčených znamení prostě a správně česky psáti. Ku konci přidány jsou za příklad psání: Páteř, Zdráva Maria a Věřím. Tato dobropísemnosť, nalezena r. 1827 Fr. Palackým v archivě Třebonském, vydána jest s přeložením českým ve Vídni r. 1857. Táž abeceda, bez pravidel pravopisu, však s průpovědmi katechetickými a mravními, psaná v Ústí dne 26. června 1414, chová se v c. k. dvorské bibl. Vídenské a vydána jest bez průpovědí v Slabikáři Prostějovském r. 1547 a s průpovědmi některými při ortografii Husově ve Vídni tištěné.

2. Beneše Optáta a Petra Gzela knížka Isagogicon, jenž jest uvedení každému počínajícímu se učiti psáti. V Náměšti r. 1535, v Prostějově 1548 a v Praze 1589.

3. Beneše Optáta a Petra Gzela Ortografia, kteráž učí českou řeč právě a vlastně psáti a čísti. V Náměšti r. 1533, v Normberku 1543, v Prostějově 1543 a v Praze

1588 a 1643. Posléz vydána jest s poznamenáními od J. Blahoslava v gramatice Blahoslavově ve Vídni 1857.

4. Václava Filomata Etymologia, kteráž učí českou řeč právě a vlastně mluviti i z latiny vykládati. Zavírá v sobě v osmi stránkách naučení o částech řeči, kterých obyčej zle užívá. Tiskem vyšla společně s ortografií Optátovou výše jmenovanou.

5. Jana Blahoslava Gramatika česká aneb vlastně „Přidání některých věcí k gramatice české příhodných." Zdržuje v sobě sedmero kněh, v nichž se píše o vlastnosti řeči české, o metafoře, o užívání slov z jiných jazyků vzatých, o figuře enallage a o jiných figurách menších, o příslovích obecných a frásech pěkných a špatných, o synonymech, epitetech a o dialektě českém a jiných dialektech slovanských, též o derivaci a pronunciaci. Blahoslav zvláště bedlivě rozebírá zvukosloví (ortografí), a v příčině tvarosloví vykládá a opravuje Beneše Optáta, Petra Gzela a Václava Filomata. Vzorů skloňování a časování nemá. Rukopis jediný, psaný nedlouho po smrti spisovatelově (r. 1571), chová se v bibl. c. k. akademie Teresiánské ve Vídni, a vydán jest tiskem od vynálezce Ignáce Hradila a od J. Jirečka ve Vídni r. 1857.

6. Matouše Benešovského Gramatika česká, milovníkům téhož jazyka velmi užitečná. V Praze 1577. Obsahuje deklinace a konjugace a ku konci metrické přeložení některých žalmův. Deklinace sestaveny jsou dle koncovek takto: 1. starosta, panna. 2. hospodyně, pachole, 3. slovo. 4. dobrý, dobré. 5. množství, stání. 6. dobrá paní. 7. dráb, písař. 8. hůl. 9. sedlák. 10. hřích. Konjugace jsou tři dle vokálů 2 a 3. osoby: mám, chřadnu, vidím (chápám a skloňuji).

7. Vavřince Benedikta z Nedožer *Grammaticae bohemicae libri duo*. V Praze 1603. Zavírá v sobě ve dvou dílech skloňování a časování i skladbu jazyka českého. Deklinace substantiv jdou po sobě v tomto pořádku: 1. pravda. 2. míle, ulice, lázeň, obec. 3. stvoření, paní. 4. kosť, moc, 5. kapoun, dům, právo, družba, 6. tovaryš, dešť, kůře. Za vzory časování položena jsou časoslova: volám, činím, šiji, nesu.

Etymologie (zvuko- a tvarosloví) rozebrána jest ve 24 a syntax ve 20 kapitolách.

8. **Jana Blahoslava Naučení těm, kteří písně skládati chtějí.** Zavírá v sobě naučení o prosodii časoměrné a pěknou rozpravu o písni, o rytmu a klausulích v ní a kromě toho naučení o „Musice.“ Vyšlo v Prostějově r. 1558, v Ivančicích r. 1569 a při Gramatice Blahoslavově, ve Vídni 1857 (neúplně).

9. **Pavla Černovického Vokabulář rytmický** (psaný latinsky). V Praze 1614.

10. **Ondřeje Klatovského Knížka, kterak by Čech německy a Němec česky čísti, psáti a mluviti učiti se měl.** V Praze 1540 a potom několikrát.

b) Slovníky a přísloví.

1. **Slovník Brněnský**, latinský, německý a český, psaný ok. r. 1420 na osmi listech ku konci knihy „*Catholicon magnum*,“ chované v archivu města Brna. V tomto glosáři, jehož část vytištěna v Hankově Sbírce nejdávnějších slovníků, jest mnoho slov nově a dosti nemotorně tvořených, na př. *theologus* svatopisák, *apprehensio* první pochop, *superstitio* nástorna a p.

2. *Mammotrectus*, glosář latinskočeský z 1. pol. XV. století, v bibl. kapit. Pražské, v dvorské bibl. Vídenské a bibl Mikulovské. Glosy vzaty jsou z bible, na př. *in principio* na počátce, *inanis* neužitečná a j.

3. *Lactifer*, slovník latinskočeský, sepsaný r. 1507 od Jana Vodňanského a tištěný v Plzni r. 1511. Rozdělen jest na 12 částek, v nichž se píše o neduzích, o stromech, o bylinách a t. d.

4. **Zikmunda Hrubého z Jelení** *Lexicon symphonum*, v němž se vystavuje srovnalosť čtyř jazyků čeledi evropejské: řeckého, latinského, německého a slovanského (nejvíce českého). V Basileji r. 1537 a po druhé rozmnožen r. 1544. Jest to první spůsob slovníka srovnavacího, ježto obsahuje 292 slov takto porovnaných: ὄξος, acetum, Essig, ocet; ἄγγελος, angelus, Engel, angel a p.

5. Tomáše Rešelia *Dictionarium latinobohemicum,* ku potřebě studujících. V Olomouci r. 1560. Díl druhý, českolatinský, tamtéž r. 1562. Srovnávají se v něm dle kořenů slova česká s latinskými na onen čas dosti zdařile.

6. Dan. Adama z Veleslavína *Dictionarium linguae latinae.* V Praze 1579. Slovník latinskočeský ku potřebě studujících, srovnaný dle kmenů.

7. Téhož *Silva quadrilinguis.* V Praze 1598 a 1683. Veleslavín porovnává v tomto slováři na 279 listech slova a fráse české, latinské, řecké a německé podobným způsobem jako Zikmund z Jelení.

8. Matouše Benešovského (Filonoma) Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají. V Praze 1587. Zavírá v sobě srovnání některých slov ruských, polských a srbských a vysvětlení jich ze staroslovanského, též odpor proti slovům cizím. na př. pátuch (čechlík), pátknecht, halspant a p.

9. Přísloví česká, sebraná od Matěje Červenky a Jana Blahoslava, bratří českých, r. 1569. Tiskem vydána jsou s předmluvou Blahoslavovou v Časop. Mus. na r. 1829, IV., 39 a v Blahoslavově gramatice, ve Vídni 1857.

10. Jakuba Srnce z Varvažova Přísloví česká (*Dicteria seu proverbia Bohemica*), jež sběratel ku potřebě ve školách latinsky vysvětluje. V Praze 1582 a potom několikráte. Posléz vydána jsou od Jos. Dobrovského a A. Pišeliho v Praze 1804. Jest jich 350.

B) Básně.

a) Básně lyrické.

α) Písně světské.

1. **Písně válečné.** Táborská: „Kdož jste Boží bojovníci a zákona jeho,“ složena od Bohuslava z Čechtic, píseň o vítězství před Ústím: „Slušít Čechuom vzpomínati.“ Obě tištěny jsou ve Výboru II., 282 a 303.

2. **Písně satyrické.** Na Husity: „Všichni poslúchajte,“ v Časop. Mus. na r. 1851, III. 116; na mnichy asi z r. 1424:

„Vlka poznáš po srsti,“ a „Když lev umřel pravú túhú,“ asi z r. 1420, v Časop. Mus. na r. 1852, II, 75; na Rokycanu: „Čechové víery pravé,“ Časop. Mus. na r. 1852, II. 45 a j.

3. Některé písně národní z XV. století, z nichž jmenujeme tyto: „Slýchalli kto práv při viéře také divy od hrnčiéře,“ — „Ztratilať jsem milého,“ — Šla dva tovaříše v jedno město tiéše“ — „Viémť jednu dúbravku, na nít ruože roste“ — „V uokenečku stáše jakožto anjelík“ — „Utkal panic pannu“ a j. Též některé zlomky: „Milovati a nemiéti jako séti a nežiéti“ (srovn. Sil jsem proso na souvrati) — „Kto miluje nevěda, raději miluj nedvěda.“ Tištěny jsou v Časop. Mus. na r. 1838, str. 294 a v rozpravě J. Fejfalíka o Písních staročeských, Sitzuugsberichte 1862, S. 699. Úvahu o nich podal J. Jireček v Časop. Mus. na r. 1863, str. 116.

4. Hynka z Waldšteina Písničky pěkné a starožitné. V Dobravici r. 1610.

β) Písně duchovní.

1. Písně M. Jana Husi: „Jesu Kriste, ščedrý kněže“ — „Živý chlebe, kterýž s nebe“ — „Ježíš Kristus božská moudrosť“ — „Otče Bože všemohoucí.“ První dvě písně tištěny jsou v kancionálech bratrských.

2. Písně Jana Augusty, kteréž skládal ve vězení (r. 1548—1564). Rukopis v c. k. dv. bibl. Vídenské, jenž má nápis: *Cantilenae Bohemicae Pikhardicae*, č. 7457. Obsahují asi 20,000 veršů a jsou rozděleny na dvě části, z nichž první počíná písněmi o původu víry a končí písněmi o Duchu sv., druhá však počíná písní o Trojici svaté a končí písní času nočního. Vůbec jsou více didaktické a etické, zřídka která lyrická. Při mnohých jsou též zpěvy.

3. Kancionál bratrský, obsahující písně bratří českých ku potřebám církevním. Vydán jest s titulem: „Písně chval Božských“ ponejprv v M. Boleslavi r. 1505, podruhé v Litomyšli r. 1519 a po třetí v Praze 1541. Potomně vyšel rozmnožený přičiněním J. Černého a J. Blahoslava a pomocí Lukáše z Górky r. 1561 v Šamotulách (nad Poznaní) v Polště, v kterémž vydání obsaženy jsou písně Mat. Kunvaldského (ok. r. 1500), Lukáše Pražského († 1528, 102 písně),

Jana Augusty (140 písní), J. Blahoslava (49 písní) a j. [1]). Znovu vydán jest po páté r. 1576 v Ivančicích s titulem „Písně duchovní evangelitské," ozdoben mnohými pěknými obrazy a erby pánů moravských Jana z Žerotína, Pertolta z Lipého a jiných jednotě bratrské oddaných, a zavírá v sobě 144 písní. Načež vydán v Kralicích r. 1598 a 1615 [2]).

4. Kancionály (graduály), psané v 2. pol. XVI. století a ozdobené miniaturami ku potřebě sborů literátských. Zachovaly se podnes, jako výše již řečeno, v Praze, v Žluticích, v Chrudími, v Hr. Králové, v Litomyšli, v Klatovech, v M. Boleslavi, v Něm. Brodě, v Třebenicích, v N. Bydžově, v Lomnici, ve Vídni a j.

5. Šimona Lomnického Kancionál aneb písně na dni sváteční. V Praze 1595.

6. Jiřího Strýce Žalmové aneb zpěvové sv. Davida. V Kralicích r. 1590 a potomně několikráte.

7. Vavřince Benediktiho z Nedožer Žalmové v písně české uvedené. V Praze ok. r. 1606. Jsou výtečně přeloženi v rozměrech antických, elegickém, heroickém, safickém a jambickém, však sotva polovice se jich zachovalo v c. k. univ. bibl. Pražské. Viz Čas. Mus. na r. 1855, str. 532 a Jirečkovu Antologii středověkou, str. 247.

b) Básně epické.

1. Počátkové husitství: „Sluší každému věděti" atd. V Starých letopisech českých, III, 470 a ve Výboru II, 230.

2. Zlomek rýmované kroniky České z r. 1419: „Ale ani na beránku" a t. d. Výbor II, 251.

3. Václav Havel a Tábor čili rozmlouvání v Čechách r. 1424: „Když čas biéše léta" a t. d. Časop. Mus. na r. 1831, 378 a Výbor II, 286.

4. Zlomek Prokopovy nové kroniky: „Jakož král Otakar také držié země nejednaké" a t. d. Rukopis v bibl. Mikulovské. Vytištěn z části v Dobrovského Historii lit.

---

[1]) Tohoto vydání Šamotulského zachoval se jediný exemplář v c. k. bibl. Olomoucké. [2]) Viz J. Jirečka rozpravu o kancionáleoh bratrských v Čas. Mus. na r. 1862, str. 24.

české, str. 273 a v rozpravě J. Fejfalíka o Staročeských písních, Sitzungsberichte 1862.

5. Válka s Uhry r. 1468—1474: „Potom hned téhož léta 1468, když král Jiří na Polné bíše“ a t. d. Staří letop. čeští, str. 486, „Hra flus v Čechách“ r. 1512. Tamtéž, str. 519.

6. Báseň o Michalu Siladim a Václavu Hadmazim r. 1460 a o Mikuláši Zrinim, při obležení Sihotě od Turků r. 1566. „Kollárovy Zpěvánky I. 45 a 52.

c) Básně alegorické.

1. Ctibora Tovačovského z Cimburka Hádání pravdy a lži o kněžské zboží a panování jich. V této básni, psané v řeči nevázané a oddané králi Jiřímu, žaluje Pravda Bohu, že lež zmocnila se panství nad veškerým světem, nažež ji Bůh položil rok do Antiochie k vedení pře se Lží a jinými nepravostmi, jakož jsou: Pýcha, kněžna Římská, Nenávisť z Rakous, Lenosť z Polska, Lakomství, pání Benátská a t. d. Duch svatý, jenž předsedá soudu v rozepři této, v níž se tají spor mezi utrakvisty a církví Římskou, rozhodne k dobrému Pravdy. Co do věci, jest ta báseň jednotvárná a dlouhochvílná, co do řeči však, jadrná a národní. Tiskem vyšla r. 1539 s vyobrazením spisovatelovým.

2. Hynka z Poděbrad Májový sen. Počíná se verši: „O velkonoci v tom čase svět se rodí z novu zase,“ a vyličuje v dosti živých obrazech krásu jara, nešetří ale všude slov slušných a vůbec příliš bujnosti hoví. Tiskem vydána jest v Hankových Starob. Sklád. V., a rozebrána V. Nebeským v Čas. Mus. na r. 1848, str. 113.

d) Bájky a jiné básně naučné.

1. Bájky Esopovy, přeloženy od neznámého spisovatele a tištěny ok. r. 1480, pak r. 1510 a později několikrát.

2. Bájky, zvané Zrcadlo moudrosti sv. Crhy Quidenonského. Vydány od M. Konáče r. 1516.

3. Pravidlo lidského života čili Bájky Bidpajovy, přeloženy z latiny od M. Konáče. V Praze 1528 a 1600. Výpis v Jirečkově Antologii středověké, str. 46.

4. **Rymované průpovědi**, obsahující pravidla mravní a nábožná, průpovědi ze spisovatelů klasických a z písma svatého, na počet 294 vždy o dvou verších. Chovají se v rukop. z XV. století v mor. archivu zemském v Brně, počínajíce takto: *Primum querite regnum dei.* Nayprvé hledayte kralowstwie boziho, chczeteli bytij nasyczeni milosti geho. Vytištěny jsou péčí J. Fejfalíka ve zprávách: Sitzungsberichte d. k. Akad. J. 1861. S. 224—246.

5. **Rada zvířat k člověku**, kterých by povah přirozených jich měl následovati a kterých se vystříhati v spravování života svého. Sepsána jest důvtipně od neznámého spisovatele ve dvou knihách, v nichž mluví zvířata čtvernohá a ptáci. Nejprv položena jest povaha zvířete a naučení mravné v řeči nevázané a pak rada člověku dávaná, ve verších rýmovaných. Vydána jest r. 1528 a 1578 a posléz od J. Dobrovského r. 1814. Širší úvahu o ní podal J. Fejfalík: Sitzungsberichte, 1859. S. 696.

6. **Ludvíka z Pernšteina** naučení rodičům, jak od nich zveden býti žádá. Báseň naučná z XVI. století. Tištěna v Čas. Mus. na r. 1864, str. 61.

7. **Šimona Lomnického Naučení mladému hospodáři**, kterak by sebe, svou manželku, svou čeládku atd. spravovati měl. V Praze 1586 a potom několikráte.

8. **Téhož Kupidova Střela**, aneb knížka užitečná, v níž se všeliká chlipnosť a bujnosť těla zapovídá. V Praze 1590. Psána jest dílem veršem, dílem v řeči nevázané.

e) Básně dramatické.

1. **Mikuláše Konáče Judit**, hra z historie Judity vybrána a rhytmy mírnými sepsána. V Praze 1547, a téhož **Hra pěkných přípovídek** od Boccaccia složena, v níž mluví štěstí, chudoba a neštěstí. V Praze 1547. Výpisy v Jirečkově Antologii, 49 a 52.

2. **Pavla Kyrmezerského Komedia česká o bohatci a Lazarovi**. V Litomyšli r. 1566. Téhož **Komedia o vdově**. V Litomyšli r. 1573 a **Komedia o žebrácích, hodujících a kupci**, s kterými půtku měli. V Litomyšli r. 1573.

3. Komedia masopustní, veršem psaná, v níž mluví Linhart, Antoš, Havel, Brož a j. V Praze 1588. Oplývá žerty prostonárodními.

4. Š. Lomnického komedie: Triumf, Tři Marie a Vzkříšení Páně. Viz J. I. Hanuše rozpravu o nich v Časop. Mus. na r. 1864, str. 36.

f) Romány a básně kratochvilné.

1. Solfernus, román, obsahující spor padlých andělů či dvoru ďábelského s Bohem o nebe a život Adamův. Přeložen z latiny v polovici XV. století. Znovu vzdělal jej V. Hájek z Libočan a vydal Sixt z Ottersdorfu r. 1553.

2. Jiříkovo vidění aneb vypravování o jednom rytíři uherském, jenž voděn byl po očistci a pekle. Přel. ku konci XV. stol. Tišt. r. 1777.

3. Bartol. Paprockého Nová kratochvíle, s kterou tři bohyně, Juno, Minerva a Venuše na svět přišly. V Praze 1597—1600.

C) Klasikové římští a řečtí.

1. Luciánovo rozmlouvání Charon a Terpsion i Pluto. Přeložil M. Konáč. V Praze 1507. Téhož Žaloby chudých a bohatých před Saturnem. Přeložil Oldřich Velenský z Mnichova. V Bělé 1520.

2. Rozprava Senekova o hněvu, přel. od téhož. V Boleslavi 1518. Výpis v Jirečkově Antologii střed., 74.

3. Řeč Isokratova k Demonikovi. Přeložil V. Písecký. V Praze 1512 a potom několikráte, též v Prostějově 1558.

4. M. T. Cicerona *Laelius de amicitia* aneb o přátelství. Přeložil Řehoř Hrubý z Jelení. Dle rukopisu z r. 1513 tišt. v Praze 1818 a 1853. Téhož Paradoxa čili Kusové hodní podivení. Přelož. od Ř. Hrubého z Jelení. V Praze 1818 (v Hlasateli) a 1853.

5. Řeči z hlubokých mudrcův. Knížka, vybrána z písem pohanských mudrců, t. Platona, Sokrata, Aristotela, Cicerona, Seneky a j., od kněze J. Češky. V Plzni 1529 a v Praze 1579, 1786 a nejnověji s titulem: Základové moudrosti

a opatrnosti" 1844. Obsah viz v Sabinově Dějepisu lit. české, str. 702.

6. Propovědění mudrců řeckých (*Dicta Graeciae sapientum*), dle Er. Roterodámského přel. P. Vorličný. V Olomouci r. 1558 a potomně několikrát.

7. **Katonovy disticha**, přeloženy od téhož. V Olomouci r. 1557.

8. **Xenofonova Cyropaedia** aneb historie o Cyru starším, králi Perském. Přeložil Abraham z Günterodu. V Praze 1605, 1808 a 1856.

9. *Elegantiarum Terentii Plauti et Ciceronis epistolarum interpretatio bohemica.* Pragae 1589. Přeložil Adam z Veleslavína. Knížka školní.

D) Dějepis.

a) Český a moravský.

1. **Staří letopisové čeští** od r. 1378 do r. 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic, jež sebral a vydal Fr. Palacký. V Praze 1829. Obsahují příběhy z doby řečené, zapsané od spisovatelů nejmenovaných, a jsou při vší rozvláčnosti platnou pomůckou k historii umění a vzdělanosti, zápisy pak sedmého anonyma, kališnického měšťana Pražského, z r. 1478—1519 spolu k historii politické, ježto líčí věrně třenice tehdejší mezi pány a městy a řízení měst Pražských.

2. **Aeneáše Sylvia Kronika Česká**, kterouž r. 1487 dle vydání římského z r. 1475 přeložil Jan Húska, farář Bořitovský blíž Černé Hory, jehož rukopis jest v Římě. Po druhé přeložena od Mik. Konáče a vyd. v Praze 1510. Tuto kroniku sepsal Aeneáš Sylvius, později papež Pius II., latinsky pomocí Jana Túška Pacovského, kancléře Starého města Pražského. Líčí v ní příběhy země České od nejstarší doby, do kteréž ponejprv klade za obyvatele Němce (Strabonovy Svevy), až do smrti krále Ludvíka r. 1458. Zvláště zevrubně, jednak k pochvale, jednak ku haně národu Českého, vypravuje děje z doby cís. Zikmunda a krále Ladislava, jichž byl pamětníkem i svědkem. Znovu tuto kroniku vydal D. Adam

z Veleslavína r. 1595 a opatřil úvodem kritickým, kdež v mnohých věcech zprávy Sylviovy opravuje. Mimo to vyšla tiskem r. 1817 a 1856. Viz o prvotním vydání Časop. Mus. na r. 1852, IV. 72.

3. Bartošova Kronika Pražská od l. P. 1524 až do konce léta 1530. Vydána od K. J. Erbena v Praze 1851 a 1865. Vypravují se v ní prostě a jasně sedmileté různice v obci Pražské za příčinou rozšiřování učení Luterova, v nichž proti sobě stáli purkmistr Jan Pašek z Vrat., kališník a přívrženec nového učení, a Jan Hlavsa z Liboslavi. Podává se tu věrný obraz obecního řízení té doby a vzdělanosti vůbec. Již v století XVI. přeložena jest do latiny a vydána od K. Höflera v Praze 1859.

4. Bohuslava Bílejovského Kronika Česká, spůsob víry křesťanské v sobě obsahující. Zavírá ve 3 knihách kališnickou historii církevní, totiž o posluhování pod obojí, o Pikhartech a Taboritech a o novém jich se rozmáhání. Psána jest (r. 1532) ne dosti kriticky ani dosti správně. Tiskem vyšla v Normberce 1539 a v Praze 1817.

5. Martina Kuthena Kronika o založení země České a prvních obyvatelích země. V Praze 1539, 1585 a 1817. Kuthen líčí tu ve dvojím oddělení krátce dějiny české až do r. 1527. V oddělení prvním odpírá Kosmovi a Dalimilovi, že by první obyvatelé země byli Čechové, a dokládaje se Ptoleméa, Strabona, Pomponia Mely a Kornelia, dovozuje, že byli Němci, ježto Čechy byly částí Germanie. Čechové přibyli prý do země teprv v VII. století. V oddělení druhém vypravuje dle Pulkavy a pozdějších kronikářů o českých knížatech a králích.

6. Václava Hájka z Libočan Kronika Česká. V Praze 1541 a 1819. Jedna z nejoblíbenějších knih lidu českého a moravského po dnešní dobu. Zavírá v sobě zevrubné prostonárodní vylíčení dějů českých od nejstarších časův, a vyniká nade všechny starší kroniky české hojností a rozmanitostí zpráv, jež spisovatel vážil dílem z národních pověstí, dílem z desk zemských a mnohých (asi 35) spisů. Pro báječnosť v staré době, nespolehlivosť v určování času vůbec a strannosť, zde onde i hořkosť ke kališníkům jevenou, ne-

obstojí, kniha tato před stolicí kritickou, ale zůstane vždy památnou tím, že byla lidu českému v nejtrudnějších časích od r. 1620, jediným téměř zdrojem, z něhož známosti dějin vlasteneckých bez závady nabýval Pročež již Adam z Veleslavína proti odpůrcům jejím v ochranu ji bral, právě „že v počtu knih neužitečných a zlých položena býti nemůže, poněvadž nad ní lepší, hojnější a správnější knihy (pro lid) není.“ J. Sandel přeložil ji r. 1595 do němčiny a piarista Viktorin od Sv. Kříže ok. r. 1760 do latiny, kterýž překlad latinský, jdoucí až do r. 1198, i s kritickým výkladem vydal Gelasius Dobner r. 1764—1786.

7. Příběhové království Českého, zběhlí za panování Ferdinanda I, a Maximiliána II., jež vydal J. Zimmermann. 3 díly. V Praze 1820—22.

8. Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistské, počínajíc od r. 1525. Vydal Kl. Borový. V Praze r. 1867.

9. Akta všech těch věcí, které jsou se mezi králem Ferdinandem a některými osobami z stavův království Českého l. P. 1547 zběhly. V Praze 1547.

10. Příběhové Jana Augusty u vězení r. 1548—1564, jež vypsal Jan Blahoslav a jiný bratr český v Malenovicích r. 1579. V Praze 1837.

11. J. Blahoslava Historie bratří českých od r. 1457—1570. Rukopis v bibl. c. k. univ. Pražské. S doplňky od jiného skladatele, jdoucími od r. 1570—1603. Obsah podán v Časop. Mus. na r. 1862, str. 99.

12. Vavř. Orlíka Kniha úmrtí duchovenstva bratrského, vydána od Jos. Fiedlera ve *Fontes rerum Austriacarum*. V. Ve Vídni 1863. Úvaha v Časopise Musejním na r. 1864, str. 308

13. Dekrety či sněmovní usouzení Jednoty bratrské. Vydal Ant. Gindely. V Praze 1865. Obsahují zprávy o původu a řízení jednoty od počátku jejího až do r. 1636.

14. Jiřího Závěty ze Závětic Akta všech těch věcí, které se zběhly mezi Rudolfem a Matiášem r. 1611 a potomně až do r. 1617. V Praze 1617.

b) Genealogie rodů šlechtických a životy mužů znamenitých.

1. Bartol. Paprockého z Glogol Zrcadlo slavného markrabství Moravského. V Olomouci r. 1593. Spisovatel podává v něm kromě sumy dějin zemských posloupnosť biskupů Olomouckých, a popisuje moravské rody panské a rytířské, též znamenitější města, ku kterémuž popsání přidána jsou vyobrazení erbů, osob a měst. Kniha tato sepsána jest původně polsky a přeložena J. Vodičkou na česko.

2. Téhož Diadochos, t. j. posloupnosť knížat a králův Českých, biskupův a arcibiskupův Pražských a všech tří stavův království Českého. V Praze 1602. Téhož obsahu co spis předešlý. Z polštiny přeložen R. Soběhrdem.

3. Téhož Štambuch slézský čili strom z erbův starodávných rodův učiněný. V Brně 1609. Zavírá kromě genealogických zpráv slézských rozmlouvání nábožná.

4. Petra z Mladenovic spis o utrpení M. Jana Husi v Konstanci. Rukop. z r. 1472. Tištěn v Praze 1533 a 1600.

5. Život M. J. Husi a M. Jeronyma. V Praze 1564.

6. Martina Kuthena Kronika o rytíři Janu Žižkovi. V Praze 1564.

7. Život pana Bohuslava a paní Magdaleny z Švamberka, od nejmenovaného františkána, z polovice XVI. století. V Čas. Mus. na r. 1830, str. 267.

8. Prokopa Lupáče z Hlaváčova Historie o císaři Karlovi IV. V Praze 1585 a 1848.

9. Marka Moravce z Florentina Život císaře Maximiliána II. a příběhové za cís. Rudolfa II. zběhlí. Rukop. v bibl. c. k. univ. Pražské. Výpis v Jirečkově Antologii, 234.

10. V. Březana Život Viléma z Rožmberka (r. 1535—1592). V Praze 1847.

11. Téhož Krátký výpis z historie Rožmberské. V Časopise Mus. na r. 1828, IV, 39.

3. Dějepis obecný a jiný.

1. Pavla Židka Historie obecná králi Jiřímu sepsaná, ježto jde až do časů cís. Fridricha. Rukopis v bibl.

kapit. Pražské. Šíře rozebrána jest v Sabinově Dějepisu lit. české, str. 653—659.

2. Jana Kariona Kniha kronik čili historie obecná. Z latiny přeložil Burián Sobek z Kornic. V Litomyšli 1541. Vypravuje věci, zběhlé od počátku světa až do r. 1532. Po druhé v jazyku opraveném vydána D. Adamem z Veleslavína r. 1585, v kterémž vydání prodloužena jest až do r. 1577.

3. Dan. Adama z Veleslavína Kalendář historický aneb krátké a sumovní poznamenání všechněch dnův jednoho každého měsíce, k nimž přidány jsou víry a paměti hodné historie o rozličných příhodách, zvláště v slavném národu a království Českém zběhlých. V Praze 1578 a 1590. Nejlepší původní spis Adama z Veleslavína, jenž vydává svědectví o jeho učenosti a znalosti historie.

4. Benjamina Petřka z Polkovic Registřík historický, t. j. krátké sumovní sečtení let od stvoření světa až do r. 1596. Z lat. Adama Buchholcera přeložen a vyd. t. r.

5. Evsebia Pamfila Historie církevní. Přeložil Jan Kocín z Kocínetu. V Praze 1594 a 1855.

6. Historie židovská, přeložena z něm. od Václava Plácela z Elbinku. V Praze 1592 a 1610.

7. Flavia Josefa o válce židovské knihy sedmery. Přeložil Pavel Vorličný. V Prostějově 1553. V Levoči 1805 (z části). Znovu přel. ji Fr. Sušil a vydal v Brně 1857.

8. Historie turecká, od Michala Konstantinoviće z Ostravice, od Turkův zajatého, okolo r. 1500 polsky sepsána, a od nejmenovaného spisovatele ok r. 1550 na česko vyložena. V Litomyšli 1565 a 1581. Nejstarší, velmi důkladný spis o dějinách tureckých a zároveň srbských i bosenských. Širší zpráva o ní podána v Jirečkových Rozpravách, I, 1.

9. Jana Löwenklava Kronika turecká, v jazyk český přeložena od Jana Kocína z Kocínetu a D. Adama z Veleslavína. V Praze 1593.

E) Vypsání cest a zemí.

1. Denník Jaroslavův čili vypsání cesty poslů krále Jiřího, ku králi Franckému Ludvíkovi XI. r. 1464 vykonané. Vytištěn v Čas. Mus. na r. 1827, I, 40.

2. Lva z Rožmitálu a Blatné Putování do západní Evropy, vykonané v létech 1465—1467, kteréž vypsal Šašek z Mezihoří, průvodčí Lva z Rožmitálu. Stanislav Pavlovský, potom biskup Olomoucký, toto vypsání v latinu přeložil a r. 1577 v Olomouci vydal, dle kteréhož vyložení nejprvé Tetzel z Grafenberku překlad německý udělal, jejž vydal J. Schmeller ve Stutgartě r. 1845, druhé pak přeložení učinil Jos. Horký, ježto tištěno jest v Brně r. 1824. Originál český přišeď na zmar tiskem nevyšel.

3. Martina Kabátníka Cesta z Čech k Jerusalému a v Egyptě. Vykonal ji Kabátník r. 1491 a 1492 společně s bratrem Lukášem z Prahy a s Maršem z Kokovic, z nichž onen odebral se z Cařihradu do Řecka a tento do Moskvy. Ježto Kabátník psáti neuměl, popsal tu cestu Adam Bakalář, měšťan Litomyšlský. Tiskem vyšla v Praze r. 1542, 1591, a potom několikráte.

4. Jana z Lobkovic Putování k Božímu hrobu do Jerusaléma, vyk. l. 1493. Sepsáno l. 1505 a vytištěno v České Včele na r. 1834.

5. Oldřicha Prefáta z Vlkánova Cesta do Palestiny, vykonána l. 1546 a 1547. V Praze 1563 a 1786.

6. Krištofa Haranta z Polžic Cesta do země svaté a do Egypta, vykonána s Heřmanem Černínem z Chudenic l. 1598. V Praze r. 1608 a 1668. Nejnověji vydal ji K. J. Erben r. 1855.

7. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, jež viděl v Konstantinopoli a zkusil v zajetí tureckém r. 1591. V Praze 1777, 1805 a 1855. M. F. Pelcl přeložil tento spis do němčiny a vydal v Lipsku l. 1786. A. H. Vratislav vydal jej anglicky v Londýně r. 1854.

8. Cesta Fridricha z Donína do Uher, do Němec a do Vlach, kterouž mezi r. 1588—1607 po čtyřikráte podnikl a r. 1608 zevrubně vypsal a obrazy opatřil. Rukop. v bibl. kláštera Strahovského. Vytištěna v Lumíru na r. 1859.

9. Kosmografia Česká, to jest, vypsání o položení krajin neb zemí i obyčejích národuov všeho světa a historií podlé počtu let na něm zběhlých. Dle lat. kosmografie Šebest. Münstera a dle knih kostela Pražského a jiných spisů

vzdělal Zikmund z Puchova a vydal v Praze r. 1554. Jesť to největší kniha česká, z velké části původní, ježto obsahuje 884 listů in folio, a jest podnes v Čechách čtením velmi oblíbeným. Pohříchu, že Čechy a Morava popsány jsou v ní velmi krátce.

10. Mat. Hosia Vypsání zemí a krajin velikému knížeti Moskevskému poddaných; též o mravích a obyčejích národu Moskevského a o tyranství Ivana Vasiloviče, knížete Moskevského. Ku konci přidána Cesta Zikmunda z Herberšteina do Moskvy, vyk. r. 1516 a přel. z latiny. Vydáno jest toto vypsání zemí a cesty od D. Ad. z Veleslavína s titulem „Kronika Moskevská“ r. 1590. Po druhé vyšlo r. 1602 a výpis z něho vydán r. 1786.

11. Jana Leria Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilie slove. Z latinského přeložili ji r. 1590 M. Cyrus a P. Slovák. Rukopis v kníž. Fürstenberské bibl. v Praze. Širší zprávu viz v Čas. Mus. na r. 1862, str. 195.

12. Václava Lebedy z Bedršdorfu Poznamenání měst, zámků, hradů a jiných sídel v království Českém. V Praze 1610 a později několikráte.

F) Spisy naučné.

1. Třinácte průpovědí loveckých (šprochů vajovských), které Jošt z Rožmberka z něm. přeložil a králi Jiřímu poslal. Vydány jsou od J. Dobrovského v Prvotinách pěkných umění na r. 1815.

2. Fr. Petrarky Knihy dvoje o lékařství proti štěstí a neštěstí, totiž proti libým a nelibým věcem. Přeložil z latiny Řehoř Hrubý z Jelení. V Praze 1501. Zprávu o nich podal I. J. Hanuš v Čas. Mus. na r. 1862, str. 161.

3. Téhož Rozmlouvání mezi mudrcem a nedoukem o pravé moudrosti. V Prostějově 1551.

4. Jana Joviána Pontána Knihy o statečnosti válečné. Přel. Řehoř Hrubý z Jelení. Rukop. z r. 1511. V Praze 1820.

5. Kniha Erazima Roterodámského o rytíři křesťanském. Přeložil Oldřich Velenský z Mnichova. V Bělé 1510.

6. Jana z Lobkovic Zpráva a naučení synu Jaroslavovi, co činiti a čeho nechati a kterak se a pokud v čem zachovati má. Rukop. v archivu Roudnickém z r. 1504. Tišt.

s titulem „Pravdivý mentor“ v Praze 1796 a opět 1851. Týž opis v obnoveném jazyku vepsán jest r. 1578 co práce Baltazara Tetaura z Tetova, v Novém zákoně Tetovském, chovaném u Minoritů v Brně, odkudž vytištěn v Moravanu na r. 1859, str. 89.

7. Mikuláše Konáče z Hodišťkova Kniha o hořekování a naříkání spravedlnosti, královny a paní všech cností. V Praze 1547.

8 Šimona Lomnického z Budče Život filosofský, aneb historický spis o mravích a šlechetném životu mudrců starých pohanských. Psán prosou a veršem. V Praze 1591 a 1595.

G) Lékařství a přírodnictví.

1. Mistra Křišťana lékařské knihy. Rukopis z XV. stol. v bibl. kapit. Pražské. Obsahují pravidla diétetická, učení o pulsu, o znameních nemocí a herbář. Tiskem vyšly v Praze r. 1544 a v Olomouci r. 1553.

2. Jana Černého Kniha lékařská, kteráž slove Herbář nebo zelinář. V Normberce r. 1517. Výpis v Jirečkově Antologii, 58.

3. Rhazesovo Lékařství ranné. Rukopis z XV. stol. v c. k. univ. bibl. Pražské. Tiskem vydáno od K. J. Erbena a V. Staňka. V Praze 1863.

4. Viléma Placentinského ze Salicetti Lékařství ranné. Rukopis z XV. století tamtéž. Vydáno s titulem: Saličetovo Ranné lékařství, od K. J. Erbena a V. Staňka v Praze 1867.

5. Jana Koppa z Raumentálu Gruntovní a dokonalý regiment neb správa, jak jeden každý člověk zdraví své opatrovati má. Přel. z něm. Hynek Krabice z Waitmile. V Praze 1536. Jest to zdravověda, sepsána v dialogu mezi mistrem a učedlníkem. Viz širší zprávu I. J. Hanuše o té knize v Čas. Mus. na r. 1863, str. 302.

6. Ondř. Mathiola Herbář jinak bylinář. Z lat. přel. Tadeáš Hájek z Hájku. S pěknými rytinami ve dřevě. V Praze 1562 a 1596. Kniha svého času znamenitá a posud v lidu velmi oblíbená i vzácná.

7. Tom. Jordána z Klausenburku Kronika o vodách hojitelných neb teplicech moravských. Z lat. přeložil Ondřej Zborský. V Olomouci r. 1580. Obsahuje rozmluvu o příbězích země Moravské a pak zevrubné pojednání o přirození tepličných vod, jich moci a užitku, též popsání města Brna a kraje Brněnského. Ku konci připomíná překladatel, jak nedostatečný jest jazyk český, když se v něm má psáti o věcech „k filosofii neb k přirození náležejících."

8. Henr. Rantzovia Regiment zdraví. Naučení, jak by člověk tělo své při dobrém zdraví zachovati měl. Přel. Adam Huber z Risenbachu. V Praze 1587.

9. Tajnosti Aristotelovy neb *Secreta Aristotelis*. Přel. Bavor Rodovský z Hustiřan r. 1574. (Rukopis).

10. Jiříka Augusty Knížky, jenž slovou Světlo apatekářův. Přel. Matěj z Mýta. Rukopis z r. 1496 v bibl. Roudnické.

11. Adama Zalužanského Řád apatékářský. V Praze 1592, a téhož Cena neb vyměření všech lékařství V Praze 1592.

f) Hvězdářství a astrologie.

1. Pranostika k l. 1524. Od neznámého spisovatele.

2. Mik. Šuda z Semanína Minucí. V Praze 1540—57. Téhož Pranostika nová s proroctvími. V Praze 1544 a Almanach k l. 1552 a 1558.

3. Sim. Proxena ze Sudetu Minucí a pranostika. V Praze 1559—63.

4. Th. Hájka z Hájku Minucí a pranostika k l. 1549 a pranostika k l. 1549 a 1561—70.

5. Petra Kodicilla z Tulechova Minucí a pranostika z učení Pražského vydaná. V Praze 1563—1590.

6. V. Zelotína z Krásné Hory Kalendář hvězdářský k psání k l. 1575—76.

7. Zpráva o starém kalendáři římském. Přel. Šťastný Vopatovský. V Praze 1584.

8. Adama Hubra z Risenbachu Kalendář hvězdářský k l. 1590 a 1591, též Minucí k l. 1589.

9. O. Mityska Kalendář hospodářský a kancelářský k l. 1593—1601.

10. Adama Zalužanského Kalendář nový s pranostikou k l. 1596.

11. Kašp. L. Stahlíka z Čenkova Minucí k l. 1599—1611.

J) Právnictví, státnictví a kancelářství.

a) Zřízení zemská a práva zemská, městská a jiná.

1. Zřízení zemské království Českého. V Praze 1500. Sepsáno od Petra a Zdenka ze Šternberka i od Albrechta z Úšavy a přeloženo do latiny od Rodericha Doubravského z Doubravy. Obsahuje články: O soudu; o půhonich; o komorním řádu; o kladení ve dsky; o promlčení práva; o úřadech zemských; o soudu menším zemském; o soudu dvorském a komorním; o soudu purkrabí Pražského; o cti a hrdla ztracení; o pokutě peněz; o pánich a služebnících; o sirotcích a vdovách a j. Znovu vydáno, rozmnožené nálezy pozdějšími, v Praze r. 1530, 1550, 1564 a 1594, a nejnověji česky a latinsky r. 1862 v Palackého Archivu českém, díle V.

2. Ctibora z Cimburka Kniha Tovačovská, aneb Zřízení markrabství Moravského, sepsána r. 1480. Obsahuje paměť obyčejův a zvyklostí starodávních země Moravské, též zprávy o sněmu a úřadech zemských, o soudu zemském, o vkládání do desk, o vedení práva, o právu dědičném, o řádu sedlském a řemeslnickém a p., krom mnoha formulářů listů a jiných spisů. Nejstarší rukopisy chovají se v bibl. Olomoucké a u desk zemských v Brně, dle kteréhož rukopisu Brněnského tuto knihu tiskem vydal K. Demuth v Brně r. 1858. Šíře rozebral ji H. Jireček v Čas. Mus. na r. 1863, str. 227.

3. Zřízení zemské markrabství Moravského. V Litomyšli 1516. Z tohoto prvního vydání mor. zřízení zemského zachovaly se toliko výpisy, tištěné v Časop. Mus. na r. 1865, str. 416. Rozmnožené novými nálezy a řádem soudním, smluveným v Jihlavě r. 1531, vydáno jest znovu v Lilči r. 1536 a potom v Olomouci r. 1545, 1562 a 1604 Zdržuje v sobě řád soudu zemského, od půhonu počínajíc až do zvodu,

nařízení o dědictví, o právu věnném, o vojně, o cestách a silnicích, o čeledi, o myslivosti atd. Dotčený řád soudní z roku 1531 vytištěn o sobě péčí A. Rybičky v Právníku na rok 1862, str. 14.

4. Zřízení zemské knížetství Opolského a Ratibořského a jiných krajův k nim příslušejících. V Olomouci 1562 a v Nise 1671.

5. Práva a zřízení zemské knížetství Těšínského. V Olomouci 1592.

6. Viktorina Kornelia ze Všehrd Knihy devatery o právích a soudech i o deskách země České. Jeden z nejvýtečnějších spisů právnických, vzdělaný ok. r. 1500 dle desk zemských, nálezů soudních, práv obecných (římských), starých spisů atd. Podává se v něm krom důkladné předmluvy naučení o soudech, o půhonech, o dskách zemských, o zástavách, o rozdílech, o vedení práva, o zmatcích a j. Tiskem tyto knihy vydal V. Hanka v Praze 1841 a zevrubněji je rozebral H. Jireček v Čas. Mus. na r. 1861, str. 241.

7. Kniha pana Ctibora z Drnovic. Sebrání starých zvyklostí při sněmích a při soudu zemském, učiněné r. 1523—1536. V arch. zemském v Brně. Obsahuje výpisy z knihy Tovačovské, ze zřízení zemského (z r. 1516) a obšírné řízení soudní. Přepis též knihy z r. 1594, známý pod jménem knihy Jiřího Sedlnického z Choltic, chová se v Museum Moravském. Viz Čas. Mus. na r. 1865, str. 410.

8. Práva Starého města Pražského. Rukopis z r. 1425—27 v archivu města Pražského, a rukopisy pozdější v Českém Mus., v univ. bibl. Pražské a j. Tato kniha obsahuje domácí právo české s některými příměsky z práva římského, též nařízení o purkmistru a o konšelích, o richtáři, o měštěnínech a jich soukromých právích a živnostech, o korouhvích cechovních, o pokutách atd. Výpis z ní podán ve Výboru II, 315.

9. Brikcího z Zlicka Práva městská Starého města Pražského. V Litomyšli r. 1536. Těmito právy, jež Brikcí vzdělal dle práv předešlých, přibrav k tomu některé instituce římské, spravovala se většina měst českých,

ačkoli jimi tím, že se v mnohých věcech nesrovnávala se zřízením zemským, mnohé nesnáze na sněmích způsobeny jsou.

10. **Pavla Krist. Koldína Práva městská království Českého.** V Praze 1579. Dokonána jsou po více než 50letém rokování sněmovním, zvláště přičiněním Koldínovým, a nabyla ihned platnosti v Čechách, a potom za cís. Leopolda I. také na Moravě. Pro důkladné sestavení a výtečný jazyk pokládají se vedlé Všehrdových knih devaterých za nejvzácnější památku právnické literatury české. Zavírají v sobě 58 titulů: O spravedlnosti a právu; práva konšelská; o výsadném a pořádném právu; o původu a obeslaném; o žalobách a odpovídání na žaloby; o zdvižení pří a žalob. o prokurátořích aneb řečnících; o průvodích atd. Znovu jsou vydána v Brně r. 1701 a v Praze r. 1745.

11. **Téhož Práva městská v krátkou sumu uvedena.** V Praze 1579, 1583 a 1691.

12. **Práva městská Brněnská** z 2. pol. XV. století v archivu města Brna a na Děčíně v Čechách. Počínají takto: Purkmistr a přísežní měšťané města Brna. Ortel první z Hradiště města. Jest to právo domácí moravské, jímž se spravovala mnohá města v jižní Moravě.

13. **Práva Magdeburská** čili o vikbildě sasického řádu, přeložena z německého: Der vermehrte Sachsenspiegel. Rukopis z r. 1485 v městském archivu v Litoměřicích, a jiné dva s titulem: „Práva sasického řádu," z r. 1499 a s titulem: „Kniha Magdeburských práv městských" z r. 1543 v Českém Museum. Těchto práv cizích užíváno v severních Čechách a v severní Moravě, zvláště pak od kmetské stolice v Litoměřicích, od XIII. století až do r. 1536 a z části až do r. 1609. Viz o tom rozpravu K. Tieftrunka: „O právech městských v Čechách" v Právníku na r. 1866, str. 181.

14. **Právo královské horničí** *(Jus regale montanorum).* Vydáno od krále Václava II. r. 1300 a přeloženo ok. r. 1450 od Petra Přespole z Prahy. Nejstarší rukopis z r. 1460 chová se v bibl. kláštera Strahovského, jiný z r. 1478 v Českém Museum, mladší z r. 1528 v bibl. univ. Pražské, a obnovené přeložení, učiněné od Hynka z Velenova v Jihlavě r. 1589, v mor. arch. zemském. Tiskem vydal je dle rukopisu

z r. 1528 Herm. Jireček v 1. díle svého *Codexu Juris bohemici*, v Praze 1867. Obsahuje čtyři knihy: O osobách potřebných při horním dílu, o právu horských dolů, o propůjčkách a o řádu soudním horníkův.

15. Justiniana ciésaře ustanovenié a naučenié neb prvniéch počátkuov práv městských knihy čtvery. Z rukopisu bibl. Strahovské z r. 1562 s vedlejším textem latinským k tisku upravil Herm. Jireček. V Praze 1867. Kapitoly knihy první znějí takto: O spravedlnosti a právu; o trojiém právu, přirozeném, všem národuom obecném a městském; o právu osob; o osobách v svobodě rozených; o osvobozených; o osobách, kteréž samy svoji, neb v jiného moci jsou; o moci otcovské; o sňatcích řádných muže a ženy; o zalibování neb za vlastní brání atd.

b) Knihy půhonů, nálezů a jiné zápisy soudní.

1. Desky zemské království Českého od r. 1495—1620 u soudu zemského v Praze; desky zemské markrabství Moravského, Olomoucké i Brněnské, od r. 1480—1620, u soudu zemského v Brně; desky zemské knížetství Opavského od r. 1431—1620 a desky zemské knížetství Krnovského od r. 1426—1625 u soudu zemského v Opavě. Obsahují koupě a prodeje statkův zemských a jiné smlouvy a listy, též poslední vůle k těmto statkům se vztahující, jakož i některá usnešení sněmovní, a jsou tudíž velmi hojnou studnicí ke studium starého práva, zřízení, rodopisu a místopisu i starých obyčejů. O moravských a Opavských deskách šíře psáno v Časop. Mus. na r. 1846, str. 541 a o českých v témž časop. na r. 1862, str. 51.

2. Knihy půhonů a nálezů od r. 1420—1620, ondy u soudu zemského, nyní v Českém Museum v Praze; knihy půhonů a nálezů od roku 1419—1620 u soudu zemského v Opavě a tytéž knihy u soudu manského v Kroměříži. Obsahují důležité zprávy historické, genealogické a místopisné. O knihách Olomouckých a Brněnských viz str. 134.

3. Nálezové práv zemských slavného království Českého. V Praze 1536. Důležitá pomůcka k historii práva

českého, obsahující asi 800 zápisů z desk zemských r. 1541 shořelých. Znovu je vydal A. Musil v Právníku na r. 1861, str. 155.

4. Výpovědi práva Magdeburského a některé ortele Olomoucké, vydané městům českým na půlnoci. Rukopis z r. 1518 v Českém Museum.

5. Karla z Žerotína Zápisové o soudě panském. Vydal V. Brandl. 2. díly. V Brně 1866. Obsahují jednání o Olomouckém soudě Třikrálovém a Svatojanském a Brněnském soudě postním a Svatokunhutském l. 1596—1601 a l. 1608—1614, krom mnohých suplikací, pamětí hejtmanských a psaní královských.

c) Spisové političtí a správní.

1. Pavla Židka Jiří Spravovna, kniha sepsána králi Jiřímu, ježto obsahuje tři části: naučení, co se týče obecného dobrého, zprávu k osobě královĕ a znamenitější skutky předkův královských, zlé i dobré. Rukopis z r. 1471 chová se v bibl. kapit. Pražské, jehož rozbor podal J. Dobrovský v Čas. Mus. na r. 1827, II, 44.

2. Řehoře Hrubého z Jelení Napomenutí k Pražanům, čeho potřebí k válce. Užito v něm řeči Ciceronovy *De lege Manilia*. V Jirečkově Antologii, 21.

3. Brikcího z Zlícka *Sententiae philosophicae*, t. j. naučení mudrcův o spravování a soudech lidských, knížatům a všem správcům užitečná. V Praze r. 1540 a v Olomouci r. 1558 a 1563.

4. Michala Pěčky Smržického Akcí a rozepře mezi filosofem, lékařem, doktorem a orátorem neb prokurátorem, který by z nich obci a vlasti své nejplatnější a nejužitečnější býti měl. V Praze 1609. Výpis v Jirečkově Antologii, 288.

5. Daniele Adama z Veleslavína Politia historica. O vrchnostech a správcích světských knihy patery. V Praze 1584, 1592 a 1606. Zavírají v sobě naučení o úřadech města Římského, o cnostech správců zemských, o jejich povinnostech a o pokutách tyranů, o boji a správě válečné; pravidla o spravování zemí, dle Plutarcha, přeložena od Adama z Veleslavína a Jana Kocína s mnohými doplňky překla-

datelův; o soudech duchovních, o nádhernosti v šatech a konečně o soudcích; též průpovědi ze spisovatelů latinských.

6. Hynka z Waldšteina Krátká zpráva o úřadu politickém z rozličných autorů sebrána. V Dobrovici r. 1610.

7. Martina Karchesia Knížka, obsahující stav městský, kterak by v trvanlivé podstatě zachován býti mohl, co k němu přináleží, i jakým spůsobem zase k zkáze a zahynutí přichází. V Praze 1602.

8. Jiřího Závěty *Schola aulica*, t. j. dvorská škola, v níž se obsahuje naučení a výstraha dvořanům. V Praze 1607. Výjimek v Jirečkově Antologii, 281.

9. Apologie dvě stavů království Českého, tělo a krev Páně pod obojí přijímajících. V Praze 1618 a 1862. Druhou Apologii sepsal z větší části Václav Budovec z Budova. V obou spisech vysvětlují se příčiny příběhů smutných r. 1618 zběhlých.

10. Karla z Žerotína Apologie aneb obrana ku panu Jiříkovi z Hodic, sepsána r. 1606, a tištěna v Časop. Mus. na r. 1834, str. 239. Karel z Žerotína hájí se v ní proti výčitce od pana Jiřího z Hodic jemu učiněné, „že dary Boží v sobě udušuje," proto že v oné nepokojné době nechtěl účastenství míti ve správě zemské neb vojenské. Jest to spis výtečný, co do věci i řeči.

11. Jana Brtvína z Ploškovic Knížka o spravování panství a povinnostech úředlníků. V Praze 1535, 1540 a 1587.

12. Mikuláše Černobýla Zpráva pánům, kterak statek svůj a úředlníky říditi, též také kterak se jeden každý úředlník při svém úřadě zachovati má. V Praze 1587.

13. Pana Floriána Griespeka z Griespachu Naučení, r. 1588 úředlníkům hospodářským na panství Nelahozeveském dané. Obsahuje v 86 článcích instrukci, jak se tito úředlníci u správě hospodářské zachovati mají, a objasňuje tehdejší postavení vrchností k poddaným a naopak. Tištěno v Čas. Mus. na r. 1835, str. 43—78.

14. Téhož Řád sedlský, čili artikulové soudní, r. 1588 poddaným panství Nelahozeveského daní. Zavírá v 36 článcích naučení, jak tito lidé a v čem se zachovati a vyrovnati mají. V Čas. Mus. na r. 1835, str. 153—162.

15. Jakuba Menšíka z Menšteina O mezech, hranicích, soudu a rozepři mezní. V Praze 1600.

d) Spisové policejní a artikulové.

1. Řád policejní městu Chrudími daný r. 1510. V Čas. Mus. na r. 1848, I, 2, 199.

2. Řád policejní, vydaný městům Pražským r. 1605. Znovu vytištěn v Lumíru na r. 1855.

3. Artikulové kůrů literáckých, Budějovického v Čechách z r. 1610 (tišt. v Čas. Mus. na r. 1845, str. 114—122), Třebíčského na Moravě z r. 1516, Křižanovského a Stařečského z r. 1611 a Jimramovského z r. 1612 (tištěni ve spisech histor. stat. sekce mor. roln. společn. v Brně, sv. 2).

4. Artikulové rozličných pořádků, totiž zlatníků, malířů, lazebníků a j. Tištěni jsou v Čas. Mus. a v Lumíru.

e) Spisové vojenští.

1. Jana Žižky Zřízení vojenské, sepsané ok. r. 1422. V Praze 1817 a ve Výboru z lit. české, II, 271.

2. Václava Vlčka z Čenova Naučení ku králi Vladislavovi, kterak se mají šikovati jízdní, pěší a vozy. V Čas. Mus. na r. 1828, II, 12.

3. Práva a nařízení lidu vojenskému vydaná od pana Petra Voka z Rožmberka, nejvyššího hejtmana polního lidu českého r. 1594. V Čas. Mus. na r. 1847, I, 202—210.

f) Listové posélací a titulářové.

1. Listy Jana Žižky, Alše ze Šternberka, Prokopa z Rabšteina, Kašpara Šlika, králů Jiřího a Matiáše Uherského, Ctibora z Cimburka, Viléma z Pernšteina a j. Vydány v Čas. Mus. na r. 1830 od Fr. Palackého a na r. 1832—1834 od Jos. Schöna; též od Fr. Palackého v Archivu českém. Toho spůsobu jsou i listy M. J. Husi, psané u vězení.

2. **Karla z Žerotína** listové k osobám rozličným daní r. 1610—1636. Rukopisy v archivě Duchcovském v Čechách a v Bludovském na Moravě. Některé tištěny jsou v Čas. Mus. na r. 1831 a 1836

3. Brikcího z Zlicka Titulové stavu duchovního a světského. V Praze 1534.

4. Šuda z Semanína Formy obecné listův. V Praze 1547.

5. Šebestiána Fouknára z Fonkenšteina Titulář, obsahující v sobě formy listův všelijakých. V Praze 1589.

k) Bohesloví.

1. Spisové bibličtí.

a) Bible.

Bible psané recense první. 1. Bible Litoměřická, psána r. 1411—1414 skrze Matěje z Prahy a ozdobena krásnými miniaturami. Skládá se ze tří dílů, z nichž dva se chovají v biskupské bibl. Litoměřické, třetí v hraběcí bibl. Vratislavské v Praze a jiný v archivu Třeboňském. Výpis z ní podán v Tomsově Chrestomatii, vyd. r. 1805, str. 104.

2. Bible Emauzská, psána r. 1416 písmem hlaholským v klášteře Emauzském v Praze. Měla původně tři díly, z nichž se zachoval toliko jeden, zavírající v sobě knihy Paralipomenon, Žaltář a Proroky. Nalézá se v c. k. bibl. univ. Pražské. Výpis z ní vytištěn ve Výboru II, 117.

3. Bible Olomoucká dvoudílná v c. k. bibl. Olomoucké. Psána jest r. 1417 a okrášlena pěknými drobnomalbami. Srovnává se, co do dobropísemnosti i co do textu, na mnoze s biblí Litoměřickou.

4. Bible Kristinská v bibl. Vatikánské v Římě, ježto obsahuje knihy starého zákona, Proroky a knihy Machabejské. Dostala se r. 1648 z Čech do Švéd, odkudž ji královna Kristina darovala do Říma. Tyto čtyři bible srovnávají se ve svém znění s prvotní biblí Leskoveckou.

Bible psané recense druhé (Husovy). 5. Bible Boskovická o dvou dílech v c. k. bibl. Oomoucké, asi z r. 1410—1420, ozdobena skvostnými drobnomalbami. Roku 1565 náležela panu Václavovi z Boskovic a na Třebové, od něhož jméno má. Zevrubněji popsal ji Jos. Jireček v Čas. Mus. na r. 1864, str. 140.

6. Bible Mikulovská (první), rukopis na pargameně v někdejší kníž. Dietrichšteinské bibl. v Mikulově. Výpis

z ní, učiněný Dom. Kynským, viz v Příkladech (čís. 51). A. Boček kladl ji dle písma na konec XIV. století; J. Jireček, porovnav ji s textem jiných biblí, má ji za mladší. Viz Čas. Mus. na r. 1864, str. 140.

7. Bible jisté mlynářky táborské z r. 1420—1430 v bibl. c. k. univ. Pražské.

8. Malá bible Litoměřická z r. 1429 v bisk. bibl. Litoměřické.

9. Bible Padeřovská, prvé též Strakovská zvána, v c. k. dvorské bibl. Vídenské. Psána jest r. 1435 skrze Jana z Prahy Filipovi Padeřovskému, obhájci táborského hradu Ostromeče v Čechách. Má pěkné miniatury. Viz Dobrovského Liter. Magazin, II, 33.

10. Bible Pražská asi z r. 1435—1450, v c. k. bibl. univ. Pražské.

11. Bible Mikulovská (druhá) v někdejší kníž. Dietrichšteinské bibl. v Mikulově. Jde až do druhých knih Šalomounových.

12. Bible Mikulovská (třetí), asi z r. 1440—1450, tamtéž. Obsahuje Starý zákon bez prorokův a knih Machabejských.

13. Bible Strahovská, též z polovice XV. století, v bibl. kláštera Strahovského v Praze.

14. Bible Kladrubská, rovněž z polovice XV. století, v c. k. bibl. univ. Pražské. Ondy byla v bibl. kláštera Kladrubského.

15. Bible Novoměstská, psána r. 1456, v bibl. kláštera cisterciáckého v Novém Městě za Vídní.

16. Bible Talemberská, pěkně na pergameně psaná v c. k. bibl. univ. Pražské.

17. Bible Poděbradská čili Bočkovská, v kr. bibl. Štokholmské. Byla ondy p. Bočka z Kunštátu, syna krále Jiřího, od něhož Poděbradskou sluje.

18. Bible Šafhauská, psána asi r. 1450—1470, v knihovně městské v Šafhausích ve Švýcarsku. Napřed v ní položena předmluva mistra Jana Husi. z níž patrno, s jakou pilností Hus písmo svaté zrevidoval, porovnav je s biblí latinskou, jíž bylo tehda výše 300 let, a odvarovav dle ní

uchylky všeliké, v starém překladu českém. Text této bible není však již prvotní, od Husa opravený, alebrž korektory pozdějšími zde onde změněný.

19. Bible Musejní v Museum Českém, dopsána r. 1462 na Ostrově u Nimburka. Obsahuje předmluvu Husovu od Šafhauské nepatrně rozdílnou.

20. Bible Pernšteinská, psána na pergameně r. 1471, v c. k. univ. bibl. Pražské. Náležela ondy pánům z Pernšteina, jak ukazuje erb jejich na deskách.

21. Bible Hodějovská, tamtéž chovaná, z téhož času. Jest jedna z nejskvostnějších biblí českých, co do ozdobnosti písma, malby liter začátečních a čistoty pergamenu. R. 1563 náležela Bernartovi staršímu z Hodějova.

22. Bible Dlouhoveská, psána r. 1475 skrze Václava z Medulánu v Praze, v bibl. c. k. univ. Pražské. Též velmi ozdobná, v jazyku a pravopisu předešlé podobná. Chovala se ondy v bibliotéce pánů Dlouhoveských.

23. Bible Lobkovická, v král. bibl. Štokholmské, z r. 1480. Jest nepochybně poslední psaná bible. V druhé polovici XVI. století náležela pánům z Lobkovic, jichž erb na ní vytištěn.

Bible tištěné. 1. Bible Pražská, tištěna r. 1488 (dle výkladu Hankova r. 1480) podlé bible Lobkovické. Končí se takto: Praczy teto a diela. knih tiechto zakona bożieho konecz vcinien geſt ſſtiaſtnie. w ſlawnem Mieſtie Starem Prażskem. kterużto praczy. ſlowutni mużie a mieſſtiane Pan Jan pytlik. a pan Seweryn kramař toho leta konſelee: a pan Jan od čapuow a pan Matieg od bieleho lwa k koncy přivedli. A to leta bożieho tiſyczieho cżtyrzſteho oſmdeſateho oſmeho Mieſyecze Srpna. Zevrubněji o ní píše R. Ungar v Dobrovského spise: Liter. Mag., II, 15.

2. Bible Kutnohorská, tištěna r. 1489 a ozdobena obrazem stvoření světa a 112 jinými menšími obrázky. Končí se takto: Skonawa se biblee. genż geſt zakon boži nowy y ſtary. litterami vytiſſtienymi. na horach Cutnach ſlawnych. ſkrże mne Martina z tiſſňowa: Leta bożieho tiſyczieho cżtyrzſteho oſmdeſateho dewateho. tu ſobotu po ſwatem martinie a t. d. Viz Dobrovského Liter. Mag., II, 13.

3. **Bible Benátská**, tištěna r. 1506 u Petra Lichtenšteina v Benátkách vlašských, nákladem Jana Hlavsy, Václava Sovy a Buriána Lazara, měšťanů Pražských. Korektorové byli Jan Jindřišský z Žatce a Tomáš Molek z Hradce nad Labem. Obsahuje 109 obrázků. Viz Dobrovského Liter. Mag., II, 20.

4. **Bible Severinská**, vytištěna v Praze u Pavla Severina z Kapíhory r. 1529 a r. 1537.

5. **Bible Normberská**. Tištěna v Normberce u Linharta Milichthalera r. 1540. S pěknými obrazy. Viz Dobrovského Liter. Mag., II, 23 a 26.

6. **Bible Melantrichova**, vydána v Praze r. 1549 u Bartoloměje Netolického s předmluvou J. Melantricha; po druhé s opravami, učiněnými od Sixta z Ottersdorfu, u Jiřího Melantricha r. 1556, a potom r. 1561, 1570, 1577 a 1613. Má nápis: „**Biblí Česká**, to jest, všecka svatá písma obojiho, starého i nového zákona," a jest ozdobena pěknými řezbami ve dřevě, zvláště bible vydaná r. 1570 a později. Viz Dobrovského Lit. Mag., II, 29—30 a Čas. Mus. na r. 1865, str. 132—136, kdež zprávu o ní podává A. Rybička.

7. **Bible Kralická**, vydána v šesti dílech r. 1579—1593, s obšírným výkladem po kraji. Přeložena jest znovu z řečtiny a hebrejštiny od českých bratří: J. Bláhoslava (Nový zákon), Jana Eneáše, Isaiáše Cibulky (Coepoly), Jiřího Strýce, Pavla Jesena, Jana Kápity (Hláváče), Jana Effreima, Lukáše Helice a Ondřeje Štefana. Místo kde tištěna jest (Kralice), není jmenováno, poznává se však dle erbu Jana a Karla z Žerotína (lva), kteří na ni náklad vedli, a dle beránka v některých dílech vyobrazeného. Po druhé vyšla v jednom díle r. 1596 písmem velmi ozdobným, a po třetí r. 1613. Šíře popsána jest v Dobrovského Liter. Magazin, II, 39 a v Jirečkových Rozpravách, I, 9.

b) Nový zákon.

Psané N. zákony. 1. Čtení z epištol a evangelií, rukopis na pergameně v bibl. Olomoucké z r. 1421, jenž náležel ondy panenskému (Klarisskému) klášteru v Olomouci. Výpis z to-

hoto evangeliáře podal Jos. Jireček v rozpravě: O českém prvotním překladu Evangelií, v Praze 1859, str. 6 a j.

2. Nový zákon Musejní, psaný r. 1422, z něhož výjimek podán v Šafaříkově a Palackého spise: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache, 119.

3. Nový zákon Korečkův, psaný r. 1425 od Martina Korečka, v bibl. c. k. univ. Pražské.

4. Nový zákon Tetovský, v bibl. minoritského kláštera v Brně, psán v polovici XV. století dobropísemností Husovou. Srovnává se s Novým zákonem v bibli Padeřovské, a nazván jest Tetovským, že r. 1578 náležel Janovi Tetaurovi z Tetova. Viz Výpis v Příkladech č. 54.

5. Nový zákon Švehlův, psaný v polovici XV. století skrze Petra Švehlu z Hořiněvsi též pravopisem Husovým. V c. k. bibl. Olomoucké.

6. Nový zákon Lupáčův, v c. k. dvorské bibl. Vídenské, skrze Martina Lupáče opravený.

7. Nový zákon Žerotínský, psán r. 1481 panu Janovi z Žerotína a na Strážnici († r. 1499). V bibl. hrabat z Nostic v Praze.

Mimo to jest více jiných exemplářů Nového zákona v bibl. univ. Pražské a Olomoucké, v bibl. Mikulovské, Rejhradské a jinde, o nichž zprávu dává Dobrovský ve svých spisech: Liter. Magazin, I, 50 a Geschichte der böhm. Literatur, str. 219, a Jungmann ve své Hist. lit. české, III, 92.

Tištěné N. zákony: 1. Nový zákon Plzenský, vyd. r. 1475. Zachovalí se z něho toliko dva výtisky, jeden v bibl. univ. Pražské a jeden v dvorské bibl. Víd. Po druhé vydán s obrázky též v Plzni r. 1481, z kteréhož vydání chová se exemplář v bibl. kláštera Strahovského.

2. Nový zákon Pražský, tištěný r. 1498. Jediný známý exemplář jest v bibl. univ. Pražské. Tištěn znovu v Praze 1513 a potom několikráte. Viz Čas. Mus. na r. 1852, IV, 68 a 74.

3. Nový zákon Boleslavský z r. 1518. Končí se takto: „Skonanie Zakona Božieho Noweho, w Středu před Swatu Alžbietu. Leta od wykupenie ſwieta po Patnatzti Steoh Oſmnatzteho v Boleslawi mladem nad Gizerau. Mi-

kuklife Klaudyan." Naléžá se v bibl. univ. a kapit. Pražské a v Českém Museum.

4. Jiný Nový zákon Boleslavský, z r. 1525, jejž přeložil bratr Lukáš Pražský. Jest ho po exempláři v bibl. c. k. univ. Pražské a v bibl. Strahovské i v Česk. Mus. Viz Čas. Mus. na r. 1852, IV, 93.

5. Nový zákon Náměšťský, jejž dle vydání Erasma Roterodámského přeložili a Johance z Boskovic oddali kněži Beneš Optát a Petr Gzel. Vydán v Náměšti r. 1533.

6. Nový zákon Ivančický, jejž nově z řeckého vyložil Jan Blahoslav. Tištěn v Ivančicích r. 1564 a 1568 a v Kralicích r. 1596 o sobě, též v bibli bratrské, v Kralicích a později jinde od evangelíků několikráte vydané.

Krómě toho vyšel Nový zákon tiskem v Praze r. 1527, 1538, 1545, 1551, 1558, 1563, 1596 a 1597; v Normberce r. 1534 a 1538, v Prostějově r. 1549 a v Olomouci r. 1555. Památný jest zvláště Nový, zákon, vydaný v Normberce r. 1599 skrze Eliáše Huttra zároveň s textem polským a 10 jinými texty s titulem: *Novum testamentum D. N. Jesu Christi, Syriace, Ebraice, Graece, etc.*

b) Svatí Otcové.

1. Sv. Augustina *a)* Rukověť, rukop. v bibl. univ. Pražské, tišt. v Praze r. 1562, 1583, 1600, 1736 a 1828. *b)* Pravidla řehol klášterních, rukp. v bibl. univ. Pražské. *c)* Traktát o marnostech tohoto světa. V Praze 1506, a podlé překladu, učiněného B. Hostounským, v Praze 1573. *d)* O městě Božím, kniha XXII., přeložil Adam z Vinoře. V Praze 1589, 1786 a 1833.

2. Sv. Jana Zlatoústého *a)* Kniha o napravení padlého. Přeložil Viktorin ze Všehrd. V Praze r. 1495, v Plzni r. 1501 a v Praze r. 1820. *b)* Knihy druhé, že žádný nemůž uražen býti od jiného, než sám od sebe. Přel. tentýž. V Plzni r. 1500.

3. Sv. Cypriána *a)* List, psaný k Donátovi o potupení světa, a *b)* Výklad na modlitbu Páně. Oboje přel. Viktorin ze Všehrd. V Plzni r. 1500 a v Praze r. 1820. *c)* Epištola o závisti a nenávisti. V Litomyšli 1507.

4. Řeč sv. Řehoře, kterak v štěstí a neštěstí míti se máme. Přeložil Ř. Hrubý z Jelení. Rukopis z r. 1513.

5. Sv. Isidora a) Naučení každému hříšnému užitečné. Rukp. v bibl. univ. Pražské. b) Synonyma aneb Rozmlouvání rozumu s člověkem. Přel. Sixt z Ottersdorfu. V Praze 1549, 1551, 1607 a 1820.

6. Sv. Bernharda Traktát o boji duchovního Jerusaléma. V Benátkách 1506 a v Praze 1507.

7. Životy sv. Otcův, kteří obývali na poušti. Přeložil Ř. Hrubý z Jelení. Skvostný rukopis v bibl. univ. Pražské.

c) *Postilly, výklady a kázaní.*

1. Mistra Jana Husi Postilla aneb vyložení svatých čtení nedělních. Rukopis v bibl. c. k. univ. Pražské. Počíná se: „Milosrdný spasitel, pán všemohúcí“ a končí: „Léta tisícieho čtyřstého a třináctého v den postní svatých apoštolóv Šimona a Judy na hradě, jenž slove Kozí, toto vyloženie svatých čtenie jest skonáno. Jan Hus, mistr.“ Obsahuje 60 výkladů. Jiný přepis z r. 1413 chová se v bibl. Gersdorfské v Budišíně a opět jiný z r. 1414 v Českém Museum. Tištěna jest s vyobrazením a životem Husovým v Normberce r. 1563 a 1592 a v Praze 1564. Nově vydána dle rukopisu musejního redakcí K. J. Erbena v Praze 1866.

2. Téhož Výklad viery, desatera božieho přikázanie a modlitby Páně. Rukopis z 1. polovice XV. věku v bibl. Gersdorfské v Budišíně, dle něhož vydán péčí K. J. Erbena co díl 1. spisů Husových v Praze 1865. Obsahuje 96 kapitol.

3. Téhož Výklad písní Šalomounových. Rukopis z r. 1448. Tištěn ve spisech Husových, díle III.

4. Petra Chelčického Postilla aneb Kniha výkladův na čtení nedelní. V Praze 1522 a 1532.

5. Mistra Jana Rokycany Výkladové a kázaní na čtení nedělní. Rukopisy z r. 1500, 1581 a j.

6. Jana Špangenberského Postilla k užitku mládeži křesťanské, kterouž na česko vyložil Jan Straněnský. V Prostějově r. 1546 a 1553.

7. **Tomáše Bavorovského Postilla česká** (katolická). V Olomouci 1557. Výjimky z ní vydány jsou Jos. Dietrichem v Praze r. 1821 a v Jirečkově Antologii, 121.

8. **Jana Kápity** (Hlaváče) **Postilla**, t. j. kázaní přes celý rok. V Kralicích 1575 a v Praze 1615. 2 díly. (Bratrská).

9. **Martina Filad. Zámrského Postilla česká** (bratrská). V Jezdkovicích (u Opavy) r. 1502, v Lipště r 1602 a v Drážďanech r. 1602.

10. **Jiřího Dikasta z Miřkova Postilla** (utrakvistská). V Praze 1612 a 1614.

11. **Šebestiána V. Scipiona** (Berličky) **Postilla katolická**, jak kostelní, tak domácí. V Praze 1618.

12. Mistra Jakoubka Kázaní. V Praze 1545. 13. Petra Chelčického Řeči. Rukopis v bibliotéce c. k. univ. Pražské. 14. Tom. Bavorovského Desatero kázaní. V Praze 1522 a 1822. 15. Jana Achilesa Výklady na nedělní a sváteční evangelia. V Praze 1588.

d) Spisové dogmatičtí a polemičtí.

1. M. **Jana Husi** *a*) **O svatokupectví.** Rukopis z konce XV. století v bibl. Gersdorfské v Budišíně, dle něhož tento spis vydal K. J. Erben v I. díle spisů Husových. V Praze 1865. *b*) **Devatero zlatých věcí neb kusův.** Rukopis v bibl. Mikulovské a v kr. bibl. Pařížské. *c*) **O šesti bludích.** Rukop. v dv. bibl. Vídenské, v bibl. Gersdorfské v Budišíně a v Křížovnické v Praze (tento z r. 1472), *d*) **O manželství.** Rukop. v dv. bibl. Vídenské. *e*) **Řeč o těle Božím** a *f*) **O brání odmrti.** Traktáty *b*—*f* tištěny jsou při postille Husově, vyd. v Normberce 1563 a 1592 a ve spisech Husových, vydaných od K. J. Erbena, díle III. *g*) **Knížka proti knězi kuchmistrovi**, sepsána r. 1406 a vydána v týchž spisech.

2. **Petra Chelčického** *a*) **Síť pravé víry**, psána ok. r. 1440 a tištěna ve Vilémově r. 1520. *b*) **Řeč o šelmě a obraze jejím.** Rukopis v kr. bibl. Pařížské. Z obou spisů výjimky podal Fr. Palacký v Dějinách nár. Českého. IV., str. 415. *c*) **Řeč o základě zákonův lidských** a *d*) **Řeč a zpráva o těle Božím.** Rukopis v bibl. Pařížské.

3. Hádání mezi Petrem (Paynem) Angličanem a M. Janem Příbramem o mnohé artikule. Rukop. z r. 1420. 4. Hilária Litoměřického Traktát o přijímání pod jednou, proti M. J. Rokycaně. Rukopis z r. 1468. 5. Obrana víry proti Pikhartům. Platná pomůcka k historii bratří českých. Rukp. z r. 1491. Viz Výbor z liter. české, II, 43.

6. Bratra Lukáše Pražského. O požívání těla a krve p. Ježíše Krista, o obnovení církve a j. Rukopis z r. 1510—1518. 7. Jana Dubčanského ze Zdětína Listové bratřím Boleslavským poslaní. V Lilči ok. r. 1527. Též odpovědi bratří Boleslavských, vyd. v M. Boleslavi 1533. 8. Jana Augusty a kněžstva kališného pře, od něho samého sepsaná. Tištěna r. 1543 a odpověď na ni r. 1544. 9. Václava Šturma Srovnání víry a učení bratří starších. Sepsáno ve způsobu rozmluvy mezi knězem katolickým a bratrem. V Litomyšli r. 1582.

10. Bartoloměje Paprockého Církev svatá obecná. V Praze 1601. Katolík rozmlouvá s kacířem. 11. Synod Třebíčský r. 1596 držený. V archivu zemském v Brně. Obsahuje jádro učení bratrského a způsob bratrských služeb Božích. 12. Statuta synodální bratří českých od počátku jednoty až do konce XVI. století. Dva svazky s poznamenáními Komenského v Českém Museum.

e) Spisové vzdělavací.

1. M. Jana Husi *a)* Dcerka čili traktát o poznání cesty pravé k spasení. Rukopis z r. 1414, jejž psal Zikm. z Domažlic a jiný z polovice XV. stol. v Českém Mus. a třetí v bibl. Mikulovské. Tiskem vydal ji V. Hanka roku 1825. *b)* Provázek třípramenný, z víry, naděje a lásky složený. Spis mravoučný, sepsaný r. 1411 a tištěný v Praze r. 1545. *c)* Zrcadlo člověka hříšného, a *d)* Jádro učení křesťanského. Všechny tyto rozpravy tištěny jsou ve spisech Husových, vyd. od K. J. Erbena, v díle III.

2. Lament otcův svatých, t. j. žalostivá kvílení jich v temnostech. Přeložil Mikuláš Kompátor z Kunštátu r. 1451. V Praze 1573 a potomně několikráte.

3. Tomáše Kempenského Kniha o následování Krista Pána. Rukopis z r. 1498.

4. Erasma Roterodámského *a*) Kniha o dobrém a křesťanském hotovení se k smrti. Přel. Jan Popel z Lobkovic. Přidáno jest Napomenutí pobožné a křesťanské. V Praze 1563, 1564 a 1786. *b*) Téhož Kniha o rytíři křesťanském. Přeložil Oldřich Velenský z Mnichova. V Bělé 1519 a v Praze 1787.

5. Jana Straněnského Almanach duchovní, ze starého i nového zákona k zdraví duše a k navedení života křesťanského sebraný. V Praze 1542 a 1560.

6. Jiřího Melantricha Studnice života, obsahující propovědění z písma svatého. V Praze 1554.

7. Jana Kocína z Kocínetu *a*) *Providentia Dei* aneb o řízení a opatrování Božském, spis pobožný z lat. přeložený. V Praze 1592 a 1603. *b*) Téhož Abeceda pobožné manželky. V Praze 1585 a 1823.

8. Vavř. Rvačovského *a*) Knížka zlatá, v nížto předkládá se člověku křesťanskému, jakou by zbraní měl se hotoviti proti nepříteli dáblu. V Olomouci r. 1577. *b*) Téhož Masopůst aneb kniha o uvedení v pravou a bohumilou pobožnost. Spis mravokárný o začátku a moci masopusta a o 12 synech jeho. V Praze 1580. Výpis v Jirečkově Antologii, str. 322.

9. Tomáše Rešela Kniha Jesusa Syracha, jinak *Ecclesiasticus*. Přeložena dle německého spisu K. Huberina. V Praze 1561 a potom několikráte.

10. Daniele Adama z Veleslavína *a*) *Itinerarium sacrae scripturae*, t. j., Putování svatých. Dle německého H. Buntinga. S pěknou předmluvou a dedikací p. Karlovi z Žerotína. V Praze 1592. *b*) Téhož Vypsání města Jerusaléma i předměstí jeho. Přel. z lat. V Praze 1593. *c*) Téhož Pravidlo křesťanského života. Přel. V Praze 1587 a 1600. *d*) Téhož Moudrost Jesusa, syna Syrachova. Z latiny přeložena V Praze 1586. *e*) Téhož Štít víry pravé katolické a křesťanské. V Praze 1591; *f*) Téhož Historie o křesťanském odjití s tohoto světa dle sv. Jeronyma. Z lat. přel. V Praze 1593. *g*) Téhož Škola křesťanská aneb cvičení křesťanské a věrné duše. V Praze 1592.

Doba druhá.

Od úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské až do panování císaře Josefa II., čili od r. 1620—1780.

1. Dějiny vůbec.

Císař Ferdinand II., zvítěziv na Bílé Hoře nad stranou evangelickou, ustanovil se na tom, že v Čechách a na Moravě zavede řád nový, založený na jednotě vlády a víry. Pro vykonání toho zřídil v obojí zemi za místodržitele horlivé katolíky, v Čechách Karla z Liechtensteina a v Moravě Františka kardinála z Dietrichšteina. R. 1621 kázal ty, jenž měli účastenství v zbouření a ze země se neutekli, do Prahy před soud postaviti, kdež někteří (na počet 27) dne 21. června t. r. na hrdle ztrestáni, jiní pak na statcích a vězením pokutováni jsou. Výše polovice statků v Čechách a na Moravě osobám stavu panského a rytířského odňato a jednak věrným domácím a cizozemským darováno, jednak rozprodáno jest. L. 1627 vydal císař Ferdinand II. na místě předešlého zřízení starodávního „Obnovené zřízení zemské" v Čechách a l. 1628 na Moravě, kteréž pak platnost mělo až do r. 1848. Zároveň nařídil, aby jen náboženství katolické v zemi průchod mělo, a vypověděl veškeré evangelíky ze země, načež 36,000 rodin nekatolických do ciziny se vystěhovalo, kdež sobě v Drážďanech, v Perně, v Novém Saloi, v Míšni, v Žitavě, v Leštně polském a jinde obce české zřídili, z nichž Drážďanská trvala až do r. 1844 a Žitavská až do r. 1846. Takové nakládání s evangelíky přimělo nejprvé německá knížata protestantská a Kristiána krále Dánského (r. 1626), potom pak Gustáva Adolfa, krále Švédského, že zdvihli proti císaři dlouhotrvající válku, kterouž země Česká i Moravská téměř v pustinu uvedena jest. Roku 1630 vtrhli do Čech Sasové, a pod jejich záštitou konali někteří vystěhovalci čeští v Praze zase služby Boží evangelické. Když však potom císař Ferdinand s knížetem Saským, Janem Jiřím, se smířiv, Lužice od koruny České jemu postoupil (r. 1634), přivedeno vše opět

v předešlý spůsob. Po smrti Ferdinanda II. (r. 1637) vedl nástupce jeho Ferdinand III. ještě 11 roků válku se Švédy, v níž Olomouc (r. 1645) a Praha (r. 1648) od nich dobyta jest, až pokojem Osnabruckým svízelům 30letým konec učiněn. V posledních létech panování svého spojil Ferdinand III. obě university Pražské v jednu a založil biskupství Litoměřické (r. 1656). Jeho nástupce, Leopold I., zřídil r. 1664 biskupství Kralohradecké a vládl s počátku vůbec pokojně; potom ale strhlo se zbouření sedlské v Čechách, a Turci vtrhli do Uher a k Vídni, kterouž Jan Soběský, hrdinský král Polský, jich zprostil (r. 1682). Konečně vedl císař Leopold trojí válku s Francouzi. Císař Josef I., za něhož nový řád trestní zaveden, panoval šťastně a v míru (od r. 1705—1711), však bratru jeho císaři Karlu VI. bylo vésti dvojí vojnu s Turky (r. 1716 a 1736) a vojnu o posloupnosť španělskou. Za jeho času zřídily se evangelické církve v Berlíně a v Nové vsi u Berlína, onano z exulantů lužických, tato z exulantů českých od Landškrouna (r. 1736), a několik let potom vzešla česká církev ve Střelíně ve Slézsku. Zemřel r. 1740, a s ním vyhynul po meči rod Habšburský. Jeho jediné dceři, Marii Theresii, nastal po jeho smrti tuhý boj o trůn s Karlem, kurfirštem Bavorským a jinými knížati německými, i také s Francouzi, kteří přirazili až ku Praze. Této nesnáze použiv král Pruský, Bedřich II., Slézsko až na malou část od koruny České odtrhl (r. 1741). Později (od r. 1755) vedena s Bedřichem II. válka sedmiletá, která též mnoho zlého uvalila na země koruny České.

Po skončení této války vyvolen Josef, prvorozený syn M. Theresie, za císaře Římského, a r. 1765 po smrti otce svého, Františka Lotarinského, učiněn jest spoluvládcem. Poslední léta cís. M. Theresie památná jsou zřízením české společnosti nauk, první toho spůsobu v mocnářství (r. 1769), zbouřením sedlským v Čechách (r. 1770), velkou drahotou i hladem (r. 1771 a 1772) a zrušením řádu jesuitského (r. 1773) skrze papeže Klímenta XIV. Též povýšeno biskupství Olomucké na arcibiskupství (r. 1777) a založeno biskupství Brněnské; konečně přenešeny jsou vysoké školy Olomoucké

na čas do Brna (r. 1778). Dvě léta potom (dne 20. listopadu r. 1780) slavná M. Theresie zemřela.

2. Dějiny umění.

Od konce třicetileté války umění v některých odvětvích dosti sice prospívalo, však vzděláváno jest nejvíce od cizozemců. Stavitelství, malířství a sochařství zakládáním bohatých klášterů a kostelů jesuitských a jiných, též paláců šlechtických znamenitě se povznášelo. Roku 1630 dostaven v Praze od Vlacha Mariniho palác Waldšteinský na Malé Straně, r. 1688 vystaven kostel křížovnický s krásnou kopulí, od Vlachů Luragha a Ferma, a r. 1712 dokonána skrze Fischera z Erlachu stavba paláce Klam-Galášského. Mimo to byli stavitelé znamenití: Krištof Diezenhofer († r. 1711), původce nádherného chrámu sv. Mikuláše na Malé straně a syn jeho Kylián (r. 1690—1752), kterýž tento kostel dostavěl a krom toho památným se učinil co stavitel španělského sálu na hradě Pražském, kostela sv. Mikuláše na St. Městě a Nicovského u Planic, klášterů a kostelů Broumovského a Kladrubského, paláců Kynského a Nostického (nynějšího domu Musejního) a jiných. Mimo to jsou kostelové Plasský, Kladrubský a Sedlecký v Čechách a kostelové i bývalí klášterové Hradišťský u Olomouce, Velehradský a Loucký blíž Znojma, jakož i kostel a klášter Rejhradský, stálou památkou stavitelství toho věku.

Malířové slovútní byli: K. Skreta († r. 1674), jehož některá díla mistrovská chovají se v kostele Týnském, Sv. Štěpánském a jinde v Praze a na venku; P. Brandl († r. 1735), o jehož výborném štětci svědčí křest Páně u sv. Víta, Nanebevzetí p. Marie u sv. Jakuba v Praze a ve Vysokém Mýtě a j.; Václav Reiner (r. 1686—1743), od něhož pochází výtečné vyobrazení pádu obrů v paláci Černínském a malba kopule v kostele křížovnickém v Praze, a Jan Kupecký († r. 1677) [1]. Co rytci vynikli Balzarové, otec a syn; ze sochařů

[1]) Obšírnější zprávu o stavitelství, sochařství a malířství českém této doby podává J. Müller v Názorném atlasu k Naučnému Slovníku. V Praze 1865, str. 84, 95 a 134.

J. F. Prokov. Také hudba, byvši po r. 1620 do chrámů uvedena, dosti se povznesla. Zvláštní zásluhy o ni dobyl si **hrabě Špork**, kterýž povolal z Paříže první trubače na lesní roh do Čech, a spolek šlechticů, jenž r. 1730 vlašskou operu v Praze uvedl. Kromě jiných skladatelů prosluli ku konci této doby **František Tůma** († r. 1774), **Jos. Mysliveček** a **bratří Bendové**.

3. Dějiny řeči.

Poražením strany evangelické na Bílé Hoře vzešla řeči české zkáza a úpadek veliký. Mnozí z předních obhájců a vzdělavatelů jejích život propadli, na př. Vácslav z Budova a Harant z Polžic, jiní ze země jsou vypovězeni, zejména Pavel Skála ze Zhoře, J. A. Komenský, Karel z Žerotína a v. j. Šlechticové zámožnější, kteří zůstali v zemi, poddali se v nedlouhém čase novému zřízení, národnost českou hubícímu, a potomkové jejich tou dobou na mnoze se odrodili [*]). Do sněmu a do soudu zemského přibylo na místě vypovězených evangelíků množství cizozemců, kteří česky neuměli, na př. páni Collóredové, Gallášové, Maradasové, Piccolomini, Wallisové, Millesimové, Eggenberkové, Althanové a j.; na Moravě Ugartové, Colaltové, Magnisové a t. d., a taktéž obdrželi správu duchovní pro nedostatek domácího duchovenstva katolického zde onde kněži z Bavor a odjinud, kteří, nejsouce češtiny znalí, německy kázali. Zejména dálo se tak v klášteře Strahovském až do r. 1660, kdež opat V. M. Frank opět české kázaní zavedl. A tak všude vytlačována jest čeština.

---

*) Z toho času pocházejí porušená jména některých rodů panských v Čechách a na Moravě, v nichž genitiv český z neznalosti jazyka položen za nominativ, na př. Graf Chorinsky-Ledske místo Chorynský von Ledská, (z Ledské) Chotek von Chotkova m. von Chotkov, Graf von Bukuvky m. von Bukůvka a j. Jiní rodové šlechtičtí zcela své jméno poněmčili, na př. páni z Vrbna psali se von Würben, Žďárští ze Žďáru Sahrer von Sahr, Michnové z Vacinova Michna von Weizenau a von Weizenhofen, Pachtové z Rajova Pachta von Raihofen, Obytečtí pali z Rabenhauptu a ze Suché, psali se docela po francouzsku „de Souche."

Celé krajiny v severních Čechách, totiž velká část Zatecka a Litoměřicka, vystěhováním nekatolíků a neřestmi válečnými zbaveny jsou obyvatelů, a poněmčily se zhenáhla, jmenovitě města Žatec, Žlutice, Rabštein, Chýše, Stříbro (z části), též Kladruby s okolím (vše mezi r. 1650—80), a později (r. 1720—1740) Litoměřice. Taktéž dálo se v Landškrouně, a na Moravě v Šildberku a ve Šternberku, kde němčina na místo češtiny nastoupila mezi r. 1620—1680, a v Uničově, kdežto vrch dostala nad češtinou r. 1705—1712.

V takových tísních jazyk český, ač dle obnoveného zřízení zemského v Čechách i na Moravě, počítajíc k ní též Opavsko a Krnovsko, byl předním jazykem zemským a němčina toliko vedlé něho do úřadů připuštěna jest, znenáhla z úřadu a z obecného života byl vytiskován. Na Moravě r. 1639 nařízeno, aby při soudu zemském o všelikých věcech jediné jazykem německým porada se činila a německy se hlasovalo, a toliko nálezové aby po česku se vynášeli. Ku konci XVII. století (r. 1690) již vše u soudu zemského německy se řídilo, leč že hejtman zemský ještě soudce česky svolával slovy: „račte se sstoupiti," což potomně též pominulo. Sněmové zemští po celou dobu sice po česku jsou rozepisováni, postulátové stavům po česku předkládáni a patentové u zřizování vyšších úředníkův zemských a hejtmanův krajských česky vydáváni a vyhlašováni; a však v jednání o sněmích čeština znenáhla pomíjela; ku konci XVII. století za hejtmana moravského, Frant. hraběte z Kolovrat, jen ještě komisaři císařští po česku vítáni jsou, ku sklonku pak té doby starobylý jazyk domácí, jenž do r. 1620 samojediný o sněmích byl v obyčeji, téměř úplně od němčiny vytištěn jest. — Od české dvorské kanceláře a dvorské komory ve Vídni vydávaly se odpovědi k místodržitelství a ke královské komoře v Praze až do r. 1749 po česku, a taktéž podávaly se k týmž nejvyšším úřadům všeliké zprávy v příčině českých žádostí česky. Však řečeného roku, když s dvorskou kanceláří českou spojena jest kancelář rakouská, nastoupila u všech těchto věcech na místě češtiny němčina Již dříve pominul také jazyk český v deskách zemských, a to v Krnově r. , 1662 v Brně ok.

r. 1730, v Opavě r. 1747 a v deskách manských v Kroměříži r. 1762 [1]).

Co škol se dotýče, bylť na vysokém učení obecný jazyk latinský, na gymnásiích pak v místech českých vyučovalo se latinsky a česky, pročež úředníci, lékaři a duchovní z té doby mluvili vůbec jen latinsky a česky. Školy obecné byly vesměs české. L. 1774 uveden však do hlavních škol tehda zřizovaných i v místech pouze českých jazyk německý, a totéž nařízeno také v příčině gymnásií; zejména uloženo t. r. nejvyššímu purkrabímu, Rudolfovi hraběti Chotkovi, by pilněji než posud k tomu se přihlíželo, aby němčina v Čechách náležitě se šířila, a aby se po třech létech na gymnásiích vyučovalo latině prostředkem němčiny místo posavadní češtiny, též aby žádný školmistr od té chvíle nebyl přijímán, který by neuměl německy a nemohl by dětí zároveň německy učiti [2]).

Vně Čech zřízeni jsou pro potřebu češtiny u vojště a v úřadech na některých ústavech zvláštní učitelové jazyka

[1]) Biskup Olomoucký, hrabě Hamilton, když mu r. 1762 tehdejš lenní sudí, hrabě Vetter navrhl, aby na místě jazyka českého, „jemuž prý soudcové již nerozumějí," v řízení soudní a v desky manské němčinu uvedl, návrhu tomu sice povolil, však z šetrnosti k jazyku českému, „že od starodávna v deskách býval obecným," ustanovil, aby se na památku toho, kdykoli se do desk vkládati bude, s vrchu tento český nápis učinil: „Dne (toho a toho) stali se tito vkladové," což až do r. 1848 zachováváno. [2]) O toto šíření němčiny v Čechách a o poněmčování Čechů vůbec usiloval té doby nejvíce státní rada, baron Gebler. V poradě, r. 1774 o uvedení němčiny do škol latinských držené, pronesl se, „aby se latině učilo prostředkem němčiny zvláště proto, že ti, kteří budou chtěti jíti na studie, budou se museti učiti němčině jakožto řeči, kterouž mluví panovník, dikasterie a armáda. Z toho, kdo umí jen český a latinsky, bude prý špatný učenec, aniž bude státu k jaké potřebě; i bylo by prý lépe, aby zůstal při pluhu a sprostém řemesle." Jinde zase s strany toho praví: „Vláda má k tomu hleděti, aby v státě byl jediný národ. K tomu ovšem potřebí několik století, aniž hodno násilí v tom užívati. A však stát žije věčně, t. j., přes všechny věky lidské, protož panovník i státník, toto na mysli maje, nemá na zřeteli míti krátkého času svého života, ale celá století a dle toho má jednati" J. Al. Freiherr v. Helfert, Die österr. Volksschule, I, 475 u. 483.

českého, nejprvé r. 1752 na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, přičiněním vlasteneckého generála a správce školy té, Františka hraběte Kynského, a r. 1754 na škole inžinérské ve Vídni, r. pak 1775 na vysokých školách Vídenských. Konečně povoleno r. 1778 k návrhu šlechetného preláta Rautenstraucha, aby se na vysokých školách Pražských a Olomouckých pastorální theologii česky vyučovalo, což ale netrvalo dlouho, ježto se to s novým německým spůsobem studií nesrovnávalo.

Veliká škoda dála se jazyku českému po celou nynější dobu odjímáním a pálením knih českých skrze misionáře, a první léta po Bělohorské bitvě také skrze vojáky. Všechny knihy z doby utrakvistské za kacířské jsou pokládány a co zboží jedovaté vyhledávány a mařeny [1]). Největší ze všech škůdců literatury staročeské v tom spůsobu byl jesuita Ant. Koniáš či Koňas († r. 1760), kterýž o sobě vyznal, že za 37 let, co byl misionářem, na 16.000 knih českých popálil a mnoho jiných zprznil, slova neb průpovědi, jež měl za kacířské, černidlem zamazávaje. Tím mnohé knihy jazykem výtečné velmi vzácnými se staly, na př. Bible Kralická [2]); jiné pak naprosto zahlazeny jsou, na př. polemické spisy bratří Habrovanských a Boleslavských z r. 1530 a některé spisy podobné. Nových knih, jimiž by se tato ztráta byla nahradila, vycházelo málo, a to nejvíce jen knihy z latiny a němčiny špatně přeložené. Jediné knihy náboženské dosti hojně jsou vydávány, zvláště od r. 1669, kdež Marie Šteyerová

---

[1]) O tomto vyhledávání a maření knih staročeských, jak se konalo ještě na samém konci panování cís. Marie Theresie, píše K. I. Tham v Obraně jazyka českého r. 1783, str. 23, hněvivě takto: „Skryto nebude, že ještě před 3 lety (r. 1780) jistý spolek lidí tak nazvaných výslanců zřízen byl, ježto po všech krajích země České jako vlci hltaví těkali, a každý koutek vyslídivše, kdekolivěk nějakou knihu českou uzřeli, byť dobrá byla nebo zlá, ji uchvátili a jedva uvnitř nahlédše, násilím odcizili, a zhola nic jí nerozumějíce, zprznili, zdrali a spálili.“ [2]) Z Kralické bible šestidílné, r. 1579—1593 vydané, kterouž misionáři zvláště pro výklad přísně stíhali, zachovalo se po dnešní den sotva 20 úplných exemplářů, ježto roztýleny jsou kromě zemí českoslovanských v Němcích, Anglicanech, ano i v Americe.

(Štyrová), měšťenínka Pražská k vybídnutí syna svého Matěje Šteyera, jesuity, 800 zl. na vydávání pobožných knih českých darovala, z kteréž sumy a z 500 zlatých, od Matěje Šteyera přidaných, vzešla fundace, nazvaná „Dědictví sv. Václava,“ a potom hojně rozmnožená, jejímž nákladem pod správou řádu jesuitského písmo svaté Svatováclavské a více jiných spisů nábožných tištěno a rozdáváno jest.

Že v časech tak nesnadných jazyk český nevyhnutedlně také vnitřní zkázu bral, netřeba připomínati. S počátku té doby přibližovali ovšem někteří spisovatelé, naučivše se jazyku v někdejších dobrých školách českých, ku správnosti mluvnické, ano někteří jí znamenitě vynikali, zejména evangelíci Pavel Skálá ze Zhoře († r. 1642) a Jan A. Komenský, kterýmžto oběma, co do jadrnosti jazyka, sotva se posud kdo vyrovná; též Samuel Martin z Dražova, Jan Třanovský a jiní vystěhovalci nekatoličtí. Jich přičiněním tiskly se mnohé knihy české v cizích zemích, v Drážďanech (r. 1629), v Leštně polském (r. 1631 Labyrint světa) a v Amsterodámě (od r. 1658 spisy Komenského), odkudž posílány jsou tajně do Čech, do Moravy a na Slovensko. Také někteří spisovatelé katoličtí toho času ku správnosti jazyka zření měli, na př. jesuité Plachý († r. 1659), Konstanc († r. 1673) a M. Šteyer († r. 1692), biskup Jan Tomáš Pešina z Čechorodu († r. 1680) a někteří jiní. M. Šteyer, vydav dobropísemnost českou, nazvanou „Žáček,“ schvaloval i spůsob psaní, jehož šetřili bratří čeští v bibli Kralické.

Od konce XVII. století však jevila se ve spisech vždy větší neznalost gramatiky a skladby, a ku konci té doby germanismy a latinismy v mnohých spisech jen se hemžily. Nemilou památku v tom spůsobu po sobě zůstavil Václav Rosa (r. 1680) ve své „Čechořečnosti,“ vyd. r. 1672, Jan Václav Pohl v „Pravopisnosti řeči čechské,“ vyd. r. 1756 a Jan Zeberer v překladu hrdelního řádu právního, vyd. r. 1771.

Na Slovensku zachoval se jazyk český po všechen čas v spůsobu dosti dobrém, zvláště přičiněním vypovězenců českých a moravských, kteří, zřídivše nedlouho po bitvě Bělohorské (r. 1639) tiskárnu v Žilině, mnohé knihy nábožné

v ní vydávali, rovněž jako v tiskárně Třenčínské. Později činili totéž jich potomci a domácí vzdělavatelé jazyka v tiskárnách Senické (od r. 1670), Trnavské (asi od r. 1690), Košické (okolo r. 1750), Prešpurské, Bansko-Bystřické a Skalické.

Kterak v druhé čtvrti XVIII. století za slovútných mužů Daniele Krmana († r. 1740) a Samuele Hruškovice († r. 1748) jazyk národní na Slovensku prospíval, ač i tu hájitelé jeho co evangelíci stíháni neušli, a s kterakou šetrností k němu tu tehda hleděno, dosvědčuje Matěj Bél, vřelý ctitel jazyka českého, v latinské předmluvě k Doležalově gramatice československé (r. 1746) takto: „Čechové, usadivše se po skončené válce husitské v Uhřích, řeč slovenskou velice vzdělali a ozdobili, čímž se stalo, že nyní nejen učenci slovenští, na př. Michalidesové, Krmanové a jiní, pilně ji zvelebují, nébrž i magnátové a zemané, zejména Thurzové, Ostrožití, Zájové, Sulovští, Revajové, Beničtí a jiní, jenž přebývají v těch stolicech, v nichž jazyk slovenský jest obecný. Jazyk československý netoliko ozdob všech jazyků evropejských dostihuje, ale i před nimi předčí, neodevzdávaje sobě ničeho ani v jazyka španělského vážnosti a vznešenosti, ani francouzského zdvořilosti a lehkosti, ani v anglického vážnosti a mocnosti, ani v německého smyslu a důrazu hojnosti, ani vlašského měkkosti. Takovými vlastnostmi vyniká, kdykoliv jím mluví neb píší mužové učení, výmluvní, do společnosti zrození a spůsobní“ [1]).

Změny v jazyku staly se některé, ovšem na zhoršení jeho. Co do pravopisu, psána jsou statná jména téměř po celou dobu velkou literou a po *s* kladeno *y*, na př. milegſſy. Některé novoty uváděl Václav Pohl v mluvnici r. 1756 vydané, klada *ou* místo *au*, na př. oučel, posloucham, *ďe*, *ňe*, *ťe* místo dě, ně, tě a *c*, *r*, *z* před i místo č, ř, ž: mecjř (mečíř), horj (hoří), prorázjm (prorážím); a však: prorazým (prorazím).

[1]) Tato pochvalná slova Bélova měli by dobře uvážiti mnozí krajané jeho na Slovensku, kteří nepřestávají spisovnému jazyku českému vytýkati nezvučnosť, a berou tuto domnělou vadu za zástěru svého nerozvážného odpadnutí od jednoty jazyka.

Mnozí spisovatelé, neznajíce náležitě forem jazyka spisovného, přibírali některé formy řeči obecné do spisů svých: w vrčitým čase (r. 1729), zagistě (m. zajisté), jiný kowy, mnozý raděgj (m. radí), honosyti se s něčjm (r. 1761); jiní psali: wznessenýma cnostmi (r. 1703), knihy se wynacházý (r. 1729) a p. Jak velice spisovatelé toho času neznalí byli jazyka vůbec a pravidel o tvoření slov zvláště, patrno ze slov nových od nich udělaných, na příklad: Čechořečnost (utv. od Rosy), měšťanosta (od téhož), Moravopis (od Pešiny), cestovůdce (*manuductio,* r. 1683), řeč příběho-památná (od Fabricia r. 1761) a p. Nejvíce netvor takových nadělal M. Šimek a V. Pohl; jim sluje president předsednosta, Buchhalter početník, studující myslivín, pocestný chozevník, policie zřazva, kapitola hlavli, etymologie vznikoslovnost, pád ohybatelka atd. A však slova tato jak náhle vznikla, tak i zanikla.

4. Dějiny literatury.

Literatura v tomto půldruhém století, co počtu spisů i co jazyka se dotýče, známky sešlosti a úpadku na sobě má. Spisovalo se vůbec málo, a co sepsáno, nemělo mnoho jádra, vyjímajíc spisy Komenského a některé jiné, jichž původcové nabyli učení ještě ve školách před r. 1620.

Gramatik českých složeno několik, však žádná v jazyku českém, aniž v které obsaženo co původního. Latinsky sepsali mluvnice: jesuita J. Drachovský (vyd. roku 1660), Václav Rosa (vyd. r. 1672), V. Jandyt a Pavel Doležal (vyd. r. 1746); německy vyložil svá špatná pravidla V. Pohl (r. 1756). Toliko pravopisy některé sepsány jsou jazykem českým, z nichž nejlepší jest Šteyerův Žáček (vyd. r. 1668). Pochvalného připomenutí hoden jest Jiřího Konstance Brus jazyka českého (vyd. r. 1667), v němž spisovatel, chtěje zastaviti další vnitřní zkázu jazyka, v příkladech rozebírá dobré a špatné způsoby mluvení. V. Rosa rozložil ve své gramatice latinsky psané jazykem českým pravidla prosodie časoměrné. Výborný spis, naučiti se latině a jiným jazykům, sepsal r. 1631 J. A Komenský, nazvav jej Branou jazyků otevřenou, a jiný, dílem za touž příčinou, složil r.

1654 s názvem Svět viditedlný malovaný *(Orbis pictus)*, který v cizině podnes dle potřeb nynějšího věku změněn mládeži studující dobrou službu koná.

V lexikografii chvalného jména sobě dobyli: V. Rosa čtyřdílným slovníkem etymologickým (r. 1680) a K. Vusín slovníkem česko-německo-latinským (r. 1700). Obšírný slovník český, jejž J. A. Komenský po mnohá léta s velkou pilností spisoval, při vypálení Leštna polského l. 1656 ohněm zkažen jest.

Básnictví bylo vůbec bez ceny. Jesuita Št. Kadlinský přeložil z němčiny nábožné písně, Zdoroslavíček řečené (r. 1665), a kněži Adam Michna z Otradovic (r. 1661), M. Šteyer (r. 1683), J. Božan (r. 1719), Ant. Koniáš (r. 1760) a j., složili a jednak z němčiny převedli některé písně nábožné, však na větším díle veršem nesprávným a rýmem jalovým. Zdařilejší jsou některé nábožné písně evangelické, složené skrze Jiřího Třanovského († r. 1637), jichž na počet 73 původních, a později skrze Sam. Hruškovice (8 původních a 80 přeložených), Dan. Krmana a j.; však i o těch praví Tablic, že „onen duch, který člověka od země vzhůru pozdvihuje, málo v které z nich věje, pročež jimi ani v srdci člověka, když je zpívá, nebývá zažžen onen oheň nábožnosti, který vzdělání duše převelmi napomáhá.“

Správností metrickou vynikají některé básně, skládané od mužů, kteří umění veršoveckého nabyli ještě ve školách bratrských do r. 1620. Toho spůsobu jsou Komenského verše elegické v Hlubině bezpečnosti (r. 1625): „Svět se točí vůkol“ atd., jeho výtečný překlad Žalmů, z něhož se však jen část zachovala, Virgiliovy IV. eklogy: „Ostatní světa věk jest již tu sybilly Kumánské“ (r. 1655) a Katonových distichů (r. 1662). Neméně zdařilá jest píseň exulantská, od Dan. Levinského r. 1630 v metrum safickém sepsaná, báseň od Jiř. Kolsína Janu Felínovi v metrum elegickém složená (r. 1636) [1]) a utěšené básně, v kvaternech českých desk zemských r. 1672 poznamenané: o manželství, o zachování slova daného,

---

[1]) Viz Čas. Mus. na r. 1855, str. 427.

o dělání poručenství a o správném placení[1]). V století XVIII. pokusili se o některé podobné básně Dan. Krman a S. Hruškovic. Veršem obyčejným složil ok. r. 1645 Štěpán Pilařík, Slovák, písně duchovní, nazvané Harfa Davidova, a vylíčil příhody své v zajetí tureckém (r. 1663). Konečně Jiří Volný, ovčák Kratonožský (ok. r. 1745), sepsal písně nábožné a některé kratochvilné, z kterýchž několik vtipných (na př. o zchytralé panně) tiskem vyšlo r. 1822.

Ve vychovatelství na předním místě stojí A. Komenského Didaktika, sepsaná r. 1630, ježto potom byla základem všelikých oprav školství v Němcích a v jiných zemích evropejských. Výtečný jest i jeho návrh o obnovení škol v Čechách (r. 1631) a Poučení o vychovávání mládeže do roku šestého (*Schola materni gremii*); ale zvláště proslul výtečným filosofským spisem, nazvaným „Labyrint světa a ráj srdce“ (r. 1631), jenž obsahuje alegoricko-satyrickou cestu po světě, důmyslně a plynným jazykem vylíčenou.

Dějepis, zvláště vlastenský, pilně se vzdělával, ale ne dosti kriticky a nestranně. Z počátku té doby zachovala se dvě obšírná díla dějepisná: Pavla Skály ze Zhoře Historie církevní, jdoucí až do r. 1623, a Viléma Slavaty z Košumberka Vypsání příběhů uherských za Ferdinanda I. a českých z r. 1608—19. Vácslav Nosidlo sepsal události pamětihodné, nejvíce Litoměřické, z r. 1626—1658; Vácslav Kozmanecký vypsal krátce příběhy války třicetileté (až do r. 1645); A. Komenský vydal Historii o těžkých protivenstvích církve české (r. 1655) a Tomáš Pešina z Čechorodu vzdělal krátkou kroniku Moravskou, nazvanou Předchůdce Moravopisu (r. 1663). Pilně pracoval o historii křižovník Jan Beckovský, jenž sepsal „Poselkyni starých příběhů českých,“ t. zevrubnou kroniku českou o dvou dílech, z nichž první, dle kroniky Hájkovy vzdělaný, obsahuje děje do r. 1527, druhý pak ovšem důležitější, děje další až do cís. Leopolda I. Nejmenovaný spisovatel vzdělal krátké dějiny české s titulem „Země dobrá“ (1754). Někteří

---

[1]) Viz Časop. Mus. na r. 1842, str. 611.

spisovatelé přispěli také kronikami měst k dějepisu českému, zejména Jan Kořínek Pamětmi Kutnohorskými (r. 1699) a J. F. Hammerschmid Historii Klatovskou. Více historiků psalo však díla svá jazykem latinským, jmenovitě Pavel Stránský († r. 1657), skladatel spisu *Respublica bojema*, Jiří Kruger († r. 1671) a Bohuslav Balbín († r. 1682), historik nad jiné pilnější a statečný obhájce jazyka českého. Latinsky psali o historii české ku konci té doby také Gelas Dobner a Fr. Pubička.

V lékařství a přírodnictví skrovně pracováno. Sepsány jsou některé spisky proti ráně morové a pádu dobytka, několikero poučení o babictví, přeložených větším dílem z němčiny, a několikero popsání vod hojitelných; Hlubockou popsal Lev z Erlsfeldu (r. 1721), Podolskou J. A. Veit (r. 1728), Svatomikulášskou blíž Vysokého Mýta F. Částka ze Šteršteina (r. 1698) a jiní Kukuskou, Svatoňovickou a j.

Literatura právnická téměř ničeho původního nevynesla, pominemeli krátký výtah z práv městských, jejž vzdělal J. F. Vrba (r. 1691). Obnovené zřízení zemské cís. Ferdinada II., české i moravské, v jazyku českém ani tiskem nevydáno. L. 1701 tištěna jsou v Brně znovu Práva městská. L. 1708 přeloženo „Právo útrpní cís. Josefa“ I. a l. 1771 „Hrdelní řád právní (t. j. řád soudu hrdelního) cís. M. Theresie,“ tento velmi nesprávně. Artikulové sněmovní vydáváni jsou, od l. 1626 počínajíc, po celou dobu česky i německy.

Největší péče obracena jest, rovněž jako v době předešlé, na spisování kněh theologických, zvláště dogmatických a polemických. Přičiněním jesuitů M. Šteyera, J. Konstance a J. Barnera vydána jest r. 1677—1715 bible, řečená Svatováclavská, dle tisku Benátského s použitím bible Melantrichovy a Kralické a s proměnami některými dle vulgáty. Evangelíci vydali písmo svaté přičiněním M. Béla a D. Krmana l. 1722 v Hali Magdeburské, l. 1745 v Břehu ve Slézsku a l. 1766 opět v Hali. Nový zákon katolický tištěn po dvakráte (r. 1677 a 1733), evangelický osmkráte. Obzvláště hledělo se s obojí strany k vydávání postil, kázaní a jiných kněh vzdělavacích a liturgických. Postilly katolické vydali jesuité M. Šteyer (r. 1691) a A. Koniáš (r. 1756) a kněz Štěpán

Náchodský (r. 1707); evangelické: K. Motešický (r. 1682) a Kr. Peška (r. 1712). Kázaní, vesměs málo poučná, sepsali jesuité Fabián Veselý (r. 1723) a L. Fabricius (r. 1760); dominikáni K. Račín a Ř. Tuček (r. 1768) a kněz Bohumír Bilovský (r. 1713); evangelická: A. Komenský, S. Martin z Dražova a K. Motešický. Co spisovatelé polemičtí pověstní jsou s počátku doby této: Fr. z Rozdražova, katolík, Sam. Martin z Dražova, luterán a Jan Felín, bratr český, kromě některých jiných.

Spisováním kněh a knížek ascetických, životů svatých, pravidel pobožných bratrství, popisů ostatků svatých, obrazů zázračných, poučení o očistci a o zpovědi atd., jména sobě dobyli: Fr. z Rozdražova, jenž sepsal život a zázraky sv. Antonína Paduánského; jesuité Jiří Plachý († r. 1659), kterýž složil „Život sv. Ignácia," „Pomoc dušičkám v otčistci" a „Pouť k sv. Krvi"; Fr. Brydel, spisovatel „Zástupce duší v očistci" a „Jiskry slávy Svatoprokopské"; M. Šteyer, překladatel „Věčného pekelného žaláře" a j.

Ze spisů evangelických téhož druhu jmenujeme spisy A. Komenského: Nedobytedlný hrad jméno Hospodinovo, Přemýšlování o dokonalosti křesťanské, Cvičení se v pobožnosti, Hlubina bezpečnosti a Výhost světu. I také druhá část jeho Labyrintu světa jest ascetická

5. Spisové znamenitější.

A) Mluvničtí.

a) Mluvnice a pravopisy.

1. J. Drachovského *Grammatica bohemica in 5 libros divisa*; vydána od M. Šteyera v Olomouci r. 1660. Deklinace jsou v ní spořádány dle vokálů v genitivu a konjugace dle vokálů 2 a 3. osoby, jako v gramatice Benešovského.

2. Matěje Šteyera Žáček čili výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti. Sepsán dle pravidel bratrských a dle mluvnice Drachovského. V Praze 1668, potom 1730 a 1781.

3. Jiřího Konstance *Lima linguae bohemicae*, t. j., Brus jazyka českého neb spis o opravení a zostření řeči české.

V Praze 1667. Knížka tato užitečná, složena dle mluvnice Drachovského, varuje od špatného spůsobu psání, jmenovitě od germanismů.

4. Václava Rosy Čechořečnost *seu Grammatica linguae bohemicae.* V Praze 1672. Zavírá v sobě čtyři části: ortografii (Dobropísemnost), etymologii (Wlastnoslovnost), syntax (Dobromluvnost) a prosodii (Dobrowegslownost), z nichž onyno tři psány jsou latinsky, čtvrtá latinsky a česky. Ku konci přidány jsou některé básně, složené v prosodii časoměrné.

5. Pavla Doležala *Grammatica Slavico-Bohemica* (lat.). S předmluvou M. Béla. V Prešpurku 1746. Jest v ní vystaveno desatero deklinací dle pohlaví, 4 deklinace jmen mužských, 3 ženských a 3 středních; konjugací pak šestero. Ku konci přidána jest sbírka přísloví českých.

6. Jana Václava Pohla Böhmische Sprachkunst. Ve Vídni 1756 a 1776. Z větší části přeložena dle V. Rosy. Ku konci připojen „Slovník řeči české," jenž obsahuje výbor slov, větším dílem od spisovatele nazdařbůh udělaných, a „Přílepek všelikých rozprávek," plný germanismů. Oddána jest tato mluvnice císaři Josefovi II.

b) Slovníky a jiné spisy jazykoučné.

1. V. Rosy *Lexicon bohemico-latinum.* 4 díly. Rukopis z r. 1675—1689.

2. Kašpara Vusína *Diccionarium tripartitum* (lat. něm. a česky). V Praze 1700—1706.

3. K. Rohna *Nomenclator* čili jmenovatel česko-lat.-německý. 4. díly. V Praze 1764—1768.

4. J. A. Komenského *Janua linguarum.* Zlatá brána jazyků otevřená. V Leštně 1633, v Amsterodámě 1661 a potom několikrát v Praze a jinde. Tato kniha, ježto výtečně vede k tomu, naučiti se snadně jazyku latinskému a jiným jazykům, přeložena jest nedlouho po vyjití téměř do všech jazyků evropejských a některých asiatských.

5. Téhož *Orbis sensualium pictus.* Svět viditedlný namalovaný. Lat. v Normberce 1658, česky v Levoči 1685, nejnověji v Praze 1846. Obsahuje v několika jazycích po-

psání světa, vysvětlené množstvím obrazů do textu vtištěných, aby mládež prostředkem jich o věcech v též knize popsaných vzorného naučení nabyla.

6. Téhož Moudrost starých předků, za zrcadlo vystavená potomkům. Sebrání průpovědí důvtipných, tištěné při Didaktice Komenského, vyd. v Praze 1849.

B) Básně.

1. J. A. Komenského Žalmy metricky přeložené. Zlomek tištěný, 64 žalmů obsahující, v univ. bibl. Pražské. Znovu vydal je J. Jireček. Ve Vídni 1861.

2. Téhož Kancionál, t. j., kniha žalmů a písní duchovních. V Amsterodámě 1659.

3. Téhož Moudrého Katona mravné poučování. V Amsterodámě 1662 a v Praze 1853.

4. Jiřího Třanovského *Cithara Sanctorum* neb žalmy a písně duchovní. V Liptově 1635 a potom několikrát, posléz v Pešti 1856. Toto vydání Pešťanské obsahuje 1041 písní.

5. M. Šteyera Kancionál český. V Praze 1683 a později několikrát.

6. Jos. Božana Slavíček rajský, t. j., kancionál aneb kniha písní. V Hradci Králové 1719.

7. J. B. Elsnera Kancionál český bratrský, nejedněmi písněmi rozmnožený. V Berlíně 1754.

8. Št. Kadlinského Zdoroslavíček v kratochvilném háječku postavený. V Praze 1665. Obsahuje 52 písní nábožných, přel. z něm. „Die Trutznachtigall" od jesuity F. Spee.

9. J. Flor. Hammerschmida *Allegoria. Proteus felicitatis et miseriae čechicae.* V Praze 1715 a 1817. Jest to latinskočeské satyrické vypsání obyčejů českých, počínajíc: „O staročeská země! *fueramus Pergama quondam.*"

10. Štěpána Pilaříka a J. Chrastiny verše. Tištěny jsou ve Slovenských veršovcích B. Tablice r. 1805.

11. J. Volného Veselé písně. V Hradci Král. 1822.

C) Vychovatelství a filosofie.

1. J. A. Komenského Didaktika. Tištěna v Praze 1849. Obsahuje v 30 kapitolách pravidla vychování mládeže

a zřízení dobrých škol, též napomenutí obyvatelům českým, by sobě rady spisovatelovy oblíbili. Knihou touto, přeloženou na latinsko a vydanou l. 1657, došel A. Komenský jména prvního pedagoga 17. století. Německy vyšla s titulem „Des J. A. Comenius Lehrkunst," v Lipsku 1855, přeložena J. Leutlechrem.

2. Téhož *Informatorium* školy mateřské, to jest, pořádná a zřetedlná zpráva, kterak pobožní rodičové nejdražší svůj klenot, dítky své milé, v prvním věku vésti a cvičiti mají. V Praze 1858.

3. Téhož Labyrint světa a Lusthaus srdce, t. j., světlé vymalování, kterak v tom světě nic není než matení a motání, bída a tesknost a naposledy omrzení všeho: ale kdož doma v srdci svém sedě, s jediným Pánem Bohem se uzavírá, ten sám k pravému mysli upokojení že přichází. V Leštně 1631. Z vydání tohoto zachovaly se toliko dva exempláře, v Brně a v Rejhradě. Po druhé vyšel tiskem s titulem: Labyrint světa a Ráj srdce, v Amsterodámě 1663, pak v Berlíně 1757 a v Praze několikrát, posléz 1862. Přeložený do německého vydán jest v Berlíně r. 1787 a do uherského v Prešpurku r. 1805.

D) Počtářství.

Jos. V. Veselého Gruntovní počátek matematického umění. V Praze 1734. (Geometrie a trigonometrie).

E) Dějepis.

1. Pavla Skály ze Zhoře Historie česká, v níž se vypravují děje církevní od časů apoštolských až do konce r. 1623. Rukopis, 10 svazků obsahující, v hraběcí bibl. Waldšteinské v Duchcově. Tiskem vydal příběhy od r. 1602—1623, ve 4 dílech K. Tieftrunk. V Praze 1865—68. Dílo výtečné spůsobem vypravování i jazykem.

2. Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka: *a*) Děje království Uherského za panování Ferdinanda I. Vydal J. Jireček. Ve Vídni 1857. *b*) Téhož Paměti od r. 1608 do r. 1619. Vydal tentýž. 2 díly. V Praze 1866 a 1868.

Větší část podobných zápisů chová se v rukopise v bibl. hrabat z Černína v Jindř. Hradci, knížat z Fürstenberka a z Lobkovic v Praze, kláštera Teplského a Českého Museum.

3. Jana Rozácia Koruna nezvadlá, t. j., pravdivá zpráva o pobožném se k smrti připravování věrných Čechův r. 1621. V Hirschberku 1844.

4. Boh. Křineckého z Ronova Historie království Kristova, t. j., vypsání protivenství církve Kristovy. V Drážďanech 1632.

5. Václava Nosidla z Keblic Kronika, která pamětihodnosti od r. 1626 až do r. 1658 vyčítá. Rukopis v bibl. univ. Pražské.

6. Jana Norb. Zatočila Letoadeňopis o obležení Pražském l. 1648. V Praze 1684, 1703, 1819 a 1855 (v Lumíru).

7. Jana Lasitského Historie o původu a činech bratří českých (kniha osmá). Přel. z lat. J. A. Komenský. Vyd. r. 1649 a potom několikrát.

8. Historie o těžkých protivenstvích církve české. Z latiny přel. Ad. Hartmann a vydal Komenský v Leštně 1655 a v Amsterodámě 1663. Kromě toho vyšla v Žitavě 1756 a v Hirschberku 1844.

9. Václava Kozmaneckého Krátké vypsání třicetileté války. Z r. 1660. Tištěno z části v Časop. Mus. na r. 1833 a v Jirečkově Antologii, 369.

10. Tomáše Pešiny z Čechorodu Předchůdce Moravopisu. V Litomyšli 1663. Obsahuje chronologické vypsání příběhů země Moravské až do smrti Ferdinanda III. a krátký popis Moravy.

11. Jana Beckovského Poselkyně starších příběhů českých aneb Kronika česká. Díl I. V Praze 1700. Zavírá v sobě starší příběhy až do r. 1527. Díl II., obsahující další děje až po r. 1657, chová se v rukopise v bibl. Křížovnické v Praze.

12. Jana Kořínka Staré Paměti Kutnohorské. V Praze 1675 a 1831. Ku konci seznamenány jsou názvy hornické, vzaté nejvíce z němčiny. Čeština nechutná, slovy německými až k omrzení protkaná.

13. **Jana Fl. Hammerschmida** Historie Klatovská. V Praze 1699.

14. J. **Plachého (Fera)** Mapa katolická neb obrácení národův všeho světa na víru katolickou. V Praze 1630.

15. Země dobrá, to jest, země Česká. Od neznámého spisovatele. V Hradci Králové 1754. Obsahuje zprávy o počátku národu Českého a víry katolické v Čechách, o vojnách, o bohatství a kacířství v zemi České a t. d.

F) Popsání cest a zemí.

1. **Heřmana Černína** z **Chudenic** Poselství do Konstantinopole, vykonané r. 1644. Výjimek v Jirečkově Antologii, 343.

2. **Ignáce** z **Šternberka** Výjezd z Bechyně do cizích zemí r. 1664 a 1665. Rukopis v bibl. c. k. univ. Pražské.

3. **Jos. Táborského** Vypsání země České. V Praze r. 1778.

G) Lékařství.

1. J. **Tonsoris** jinak **Barvíře** Zdravá rada lékařská. V Skalici r. 1771 a 1806.

2. J. J. **Krance** Výborné naučení pro báby. Přel. F. H. Kirchner. V Praze 1756 a 1770. Jiné přeložení, učiněné J. Zlobickým, tišt. ve Vídni 1772.

H) Právnictví.

1. Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého (r. 1627). Přeloženo z něm. Část jest tištěna a ostatek dopsán. V bibl. univ. Pražské.

2. Obnovené zřízení zemské markrabství Moravského (r. 1628). Přeložil z něm. J. Komínek z Engelhausu l. 1633. Rukp. v archivu zemském v Brně.

3. J. Fr. **Vrby** Krátký výtah práv městských království Českého. V Praze 1700.

4. Právo na manstvích Karlšteinských. Vytištěno v Čas. Mus. na r. 1835 dle rukopisu z r. 1732.

5. Cís. **Josefa I.** Nové právo útrpné a hrdelní pro království České, markrabství Moravské a knížetství Slézské. Přeložil Kašpar J. Kupec z Bilenberka. V Praze 1708.

6. Cís. Marie Theresie hrdelní právní řád. Přel. Jan J. Zeberer. Ve Vídni 1771. Čeština velmi vadná, památka nejhlubšího úpadku jazyka.

7. Mandát Františky H. E. hraběnky Berkové, vydaný poddaným panství Richmburského, Rosického a Slatinanského ok. r. 1625. Obsahuje povinnosti dotčených obyvatelů k vrchnosti. Tištěn v Časop. Mus. na r 1843.

J) Bohosloví.

a) Spisové bibličtí.

1. Bible Česká, vydána nákladem dědictví sv. Václava. Díl I. V Praze r. 1677, díl II. r. 1712, díl III. r. 1715. Po druhé v Praze r. 1769—1771 a po třetí přehlednuta od Fort. Duricha a F. Procházky v Praze r. 1778—1780. Viz Fr. Novotného Biblioteku českých biblí, 38—43.

2. *Biblia sacra,* t. j., Biblí svatá aneb všecka svatá písma starého i nového zákona. V Hali Magdeburské 1722, v Břehu 1745 a opět v Hali M. 1766. Jest to bible Kralická s předmluvou M. Béla, však bez výkladu.

3. Nový zákon, vydaný nákladem dědictví sv. Václava. V Praze 1675 a 1733.

4. Nový zákon (evang.), vydaný od M. Béla v Hali r. 1709, jiný od V. Gleicha v Žitavě 1720, pak v Lubně 1730, v Břehu 1744 a v Berlíně 1752.

5. J. A. Komenského Manuálník nebo jádro celé Biblí svaté. V Amsterodámě 1658.

6. Výklad sumovní a gruntovní celého písma svatého. Z německého přeložen a tištěn r. 1730 v místě nejmenovaném.

b) Postilly, vykladové a kázaní.

1. M. Šteyera Postilla katolická, nedělní a sváteční. V Praze 1691 a potom několikrát.

2. Štěpána F. Náchodského *Sancta curiositas,* t. j., svatá všetečnost. Postilla katolická. V Praze 1707.

3. A. Koniáše Postilla aneb celoroční výkladové na tři díly rozdělení. V Praze 1756.

4. K. Motešického Křesťanská domovní postilla, z německého přeložená (evang.). V Drážďanech 1682.

5. Dan. Sartoria Postilla sumovní na všecky dni nedělní a sváteční. Vydána r. 1746, pak v Prešpurku 1779 a 1807 a od J. Růžičky v Praze 1856.

6. Kr. Pešky Ruční a domovní postilla dětem křesťanským sepsaná. Z něm. přeložena. V Žitavě 1712.

7. Al. Mačaye Kázně. V Trnavě 1718.

8. Fab. Veselého Kázaní (kat.) na každý pátek v postě. Tři díly. V Praze 1723—1730. Téhož kázaní sváteční a nědelní. Čtyři díly. V Praze 1724—1738.

9. Leop. Fabricia Naučení na svátky a neděle celého roku. Dva díly. V Praze 1761 a 1763.

10. J. A. Komenského Jeden a dvadcet kázaní o tajemství smrti. V Amsterodámě 1664.

c) Spisové dogmatičtí a polemičtí.

1. Jindřicha Lancelota *Haereticum quare per catholicum quia*, t. j., otázky kacířské a na ně odpovědi katolické. Přel. Jan C z Kornenfeldu. V Hradci Králové 1625. 2. Fr. z Rozdražova Rozbroj o kalich. V Roudnici 1626.

3. Š. Martinia z Dražova Třidcet pět důvodův, pro které všickni evangeličtí Čechové za jedno býti mají. V Drážďanech 1635. 4. Jana Felína Ohlášení starších kněží jednoty bratrské proti spisu předešlému. V Leštně 1635. 5. S. Martinia z Dražova Obrana křesťanská proti ohlášení bratří. V Drážďanech 1636. 6. Jana Felína Rozebrání obrany Martiniovy. V Drážďanech 1637.

7. Dan. Sartoria *a*) Větná zahrádka biblická (*Florilegium biblicum*). Psána ve verších a tištěna r. 1742. *b*) Téhož Historie biblická starého i nového zákona. Psána r. 1744.

d) Spisové vzdělavací a ascetičtí.

1. Šimona Lomnického Cesta do nebe aneb knížka katolická o čtveré trpělivosti. V Praze 1621.

2. Jiř. Konstance Knížka zlatá. V Litomyšli 1657. Obsahuje Filomelu sv. Fr. Salezského, z lat. přeloženou.

3. M. Šteyera Věčný pekelný žalář aneb hrozne pekelné muky, obrazy a příklady vypodobněné. Z vlašského spisu J. Manni přeložen. V Praze 1676 a potom několikrát.

4. J. A. Komenského *a*) Nedobytedlný hrad jméno Hospodinovo. Seps. l. 1622. V Hali Magdeburské 1765. Za heslo spisu tomuto položeny jsou známé verše: Svět se točí vůkol, vůkol v světě všecko se válí, vzhůru dolů a t. d. *b*) Téhož Přemyšlování o dokonalosti křesťanské. V Hali Magdeburské 1765 a v Pešti 1843. *c*) Téhož *Praxis pietatis*, t. j., o cvičení se v pobožnosti pravé knížka milostná (dle anglického vzdělaná). V Leštně 1630 a potom mnohokráte. *d*) Téhož *Centrum securitatis* aneb Hlubina bezpečnosti. V Leštně 1633 a v Amsterodámě 1663. *e*) Téhož Výhost světu. V Amsterodámě 1664. *f*) Téhož Poslední vůle aneb kšaft. V Hali Magd. 1765 a v Praze 1823. Zavírá v sobě část spisu Komenského *Unum necessarium*, vydaného v Amsterodámě 1668, a jest jako jeho zpěv labutí.

Doba třetí.

Od panování císaře Josefa II. až na nynějšek, aneb od r. 1780—1867.

1. Dějiny vůbec.

Císař Josef II., nastoupiv po smrti Marie Theresie co samovládce na trůn, jal se úsilně uváděti rozličné změny a opravy ve správě říše své. L. 1781 zrušil nevolnictví a prohlásil toleranci náboženskou, načež v Čechách i na Moravě mnoho církví evangelických vyznání augšburského a helvetského povstalo. Téhož léta vydal nový řád soudu civilního, jenž posud platnost má, a potom právo občanské (r. 1786) i právo trestní (r. 1787), zavedl nový katastr, dle něho Josefský zvaný, a založil k dobrému nuzných a nešťastných ústavy chudých, sirotků a nalezenců, nemocnice, invalidovny a p.; spořádal lépe správu církevní, zřídil biskupství Budě-

jovické, rozmnožil fary a zrušil některé kláštery. Vůbec pečoval o to, aby osvěta se šířila, přičiniv se k tomu zvláště povolením volnějšího tisku. Ovšem mnohé novoty, kteréž, neprohlédna k potřebám národů a k historii jejich, kvapně byl zavedl, na nemalý odpor udeřily, jmenovitě němčina, v Čechách, v Uhřích a v jiných zemích neopatrně do škol a do úřadů vtíraná, generální semináře duchovní od vlády spravované, zrušení sněmů zemských a stenčování starodávných práv stavovských a j. Ku konci činného panování svého vedl válku s Turky (r. 1789), jejíhož ukončení však se nedočkav, zemřel dne 20. února r. 1790. Jeho nástupce, Leopold II., uvedl za dvouletého císařování svého nový řád studií a obnovil zřízení stavovské, cís. Josefem II. zrušené. Syn císaře Leopolda II., František II., ujav vládu, vedl s počátku těžké války s Francouzskem, a když jimi říše německá přišla k zrušení, vzdal se císařství německého a spojil země své, které posud neměly svazku orgánického, v císařství Rakouské (r. 1806) L. 1803 vydal nový zákon trestní a potom obecný zákon občanský (r. 1811). Za něho založena jest v Praze přičiněním šlechty umění milovné akademie výtvarných umění (r. 1796) a konservatorium hudby (r. 1808), stavovský ústav technický, první toho spůsobu v císařství Rakouském (r. 1803) a později působením hraběte Františka z Kolovrat a hrabat Františka a Kašpara ze Šternberka České Museum a přičiněním hraběte Fridricha Mitrovského Moravské Museum v Brně (r. 1818). Mimo to zřízeny jsou za císaře Františka od spolků soukromých první asekurace a spořitelny v říši Rakouské a r. 1826 vystavena Fr. Gerstnerem první železnice na pevnině evropejské z Č. Budějovic do Lince. Sešelť smrtí cís. František dne 2. března r. 1835. Jeho syn prvorozený, císař Ferdinand I. (co král Český V.), příjmím Dobrotivý, učinil vládu svou památnou zvelebením bláha obecného, zorganisováním správy finanční a vydáním zákona důchodkového (r. 1835), vystavením železnice z Vídně na Brno a Olomouc do Prahy (r. 1839—1845), založením akademie vědecké ve Vídni (r. 1847), propůjčením ústavy říšské (r. 1848), zrušením censury a poddanosti sedlské (t. r.) a jinými opra-

vami prospěšnými. Vzdav se trůnu dne 2. prosince r. 1848 usadil se v Praze.

Za panování nynějšího císaře Pána, J. V. Františka Josefa I., veškerá správa politická, soudní a vojenská jest obnovena, pozemky sedlské skutkem vyvazeny, studia vyšší a nižší nově zřízena, konkordát s papežem učiněn (r. 1855), železnice na všechny strany staveny, a uvedena nová valuta a svoboda živností (r. 1859). Dne 20. října 1860 vydán jest základní zákon státní a dne 26. února 1861 ústava říšská, dle níž po mnoha létech opět svoláni jsou sněmové zemští a rada říšská. R. 1867 však na místě této ústavy ústřední zavedena jest ústava dualistická. V té době zastihla Rakousko dvoje válka, první r. 1859, vedena se Sardinskem a Francouzskem, ježto se skončila postoupením Lombardska k novému království Vlašskému, a druhá r. 1866 vedena s Vlašskem a Pruskem, ježto zvláště Čech a Moravy krutě se dotkla a měla za účinek postoupení Benátska k Vlašsku a vyloučení Rakouska z Německa dle míru, uzavřeného v Praze dne 23. srpna 1866.

2. Dějiny umění.

Umění od časů císaře Josefa II., nemajíc pomoci vyšší, nevelmi prospívalo, a teprva v posledních létech utěšeně se zase zdvíhá. To platí zvláště o umění stavitelském. Až do panování cís. Ferdinanda I. stavěly se ovšem nemocnice, trestnice a jiná velká stavení civilní a vojenská, však bez všeliké stavitelské ozdoby. Z veškeré té doby až do roku 1840 jmenovati lze jediný gotický kostel Turnovský (založený r. 1824) a několik panských zámků, na př. Husu u Nových Dvorů v Čechách a zámek Boskovický na Moravě (z r. 1819), jakožto stavení poněkud ozdobnější; vůbec však kostelové a přístavkové ke kostelům z toho času, na př. věž na hlavním chrámě sv. Václava v Olomouci (z r. 1827), zjevně svědčí o úpadku stavitelství, neznalosti jeho historie a o nedostatku zalíbení v kráse. Anobrž tehda jako úmyslně o to usilováno, aby staré památky stavitelské, kostely, hradby, brány a věže městské za své vzaly. Tak zbořen jest bez příčiny kostel Božího těla (r. 1786) a kaple Betlemská v Praze

(r. 1793), starožitný kostel sv. Petra v Olomouci (r. 1792) a kostely Matky Boží (r. 1839) a sv. Blažeje (r. 1840) tamtéž, ozdobné brány městské s věžmi, Pražská ve Slaném, Bílá v Pardubicích, Hlubčická v Krnově, Židovská v Brně (r. 1836) a j., čímž, jakož i ohněmi, mnohá ondy věžatá města, na př. Chrudím, Mohelnice a j. ozdob svých zbavena jsou. Teprv v novější době stavitelství k lepšímu se obrátilo, jakž ukazuje zámek a kostel Hlubocký od Ad. knížete z Schwarzenberka vystavený, gotický zámek a kostel Lednický v Moravě, vystavený od Aloisa knížete z Liechtenšteina (r. 1853), Harrachovský Hrádek u Nechanic, Rohanský hrad Sichrov, Auersberský zámek Žlebský, kostel sv. Cyrilla a Methuda v Karlíně, kostel sv. Jakuba v Poličce, obnovený chrám sv. Víta na hradě Pražském (r. 1861—1867) a j.

Jakožto stavitelé chvalného jména došli: Frant. Herget, obnovitel porušeného mostu Pražského (r. 1786), a J. Prachner, stavitel některých pěkných domů v Praze; z novějších pak: J. Kranner, stavitel gotického památníka cís. Františka I. v Praze (r. 1846) a dostavovatel chrámu sv. Víta; H. Bergmann, výtečný znatel gotičiny, dle jehož návrhu rádnice Pražská r. 1841 přestavena a kostel sv. Alžběty ve Vídni vystaven (r. 1867); K. Řivnáč († r. 1866) stavitel ozdobné brány cís. Františka Josefa I. ve Vídni (r. 1853), J. Hlávka, stavitel operního divadla tamtéž; F. Zitek, původce plánu k českému národnímu divadlu v Praze, Fr. Šmoranc, Jos. Niklas a j. Zvláště prosluli v těchto létech mnozí stavitelé čeští v stavbách průmyslových, jmenovitě: F. Šnirch, jenž vystavěl řetězové mosty v Praze (r. 1835), v Poděbradech a ve Vídni (r. 1860); Josef Šnirch, stavitel umělého cestovodu Lublanského na železnici do Trstu, vlastenecký J. Perner, stavitel viaduktu přes Vltavu k Bubnům v Praze a j.

K povznešení malířství zřídili stavové čeští r. 1796 společnost vlastenských přátel umění a r. 1800 akademii malířskou v Praze, jejímž prvním ředitelem byl J. Bergler. V umění malířském v době té se vyznačili, a to v malbě historické: J. Bergler († r. 1829); F. Tkadlík, nástupce Berglerův v ředitelství akademie († r. 1840); A. Machek († r. 1844) a Fr. Horčička († r. 1855), oba výteční malíři podobizen;

slovútný J. Führich (ve Vídni); Jos. Hellich, důkladný znatel malby staročeské; V. Kandler, A. Lhota, Jos. Manes, památný malbou orloje na rádnici Pražské, Quido Manes, Karel Svoboda (ve Vídni), F. Trenkwald, K. Javůrek, P. Meixner, Jaroslav Čermák (žák Gallaitův), J. Zelený v Brně a j; v malbě krajin prosluli: K. Marko, Slovák, ve Florencii († r. 1860), Jos. Navrátil, J. Novopacký, J. Mařák, Havránek, Kroupa a j. V malbě na skle vyniká J. Quast. Alois Sennefelder, rozený Pražan, vynalezl kamenotisk (r. 1819).

Z rytců ve mědi chvalně jsou známí: J. Berka, již z počátku této doby, A. Drda, Jiří Döbler († r. 1845), jenž všechny jiné převyšuje jak množstvím rytin, tak i uměleckým jich provedením; Leop. Schmitt ve Vídni, nyní nejvýtečnější rytec český; kromě těchto prosluli: J. Rybička, J. Wiesner a J. Skála a Moravané K. Frombek († r. 1851) a J. Axmann. Jakožto rytec medalií vyniká V. Seidan ve Vídni, čestně známý pěknými mincemi, rytými na památku slavných mužů slovanských, na př. bána Jelačiće, patriarchy Rajačiće, Fr. Palackého (r. 1861), J. Purkyně (r. 1867) a na památku znamenitých příběhů, na př. propůjčení ústavy (r. 1848) a. j.

Sochařství a řezbářství s malířstvím stejnou měrou se vzdělávalo. V první polovici doby nynější některými zdařilými pracemi památku si zůstavili sochařové Malínský a Pachner; v novějším čase oslavili se sochami výtečnými Josef Max († r. 1855), jenž zhotovil sochy na pomníku císaře Františka I. v Praze, sochu hr. Radeckého a j.; Emanuel Max, bratr jeho, původce mramorových soch sv. Cyrilla a Methuda v chrámě Týnském, některých soch na mostě Pražském a j.; V. Levý, čestně známý výbornými sochami Adama a Evy, sv. Ludmily v kostele sv. Víta, sv. Jakuba v kostele Poličském a j.; Kamil Böhm a Fr. Melnický ve Vídni.

Co se dotýče hudby, mnozí a znamenití umělci starodávné chvalné jméno národu českého, jakožto národu hudebního, jednak zdařilými skladbami, jednak mistrovským jich provozováním zvelebili. Skladbami pěknými přičinili k tomu: F. Dušek († r. 1799) a L. Koželuh († r. 1814), důvěrní přátelé Mozartovi; J. Vitásek, J. V. Tomášek a J. N. Škroup, skladatelé mší výtečných; V. Jirovec a K. Černý,

plodní komponisté na fortepiáno; Emil Titl (Moravan), skladatel některých zpěvoher. Zvláště vyniklo mnoho umělců hudebních skládáním nápěvů k písním, zejména J. V. Tomášek, kterýž uvedl v hudbu písně Haukovy a písně Kralodvorského Rukopisu; J. Em. Doležálek; Fr. Škroup, původce krásného nápěvu k písni „Kde domov můj" a skladatel prvních původních zpěvoher: Dráteníka, Oldřicha a Boženy a Libušina sňatku; J. N. Škroup, M. Kníže, Al. Jelen, J. F. Kittel, J. Vorel, E. Vašák, F. Vogel, Lud. rytíř Dietrich, Fr. Pivoda, I. Vojáček, J. L. Zvonař, I. P.Krov, L. Procházka, B. Smetana, skladatel oper Braniboři v Čechách a Prodaná nevěsta, J. Šebor, skladatel opery Drahomíra a K. Bendl, skladatel opery Lejla. Co výteční umělci hudební oslavili jméno české: houslisté Josef Slavík († r. 1833), L. Jansa a Ferd. Laub; pianisté Al. Dreischok a J. Schulhoff; zpěvci K. Strakatý, J. Píšek, Al. Andr(le), J. L. Lukesle, zpěvkyně Podhorská a Rettigová; dramatičtí umělci J. J. Kolár starší a mladší, Šimanovský a dramatické umělkyně Kolárová, Pešková, Malá a j. Ku zvýšení umění hudebního v Čechách přispělo zvláště konservatorium Pražské, r. 1808 od hrabat ze Šternberka, z Vrtby a z Nostic založené, jehož prvním ředitelem byl slovútný Diviš Weber († r. 1842) a po něm proslulý J. F. Kittel.

3. Dějiny řeči.

Císař Josef II., maje za to, že by jediná národnosť byla nejpevnějším základem říše, po všechnu dobu panování svého k tomu se přičiňoval, aby z rozličných národů mocnářství svého udělal národ jediný, totiž německý. K tomu konci nařídil dne 31. prosince r. 1781, aby budoucně na gymnásia nebylo přijímáno žáků, kteří by dokonale německy neuměli, zároveň pak poručil, aby rodičové děti své k němčině vedli a do míst německých na cvičenou dávali. Na vysokých školách uvedena jest za příkladem universit německých na místě latiny němčina, jmenovitě na fakultě filosofské a na právnické, na kteréž od té doby jenom právu římskému a církevnímu jazykem latinským vyučováno, až i tu potom němčině místa postoupeno. L. 1785 zrušeny jsou v Praze, v

Olomouci a v Brně české stolice bohomluvectví pastýřského, ježto tam několik let dříve byly zřízeny.

U gubernium českého i moravského stal se jazyk německý jediným jednacím a taktéž u soudů zemských; zejména dne 9. ledna r. 1786 zapovězeno u soudu Opavského a Těšínského jazyka českého užívati. Sněmové však až do r. 1848 česky a německy se rozepisovali, postuláty na nich nejprvé česky, pak německy četly a dekrety krajským nově jmenovaným česky a německy vydávaly.

Takovým náhlým uváděním němčiny do škol i do úřadů probuzena jest ve šlechetnějších Češích a Moravanech mimoděk láska k jazyku mateřskému, i nastalať mu mimo vši naději doba znovuzrození. Již po uvedení hlavních škol německých v místech českých ozval se vlastenecký hrabě František Kynský zvláštním spisem (Erinnerungen eines Böhmen über einen wichtigen Gegenstand, v Praze 1774), v němž velkou toho potřebu ukazoval, aby jazyk český netoliko byl zachován, ale aby se i náležitě vzdělával. Též František Pelcl, vydav Balbínův spis pohrobní o výtečnosti jazyka českého (*Dissertatio apologetica pro lingua bohemica. Pragae 1775*), na tuto důležitou věc tehda již s prospěchem zřetel obrátil. Nyní pak jali se horlivě řeči české hájiti Karel I. Tham v památném spisku „Obrana jazyka českého“ (v Praze 1783), v němž výborné vlastnosti češtiny vylíčiv a vlastence o zachování její pečlivé velebiv, odpadlíky a odrodilce důtklivě pokáral, a Alois Hanke z Hankenšteina, bibliotekář Olomoucký, ve spise Empfehlung der böhmischen Sprache (ve Vídni 1783). A tak mnozí, probravše se z netečnosti své, odhodlaně jazyka národního slovem i skutkem obhajovali, když právě protivníci jeho již za to měli, že ku zkáze a vyhynutí se blíží. Někteří propůjčovali k jeho oslavě průchodu citům svým vlasteneckým v básních, jiní pilně překládali spisy z cizích jazyků na česko, a opět jiní, chtějíce spisovatelům poskytnouti příkladů správného jazyka a vůbec buditi lásku k němu, vydávali tiskem některé starší spisy české, z nichž mnohé prvé byly zapovězeny; F. Procházka na př. vydal Kroniku Boleslavskou a Pulkavovu, Václav Stach Komenského

Labyrint světa a j. Jiní konečně dobyli sobě zásluhy nemalé o jazyk, sbírajíce pilně knihy staročeské a dávajíce je opisovati, jakož činili Emanuel hrabě z Waldšteina, biskup Litoměřický, Leopold z Háje, biskup Kralohradecký, Evgen hrabě z Vrbna, Frant. hrabě Kynský, výše jmenovaný, jenž vzácnou svou knihovnu zůstavil bibliotece university Pražské, Jan rytíř z Neuberka a j.

R. 1785 zřídili někteří ochotníci vlastenečtí české divadlo v Praze; r. 1793 slavil spolek šlechtický na znamení šetrnosti k jazyku českému svadbu sedlskou v oděvích sedlských, kdež všickni česky mluvili, a potomně dávali jiní vlastenci české akademie hudební, jmenovitě r. 1805 kníže z Lobkovic v Roudnici.

Po smrti císaře Josefa II. (r. 1790) žádali stavové čeští, prohlížejíce ke škodě, kteráž novým zřízením škol jazyku českému vzcházela, aby se mu dostalo zase toho místa ve školách, kteréž míval až do r. 1780. Tomu však vyhověno jen nepatrně založením stolice řeči české na vysokých školách Pražských (r. 1792) [1]; ale na gymnásiích a v hlavních školách zůstala i dále němčina. Tu však mužové jazyka mateřského milovní jali se češtině vyučovati z dobré vůle, jmenovitě Karel I. Tham na gymnásium Pražském, Jos. Jungmann na gymnásium Litoměřickém (r. 1800) a později též na Pražském, Fr. Rautenkrane v semináři Kralohradeckém (r. 1802) a V. Sedláček na filosofickém ústavu Plzenském.

Na Moravě z národovců probuzených první pronášel city své Herman Galáš, lékař v Hranicích, v básněch rozličných, ježto pod jménem „Muzy moravské“ nemalé obliby došly; k němu připojili se Tomáš Fričaj, farář Obřanský, a Václav Hříb, úředník v Brně; zalíbení pak ve čtení českém šířili spisy svými: Filip Neděle, Augustinián a profesor v Brně, Matěj Siehra, farář a Dominik Kynský, do r. 1820 profesor historie v Brně. — Frant. Be-

[1]) Na této stolici učil od r. 1793—1801 Fr. Pelcl, od r. 1801—1834 Jan Nejedlý a od r. 1839—1854 Jan Koubek, načež nebyla již obsazena, na nemalou škodu studujících, kteří mají zapotřebí důkladnější známosti skladby a literatury české.

niš, kněz církevní, rozený Němec, osvojiv sobě důkladnou známost řeči i literatury české, s dobrým prospěchem po mnohá léta v alumnátě Olomouckém češtině vyučoval. R. 1815 ujali se řeči vlastenské ze škol vytištěné stavové zemští, nadavše k vyzvání hejtmana zemského, Ant. Fr. hraběte Mitrovského, na své akademii v Olomouci stolici řeči a literatury české, která však pro nastalé potom překážky teprv po 16 létech (r. 1831) obsazena, roku pak 1847 do Brna přenešena jest.

Taktéž na Slovensku mnozí mužové vlastenečtí úsilně k tomu hleděli, aby jazyku národnímu napomohli, kmenovce své z netečnosti k němu probuzujíce. Čestné památky v tom dobyli sobě Štěpán Leška, jenž r. 1783 noviny československé vydával, prof. K. Rojko, kterýž ve Šťávnici jazyku českému učil, Bohuslav Tablic, jenž na Zvolensku učenou společnost slovenskou zřídil, a Jiří Palkovič, kterýž k založení stolice československé v Prešpurku (r. 1803) znamenitě přispěv, výše 40 let na ní vyučoval. Z katolíků nejčinnějšími byli Antonín Bernolák, děkan Novozámecký, jenž spisy svými v Trnavsku vědomí slovenské budil, Jiří Fandli, farář Naháčský a j.

Více pak než osoby různé přičinily prodlením času k povýšení jazyka českého a k rozšíření literatury jednoty soukromé. Léta 1830 zřídilo České Museum k návrhu Fr. Palackého ze sebe sbor pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české a spolu fond na vydávání dobrých knih českých, nazvaný Matice Česká, k němuž ušlechtilý kníže Rudolf Kynský sumou 1000 zl. základ učinil. Nákladem tohoto fondu, kterýž se nyní již bez mála na 100.000 zl. zmohl a má téměř 5000 zakladatelů, totiž údů takových, kteří složili po 50 zl., vydáno kromě Časopisu Musejního (od r. 1832) a časopisů Živy (od r. 1853) a Archéologických památek (od r. 1854) asi 60 spisů větších i menších. od spisovatelů novějších i starších, ve dvojí bibliotece, staro- i novočeské, v malé encyklopedii náuk a o sobě; jiní pak spisové důležití, jmenovitě Slovník Jungmannův (r. 1835—1839), Starožitnosti Šafaříkovy (r. 1837) a Palackého Dějiny národu Českého (od r. 1848—1866) a j. vydáni jsou jeho pomocí. Za

příkladem Matice České zřízeni jsou podobní fondové na vydávání knih náboženských, jeden, zvaný Dědictví Svatojanské r. 1833 v Praze, zvláště z odkazu kněze A. Hanykýře, a jiný, jmenovaný Dědictví sv. Cyrilla a Methuda, r. 1851 v Brně, nejvíce přispěním Bedřicha hraběte Sylva-Taroucey. Obě tyto jednoty, majíce hojnosť údův, kromě hlavního úkolu svého, vzdělávání mysli nábožné, také o zvelebení jazyka národního zdárně pečují. Mimo tyto jednoty založena jest r. 1850 Matice moravská v Brně, jejíž pomocí vydán kalendář Koleda a několik jiných užitečných spisů, r. 1862 Dědictví sv. Vojtěcha v Praze, přičiněním J. Šrůtka Dědictví maličkých v Hradci Králové a nejnověji Matice lidu v Praze.

Jiným způsobem napomáhala ku vzdělávání jazyka českého jednota průmyslová v Praze, ježto r. 1839 zavedla česká čtení technologická k dobrému řemeslníků a r. 1857 zřídila českou průmyslovou školu.

Jakož pak působením těchto jednot a přičiněním literátů jazyk český vcházel do jízeb učenců a lidu čtení milovného, kleštěna mu znenáhla také cesta v život obecný a společenský, totiž v divadlo, besedy a akademie. Hry divadelní provozovány jsou v Praze, jak výše dotčeno, od ochotníků již za císaře Josefa II., a potom v Praze i jinde v Čechách téměř bez přerušení Léta pak 1824 zavedeny jsou péčí Jana N. Štěpánka na stavovském německém divadle Pražském stálé hry české v neděli a ve svátek odpoledne, ježto trvaly v tom způsobu až do r. 1863, kteréhož roku zvláštní české divadlo vystaveno. Také na Moravě, zejména v Brně (r. 1822 a 1838—1840) a v Olomouci (r. 1843—1844), ve Vídni a na Slovensku, provozovali ochotníci čas od času divadelní hry české. R. 1850 zřízena jest první česká obcházející společnost herecká, jejímž režisérem byl do r. 1856 činný J. Kaj. Tyl, od kteréž doby povstalo takových společností několik.

Besedy, akademie, bály a jiné zábavy společenské, v nichž se jediné česky mluvilo, zpívalo a deklamovalo, počaly se asi r. 1840, a přispěly nemálo k uspůsobení jazyka pro vyšší konversaci i k zapuzení někdejší nechvalitebné ostý-

chavosti, pro kterou mnozí zpěčovali se ve společnostech vzdělaných mluviti česky. — Jakož ale ve společnosti světské jazyku českému již náležité místo zjednáno, nestalo se posud tohotéž náležitou měrou ve společnosti duchovní, totiž v chrámu Páně v městech větších, kde Čechoslované společně s Němci bydlejí, jmenovitě v Brně, v Olomouci, v Jihlavě, v Prešpurku a jinde, zvláště pak ve Vídni, kdež vzdělanější části obyvatelstva českého vždy ještě k německým kostelům se ukazuje.

Vláda, vidouc trvalé usilování národovců, aby jazyk český z bývalé poníženosti se povznesl a zvelebil, a poznavši, kteraká škoda z neznámosti řeči národní úřednictvu v životě obecném vzchází, vydala po skončených válkách francouzských, kdež zřetel k potřebám národů více než prvé se obracel, některá nařízení jazyku českému prospěšná, zjednávajíc mu znenáhla, ač měrou skrovnou, průchod do škol, do úřadů a později i do zákonodárství Ještě roku 1813 v srovnalosti se zákony císaře Josefa II. němectvu hovícími na nemalé rozmnožení práce nařízeno jest, aby k protokolům, u politických úřadů se stranami po česku zavedeným, když se posílají k úřadům vyšším, přiložil se německý překlad, by jim také rozuměli úředlníci, kteří neumějí česky; a však nedlouho potom, dne 23. srpna 1816, poručeno, že všichni úředlníci političtí, kteří v krajinách českých místo nějaké obdržeti chtějí, jazyka českého mají dokonale znalí a povinni býti, znalost tuto vysvědčením veřejného učitele prokázati. Totéž nařízeno jest dne 20. prosince r. 1818 lékařům a ranhojičům v místech českých, a dne 7. října 1843 úředlníkům soudním, a to s tím doložením, že úředlníci soudní mají nejen uměti dobře česky mluviti, ale i písemnosti po česku vzdělávati. Podobně i kandidátům služby poštovské dne 10. dubna 1850 za povinnost uloženo, že mají uměti hbitě česky mluviti a správně psáti. Aby pak úředlníci, lékaři a duchovní náležité známosti jazyka dojíti mohli, poručeno jest nejvyšším rozhodnutím dne 23. srpna 1816, aby žáci na gymnásiích v místech českých v překládání z latiny do češtiny se cvičili a na týchž gymnásiích jenom takoví představení a učitelové se zřizovali, kteří v

jazyku českém náležitě jsou zběhlí. Z kteréhožto vyučování češtině však dle dekretu dvorského, vydaného r. 1821, opět sešlo. Ale od r. 1848 kdež jazykové národní v Rakousku nenadále větší váhy nabyli, vydáno opět několikero nařízení, týkajících se vyučování jazyku českému ve školách, a to nejen v Čechách, ale i na Moravě a na Slovensku. Dne 18. září 1848 poručeno, aby se dle rovného práva jazyků zemských, v dubnu t. r. za pravidlo vyřknutého, na gymnásiích v krajinách českých v Čechách a na Moravě náboženství, zeměpisu, historii a přírodopisu jazykem českým vyučovalo, a kromě toho na všech gymnásiích (německá gymnásia v Čechách vyjímajíc) řeč česká přednášela, kteréž nařízení na gymnásium Staroměstském v Praze a na několika jiných v Čechách ve skutek uvedeno jest. Roku 1852 však, po zrušení ústavy r. 1849 dané, toto nařízení tím spůsobem obmezeno, že na řečených gymnásiích v Čechách má se toliko náboženství česky učiti a u vyučování latině a řečtině k řeči české zřetel míti; nejvyšším pak rozhodnutím dne 9. prosince 1854 dokonce zase za pravidlo vyřknuto, že vyučování na gymnásiích tím jazykem díti se má, kterým by se žáci nejlépe vzdělávali (totiž německým), od kteréž doby se kromě náboženství na několika gymnásiích v Čechách a kromě řečtiny zde onde ničemu již česky nevyučovalo. Konečně zákonem zemským, daným dne 18. ledna 1866, nařízeno, že se má na gymnásiích v krajinách českých všem předmětům vyučovati česky, a němčině toliko co předmětu obligátnímu, což z části již ve skutek uvedeno.

V Moravě od r. 1849 vyučováno na gymnásiích řeči české (2 neb 3 hod. v týdni) toliko co předmětu neobligátnímu, od roku pak 1857 co obligátnímu, a vedlé toho učeno na některých gymnásiích náboženství po česku. Však od r. 1867 přednášejí se na nově zřízených nižších gymnásiích českých v Brně a Olomouci také některé jiné předměty česky. Na gymnásiích slézských v Opavě a v Těšíně (tuto i na gymnásium evangelickém) mají se věci, co se týče jazyka českého, posud tak, jako bylo do r. 1848, jen že se češtině, ondy zcela vyloučené, vyučuje nyní co neobligátnímu předmětu.

Na Slovensku do r. 1848 jazyk národní na gymnásiích naprosto neměl místa. Roku 1850 stal se i tu, jako v Moravě a ve Slézsku, předmětem neobligátním, a od r. 1855 obligátním. Na některých gymnásiích nižších, kde mládež jest vesměs slovenská, totiž na Banskobystřickém, Skalickém a Trenčanském, vyučovalo se až do r. 1860 také náboženství a některým jiným předmětům spisovným jazykem českým

Co škol reálních se týče, jichž od r. 1849 v Čechách, na Moravě i ve Slézsku mnoho zřízeno, vyučovalo se na vyšší české reálce v Praze od r. 1850 polovici předmětů jazykem českým, na jiných reálkách v krajinách českých jenom náboženství a zde onde přírodopisu; ale na Moravě a ve Slézsku neučilo se ani těmto věcem česky, nébrž jen mluvnici co předmětu neobligátnímu. Zákonem ze dne 18. ledna 1866 však nařízeno, aby v Čechách na reálkách v krajinách českých vyučovalo se všem předmětům česky, němčině pak na reálkách samostatných co předmětu obligátnímu, a na jiných co předmětu neobligátnímu. Na školách hlavních v místech českých, na nichž prvé vesměs vyučováno německy, učilo se od roku 1848 náboženství a zde onde v Čechách i některým jiným předmětům česky, od r. 1866 však zavedena čeština za jazyk vyučovací, a němčina stala se toliko předmětem neobligátním.

Vysoké školy Pražské byly do r. 1848 veskrz německé; i řeč česká na fakultě filosofické přednášela se německy. Od r. 1849 zřízeno na fakultě filosofické a právnické několik stolic českých, a to nejprvé stolice řeči a literatury slovanské, stolice dějepisu rakouského, archéologie české a nejnověji filosofie a filologie latinské a řecké; na fakultě právnické zřízeny jsou r. 1861 stolice občanského zákonníka, zákona trestního a řádu soudu civilního. Již dříve pak (od r. 1849) přednášeli dva docenti zákonník občanský a řád soudní. Na fakultě theologické učí se vychovatelství, katechetice a theologii pastýřské po česku, a na fakultě lékařské porodnictví a fysiologii. Na ústavu technickém však, co ústavu zemském, provedeno r. 1864 rovné právo jazyků vlastenských veskrz, a vyučuje se všem předmětům česky a

německy. Naproti tomu jest ústav technický v Brně, r. 1867 znovu zřízený, posud německý.

Ježto dle nařízení r. 1848 a 1849 vydaných měla se na gymnásiích a na reálkách řeč a literatura česká přednášeti a některým předmětům v češtině vyučovati, nastala potřeba, aby kandidáti učitelství z češtiny byli zkoušeni, v kteréžto příčině dne 30. srpna 1849 ustanoveno, že čekanci učitelství gymnasiálního jsou povinni, před komisí zkoušecí, zřízené v Praze a ve Vídni, prokázati, že jsou v jazyku českém vůbec zběhlí, a kromě toho znalí mluvnice staročeské i znamenitějších památek literních. Nařízením pak, daným dne 24. července r. 1856, uloženo jim, že mají uměti také staroslovensky. Kandidáti učitelství na školách reálních zavázáni byli až do r. 1863, podniknouti zkoušku z jazyka českého před komisí gymnasiální v Praze, nyní mohou ji konati před zkoušecí komisí škol reálních v Praze i ve Vídni.

Některá důležitá opatření učinila vláda v novější době v příčině vyhlašování zákonů. Až do r. 1848 vyhlašovali se zákonové v Čechách, na Moravě a ve Slézsku prostředkem cirkulářů německých a českých, jenž byli překládáni od translátorů guberniálních v Praze a v Brně. Na Slovensku kromě několika článků sněmovních, od Tablice a Palkoviče přeložených, nic se jazykem národním nevyhlašovalo. Nejvyšším patentem však, vydaným dne 4. března r. 1849, zaveden zákonník říšský v jazyku českém s mocí autentickou pro všechny čtyři země téhož jazyka, jímžto se od 1. listopadu t. r. oznamovali zákonové a nařízení, vydaná od císaře a od ministerií celému císařství, k jichž překládání dva právníci (translátor a revisor) u ministerium ve Vídni ustanoveni byli. Mimo to zaveden v každé zemi (v Čechách, Moravě, Slézsku a Uhřích) zvláštní zákonník zemský v řeči české, jímžto se v známost uváděla nařízení, vydávaná od úřadů zemských. Dne 27. prosince 1852 však zákonník říšský v jazycích zemských (až na německý) zrušen, a ustanoveno, aby se zákonové říšští vyhlašovali po česku skrze věstníky vlády zemské v každé zemi; zároveň s nařízeními úřadů zemských. Konečně 1. ledna 1860 k návrhu tehdejšího ministra hr. Gołuchovského věstníkové vlád zemských i s translaturou

Vídenskou jsou zrušeni, a nařízeno, aby se jen ti zákonové od obyčejných úředníkův na jazyky zemské překládali, o kterýchž se jednomu každému ministerium bude viděti potřeba, od kteréž doby takoví zákonové co jednoduché překlady ze zákonníka říšského v Praze, v Brně a v Opavě po česku se vyhlašují. Na Slovensku vyhlašování zákonův v jazyku národním od r. 1860 zcela přestalo.

Co se týče zákonův zemských, vyhlašují se v Čechách dle zákona, vyd. 15. února 1867, „Zákonníkem zemským" česky a německy se stejnou mocí autentickou, v Moravě však a ve Slézsku s titulem „Zákony a nařízení zemská," česky o sobě bez moci autentické.

Proměny v jazyku, co do věci i co do formy, v běhu 90 let nynější doby dály se znamenité. Za příčinou okolností výše připomenutých jazyk ovšem jednak se tříbil a zdokonaloval, jednak v neduzích předešlých trvaje další zkázu bral. Až do r. 1848 nemaje ve školách a v úřadech místa, a jsa v životě obecném vůbec zanedbán, měl na sobě i ve spisech zjevné známky ponížení svého. Spisovatelé toho času, nemohouce se ani mluvnici ani skladbě české naučiti, a vedeni jsouce k myšlení a mluvení německému, jevili z velké části nevycvičenosť ve správné češtině hojnými frásemi a konstrukcemi německými, jakož viděti u větší části spisů od r. 1780 až asi do r. 1820 vyšlých. Takové chyby mluvnické a způsobové německého mluvení tehda obyčejní jsou na př.: kdybych vaším otcem byl, tak bych dal (m. dal bych); žádné domlouvání, žádné prošení nebylo v stavu, z hlavy mu to vypuditi (m. ani domlouváním, ani prošením nebylo lze atd.); Tatar přemožený tak málo vítěze o milost prosil, jako ji přemoženým udělil (m. ani vítěze za milost neprosil, aniž přemoženým milost dal); jak jsem zaplesal, vybloudiv ze stavení (m. zaplesal jsem, vyjda ze stavení, v kterém jsem byl bloudil), a množství podobných.

A však někteří mužové i v této době zobecnělých germanismů ku správnosti a srozumitedlnosti jazyka zřetel měli, řídíce se dílem příklady dobré češtiny z doby starší, zejména spisy Veleslavínovými a Komenského, dílem přibližujíce k jiným nářečím slovanským, cizotou neporušeným, dílem pak

prohlédajíce k jazyku obecného lidu. Činili to jmenovitě Frant. Pelcl ve své Historii české (r. 1796) a Václav Kramerius († r. 1809), pro jednoduchý spůsob psání podnes na slovo vzatý; Fr. Faustin Procházka, pilným čtením písem svatých k dobrému jazyku přivedený; Jan Rulík († r. 1812) a Frant. Tomsa († r. 1814), bedliví badatelé řeči obecné; Ant. Jar. Puchmayer, v jazyku ruském dobře zběhlý; V. Stach, Fr. Rautenkranc, Fr. Novotný z Luže, bratři Jan a Vojtěch Nejedlý, vesměs ctitelé staré češtiny; na Moravě: Matěj Sichra, spisovatel fraseologie nejvíce z řeči obecného lidu vážené (r. 1821), Dom. Kynský a j.

Ve druhé polovici doby nynější, když povědomí národní vydáním některých nařízení jazyku českému příznivých, založením Českého Museum a rozšířením básní Rukopisu Kralodvorského bylo se utužilo, hleděli spisovatelé již pilněji k čistotě jazyka, a zprošťujíce se čtením spisů starších a přibíráním slov a spůsobů mluvení z živého jazyka znenáhla germanismů, navykali lepšímu jazyku staročeskému.

Toto tříbení řeči dálo se posloupně téměř desítiletí od desítiletí, až v posledních létech někteří spisovatelé vydali spisy, ježto sobě, co do čistoty jazyka, od spisů XVI. století málo odevzdávají. Ku správnosti mluvnické v tomto čase zvláště bedlivě přihlíželi: Josef Jungmann [1]), B. Tablic, Jiří Palkovič, J. L. Ziegler, N. Vaněk, J. Hýbl, P. J. Šafařík, V. Zahradník, Fr. Sláma, Fr. Palacký, F. L. Čelakovský, J. Franta, Fr. Sušil, J. S. Tomíček, Jar. Langer, J. Malý, K. J. Erben, A. Rybička, Jos. a Herm. Jireček a j.

A však třeba že jazyk český, co se týče čistoty, v době nejnovější značně nad předešlou se povznesl, ještě mnoho činiti bude, aby došel té dokonalosti, kterou míval za věku Veleslavínova; mnoha spisovatelům nedostává se posud náležité známosti syntaxe a nevyhnutedlně potřebného studium spisovatelů starších a řeči národní; a tím to jest, že spisy od nich vydávané, zvláště překládané z němčiny, tytéž vady do

[1]) Avšak ne všichni spisové jmenovaných spisovatelů mohou býti za příklad správné češtiny, nébrž obyčejně spisové z pozdějšího jich věku, v němž delším cvičením důkladněji v jazyku se vzdělali.

sebe mají, ježto připomenuty jsou výše. Jmenovitě noviny oplývaly v posledních létech germanismy a poklesky gramatickými i stylistickými, a to takovými, jichž prvé nebývalo. V některých spisech a novinách čteme na př.: mně nic, tobě nic; držeti za hodného (m. míti); vyslanec krále dostal své propuštění (m. vyslanec králův byl propuštěn); básně Puškina vyšly (m. básně Puškinovy); ve vojsku tureckém mají býti také Maďaři (m. jsou prý); ani jeden pád cholery se neudál (m. nikdo se na choleru nerozstonal); okolnost ta dala podnět k vyjednávání o otázce (m. to bylo příčinou, že se vzalo na potaz); někoho střežiti (m. stříci); já jsem ztracen (m. po mně jest veta); „tisk a náklad Josefa N“ na titulu kněh (místo: tištěno nákladem Josefa N.) a p.

Nejvíce byl posud zanedbán český jazyk kancelářský, jemuž téměř nikde se nevyučovalo, a jehož až do nejnovější doby v úřadech méně se užívalo, nežli toho potřeba lidu vyhledávala. Nyní (od r. 1861) poněkud se to napravilo; výborové zemští v Čechách a na Moravě, soudové i úřadové političtí vydávají stranám odpovědi a nálezy z větší části české a u obcí a okresních zastupitelstev (v Čechách) zavedena za správní jazyk čeština. Také konsistoř Olomoucká, jediný posud úřad duchovní, zavedla dne 25. června 1867 jazyk český v krajinách českých za úřední a dopisovací. Však jazykem jednacím a dopisovacím u soudův a úřadův nižších a vyšších čeština pohříchu podnes se nestala, v čemž předstíženi jsou úřadové od Jednoty právnické v Praze, r. 1863 zřízené, v níž o věcech právnických rokuje a jedná se česky, a taktéž od Jednoty lékařův českých a od Besedy umělecké, jichž jednací řečí rovněž jest čeština.

V druhé polovici této doby pokročil jazyk český také tím, že se stal orgánem věd a umění. Téměř do r. 1820 spisovaly se jen knihy ku potřebě lidu obecného, k nimž stačila zásoba slov, dochovaná ze XVI. věku. Byli potřebí, pojmenovati věc nějakou prvé neznámou neb nepojmenovanou, utekli se spisovatelé k opisování, nazývajíce na příklad fysiku „uměním přirozených věcí,“ teleskop „sklenou prohlédací trubou,“ sopku „vrchem oheň vyvrhujícím“ a p. A však měloli přičinění literátů ovoce žádaného přinésti a národ český

dle potřeb nynějšího věku vzdělán býti, bylo nevyhnutedlné, aby se řeč i literatura povznesla na ten stupeň, na kterém se spatřuje u jiných národů, kteří od dvou století, kdežto Čechoslované omráčeni dřímali, u vzdělanosti vysoce pokročili; pročež nastoupili někteří mužové vlastenečtí odhodlaně na novou dráhu v literatuře, a stali se původci vědeckého jazyka i spisovateli kněh vědeckých. Podnikli to stejnou dobou (r. 1820) Josef Jungmann ve spise o slohu (v Slovesnosti); Ant. Marek v Logice a J. S. Presl v Rostlináři i v časopise Kroku. Množství slov prvé neslýchaných objevilo se nejprvé ve spisech řečených a v některých jiných vědeckých, z nichž znenáhla mnohá přešla ve spisy prostonárodní a nyní již zobecněla, na př.: podmět, přísudek, ponětí neb pojem, názor, obraznost, důslednost, krasověda, obzor, pitva, lučba, plyn a j. Později utvořena jsou: železnice, nádraží, směnka, průmysl, hodnota a v. j. V té práci napomáhala podnikavým slovotvorcům jednak sama ohebnost i tvořivost jazyka českého, jednak důkladná náuka o tvoření slov, již několik let před tím (r. 1809) Dobrovský v gramatice své byl sepsal.

Mimo toto rozhojňování jazyka slovy vědeckými jali se někteří spisovatelé vyvrhovati z něho přísady cizí, ucho novočeské urážející. Na místě slov: fedrovati, handlovati, kvalt, kštalt, kunšt, kšaft a podobných, jichž se za časů Veleslavínových vůbec užívalo a u Poláků podnes užívá, kteráž ale nyní Čechům byla na závadu, položena jsou slova z vlastního kořene: napomáhati neb zvelebovati, obchod provozovati, násilí, podoba, umění, závět a j., kterýmžto čištěním řeč česká, jsouc mnohých nešvar zproštěna, zajisté ráznosti a vybroušenosti nabyla. A však jak v tomto čištění, tak i v onom vědeckém vzdělávání řeči pochybili pohříchu mnozí tím, že vyvrhovali slova cizí, jichž všichni vzdělaní národové užívají, že přenášeli do kněh lidu obecnému nebo mládeži sepsaných názvy, náležející do spisů vědeckých a do básní, a dělali slova zbytečná, drsnatá anebo proti analogii. Staročeský broň nazýván běloušem, zběh utečencem, slovo výrazem, pozdravení pozdravem, resultát výsledkem, vytržení vztrhem, působení neb účinek vplyvem a vlivem, zkouška pokusem, předmět zástojem, mlno pro libozvuk mlunem,

obecné zapálení očí všeokopalostí atd. Tím staly se mnohé knihy nesrozumitedlnými, i vznikl tuhý spor mezi těmito slovotvorci a mezi hájiteli prosté Veleslavínovy češtiny (r. 1821—1829). Po roce však 1830 vraceli se spisovatelé znenáhla v pravidelnou kolej, a nyní již zřídka u kterého znamenati známky přílišného purismu a slovotepectví.

Opravy v jazyku, týkaly se také pravopisu. Již r. 1798 dovozoval Fr. Pelcl v mluvnici své, že by se po *c*, jakožto úzké spoluhlásce, mělo psáti *i* místo *y*, a Fr. Tomsa v Chrestomatii své, vydané r. 1805, a v některých knihách školních, užíval písmen *j* a *i* místo *g* a písmene *í* místo *j*, proměnil *v* na začátku slova v *u* a dvojité *ss* v jednoduché *š*, kterýžto spůsob psání však tehda nevešel v obecnost. Rovněž bez prospěchu jal se Tomsa uváděti do kněh místo hranatého švabachu úhlednější latinu. K návrhu však Dobrovského, jejž učinil v gramatice r. 1809 vydané, přijat jest nejprvé od V. Hanky v Pravopise (r. 1817), pak od Jos. Jungmanna v Slovesnosti (r. 1820) a po sporu s J. Nejedlým r. 1829 provedeném téměř ode všech spisovatelů pravopis analogický, dle něhož starodávné zavřené *v* v násloví vyvrženo, spojka *y* úzkým *i* znamenána a po sykavkách *c*, *s*, *z* dle analogie *i* neb *y* kladeno. Zaroveň uvedeno do kněh vědeckých a později i do jiných písmo latinské, nyní zobecnělé. Od r. 1842 psána za příkladem Časopisu Musejního, kterýž byl vůbec pravídkem v jazyku, souhláska *j* za *g*, samohláska *í* za *j*, a *j* v superlativu adjektiv a v imperativu časoslov za *y* (nejmilejší, podej); roku pak 1849 uvedeno dle zákonníka říšského jednoduché *v* za dvojité *w* a dvojhláska *ou* dle obecné řeči v Čechách místo obvyklého v písmě *au*. Těmito opravami dobropísemnost česká, již prvé pro jednoduchost za vzor kladená, mnohem větší dokonalosti došla.

Jako v Čechách a na Moravě, činily se proměny v řeči a dobropísemnosti i na Slovensku. Tu však odvážili se někteří mužové k operaci jazykové, v dějinách řečí jiných národů neslýchané. Když na Slovensku láska k jazyku národnímu za císaře Josefa II. procítla nejen v evangelících, kteří již prvé literaturu pilně byli vzdělávali, nébrž i v katolících, kteří k ní po onu dobu téměř žádným spisem nebyli přispěli,

jali se někteří spisovatelé katoličtí za příkladem Alex. Mačaye (r. 1718) v knihách svých užívati řeči místní, od matky jim vštípené, a jsouce větším dílem z Trnavska rodem, udělali z různořečí Trnavského jazyk spisovný. Mimo některé spisovatele starší psal tímto různořečím Josef Bajza, farář Dolnodubovský, ač poněkud hleděl ke spisovné češtině; učený však Oravan, Antonín Bernolák, farář Novozámecký, sepsal rozpravu o písmenech trnavskoslovenských (lat. r. 1787) a mluvnici různořečí Trnavského, nazvanou Mluvnice slovenská *(Grammatica slavica)*, kterýmžto návodem se potom vrstevníci jeho spravovali, zejména: Jiří Fandli, farář Naháčský, Jiří Palkovič, kanovník Ostřihomský, Jan Hollý, farář Mladunický, básník slovútný, jenž se však v řeči poněkud od Bernoláka uchyloval, J. Mésároš, M. Řešetka a j., vůbec duchovní ze semináře Trnavské. Jiří Palkovič písmo svaté z obecného jazyka spisovného na trnavčinu převedl a kromě Slováře Bernolákova, některých básní Hollého a jiných spisů svým nákladem na světlo vydal. Že však toto různění od obecného jazyka, ač v čele jeho byli mužové ctihodní a láskou k národu zanícení, u větší části Slováků pochvaly nedošlo, v Čechách pak a na Moravě vůbec na odpor uhodilo, tedy již po smrti Palkovičově (r. 1835), jehož obětivostí nejvíce se udržovalo, znenáhla pomíjelo, po smrti pak J. Hollého (r. 1849) zcela zaniklo.

Tou dobou, když trnavčina, co jazyk spisovný od katolíkův vzdělávaná, k úpadku se klonila, odhodlali se mimo nadání dva evangeličtí spisovatelé, Jos. Hurban a Ludevít Štur, k podobné zkoušce, chtějíce to, co Bernolákovi se nepodařilo s trnavčinou, provésti s trenčansko-nitrančinou, co řečí té krajiny, v kteréž se oba zrodili. Jos. Hurban, jenž byl r. 1842 vydal almanach Nitru v společné řeči spisovné, proměnil v témž almanachu na r. 1843 řeč obecnou na různořečí Trenčanské a spisoval v něm potom s přetržením až do r. 1851 časopis „Pohlady“; L. Štur pak, sestaviv osnovu trenčansko-nitrančiny, nazvanou, „Nárečja slovanskuo“, psal v ní Noviny politické a Orla Tatranského (roku 1845—1847). K této nové řeči přidali se ihned zase někteří spisovatelé, nejvíce evangeličtí, zejména J. Král, O. Braxatoris a j., i také M. Hodža, kterýž vydal spisek v tom různo-

řečí (r. 1847), však s některými odchylkami, jež vyložil v latinském pojednání *Epigenes Slovenicus*. A však i toto druhé odstoupení od jazyka obecného znenáhla přivrženců pozbývalo a v osmi létech vzalo za své, trvalého ovoce ze sebe nevydavši.

Však símě rozkolnictví, byvši zaseto, ani po zaniknutí šturovčiny nevyhynulo, alebrž podivným řízením vypučelo opět u katolíků na půdě Zvolenské. Martin Hattala, nedbaje marných zkoušek předchůdců svých sepsal r. 1850 třetí gramatiku slovenskou „*Grammatica linguae slovenicae*,“ a r. 1852 slovensky s názvem „Krátka mluvnica slovenská,“ v níž vytknuv vady bernoláčiny a šturovčiny, sestavil pravidla řeči nové, založená na zvolenčině. K Hattalovi připojili se kněži Ondřej Radlinský, J. Palarík, J. Viktorin a jiní, a davše se v tuhou polemiku s obhájci obecného jazyka spisovného, jakož činili prvé přivrženci Hurbanovi, nepřirozené záští k společnému jazyku mezi krajany svými rozněcovali, kterýmžto ustavičným tupením biblické češtiny láska někdejší ke společné řeči a literatuře, kterouž nadšeni byli Tablic, Palkovič, Kollár a jiní mužové o národ vysoce zasloužilí, na Slovensku velice utuchla, i způsobeno jest, že Slováci, přetrhše staletý svazek literární s nejbližšími pokrevenci svými, Čechy a Moravany, na nenabytnou škodu svou i celého kmene československého od jednoty jazyka národního úplně odpadli.

4. Dějiny literatury.

V této nové době literatura vůbec zdárně prospívala, zmáhajíc se jednak, co do počtu spisů, jednak vynikajíc jich důkladností a rozmanitostí. Nejvíce vzdělávala se po všechen čas jazykověda, básnictví a beletristika, dějezpyt a přírodověda a v době nejnovější publicistika a hospodářství. Vesměs šla ku předu literatura nestejným krokem, rychleji a blahodárněji v posledních třech desítiletích před r. 1848, zdlouhavěji po tomto roce. Až do r. 1848 spisovatelé čeští, chtějíce křísiti vědomí národní a povznésti jazyk ku větší cti a platnosti, ukazovali ve spisech svých k jeho kráse, libozvuku, a bohatosti a vyličovali slavnou minulost národu Českého, čímž vla-

stenecké smýšlení zvyšujíce obecný průchod mu zjednali. Ale po roce 1848 toto smýšlení značně se změnilo. Cit národní, bouřemi roku 1848 a 1849 příliš napjatý, ochabl, a u mnohých spisovatelů a přátel literatury, jenž byli v nadějích svých, kladených ve slíbené rovné právo jazyka českého, zrušením ústavy, dané r. 1849, sklamáni, nastoupila na místě nadšenosti netečnost, ježto trvala až do r. 1860. Však nové hnutí politické toho roku nastalé oživilo opět literaturu, zejména publicistiku, jíž se mnoho mladších spisovatelů s nemalým prospěchem oddalo, a v posledních létech procitlo také básnictví lyrické a dramatické i novelistika.

K jazykovědě české upravil novou dráhu Josef Dobrovský, jenž nepřestal na zpytování jediné řeči české, ale vztáhl zkoumání své k veškerým řečem slovanským, zvláště pak k řeči starocírkevní. Sepsav rozpravu o tvořivosti jazyka slovanského (r. 1799) a některá jiná pojednání jazykozpytná vynaložil po mnohá léta všechnu pilnost na sepsání vědecké mluvnice české, přečetl k tomu konci veškeré gramatiky starší, nasbíral příkladů z nejlepších starých spisovatelů, a přihlížeje k příbuzným řečem slovanským, dokonal ono výtečné dílo gramatické (r. 1809), na němž všichni potomní spisovatelé své mluvnice české zakládali. Po Dobrovském († r. 1829) zanášeli se jazykozpytem českým a vesměs slovanským s velkým prospěchem a nemálo jej povznesli: J. Jungmann, jenž ovoce bádání svého uložil ve svém Slovníku pětidílném a v některých pojednáních v časopise Kroku, a Pavel Jos. Šafařík, jehož důmyslná studia jazykozkumná složena jsou v Rozboru nejstarších památek řeči české (r. 1840), v Mluvnici staročeské (r. 1845), v Památkách dřevního písemnictví jihoslovanského (r. 1851) a písemnictví hlaholského (r. 1853) a v mnohých rozpravách jazykozpytných. Martin Hattala sepsal výtečné zvukosloví (r. 1854) a některé jazykozpytecké rozpravy v Časopise Musejním a ve spisech kr. české společnosti vědecké (r. 1865). V. Zikmund složil důkladnou Skladbu s hojnými příklady ze starších spisovatelů (r. 1863) a krátkou mluvnici vědeckou (r. 1864).

Kromě těchto badatelů ku zvelebení jazykovědy české více méně přičinili, zření majíce též k novějšímu pokroku obecné jazykovědy: Ant. Jungmann, jenž ponejprv poro-

vnával sanskrt se řečí slovanskou (v Kroku r. 1821); Jan Kollár, kterýž sepsal poučnou rozpravu o libozvučnosti řeči československé (též v Kroku); M. F. Klácel, jenž ve svých Počátcích mluvnictví českého (r. 1843) zvukosloví novým spůsobem objasnil; Fr. L. Čelakovský, kterýž ve Čteních svých o srovnavací mluvnici slovanské (r. 1853) zvláště o časoslově českém některá nová zdání pronesl; též V. Hanka, Jos. Chmela, Jos. Franta a Fr. Šír, kteří v Časopise Musejním a jinde mnohé články mluvnické v obecnost podali; z mladších pak spisovatelů Josef Jireček, skladatel několika rozprav jazykozpyteckých v Časop. Mus. (r. 1859 — 1867), Fr. B. Květ, spisovatel mluvnice staročeské (r. 1860) a j.

Nejvíce po všechnu tuto dobu spisováno praktických mluvnic, dobropísemností a jiných pomůcek jazykoučných, jednak jazykem českým, jednak německým. V jazyku českém vydali mluvnice: Jan Šmitt (r. 1816), Fr. Novotný z Luže (r. 1818), K. Kyselo (r. 1830), Fr. Kampelík (jmenovanou Čechoslovan, r. 1842), J. L. Ziegler (r. 1842), J. Malý (r. 1846), V. V. Tomek (r. 1850), F. O. Mikeš (r. 1867), nejdůkladněji pak a nejpilněji Jan Tomíček (r. 1850). Více mluvnic jazyka českého za příčinou německého vyučování ve školách vydáno jest jazykem německým, z nichž svého času dobrou službu konaly: gramatika Fr. Tomsy (r. 1782), K. I. Thama (r. 1785), Fr. Pelcla (r. 1795), Jana Nejedlého (r. 1804), Ant. Lišky (r. 1821), na onen čas jedna z nejlepších, Norb. Vaněk (společně s Jos. Frantou, r. 1836), z části původně vzdělaná, Tomáše Buriána (r. 1839), Vinc. Žáka (r. 1842), Jana Tomíčka (r. 1850) a H. Karlíka (r. 1855). K praktické potřebě Němcům nejpříhodnější jest mluvnice Žákova, kteráž obsahuje hojnost dobrých příkladů a přináší ponejprv důkladný rozbor časoslov trvacích a netrvacích, ačkoli v mnohých věcech od obecného jazyka spisovného bez příčiny se odchyluje. Však důkladné gramatiky české, ježto by potřebám vědeckým i praktickým zároveň dosti činila tím spůsobem, jak tomu v nové době vyhovují mnohé mluvnice jazyka latinského, řeckého a německého, pohříchu posud nestává.

Mluvnic k naučení se jiným řečem v posledních létech též mnoho vydáno. Dom. Špachta (r. 1836) a V. Hanka (r. 1839) sepsali mluvnice řeči polské, V. Hanka (r. 1849) a Jos.

Kolář (r. 1867) mluvnice řeči ruské, Hanka též mluvnici staročírkevní. Mimo to vzdělali Fr. Čelakovský (r. 1840), J. Tesař (r. 1856), Jos. Auštecký (r. 1865) a j. mluvnice řeči německé; J. Procházka (r. 1846) a E. Vodnařík (1867) mluvnice uherské; J. Vočadlo (r. 1863), E. Krejcz, J. Šrámek a V. Gabler mluvnice francouzské a A. Straka mluvnici anglickou (r. 1862). K naučení se latině složili gramatiky Frant. Šohaj (r. 1853) a J. Kosina (r. 1867), skladby V. Svoboda (r. 1853) a J. Klumpar (r. 1863), kterýž sepsal i latinskou knihu cvičnou; k naučení se řečtině přeložil Fr. Šír mluvnici Kühnerovu (r. 1852) a A. Vaníček mluvnici Kurtiovu (r. 1863), Fr. Lepař pak vzdělal řeckou knihu cvičnou (r. 1863).

Pomocných knih a čítanek k naučení se češtině do r. 1848 bylo po skrovnu. Tomsova Chrestomatie (vyd. r. 1805) psána byla více učencům nežli začátečníkům. Dobrou službu v tom konaly Slovesnost Jungmannova (vyd. r. 1820 a 1845), Macháčkova Chrestomatie (vyd. r. 1830) a Jak. Malého Slovesnost (vyd. r. 1848). Však od r. 1849, kdež jazyk český v gymnásia a školy reální uveden, přihlížela vláda sama k tomu, aby sepsány byly příhodné knihy pomocné, dle nichž se nyní vůbec vyučuje. Z uložení ministerium vyučování sestavil Fr. Čelakovský (r. 1850) trojí Čítací knihu ku potřebě na gymnásiích, a Jos. Jireček čtvero čítanek k témuž účelu. Podobné čítanky složili též Fr. Čupr (r. 1852) a V. Křížek (r. 1867). Zvláštní péči mělo ministerium vyučování o knihy vyučovací ve školách obecných, o slabikáře, mluvnice a čítanky, z nichž některé jsou výborně uspořádány.

Čítanky ku cvičení se v jiných řečech slovanských sestavili: Fr. L. Čelakovský polskou (r. 1850) a ruskou (r 1852), V. Křížek jihoslovanskou (1863) a K. Jar. Erben všeslovanskou (1864).

Zpytováním řeči obecného lidu čili nářečí a různořečí československých zanášel se A. V. Šembera, jenž vydal dialektologii řeči československé (r. 1864), a sepsal již dříve rozpravu o různořečí Opavském a o slovenském v Dolních Rakousích. Mimo to psal L. Štur o různořečí Třenčansko-Nitránském (r. 1846), J. Jireček a J. Kouble o podřečí východních Čech (v Časop. Mus.) a Jan Lepař o různořečí hanáckém (r. 1859).

Spisováním slovníků obírali se s počátku této doby K. I. Tham (r. 1788), Fr. Tomsa (r. 1789), pak Jos. Dobrovský a na Slovensku Antonín Bernolák († r. 1814). Slovník Dobrovského (vyd. r. 1801 a 1821) obsahuje mnoho idiotismů moravských, a slovář Bernolákův (vyd. r. 1825) množství idiotismů slovenských. R. 1820 sepsal Jiří Palkovič dvoudílný slovník německý, latinský a český, na onen čas nejobšírnější, Jos. Chmela (r. 1830) slovník latinský, německý a český a N. Vaněk podobný menší slovník. Nejdůkladnější však dílo lexikografické dokonal r. 1835 po 35 leté neunavené práci Josef Jungmann, pětidílný slovník českoněmecký, který téměř všechnu zásobu slov a frásí z literatury starší a novější i z lidu obecného v sobě chová, vyrovnávaje se v důkladnosti i zevrubnosti na slovo vzatým akademickým slovníkům jiných národů.

Dle slovníka Jungmannova vzdělal Jos. Franta Šumavský slovník německočeský o dvou dílech (r. 1844—1846) a příhodný kapesní slovník českoněmecký i německočeský (r. 1850—1854), jejž rozšířil a znovu vydal Jos. Rank (r. 1860 a 1865). Malé slovníky kapesní začátečníkům sepsalř J. Konečný (r. 1845) a P. Jordán (r. 1847); slovník hospodářský a technický Fr. Špatný (r. 1843), slovník technologický Arnošt Vysoký (r. 1863) a slovník názvů zboží kupeckého K Keil (r. 1864).

Ku potřebě úředníkům soudním a politickým vydán jest od komise vládou k tomu zřízené slovník názvosloví právnického a politického (r. 1850); podobný Slovník názvosloví vědeckého vzdělán ku potřebě školní v gymnásiích a reálkách (r. 1853) a ku potřebě lékařů Slovník terminologie lékařské (r. 1863). Mimo to vzdělán dvojí slovník novinářský (r. 1849 a 1862).

Úplné fraseologie a synonymiky české posud nestává. Počátek u spisování fraseologie učinil Mat. Sichra, sebrav některé zvláštnosti obecné řeči české (r. 1821), a nejnověji vzdělali krátké fraseologie J. Šach, Fr. Šebek a Jak Malý (r. 1867). Přísloví vydali: Fr. Trnka (některá slovenská r. 1831), J. Liblinský (česká, r. 1848) a Fr. L. Čelakovský (česká a jiná slovanská r. 1852).

Co básnictví se týče, skládány jsou s počátku této doby

básně nejvíce ke zvláštním případnostem, ježto docházely oblíbení, nehledíc k jich ceně, již proto, že zavznívaly v nich zvuky řeči mateřské a pronášely se jimi city vlastenecké. Toho způsobu jsou na př. básně V Thama (r. 1785), Fr. Vaváka, V. Kotary (r. 1787), Fr. Knoblocha a jiných. Ale od sklonku 18. století spisovaly se již básně zdařilejší a rozmanitější.. Proslulí básníkové toho času byli: Ant. Jar. Puchmayer, jehož básně plynným veršem, jadrným rýmem i duchem básnickým vynikají; Frant. Rautenkranc (Routovský), v jehož skladbách mile se jeví láska k vlasti a k řeči mateřské; Vojtěch Nejedlý, jenž složil některé větší epopeje (Otakara, Vratislava a Václava) a náučnou báseň Karel IV.; Šebestián Hněvkovský, skladatel oblíbeného ondy Děvína a mnohých drobných básní; Václav Stach, kterýž básně své pod jménem „Starého veršovce“ na světlo vysílal; Herm. Galáš, skladatel některých písní národním se podobajících; Fr. Štěpnička, známý Hlasem lyry české (r. 1817); F. Rayman, spisovatel některých nábožných básní epických, B. Tablic a j. Tito básníci spravovali se v pracech svých vesměs vzory cizími, nemajíce dosti původnosti a jsouce v básních epických příliš rozvláční.

Objevením však Rukopisu Kralodvorského (roku 1817) a obrácením zřetele k národním písním českým a slovanským vůbec nastala básnictví českému doba nová. Nadšeni básněmi Kralodvorskými a posilněni duchem písní národních povstali stejnou téměř dobou dva přední básníkové českoslovenští Jan Kollár a František Lad. Čelakovský. Kollár, pln mohútných myšlének a „nose v srdci národ slovanský“ oslavil (r. 1821) národní literaturu Slávy Dcerou, básní posud všech nejvýtečnější, jejíž znělky podobají se mramorovým čtverhranům, na nichž monumentálním písmem napsány jsou nejhlubší a nejvyšší ídey Slovanstva; Čelakovský pak, miláček a milovník Musy prostonárodní, pojav v sebe nejsladší zvuky zpěvného lidu slovanského, složil dle nich mistrné Ohlasy písní ruských a českých (r. 1829 a 1840), sepsal zdařilé Básně smíšené (některé již r. 1820), důvtipné a ostré epigramy a cyklus básní, nazvaných Růže stolistá, vynikajících něžností erotickou, duchem filosofským, uhlazeností metrickou a vytříbeným jazykem.

S těmito dvěma výtečníky týmž časem co soupeř jako v závod vešel Jan Hollý, skladatel epopejí Svatopluka, Slava a Cyrilla a Methuda, též tklivých elegií a jemných selánek, kteréžto básně, proniknuty jsouce veskrz národním duchem slovenským, neméně úpravnou formou jsou výtečné, ač dialekt trnavský, jehož v nich užito, rozšíření jich nemálo byl na závadu.

Mimo tyto přední básníky i mnozí jiní, dílem s velkým prospěchem, básnictví se oddávali, jmenovitě Jos. Jungmann, jehož skladby, původní i přeložené, z části do první polovice této doby náležející, jsou vzorem uhlazené metriky; Antonín Marek, jenž vynikl některými pěknými ódami; Zdirad M. Polák, pěvec lyrické básně „Vznešenost přírody“ (r. 1819) a některých pěkných písní; Karel Schneider, památný baládou „Jan za chrta dán,“ a básněmi žertovnými, a Václav Hanka, skladatel prostomilých písní. Neméně vynikli skladbami zdařilými jemnocitý Fr. Kamaryt, jenž sepsal pěkné písně a průpovídky; rozmyslný S. K. Macháček, původce některých krásných balád; libozvuký Karel Chmelenský; hbitý a libý Karel Vinařický, skladatel pestrých kytek dítkám, libozvučných básní „Varyto a lyra,“ vážný Jan E. Vocel, pěvec epických básní: Přemyslovci, Meč a Kalich a Labyrint Slávy; prostomilý J. Jaroslav Langer, spisovatel utěšených Selánek, satyrických Kopřiv a Bohdaneckého Rukopisu; Frant. Vacek (Jar. Kamenický), kterýž složil milé písně na způsob prostonárodních; Jindřich Marek (Jan z Hvězdy), původce oblíbených balád a básní žertovných; Jan P. Koubek, básník příležitostný, co do formy mistrný; F. Sušil, skladatel vroucích zpěvů nábožných a pěkných legend; M. F. Klácel, básník filosofský k vlastenectví povzbuzující a skladatel důvtipných průpovídek (Zrnek a Jahůdek); K. H. Mácha, básník „Máje,“ v způsobu Byronově sepsaného; Karel Jaromír Erben, výtečný baládami a pověstmi, líčenými v duchu národním, a Eugen Tupý (B. Jablonský), chvalně známý písněmi milosti a didaktickou básní „Šalomoun.“

Taktéž co básníci pochvalného jména došli: V. Jar. Picek, skladatel pěkných písní (r. 1842), Frant. Doucha, spisovatel jemných básní a písní dětských (r. 1842), Vác-

slav Štulc, původce cituplných „Pomněnek" (r. 1845) a Perel nebeských (r. 1864); Fr. Jar. Rubeš, oblíbený básník humoristický; Karel Sabina (r. 1844), Karel baron Villani, proslulý básněmi „Lyra a Meč" (r. 1844), Jaroslav Kalina, z jehož básní (vyd. r. 1852) vyniká zvláště balláda „Kšaft"; Vinc. Furch, skladatel pěkných písní a aforismů (r. 1844), Fr. Hajniš, humorista, V. Nebeský, spisovatel básně „Protichůdci" (r. 1844), a jeden z předních znatelů literatury klasické, S. Kapper, básníř Českých listů (r. 1846), K. Havlíček a B. Peška, vtipní epigramatisté a jiní.

Od r. 1848 básnictví české značně ochablo, po několik let téměř žádných plodův nevydávajíc; asi od desíti roků však opět okřálo, jak lyrické tak i epické. Z básníků lyrických nad jiné jest výtečný Jan Neruda, skladatel básní Hřbitovní kvítí (roku 1858), a Knihy veršů (roku 1868); z básníků epických vyniká Vítězslav Hálek, jenž složil básně Alfred (r. 1858), Goar (r. 1864), Černý prápor (r. 1867), též ballády a písně a j. Kromě těchto dvou básníků sepsali: Gustav Pfleger Dumky (r. 1857) a Cypřiše (r. 1862); Jos. Uhlíř Básně (r. 1858), Adolf Heyduk Básně (r. 1859); Jos. Frič „Výbor básní" (r. 1862), Jiljí Jahn „Růženec" (r. 1862), Jos. Soukup Velehradky (r. 1863), Bohumil Janda epickou báseň Jan Talafus z Ostrova (r. 1864) mimo některé básně lyrické. Též V. Lešetický, J. B. Cejp z Peclinovce, E. Špindler (r. 1866) a Jos. Martin (Jaroslav Martinec) vydali básně o sobě; jiní podali své práce básnické v časopisech (Lumíru a Květech) a v almanaších (Máji, Kytici, Růži, Dunaji a j.), zejména Jos. Kolář, Jos. Barák, Fr. Jeřábek, V. Crha a v. j.

Vedlé básníků ve školách vzdělaných objevili se také někteří básníci národní, jmenovitě A. Bechyna, jenž složil pověstnou tklivou píseň; „Horo, horo, vysoká jsi" (r. 1833), Fr. Chládek, Jindřich Hovorka, Ferd. Sobotka a j. [1]).

I některé vlastenky v básnění se zkoušely; prvé již Marie Antonie Pedálová († 1831) a Magdalena Retigova († r. 1845); v nejnovější době Marie Čacká a Anna Růžičková, jichž básně vyšly o sobě (r. 1857 a 1858), a Ludmila Tichá,

[1]) Viz o nich A. Waldau Böhmische Naturdichter. Prag 1860.

Anna Sázavská, Karolina Světlá a j., jichž práce tištěny jsou v almanaších a časopisech.

Co spisovatelé bájek pojmenování hodni jsou: Ant. J. Puchmayer, Josef Chmela, skladatel Bájek pro dítky (r. 1818), Silorad Patrčka (v Dobroslavu a Miloslavu), Vinc. Zahradník (v Časop. Mus.), Jar. Langer (tamtéž), S. Godra, K. Vinařický, jenž sepsal Sněm zvířat, V. Štulc (r. 1844) a Fr. M. Klácel, jenž důmyslně vzdělal Bájky Bidpajovy (r. 1846) a j.

Básnictví dramatické vzdělávalo se vesměs touž měrou a cestou jako básnictví lyrické. Na začátku této doby spisovány jsou některé prostické frašky a činohry a líbily se, že byly české. Nejprvé pokusil se o takové hry divadelní Prokop Šedivý, jenž sepsal frašky Masné krámy, Noční můra a Pražští sládci (r. 1796). Po něm dílem spisoval, dílem překládal hry dramatické Jan N. Štěpánek, jehož frašky Berounské koláče a Čech a Němec (r. 1816), též činohry Obležení Prahy od Švédů, Břetislav český Achilles, Korutané v Čechách a j., staly se na divadle velmi oblíbenými. Mimo to složil Fr. Rayman podobné hry prostonárodní „Sedlské námluvy“ (r. 1819) a „Vyhrané panství.“ Však toho času, když Kollárova Slávy Dcera učinila epochu v básnictví lyrickém (r. 1821), povzneslo se značně i básnictví dramatické, k jehož zvelebení zvláště přičinili mužové klasicky vzdělaní: Václav Klicpera, nejplodnější básník dramatický, z jehož asi 50 dramat za nejlepší se pokládají „Divotvorný klobouk a Rohovín čtverrohý“, činohra „Loketský zvon„ a tragedie „Soběslav“; Fr. Turinský, slovútný truchlohrami „Angelina“ a „Virginie“ a hrdinskou hrou „Pražané r. 1648“; Karel Macháček, spisovatel výtečné veselohry „Ženichové“ (r. 1826); Jos. K. Chmelenský, skladatel textu k prvním původním zpěvohrám „Dráteník, Oldřich a Božena a Libušin sňatek; J. E. Vocel, jenž sepsal smutnohru „Harfu“ (r. 1825); V. A. Svoboda, původce směšnohry Karel Skreta, V. Vlček, skladatel truchlohry „Jeftovna“ (r. 1845), K. Vinařický, spisovatel smutnohry „Jan Slepý“ (r. 1847) a j. Hry divadelní ku provozování zvláště příhodné sepsal Jos. K. Tyl, mezi nimiž jsou nad jiné zdařilé: Slepý mládenec, Čestmír, Paličova dcera, Paní Mariánka, Jan Hus, Strakonický dudák a Jiříkovo vidění.

Od r. 1848 prosluli co spisovatelé dramatičtí: Ferdinand Mikovec, jenž složil truchlohry Záhuba rodu Přemyslova a Dimitr Ivanovič; J. Jiří Kollár, chvalně známý skladatel truchloher „Monika, Smrt Žižkova a Magelona“ (r. 1851) a v nejnovější době Gustav Pfleger, jenž vzdělal veselohry „Ona mne miluje“ (r. 1860) a „Telegram“; Vítězslav Hálek, spisovatel truchloher Záviš z Rožmberka a Carevič Alexej; Jan Neruda, kterýž sepsal truchlohru Francisca di Rimini, veselohru Prodaná láska (r. 1860) a j.; Jos. Frič, spisovatel básně dramatické Libušin soud, smutnohry Ivan Mazepa (r. 1865) a j.; Frant. Jeřábek, jenž složil „Veselohru“ a Cesty veřejného mínění (r. 1866); V. Gabler, skladatel truchlohry Johanna D'Ark, Panna Orleanská (r. 1866); K. Sabina, původce truchlohry „Černá růže,“ frašky „Inserát,“ operetky „Ve studni“ a j. Činnost v básnění dramatickém probuzena jest zvláště odměnami, jež vypsali na nejlepší práce dramatické vlastenecký měšťan Pražský, Ferd. Fingerhut (r. 1860) a ušlechtilý studující J. Řanda; též probuzena jest tato činnost zřízením českého národního divadla (r. 1863).

Jakož pak se po veškerou dobu hojně skládaly básně původní, tak překládaly se i z jazyků jiných, staroklasických, řeckého a latinského, i novověkých. Jan Nejedlý a J. Palkovič přeložili (r. 1801) první zpěv Homérovy Iliády, Samuel Rožnay (r. 1812) písně Anakreonovy, Ant. Liška Homérovu Odyseu (prosou), Jan Vlček Homérovu Iliádu, povahopisy Theofrastovy a Hesiodovy náuky domácí (r. 1842), a Jan Vondráček Muséovu pověst Héro a Leander. Z básníků latinských vyložil (r. 1824) Jan Hollý Virgiliovu Aeneidu a jeho Selánky, Ovidiovy Heroidy a některé ódy Horáciovy; Karel Macháček (r. 1827) „O básnictví“ z Horácia; K. Vinařický nejprvé (r. 1828) Selánky a potom (r. 1851) veškeré básnické spisy Virgiliovy, též některé ódy Horáciovy; Fr. L. Čelakovský epigramy Marciálovy; V. Žák několik elegií Tibullových (v Čas. Mus.), J. Vondráček některé básně Ovidiovy a Katullovy, a J. Truhlář Satyry Horáciovy (r. 1867). F. Sušil přeložil výtečně Výbor z básní Ovidiových, Katullových, Properciových a Muséových (r. 1861).

Z novějších básníků jinojazyčných, lyrických i epických, českému čtenářstvu též mnoho přetlumočeno. Co kla-

siků německých se týče, přeložil Jos. Jungmann Goethova Hermana a Dorotu, Jan Purkyně Schillerovy básně lyrické (r. 1841), a J. Jungmann, A. Marek, V. A. Svoboda, K. Macháček a j. mnohé básně Goethovy, Schillerovy, Herderovy a jiných předních básníků německých. Z anglických básní znamenitějších vyložil na česko J. Jungmann Miltonův Ztracený ráj (výtečně v prosodii přízvučné), J. Nejedlý Youngovo Kvílení noční (r. 1820), B. Tablic Pope'ovu Zkoušku o člověku (r. 1831) a Fr. Doucha Thomsonovy počasí. Z vlašského převedl V. Žák v plynných hexametřích Torkvata Tasa Osvobozený Jerusalém, a Fr. L. Čelakovský i Frant. Vacek některé znělky Petrarkovy; ze španělštiny J. Čejka a V. Nebeský výbor romancí (r. 1861). Z polského přeložil V. Štulc Mickiewiczova Konráda Wallenroda, jiní zase básně Krasického, Niemczewicze, Záleského a j.; z ruštiny uvedl v češtinu V. Bendl „Výbor z básní Puškinových“ (r. 1859) a Jos. Kolář některé básně Marlinského, Lermontova, Kolcova; týž pak zčeštil z charvátštiny báseň Iv. Mazuraniće Smrt Čengićova (r. 1861). Fr. L. Čelakovský uvedl v češtinu zpěvy národní téměř ze všech řečí slovanských, též několik z loparčiny, novořečtiny, a V. Nebeský některé národní básně novořecké (r. 1864). Také o překlad básní ze sanskrtu pokusili se J. Jungmann (r. 1824) a j.

Podobně i mnoho básní dramatických z jiných jazyků přeloženo. Z řečtiny vyložil velmi zdařile Fr. Šohaj Sofokleovu „Antigonu“ a „Krále Edipa,“ V. Nebeský Aristofanovy komedie „Acharnští“ a „Rytíři“, a Aischylovy tragedie „Eumenidy a Prometheys“ (r. 1862), J. Hanáčík Sofokleovu truchlohru „Aias“ (r. 1860), a prvé již P. J. Šafařík zlomky z „Aristofanových Oblaků“ (v Čas. Mus.). Z polštiny uvedeny jsou Čechům v známost veselohry hrab. Al. Fredra Pan Čapek a Dámy i husaři, J. Kraševského Pán a správce a J. Kořenovského Obžínky. Německých skladeb dramatických přeloženo tolik, že jich nelze všech vyčísti. Z dramat Schillerových uvedl do češtiny Macháček Pannu Orleánskou, P. J. Šafařík Marii Stuartku a J. J. Kolár Loupežníky, Waldšteina a Úklady a lásku. Z Goethových dramat zčeštil Fr. L. Čelakovský Marinku, K. Macháček Ifigenii v Taurii, J. J. Kollár Fausta a B. Třemšinský Claviga. Zvláštního zalíbení

došel u Čechů slavný anglický básník Shakespear, jehož veškeré spisy dramatické v posledních létech v češtinu uvedli Fr. Doucha, J. Čejka, J. Malý, J. J. Kolár a L. Čelakovský. I z jiných jazyků mnoho her divadelních přeloženo od Jana Hýbla, Norberta Vaňka, Františka Tomsy, Josefa Chmely, V. Filípka, J. Kašky, Jak. Malého a j., kteréž překlady tištěny jsou v Novém divadle českém (r. 1819—1826), v Divadle Štěpánkově, v Thálii Tylově, v Bibliotece divadelních her (od r. 1851—1867) a v Divadelním ochotníku (r. 1861—67).

Pokrok v básnictví v polovici této doby učiněný způsobil, že básníci pojednou obrátili zřetel k písním národním, co ke studnici nevyváženého zdravého humoru, vtipu, žertu i satyry. Přední básníci čeští, Kollár, Čelakovský, Erben a Sušil, jali se sbírati tyto vzácné poklady, od století v ústech lidu dochované a podávati je v obecnost. Čelakovský vydal r. 1822 první sebrání národních písní českých a r. 1827 sbírku písní slovanských; Kollár r. 1834 „Národní zpěvánky slovenské,“ Sušil po více než 30 letém putování po Moravě „Národní písně moravské“ (r. 1835 a 1860) a K. J. Erben „Prostonárodní písně české“ (r. 1841 a 1864). Menší sebrání písní slovanských učinil P. J. Šafařík již r. 1823 a sbírku českých písní duchovních Fr. Kamaryt r. 1831. Povahu písní národních pěkně vylíčil L. Štur ve zvláštním spise (r. 1853), J. L. Zvonař v Daliboru (r. 1860) a K. J. Erben v úvodu ke své sbírce národních písní (r. 1864).

Jako básnictví vůbec prospívalo, tak vzdělávala se i jiná pěkná literatura, zvláště kratochvilná. S počátku překládaly se rozličné povídky a pověsti pro obveselení mysli, jichž mnoho obsaženo jest v Tomsově Příteli lidu (vyd. r. 1786), v Nejedlého Hlasateli (r. 1806—1818), v Hromádkových Prvotinách pěkného umění (r. 1813—1817), v Hýblových Rozmanitostech (r. 1816) a jeho Hylosu (r. 1820); též v Čechoslavu Krameriusově (r. 1820), v Zieglerově Dobroslavu a Milozoru (r. 1820—1824), v Tomsově Poutníku (r. 1826), v Rozličnostech Pražských novin, v Jindy a Nyní (r. 1828), v obnoveném Čechoslavu (r. 1830) a jinde. Později přidružovaly se k drobnějším pracem beletristickým i větší novely a romány, přeložené a původní, jichž mnoho v sobě

zdržují: Česká Včela, spravovaná Fr. L. Čelakovským (r. 1834—1835), v níž mimo jiné podán Krasinského výtečný román „Agay chán“ a některé pěkné novely Senkovského; Květy, Jos. Kaj. Tylem vedené (od r. 1834 s přetržkou do r. 1847), do nichž téměř všichni mladší spisovatelé té doby prvotiny své podávajíce nejoblíbenějším časopisem je učinili; Hronka, vydávaná K. Kuzmáným (r. 1837); J. Malého Dennice (r. 1840), Vlastimil (r. 1840—42), Zapův Poutník (r. 1846—1848), Lumír (r. 1852—1866), Obrazy života (r. 1858—62), Humoristické listy (r. 1859—67), Rodinná Kronika (r. 1862—64), Poutník od Otavy, Zlatá Praha (r. 1864), Květy (r. 1866), Světozor (r. 1867) a j. Mnohé povídky a novely též obsaženy jsou v Klicperových Almanaších (r. 1825—30), v Zoře slovenské (r. 1835—1841), Vesně (r. 1837—1839), Nitře (r. 1842), Horníku (r. 1844), v Perláoh (r. 1855), Ladě (r. 1855), Máji (r. 1858—1860), Kytici (r. 1859) a Růži (r. 1860), zvláště ale v Bibliotece českých původních románů, od r. 1855—60 vydávané. Malého Biblioteka zábavného čtení (r. 1835—44) zavírá v sobě kromě některých původních novel romány a novely téměř ze všech jazyků přeložené, t. z polského (Kořeňovského a Řevuského), z ruského (Gogola, Bulharina a j.), z německého, z vlašského (Manzoniho), z francouzského (Floriána, Chateaubrianda, z anglického (Bulwera, Irwinga, Byrona a j.), z dánského (Andersena), z uherského a j.

Ze starších spisovatelů, kteří se vzděláváním spisů kratochvilných obírali, jmenováni buďte s počátku té doby: Fr. Tomsa, jenž na jazyk český převedl rozličné povídky; V. Kramerius, kterýž přeložil Ribrcola na Krkonošských horách (r. 1794), Arabské pohádky (r. 1795), hraběte Rožmberka a jiné podobné povídky; Ant. Borový, překladatel Zrcadla pošetilosti a Zrcadla příkladův (r. 1794); Pr. Šedivý, jenž vzdělal České Amazonky a Mnislava i Světivinu, a J. Rulík, spisovatel povídek Boženka a Veselý Kubíček. J. Javůrek vyložil (r. 1796) z Fenelona „Příběhy Telemachovy“ (r. 1814 od J. Zieglera znovu přeložené); Jos. Jungmann uvedl v češtinu Chateaubriandova Atalu (r. 1805) a J. Nejedlý Floriánova Numa Pompilia (r. 1808). Matěj Sichra učinil první sbírku povídek a pověstí, domácích a cizích, a vydal ji pod

jmény: Povídatel (r. 1815), Kratochvilník (r. 1819) a Kratochvilná Včelinka (r. 1827); J. Linda sepsal zdařilou povídku „Záře nad pohanstvem“ (r. 1818), Dobromila Retigová některá pěkná vypravování v Mařenčině Košíčku (r. 1821), ve Věnečku a Chudobičkách (r. 1825), Marie Antonie povídky „Serafka, Myrhový věneček a Keř rozmarinový,“ a F. Tomsa Jaré fiálky“ a Romantické povídky (r. 1825).

V době novější mnozí spisovatelé zdárnými původními povídkami a romány literaturu kratochvilnou rozmnožili. V. Klicpera vzdělal historické povídky Točník, Vítek Vítkovič, Věnceslava, První mlýn v Praze, Příchod Karla IV. do Čech, Karel IV. před Frankšteinem, Král Jan Slepý a j.; Jindřich Marek (Jan z Hvězdy) proslul novelami Mastičkář, Jarohněv z Hrádku a některými menšími; Jos. K. Tyl stal se oblíbeným novelistou svým Posledním Čechem (r. 1844), Rosinou Ruthardovic, Láskou vlastenskou, Dekretem Kutnohorským a Kusy mého srdce; Karel Mácha došel chvalného jména románem „Cikáni“ a některými drobnými povídkami (1834); J. E. Vocel novelami „Poslední Orebita a Hlatipisci“ (r. 1837) a Fr. Rubeš humoristickým „Panem Amanuensisem“ a Harfenicí. A. Švihlík sepsal povídky Albina, Slavibor a j.; Fr. Trojan povídky Zoul a Vina lásky, J. Ehrenberger Vlastenské povídky a J. Hurban Svatoplukovce a Gottschalka; K. Sabina vzdělal pěkné novely a romány: Hrobník, Kat krále Václava (r. 1844), Blouznění na Poušti, a j., nad jiné však vynikl románopisec Prokop Chocholoušek romány: Jiřina, Palcéřík, Přivitan, Dvě královny, Hrad, Jih a j., a Karolina Světlá (Mužáková) romány: Láska k básníkovi, Na úsvitě, První láska a j., novelou Rozcestí a jinými novelami a povídkami. Nemalé obliby došel též Gustav Pfleger romány Dvoje věno, Dva umělci, Pan Vyšinský, Z malého světa a j. Kromě toho v literatuře beletristické se vyznačili: L. Ritter z Rittersberka povídkou „Jaromíra Radímská“ a některými jinými, H. Jireček novelami Theresienlust a Zdislava (r. 1853), V. Žižala (Donovský) romány Tři Čechové, Karbaník a j.; J. Křičenský romány Zmatky života, Lichvář, Statkář a jeho láska; menšími pak zdařilými povídkami a novelami: J. Neruda, V. Hálek, J. Janda (Cidlinský), J. K. Vilímek, J. Barák, Žofie Podlipská a j.

Důležitou část nové literatury kratochvílné činí **Sbírky povídek** (pohádek, báchorek) a **pověstí národních**, buď dle lidu vypravovaných nebo vzdělaných. Takové povídky a pověsti vydali J. Franta a J. Tomíček ve spise „Slovanka“ (r. 1833), J. Malý (1845) a Jan Košín z Radostova (r. 1859); na Moravě M. Mikšíček (r. 1843), B. Kulda (r. 1853) a J. Menšík; na Slovensku: Janko Rimavský (r. 1845), K. Škultety a S. Dobšinský (r. 1858). Věrně po lidu vypravovala Božena Němcová povídky národní, české (r. 1845) a slovenské (r. 1857) a líčila zvláště pěkně národní obyčeje v Podhorské vesnici, v Babičce (r. 1855) a v Obrazech ze slovenského života. Fr. Pravda (Hlinka) podal v Povídkách z kraje (r. 1851) a některých jiných pěkné obrazy z národního života českého a Honorata Zapová vůbec ze života slovanského. Výtečně vzdělal K. J. Erben některé povídky v řeči vázané pod jménem Kytice z pověstí národních (r. 1853 a 1861) a vydal výbor z prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v původních nářečích (Slovanská čítanka 1864).

Kromě toho, že mnoho původních povídek a spisů zábavných sepsáno, přeloženo mnoho podobných spisů z jazyků cizích do češtiny. J. Chmela, J. Kamenický, Fr. Šír, Fr. Holman a F. Vetešník převedli do českého povídky Van der Veldovy (r. 1827—32), Fr B. Tomsa povídky Klaurenovy (r. 1826–30), V. Filípek a jiní povídky Zschokkovy, J. B. Pichl Cervantesovy novely a část pověstného Don Quijota (r. 1864), též Herlošova Jana Husa, Žižku a některé jiné romány; J. Bačkora Bulharinova Ivana Vyžihina (r. 1842); K. V. Zap Zábavné spisy Gogolovy, M. Fiálka Bozova Olivera Tvista, Zvony a Štědrý večer, V. Vávra (Haštalský) Hugonovy Bídníky a Chrám matky Boží v Paříži a jiní množství jiných románů, novel a povídek (viz Bibliografii níže).

Historie po všechnu tuto dobu s velkou pilností a s velkým zalíbením vzdělávána jest. Zvláště mnoho dělníků měla historie domácí, na skvělé děje přebohatá. Za příkladem slovútného Gelasia Dobnera, který již za doby předešlé tmu ve starých dějinách českých rozháněl, jal se J. Dobrovský některé příběhy starší kriticky líčiti, větším dílem sice jazykem německým, později ale také českým, jmenovitě o příchodu

praotce Čecha a o národu Plaveckém. Fr. Pelcl sepsal obšírnou historii českou až do válek husitských (r. 1791); J. Rulík šířil známost dějin českých Kalendářem historickým (r. 1797—1810) a J. Hýbl Pabstovou kronikou na česko vyloženou (r. 1809—27).

Nová doba vzešla dějepisu českému Františkem Palackým, kterýž shromáždiv po dlouhá léta v archivech domácích i cizích materiál diplomatický a podav nejprvé mnohé důkladné rozpravy historické do Časopisu Musejního, uvázal se v sepsání obšírných pragmatických „Dějin národu Českého“ od nejstarší doby až do krále Ferdinanda I. (r. 1848—66). S vytrvalou pilností oddává se též dějezpytu českému od mnoha let Vácslav V. Tomek, jenž ovoce svého bádání vydal v hojných pojednáních historických v Čas. Mus. a v Pam. archeol., zvláště pak v Dějích království Českého (r. 1843, 1850 a 1864) a v Dějích university Pražské. J. Malý sepsal Krátkou kroniku českou (r. 1844) a Dějiny národu Českého (r. 1849 a 1864) a K. V. Zap Kroniku českomoravskou (r. 1862—68). Jan hrabě Harrach sestavil chronologický přehled dějin českých (r. 1867). Někteří spisovatelé vyobrazili rozličné příběhy neb doby z historie vlastenské, na př. A. Šembera Vpád Mongolů do Moravy (r. 1841) a H. Jireček Děje království Velkomoravského (ve Světozoru r. 1858), E. Tonner pak přeložil Habersfeldovu Válku českou r. 1617.

Se zvláštním zalíbením vypisovali mnozí milovníci historie příběhy některých měst českých a moravských, totiž: Fr. Novotný Příběhy Mladé Boleslavi, Fr. Sláma města Prachatic, Fr. Jelínek města Litomyšle, A. Šembera měst Vysokého Mýta a Olomouce, V. Tomek Příběhy města Prahy, F. M. Ludvík města Náchoda, J. Zoubek města Kostelce nad Orlicí, P. Veselský města Kutné Hory a jiní příběhy měst Jablonného, Humpolce, Přeštic, Králové Dvoru, Hranic a j.

Neméně k rozšíření známosti dějin vlastenských přičinili někteří spisovatelé životopisy znamenitých Čechů a Moravanů. Fr. Palacký vypsal obšírně život J. A. Komenského (r. 1829), V. Tomek život Jana Paška z Vratu, K. J. Erben život Ondřeje Puklice ze Vztuh, F. Mikovec

M. Dačického z Heslova a j., A. Rybička J. Horáka z Hasenburka, H. Jireček Jana Jiskry z Brandýsa a Mikuláše z Husi atd. Mimo životy mužů památných vzdělávali titéž a jiní spisovatelé genealogii českých a moravských rodů šlechtických. A. Šembera sestavil rodopis moravských pánů z Boskovic (r .1836); Fr. Palacký sepsal počátky rodopisu českého a moravského ve svých Dějinách národu Českého (r. 1854); F. Vacek, A. Rybička, F. Mikovec, Ant. V. Vlasák a j. podali hojné pomůcky k rodokmenům šlechtickým v Časop. Mus., v Lumíru, v Archeologických památkách a j. Také pomocné vědy historické heraldika, diplomatika a mincovnictví mají v novější době své vzdělavatele, jichž práce shledávají se v Čas. Mus., v Památkách archeologických a ve Slovníku naučném. Zejména psal A. Rybička o heraldice, V. Hanka o mincích českých a Jan Hulakovský o zkráceninách v listinách a jiných starých památkách písemných.

Dějiny vzdělanosti a umění českého nejsou potud úplně sepsány, však snešeno k nim mnoho příspěvků vypsáním starých památek stavitelských, malířských a sochařských, též věcí hrobových z doby pohanské. Památky stavitelské, malířské a vůbec umělecké důkladně popsal J. Müller v Slovníku naučném a J. E. Vocel, A. Rybička, K. Vl. Zap, F. Mikovec, A. Výšek, Fr. Beneš, Fr. Zoubek a j. v Čas. Mus., v Památkách archeologických a v Lumíru. O umění církevním psal J. Bílý v Časop. katol. duchovenstva (na r. 1860). Zkoumáním hrobových památek pohanských nejpilněji se zanášel a zevrubně je popsal J. E. Vocel v Pravěku země České (r. 1866) a dříve již v Čas. Mus. a v Památkách archeologických, a v týchž Památkách podali o nich hojné zprávy V. Krolmus, J. Petera, M. Lüssner, M. Trapp, Fr. Hráše a j.

U vzdělávání dějepisu práva českého počátek učinil Fr. Palacký, jenž srovnal zákony cáře Srbského Štefana Dušana s nejstaršími řády českými (r. 1837) a psal vůbec o právě a zřízení zemském (v Čas. Mus.). J. E. Vocel vyložil staročeské právo dědické (r. 1862) a K. Jičínský vyvinování právnictví českého vůbec (r. 1863). Výtečně pak

dějiny práva českého až do konce XIII. století sepsal Hermenegild Jireček (r. 1863—64), zření maje k právu jiných národů slovanských a váživ vesměs z pramenů původních. K dějinám práva českého přispěli také spisovatelé životů slovútných právníků českých, zejména Viktorina ze Všehrd Fr. Palacký, Pavla z Koldína A. Rybička, Oftalmia z Oskořína a Kupce z Bilenberka tentýž a j.

K historii řeči a literatury české základy naznačili ve svých mluvnicích Fr. Pelcl a J. Nejedlý. Jos. Dobrovský vzdělal krátce dějiny literatury jazykem německým (r. 1792 a 1818). S velkou, mnoholetou pilností sebral Jos. Jungmann veškeré písemné památky české, přidav k nim krátký přehled dějin, osvěty a řeči (r. 1825 a 1849); šíře rozebral historii písemnictví českého až do XVII. století Karel Sabina (r. 1860—66). Knihopisy české doby novější sestavili: J. Michl (r. 1837), J. V. Rozum (r. 1854) a Fr. Doucha (r. 1864). Příspěvky k pragmatické historii literaturní složeny jsou v Časop. Musejním (od r. 1827—68), v Kroku (r. 1821—40), v pojednáních kr. učené společnosti č., zejména v Rozboru literatury české (r. 1840—42), ve Světozoru Vídenském (r. 1857—60), v Obzoru (r. 1867) a v jiných časopisech, též ve Slovníku naučném. Zvláště sepsali mnohé důkladné rozpravy literární Jos. Jungmann, P. J. Šafařík, Fr. L. Čelakovský, V. Hanka a z novějších spisovatelů A. J. Vrťátko, V. Nebeský, K. Sabina, I. J. Hanuš, Jos. a Herm. Jireček a j. Za důležité pomůcky k dějinám písemnictví českého pokládati také náleží životy spisovatelů českých, starších i novějších. J. K. Erben vylíčil život Tómy ze Štítného, Jos. Al. svobodný pán Helfert život mistra Jana Husi, A. Gindely Jana Blahoslava, V. Tomek M. Bacháčka z Nauměřic, Fr. Čupr D. Adama z Veleslavína, Jos. Riss Šimona Lomnického z Budče a Sixta z Ottersdorfu, A. Rybička A. Zalužanského z Zalužan a J. Melantricha z Aventinu, Jos. Jireček Bart. Paprockého z Hlahol, I. J. Hanuš Jana Štelcara a Ant. Koniáše atd. Životy novověkých spisovatelů vypsali: V. Sedláček Antonína J. Puchmayera, Š. Hněvkovský Jana Nejedlého, J. Weitenweber Ant. Jungmanna, J. S. Presla a Fr. Petřiny, A. Rybička V. M. Krameriusa, Dom. Kynského,

J. L. Zieglera, J. Rautenkrance a j.; J. I. Hanuš Fr. L. Čelakovského, K. Sabina P. J. Šafaříka, V. N. Václava Hanky a Jos. Jungmanna (ve Světozoru na r. 1867) a j.

Historii národů slovanských vůbec až do uvedení křesťanství zevrubně a s důmyslem neobyčejným vyobrazil P. J. Šafařík v Starožitnostech slovanských (r. 1837). Al. Šembera vysvětlil pravěk Slovanů západních, ukázav, že bydlejí ve svých vlastech od doby předhistorické (r. 1868). Mimo to minulost zpřízněných kmenů slovanských čtenářstvu českému odhalili: J. Čejka, kterýž přeložil Dražkovićovy Starší dějiny národu illyrského (r. 1845), a L. Ritter z Rittersberka, jenž na česko převedl Ustrjalovy Dějiny ruské a Siemieňského Dějiny polské

Příběhy jiných národů kromě slovanských též někteří spisovatelé jednak původně vylíčili, jednak přeložili. V. Tomek vypsal v Dějích mocnářství Rakouského dějiny uherské a vlašské (r. 1845 a 1852); K. Štorch přeložil Děje německé a francouzské (r: 1849); J. Malý Mignetovy příběhy revoluce francouzské; V. Vojáček Lamartinovu historii Girondinskou (r. 1852); J. Sl. Tomíček vyložil na česko krátké dějiny anglické a V. Zelený obšírný dějepis anglický T. B. Macaulaye (r. 1865); J. Malý vzdělal dějiny americké (r. 1853). I staré dějiny římské a řecké převedeny jsou z částí na jazyk český. N. Vaněk přeložil Salustiovu válku s Jugurtou a Spiknutí Katilinovo, Jos. Chmela Aurelia Viktora a L. J. Flora Děje římské, K. Vinařický Tacitovu Germanii (v Čas. Mus.) a K. Štefan Korn. Nepota životy mužů znamenitých. J. Kvíčala zčeštil Dějiny Herodotovy (r. 1867).

Historii obecnou vzdělali nejprvé krátce O. Šoltys (r. 1829) a V. Tomek (r. 1842). Širší dějepis občanský sepsal J. F. Smetana (r. 1846) a ku potřebám školním K. Ninger (r. 1863) a J. Lepař (r. 1867). J. Tomíček vypsal Dobu prvního člověčenstva (r. 1846) a K. Lanyi Děje starého věku (r. 1851). K dějinám obecným náležejí též Guizotovy dějiny vzdělanosti v Evropě, jež přeložil Jan Palacký (r. 1851), a životy slavných mužů, totiž Napoleona Bonaparte, vzdělaný od Jakuba Malého (r. 1849), císaře Josefa II, přel. od V. Vávry (r. 1861), K r. Kolumba, přel. od Fr. Douchy (r. 1853), proroka Mahomeda,

přel. od Fr. L. Riegra (r. 1853) a cís. Napoleona III. život Julia Caesara, přel. od několika spisovatelů (r. 1865 a 1867).

Zeměpis nevzdělával se s týmž prospěchem jako historie, zvláště hledímeli k velkému pokroku, jejž za nové doby učinil u jiných národů. Zemi Českou popsal J. B. Dlabač (r. 1818), V. Dunder (r. 1824) a M. Kovář (r. 1867); Moravu V. Brandl (r. 1863), veškeré země koruny České K. Vl. Zap (r. 1849) a Fr. Řezáč (r. 1850) a císařství Rakouské K. Vl. Zap (r. 1852), Jan Lepař (r. 1863) a J. Jireček (r. 1863). Kromě toho vydáno o sobě z Naučného Slovníka popsání Čech (r. 1863), Korutanska a Krajnska (r. 1864) a Ruska (r. 1867).

Obecný zeměpis sepsán od K. Šádka (r. 1822), šíře od K. Vl. Zapa (r. 1846 a 1851) a od E. Erbena (r. 1865). K. Amerling, K. Vl. Zap a K. Štorch uvázali se (r. 1835) v překládání zeměpisu Hadriana Balbiho, nedokonali ho však. Rovněž dal se Jan Palacký do spisování srovnavacího zeměpisu, ale popsal toliko Afriku a Australii.

Jakož pak se posud nedostává úplného zeměpisu vědeckého, tak není tu až podnes úplného zeměpisného atlasu. V. Merklas vzdělal pomocí K. V. Zapa malý atlas geografický a školní atlas příruční (r. 1853), které práce však zvýšeným potřebám nynějším již nevyhovují. Mimo tyto atlasy vydáno několik map země České, z nichž jest nejlepší etnografická mapa J. Jirečka, rytá od Fr. Schönfeldra (r. 1849) a mapa A. Müllera (r. 1863), i mapa krajiny Pražské, rytá též od Schönfeldra. A. V. Šembera sestavil velkou etnografickou mapu Moravskou a Slézskou (r. 1863), a dříve již P. J. Šafařík etnografickou mapu slovanskou (Zeměvid slovanský r. 1842).

Pilněji než geografie vzdělávána jest topografie, zvláště česká a moravská. Důkladná studia v topografii historické konali: Fr. Palacký, jenž na základě jich vydal „Popis království Českého“ (r. 1848) a sepsal rozpravu „Ohlídka v staročeském místopisu“ (v Časop. Mus.); V. Tomek, kterýž vzdělal Základy místopisu Pražského (r. 1866) a podal některá pojednání místopisná do Časop. Musejního; Hermen. Jireček, jenž zevrubně popsal staré pomezí české a moravské a starodávné zřízení hradské (v Časop. Mus. a v Archeol.

pam.) a j. Ozdobné dílo topografické jsou Starožitnosti a památky země České, sepsané od Fr. Mikovce a K. V. Zapa, kteréž budou, rovněž jako Heroldovy Malebné cesty po Čechách (r. 1866), popsání města Prahy od K V. Zapa (r. 1835 a 1867), města Prachatic od Fr. Slámy (r. 1838), Vysokého Mýta (r. 1845) a Olomouce (r. 1861) od A. Šembery, též měst Náchoda, Chocně, Humpolce a j., platnou pomůckou k sepsání místopisu Českomoravského. Množství popsání měst, hradů a krajin nachází se také v časopisech, zvláště v Čas. Musejním, v Poutníku (r. 1846—48), v němž připomínáme zejména popsání Vídně od A. Rybičky, v Lumíru, v Rodinné Kronice (r. 1863), v Zlaté Praze (r. 1864), ve Květech (r. 1867), ve Světozoru (r. 1867) a j.

Ku pracem místopisným, vztahujícím se k zemím domácím, přidružuje se vhodně popsání cest, konaných do jiných zemí, jimiž se nemálo rozšířila známost cizích národů. Tu jmenovati sluší cestu do Vlach, kterou r. 1818 vykonal a popsal M. Z. Polák; dvě cesty vlašské, předsevzaté r. 1841 a 1844 a vypsané od J. Kollára; cestu Jana Krejčího, vykonanou r. 1862 po západních zemích, a cestu J. Chmelíčka do Zaslíbené země (r. 1864 a 1867). Více menších cestopisů, na př. cesta V. Kotlera do Sibíře, cesta J. E. Vocela do západních zemí, V. Zeleného do Vlach, A. Friče do Londýna a j., podáno do časopisů, jmenovitě do Čas. Mus., Světozora (r. 1834), Květů (r. 1836—47), České Včely, Poutníka, Lumíra, Živy a j. Z cizích jazyků přeloženo jest A. Norova a Idy Pfeifferové Putování po Svaté zemi, P. Freye Cesta do Říma (r. 1846), Cesty po světě od A. Šanty, Missie Tichomořské od Fr. Škorpíka (r. 1854), Obrazy světa od J. Tomíčka (r. 1846) a j.

Literatura národopisná jest velmi skrovná. Z nemnoha však spisů toho druhu vyniká skvěle, epochu v etnografii činíc, Šafaříkův Národopis slovanský (z r. 1842), v němž spisovatel podává velmi vzácné zprávy o Slovanech vůbec, o rozšíření každého kmene zvláště a o povaze a známkách každé řeči a každého nářečí slovanského, kterýmžto spisem zabřesklo Slovanům jasné světlo o postavení kmenů slovanských k sobě, o jich příbuznosti, přitaživosti a odpudivosti. Mimo toto dílo psáno jen o některých obyčejích národ-

ních. J. Jar. Langer vylíčil svadební a jiné obyčeje české (v Časopise Mus.); B. Červenák (v Zrcadle Slovenska) a Bož. Němcová (v Čas. Mus.) některé obyčeje slovenské. Fr. Vavák a B. Kulda sepsali řeči svadební, onen (r. 1802) české, tento (r. 1855) moravské. Co jiných Slovanů se týče, vyobrazil D. Vahylevič život Huculů a Bojků rusínských (v Časop. Mus.), P. J. Šafařík život týchž Huculů (ve Světozoru r. 1834) a K. Zap spůsoby a obyčeje polské a ruské (v Zrcadle života na východní Evropě, v Čas. Mus. a ve Vlastimilu).

Přírodověda asi od r. 1820, kdež v Čechách snažení vědecké vůbec se zmáhalo, pilně jsouc vzdělávána, nemálo se povznesla. V čele mužů o zvelebení její zvláště zasloužilých byl téměř po 30 let J. S. Presl, tvůrce českého názvosloví přírodovědeckého, vzdělavatel téměř všech odvětví přírodnických a vydavatel vědeckého časopisu Kroka (od r. 1821). Na základě od něho položeném pracovalo se po jeho smrti (r. 1849) dále, nejvíce přičiněním Jana Purkyně, kterýž se r. 1853 uvázal u vydávání časopisu Živy, co střediště přírodozpytných prací literárních. O sobě vydal r. 1843 V. Staněk prostonárodní přírodopis, K. Starý Obrazy z přírody (r. 1862 —1864), J. Jahn a K. Starý přeložili Schödlerovu knihu přírody a V. Šafařík Humboldtovy Pohledy na přírodu.

Co se týče jednotlivých částí přírodovědy, sepsal J. S. Presl obšírnou mineralogii s obrazy (r. 1837); J. Krejčí vzdělal Počátky mineralogie (r. 1852) a kristalografii a J. Pečírka, J. Procházka, P. Jehlička a j. mineralogii ku potřebám školním. K. Amerling, J. Krejčí, V. Šafařík, A. Vysoký a j. podali též rozličné rozpravy o mineralogii do časopisu Živy.

O botaniku největších záslnh sobě dobyl J. S. Presl, jenž sepsal s Bedřichem hrabětem Berchtoldem velké a nákladné dílo O přirozenosti rostlin (r. 1821—35) a obšírný Rostlinopis (r. 1846) krom Počátků rostlinosloví (r. 1848). Mimo Presla vzdělali D. Sloboda Prostonárodní rostlinictví (r. 1850), J. Krejčí Obraz Květeny (r. 1852), J. Reuss Květenu slovenskou (r. 1853) a L. Čelakovský Přírodopisný atlas rostlinstva (r. 1863). K. Amerling popsal jedovaté byliny v Čechách, proslulý botanik F. M. Opic sestavil názvosloví českých rostlin (r. 1854) a E. Purkyně, L. Čelakovský, K.

Starý, K. Renger a j. sepsali některá pojednání botanická do Živy.

Zoologii uvedl v češtinu J. S. Presl spisem, nazvaným Ssavectvo (r. 1834), a dříve již některými rozpravami zoologickými v časopise Kroku. K. Amerling sepsal Knížku o hmyzech (r. 1836) a Zvířenu českou (r. 1852) a Ant. Frič Přírodopis evropského ptactva (r. 1855). Ku potřebě školní vydali J. Pečírka Vypsání živočichů a J. Krejčí Soustavu živočišnou, též Atlas živočišstva (r. 1863) a J. Pažout popsal Povahu živočichů (r. 1864). Mnohá pojednání o živočiších od J. Krejčího, A. Friče, Ed. Grégra, Em. Purkyně, Jarosl. Šafaříka, K. Starého a j. nacházejí se v časopise Živě, a popsání některých zvířat od K. Amerlinga ve Světozoru (r. 1834).

Ku geologii a geognosii české též základ položil J. S. Presl, vyloživ na česko znamenité dílo Cuvierovo o převratech kůry země (r. 1836). Po Preslu nejpilněji tuto vědu vzdělával J. Krejčí, jenž přeložil Grimmovy základy zeměznalství (r. 1852), sepsal přírodopisného průvodce po okolí Pražském a geologii čili nauku o útvarech zemských (r. 1861), krom mnohých pojednání geologických v časopise Živě. Knížku začátečníkům velmi užitečnou sepsal Fr. S. Kodym, nazvanou Úvod do zemězpytu (r. 1855); menší pojednání geologická podali do Živy J. Krejčí, A. Frič, K. Renger, L. Zeiszner a j.

V chemii rovněž proklestil cestu neunavený J. S. Presl Lučbou zkusnou, vyd. ve dvou dílech r. 1828 a 1835. V novější době (r. 1853) sepsal V. Šafařík, hledě k velkému pokroku v této vědě učiněnému, Základy chemie, jenž se pokládají za nejlepší spis toho způsobu. Potřebě školní sepsáním příhodných knih vyučovacích vyhověli B. Quadrát, Fr. Tonner a J. Staněk. Ku potřebám hospodářským vzdělali lučbu K. Amerling (r. 1851) a A. Červený (r. 1868), též F. Kodym, jenž přeložil Stöckhartovu lučbu rolnickou (r. 1852). Kodym sepsal mimo to chemii řemeslnickou a lékárnickou. J. Jahn, A. Jandoušek a jiní vložili drobnější práce o chemii do časopisu Živy.

Silozpytem čili fysikou obírali se někteří milovníci již v první polovici této doby, podavše několik rozprav silozpy-

teckých do Nejedlého Hlasatele (r. 1806—18). Důkladnější pojednání o fysice nacházejí se v časopise Kroku od J. S. Presla, v Časop. Musejním od J. F. Smetany a Fr. Petřiny, ve Vlastimilu od V. Staňka, v Koledě moravské od A. Plucara a v Živě od J. Dasticha, J. Smolíka, K. V. Zengera, Fr. Studničky a j. Krátké naučení o silozpytu sepsal P. Michálek (r. 1819) a K. Šádek (r. 1825), širší V. Sedláček (r. 1825—28), nejdůkladnější pak J. Fr. Smetana (r. 1842). Některé částky fysiky prostonárodně vyložil F. S. Kodym v Zábavách nedělních (r. 1844), v Naučení o živlech (r. 1849) a v Úvodu k živlovědě (r. 1864), a spisovatelé Kroniky práce (v dílu II., 1867). K vyučování silozpytu ve školách upravili rukověti příhodné J. Fr. Smetana, J. Krejčí, A. Mayer a J. Pažout (r. 1864).

O astronomii mnoho poučného sepsáno v kalendářích, jež vydávali slovútní astronomové Pražští A. Strnad (r. 1793), A. David a A. Bittner (r. 1840; též v mnohých kalendářích novějších (viz Bibliografii níže) a v Časopisech Kroku a Živě, v této zejména od V. Kuneše, Fr. Karlinského, K. V. Zengera, J. Smolíka, jenž tu podal Dějepis hvězdářství, Fr. Studničky a j. Krátkou prostonárodní astronomii „Obraz jasných nebes," přeložil N. Vaněk (r. 1836), vědecké hvězdářství dle Litrova vzdělal J. Fr. Smetana (r. 1837); dle nynějšího pokroku vědy pak sepsal krátkou astronomii a meteorologii (r. 1864) a soustavu sluneční (r. 1868) Fr. Studnička.

Matematika a geometrie, Čechům ode dávna oblíbená, vzdělává se spůsobem vědeckým teprv od dvadcíti let. Sepsalť ovšem na slovo vzatý matematik Stanislav Vydra již na začátku tohoto století Počátky aritmetiky, na onen čas velmi dobré; však od jich vydání (r. 1805) až do r. 1848 skládaly se toliko knížky početní ku potřebě škol obecných, mezi nimiž byla nejlepší kniha počtářská Fr. Kukly (r. 1836). Když však r. 1849 do škol středních zavedena algebra a geometrie česká, tu znatelé počtářství jali se jako o závod vědomosti své v obecnost uváděti. A. Faehnrich vydal Počtovědu pro gymnásia (r. 1850), J. Fr. Smetana a Martin Čulen přeložili Močníkovu aritmetiku, J. Smolík, J. Balda, J. Balcar, Fr. Fleischer a J. Jarolímek sepsali početní knihy ku potřebě gymnásií a škol reálních. Zvláště důkladnou alge-

bru pro gymnásia vzdělal V. Šimerka (r. 1863 a 1864), Algebraickou analysi J. Skřivan (r. 1865) a vyšší matematiku Fr. Studnička (r. 1867). Mimo to vydal Fr. Macek logaritmy obecné (r. 1862) a M. Pokorný vyšší rovnice (r. 1865). Co měřictví se týče, pokusil se nejprvé V. Sedláček o sepsání základů geometrie (r. 1822), zápasiv nemálo s nesnázemi terminologickými. Za naší doby vzdělal G. Skřivan analytickou geometrii ku potřebě technikům (r. 1864), V. Jandečka a J. Dřízhal geometrii ku potřebě studujícím gymnasiálním a Fr. Šanda a D. Ryšavý reálistům. Obchodníkům poskytl důkladného počtářství A. Skřivan (r. 1850), jenž sepsal také poučení o penězích, měrách a váhách předních zemí evropských (r. 1858).

Filosofie zavítala do české literatury v době vědeckého hnutí ku konci druhého desítiletí tohoto století. První rozpravu filosofickou podal (r. 1818) V. Zahradník do Nejedlého Hlasatele s názvem „Rozjímání o některých stránkách praktické filosofie." J. Purkyně a Fr. Šír vložili některá pojednání filosofická do Kroka a Fr. Palacký část krasovědy do Časopisu Musejního (r. 1827). Větší dílo o sobě, kteréž tehda zřetel vzdělanců velmi na se obracelo, sepsal A. Marek, Umnici čili logiku (r. 1820), a později také metafysiku. K pokroku ve filosofii nastalému hledě vzdělal M. F. Klácel úvod k metafysice (Mostek r. 1842), Dobrovědu (r. 1847) a některé důmyslné rozpravy v Časopise Musejním (na př. o Kosmopolitismu a vlastenectví, o Citu a rozumu) a v Moravských novinách (r. 1849—50). Připomenouti též sluší Herbartovu Duševědu, již přeložil Fr. Hyna (r. 1844). Od r. 1848 I. J. Hanuš rozmnožil spisy filosofické Duševědou a Logikou a některými pojednáními v Moravské Koledě. Nejnověji sepsal J. Dastich Základy filosofie praktické (r. 1863) a filosofickou propedevtiku (r. 1867). Ze starověkých spisů filosofických uvedli Čechům v známost Fr. Šír Marka Aurelia filosofa Zápisy, A. J. Vrťátko Aristotelovy Kategorie (r. 1860), Fr. Saska Platonovu rozmluvu Laches (r. 1862), J. Kosina Platonův Georgias (r. 1865) a j.

Mytologie vzdělávala se posud jen částečně, a to předkem slovanská. První rozpravu o ní sepsal Ant. Jung-

mann v Kroku (r. 1828). P. J. Šafařík psal o Rusalkách, K. J. Erben o dvojici a trojici mytologické, o obětování zemí a o stvoření světa, a J. Jireček o české mytologii vůbec (v Čas. Mus.). Některé stránky mytologie vysvětlil J. Hollý ve svých spisech básnických (r. 1842). Šířeji rozebrali bájesloví slovanské Jan Kollár ve spise Sláva bohyně a I. J. Hanuš v Kalendáři bájeslovném (r. 1860). Nástin mytologie německé, porovnané se slovanskou, vydal Ad. Heyduk (r. 1863) a nástin mytologie řecké a římské Fr. Saska (r. 1867).

K pěkným uměním, zejména k výmluvnosti, básnictví a hudbě, sepsáno několikero navedení. Nauku o výmluvnosti prosaické, básnické a řečnické, nazvanou „Slovesnost," sepsal Jos. Jungmann (r. 1820 a 1845), kratší spis toho obsahu vzdělal J. Malý (r. 1848). O technické části básnictví čili o prosodii psali V. Stach ve Starém Veršovci (r. 1805), J. Benedikti, P. J. Šafařík a Fr. Palacký v Počátcích básnictví českého (r. 1818), J. Jungmann a P. J. Šafařík v Kroku, J. Hollý při svých básních (r. 1841), V. P. Žák ve své mluvnici (r. 1846), Fr. Sušil ve zvláštním spise (r. 1855, 1861) a J. Jireček o staročeské prosodii v Časop. Mus. (r. 1861). Ve všech těchto navedeních ukazuje se, kterak v češtině v metrách antických příhodná jest časomíra. Však A. Jar. Puchmayer v Sebrání básní a v Rymovníku a Š. Hněvkovský ve Zlomcích o českém básnictví (r. 1820) dovozovali, že přiměřenější jest přízvuk ku skládání básní českých. J. Malý (v Musejníku na r. 1834) a Fr. Sušil v prosodii své rozebrali místněji povahu rýmu přízvučného.

Co hudby se dotýče, sepsal J. Ryba Základy umění hudebního (r. 1817), J. Filcík Školu houslí (r. 1832), V. E. Horák Školu zpěváckou (r. 1855), J. L. Zvonař Základy harmonie a zpěvu (r. 1861) a Jan Škroup Školu hudební ku potřebě učitelů (r. 1862). E. Tupý přeložil Förstrovo navedení k generálnímu basu (r. 1835) a V. Mareš upravil Slovník hudební (r. 1863). Kromě toho vydávány jsou dva časopisy, Dalibor a Slavoj, jenž obsahují mnoho dobrých naučení o umění hudebním.

Stenografii českou sestavil nejprvé důmyslný Ig. Heger (r. 1849) a nejnověji (r. 1863) vzdělali jiní stenografii dle

Gabelsbergra a vydávali po nějakou dobu časopis stenografický (r. 1862).

Mimo spisy tuto přivedené jsou také některé spisy, zdržující v sobě práce obsahu rozdílného, náležitého do několika oddělení výše položených, jež nazvati lze encyklopedické. Toho druhu jsou: Krok, Časopis všenaučný (vyd. od r. 1821—1840), jejž řídil J. S. Presl, a Časopis Musejní, vyd. od r. 1827—1868; oba obsahují práce jazykozpytné, básnické, historické, země- a místopisné, přírodovědecké a j.; Naučný Slovník, redigovaný skrze Fr. L. Riegra a Jak. Malého (od r. 1859 - 68), jenž zavírá v sobě články z dějepisu, zeměpisu a písemnictví slovanských kmenů, životy spisovatelů a umělců, pojednání o heraldice, mincovnictví atd.; Názorný atlas k slovníku naučnému příslušný, kterýž obsahuje ilustrovanou historii výtvarného umění od J. Müllera, národopis od J. Malého a válečnictví polní i vojenství od Em. z Mirohorských a j. (r. 1867); Obzor, vyd. r. 1856; Kronika práce, vyd. od J. Jahna, kteráž zdržuje v sobě články k historii vzdělanosti, přírodovědě a průmyslu se vztahující; Album Cyrillometodějské, vyd. od Fr. J. Kubíčka a M. Kříže r. 1863; Zlatá Praha, redig. od V. Hálka (r. 1864) Krok (r. 1864), Světozor (r. 1867) a podobné spisy.

Přikročujíce k vědě lékařské, přivádíme nejprvé fysiologii. O její vzdělávání nejvíce se přičinil J. Purkyně výtečnými rozpravami v Časop. Musejním, Kroku a Živě. Psal o ideálnosti prostoru zrakového, o řeči lidské, o smyslech, o sluchu, o dýchání atd. Mimo Purkyně sepsali některá pojednání fysiologická ve Vlastimilu a v Živě a jiných spisech K. Amerling, V. Staněk, V. Lambl a Ed. Grégr.

Pitvu a krátké leboslovi vzdělal V. Staněk (r. 1840) a přeložil též naučení anatomicko-patologické o ohledání mrtvol (r. 1855). Tělo lidské popsal A. Hnojek (r. 1853) a F. Kodym v Úvodu do tělovědy člověka (r. 1862). Ant. Jungmann již dříve podal některé vyňatky z Antropologie do Kroka a nejnověji vzdělal J. Pažout krátkou nauku o člověku (r. 1862).

Spisy medicínské týkaly se až do nejnovější doby téměř jediné potřeb praktických. Ant. Jungmann přeložil Domácího lékaře J. Paulického (r. 1833), a knihy téhož obsahu

vzdělali J. Pešek (r. 1853) a J. Pečírka (r. 1863). Jiří Palkovič (r. 1800) a Boh. Tablic (r. 1817) vyložili na česko Hufelandovu dietetiku; F. Kodym sepsal Zdravovědu původní (r. 1852) a převedl na česko Amonovu Mladou ženu. Zvláště přihlíželo se ku spisování porodnictví, kteréž se přednášelo na universitách Pražské a Olomoucké. Původně je vzdělali Ant. Jungmann (r. 1814) a Fr. Mošner (r. 1837), jiní pak přeložili babictví Langovo (r. 1851) a Strengovo (r. 1859). V posledních létech jali se někteří mužové vlastenečtí vzdělávati lékařství vědecky, nejprvé v Domácím lékaři, příloze k Živě, redigované skrze J. Podlipského (od r. 1857—60), a potom v Časopise lékařů českých, redigovaném do r. 1867 též od J. Podlipského a nyní od A. Tomsy. Do tohoto časopisu podali práce J. Purkyně, J. Hamerník, J. Čejka, A. Peters, Jan a Jos. Čermák a j. Za pomůcku spisovatelům lékařským sestavil V. Staněk Slovník názvosloví lékařského (r. 1863), z názvů, sebraných od A. Jungmanna a J. Čejky.

Také lékařství dobytčí neleželo ladem. A. Jungmann sepsal naučení o nemocech dobytka domácího (r. 1826) a Lékaře konského; J. Pečírka přeložil Lékaře dobytčího (r. 1863), J. Beránek vydal krátké lékařství dobytčí (r. 1866) a K. Špot spis o pomoci při porodu dobytka (l. 1863).

Literatura právnická byla až do r. 1848 všechna zakrnělá, ježto vědy právnické a politické na universitě Pražské a Olomoucké přednášely se veskrz německy, a taktéž správa politická i soudní byla vesměs německá. Co zvláštnost vyložil A. Pavlovský část přirozeného práva na česko (r. 1801) a K. Chmelenský sepsal krátce České právo manské (v Časop. Mus. na r. 1832). Ku potřebě advokátům přeložil J. Tandler Dokonalého jednatele či advokáta (r. 1794) a Ant. Emil. Fayl sepsal Právního sekretáře (r. 1838), v němž vyložil hlavní části zákonníka občanského. Od r. 1848 však, kdež jazyk český prohlášen za jednací v úřádech a soudech, vzdělali někteří právníci spisy pomocné k úřadování soudnímu, t. Antonín Štrobach Příklady výměrů soudních (r. 1850), A. Rybička formuláře k řádu trestnímu, J. Vintíř naučení o exekuci, J. Pelikán Tajemníka soudního, a J. Vočadlo formuláře listin a jiných spisů notářských a

soudních (r. 1852). Také právníkům studujícím upraveny jsou některé spisy. V. Grünwald vysvětlil jim část práva dědického (r. 1853), J. Vintíř zákon trestní (r. 1861) a J. Slavíček sepsal jim Úvod ve studium práva trestního (r. 1866). Nejvíce přičiňuje ku vzdělávání vědy právnické a k uvedení správného jazyka českého v skutečný život časopis „Právník," zřízený r. 1861 skrze knížete Rudolfa Thurn-Taxisa a vydávaný nyní od Jednoty právnické redakcí J. Škardy a J. Kučery. Ku kterémuž časopisu pracemi důkladnými přispěli: Ant. Randa, M. Havelka, M. Wellner, Al. Zucker, V. Skřivan, F. L. Chleborád, K. Jičínský, J. Kříž, A. Pavlíček a j.

Mimo spisy právnické složeny jsou od r. 1848 také některé spisy správní, zvláště zřízení obecního se týkající. V Čechách sepsal Fr. Špatný (r. 1852) návod k úřadování starostům obecním a J. Hlavatý i J. Kratochvíle výklad zřízení obecního, vyd. r. 1864. J. P. Trojan vyložil zákon o sýpkách obecních (r. 1864), J. Škarda zákon o záložnách a Fr. Ladislav Rieger činnost zastupitelstev okresních (r. 1866). Na Moravě vzdělal A. Kudla výklad zákona obecního z roku 1849, a A. Mezník výklad zřízení obecního z r. 1864, též zákony o sýpkách, silnicích a j. Připomenouti také sluší výklad zákona o živnostech řemeslnických s formuláři, vyd. r. 1860.

Hojněji však nežli soukromé spisy právnické vydávány jsou po všechnu dobu zákony od vlády. Až do r. 1848 vyšly: řád soudu civilního r. 1781 (podruhé přeložen r. 1847), zákon trestní r. 1787 a 1804; obecný zákonník občanský r. 1811 (znovu přeložený r. 1862), a zákon trestní o přestupcích úpadkových i řád celní (r. 1835); od r. 1848 vyhlášeny jsou zákonníkem říšským a věstníky vlád zemských: zákon o směnkách (r. 1850), zákon trestní a tiskový (r. 1852), řád soudu civilního v Uhřích (r. 1853), zákon horní (r. 1854), zákon o manželstvích katolických (r. 1856), zákon živnostenský (r. 1860), zřízení zemské, české a moravské (r. 1861), zákon o tisku (r. 1862), zákon obchodní (r. 1863), zákon o myslivosti v Čechách (r. 1866) a j. Mimo to vydány jsou sbírky soukromé zákonů říšských i zemských, též základní zákonové státní království Českého (r. 1864).

Hnutí politické r. 1848 a 1860 oživilo také velmi písemnictví politické, zejména novinářství. Když r. 1848 svolán jest sněm Moravský, vydáno ihned tiskem Jednání sněmovní (prvé tiskly se toliko skrovničké zprávy o sněmích) a potom obšírný sněmovní věstník; od r. pak 1861 vydávají se zevrubné stenografické zprávy sněmovní v Čechách, na Moravě a dílem i ve Slészku. Mnohem více však zmohla se od řečených roků publicistika. Kdežto až do r. 1848 kromě Pražských Novin, zřízených r. 1782, vydávány jsou (a to s přetržkou) jedny noviny politické, na nejvýš dvoje (Krameriusovy Vlastenské noviny od r. 1787—1823, Hromátkovy noviny ve Vídni od r. 1812—16 a Palkovičův Týdenník v Prešpurku od r. 1814—19), vycházelo jich r. 1848—1850 asi desatero, z nichž přední byly Havlíčkovy Národní Noviny (r. 1848—50), Havlíčkův Slovan (r. 1850) a Lípa Slovanská (r. 1849); na Moravě Moravské Noviny (první české noviny v této zemi) a ve Vídni Slovenské Noviny (od r. 1849—60) a Denník Vídenský (r. 1850—51). Od r. 1860 pak stíhaly se noviny za novinami, rychle vznikajíce i pomíjejíce (viz Bibliografii níže). Nyní (r. 1868) vydává se politických novin osmero, a to tři denníky (Národní Listy a Národní Pokrok v Praze a Moravská Orlice v Brně); dvoje noviny třikrát v týdni (Posel z Prahy a Moravské Noviny), dvoje dvakrát (Plzenské a Olomoucké) a Hlas jednou za týden. Kromě toho vychází politický časopis Svoboda a Denník Pražský. Jakožto publicisté zvláště prosluli: Karel Havlíček, jehož práce publicistické o sobě vytištěny jsou v Duchu Národních Novin (r. 1850); Fr. Palacký, jenž psal do Národních Novin a do Národa (Idea národnosti r. 1865); Fr. L. Rieger, spisovatel státnických spisů sněmovních; Fr. Brauner, V. Gabler, J. Malý, V. Bělák (Fr. Šimáček), redaktor Posla z Prahy; V. Zelený, V. Tomek, O. Zeithammer, Em. Tonner, J. Jeřábek — Karel Sladkovský, skladatel hojných článků úvodních v Hlase (r. 1861) a v Národních Listech, Vinc. Vávra, ondy redaktor Hlasu, Julius Grégr, J. Škarda, K. Sabina, Fr. Kořínek, Ferdinand Schulz, vesměs spisovatelé úvodních článků v Národních Listech; a na Moravě: Jindř. Dvořák, redaktor Moravské Orlice, V. Brandl, A. Mezník a j.

Nauky theologické vzdělávali po všechnu dobu mnozí mužové pilní a učení. Fort. Durich a Faustin Procházka připravili znovu k tisku písmo svaté (r. 1780 a 1804), opět vydané s některými změnami od J. Krbce (r. 1851 a 1856). Novou revisi písem svatých předsevzali (r. 1860—64) I. Frencl a Fr. Bezděka. Fr. Sušil, učeností theologickou nad jiné vynikající, přeložil poznovu dle nejstarších rukopisů řeckých a hebrejských a opatřil obšírným výkladem Nový zákon (r. 1864), kteréž dílo jest pravou ozdobou české literatury theologické. Dříve již vzdělal Tomáš Draský výklad k písmu svatému (r. 1822) a I. Frencl encyklopedii biblickou (r. 1855).

S nemalou pilností pečováno také o přeložení svatých otcův. Fr. L. Čelakovský převedl na česko knihy sv. Augustina o městě Božím (r. 1829), Fr. Sušil Spisy sv. otcův apoštolských (Klémenta, Ignácia, Polykarpa, Barnaby a Hermy, r. 1837); J. Stárek vybrané spisy sv. Cypriána (r. 1844) a Jana Zlatoustého (r. 1850), J. Desolda sv. Jana Zlatoustého knihy o kněžství (r. 1854) a I. Herčík sv. Augustina Vyznání (r. 1858). A. Řehák sestavil encyklopedii patristickou.

Co se týče dějepisu církevního, sepsal zevrubné dějiny církevní Jan Bílý (r. 1847 a 1860); kratší vzdělali K. Lanyi, Fr. Poimon a P. Neumann. Ku potřebě školní přeložili Fr. Doucha a P. Dvorský církevní dějepis Kulmannův (r. 1849) a M. Procházka církevní dějiny Fesslerovy (r. 1865). A. V. Hnojek vzdělal děje církevní pro poučení mládeže dospělejší.

Mezi spisy dogmatickými na předním místě stojí J. V. Jirsíka Bohomil (r. 1835) a populární dogmatika (r. 1841). Neméně důkladný jest J. Macana Výbor příkladů na učení náboženství katolického a J. Fabiána Jádro katolického náboženství. A. Hejbala Dogmatika náboženská (vyd. r. 1863) na zřeteli má lid obecný, Ctiborová pak mládež studující. Připomínáme též spis J. M. Krále Jeden ovčinec a jeden pastýř, jenž času svého (r. 1828) mnoho hluku spůsobil.

Morálku či mravovědu někteří spisovatelé pojali ve své spisy dogmatické, zejména J. V. Jirsík ve svou populární dogmatiku, Macan ve Výbor příkladů a J. Fabián v Jádro katolického náboženství. O sobě morálku sepsal A. Hejbal (roku 1864) a dle Martina Konrada M. Procházka.

Kromě toho vzděláno mnoho rozprav k morálce se vztahujících v Časopise katolického duchovenstva od Frant. Slámy, J. Černého, V. Zahradníka a jiných.

Pastorální theologii, lidu obecného přímo se dotýkající, na začátku nynější doby vzdělal slovútný pastoralista Jiljí Chládek ve spise „Počátkové opatrnosti pastýřské“ (r. 1780). V novějších létech sepsali A. V. Hnojek, V. Krolmus a I. A. Frencl Liturgiku čili vysvětlení obřadů církve katolické pro poučení vzdělanců, J. Ctibor pro potřebu školní a J. Šrůtek pro lid obecný.

O katechetice pilně pracovali J. Javornický, spisovatel Bezpečného vůdce katechetů (r. 1826), Mik. Tomek, jenž vysvětlil katechismus (r. 1828), J. K. Škoda, původce obšírné katechetiky (r. 1856) a M. Okáč, spisovatel katechismu v příkladech (r. 1864).

Biblickou historii vzdělali J. Chmela a Š. Vrána (r. 1821), později Fr. Pondělík a J. Stárek (r. 1861). Dějiny zjevení Božího ku potřebě školní sepsali J. Kreisinger (r. 1849), I. A. Frencl a L. Kotrbelec (r. 1853).

Homiletika a kazatelství měly po všechnu dobu zvláště pilných vzdělavatelů. Co výkladů na evangelia a kázaní se týče, přestáváme na výtečnějších. Vydalit Homilie nejprvé Aleš Pařízek (r. 1788), Fr. Polášek, farář Dolanský, řečnictvím vynikající (r. 1792) a J. Dietrich (r. 1793), a potomně Fr. Vacek, L. F. Viršink, Fr. Frič, V. Zahradník, M. Schönbeck, A. V. Hnojek a j. Postilly sepsali J Medlín (r. 1796), J. Zimmermann (r. 1843) a nejdůkladnější I. A. Frencl (r. 1854—57). Nauku o řečnictví duchovním vzdělal Dom. Špachta (r. 1849).

Co se dotýče kázaní, prosluli co spisovatelé řečí duchovních Jan Rychlovský, sufragán arcibiskupa Pražského, svého času († r. 1808) přední kazatel český; V. Nejedlý (r. 1806), J. Rautenkranc, A. J. Puchmayer a M. Sichra (r. 1814), vesměs chvalně známí vzdělavatelé kazatelské literatury české. Neméně vynikli V. Václavíček, děkan kapituly Pražské (r. 1823), L. Fr. Viršink (r. 1826), Fr. Čermák, farář Hermanický (r. 1828), A. Marek, děkan Libunský (r. 1831), V. Zahradník (r. 1833), a Jos. Čeněk z Wartenberka,

děkan kapituly Salcburské (r. 1834). V novější době zvelebili literaturu kazatelskou J. V. Jirsík, biskup Budějovický, výmluvností nad jiné výtečný, A. V. Hnojek, Prokop Ondrák, Fr. Daneš, J. Ehrenberger, L. Zuman, Fr. Rokos, Fr. Havránek a j.

Na Moravě v oboru kazatelství prosluli: Fr. Polášek, výše jmenovaný, Ignác Feigerle, profesor Olomoucký a posléz biskup Svatohipolytský, jenž sepsal kázaní postní a sváteční (r. 1831), Tom. Bečák, spisovatel kázaní Mariánských, J. Bílý, B. Kulda, Fr. Poimon, A. Dudík, M. Okáč, K. Sicha a j.

Nemálo k povýšení umění kazatelského přispěli též E. Veverka a V. Kratochvíle vydáním sbírky výkladů a kázaní (ježto obsahuje řeči duchovní Fr. Slámy, J. Černého, V. Zahradníka, A. Marka a j.); J. Bílý, též J. Šavel a J. Syka, vydáním Bibliotek kazatelských (r. 1852—1861) a B Kulda vydáváním Kazatelny posvátné (r. 1862—68). S pochvalou jmenovati sluší také kázaní ku příležitostem Alexandra Rudnaye, arcibiskupa Ostřihomského (r. 1833), kázně Mesárošovy a jiných starších kazatelů slovenských (vyd. r. 1831) a O. Radlinského Poklady kazatelského řečnictva (r. 1850).

Množství kázaní k rozličným slavnostem obsahují v sobě mimo to Časopis katolického duchovenstva (od r. 1828—1850 a od r. 1855—68), Blahověst (r. 1847—1868), Cyrill a Methud (r. 1849) a Hlas katolické jednoty Brněnské (r. 1849—68).

O vzdělání mysli nábožné pečováno konečně spisováním knih ascetických, života Krista Pána, životů svatých, knih modlitebních a p. Přeložen život Kristův dle sv. Bonaventury, bl. Ludvíka z Granady a dle sv. evangelistův. J. Bílý a V. Štulc sepsali život Ježíše Krista (r. 1864) proti spisu A. Renana téhož obsahu, z frančiny přeloženému. Životy svatých a světic vypsal J. Pohořelý (r. 1844) a obšírněji Hugo Karlík (r. 1847—59). O sobě vzdělal J. Černý život sv. Teresie (r. 1830), V. Štulc život sv. Vincence de Paula a jiných svatých; a tentýž, J. Bílý (r. 1862) a Fr. Vodička (r. 1863) život sv. Cyrilla a Methuda; v Bibliotece pak životů svatých, kterouž vydávalo Dědictví sv. Cyrilla a Methuda (od r. 1857—62), vzdělali Jak. Procházka život sv. Alžběty a sv.

Angely, Fr. Valouch a M. Procházka život sv. Kapistrána, M. Procházka život blah. Sarkandra a j.

Ze spisů vzdělavacích velkého rozšíření došla Tom. Kempenského Zlatá kniha o následování Krista Pána, již přeložili A. Stranský (r. 1828) a Fr. Doucha (r. 1842), též Fr. Salezského Filothea, kterouž v češtinu uvedl V. P. Žák a dle staršího překladu dvakrát vydal J. Krbec.

Vůbec zdržují v sobě mnohá pojednání ze všech částí katolické theologie časopisy církevní výše jmenované, zejména Časopis katolického duchovenstva, v němž v posledních ročnících shledávají se práce Jos. Vitvara, K. Borovského, J. Skočdopole, M. Procházky, J. Hausmanna a j. Toliko právo církevní až na práce Fr. Laurina o právě manželském v témž časopise obsažené, vzdělavatelů posud nenašlo.

Jako katolíci měli i evangelíci u spisování knih bohosloveckých předkem vzdělání lidu na zřeteli. Vydánoť několikráte znovu písmo svaté, od M. Semiana (r. 1787), J. Palkoviče (r. 1808) a J. Růžičky (r. 1864); též od společností Berlínské (r. 1807) a anglické (r. 1842, 1848, 1859 a 1866). M. Loučka složil k písmu sv. konkordancii (r. 1791).

K dějepisu církve evangelické přispěli B. Tablic krátkou historií Augšpurského vyznání (r. 1808), B. Červeňák Historií církve křesťanské (r. 1842), v níž zvláštní zření měl k církevním dějinám národů slovanských, J. Hurban spisem Církev evangelicko-luteránská (r. 1861) a L. z Tardy historií založení sborů evang. v Čechách a na Moravě (r. 1864).

Ze spisů dogmatických přivésti sluší: Št. Lešky Navedení k poznání náboženství křesťanského, L. Bartolomeidesa Sumu náboženství křesťanského (r. 1796), J. Hurbana Unii (r. 1846) a jeho Nauku náboženství křesťanského, sepsanou mládeži (r. 1855); konečně konfesi helvetskou, vydanou od J. Szalaye a V. Krameriusa a nově přeloženou od H. z Tardy (r. 1867). Ku potřebě katechetické vzdělali B. Tablic, K. Kuzmany a K. Braxatoris Katechismus Lutherův a M. Blažek a posléz H. z Tardy (r. 1867) vydali helvetský katechismus Heidelberský. Potřebě spisů liturgických vyhovělo se novým vydáním kancionálu, agendy a funebrálu.

Řeči nedělní a sváteční sepsali J. Petrman (r. 1783), M. Bláha (r. 1828) a J. Kollár (r. 1831 a 1844); kázně a řeči k příležitostem B. Tablic (r. 1821), J. Ferjenčík (r. 1833) D. Martini, K. Kuzmany, M. Hodža a j.; řeči pohřební J. Kutlík (r. 1852). Postilly znovu vydali O. Plachý (r. 1805) J. Nešpor (r. 1817), J. Růžička a K. Braxatoris (r. 1859).

Z knih modlitebních a vzdělavacích rozšířeny jsou zvláště O. Plachého Kochání s Bohem (r. 1790), Veghovy Modlitby křesťanské (r. 1807), K. Kuzmanyho Modlitby (r. 1843), K. Braxatorisa Hodiny s Bohem (r. 1846) a J. Procházky Domácí poklad (r. 1851).

Mnohé články z rozličných nauk theologie evangelické čtou se v časopisech: Hlasateli českobratrském (r. 1849), Věstníku (r. 1850—53), v Evangelických novinách církevních (r. 1860), Hlasech ze Siona (r. 1861—68), v Husu (r. 1862) a v Hurbanových Listech církevních (r. 1864—68).

O vzdělání literatury vychovatelské přičinilo se učitelstvo i duchovenstvo, zvláště v posledních 20 létech, s velkou pilností. Jednak sepsáno, jednak přeloženo mnoho dobrých knih návodních, spisů pro poučení mládeže i obecného lidu. Nad jiné vynikl na začátku této doby co praktický pedagog Aleš Pařízek, jenž sepsal naučení o pravém spůsobu cvičení mládeže (r. 1797) a Obraz dokonalého učitele, přeložený od Fr. Vacka; týž podal do Hlasatele pojednání o pravém vychování dítek (r. 1806). Později prosluli co spisovatelé vychovatelští J. Javornický, Jan Svoboda, zvláště spisem „Školka“ řečeným čili návodem k prvopočátečnímu vyučování malých dítek (r. 1839), a nejnověji K. Vinařický, Fr. Řezáč, J. Wenzig a jiní. — N. Vaněk, chvalně známý přítel mládeže, přeložil Salcmannovy spisy Račinku, Vojtěcha Krásila, Blahovida a Blahoslava (r. 1824—1827), V. Dušek Overbeckovu methodologii (r. 1825), František Mošner sepsal Pěstounku čili vychování malých dítek mimo školu (r. 1851), A. Vocel Počáteční vyučování názorní a J. V. Vlasák Vyučování školní dle čítanek (r. 1859). Mnoho vědomostí vychovatelských uloženo též v širších a kratších pojednáních v časopisech pedagogických, jakož byly: Zieglerův a Stranského Přítel mládeže (od r. 1823—1848);

Zieglerův Věrný Raditel (r. 1824); Posel z Budče (r. 1848—51), Zlaté klasy (r. 1854—55), Škola (1852—54), Pěstoun (r. 1863—65) a Škola mateřská (r. 1864—65). Nyní vydávají se: Škola a život, (od r. 1855), Školník (od r. 1861), Národní škola (od r. 1863), Škola dívčí (od r. 1863) a Listy učitelské (od r. 1866). Rovněž obsahují mnohá dobrá vychovatelská pojednání almanachy učitelské (Zora a Věstník) a některé kalendáře.

K poučení mládeže nemálo přispěli V. M. Kramerius (r. 1805), V. Nejedlý (r. 1805), J. Javornický, J. Chmela (r. 1818), M. Sichra (r. 1822), A. Švihlík (r. 1825), M. Antonie (r. 1826—30) a J. Kamaryt (r. 1834). Jan Svoboda sepsal Školku malým čtenářům a písařům (r. 1841), K. Vinařický Kytku básniček (r. 1842), B. Kulda složil dítkám Písně školní a Budíčka, V. Rozum Krasořečníka, Hon. Zapova Nezabudky (r. 1855). Zvláště pak zasloužilým o mládež se učinil Fr. Doucha deklamovánkami a vypravováním pěkných příběhů, ve spůsobě dárků novoročních dítkám podávaným. Připočtemeli k těmto spisům z většiny původním spisy z něm. převedené, zejména spisy J. Kampe, K. Salcmanna, J. Jaisa, J. Glatze, J. Weisse, Fr. Hoffmanna, K. Schmida, G. Nieritze a jiných, tedy shledáme, že o vzdělání mládeže české v hojné míře pečováno.

O polním hospodářství, kteréž činí hlavní zaměstnání většiny obyvatelstva českého a moravského, mnoho poučného nejprvé přeloženo, v době nynější ale i původně sepsáno. A. Jar. Puchmayer zčeštil krátké poučení o hospodářství polním (r. 1817), N. Vaněk Schneeova Rozumného hospodáře (r. 1822) a spis Schwipplův, řečený „Jiří Volný“ (r. 1833); J. Pečírka přeložil podobný spis, nazvaný „Václav Novák.“ Také Listy poučné, vydávané od hospodářské společnosti české v Praze (r. 1838—46), podávaly po mnohá léta z větší části práce přeložené. Později však objevovaly se též práce původní, sepsané jednak od hospodářů vzdělaných, jakož složil na př. J. Fr. Kouble Knihu hospodářskou (r. 1833); jednak i od samých rolníků, zejména v časopisech. V nejnovější době nad jiné tu předčí spisy svými F. S. Kodym a K. Lambl. Kodym vzdělal Klíč hospodářský (r. 1858) a Knihu

hospodářskou (r. 1862), též mnohá důkladná pojednání v Týdenníku hospodářském, v Hospodářských novinách, jež po kolik let (r. 1854—62) spravoval a v Hlase, jejž spravuje nyní. K. Lambl sepsal naučení o chování dobytka, o koňařství, o chmelařství, o zvelebení luk a krom toho mnohé rozpravy hospodářské v časopisech. Jiní spisovatelé hospodářští jsou: Fr. Horký, kterýž vydal Rolnická polní kázaní a Střídavé hospodářství (r. 1861), Fr. Ronovský, spisovatel Knihy hospodářské (r. 1863), V. Lhota, jenž vzdělal Budíčka či hlasatele vědomostí hospodářských, Jan Lambl, spisovatel Letopisů rolníka nového věku (r. 1868), Jan Palacký, A. D. Šmid a j. Nejvíce rozšiřují se vědomosti o polním hospodářství prostředkem časopisů, ježto jsou v Čechách: Noviny hospodářské výše připomenuté, jichž redaktorem jest J. Kučera, Posel z Prahy (noviny s polovice politické a s polovice hospodářské), redigovaný od Františka Šimáčka, Hlas Kodymův a Rolník nového věku, jejž vydávali Jan a Karel Lambl (r. 1860—64); na Moravě: Rolník, vydávaný od mor. společnosti hospodářské v Brně, (red. F. Mathon), Hospodář moravský, vyd. od filiáln. spolku hospodářského v Olomouci (red. J. K. Demel), Zprávy filiáln. hosp. spolku Jihlavského, Znojemského a Novojičínského, prvé pak Besídka hospodářská, kterouž spravoval M. F. Klácel. Konečně připomenouti náleží některé zvláštní spisy k hospodářství se vztahující, totiž A. D. Šmida Knihu ovčáckou (r. 1863), J. Pátka, Fr. Špatného a F. Březiny Hedbávnictví (r. 1860—1868) a Fr. Špatného Holubářství (r. 1862).

Ze spisů štěpařských uvádíme V. Skřivana Naučení o štěpařství (r. 1798), J. Teplého Naučení o chování ovocných stromů (r. 1822) a Fr. Pixy Klíč štěpařský (r. 1848); ze spisů zahradnických J. Krbce Zelináře (r. 1841), J. Lichta Zkušeného zahradníka (r. 1863), J. Šafránka Zelinářství (r. 1866) a J. Šamala Venkovského zahradníka (r. 1867).

O včelařství sepsáno několik spisův, které však za příčinou změněného v novější době způsobu včelaření z větší části pozbyly platnosti. Nejlepšího poučení o včelařství poskytuje Kniha včelařská Poláka Děrzona, vynálezce nových úlů, a Včelaření polského včelaře J. Luběneckého, kteréž oba

spisy na česko přeložil F. S. Kodym (r. 1857 a 1858). Menší poučné knížky podali včelařům T. Šimbera (Návod k rozumnému včelaření) a J. Kohlruss (Rukověť moudrého včelaření, r. 1861).

Spisovatelů lesnických bylo posud velmi po skrovnu, ač v Čechách i na Moravě počítá se mnoho výtečných lesníků. Fr. Dušek sepsal základy umění polesného (r. 1800), V. Havelka přeložil Hartigovo umění lesní (r. 1823 a 1849), dílo důkladné, a I. D. Kašpar Úředníka lesního (r. 1843). Nejnověji (r. 1865) sepsal K. Schindler veškeré nauky lesnické (v Rolníku nového věku). Pojmenovati tu náleží též Zákon lesní, vyd. r. 1852 a Fr. Špatného Zábavy myslivecké (r. 1861).

O povznešení řemeslnictví a průmyslu spůsobem poučování písemného velkých záslub sobě dobyl J. S. Presl, kterýž, sebrav k tomu konci názvy technologické z lidu, vzdělal po česku J. M. Pope prostonárodní technologii (r. 1836) a jal se vydávati časopis technologický (r. 1837—39). Zároveň s J. Preslem k zvelebení průmyslu přihlížel K. Amerling, spisovatel Promyslového posla (r. 1840—46), a Jednota ku povzbuzení promyslu, kteráž vydávala Listy poučné řemeslníkům (r 1847). V novějších létech vzdělávali technologii A. Mayer, jenž sepsal Nauky technické (r. 1855) a Českého řemeslníka (r. 1863), Fr. Hora, kterýž sepsal Krátkou technologii (r. 1862), zvláště pak vydavatelé časopisu „Průmyslová škola" (od r. 1858—62), z nichž napsal J. Krejčí Přírodopis kovů, E. Grégr rozpravu o zvířatech a látkách zvířecích, J. Staněk chemii technologickou, J. Mužák návod ku kreslení, F. Šanda měřictví, J. Balda základy technologie a A. Schwarzer počátky mechániky. Mimo to sepsal J. Daněk naučení o pivovárnictví (r. 1852) a Fr. Šebor cukrovarnictví (r. 1865). Co stavitelství se týče, přeložil J. N. Štěpánek Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním (r. 1840), L. Kavka Wachova užitečného rádce stavitelského (r. 1864) a Jos. Niklas a Fr. Šanda popsali Slohy stavitelské (r. 1865).

Nauky kupecké jazykem českým nejprvé vzdělávati počal A. Skřivan, majetník školy obchodnické. Sepsalť Nauku o slohu kupeckých listů (r. 1850), Českého obchodníka (r. 1851), Směnkářství obchodníkům (r. 1851), rozpravu o stát-

ních papírech (r. 1857) a o spořitelnách, též nauku o kupeckém slohu a o kupeckém účetnictví (r. 1866). Kromě Skřivana vydal na světlo J. Velek Návod k vedení knih kupeckých (r. 1863), A. Mezník Nauku o směnkách ku potřebě škol reálních (r. 1863) a K. P. Kheil Slovník názvů zboží kupeckého (r. 1864). Od r. 1867 vydává spolek kupecký Merkur časopis obchodnický, nazvaný „Pražský Lloyd."

Vědomosti o národní ekonomii v lidu českém jal se šířiti Fr. L. Rieger, jenž přeložil dílo slovútného J. Droze o politickém hospodářství (r. 1853) a sepsal rozpravu o pracech nehmotných (r. 1850) a zevrubnější spis o účincích, jež má průmysl na blahobyt dělníků (r 1860). Fr. Chleborád vzdělal národní hospodářství politické (r. 1868).

Ku konci jest nám ještě uvésti některé spisy pro poučení lidu, z velké části převedené z němčiny. Toho spůsobu jsou: Beckrova Kniha o pomoci v bídě, přeložena od Fr. Tomsy (r. 1791), Salcmannův David opatrný, přel. od V. Krameriusa (r. 1803), a téhož Arnošt Zabranský, přel. od A. Suchánka (r. 1815). Filip Neděle vzdělal dle německého knihu, nazvanou Václav a Dorota či obraz pro lid obecný (r. 1812), J. Mejstřík (r. 1821) a Fr. Sláma (r. 1844) Hubrova Isidora, sedláka Lhotského, Fr. Svoboda (r. 1830) Zschokkův Zlatodol, a jiní téhož mistra Jordána a Kořaleční mor. Fr. Kampelík zčeštil (r. 1838) Franklinovu Pokladnici čili cestu, vedoucí k bohatství. Původní práce jsou J. Javornického Duchové a strašidla a Lucián a obec Skalenská (r. 1827).

Mnoho poučného obecnému lidu poskytují za novější doby kalendáře. O zvelebení této důležité části literatury prostonárodní pilně se přičinili V. M. Kramerius, spisovatel kalendáře tolerancí (r. 1787—98), Jan Hýbl (r. 1817) a Frant. Bohumil Tomsa (r. 1831); v novějších létech V. Filípek, Jak. Malý, J. Pečírka a Vinc. Vávra. Na Moravě hleděla ku zdokonalení kalendářství Jednota moravská, vydávavši dobře uspořádaný kalendář Koledu (r. 1851—58), a Jednota Cyrillo- Methodějská, ježto vydává kalendář Moravana (od r. 1852). Na Slovensku o vzdělání lidu vydáváním příhodných kalendářů v jazyku českém chvalitebně pečovali: J. Palkovič (r. 1802—49), K. Fejerpataky (r. 1830—51) a D. Lichard,

pořadatel kalendáře Časníka (r. 1856—59). Porovnámeli minucí hospodářské, vydávané na konci minulého století a illustrace k nim s kalendáři nynějšími, s potěšením shledáme, jak veliký pokrok se stal k dobrému obecného lidu v tomto odvětví prostonárodního písemnictví. Na zřeteli při tom máme zvláště novější kalendáře Sborník, Posla z Prahy, Kalendář koruny České a Moravana.

5. Spisové znamenitější.

A) Jazykověda.

a) Mluvnice a pravopisy.

α) Psané jazykem českým. 1. Fr. Tomsy Uvedení k české dobropísemnosti. V Praze 1782 a 1784.

2. Al. Pařízka Pravidla české dobropísemnosti. V Praze 1813.

3. V. Hanky Pravopis český. V Praze 1817 a potom několikráte.

4. Fr. L. Čelakovského Česká dobropisemnost. V Praze 1840.

5. J. S. Tomíčka Pravopis český. V Praze 1850 a 1862.

6. J. Schmitta Grammatika česká. V Praze 1816.

7. Fr. Novotného z Luže Pravidla řeči české. V Praze 1818.

8. J. Dobrovského mluvnice čili soustava jazyka českého. Přeložil V. Hanka. V Praze 1822, 1831 a 1849.

9. J. Franty Zastaralé formy českého slovesa. V Praze 1829.

10. Fr. Kampelíka Čechoslovan. V Praze 1842.

11. J. Ziegléra Mluvnice česká. V Chrudími 1842 a 1850.

12. M. F. Klácela Počátky vědecké mluvnictví českého. V Brně 1843.

13. P. J. Šafaříka Počátkové staročeské mluvnice. V Praze. 1845. (Co úvod k Výboru z literatury české)

14. Jak. Malého Krátká mluvnice česká. V Praze 1846.

15. J. S. Tomíčka Mluvnice česká. V Praze 1850, posléz 1863.

16. Fr. Lad. Čelakovského Čtení o srovnavací mluvnici slovanské. V Praze 1854.

17. Mart. Hattaly *a*) Zvukosloví jazyka československého. V Praze 1853. *b*) Téhož Skladba jazyka českého. V Praze 1855, a *c*) téhož Srovnavací mluvnice jazyka českého a slovenského. V Praze 1857.

18. Josefa Smolíka Nauka o slohu pro gymnásia a školy reální. V Praze 1858.

19. Karla Kunce *a*) Nauka o větách. V Opavě 1859 a 1861. *b*) Téhož Mluvnice česká pro nižší gymnásia a reálky. V Opavě 1863 a 1866.

20. Fr. B. Květa Staročeská mluvnice. V Praze 1860 a 1864.

21. V. Zikmunda *a*) Skladba jazyka českého. V Litomyšli a v Praze 1863. *b*) Téhož Grammatika jazyka českého pro nižší gymnásia. V Praze 1864.

22. Jana Maška Pravopis český. V Táboře 1863.

23. I. J. Hanuše Nástin slohovědy či stylistiky. V Praze 1864.

24. Em. Týna Časoslovo české ve významu a bohatosti svých tvarů. V Praze 1866.

25. Fr. Ot. Mikše *a*) Pravopis a mluvnice jazyka českého. V Praze 1867. *b*) Téhož Česká mluvnice. V Praze 1868.

β) Mluvnice a pravopisy psané jazykem německým. 1. Fr. Tomsa's Böhmische Sprachlehre. V Praze 1782.

2. K. J. Thams Böhmische Grammatik. V Praze 1785.

3. F. M. Pelzel Grundsätze der böhm. Grammatik. V Praze 1795.

4. J. Nejedlý's Böhmische Grammatik. V Praze 1804, 1821 a 1830.

5. J. Dobrovský's Lehrgebäude der böhmischen Sprache. V Praze 1809 a 1819.

6. A. Lischka's Elementar-Unterricht in der böhmischen Sprache. V Jindřichově Hradci 1821.

7. N. Vaněk und J. Franta Kleine Grammatik der böhmischen Sprache. V Praze 1836.

8. Th. Burian Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche. V Praze a v Hradci Králové 1839 a 1844.

9. A. Šembera Böhmische Rechtschreibung. V Olomouci 1841 a 1844.

10. V. P. Ziak Böhmische Sprachlehre für Deutsche. V Brně 1842, 1846 a 1849.

11. A. Cebuzký Kurze Grammatik der böhmischen Sprache nach der Ahn'schen Methode. Ve Vídni 1850 a 1863.

12. J. S. Tomíček Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche. V Praze 1851 a 1855.

13. Jakob Malý Praktische böhmische Sprachlehre für Deutsche. V Praze 1851.

14. H. Karlík Praktische böhmische Grammatik. V Praze 1856.

15. J. Sokol Schule der böhmischen Sprache für Deutsche. V Litomyšli 1862 a 1863.

b) Mluvnice jiných řečí.

1. D. Špachty Krátká mluvnice jazyka polského. V Praze 1836.

2. V. Hanky Mluvnice jazyka polského. V Praze 1839 a 1850.

3. A. J. Puchmayera Pravopis ruskočeský. V Praze 1805 a 1851.

4. V. Hanky Mluvnice jazyka ruského. V Praze 1849 a 1857.

5. Jos. Koláře Mluvnice jazyka ruského v příkladech a rozmluvách. V Praze 1867.

6. F. O. Mikše Mluvnice jazyka ruského. V Praze 1867.

7. V. Hanky Počátky posvátného jazyka slovanského. V Praze 1846.

8. J. Javornického Německý mluvník. V Praze 1817 a 1821.

9. J. Sykory Německá mluvnice. V Praze 1844.

10. Fr. Lad. Čelakovského Krátká mluvnice jazyka německého. V Praze 1840.

11. Fr. Tesaře Mluvnice jazyka německého V Praze 1856.

12. Josefa Aušteckého Krátká mluvnice jazyka německého. V Praze 1865.

13. J. Procházky Škola řeči uherské. V Kyseku 1846.

14. Ed. Vodnařika Mluvnice jazyka uherského. V Brně 1867.

15. J. Vočadla Vyučování jazyku francouzskému. V Praze 1863.

16. E. Kregcze Elem. mluvnice jazyka francouzského. V Praze 1863.

17. J. Březanovského (P. Šrámka) Škola jazyka francouzského. V Praze 1864.

18. V. Gablera Mluvnice francouzská pro vyšší dívčí školy. V Praze 1864.

19 L. Grellepoisa Francouzská mluvnice dle Ollendorfovy methody. V Praze 1867.

20. A. V. Straky Mluvnice anglická V Praze 1862.

21. Fr. Šohaje Malá mluvnice latinská V Praze 1853.

22. V. Svobody Slovosklad jazyka latinského. V Praze 1853.

23. J. K. Klumpara *a*) Skladba jazyka latinského. V Praze 1863. *b*) Téhož Cvičebná kniha ku překládání z češtiny na jazyk latinský pro 3. třídu gymnasiální. V Praze 1866.

24. Jana Kosiny Grammatika jazyka latinského. Díl I. Tvarosloví. V Praze 1867.

25 Jos. Rissa Latinská cvičebná kniha pro 2. gym. třídu. V Praze 1868.

26. R. Kühnera Mluvnice řecká. Přel. Fr. Šír. V Praze 1852.

27. J. Kurtia Grammatika řecká. Přel. A. Vaníček. V Praze 1863.

28. Fr. Lepaře Řecká cvičební kniha pro gymnásia. V Praze 1863.

c) Čítanky.

α) České. 1. Fr. Tomsy Chrestomatie česká s nápisem: Uiber die Veraenderungen der čechischen Sprache. V Praze 1805.

2. Jos. Jungmanna Slovesnost aneb sbírka příkladů s pojednáním o slohu. V Praze 1820; rozmnožena 1845 a 1846.

3. Fr. Šíra Výbor ze spisovatelů řeckých. V Jičíně 1826 a 1827.

4. S. K. Macháčka Česká chrestomatie Němcům sepsána s titulem: Böhmische Chrestomathie für Deutsche. V Praze 1830.

5. Fr. Trnky Kniha cvičná jazyka slovanského v Čechách, na Moravě a na Slovensku. V Brně 1832.

6. Výbor z literatury české až do konce XVI. století. Sestavil K. J. Erben. Díl I. V Praze 1845. Díl II. V Praze 1868.

7. J. Malého *a)* Příkladové české mluvy. V Praze 1846. *b)* Soustavní nástin slovesnosti. Tamtéž 1848.

8. Fr. L. Čelakovského *a*) Česká čítací kniha pro nižší třídy gymnasiální. Tři díly. V Praze 1851 a 1852. *b*) Téhož Česká čítací kniha pro pátou a šestou třídu gymnasiální. V Praze 1851. Vydána též s titulem: Malý výbor z literatury české. V Praze 1850.

9. Fr. Čupra Čítanka česká s titulem: Böhmisches Lesebuch für die Gymnasien. 3 díly. V Praze 1852.

10. J. Jirečka a) Čítanka pro nižší gymnásia: α) pro první třídu. V Praze 1856; β) pro třetí třídu. V Praze 1857 a γ) pro čtvrtou třídu. V Praze 1853. b) Téhož Antologie z literatury české pro vyšší gymnasia: α) doby staré. V Praze 1860; β) doby střední. V Praze 1858, a γ) doby nové. V Praze 1861.

11. H. Jirečka Obrazy přírodní z říše rakouské. Čítanka s obrazy. Ve Vídni 1860.

12. I. J. Hanuše Malý výbor ze staročeské literatury. V Praze 1863.

β) Čítanky jinojazyčné. 1. Fr. L. Čelakovského Počáteční čtení všeslovanské. Část I. Z písemnictví polského. V Praze 1850. Část II. Z písemnictví ruského. V Praze 1852.

2. V. Křížka Antologie jihoslovanská. V Praze 1863.

3. K. J. Erbena Čítanka slovanská. Výbor povídek a pověstí ve všech řečech slovanských. V Praze 1864.

4. Jos. Auštecké̄ho Německé čtení pro první třídu vyšších škol dívčích. V Praze 1865.

5. A. Koblisky Čítanka latinská pro druhou třídu gymnasiální. V Praze 1864.

6 V. Gablera První čítanka francouzská pro vyšší školy dívčí V Praze 1864.

7. Emanuele Kregcze Chrestomatie francouzská pro střední školy. V Praze 1864.

d) *Slovníky.*

1. K. J. Thama *a)* Slovník německo-český. V Praze 1788, 1799 a 1814. *b)* Téhož Slovník česko-německý. V Praze 1807. *c)* Téhož Kapesní slovník česko-německý a německo-český. V Praze 1818.

2. Fr. Tomsy Úplný slovník jazyka českého, německého a latinského. V Praze 1791.

3. Josefa Dobrovského Slovník německo-český. Dva díly. V Praze 1801 a 1821.

4. Jiř. Palkoviče Slovník jazyka českého a německého. Dva díly. V Praze 1820 a v Prešpurku 1821.

5. Ant. Bernoláka Slovár Slovenski Česko-latinsko-ňemecko-uherskí. 5 dílů. V Budíně 1825—27.

6. Jos. Chmely Slovník latinsko-česko-německý. V Praze 1830.

7. V. Hanky Sbírka nejdávn slovníků latinsko-českých. V Praze 1833.

8. Jos. Jungmanna Slovník česko-německý. Pět velkých dílů. V Praze 1835—1839.

9. Jos Franty Šumavského *a)* Slovník německo-český. Dva díly. V Praze 1844 a 1846. *b)* Téhož Slovník česko-německý. Dva díly. V Praze 1849 a 1854. *c)* Téhož Kapesní slovník jazyka českého a německého. Dva díly. V Praze 1855. Po druhé, doplněný skrze Jos. Ranka. Díl česko-německý. V Praze 1859; díl německo-český r. 1860.

10. Josefa Ranka Slovník kapesní jazyka českého a německého. Díl česko-německý. V Praze 1863. Díl německo-český. V Praze 1864.

11. Jos. B. Podstranského Kapesní slovník polsko-český a česko-polský. V Praze 1851.

12. V. Křížka Slovník latinsko-německo-český pro nižší gymnásia. V Praze 1861.

13. Fr. Čupra *a)* Kapesní slovník latinsko-německo-český pro gymnásia. V Praze 1853 a 1863. *b)* Fr. Čupra Kapesní slovník řecko-německo-český. V Praze 1854.

14. V. Vojáčka Veliký slovník latinsko-německo-český. V Praze 1864—68. Vydává se.

15. Slovník německo-český názvů právnických a politických s titulem: Deutsch-böhmische juridisch-politische Terminologie. Ve Vídni 1850.

16. Slovník česko-německý vědeckého názvosloví pro gymnásia a školy reální. V Praze 1853.

17. Fr. Špatného Slovník hospodářsko-technický. V Praze 1843.

18. Arn. Vysokého Materiál ke slovníku technologickému. V Litomyšli a v Praze 1863.

19. Slovník lékařské terminologie. V Praze 1863.

20. M. Klácela Slovník novinářský. V Brně 1849.

21. Jos. Ranka Kapesní slovník novinářský. V Praze 1862.

22. K. P. Kheila Slovník německo-český názvů zboží kupeckého. V Praze 1864.

e) Příslovnictví, fraseologie a jiné spisy jazykovědecké.

1. Fr. Trnky Pořekadla Slováků moravských a uherských. V Brně 1831.

2. J. Liblinského Přísloví a pořekadla. V Praze 1848.

3. Fr. L. Čelakovského Mudrosloví národu slovanského v příslovích. V Praze 1852.

4. I. J. Hanuše Literatura příslovnictví slovanského a německého. V Praze 1853.

5. M. Sichry Fraseologie česká, vyd. s titulem: Böhmische Fraseologie. V Brně 1821.

6. J. Šacha Fraseologie česká. V Praze 1863.

7. Fr. Šebka Fraseologie česká. V Praze 1863.

8. Jak. Malého Ukázka fraseologie česko-německé. V Praze 1867.

9. A. V. Šembery Základové dialektologie československé. S příklady všech jazyků slovanských a různořečí českých, moravských a slovenských. Ve Vídni 1864.

10. P. J. Šafaříka *a)* Památky dřevního písemnictví jihoslovanského. V Praze 1851. *b)* Téhož Památky písemnictví hlaholského. V Praze 1853. *c)* Téhož Rozpravy z oboru věd slovanských (z většiny jazykozpytné). V 3. díle jeho Spisů sebraných. V Praze 1866.

11. I. J. Hanuše Procházky po oboru mluvozpytu a starožitností slovanských. V Praze 1856.

12. F. J. Jezbery Kyrill a Method nepsali hlaholsky než kyrilsky. V Praze 1858.

13. J. Hulakovského Zkrácení slov, jichž užíváno v rukopisech a listinách. V Praze 1852.

B) Básnictví.

a) *Básně lyrické.*

α) Původní.

1. V. Thama Básně sebrané a původní. 2 svazky. V Praze 1785 a 1812.

2. A. J. Puchmayera Sebrání básní a zpěvů. 5 dílků. V Praze 1795—1814. Obsahuje krom básní vydavatelových práce asi 30 jiných skladatelů. Básně Puchmayerovy vydány jsou po druhé o sobě (Fiálky a Montesquieuův Chrám Gnidský) r. 1833 a 1836.

3. J. Palkoviče Musa ze slovanských hor. Ve Vácově 1801.

4. V. Stacha Starý Veršovec. V Praze 1808.

5. B. Tablice Poesie. Ve Vácově 1808—1812.

6. Herm. Galáše Musa moravská. V Brně 1813. Obsahuje básně a písně obecného lidu.

7. P. J. Šafaříka Tatranská Musa s lyrou slovanskou. V Levoči 1814.

8. Fr. B. Štěpničky Hlasy lyry české. 2 díly. V Praze 1817.

9. V. Hanky Písně. V Praze 1819, posléz 1851.

10. M. Z. Poláka Vznešenost přírody. Báseň lyrická. V Praze 1819. Po druhé v jeho spisech. V Praze 1862.

11. Šeb. Hněvkovského *a)* Básně drobné. V Praze 1820 a *b)* Básně nové. V Praze 1841.

12. Jos. Jungmanna Básně sebrané, původní i přeložené. V Praze 1841.

13. Jana Kollára Básně. V Praze 1821. Po druhé s titulem: Slávy dcera. V Budíně 1824. Zavírá v trojím oddělení: Sála, Labe a Dunaj 150 znělek. Znovu vyšla rozšířená na 615 znělek v pěti zpěvích (Lethe a Acheron) a s Výkladem r. 1832, 1845, 1852 a 1863.

14. Fr. L. Čelakovského *a)* Básně smíšené. V Praze 1822 a 1830. *b)* Ohlas písní ruských. V Praze 1829. *c)* Ohlas písní českých. V Praze 1840. *d)* Růže stolistá. Báseň a pravda. V Praze 1840. Opět vydány jsou tyto básně krom epigramů a antologie r. 1847.

15. Jos. Vl. Kamaryta *a)* Básně smíšené. V Praze 1822. Po druhé 1867. *b)* Téhož Pomněnky. V Praze 1834.

16. K. S. Schneidra Okus v básnění českém. 2 svazky. V Hradci Králové 1823 a 1830.

17. J. K. Chmelenského *a)* Básně. V Hradci Králové 1823. *b)* Kytka V Praze 1836—38.

18. Jana Jindř. Marka (Jana z Hvězdy) Básně. (Ballády, romance a legendy). V Praze 1823 a 1843.

19. J. Hollého Žalozpěvy, písně a jiné básně. V Budíně 1841.

20. Fr. Kamenického (Fr. Vacka) a) Písně v národním duchu českém. V Praze 1833. b) Téhož Lilie a růže. V Praze 1846.

21. Vojtěcha Nejedlého Básně. V Praze 1836.

22. Mat. Fr. Klácela Básně lyrické. Dva svazky. V Brně 1836—37.

23. Václava Rába Básně. V Praze 1836.

24. K. H. Máchy a) Máj. V Praze 1836. b) Téhož básně sebrané. V Praze 1845 a 1862.

25. Karla Sabiny Básně. V Praze 1841.

26. Fr. Rubše Deklamovánky a písně. V Praze 1837—1841. Po druhé v jeho spisech. V Praze 1861.

27. J. Sl. Tomíčka Básně. V Praze 1840.

28. K. Vinařického Varito a Lyra. V Praze 1843. Tyto básně složeny jsou tak, že v nich nikde není dvou souhlásek pospolu.

29. Boleslava Jablonského (E. Tupého) Básně. V Praze 1841, 1846, 1857 a 1864. Mezi nimi jest i báseň naučná: Salomon.

30. S. K. Macháčka Drobné básně. V Praze 1846.

31. Fr. Sušila a) Básně. V Brně 1847. Po druhé tamtéž 1862. b) Téhož Růže a trní V Brně 1851.

32. V. Štulce a) Pomněnky po cestách života. V Praze 1845. b) Téhož Perly nebeské čili Podobenství a průpovědi Páně. V Praze 1865. c) Téhož Dumy české. V Praze 1867.

33. Vinc. Furcha a) Básně. 2 svazky. V Olomouci 1843 a 1844. b) Téhož Písně a ballady z války uherské. V Praze 1850.

34. V. Jar. Picka a) Básně. V Praze 1843 a 1856. b) Téhož Písně. V Praze 1847, 1852 a 1859.

35. Karla Štura Ozvěna Tatry. V Prešpurku 1844.

36. V. Nebeského Protichůdci. V Praze 1844.

37. Sigf. Kappera České listy. V Praze 1846.

38. Jar. Kaliny Spisy básnické (lyrické a epické). V Praze 1852.

39. K. J. Erbena Kytice z pověstí národních. V Praze 1853 a 1861.

40. J. Pr. Koubka Básně. (V jeho spisech sebraných). V Praze 1857 —1859.

41. Gustava Pflegra a) Dumky (Sbírka znělek, pověstí a písní). V Praze 1857. b) Téhož Cypřiše (Sbírka básní lyrických a epických). V Praze 1862.

42. Jana Nerudy a) Hřbitovní kvítí. V Praze 1858. b) Téhož Knihy veršů, obsahující básně lyrické, výpravné a příležitostné. V Praze 1868.

43. V. Lešetického Písně a ballády. V Praze 1858.

44. Jos. Uhlíře Básně V Praze 1858.

45. Adolfa Hejduka Básně. 2 svazky. V Praze 1859 a v Písku 1864.

46. Jos. Friče Výbor básní. V Genevě 1862.

47. V. Hálka Spisy básnické. (Ballády, Večerní písně a j.). V Praze 1862.

48. Jindřicha Dvořáka Básně. V Brně 1862.

49. J. Soukopa Velehradky. V Praze 1863.
50. Vrat. K. Šembery Z mladých ňader. Ve Vídni 1863.
51. Jiljího V. Jahna Růženec. V Praze 1863.
52. Ervina Špindlera Básně. V Praze 1866.
53. A. Potěhníka Vínek z luhů českomoravských. V Praze 1867.

Písně národní.

1. Fr. Ladislava Čelakovského Slovanské národní písně. 3 díly. V Praze 1822—1827.

2. P. J. Šafaříka Písně světské lidu slovenského v Uhřích. 2 díly. V Praze 1823 a 1827.

3. J. Rittra z Rittersberku České písně národní s nápěvy. V Praze 1825.

4. Jos. Vlast. Kamaryta České národní písně duchovní. Dva díly. V Praze 1831 a 1832.

5. Jana Kollára Národnie zpěvánky čili písně světské Slováků v Uhřích. 2 díly. V Budíně 1834 a 1835.

6. Fr. Sušila Moravské písně národní. V Brně 1835 a 1840. Po druhé, rozmnožené s nápisem: Národní moravské písně s nápěvy. V Brně 1860. Obsahují 838 písní kromě doplňků.

7. Karla Jar. Erbena Písně národní v Čechách. 3 díly. V Praze 1842—1845, po druhé 1853—55, po třetí s titulem: Prostonárodní české písně a říkadla. V Praze 1863. Mimo to 3 svazky nápěvů od J. P. Martinovského.

Sbírky písní a básní.

1. Karla Macháčka Krasořečník aneb sbírka básní a deklamací. V Praze 1823.

2. České besedy. Sbírka básní a deklamovánek. V Hradci Kr. 1842.

3. J. B. Pichla Krasořečník společenský. Tři díly. V Praze 1852 a 1853.

4. J. V. Rozuma Krasořečník pro mládež. V Praze 1852 a 1853.

5. Hlahol. Společenský zpěvník, jejž sestavili J. Barák, H. Přerhof a J. R. Vilímek. V Praze 1861.

6. Besedník. Sbírka deklamací. Sestavili titéž. V Praze 1861—1865.

7. A. Melišové Deklamovánky a básně ženských. V Praze 1862.

8. J. B. Pichla Společenský zpěvník český. V Praze 1850—59. S nápěvy od J. L. Zvonaře. V Praze 1862 a 1865.

9. Sokol. Společenský zpěvník československý. Sestavil Fr. A. Urbánek. V Praze 1862—66.

10. Věnec besední. Sbírka deklamací. Sestavil týž. V Praze 1863.

11. Deklamátorka. Sbírka deklamací pro ženské. Uspořádali E. Valečka a J. Šedivý. V Praze 1863.

12. Včelka. Sbírka deklamací pro dospělejší mládež. Sebral J. Primus. V Praze 1865.

Zpěvníky církevní.

Katolické. 1. Tom. Fryčaje Katolický kancionál. V Brně 1805. Potom vydán několikrát od skladatele, od T. Bečáka (r. 1847) a od Fr. Poimona (r. 1856).

2. J. M. Pohořelého Kancionál čili Sbírka písní církevních a domácích. V Praze 1842 a 1849.

3. Fr. Sušila Hymny církevní z latiny přeložené. V Brně 1846.

4. Jana Hollého Zpěvník katolický. V Budíně 1846.

5. H. Karlíka Zpěvník pro kostel a školu. V Praze 1860.

6. V. Bradáče Kancionál čili Kniha duchovních zpěvů pro pobožnost kostelní a domácí. 2 díly. V Praze 1863.

Evangelické. 7. J. Petrmana Žaltář krále a proroka Davida v písně spořádaný. V Drážďanech 1781; posléz v Pešti 1856.

8. Št. Lešky Nová kniha zpěvů křesťanských. V Praze 1796 a 1819, posléz 1865.

9. Duchovní zpěvy pro církve české. V Berlíně 1839.

10. Zpěvník evangelický aneb písně duchovní, staré i nové. Spořádali P. Joseffy a J. Seberiny. V Pešti 1842, 1855 a 1864.

b) Básně epické.

a) Původní.

1. Vojtěcha Nejedlého *a)* Poslední soud. V Praze 1805. *b)* Téhož Otokar. 2 díly. V Praze 1835 a 1836. *c)* Téhož Karel IV., (báseň naučná). V Praze 1835. *d)* Vratislav. V Praze 1836 a *e)* Václav. V Praze 1837.

2. Šeb. Hněvkovského *a)* Děvín, báseň směšnohrdinská. V Praze 1805. Po druhé zděláná na báseň romantickou. V Praze 1829. *b)* Téhož Doktor Faust. V Praze 1844.

3. Fr. Raymanna *a)* Marie Magdalena. V Praze 1816. *b)* Poslední den soudní. V Praze 1817 a *c)* Josef Egyptský. V Praze 1820.

4. Fr. Rokosa Ivan. Báseň epická. V Praze 1823.

5. Jana Hollého *a)* Svatopluk, vítězská báseň ve 12 zpěvích. V Trnavě 1833. *b)* Sláv, báseň vítězská, v šesti zpěvích. V Trnavě 1833. *c)* Cyrillo-Metodiáda, báseň vít. v 6 zpěvích. V Budíně 1835. Po druhé vydány jsou tyto básně v Hollého spisech sebraných v Budíně 1841 a 1842.

6. J. Er. Vocela *a)* Přemyslovci. V Praze 1839 a 1863. *b)* Meč a kalich. V Praze 1843 a *c)* Labyrint slávy. V Praze 1846.

7. Vítězslava Hálka *a)* Alfred. V Praze 1858. *b)* Goar. V Praze 1864 a *c)* Černý prápor. V Praze 1867.

9. B. Jandy Jan Talafus z Ostrova. V Praze 1864.

β) Lyrické a epické básně přeložené.

1. Básně z Virgilia, Theokrita, Homera, Ovidia, Tyrthea a Horáce. Přel. Jan Hollý. V Trnavě 1824 a 1842.

2. Virgiliova Eneida. Přel. týž. V Trnavě 1828. Po druhé v Budíně 1842.

3. Virgilia Marona Spisy básnické *a*) Eneida, *b*) Zpěvy pastýřské a *c*) Zpěvy rolnické. Přel. K. Vinařický. V Praze 1851. Zpěvy pastýřské týž překladatel vydal o sobě již r. 1828.

4. K. Horácia Flakka O básnictví. Přel. K. Macháček. V Praze 1827.

5. Q. Horácia Flakka. Satyry. Přel. Jos. Truhlář. V Praze 1867.

6. Výbor z básní Ovidiových a Katullových a Museova báseň Hero a Leander. Přel. Jan Vondráček. V Praze 1858.

7. Antologie z Ovidia, Katulla, Propertia a Musea. Přel. Frant. Sušil. V Brně 1861.

8. Písně Anakreonovy. Přel. S. Rožnay. V Praze 1812.

9. Výbor ze spisovatelův řeckých. Přeložil Fr. Sír. Díl druhý. V Jičíně 1827. Obsahuje básně.

10. Homerova Iliada. Přeložil J. Vlčkovský (Vlček). V Praze 1841.

11. Homerova Odyssea. Přeložil (prosou) A. Liška. V Praze 1844.

12. Spisy Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic. Z latiny přeložil K. Vinařický. V Praze 1836.

13. A. Mickiewicze Konrad Wallenrod. Přel. V. Štulc. V Praze 1837.

14. Ant. Malczewského Marie, pověst ukrajinská. Přel. Fr. Vlasák. V Praze 1852.

15. Igor Svatoslavič, zpěv hrdinský. Z ruského přeložil V. Hanka. V Praze 1821. Tutéž báseň s nápisem „Slovo o polku Igorevě" přel M. Hattala. V Praze 1858.

16. Al. Puškina Výbor básní. Přel. V. C. Bendl. 2 díly. V Písku 1859.

17. Ivana Mažuraniće Smrt Smail-Agy Čengiće, báseň hrdinská. Přel. J. Kolář. V Praze 1860.

18. W. Goethe Heřman a Dorota. Přel. J. Jungmann. V Praze 1841.

19. Fr. Schillera Básně lyrické. Přel. J. Purkyně. Ve Vratislavi 1841.

20. Fr. Schillera Výbor básní. Zčeštil V. A. Svoboda. V Praze 1847.

21. L. Pyrkera Perly posvátné. Přel. K. Vinařický. V Praze 1848.

22. Arn. Schulze Okouzlená růže. Přel. J. Káčer. Ve Vratislavi 1840.

23. A. Meissnera Žižka. Báseň ve 4 zpěvích. Přel. J. E. Špindler. V Praze 1864.

24. P. Gresseta Papoušek, báseň směšnohrdinská. Z franc. přeložil D. Kynský. V Brně 1817.

25. Torkvata Tassa. Osvoboděný Jerusalem. Z vlaštiny přel. V. P. Žák. V Brně 1853.

26. E. Younga Kvílení noční. Z angl. přel. J. Nejedlý. V Praze 1820.

27. Ossianovy básně. Přel. J. Hollmann. V Praze 1827.

28. J. Miltona Ztracený ráj. Přel. J. Jungmann. V Praze 1811 a 1841.

29. W. Scotta Panna jezerní. Přel. Fr. L. Čelakovský. V Praze 1828.

30. Jana Thomsona Počasy. Přel. Fr. Doucha. V Praze 1842.

31. Jos. Čejky a Václ. Nebeského Kytice ze španělských romancí. V Praze 1862.

32. V. Nebeského Národní písně novořecké. V Praze 1864.

c) Básně satyrické, bájky a idylly.

1. M. Sichry Epigramy, nazvané: Maličkosti. V Hradci Král. 1824.
2. Jana Kollára Epigramy. Při jeho Slávy Dceře. V Pešti 1832.
3. J. Langera a) Bohdanečský rukopis. V Praze 1831. b) Téhož Kopřivy a Den v Kocourkově. V jeho spisech sebraných. V Praze 1863.
4. Fr. Hajniše a) Trnky. V Praze 1841. b) Kopřivy. V Praze 1853.
5. Fr. Lad. Čelakovského Epigramy. V jeho spisech básnických. V Praze 1846.
6. V. M. Krameriusa Obnovený Ezop. V Praze 1815.
7. Vinc. Zahradníka Bájky. V Praze 1832.
8. K. Vinařického Sněmy zvířat. Bájka i pravda. V Praze 1841 a 1863.
9. M. K. Ferina Lišák' čili kratičká historie zlopověstných kousků starého Reineke. V Lipsku 1845.
10. M. Klácela (Fr. Třebovského) Bájky Bidpajovy. Díl I. V Olomouci 1846. Díl II. V Brně 1849.
11. Sam. Godry Bájky a rozpravy pro mládež slovenskou. V Bal. Ďarmotech 1859.
12. E. Lessinga Bájky. Přel. D. Kynský. V Brně 1818.
13. Jar. Langera Selanky. V Praze 1830 a 1863.
14. Jana Hollého Selanky. (V prvním díle jeho básní). V Budíně 1841.
15. J. Gessnera Idylly. Přel. V. Hanka. V Praze 1819 a J. Nejedlý. V Praze 1829.
16. J. Kouble Zrnka české soli (epigramy). V Praze 1862.

d) Básně dramatické.

a) Původní.

1. P. Šedivého veselohry a) Masné krámy. V Praze 1796. b) Noční můra. V Praze 1796. c) Pražští sládci. V Praze 1796 a d) Lesní duch. V Praze 1799; pak činohry e) České Amazonky. V Praze 1792 a f) Hrabě Milislav. V Praze 1800.
2. Fr. Raymanna veselohry a) Sedlské námluvy. V Hradci Králové 1819 a b) Vyhrané panství. Tamtéž 1820.
3. Jana Nep. Štěpánka frašky a veselohry: a) Čech a Němec (r. 1816); b) Berounské koláče; c) Kýž bych se byl neoženil; d) Hastroš; e) Štěkavec; f) Ať se to jen žádný nedoví; g) Co se vleče, neuteče; h) Pivovár v Sojkově; činohry i) Obležení Prahy od Švejdů; k) Korytané v Čechách, Jaroslav a Blažena a Vlastenci, a smutnohra l) Bratrovrah. Tyto hry tištěny jsou v Divadle Štěpánkově. V Praze 1820—37.
4. V. Klicpery frašky a veselohry: a) Dobré jitro (r. 1820); b) Divotvorný klobouk; c) Lhář a jeho rod; d) Bělouši; e) Rohovín čtverrohý; f) Veselohra na mostě; dramatické básně: g) Blaník; h) Dvojčata; i) Uhlířka; k) Jan za chrta dán; l) Loketský zvon; m) Israelitka; n) Božena; a smutnohry: o) Rod Svojanovský; p) Soběslav, sedlský

kníže a *q*) Svatoslav. Tato dramata obsahují se v Divadle Klicperově (r. 1820—1821), v Almanaších her dramatických (r. 1825—1830), v Klicperových spisech dramatických od J. A. Gabriela vydaných (r. 1847—48) a ve čtvrté části Spisů českých básníků novověkých (r. 1862—63).

5. Fr. Turinského truchlohry *a*) Angelína. V Praze 1821 a 1841; *b*) Virginie. V Praze 1841, a činohra *c*) Pražané roku 1648. V Praze 1848.

6. *a*) J. Lindy Jaroslav ze Šternberka. Činohra. V Praze 1823.

6. *b*) J. E. Vocela Harfa. Truchlohra. V Hradci Králové 1824.

7. K. S. Macháčka veselohry *a*) Půjčka za oplátku. V Praze 1828 a 1846; *b*) Ženichové. V Praze 1826 a 1841, a smutnohry *c*) Bulhar a *d*) Záviš. V Praze 1846.

8. J. K. Chmelenského zpěvohry: *a*) Dráteník. V Praze 1826; *b*) Oldřich a Božena, tamtéž r. 1828 a *c*) Libušin sňatek, tamtéž 1832.

9. V. A. Svobody Karel Skreta. Směšnohra. V Praze 1841.

10. J. Vlčkovského (Vlčka) Jeftovna. Truchlohra. V Praze 1840.

11. K. Vinařického Jan Slepý. Historický truchloděj. V Praze 1847.

12. J. K. Tyla: *a*) Nalezenec, veselohra. V Praze 1837; *b*) Čestmír, romantická báseň. V Praze 1838; *c*) Slepý mládenec, romantická činohra, t. 1847; *d*) Jan Hus, dram. báseň, 1849; *e*) Bankrotář a *f*) Pražský flamendr. *g*) Strakonický dudák, a *h*) Paní Marjánka, matka pluku. Dramata *a* a *b* tištěna jsou v Tylově Thalii, dramata *e*—*h* v Divadelní bibliotece (r. 1852—64).

13. V. Picka Vilém z Rožmberka. Činohra. V Praze 1840.

14. Jana Jiř. Kolára truchlohry: *a*) Monika. V Praze 1847; *b*) Žižkova smrt. V Praze 1851 a *c*) Magelona, tamtéž 1852.

15. Ferdinanda Mikovce truchlohry *a*) Záhuba rodu Přemyslovského. V Praze 1851 a *b*) Dimitr Ivanovič. Tamtéž 1856.

16. H. Jirečka Tajemné psaní. V Praze 1852. (V Bibl. divad., sv. 30.).

17. Gustava Pflegra veselohry *a*) Ona mě miluje a *b*) Telegram (1866).

18. J. Nerudy veselohry *a*) Ženich z hladu a *b*) Prodaná láska (v Bibl. div., sv. 30 a 31) a *c*) truchlohra Francesca de Rimini. V Litomyšli 1860

19. J. V. Jahna Kateřina z Pernšteina. Truchlohra. V Litomyšli 1861.

20. Jos. Friče: *a*) Libušin soud. Báseň dramatická. V Genevě 1862. *b*) Ivan Mazepa. Tragedie. V Praze 1865.

21. Vít. Hálka truchlohry *a*) Záviš z Falkenšteina. V Praze 1861; *b*) Král Rudolf. V Litomyšli 1862; *c*) Carevič Aleksej. V Praze 1862.

22. Mat. Kopeckého Komedie a hry. 2 díly. V Praze 1863.

23. V. Vlčka Šachy. Veselohra. V Praze 1864.

24. V. Gablera Johanna D'Ark. Truchlohra. V Praze 1866.

25. Fr. Jeřábka *a*) Veselohra 1866. (V Bibl. divad., sv. 51). a *b*) Cesty veřejného mínění. Veselohra. V Praze 1866.

26. K. Sabiny *a*) Inserát. Veselohra, 1866. (V Bibl. div.). *b*) Templáři na Moravě. Romantická opera, 1866, *c*) V studni, operetka, 1867 a *d*) Černá růže. Truchlohra, 1868.

27. Jindř. Böhma Drahomíra. Romantická opera. V Praze 1867.

β) Přeložené.

1. Sofokleova *a)* Antigona. Z řečt. přel. Fr. Šohaj. V Praze 1851 a 1862. *b)* Sofokleův Král Edip. Přel. týž. V Praze 1856. *c)* Téhož Elektra. Přel. B. Nydrle. V Praze 1868.

2. Aischylovy tragedie *a)* Eymenidy. Přel. V. Nebeský. V Praze 1862 a *b)* Promethays. Přel. týž. V Praze 1862.

3. Hrab. Alexandra Fredra *a)* Pan Čapek. Z polsk. přel. Fr. Lad. Rieger. (V Bibl. divad., sv. 3). *b)* Téhož Dámy a husaři. Přel. Fr. P. Volák. (V Bibl. div., sv. 2).

4. Jos. Korzeniowského *a)* Obžínky a *b)* Stará místo mladé. Veselohry z polšt. přel. Hon. Zapová. (V Bibl. div., sv. 7).

5. *a)* J. Kraszevského Pán a správce, činohra. Přel. P. H. (V Bibliotece div., sv. 50).

5. *b)* S. Krasińského Iridion. Přel. J. Frič. V Praze 1863.

6. G. Lessinga Nathan moudrý. Přel. Jakub Malý. 1866. (V Bibl. divadelní, sv. 50).

7. W. Goethe *a)* Iphigenia v Taurii, tragedie. Přel. K. Macháček. V Praze 1822; *b)* Marinka. Přel. Fr. L. Čelakovský. V Praze 1827; *c)* Faust, tragedie. Přel. Jos. J. Kolář. V Praze 1863 a *d)* Clavigo, tragedie. Přel. B. Třemšinský. V Praze 1863.

8. Fr. Schillera *a)* Loupežníci, smutnohra. Přel. I. Tham, v Praze 1786 a znovu J. J. Kolár, v Praze 1866. *b)* Maria Stuartka, smutnohra. Přel. P. J. Šafařík, v Praze 1831. *c)* Panna Orleánská, smutnohra. Přel. S. K. Macháček. V Praze 1838. *d)* Úklady a láska, smutnohra. Přel. J. J. Kolár (v Bibl. divad., sv. 28); *e)* Wallenšteinův tábor; *f)* Piccolomini a *g)* Wallenšteinova smrt. Přel. týž. V Praze 1867. *h)* Spiknutí Fieskovo v Janově, smutnohra. Přel. V. Vávra (Haštalský). V Praze 1860.

9. J. Zschokke Abelino. Smutnohra. Přel. J. Hýbl. V Praze 1818.

10. A. z Kotzebue *a)* Johanna z Montfokónu. Přeložil J. Chmela. V Praze 1820; *b)* Zmatek nad zmatek. Přel. týž. V Praze 1820. *c)* Srnec. Přel. J. Hýbl. V Praze 1833. *d)* Psací stolek. Přel. N. Vaněk. V Praze 1832. *e)* Pánošova šelmovství. Přel. J. N. Štěpánek. V Praze 1840 *f)* Fučík. Přel. týž. V Praze 1840 a v. j.

11. Ad. Müllnera Vina. Smutnohra. Přel. Fr. Šír. V Praze 1827.

12. K. Th. Körnera Mikuláš hr. Zriny. Truchlohra. Přel. J. B. Tomsa. V Praze 1838

13. Fr. Grillparzra Pramáti, smutnohra. Přel. J. Špot. V Praze 1824.

14. Arn. Raupacha *a)* Nevolníci aneb Isidor a Olga, truchlohra. Přel. K. S. Macháček. V Praze 1834; *b)* Pašerové, veselohra. Přeložil J. K. Tyl. V Praze 1839. Též přeloženy jsou frašky jeho: Duch času, Kord, Šňupka a Zapečetěný měšťanosta od J. Pečírky a J. Štěpánka.

15. J. Deinhartšteina *a)* Jan Sachs. Přel. J. K. Tyl. V Thalii 1837; *b)* Vdovec, veselohra. Přel. týž. V Praze 1835.

16. E. Halma Griselda, dram. báseň. Přel. J. J. Kolár. (V Bibl. div., sv. 15).

17. J. S. Mosenthala Deborah. Přel. J. J. Kolár. (V Bibl. div., sv. 4).

18. J. Brachvogla Narcis, drama. Přel. J. K. (V Bibl. div., sv. 31).

19. Em. Augiera Škaredá sestra, veselohra. Z franc. přeložil Fr. L. Rieger. (V Bibl. div., sv. 27).

20. K. Chojeckého Vláda a láska. Z franc. přel. týž. (V Bibl. div. sv. 38).

21. V. Shakespeara *a)* Omylové, veselohra. Přel. A. Marek. V Praze 1823; *b*) Othello, mouřenín Benátský, truchlohra. Přel. Jakub Malý. V Praze 1843; *c*) Romeo a Julie. Přel. Fr. Doucha. V Praze 1847. Od desíti roků pak přeložili Fr. Doucha, Jos. Čejka, Jak. Malý, J. J. Kolár a Lad. Čelakovský veškerá dramata Shakespearova, ježto se nákadem Matice české vydávají.

22. Zpěvohry od zřízení českého nedělního divadla r. 1824 až do r. 1848 přeložili: J. N. Štěpánek M. K. Webra Střelce, kouzedlníka r. 1824; Mozartova Don Juana, r. 1825; Boieldieuova Jana z Paříže, r. 1827; M. Isourda Popelku, r. 1830; K. Kreuzra Nocleh v Granadě, r. 1839; K. Donizettiho Nápoj lásky a Belizara, r. 1840 a 1843 a Heroldova Zampu aneb mramorovou nevěstu, r. 1841; K. S. Macháček přeložil: Bouillyho Vodaře, r. 1824; Mozartova Don Juana a Rossiniho Lazebníka Sevillského, r. 1825; Othela, mouřenína Benátského, r. 1827; K. Chmelenský přeložil: Mehulova Josefa a bratry jeho, r. 1824; Mozartovu Kouzedlnou fletnu, r. 1825; Auberovu zpěvohru Sníh, r. 1827 a Jirovcova Lékaře očního, r. 1830; J. Jungmann přeložil: Mozartův Únos ze Serailu, r. 1835; V. A. Svoboda: Normu, Montechi a Kapuletti a j. V novější době přeloženo zpěvoher tolik, že jich tuto vypočísti nelze.

C) Povídky a romány.

a) *Povídky, pověsti a novely.*

α) Původní.

1. P. Šedivého *a*) Maran a Onyra. V Praze 1791; *b*) České Amazonky. V Praze 1792 a c) Mnislav a Světivina. V Praze 1794.

2. V. Krameriusa Rozličné povídačky. V Praze 1808.

3. Mat. Sichry *a*) Povídatel. V Brně 1815—17. *b*) Téhož Kratochvílník. V Brně 1819 a 1820. *c*) Téhož Kratochvilná včelinka. V Brně 1827.

4. M. Rettigové *a)* Mařenčin Košíček. V Hradci Králové 1821. *b)* Věneček. Tamtéž 1825 a *c)* Chudobičky. Tamtéž 1829 a 1849.

5. J. Lindy Záře nad pohanstvem. V Praze 1818.

6. V. Kliepery *a)* První mlýn v Praze a Věnceslava, *b*) Karel IV. před Frankšteinem; *c)* Král Jan Slepý a Tajný pověrec; *d*) Točník; *e*) Vítek Vítkovic a *f*) Ivan. Tištěny jsou v jeho spisech a v Bibl. pův. románů. V Praze 1856—58.

7. J. K. Tyla *a)* Statný Beneda. V Litomyšli 1830; *b)* Rosina Ruthardovic. V Praze 1839; *c)* Poslední Čech. V Praze 1844; *d)* Kusy mého srdce. V Praze 1844. Znovu tištěny jsou krom drobnějších povídek zábavných v jeho sebraných spisech, v Praze 1844—59 a 1867.

8. J. Jindř. Marka (Jana z Hvězdy) *a)* Konvalinky. 2 sv. V Praze 1825—26. *b)* Spisy zábavné α) Mastičkář, β) Jarohněv z Hrádku, γ) Harfenice, δ) Známosti z průjezdu a ε) Drobné povídky. V Praze 1843—47.

9. Jak. Malého *a)* Biblioteka zábavného čtení. V Praze 1835—1844. Obsahuje některé původní pohádky a povídky. *b)* Téhož Báchorky a pověsti národní. V Praze 1848. *c)* Téhož Kvítí z cizích luhů. 6 svazků. V Praze 1852—53.

10. K. Sabiny *a)* Povídky, pověsti a novely. V Praze 1845—47. *b)* Téhož Hrobník, novela. V Praze 1844 a 1862, *c)* Téhož Jaroslava, novela. V Praze 1859.

11. Fr. Rubeše *a)* Pan amanuensis na venku. V Praze 1842, *b)* Téhož Harfenice. V Praze 1844 a *c)* Povídky, pověsti a obrazy života. V Praze 1847. Z novu vydány v Rubešových sebraných spisech. V Praze 1860.

12. Fr. Rubeše a Fr. Hajniše Paleček, milovník žertu a pravdy. V Praze 1841—46.

13. J. Ehrenbergra Původní vlastenecké povídky, pověsti a báchorky. V Praze 1844—47.

14. Prok. Chocholouška pověsti a povídky: Černohorci. V Praze 1843. Travič r. 1844. Jiřina r. 1845. Drak Notjaiský 1846. Paleéřík r. 1847. Všeobecné rukojemství r. 1849. Křižáci. Dcera Otakarova. Překvapení. Harač. Dvě královny. (Vesměs tištěny v Bibl. pův. rom., v Slov. besedách a Chocholouškových spisech sebraných).

15. J. Řezníčka *a)* Novely. V Praze 1847. *b)* Téhož Jiří Doupovec a Nepřátelé poctivosti. V Praze 1856. (V Bibl. pův. rom.).

16. Fr. Pravdy (Vojt. Hlinky) Povídky z kraje. V Praze 1851—58.

17. Herm. Jirečka Novely. Ve Vídni 1853.

18. Vít. Háika Povídky a humoresky. V jeho spisech sebraných. V Praze 1862.

19. M. J. Hurbana Gotschalk. Pověsť dějepisná. V Praze 1861.

20. Jana Nerudy Arabesky. V Praze 1864.

21. Fr. Göbla Kopidlanského Sbírka povídek a arabesk. V Praze 1865.

22. Karoliny Světlé Povídky a novely. V Praze 1867.

23. V. Vlčka Jan Pašek z Vratu. Obraz z dějin českých. V Praze 1867.

24. Boženy Němcové *a)* Národní báchorky a pověsti. V Praze 1845 a 1854. *b)* Babička, obrazy z venkovského života. V Praze 1855. *c)* Pohorská vesnice. V Praze 1856. *d)* Slovenské pohádky a pověsti. V Praze 1858. Všechny tyto pověsti a báchorky znovu tištěny jsou v B. Němcové sebraných spisech, vyd. v Litomyšli r. 1862.

25. J. Košína z Radostova Pohádky národní. V Praze 1856—58.

26. M. Mikšíčka Sbírka pověstí moravských a slézských. V Brně a v Olomouci 1843—47.

27. M. Kuldy Pohádky a pověsti moravské. V Brně 1854.

28. Jos Menšíka Pohádky a pověsti moravské. V Brně 1861—62.

29. Františky Stranecké Pohádky z Moravy. V Praze 1868.

30. A. H. Škultetyho a P. Dobšinského Pověsti slovenské. V Rožnavě a ve Šťávnici 1858—61.

31. K. J. Erbena Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních. V Praze 1864.

β) Přeložené.

1. Arabské pohádky. Z něm. přel. V. M. Kramerius. V Praze 1795. Čarodějnice Megera a hrabě Rožmberk. Přel. týž. V Praze 1808.

2. F. Fenelona Příběhové Telemacha, syna Ulyssova. Přel. Jos. Javůrek. V Praze 1796. Po druhé přel. J. Z. Ziegler. V Praze 1814.

3. J. Gessnera Smrt Abelova a Dafnis. Přel. J. Nejedlý. V Praze 1805.

4. J. Floriána *a)* Numa Pompilius, druhý král Římský. Přel. J. Nejedlý. V Praze 1808. *b)* Téhož Dobytí Jericha a Eliezer i Neftali. Přel. P. Ondrák. (V Bibl. záb. čtení).

5. F. A. Chateaubrianda *a)* Atala neb láska dvou divochů na poušti. Přel. J. Jungmann. V Praze 1805, 1834 a 1841. *b)* Téhož Poslední Abencerag. Přel. A. Hansgirg. (V Bibl. záb. čtení). *c)* Téhož Mučedlníci. Přel. Pr. Ondrák. V Praze 1851.

6. J. Klaurena *a)* Povídky. Přel. F. B. Tomsa. V Praze 1826—30 *b)* Téhož Hulda, Hraběnka Cherubinka a Krvavý poklad. Přel. tentýž V Praze 1831—1836.

7. Van der Velde Sbírka povídek zábavných. 7 sv. V Praze 1827 —1832.

8. Čtení zábavné. Sebráno z výbornějších spisovatelů. V Jičíně 1829.

9. E. L. Bulwera *a)* Drobné povídky (Dívka Malínská a Bratři v Bibl. zábavného čtení, r. 1835) a *b*) Noc a jitro, přel. K. V. Půner. Ve Znojmě 1845.

10. B. de St. Pierre Pavel a Virginie. Přel. P. Ondrák. V Praze 1836 a 1855.

11 Boza (Karla Dickensa) *a*) Olivier Twist aneb mladictví sirotka. Přel. M. Fiálka. V Praze 1843 a 1844. *b*) Téhož Štědrý večer a Zvony Přel. týž. V Praze 1846 a 1848.

12. W. Irvinga *a)* Rip van Vinkle. *b)* Alhambra a *c)* Aninka Delarbrova. Přel. J. Malý. (V Bibl. záb. čtení, 1835—37).

13. George Sandové (p. Dudevantové) Leone Leoni, povídka. (V Bibl. záb. čtení).

14. Tisíc a jedna noc. Arabské a perské pohádky. Přel. J. Pečírka. V Praze 1862.

15. J. Zschokke Vybrané spisy. Přel. E. Herman. 8 sv. V Praze 1861—66.

16. K. Herloše Svět a lidé. Výbor povídek novověkých. Přel. J. V. Jahn. V Praze 1863—67.

17. T. Bulharina *a)* Ivan Vyžihin. Přel. J. Bačkora. V Praze 1840. *b)* Téhož Neznámý. Přel. P. M. Veselský. V Praze 1840. *c)* Téhož Příhody franc. vychovatele v Rusích. Přel. A. Hansgirg. V Praze 1840.

18. M. Gógola zábavné spisy *a)* Taras Bulba. Přeložil K. V. Zap; *b)* Pan Matouš a pan Matěj, přel. K. Havlíček; *c)* Plášť. Přel. týž a *d)* Nevský prospekt, Kyjevští školáci a Podobizna, přel. K. Štefan. V Praze 1846—47.

19. I. Senkovského Předsudek. Přel. J. S. Tomíček. (V Bibl. záb. čtení).

20. S. T. Aksakova *a)* Rodinná kronika. Přel. J. S. Tomíček. (V Slovanských Bes. r. 1863.)

21. P. Kuleše Čarnyšenko. Přel. K. Štefan. (V Bibl. záb. čtení).

22. M. Czajkowského *a*) Kirdžali, pověsť podunajská. Přel. Fr. P. Volák. V Praze 1852. *b*) Téhož Vernyhora, věštec ukrajinský, hist. pověsť. Přel. F. B. Kořínek. V Praze 1852.

23. J. Korzeniowského *a)* Novely. Přel. F. L. Vorlíček. V Praze 1854. *b)* Téhož Dcera věřitelova. Přel. týž. V Praze 1863 a *c)* Téhož Hrbatý. Přel. P. J. Šulc. V Praze 1863.

24. J. Kraszewského *a*) Kordecký, historická pověsť. Přel. Fr. Vorlíček (v Slov. Bes.). *b*) Ďábel, pověsť. Přel. týž (tamtéž) a *c*) Kouzelná svítilna. Přel. J. Škrábek. V Praze 1852—54.

25. I. K. Andersena Povídky a báchorky. Zčeštil J. Mikuláš Boleslavský. V Praze 1863.

26. *a*) Cervantesovy Novely. Ze španěl. přel. J. B. Pichl. V Hradci Králové 1838. *b*) Cervantesův Don Quijote de la Mancha. Přel. J. B. Pichl a K. Štefan. V Praze 1864—68.

b) *Romány.*

α) Původní.

1. Prok. Chocholouška romány: *a)* Templáři v Čechách. V Praze 1844. *b)* Privitan, kmet Staropražský, r. 1855; *c)* Rodina Harambašova, r. 1855; *d)* Cola di Rienzi, r. 1856; *e)* Sňatek z nenadání, r. 1856; *f)* Hrad, r. 1860 (všechny v Bibl. pův. rom.); *g)* Jih, romantické obrazy z dějin jihoslovanských. V Praze 1862.

2. K. Sabiny romány *a)* Blouznění, r. 1857; *b)* Hedvika, r. 1858; *c)* Jen tři léta, r. 1860. (všechny tři v Bibl. pův. rom.); *d)* Na poušti, r. 1863 (v Slov. besedách) a *e)* Věčný ženich. V Praze 1858—63.

3. V. Donovského (Žižaly) romány: *a)* Tři Čechové, r. 1855; *b)* Karbaník a jeho rodina, r. 1857, a *c)* Povídky o Červeném hradě, r. 1857. (V Bibl. pův. rom.).

4. Jarosl. Křičenského romány: *a)* Zmatkové života, r. 1856; *b)* Kamarád, r. 1856; *c)* Lichvář a pokoutník, r. 1857; *d)* Statkář a jeho láska, r. 1858, a *e)* Pravda ve lži, r. 1860. (V Bibl. pův. rom.).

5. G. Pflegra romány: *a)* Dva umělci, r. 1857; *b)* Dvojí věno, r. 1857; (oba v Bibl. pův. románů); *c)* Pan Vyšinský. V Praze 1858.

d) Ztracený život 1862 a *e)* Z malého světa, r. 1863 (oba v Slovanských besedách).

6. Kar. Světlé: *a)* Láska k básníkovi. V Praze 1860 (v Bibl. pův. rom.); *b)* První Češka r. 1861 (v Slov. bes.) a *c)* Na úsvitě. V Praze 1864.

7. V. Hálka Komediant. V Praze 1861 (v Slov. besedách).

8. J. J. Kolára romány: *a)* Pekla zplozenci. V Praze 1862 (v Slov. besedách); *b)* Musikanti. V Praze 1867.

9. V. Vlčka román: Po půlnoci. V Praze 1863.

10. J. Erv. Špindlera Bělohorští mučedníci. V Praze 1867.

β. Přeložené.

1. Kar. Pichlerové Švédové v Praze. Ve Znojmě 1844.

2. Karla Herloše (Herlossohna) historicko-romantické obrazy, přel. od J. B. Pichla: *a)* Čechy od r. 1414—1424 (Jan Hus a Jan Žižka). V Praze 1850 a 1861; *b)* Poslední Taborita. V Praze 1851 a 1861; *c)* Uhry r. 1444—1460. V Praze 1852; *d)* Černohorci. V Praze 1853 a 1863; *e)* Venecián. V Praze 1854, a *f)* Valdštein. V Praze 1860.

3. J. Seidlitze Čechy před čtyřmi sty léty. Přel. J. K. V Praze 1863.

4. Alf. Meissnera Černožlutí. Román z dob reakce rakouské. Přel. V. Vávra. V Praze 1867.

5. J. Kraszewského Svět a básník. Přel. F. P. Volák. V Praze 1852.

6. J. Korzeniowského *a)* Spekulant. Přel. týž. V Praze 1853; *b)* Téhož Tadeáš Bezejmenný. Přel. týž. V Praze 1854.

7. J. Rzewuského *a)* Listopad. Přel. F. Vorlíček. V Praze 1854. *b)* Téhož Samuel Sborovski. Přel. týž. V Praze 1856.

8. V. Budzinského Lechie. Obraz Polska v IX. století. Přel. P. J. Šulc. V Praze 1862.

9. M. Czajkowského Švédové v Polště. Přel. F. Vorlíček. V Praze 1862 (v Slov. bes.).

10. T. Bulharina Mazepa. Přel. F. P. Volák. V Praze 1854.

11. A. Gončarova Oblomov. Přel. E. Vávra. V Praze 1862 (v Slov. bes.).

12. M. Gogola Mrtvé duše. Přel. E. Vávra. V Praze 1862.

13. Al. Manzoniho Zasnoubenci. Milánská historie ze XVII. stol. Přel. Pr. Ondrák. V Praze 1842 (v Bibl. záb. čtení).

14. Le Sageův Gil Blas de Santilana. Přel. J. Kaška. V Praze 1848.

15. Al. Dumasa *a)* Tři mušketýři. Přel. F. B. Tomsa. V Praze 1853. *b)* Téhož Monte Christo. Přel. P. J. Šulc. V Praze 1862.

16. Vikt. Hugona Bidníci. Přel. Vinc. Vávra. V Praze 1863.

17. George Sandové Consuelo. Přel. Sofie Podlipská. V Praze 1864.

18. I. K. Andersena Improvisator. Z dán. přel. J. Müller. V Praze 1851.

c) Almanachy.

1. Novoročenka na r. 1823 a 1824. Vydána v Hradci Králové, redakcí V. Kliepery a J. Chmely.

2. Dennice na r. 1825. Vyd. tamtéž redakcí J. Chmely a Fr. Celakovského.

3. V. Klicpery Almanach dramatických her. V Hradci Králové 1825—1830.

4. Milina aneb novoroční čtení. Vydal J. L. Ziegler. V Hradci Králové 1825.

5. Zora. Almanach na r. 1835, 1836, 1839 a 1840. Vyd. v Budině z větší části v trnavštině.

6. Vesna. Almanach pro květoucí věk, na r. 1837, 1838 a 1839. Sestavil E. Tupý (Jabłonský).

7. Nitra na r. 1842. Vydal M. J. Hurban v Prešpurku.

8. Horník. Almanach Kutnohorský na r. 1844 a 1845. Sestavil P. Veselský. V Praze t. r.

9. Lada Niola. Almanach na r. 1855. Vyd. Jos. Frič. V Praze t. r.

10. Perly české. Vydány od Matice české. V Praze 1855.

11. Máj. Almanach na r. 1858. Spořádal Jos. Barák. Týž almanach na r. 1859—1862, spořádal V. Hálek. V Praze.

12. Kytice. Almanach na r. 1859. V Praze.

13. Růže. Almanach na r. 1860. Sest. Fr. Schwarz a E. H. Lipnický. V Praze.

14. Humoristický almanach. Vydal Jos. Vilímek. V Praze 1859 a 1860.

15. Dunaj. Almanach Vídenský. Uspořádali Fr. Kubíček, J. Pešek a Fr. Studnička. Ve Vídni 1861. (Vydán též s titulem: Vídenské Nezabudky, r. 1863).

d) Časopisy zábavné.

1. Hlasatel český. Vyd. J. Nejedlý. 4 díly. V Praze 1806—1818.

2. Prvotiny pěkných umění (aneb Vídenské listy). Vyd. Jos. Hromátko. Ve Vídni 1813—17.

3. Rozmanitosti. Vyd. J. Hýbl. V Praze 1816—1822.

4. Hyllos. Vyd. týž. V Praze 1820 a 1821.

5. Čechoslav. Vyd. V. R. Kramerius. V Praze 1820—1825.

6. Dobroslav. Vyd. J. L. Ziegler. V Praze 1820—22.

7. Milozor. Vyd. tentýž. V Hradci Králové 1824.

8. Poutník slovanský. Vyd. Fr. B. Tomsa. V Praze 1826 a 1827.

9. Rozličnosti Pražských novin. Redig. J. Linda. V Praze 1826—1833.

10. Česká Včela. V Praze 1834—1848. Red. r. 1834 a 1835 Fr. Lad. Čelakovský, 1836—44. J. Štěpánek, 1845 Fr. Klučák a 1846—48 K. Štorch a K. Havlíček.

11. Jindy a Nyní. V Praze 1829—1832. Red. J. Hýbl a 1833 J. K. Tyl.

12. Květy české. V Praze 1834—42 a Květy, národní zábavník. V Praze 1843—48. Red. J. K. Tyl.

13. Cechoslav. Všeobecný zábavník. Red. J. Langer a J. Franta. V Praze 1830 a 1831. Potom vydány od též redakce tři svazky s názvem: Čech, Samo a Krok, r. 1832 a 1833.

14. Večerní vyražení. Vyd. V. R. Kramerius. V Praze 1830—1834.

15. Tatranka. Vyd. Jiří Palkovič. V Prešpurku 1832—1845.

16. Hronka. Podtatranská zábavnice. Vyd. K. Kuzmany. V Banské Bystřici 1836—1838.

17. Vlastimil, přítel osvěty a zábavy. Red. J. K. Tyl. V Praze 1840—42.

18. Dennice, spis zábavný a poučný. Vyd. J. Malý. V Praze 1840—1842.

19. Brejle. List humoristický. Red. B. Moser. V Praze 1849 a opět 1861—62.

20. Vesna. List pro beletristiku, umění a literaturu. Redig. H. Jireček. Ve Vídni 1851.

21. Lumír. Týdenník belletristický a archiv pro dějepis. V Praze 1852—65. Red. Ferd. Mikovec; r. 1863 V. Hálek, pak J. Valečka.

22. Humoristické listy. Illustrovaný archiv rozmaru a vtipu. V Praze 1858—68. Redaktor od r. 1858—62. J. R. Vilímek, potom A. Štrauch a jiní.

23. Obrazy života. Illustrovaná domácí biblioteka zábavného a poučného čtení. V Praze 1859—62. Redaktoři r. 1859 J. R. Vilímek, r. 1860 J. Neruda a r. 1861—62 Jiljí Jahn.

24. Hvězda. List zábavný. V Olomouci r. 1859—1862. Redaktor V. Žirovnický. V Brně 1863. Red. M. Kříž.

25. Poutník od Otavy. Časopis zábavný a poučný. V Písku 1858—1862. Red. V. Janota. R. 1863—66 vydáván s titulem „Otavan."

26. Boleslavan. Časopis naučný a zábavný V M. Boleslavi 1860—64. Redaktor J. Zwikl, od r. 1863 J. Janda.

27. Besedník Opavský. Zábavný a poučný týdenník pro lid. V Opavě 1861—65. Redaktor A. Vašek.

28. Lada. Časopis belletristický a modní. V Praze 1861—65. Redaktorka A. Melišová.

29. Besídka čtenářská. Listy pro zábavu a poučení. V Brně 1862—1868. Red. V. Foustka, nyní I. V. Kurtin.

30. Zvony. Časopis zábavný a poučný, vyd. v Racine v Americe od r. 1863. Redaktor K. Jonáš.

31. Rodinná kronika. Listy nedělní s obrazy pro poučení a zábavu. V Praze 1862—65. Redaktoři K. V. Hof, potom J. Neruda a K. Sabina.

32. Budivoj. Časopis poučný a zábavný. Vyd. v Č. Budějovicích 1864—68. Redaktoři I. Doležal, A. Černay a nyní K. Foitl.

33. Tábor. Týdenník pro zábavu a poučení. Red. J. Frank. V Táboře 1864—68.

34. Vosa. List politicko-humoristický. V Brně 1864. Red. M. Kříž.

35. Veselé Listy. V Brně 1867. Red. Fr. Vymazal. V Praze 1868.

36. Květy. Illustrovaný týdenník k zábavě a poučení. V Praze 1866—68. Red. V. Hálek.

37. Praha. Illustrovaný časopis pro zábavu a poučení. V Praze 1867—68. Red. Jul. Graf.

38. Šumavan. Týdenník pro zábavu a poučení. V Klatovech 1868. Redaktor J. V. Žák.

39. Vesna Kutnohorská. Týdenník věnovaný poučení a zábavě. Red. J. Arbes. 1868.

D) Dějepis.

a) Národu Českého.

α) Dějiny české vůbec.

1. Fr. Pelcla Nová kronika česká. V Praze 1791—96. Jde až do doby husitské.

2. J. Rulíka Kalendář historický. V Praze 1797—1810.

3. Fr. Pabsta Kronika. národu Českého. Přeložil J. Hýbl. V Praze 1809—12 a 1827.

4. V. Hanky Obrazy dějin českých. V Praze 1822 a 1850.

5. V. V. Tomka Děje země České. V Praze 1843. Po druhé vyd. rozšířené s titulem: Děje království Českého, v Praze 1850 a znovu vzdělané v Praze 1864.

6. Pant. Neumanna Krátký dějepis český. V Praze 1846, posléz r. 1863.

7. Jakuba Malého *a)* Spravedlivá kronika Česká. V Praze 1854. *b)* Téhož Dějiny národu Českého ku potřebě školní. V Praze 1849. *c)* Téhož Dějepis národu Českého. 2 díly. V Praze 1864.

8. Fr. Palackého Dějiny národu Českého v Čechách a na Moravě. Pět dílů. Díl I. od nejstarší doby až do krále Přemysla Otakara II. r. 1253. V Praze 1848 a 1854. Díl III. Děje husitské od r. 1403—1439. V Praze 1850 a 1851. Díl IV. Věk krále Jiřího z Poděbrad od r. 1439—1471. Díl V. Děje králů Vladislava II. a kr. Ludvíka. Od r. 1471 až do r. 1526. V Praze 1865 a 1867. Díl II. od r. 1253—1403 posud nevyšel.

9. K. V. Zapa Kronika česko-moravská s obrazy. Posud dva díly. Od nejstarší doby až do skončení válek husitských. V Praze 1861—67.

10. J. E. Vocela Pravěk země České. Oddělení I. V Praze 1866.

11. Jana hraběte Harracha Chronologický přehled dějin českých. Osm tabulí visacích. V Praze 1867.

12. A. V. Šembery Vpád Mongolů do Moravy r. 1241. V Olomouci 1841 a 1842.

13. Ondřeje z Habersfeldu Bellum Bohemicum čili Vypravování o vojně české od r. 1617—20. Přel. Em. Tonner. V Praze 1867.

β) Dějiny rodů šlechtických.

1. Fr. Palackého Přehled současný nejvyšších důstojníkův a úředníkův království Českého. V Praze 1832.

2. A. Bočka Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníkův v markrabství Moravském. V Brně 1850.

3. A. V. Šembery Historie pánů z Boskovic. V Brně 1836.

4. Fr. Vlasáka Staročeská šlechta. V Praze 1856.

γ) Dějiny měst a hradů.

1. Fr. Švendy Obrazy města Hradce nad Labem. 15 svazků. V Hradci Králové 1799—1818.

2. Ondřeje Braxatorisa Letopisové Krupinští. V Prešpurku 1810.

3. Fr. Novotného z Luže Kronika Mladoboleslavská. V Praze 1822.

4. Paměti Jelšavské a Muráňské. Vydal P. Tomášik. V Pešti 1830.

5. Fr. A. Vacka Místopis a historie městyse Jablonného nad Orličkou. V Praze 1831.

6. Frant. Slámy Obraz minulosti města Prachatic. V Praze 1838.

7. Fr. Jelínka Historie města Litomyšle. V Litomyšli 1838—44.

8. A. V. Šembery *a*) Dějiny Vysokého Mýta. V Olomouci 1845. *b*) Téhož Paměti a znamenitosti města Olomouce. Ve Vídni 1861.

9. V. V. Tomka Dějepis města Prahy. Až do r. 1348. V Praze 1855.

10. J. M. Ludvíka Dějepis hradu a panství Náchodského. Díl I. V Hradci Králové 1857.

11. Fr. Zoubka Kostelec nad Orlicí. V České Lípě 1860.

12. V. Ruffra Historie Vyšehradská. V Praze 1861.

13. Jana Solaře Paměti města Humpolce. V Praze 1863.

14. E. V. Řičáka Dějepis města Přeštic. V Praze 1864.

15. Libora Scholze Památky města Hranic. V Hranicích 1864.

16. Petra Veselského Hora Kutná až do r. 1424. V Praze 1867.

17. Dějiny města Králové Dvoru. Sepsal A. Viták. V Praze 1867.

18. Starožitnosti a památky země České, jež popisují F. Mikovec a K. V. Zap. S obrazy. V Praze 1860—64.

δ) Dějiny práva českého.

1. J. E. Vocela O staročeském právu dědickém. V Praze 1862.

2. Karla Jičinského Vývin právnictví českého. V Praze 1862—63.

3. Herm. Jirečka Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Až do konce XIII. století. 2 díly. V Praze 1863—64.

4. V. V. Tomka Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II. V Praze 1868.

ε) Dějiny řeči a literatury české.

1. Fr. Novotného z Luže Biblioteka českých biblí. V Praze 1810.

2. Jos. Jungmanna Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka. V Praze 1825. Po druhé rozšířena až k r. 1847. V Praze 1850.

3. J. Michla Literaturní letopis nářečí českého od l. 1825 až do l. 1837. V Praze 1839.

4. Rozbor literatury staročeské. V Praze 1842 a 1843. Zavírá v sobě práce J. Jungmanna, P. J. Šafaříka, V. Hanky a Fr. L. Čelakovského.

5. J. Kollára *a*) Hlasy o potřebě jednoty spisovného jazyka v Čechách, na Moravě a na Slovensku. V Praze 1846. *b*) Téhož O literní vzájemnosti mezi kmeny slovanskými. Přel. J. S Tomíček. V Praze 1853.

6. V. Nebeského Rukopis Kralodvorský. Příspěvek k historii literatury české. V Praze 1853.

7. V. Vávry Haštalského Krátký obrys literatury české. V Praze 1856.

8. F. B. Květa Aestetický rozbor Rukopisu Kralodv. V Praze 1860.

9. Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury. Vyd. Jos. a Herm. Jireček. Ve Vídni 1860.

10. K. Ningra Krátký přehled historie literatury české. V Praze 1862.

11. K. Sabiny Dějepis literatury československé, doby staré a střední. V Praze 1866.

12. Světozor. Příloha literární ke Slovenským novinám. Red. Herm. Jireček. Ve Vídni 1858—61.

13. Kritická příloha k Národním Listům. Redaktor E. Grégr. V Praze 1864—65.

14. Český obzor literární. Red. F. Schulz. V Praze 1867—68.

15. A. Hansgirga Katalog knih českých od r. 1774 až do r. 1839. V Praze 1840.

16. J. V. Rozuma Seznam českých knih, obrazů a hudebních výtvorů. V Praze 1854.

17. Fr. Douchy Knihopisný slovník československý aneb seznam knih, vydaných od r. 1774. V Praze 1865.

ζ) Životy spisovatelů českých.

1. B. Tablice Paměti básnířů československých. V jeho poesiích. Ve Vácově 1807—12.

2. Životopis A. Hanikýře. Od V. Pohana. V Praze 1840.

3. Život Fr. L. Čelakovského. Sepsal I. J. Hanuš. V Praze 1855 a J. Malý. V Praze 1864. *b*) Téhož Listy sebrané. V Praze 1864.

4. Životopisný nástin P. J. Šafaříka. Vylíčil K. Sabina. V Praze 1861.

5. Paměti z mladších let života Jana Kollára. Sepsal spisovatel sám. V Praze 1862. (Ve 4. dílu jeho spisů).

6. Život V. M. Krameriusa. Sepsal A. Rybička. V Praze 1859.

7. Život J. V. Kamaryta. Sepsal týž. V Praze 1867.

8. Život Fr. L. Riegra. Sepsal J. V. Jahn. V Litomyšli 1862.

b) Dějiny národů slovanských.

1. F. Rühsa Historie slovanských národů. Přeložil Václav Hanka. V Praze 1818.

2. Jana Kollára *a)* Rozpravy o jménech, počátcích i starožitnostech národu slovanského a jeho kmenů. V Budíně 1830. *b)* Téhož Staroitalia slavjanská. Ve Vídni 1853.

3. P. J. Šafaříka Starožitnosti slovanské. V Praze 1837 a 1863. Obsahují staré děje národů slovanských až do obrácení jich na víru křesťanskou.

4. A. V. Šembery Západní Slované v pravěku, čili rozbor kritický, že Slované v Germanii a Illyrii bydlejí od doby předhistorické. Ve Vídni 1868.

5. J. Dražkovice starší dějepis národu illyrského. Přeložil J. Čejka. V Praze 1845.

6. L. Siemieńského Děje národu polského. Vzdělal Ludv. Ritter z Rittersberka. V Praze 1867.

7. N. G. Ustrjalova Dějiny ruské. Přeložil Ludvík Ritter z Rittersberka. V Praze 1856.

8. Nestorův Letopis ruský. Přel. K. J. Erben. V Praze 1867.

9. Bogdanovičovy Dějiny války ruské r. 1812. Přeložil St. Volný. V Praze 1868.

c) *Dějiny jiných národův rakouských.*

1. M. Semiana Historické vypsání knížat a králův Uherských. V Prešpurku 1786.

2. J. Č. Intibusa Děje národů na uherské zemi bydlících. V Praze 1851.

3. V. V. Tomka *a)* Děje mocnářství Rakouského. V Praze 1845 a 1852. *b)* Téhož Příruční kniha Dějepisu rakouského. Až do roku 1526. V Praze 1858.

4. A. Špringera Dějepis Rakouský od míru Vídenského r. 1815. Přel. V. Pravda (J. Malý). V Praze 1867.

d) *Dějiny národův cizích.*

1. K. Štorcha Dějiny Německa a Francouzska. V Praze 1849.

2. F. A. Migneta Historie revoluce francouzské. Přeložil J. Malý. V Praze 1850.

3. M. A. Lamartina Historie Girondinů. Přel. V. Vojáček. V Praze 1852.

4. J. S. Tomíčka Děje země anglické. V Praze 1849.

5. Tom. Babingtona Macaulaye Dějiny anglické. Přel. V. Zelený. V Praze 1865.

6. Vil. Prescotta Dějiny španělské za panování krále Filipa II. Přel. M. Tejřovský (Šíma) v Praze 1866.

7. Jana Rulíka Historie turecká. V Praze 1810.

8. J. Malého Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Z angl. přel. V Praze 1853—55.

9. S. Aurelia Viktora Dějiny římské. Přel. J. Chmela. V Praze 1838.

10. Lucia Julia Flora Obraz dějin římských. Přel. týž. V Praze 1844.

11. Kaja Salustia Krispa Válka s Jugurtou. Přel. N. Vaněk. V Praze 1834. Po druhé přel. Al. Vaníček. V Praze 1863.

12. K. Sal. Krispa Katilinovo spiknutí. Přel. N. Vaněk. V Praze 1835. Po druhé přeložil J. Kvíčala. V Praze 1865.

13. Dějiny Tacitovy. Přel. F. Kott. V Praze 1866.

14. Dějiny Herodotovy. Přel. J. Kvíčala. V Praze 1867.

e) Dějepis obecný.

1. O. Šoltysa Jádro historie všeobecné. V Prešpurku 1829.

2. V. V. Tomka Krátký všeobecný dějepis. V Praze 1842.

3. J. S. Tomíčka Doba prvního člověčenstva. V Praze 1846.

4. Jos. Fr. Smetany Všeobecný dějepis občanský. 3 díly. V Praze 1846.

5. Karla Lanyiho Dějepis lidstva. Věk starý. Ve Vídni 1852.

6. Fr. Guizota Dějiny vzdělanosti v Evropě. Přeložil Jan Palacký. V Praze 1851.

7. K. Ningra Děje všeobecné. 3 díly. V Praze 1863.

8. J. Lepaře Všeobecný dějepis ku potřebě žáků na vyšších gymnásiích. V Praze 1867.

f) Životy osob znamenitých.

1. Kornelia Nepota Životopisy znamenitých vůdců vojenských. Přel. Kr. Štefan. V Praze 1851.

2. Plutarchovy Životopisy Thesea a Romula. Přeložil A. Vaníček. V Praze 1865.

3. Život Ged. Laudona Seps. K. M. Kramerius. V Praze 1789.

4. S. Čerňanského Příběhy hrab. Beňovského. V Prešpurku 1808.

5. Život Napoleona Bonaparte. Přel. V. R. Kramerius. V Praze 1814.

6. J. Malého Napoleon Bonaparte, cís. Francouzský. V Praze 1848.

7. Život císaře Josefa II. Přel. J. Pečírka. V Olomouci 1847.

8. Téhož císaře život, od A. Hellmutha. Přel. V. Vávra. V Praze 1861.

9. J. Zitte Život mistra Jana Husi. Přel. J. V. Sommer. V Praze 1849.

10. Mistr Jan Hus aneb Počátkové církevního rozdvojení v Čechách. Sepsal Jos. Al. svob. pán Helfert. V Praze 1857.

11. Život a plavby Kr. Kolumba. Dle W. Irvinga přel. Fr. Doucha. V Praze 1853.

12. Život Mohamedův. Z W. Irvinga přel. F. L. Rieger. V Praze 1853.

13. Napoleona III. Julius Caesar. Dva díly. Od několika překladatelů. V Praze 1865 a 1867.

14. Život B. Franklina. Z angl přel. Edmund Kaizl. V Praze 1867.

15. Baltasar Hubmaier a počátkové novokřtěnců̌v na Moravě. Sepsal Fr. Hošek. V Brně 1867.

E) Zeměpis a známost národů.

a) Zeměpis český a rakouský.

1. J. Palkoviče Známost vlasti. V Prešpurku 1804.
2. J. B. Dlabače Vypsání království Českého. S mapou. V Praze 1818.
3. J. A. Dundra Zeměpis království Českého. V Praze 1824.
4. M. Kováře Vlastivěda království Českého. V Olomouci 1867.
5. Jar. Tichého Zeměpis království Českého. V Praze 1867.
6. K. Vl. Zapa *a*) Zeměpis Čech, Moravy a Slézska ku potřebě školní. V Praze 1849. *b*) Zeměpis mocnářství Rakouského. V Praze 1852.
7. Frant. Polehradského (Řezáče) Obraz zemí československých. V Praze 1850.
8. V. Brandla Kniha pro každého Moravana. V Brně 1863.
9. B. Pr. Červenáka Zrcadlo Slovenska. V Pešti 1844.
10. J. Jirečka *a*) Obrazy z rakouských zemí, národů a dějin. V Praze 1860 a 1862. *b*) Téhož Krátký zeměpis císařství Rakouského. Ve Vídni 1863.
11. Jana Lepaře Popis mocnářství Rakouského. V Opavě 1863.
12. E. Erbena Vévodství Korutanské a Krajinské. V Praze 1864.
13. Čechy. Země a národ. Vzdělal Fr. L. Rieger. V Praze 1863.

b) Zeměpis obecný.

1. Lad. Bartolomeidesa Geografie aneb vypsání okršlku zemského. V B. Bystřici 1798.
2. K. Šádka Všeobecný zeměpis ku potřebě školní. 3 díly. V Hradci Králové 1822—24.
3. Hadriana Balbího Zeměpis čili úplné popsání oboru zemského. Díl I. Evropa. V Praze 1835. Přeložili K. Amerling, K. Zap a K. Štorch. S mnohými dodavky, týkajícími se zemí slovanských.
4. A. V. Hnojka Nebe a země klíč čili počátkové učení o nebi a o zemi. V Praze 1843 a 1855.
5. K. Vl. Zapa *a*) Všeobecný zeměpis. 2 díly. V Praze 1846 a 1850. *b*) Téhož Základové všeobecného zeměpisu ku potřebě školní. V Praze 1849. *c*) Téhož Zeměpis ku potřebě v 3. třídě škol reálních. V Praze 1853 a 1863.
6. K. Štorcha Zeměpis filosoficky pojatý. V Praze 1853.
7. Jana Palackého Všeobecný vědecký zeměpis srovnavací. Díl I. Afrika a Australie. V Praze 1857.
8. E. Erbena Základové zeměpisu ku potřebě škol středních. V Brně 1862 a v Olomouci 1865.
9. A. Humla Základové zeměpisu ku potřebě školní. V Praze 1863.
10. Jos. Melichara Zeměpis pro školy. V Praze 1868.
11. Rusko. Země, stát a národ. V Praze 1868.

c) *Místopis.*

1. J. M. Krále Průvodce po biskupství Kralohradeckém aneb topografické popsání téhož biskupství. V Hradci Králové 1825—27.

2. K. V. Zapa Popsání hlavního města Prahy. V Praze 1835 a 1868.

3. M. Štembery Místopis města Rakovníka. V Praze 1838.

4. A. V. Šembery Vysoké Mýto. V Olomouci 1845. Obsahuje kromě historie vypsání města a panství V. Mýtského. *b*) Téhož Paměti a znamenitosti města Olomouce. Ve Vídni 1861.

5. K. Mensingra Popsání hlavního chrámu a jiných kostelů v Miláně. V Miláně 1845.

6. A. Dundra Popsání kraje Plzenského. V Praze 1845.

7. J. Fr. Kršky Popsání města a panství Chocenského. V Praze 1858.

8. F. Pluskala Staromoravský Velehrad a okolí. V Olomouci 1863.

9. V. V. Tomka Základy starého místopisu Pražského. V Praze 1866.

10. J. Gabriela Král. město Sušice a okolí. V Praze 1868.

11. Fr. Palackého Popis království Českého čili podrobné seznamenání všech krajův, panství, statků, měst, městeček a vesnic, též hradů a tvrzí v zemi České. V Praze 1848.

12. Příruční kniha o politickém a soudním rozvrhu země České. Vydána od uvozovací komise soudní. V Praze 1850.

13. Zevrubný popis rozdělení království Českého. V Praze 185?.

14. J. Ortha a Fr. Sládka Topograficko-statistický slovník království Českého. V Praze 1867.

15. Poutník, časopis obrázkový. V Praze 1846—48. Redaktor K. V. Zap a J. Malý. Zdržuje v sobě popsání mnoha měst a krajin.

16. Památky archeologické a místopisné, V Praze 1854—1868. Redaktor K. V. Zap, od r. 1865 Fr. Zoubek.

17. Starožitnosti a Památky země České. V Praze 1860—64. Red. Fr. Mikovec a K. V. Zap.

d) *Cestopisy a popsání krajin.*

1. J. Schmita Příhody na cestách po 4 dílech světa. Přel. V. M. Kramerius. V Praze 1798.

2. Vypsání mongolského císařství a mnohých království v Asii. Přel. týž. V Praze 1803 a 1804.

3. Cesta do Arabie a do země svaté. Přel. týž. V Praze 1804.

4. V. R. Krameriusa Sbírky vypsání cest po moři. 2 díly. V Praze 1812.

5. M. Z. Poláka Cesta do Vlach, vyk. r. 1818. V Praze 1820 a 1864.

6. M. J. Hurbana Cesta po Moravě a po Čechách, vyk. r. 1839. V Pešti 1841.

7. J. Kollára *a)* Cestopis vlašský, obsahující cestu, kon. r. 1841 do Horní Itálie. V Pešti 1843 a v Praze 1863. *b)* Téhož Druhý cestopis vlašský. V Praze 1863.

8. Pohled na Bosnu čili Cesta do Bosny, vyk. r. 1839. Z charv. přeložil V. Lambl. V Praze 1845.

9. Idy Pfeifferové Putování do země svaté. Přel. J. Křeček. V Hradci Králové 1846.

10. J. Sl. Tomíčka Obrazy světa čili popsání rozličných národů a krajin. V Praze 1846—47.

11. A. Norova Putování do svaté země r. 1835. Přeložil P. Klimeš. V Praze 1851.

12. P. Freye Cesta do Říma a po Itálii, vyk. r. 1846. V Praze 1852.

13. Missie Tichomorské. Popsal Fr. Škorpík. V Brně 1854.

14. Cesty po světě. Z franc. přel. A. Šanta. V Litomyšli 1854.

15. J. Krejčího Cesta po Německu, Švýcarsku, Francii, Belgii a Anglicku, vyk. r. 1862. V Praze 1865.

16. Jana Nerudy Pařížské obrázky. V Praze 1864.

17. J Chmelíčka Cesta do svaté země. 2 díly. V Brně 1865 a 1867.

18. Pouť Slovanův do Ruska, vyk. r. 1867. V Praze 1867.

19. Ed. Herolda *a*) Malebné cesty po Čechách. V Praze 1861. *b*) Téhož Malebné cesty po Praze. Tamtéž 1866.

c) *Národopis a statistika.*

1. P. J. Šafaříka Slovanský národopis. S mapou. V Praze 1842 a 1849.

2. K. V. Zapa Zrcadlo života na východní Evropě. V Praze 1843.

3. Jihoslované. Obraz národopisný. V Praze 1864.

4. S. B. Hellera Život na Rusi. V Praze 1867.

5. Fr. B. Kořínka Obraz Slovanstva. Sousedé Slovanů. V Praze 1867.

6. Jak. Malého Národo- a dějepis. Druhá část Názorného atlasu k Slovníku Naučnému. V Praze 1866.

7. Fr. Vaváka Chvalitebné řeči svadební a písně. V Praze 1802.

8. V. Krolmusa Staročeské pověsti, zpěvy, hry a obyčeje. 13 sv. V Praze 1845—51.

9. B. M. Kuldy Svadba v národě československém. V Olomouci 1862.

10. J. Jar. Langera České prostonárodní a svadební obyčeje a písně. (V jeho spisech sebraných). V Praze 1863.

11. Julia Fejfalíka Národní hry dram. na Moravě. V Olomouci 1863.

12. J. Jirečka Národopisný přehled království Českého. V Praze 1850.

13. V. Gauče. Krátká statistika království Českého. V Praze 1866.

14. J. Kořána Statistický přehled veškerých států na zemi. V Praze 1866.

F) Přírodověda.

a) *Přírodopis vůbec.*

1. Přírodopis co kratochvilník školní pro dospělejší mládež československou. Dle Funka přel. J. Filcík. V Praze 1834.

2. Fr. Šíra Krátký přírodopis. V Jičíně 1835.

3. V. Staňka Přírodopis prostonárodní čili popsání zvířat, rostlin a nerostů. V Praze 1843, 1851 a 1854.

4. Al. Humbolda Pohledy na přírodu. Přeložil Vojtěch Šafařík. Ve Vídni 1862.

5. K. Starého Obrazy z přírody. V Praze 1863.

6. V. Zimmermanna Divy prasvěta. Přel. F. Vymazal. V Brně 1864.

7. Schödlerova kniha přírody. S obrazy. Vzdělali J. Jahn a K. Starý. V Praze 1865 a 1867.

8. Živa. Časopis přírodnický. Red. J. Purkyně a J. Krejčí. V Praze 1853—1868.

b) *Mineralogie.*

1. Jana S. Presla Nerostopis či mineralogie. S obrazy. V Praze 1837.

2. Jana Pečírky *a)* Nerostopis. V Jindřichově Hradci 1852. *b)* Téhož Nerostopis pro školy střední. V Praze 1853.

3. J. Krejčího *a)* Počátkové nerostopisu. V Praze 1852. *b)* Téhož Klíč nerostopisný. V Praze 1865. *c)* Téhož Krystalografie čili nauka o tvarech hmoty vyhraněné. V Praze 1867.

4. J. Procházky Všeobecný nerostopis. V Jindř. Hradci 1852 a 1862.

5. P. Jehličky Nauka o nerostech pro školy. S obrazy. V Praze 1863.

6. Fr. Fischera Nerostopis pro vyšší gymnásia. V Praze 1864.

7. Schödlerova Mineralogie a geognosie. Přel. K. Starý. V Praze 1865.

c) *Botanika.*

1. Kašpara hraběte ze Šternberka Pojednání o bylinářství v Čechách. Přel. A. J. Puchmayer. V Praze 1819.

2. Bedřicha hraběte Berchtolda a J. S. Presla O přirozenosti rostlin aneb Rostlinář s obrazy. 3 díly. V Praze 1820—35.

3. J. S. Presla *a)* Všeobecný rostlinopis. 2 díly. V Praze 1846. *b)* Počátkové rostlinosloví. V Praze 1848.

4. Dan. Slobody Rostlinictví. V Praze 1852.

5. K. Amerlinga Jedovaté rostliny v Čechách, na Moravě a na Slovensku. S obrazy. V Praze 1850.

6. F. M. Opice Seznam rostlin Květeny české. V Praze 1852.

7. J. Krejčího Obraz Květeny. S dřevořezbami. V Praze 1852.

8. J. Reussa Květena slovenská. V B. Šťávnici 1853.

9. Lad. Čelakovského Přírodopisný atlas rostlinstva. V Praze 1864.

10. J. Billa Jedlé a škodlivé houby. S obrazy. Přeložil J. Krejčí. V Praze 1860. *b)* Téhož Botanika ku potřebě škol gymnasiálních a reálních. S atlasem. Přeložil J. Klika. V Praze 1868.

11. Schödlerova Botanika. Přel. K. Starý. V Praze 1864.

12. J. Jehličky Krátký přírodopis rostlin. V Praze 1865.

13. K. Ranka Rostlinopis a slovník rostlinářský. V Praze 1866.

d) *Zoologie.*

1. J. Hýbla Popsání znamenitých zvířat. S obrazy. V Praze 1811.
2. J. S. Presla Ssavectvo. V Praze 1834.
3. K. Amerlinga *a)* Knížka o hmyzech. V Praze 1836. *b)* Živočichové v obrazích. V Praze 1851. *c)* Fauna čili zvířena česká. V Praze 1852.
4. J. Pečírky Vypsání živočichův. V Praze 1849 a 1863.
5. J. Krejčího Přehled soustavy živočišné pro vyšší školy. V Praze 1853 a 1864. S přírodopisným atlasem živočišstva. V Praze 1863.
6. Ant. Friče Evropské ptactvo. Obrazy s výkladem. V Praze 1859.
7. Jos. Pažouta Povaha živočichů. V Praze 1864.
9. Schödlerova Zoologie. Přel. K. Starý. V Praze 1865.
10. Al. Pokorného Názorný přírodopis živočišstva. Přel. P. Jehlička. V Praze 1868.

e) *Geologie a geognosie.*

1. Jiř. Cuviera Rozprava o převratech kůry země a o proměnách v živočišstvu jimi spůsobených. Přel. J. S. Presl. V Praze 1834.
2. J. Grimma Základové zeměznalectví čili geognosie ku potřebě horníkův. Přel. J. Krejčí. V Praze 1852.
3. F. S. Kodyma Úvod do zeměznytu. V Praze 1855.
4. J. Krejčího *a)* Průvodce přírodopisní po okolí Pražském. V Praze 1854. *b)* Téhož Horopisné obrazy okolí Pražského. V Praze 1857. *c)* Téhož Geologie čili nauka o útvarech zemských. V Litomyšli 1861.

f) *Chemie.*

1. J. S. Presla Lučba zkusná. 2 díly. V Praze 1828 a 1835.
2. K. Amerlinga *a)* Lučba řemeslní. V Průmyslném poslu. V Praze 1840—46. *b)* Téhož Lučební základové hospodářství a řemeslnictví. 2 díly. V Praze 1851 a 1854.
3. J. A. Stöckharta *a)* Lučba rolnická. Vzdělal F. S. Kodym. 2 díly. V Praze 1852 a 1854. *b)* Téhož Lučebnictví pro hospodáře, řemeslníky a lékárníky. Vzdělal tentýž. V Praze 1853.
4. Vojt. Šafaříka Základové chemie. 2 díly. V Praze 1859 a 1860.
5. Bernarda Quadráta Základové chemie ku potřebě nižších reálek. V Brně 1862.
6. Fr. Tonnera Chemie orgánická. V Praze 1863.
7. Jana Staňka Chemie všeobecná. 2 díly. V Praze 1863.
8. Ant. Červeného Základové lučby hospodářské. V Praze 1868.
9. J. Jahna Chemie nerostná. V Praze 1868.

g) *Fysika.*

1. P. Michálka Fysika aneb učení o přirození. V Budíně 1819.
2. Vojt. Sedláčka Základové přírodnictví aneb fysiky a matematiky potažné. 2. díly. V Praze 1825 a 1828.

3. J. Smetany *a*) Silozpyt čili fysika. V Praze 1842. *b*) Téhož Počátkové silozpytu pro střední školy. V Praze 1852.

4. Ondřeje Baumgartnera Počátkové silozpytu. Přeložil J. Krejčí. V Praze 1851.

5. J. Krejčího Fysika pro reální a průmyslové školy. V Praze 1859.

6. Ant. Majera Fysika pro nižší školy. V Praze 1862 a 1863.

7. F. S. Kodyma *a)* Zábavy nedělní čili prostonárodní poučování o silozpytu. Část I. o teple. V Praze 1844—45. *b)* Téhož naučení o živlech, jejich moci a vlastnostech. V Praze 1849 a 1861. *c)* Téhož Úvod do živlovědy. V Praze 1864.

8. Jos. Pažouta Fysika. V Praze 1864.

9. Karla V. Zengra Fysika zkušebná (mechanika a akustika). V Praze 1866.

h) Astronomie a meteorologie.

1. Obraz jasných nebes s krátkým popsáním těles nebeských. Dle J. Bartáka přel. N. Vaněk. V Praze 1836.

2. Jos. Frant. Smetany Základové hvězdosloví čili astronomie. V Plzni 1837.

3. Schödlerova Astronomie. Přel. J. Jahn. V Praze 1863.

4. F. J. Studničky *a)* Stručný světlopis. S výkresy a mapkou hvězdnatého nebe. V Jindřichově Hradci 1864. *b)* Téhož Meteorologie čili popis a výklad úkazů povětrních. V Budějovicích 1864. *c)* Téhož Soustava sluneční. V Praze 1868.

C) Matematika a geometrie.

1. Stanislava Vydry Počátkové aritmetiky. Vydal Lad. Jandera. V Praze 1806. Obsahují též algebru a logaritmy.

2. Fr. Kukly Umění počtářské, hledíc k řemeslům. V Praze 1836.

3. Ant. Faehnricha Počtověda. V Jičíně 1850.

4. Ant. Skřivana *a)* Počtářství pro život obecný, zvláště pro obchodníky. 2 díly. V Praze 1850 a 1851. *b)* Téhož peníze, míry a váhy nejdůležitějších zemí v porovnání s rakouskými. V Praze 1858.

5. Fr. Močníka *a)* Aritmetika pro 1. a 2. třídu gymnasiální. Přel. M. Čulen. Ve Vídni 1854. *b)* Téhož Aritmetika pro 3. a 4. třídu gymnasiální. Přel. J. F. Smetana. V Praze 1852. *c)* Téhož Počtářství praktické pro 2. a 3. třídu nižších škol reálních. Přel. A. Skřivan. V Praze 1853.

6. Jos. Smolíka *a)* Početní kniha pro nižší gymnásia. 2 díly. V Praze 1861 a 1868. *b)* Téhož Rovnice prvního a druhého stupně pro gymnásia a vyšší reálky. V Praze 1864.

7. Jos. Balcara Všeobecný počtář pro školu a pro dům. V Praze 1862 a 1866.

8. Fr. Fleischera *a)* Matematika pro vyšší reálky a gymnásia. V Brně 1862. *b)* Téhož Aritmetika pro 3. a 4. třídu gymnasiální. V Praze 1868.

9. Václava Šimerky *a)* Algebra či počtářství pro vyšší gymnásia. V Praze 1863. *b)* Téhož Algebra pro nižší gymnásia. V Praze 1864.

10. Fr. Macka Sedmimístné logaritmy obecné. V Brně 1862.

11. J. Jarolímka Počtářství pro 1. a 2. třídu nižších reálek. V Praze 1864.

12. J. Soukupa Počty v příkladech. V Praze 1864.

13. Vojt. Sedláčka Základové měřictví čili geometrie. V Praze 1822.

14. Jana Lodla Počátky kreslení a měřictví. V Praze 1859.

15. J. Dřizhala Počátky měřictví pro nižší gymnásia. V Praze 1862 a 1867.

16. Fr. Šandy Měřictví a perspektivní rejsování pro nižší reálky. V Praze 1862.

17. D. Ryšavého *a)* Zobrazující měřictví pro vyšší reálky V Praze 1862. *b)* Téhož Měřictví a rejsování pro 2. třídu nižších reálek. V Praze 1863.

18. V. Jandečky Geometrie pro vyšší gymnásia. Díl I. Planimetrie. V Praze 1864.

19. G. Skřivana *a)* Základové analytické geometrie v rovině. V Praze 1864. *b)* Téhož Přednášky o algebraické analysi. V Praze 1865.

20. M. Pokorného Determinanty a vyšší rovnice. V Praze 1865.

21. Fr. Studničky *a)* Základové sferické trigonometrie. V Praze 1865. *b)* Téhož Vyšší matematika v úlohách. V Praze 1866. *c)* Téhož Základové vyšší matematiky. V Praze 1867.

H) Filosofie.

1. Ant. Marka *a)* Logika či umnice. V Praze 1820. *b)* Téhož Základové filosofie (Logika a metafysika). V Praze 1844.

2. M. F. Klácela *a)* Mostek aneb úvod k metafysice. V Olomouci 1842. *b)* Téhož Dobrověda čili filosofie mravní. V Praze 1847.

3. Herbarthovo Duševloví zkušebné. Přel. F. Hyna. V Praze 1844.

4. Fr. Škorpíka Mluvnictví a zjevení. V Brně 1846.

5. I. J. Hanuše *a)* Nástin duševědy. V Brně 1849. *b)* Téhož Nástin logiky. V Praze 1850. *c)* Téhož Rozbor filosofie Tomáše ze Štitného. V Praze 1852.

6. Jos. Dasticha *a)* Základové praktické filosofie. V Praze 1863. *b)* Téhož Filosofická propedeutika, jenž obsahuje *α)* Formální logiku a *β)* Empirickou psychologii, kromě úvodu do studium filosofie. V Praze 1867.

7. C. Mendelssohna Faedon. Přel. J. Černý. V Praze 1833.

8. Marka Aurelia Antonína Zápisky. Přel. Fr. Šír. V Praze 1842.

9. Aristotelovy Kategorie. Z řeck. vyložil A. J. Vrťátko. V Praze 1861.

10 Platonova rozmluva Laches Přel. Fr. Saska. V Plzni 1862.
11. Platonův Gorgias. Přel. J. Kosina. V Praze 1865.

l) Mythologie.

1. Jana Kollára Sláva Bohyně a původ jména Slavův čili Slavjanův. V Pešti 1839.
2. Jana Vlčka Krátký přehled mythologie Řeků a Římanů. V Praze 1843.
3. V. Rozuma Bájesloví slovanské. V Praze 1857.
4. Ig. J. Hanuše *a)* Bajeslovný kalendář čili pozůstatky pohanských svátečních obřadů slovanských. V Praze 1860 *b)* Téhož Děva zlatovlasá, bohyně pohanských Slovanů. V Praze 1860.
5. Adolfa Heyduka Nástin bájesloví slovanského a německého. V Praze 1863.
6. Fr. Sasky Mythologie řecká a římská pro gymnásia. V Praze 1867.

k) Pěkná umění.

1. Počátkové českého básnictví, zvláště prosodie. Sepsali J. Benedikti, P. J. Šafařík a Fr. Palacký. V Prešpurku 1818.
2. Šeb. Hněvkovského Zlomky o českém básnictví, zvlašť o prosodii. V Praze 1820.
3. A. J. Puchmayera Rýmovník. Vyd. V. Sedláček. V Plzni 1824.
4. Fr. Sušila Krátká prosodie česká. V Brně 1855, 1861 a 1864.
5. Jos. Jungmanna Nauka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnické. Co úvod k jeho čítance, řečené „Slovesnost." V Praze 1820, 1845 a 1846.
6. Jak. Malého *a)* Naučení o výmluvnosti v jeho Nástinu slovesnosti. V Praze 1848. *b)* Téhož Dopisovatel. Navedení ke spisování listů a psání. V Praze 1868.
7. Lud. Štura O národních písních a pověstech plemen slovanských. V Praze 1853.
8. J. Ryby Základové umění hudebního. V Praze 1817.
9. J. Filcíka Houslí škola. V Praze 1832.
10. Jos. Förstera Navedení k generálnímu basu. Přeložil Eug. Tupý. V Praze 1835.
11. Věnec ze zpěvů vlastenských. S přílohou hudební. Redaktoři J. Chmelenský, Fr. Škroup a J. Čejka. V Praze 1835—1840.
12. V. E. Horáka Zpěvní škola. V Praze 1855.
13. Jos. Soukupa Cecilia, škola pro piano forte. V Praze 1862.
14. Fr. Martinice Zpěvný věnec. V Praze 1865.
15. L. L. Zvonaře *a)* Základy harmonie a zpěvu. V Praze 1861. *b)* Téhož Hudební památky české. Výbor krásných zpěvů českých. V Praze 1864.
16. J. Neudörfla Škola zpěvu sborového. V Praze 1866.

17. Jana Škroupa Škola hudební ku potřebě učitelů a ředitelů hudby kostelní. V Praze 1862.

18. Jos. Krejčího Základové nauky o zvuku varhan. V Praze 1865

19. V. Mareše Slovník hudební. V Praze 1863.

20. Dalibor. Časopis pro hudbu, divadlo a umění. V Praze 1858—1864. Redaktor E. Melіš.

21. Slavoj. Časopis hudbě věnovaný. V Praze 1862—64. Redaktoři V. Kubelka a J. Ulm.

22. Thalia česká. List věnovaný umění dramatickému. Red. J. Mikuláš. V Praze 1866—68.

23. Ig. J. Hegra Krátké navedení k těsnopisu pro jazyk český, polský, illyrský a ruský. Ve Vídni 1849.

24. Těsnopis český dle soustavy Gabelsbergovy sestavený. V Praze 1863.

25. F. Fiedlera Čítanka těsnopisná. V Praze 1866.

26. Časopis stenografický. V Praze 1862—63. Redaktoři F. Prill a Ed. Novotný.

L) Encyklopedie.

1. Krok, spis všenaučný. Redaktor J. S. Presl. 3 díly. V Praze 1821—40.

2. Časopis Českého Museum. V Praze 1827—1868. Čtvrtletník, jehož redaktoři byli: od r. 1827—37 Fr. Palacký, od r. 1838—43 P. J. Šafařík, od r. 1844—49 J. E. Vocel, od r. 1850—61 V. Nebeský, od r. 1862—64 A. J. Vrťátko a od r. 1865 J. Lepař.

3. Světozor. Spis k rozšíření známostí užitečných. S obrazy. Red. P. J. Šafařík. V Praze 1834—35.

4. Týdenník moravský. Red. J. Ohéral. V Brně 1848.

5. Obzor. Časopis pro národopis, dějepis, veřejný život, literaturu a umění. V Praze 1855.

6. Slovník naučný. Redaktor Fr. L. Rieger, spoluredaktor Jakub Malý. 7 dílů. V Praze 1860—68.

7. Názorný atlas k Slovníku naučnému. Obsahuje čtvero částí: výtvarné umění, děje- a národopis, umění vojenské a průmysl. V Praze 1865—68.

8. Krok. Listy vědecké. Red. J. Dastich, E. Novotný a F. Zoubek. V Praze 1865—66.

9. Album Cyrillo-Metodějské, vydané k tisícileté slavnosti uvedení křesťanství na Moravě Red. Fr. Kubíček a M. Kříž. V Brně 1864.

10. Zlatá Praha. Týdenník pro politiku, vědu a umění. S obrazy. Redaktor Vít. Hálek. V Praze 1864.

11. Kronika práce, osvěty, průmyslu a nálezů. S obrazy. Vzdělali J. V. Jahn a M. Pokorný. 3 díly. V Praze 1865—68.

M) Lékařství.

1. V. Staňka *a*) Základové pitvy či soustavný rozbor a popis těla lidského. S atlasem. V Praze 1840. *b*) Téhož Krátký přehled lebosloví. V Praze 1840.

2. Ant. Vojt. Hnojka Tělo lidské, hledíc k duši čili učení o člověku. V Praze 1853.

3. F. S. Kodyma Úvod do tělovědy člověka. V Praze 1862.

4. Kr. V. Hufelanda Kunšt prodloužení života lidského. Přel. J. Palkovič. Ve Vácově 1800.

5. B. Tablice Kratičká dietetika. Ve Vácově 1819.

6. J. F. Paulického Domácí lékař aneb kniha o šetření zdraví. Přel. A. Jungmann. V Praze 1833 a 1850.

7. Fr. Peška Nový domácí lékař. V Praze 1853.

8. Jos. Pečírky Domácí lékař. V Praze 1863.

9. F. S. Kodyma *a*) Zdravověda. V Praze 1853 a 1854. *b*) Téhož Mladá matka, jak by se před porodem i v šestinedělí zachovati měla. Vzdělána dle F. Ammona. V Praze 1852.

10. A. Jungmanna Umění babické. V Praze 1804, 1814 a 1821. Potom s titulem „Učení porodnické." V Praze 1837 a 1842.

11. Fr. J. Mošnera Babictví. V Olomouci 1837 a 1848.

12. V. Lange Babictví. Přel. J. Pech. V Praze 1851.

13. Jana Strenga Kniha babická. V Praze 1859.

14. J. Šuleka Vodolékař. V Trnavě 1838.

15. Přírodní léčení dle Schrotha a Priessnitze. Vzdělal S. Kapper. V Praze 1865.

16. A. Bernšteina O výživě lidského těla Vzdělal Karel Starý. V Praze 1868.

17. Domácí lékař. Příloha k Živě od r. 1857—60. Redaktor J. Podlipský.

18. Časopis českých lékařův. V Praze 1862—68. Redaktoři J. Podlipský (od r. 1867 A. Tomsa), V. Staněk a J. Ceyp z Peclinovec.

19. Ant. Jungmanna Konský lékař. V Praze 1836.

20. Jos. Pečírky Úplný dobytčí lékař. V Praze 1858 a 1863.

21. K. Špota Naučení o pomoci při porodu zvířat hospodářských. V Praze 1863.

22. Julia Beránka Dobytčí lékařství. 3 díly. V Praze 1863—67.

N) Právnictví a politika.

a) *Spisy právnické.*

1. J. Tandlera Dokonalý jednatel aneb zemský advokát. V Praze 1794, 1804 a 1820.

2. Ant. Pavlovského Výkladové přirozeného práva. V Praze 1801.

3. Ant. E. Fayla Právní sekretář. V Praze 1838.

4. J. Konečného Všeobecný český sekretář a právní přítel. Ve Vídni 1848.

5. J. Vintýře *a)* Příruční kniha k vedení práva či exekuce. V Praze 1850. *b)* Téhož Prostonárodní vysvětlení trestního zákona rakouského. V Praze 1861.

6. Ant. Štrobacha Vzory výnosů soudních druhé instance. V Praze 1850.

7. Formuláře k řádu trestnímu. Přel. A. Rybička. Ve Vídni 1850.

8. J. V. Pelikána Tajem ík soudní. V Hradci Králové 1851.

9. J. Vočadla Český právník. V Praze 1852 a 1860. Po třetí pomocí Jak. Škardy 1862.

10. Vend. Grünwalda Právo dědické (1 sešit). V Praze 1853.

11. Jos. Slavíčka Úvod ve studium trestního práva hmotného a rakouského zákona trestního. V Praze 1866.

12. A V. Šembery Základní zákonové státní království Českého. V Praze 1864.

13. Právník. Časopis věnovaný vědě právnické. Pořadatelé: Rud. kníže Taxis, K. J. Erben a J. Jeřábek. V Praze 1861—62. Nový běh od r. 1864—68. Redaktorové J. Škarda a J. Kučera.

b) Spisy správní.

1. Politické zřízení škol obecných. Přel. N. Vaněk. V Praze 1822.

2. M. Obentrauta Příruční kniha pro vesní rychtáře. Přel. z něm. V Praze 1847 a 1860.

3. Sbírka zákonů o robotě pro Čechy a Moravu. Dle Leinera na česko vyložena. V Praze 1847.

4. Fr. Braunera O robotě a vykoupení se z ní. V Praze 1848.

5. A. Kudly Výklad zákona obecního, vyd. 17. března 1849. V Brně 1851.

6. Ferd. Stamma Úřadování obecní správy. Z němčiny přeloženo. V Praze 1851

7. Fr. Špatného Příruční knížka k úřadování představených obecních. V Praze 1852.

8. J. Kratochvíle Výklad zřízení obecního a řádu volebního v Čechách, dan. 16. dubna 1864. V Praze 1864.

9. J. Hlavatého Zákon obecní král. Českého s vysvětlením. V Praze 1864.

10. J. P. Trojana Zákon o sýpkách obecních a fondech peněžných v Čechách. V Praze 1864.

11. Jak. Škardy Výklad zákona o záložnác!. hospodářských, sýpkách kontribučenských a fondech peněžitých. V Praze 1866.

12. A. Mezníka Sbírka zemských zákonů moravských. V Brně 1864—67. Obsahuje zákon obecní, zákon o fondech kontribučenských, o školním patronátě, o silnicích a j.

13. Fr. L. Riegra Rukojeť k poznání činnosti zastupitelstva okresního. V Praze 1866.

14. A. Wintersperga Rukověť pro představené obecní. Přel. V. Žirovnický. V Brně 1866.

15. Zákon o živnostech řemeslnických a obchodnických. S výkladem. Vyd. V. A. Šembera. Ve Vídni 1860. Týž zákon objasnil a vydal též Fr. Uher. V Praze 1861.

c) Zákony soudní a správní.

1. Všeobecný řád soudní. Přel. Jos Zlobický. Ve Vídni 1781. Po druhé přeložen a vydán jest s titulem „Všeobecný řád soudní.“ V Praze 1847.

2. Řád všeobecný při zbězích věřitelů. Přel. J. Zlobický. Ve Vídni 1781. Po druhé přeložený vyšel s titulem „Řád konkursní“ (při řádu soudním). V Praze 1847.

3. Všeobecná práva městská. Díl I. Přel. J. Zlobický. Ve Vídni 1787.

4. Práva všeobecná nad proviněními a jich trestmi Přeložil týž. Ve Vídni 1787.

5. Řád soudní hrdelní. Přel. týž. Ve Vídni 1788.

6. Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského přestupky. Přel. týž. Ve Vídni 1804.

7. Kniha všeobecných zákonů městských. Přel. J. Veselý a J. Nejedlý. V Praze 1812. Po druhé vydán týž zákon, přeložený od A. V. Šembery, s názvem: „Obecný zákonník občanský císařství Rakouského,“ ve Vídni 1862, krom nařízení později k němu vydaných.

8. Zákon trestní o přestupcích úpadkových. Přel. Fr. L. Čelakovský. V Praze 1835.

9. Řád celní a státního monopolu. Přel. týž. V Praze 1835.

10. Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské, přeložený od K. J. Erbena, a Zákon tiskový, přel. od A. V. Šembery. Ve Vídni 1853.

11. Řád soudu civilního pro Uhry. Přel. A. V. Šembera. Ve Vídni 1853.

12. Obecný zákonník říšský a věstník vládní pro císařství Rakouské. Ve Vídni 1849—1852. Překladatelé: A. Rybička a A. V. Šembera, od března 1851 Ant. Beck a A. V. Šembera.

13. Zákonník zemský a věstník vládní pro korunní zemi Českou. V Praze 1849—1852. Překladatel L. Svoboda.

14. Věstník vlády zemské pro království České. V Praze 1853—59. Překladatel nařízení zemských J. Matas.

15. Překlad zákonníka říšského a zákony a nařízení zemská (od r. 1867 Zákonník zemský) pro království České. V Praze 1860—68. Překladatel nařízení zemských tentýž.

16. Zákonník zemský a věstník vládní pro korunní zemi Moravskou. V Brně 1849—52. Překladatel nařízení zemských A. Macenauer.

17. Věstník vlády zemské pro markrabství Moravské. V Brně 1853—1859. Překladatel nařízení zemských tentýž.

18. Překlady ze zákonníka říšského a zákony a nařízení zemská pro markrabství Moravské. V Brně 1860—68. Překlad nař. zemsk. týž.

19. Zákonník zemský a věstník vládní pro korunní zemi slézskou. V Opavě r. 1849—51.

20. Překlady zákonů říšských a zákony a nařízení zemská pro vojvodství Slézské. V Opavě 1860—1868.

21. Krajinský zákonník a věstník vládní pro korunní zemi Uherskou. V Budíně 1849—1852. Překladatel nařízení zemských O. Radlinský.

22. Věstník vlády zemské pro království Uherské. V Budíně 1853—1859. Překladatel týž.

23. Sbírka zákonů rakouských. Spořádal J. Škarda. V Praze 1862—64. 3 díly. Díl I. zákon trestní z r. 1852 a zákon o tisku; díl II. zákon lesní, zákon o myslivosti atd. a díl III. zákon obchodní.

24. Zákony zemské království Českého. Vydání kapesní. 15 čísel. V Praze 1865—68.

d) *Jednání sněmovní.*

1. Artikulové sněmu Českého. V Praze 1780—85 a 1791—1847.

2. Stenografické zprávy sněmu Českého, drženého r. 1861 a 1863—67. V Praze 1861—67.

3. Artikulové sněmu Moravského. V Brně 1780—85 a 1791—1847.

4. Jednání stavů moravských o sněmu r. 1848. Přel. A. V. Šembera. V Brně 1848.

5. Moravský sněmovní list, obsahující jednání od 31. května 1848 až do 24. ledna 1849. Přeložili J. Skalický a J. Chytil. V Brně 1849.

6. Stenografické zprávy sněmu Moravského, drženého r. 1861 a 1863—67. V Brně 1861—67.

7. Stenografické zpráy sněmu Slézského, drženého r. 1861, 1863 a 1864. V Opavě 1861—64.

0) Publicistika a novinářství.

a) *Spisy publicistické*

1. A. V. Šembery O rovnosti jazyka českého a německého na Moravě. V Brně 1848.

2. Lva hraběte Thuna Úvahy o nynějších poměrech, hledíc zvláště k Čechám. V Praze 1849.

3. M. Klácela Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu. V Brně 1849.

4. Karla Havlíčka *a)* Epištoly Kutnohorské. V Kutné Hoře 1851 a *b)* Téhož Duch národních novin. Tamtéž 1851.

5. K. Sabiny Duchovní komunismus. V Praze 1861.

6. J. Ranka Poláci a Rusové. V Praze 1863.

7. Jak. Malého *a)* Politické zlomky, a *b)* Napoleona Ludvíka Bonaparta Idey Napoleonské (přel.). V Praze 1864.

8. Fr. Palackého Idea Rakouska. V Praze 1865.
9. Jana hraběte Harracha Spása Rakouska. V Praze 1865.
10. J. Perwolfa Vývin idey vzájemnosti u Slovanů. V Praze 1867.

b) *Noviny.*

α) Vydávané v Čechách. 1. Pražské noviny, vyd. r. 1782—88.

2. Poštovské noviny, vyd. r. 1785—1820. Redaktoři do r. 1788 V. M. Kramerius, pak D. Korbeli, J. Hýbl a T. Kubelka.

3. Zvěstovatel, vyd. r. 1821—25. Red. Jos. Linda.

4. Pražské noviny, vydávané r. 1826—1864. Redaktoři do r. 1833 J. Linda, r. 1834 a 1835 Fr. L. Čelakovský, r. 1836—44 J. N. Štěpánek, r. 1845 Fr. Klučák, pak K. Štorch a K. Havlíček. Roku 1848 spravoval je K. J. Erben, r. 1849—51 V. Picek a Vinc. Prousek, r. 1852—61 J. Šesták a od r. 1861 do 1864 E Brůna.

5. Vlastenské noviny, vyd. r. 1789—1825. Redaktoři do r. 1808 V. M. Kramerius, r. 1809—12 Fr. Tomsa a J. Rulík, a r. 1813—25 V. R. Kramerius.

6. Národní noviny, vyd. r. 1848 a 1849. V Praze. Red. K. Havlíček. První denník český.

7. Slovan, vyd. r. 1850 a 1851 v Kutné Hoře. Red. K. Havlíček.

8. Čas, denník politický. Vyd. v Praze od října 1860—1862. Redaktoři A. Krása, pak V. Vávra a r. 1862 J. Svátek.

9. Národní listy. Denník politický. Vyd. v Pra ze od r. 1861—68 Redaktoři Jul. Grégr, od r. 1862 Ed. Grégr a j.

10. Listy obecné. Týdenník politický. V Praze 1861—62. Redaktor J. Kouba.

11. Hlas. Denník politický, vyd. v Praze r. 1862—65. Redaktoři A. Fink a V. Vávra, r. 1865 K. Sladkovský.

12. Pozor. Noviny občanské. V Praze 1861—63. Redaktoři V. Štulc, r. 1863 J. Staněk a V. Crha.

13. Pravda. Spis politický a literární. V Praze a v M. Boleslavi 1863. Redakt. F. Winkler.

14. Posel z Prahy. Noviny politické a pospolité. V Praze 1863—68 Red. Fr. Šimáček (V. Bělák).

15. Národ. Denník politický. V Praze 1864—66. Redaktoři V. Kienberger, pak Fr. Šimáček.

17. Hlas. Týdenník politický a hospodářský. V Praze 1865—68. Redaktor A Nápravník, od r. 1867 F. S. Kodym.

18. Pražský Denník. V Praze r. 1866—68. Red. J. Svátek.

19. Svoboda. Časopis politický. V Praze 1864. Red. K. Rank. V 1867—68. Red. J. Barák.

20. Národní pokrok. Denník. V Praze 1867—68. Red. Aug. Tonner.

21. Boleslavan. Týdenník. V Mladé Boleslavi 1863—67. Redaktoři J. Janda, pak F. Winkler a Fr. Nečásek.

22. Plzenské Noviny. V Plzni 1864—68. Red. Fr. Schwarz, Ed. Zajíček a nyní V. Hruška.

β) Vydávané na Moravě. 23. Moravské noviny, vydáv. od 1. listop. 1848 až do konce r. 1850 v Brně. Redaktor M. Klácel, spolured. A. V. Šembera. První denník moravský.

24. Moravský národní list. V Brně 1851—57. Redaktor r. 1851—52 M. Klácel, od r. 1853 L. Hansmann.

25. Moravské noviny. V Brně 1858—68. Redaktor do r. 1863 L. Hansmann.

26. Moravan. Týdenník. V Olomouci 1861—63. Redaktor r. 1863 Fr. Kubíček.

27. Moravská Orlice. Denník. V Brně 1862—68. Redaktor Fr. Uman, od r. 1863 Jindřich Dvořák.

28. Morava. List politický. V Olomouci r. 1864. Red. B. Rozehnal.

29. Olomoucké noviny, vyd. od r. 1865. Red. J. Černoch.

γ) Vydávané na Slovensku a ve Vídni. 30. Prešpurské noviny, vyd. r. 1782—88. Redaktor Št. Leška a po něm J. Vyskydenský.

31. Jiř. Palkoviče Týdenník. V Prešpurku 1812—18.

32. Vídenské noviny, vyd. r. 1812—16. Red. J. Hromátko.

33. Vídenský denník. Vyd. r. 1850 a 1851. Redaktor J. Votka a po něm H. Jireček.

34. Slovenské noviny. Vyd. ve Vídni r. 1849—60. Redakt. D. Lichard.

δ) Vydávané v Americe. 35. Národní noviny. Týdenník politický. V St. Louise 1860 a 1861. Redaktoři J. B. Erben a Fr. Mráček.

36. Pozor. Týdenník. Vydávaný tamtéž od r. 1863. Redaktoři Ališ, Pešek, pak J. Oliverius.

37. Slovan amerikánský. Týdenník. Vyd. v Racině r. 1860 a 1861.

38. Slavie. Týdenník. Vyd. tamtéž od r. 1862. Redaktoři Fr. Mráček, nyní K. Jonáš.

39. Pokrok. Týdenník, vyd. v Chicagu od r. 1866. Red. J. Pastor.

P) Bohoslovi.

1. Katolické.

α) Písmo svaté a spisové bibličtí.

1. Biblí Česká, t. j. písmo svaté starého a nového zákona. Vydali Fort. Durych a Faust. Procházka. V Praze 1780. Po druhé tuto bibli vydal F. Procházka r. 1804 a opět J. Krbec r. 1851 a 1857.

2. Biblí Česká, poznovu přehlednutá a výkladem opatřená prací In. A. Frencla. S obrazy. V Praze 1864. (Vydal K. Bellmann).

3. Biblí svatá. K tisku připravil Fr. Bezděka. S obrazy. V Praze 1864. (Vydal I. L. Kober).

4. Písmo svaté starého i nového zákona. Vydal J. Palkovič. V Ostřihomě 1829. (V různořečí trnavském).

5. Fr. Draského Výklad písem svatých staré i nové úmluvy. V Praze 1822—1827.

6. Písmo svaté nového zákona. Vyd. Faust. Procházka. V Praze 1786.

7. Písmo svaté nového zákona. Vysvětlil a vydal F. Polášek. V Brně 1791.

8. Písmo svaté nového zákona. Znovu z řeckého přel. Fr. Novotný z Luže. V M. Boleslavi 1810.

9. Evangelia sv. Matouše, Lukáše, Marka a Jana. Dle nejstarších rukopisů řeckých znovu přeložil a obšírně vyložil Fr. Sušil. 4 díly. V Praze 1864—67.

10. In. A. Frencla Biblická encyklopedie čili seznam textu písma sv. na všechny články víry. V Praze 1855.

b) Patristika.

1. Sv. Augustina O městě Božím. Z lat. přel. Fr. L. Čelakovský. 5 dílů. V Praze 1829—33.

2. Spisy sv. otců apoštolských. Přel. Fr. Sušil. V Brně 1837 a 1849.

3. Sv. T. C. Cypriána věk a spisy vybrané. Přeložil J. Stárek. V Praze 1844.

4. Sv. Jana Chrysostoma Věk a spisy vybrané. Přelož. týž. V Pardubicích 1850.

5. Sv. Jana Zlatoustého o kněžství knih šestero. Přeložil J. N. Desolda. V Praze 1854.

6. Sv. Augustina Vyznání kněh třináctero. Z lat. přel. J. Herčík. V Praze 1858.

7. A. Řeháka Patristická encyklopedie. 3 díly. V Praze 1852—58.

c) Dějepis církevní.

1. Jana Bílého *a)* Děje církve katolické. 2 díly. V Praze 1847 a 1855. *b)* Téhož Dějepis církve katolické. Pro poučení a vzdělání. V Brně 1859.

2. Dějepis církve katolické s obzvláštním zřením na reformaci. Dle K. Hanse přel. P. Neumann. V Praze 1848.

3. Dějepis církve katolické pro mládež gymnasiální. Dle M. Kulmanna vzdělali Fr. Doucha a P. Dvorský. V Praze 1849.

4. K. Lanyiho Krátký dějepis církve křesťansko-katolické. V Prešpurku 1850.

5. A. V. Hnojka Krátký dějepis církve Páně pro mládež dospělejší. V Praze 1857.

6. Fr. Poimona Přehled dějepisu církevního. V Olomouci 1857.

7. J. Fesslera Dějiny církve Kristovy pro vyšší gymnásia. Přel. M. Procházka. V Praze 1865. S doplňky z církevních dějin českomoravských.

d) *Dogmatika.*

1. J. M. Krále Jeden ovčinec a jeden pastýř aneb římská neomylná církev Kristova. V Hradci Králové 1829—31.

2. J. V. Jirsíka *a)* Bohumil aneb zpráva jednoho evangelického křesťana o důležitostech pravé víry Kristovy. V Praze 1835, 1836 a 1850. *b)* Téhož „Proč jsem katolíkem". V Praze 1836, 1838, 1839 a 1850. *c)* Téhož Populární dogmatika. V Praze 1840, 1846 a 1852 a *d)* Téhož Dvadcatero přátelských listů k evangelíkům. V Praze 1842.

3. Zdravé, pravé a čisté učení Lutherovo, Kalvinovo a jiných protestantů. V Praze 1837.

4. J. Macana Výbor příkladů na veškeré učení katolického náboženství. V Praze 1845 a 1852.

5. J. Fabiána Jádro katolického náboženství pro dospělejší mládež. 2 díly. V Praze 1851.

6. J. B. Podstranského Výklad křesťansko-katolického náboženství. 2 díly. V Praze 1854 a 1862.

7. A. Hejbala Katolická dogmatika čili učení víry katolické pro lid. V Olomouci 1863.

8. Jos. Ctibora Katolické učení o víře a zákonech mravů pro gymnásia a školy reální. V Praze 1863.

9. Konráda Martina *a)* Věrouka obecná (pro 5. třídu gymnas.). Přel. B. Fr. Hakl. V Praze 1865. *b)* Téhož Věrouka zvláštní. Přeltýž. V Praze 1865.

e) *Morálka.*

1. Antonína Hejbala Katolická morálka. V Olomouci a Prostějově 1864.

2. Konrada Martina *a)* Katolická mravověda pro vyšší učiliště. Přel. Mat. Procházka. V Praze 1864. *b)* Téhož Katolická mravouka. Přeložil Boh. Fr. Hakl. V Praze 1867.

f) *Katechetika.*

1. Jana Javornického Bezpečný vůdce katechetů aneb poznání Boha ze stvořených věcí. 5 dílů. V Praze 1823—1826.

2. Mik. Tomka Krátké vysvětlení katechismu. V Praze 1828, 1837, 1849 a 1859.

3. V. Zahradníka Krátký katechismus k utvrzení katolíků u víře. V Praze 1830.

4. F. A. Rokosa Pastva duchovní pro ovce z pravého ovčince Kristova. (Řeči katechetické). V Praze 1831 a 1843.

5. Karla Hyny Katechismus pro obecný lid. V Praze 1835.

6. Šimona B. Vrány Katechismus v rozmluvách. Z franc. přeložen. V Praze 1837.

7. Jos. H. Vindyše Katechismus římský, z nařízení sněmu Tridentského vydaný. Z latinského přeložen. 4 díly. V Hradci Králové 1841. Týž Katechismus římský vydalo dědictví sv. Prokopa. V Praze r. 1867.

8. Jana K. Škody Katechetika. V Praze 1856 a 1864.

9. Katolický katechismus s nákresem dějin náboženských ku potřebě nižších reálek. V Praze 1856.

10. M. Okáče Katechismus katolický v příkladech. 3 díly. V Olomouci 1864.

11. A. Hejbala Katolický katechismus. V Brně 1855 a 1865.

12. Fr. Valoucha Katechismus v příkladech. V Praze 1867.

g) Biblická historie.

1. Zákon pána Ježíše Krista s kratičkým popsáním příběhů zjeveného náboženství. V Praze 1803.

2. Biblické příběhy starého zákona pro mládež. Přel. Jos. Chmela. 5 dílů. V Hradci Králové 1821 a v Praze 1849.

3. Š. B. Vrány Historie biblická pro odrostlejší mládež. 2 díly. V Budějovících 1821. Po druhé v Praze 1832.

4. Jana Zátky Děje biblické starého i nového zákona. 2 díly. V Jindřichově Hradci 1849.

5. I. A. Frencla Biblický dějepis zjevení Božího v starém zákoně. V Praze 1853.

6. L. Kotrbelce Dějepis zjevení Božího. V Jičíně 1853.

7. Fr. Pondělíka Rukověť dějepisu zjevení Božího v starém zákoně. V Praze 1859.

8. J. N. Stárka Historie zjevení biblického. V Hradci Králové 1861.

9. Dějiny zjevení Božího ve starém a novém zákoně. Pro mládež gymnasiální. Zčeštil Matěj Procházka. 2 díly. V Praze 1865 a 1866.

h) Homiletika.

α) Výklady a postilly.

1. D. A. Špachty Homiletika čili navedení k duchovnímu řečnictví. 2 díly. V Praze 1849, po druhé 1852.

2. Al. Pařízka Výklad na nedělní a sváteční evangelia. 2 díly. V Praze 1788 a 1819.

3. J. Dietricha Řeči Pána Ježíše Krista ze sv. evangelistů vypsané. 3 díly. V Praze 1793 a 1794.

4. Fr. Poláška Ranní výklad epištol nedělních. V Brně 1791 a 1802.

5. Náboženství ve výkladech a rozmlouváních. 4 díly. Dle Desera přel. F. Neděle. V Brně 1808 a 1824.

6. Fr. A. Vacka Homilie postní dle sv. Marka. V Praze 1826

7. L. F. Viršinka Výkladové ranní, nedělní a některé sváteční. V Praze 1827.

8. F. Friče Homilie. 2 díly. V Praze 1828 a 1831.

9. V. Zahradníka Homiletické řeči na neděle a svátky. 2 díly. V Praze 1832.

10. M. F. Schönbeka Krátká kázaní a homilie na epištoly. 2 díly. V Praze 1834.

11. J. Felizny Výkladové na nedělní evangelia pro školní mládež. 2 díly. V Hradci Králové 1849.

12. Ondř. Radlinského Výklad nedělních evangelií pro lid obecný. 2 díly. Ve Vídni 1850.

13. A. V. Hnojka Evangelia na všecky neděle a svátky roku církevního vyložena. 2 díly. V Praze 1853—54.

14. J.. Jelínka Věnec homilií na celý církevní rok. V Budějovicích 1865.

15. J. Medlína Postilla. 4 díly. V Praze 1796 a 1828.

16. J. Zimmermanna Česká postilla. Z něm. přel. 2 díly. V Praze 1843.

17. In. Fr. Frencla Postilla. 3 díly. V Praze 1854—57.

β) Kázaní.

1. Vojt. Nejedlého *a)* Nedělní kázaní. V Praze 1806. *b)* Téhož Sváteční kázaní. V Praze 1807.

2. Mat. Sichry *a)* Kázaní na všechny neděle. 2 díly. V Brně 1814. *b)* Na všechny slavnosti a svátky. V Chrudími 1817.

3. Jana Rychlovského Kázaní nedělní, sváteční a příležilostná. 12 dílů. V Praze 1818—1823.

4. Fr. A. Vacka Kázaní. 5 dílů. V Praze 1819—1825.

5. J. Rautenkrance Kázaní postní. V Hradci Králové 1825.

6. V. Václavíčka Kázaní na všechny neděle, slavnosti a svátky. 4 díly. V Praze 1823—1825.

7. A. J. Puchmayera Kázaní nedělní a sváteční. 2 díly. V Praze 1825 a 1826.

8. F. L. Viršinka Kázaní sváteční, nedělní a postní. 6 dílů. V Praze 1826—29.

9. Jak. R. Macana *a)* Ježíš Kristus v 12 kázaních za příklad cnosti vystavený. V Praze 1827. *b)* Téhož Utrpení Ježíše Krista v kázaních postních vyobrazeno. V Praze 1848.

10. Ant Čermáka *a)* Kázaní nedělní. 2 díly. V Praze 1828 a 1834. *b)* Kázaní na svátky zasvěcené. V Hradci Králové 1829 a 1838 *c)* Kázaní na dny rozličných svatých a slavností. 3 díly. V Hradci Králové 1831—39.

11. Kázňe príhodné rozličných kazatelov, kteréž posbíral Mich. Rešetka (od r. 1743 do r. 1804). V Trnave 1831.

12. Alexandra Rudnaiho Kázňe príhodné ai iné, t. j. 82 rečí duchovních. Vydal Jiří Palkovič. V Trnavě 1833.

13. Ignáce Feigerle Sedmnáctero kázaní postních, svátečních a příležitostných. V Hradci Králové 1832.

14. Vinc. Zahradníka *a)* Sedmmecítma Kázaní svátečních. V Praze 1833. *b)* Téhož Kázaní nedělní. 2 díly. V Praze 1835.

15. Jos. Čenka z Wartenberka *a)* Kázaní nedělní. 2 díly. V Hradci Králové 1834. *b)* Kázaní postní. V Hradci Králové 1834.

16. Fr. A. Rokosa Kázaní na neděle a svátky. 3 díly. V Hradci Králové 1836—39.

17. Fr. Vambery Kázaní příležitostná. 2 díly. V Praze 1835 a 1836.

18. Sbírka křesťansko-katolických kázaní. Přel. K. Sicha. 4 díly. V Olomouci 1842—47.

19. Fr. Havránka Nedělní kázaní. 3 díly. V Praze 1843—46.

20. J. V. Jirsíka Kázaní na neděle a svátky celého roku a řeči příležitostné. 3 díly. V Praze 1850 a 1856.

21. Jos. Ehrenbergra *a)* Řeči duchovní na všechny neděle a svátky. V Praze 1852. *b)* Dvadcatero řečí příležitostných. V Praze 1854. *c)* Kázaní na neděle a svátky. V Hradci Králové 1855.

22. Tom. Bečáka Kázaní na slavnosti Mariánské. 2 díly. V Olomouci 1853.

23. Prok. Ondráka *a)* Kázaní nedělní a sváteční. 2 díly. V Praze 1853 a 1856. *b)* Kázaní postní. V Praze 1857.

24. Biblioteka kazatelská. Vyd. J. Bílý. 2 ročn. V Brně 1852 a 1853.

25. Sbírka výkladů a kázaní. Vydali Em. Veverka a V. J. Kratochvíl. 14 svazků. V Praze 1853—64. Zavírá v sobě řeči Fr. Slámy, V. Zahradníka, J. Černého, Fr. Daneše a jiných.

26. Biblioteka kazatelská diecése Budějovické. Vydána od J. Šavla a Jana Syky. 6 ročníků. V Budějovicích 1855—61.

27. Michala Okáče Kázaní v podobenstvích a příkladech. V Olomouci 1857 a 1865.

28 Fr. Daneše Řeči nedělní, sváteční a příležitostné přes celý rok. V Praze 1860 a 1866.

29. A. V. Hnojka Řeči a epištoly na všecky neděle a svátky. V Praze 1861.

30. Fr. Poimona Kázaní příležitostná. V Olomouci 1861.

31. Kázaní vybraná. Vydali Jan Šavel a J. Rozsypal. V Budějovicích 1863—64.

32. L. Zumana Kázaní postní. V Praze 1863.

33. Ev. Košetického Kázaní na neděle celého roku. Vydali E. Weyrauch a E. Brem. V Praze 1863.

34. Kazatelna posvátná. Časopis kazatelský. Vyd. B. M. Kulda. 4 ročníky. V Olomouci 1864—67.

i) Pastorálka a liturgika.

1. Jiljího Chládka Počátkové opatrnosti pastýřské. 3 díly. V Praze 1780—1781.

2. A. V. Hnojka Katechismus o svatých obřadech církve katolické. V Praze 1846 a 1855.

3. V. E. Krátkého, Oběť novozákonní, aneb vysvětlení obřadů při mši svaté. V Praze 1850 a v Olomouci 1860.

4. I. A. Frencla Liturgika čili vysvětlení služeb Božích a obřadů sv. církve katolické. Ku potřebě mládeže na gymnásiích. V Praze 1852 a 1862.

5. Liturgika čili sv. obřady, kterých se v církvi katolické užívá. Dle Rippla a Himiobena přel. J. Šrůtek. V Praze 1852 a 1855.

6. V. Krolmusa Agenda česká křesťanů katolických u vykonávání obřadů církevních. V Praze 1848; po druhé s titulem „Rukověť k posvátným obřadům a chrámovým pobožnostem." V Praze 1863.

7. Jos. Ctibora Liturgika čili obřady církevní. V Praze 1862.

k) Spisy vzdělavací.

α) Život Krista Pána a životy svatých.

1. Život Ježíše Krista a matky jeho Marie. Přeložen dle sv. Bonaventury. V Olomouci 1853 a 1859.

2. Život Ježíše Krista. Dle blah. Ludvíka z Granady přel. J. Šrůtek. V Praze 1854.

3. Život Ježíše Krista. Sepsal dle sv. evangelistů P. Neumann. 2 díly. V Praze 1860 a 1862.

4. A. Renana Život Ježíšův. Z frančiny přeložil V. Bambas. V Praze 1863.

5. V. Štulce Renan a pravda čili úvahy o knize Renanově „Život Ježíšův". V Praze 1864.

6. J. Bílého Život Ježíše Krista (proti spisu Renanovu). V Praze 1864.

7. Marie Antonie (Pedálové) Život sv. Alžběty. V Praze 1817 a 1843.

8. J. M. Krále Život sv. Crhy a Strachoty. V Hradci Králové 1825.

9. Jos. Černého Život sv. Teresie. V Praze 1830.

10. V. Štulce *a)* Život sv. Vincence de Paula. V Praze 1844. *b)* Téhož Život sv. Cecilie. V Praze 1855. *c)* Téhož Život sv. Prokopa. V Praze 1859 a životy jiných svatých.

11. Popsání života a skutků svatých a světic Božích. Dle M. Sinzela přeložil J. M Pohořelý. 4 díly. V Hradci Králové 1844.

12. Hug. J. Karlíka Životy, skutky a utrpení svatých a světic Božích. 5 dílů. V Praze 1847—1859. Po druhé v Praze 1860.

13. Biblioteka životů svatých. Vyd. dědictví sv. Cyrilla a Methuda. V Brně 1857—63. Obsahuje Život sv. Cyrilla a Methuda od V. Štulce, Montalembertův život sv. Alžběty od Jak. Procházky, život sv. Jana Kapistrána od Fr. Valoucha a Mat. Procházky, Dějiny sv. mučedníků východních od A. Dudíka, život sv. Františka Borgie od Jak. Procházky, život bl. Jana Sarkandra od Mat. Procházky a život sv. Aurelia Augustina od Fr. Hoška.

14. L. Mehlera Katolické učení a legendy. Přeložil Fr. Klinkáč. V Brně 1863.

15. Fr. Vodičky Tisíciletá památka sv. apoštolů Cyrilla a Methuda. V Olomouci 1863.

16. V. Štulce Pravověrný ctitel sv. Cyrilla a Methudia. V Praze 1863.

17. J. Bílého *a*) Dějiny sv. apoštolů slovanských Cyrilla a Methuda. V Praze 1862. *b*) Téhož Legendy čili čtení o milých svatých Božích. V Praze 1863.

β) Jiné spisy vzdělavací.

1. Jiljího Jaisa *a*) Dobré símě v dobré zemi. Přel. J. Rautenkranc. V Praze 1813, 1817 a 1837. *b*) Téhož Modlicí kniha malých dítek. Přel. týž. V Praze 1811, 1816 a 1831.

2. Tom. Kempenského Zlatá kniha o následování Krista Pána. Přel. A. Stranský. V Hradci Králové 1828, posléz v Praze 1853. Touž knihu přel. a vydal s titulem „Čtvero kněh o následování Krista" Fr. Doucha. V Lipsku 1812 a 1852.

3. Tom. Kempenského Nábožné spisy. Přel. P. Neumann. V Hradci Králové 1848.

4. Frant. Salezkého Filotea či Bohomila aneb navedení k životu nábožnému. Přel. V. P. Žák. Ve Znojmě 1843. Týž spis dle přeložení staršího vydal J. Krbec. V Praze 1850.

5. Putování Krista Pána po svaté zemi. Sepsal Tom. Procházka. V Brně 1853.

6. K. Wisemanna Fabiola čili církev v katakombách. Přeložil V. Novotný. V Brně 1857.

7. K. z Ekkarthsausen Bůh jest nejčistší láska. Kniha modlicí. Přel. F. J. Tomsa. V Praze 1793 a potom častěji vyd. Jiné přeložení učinil K. H. Tham.

8. Marie Antonie Chlebové posvátní. Kniha modlitební. V Praze 1820 a 1826.

9. Al. Pařízka *a*) Katolická rozjímání a modlitby ku potřebě ženských. V Praze 1822. *b*) Téhož Katolické modlitby. Zčeštil J. Hýbl. V Praze 1827.

10. Ant. Stranského Panna křesťanská. V Hradci Králové 1825, 1837, 1843 a 1852.

11. Magd. D. Rettigové Křesťanka důvěřující se v Boha. V Hradci Králové 1827 a pak několikrát.

12. Jana P. Silberta *a*) Otče náš. Modlitba nejsvětější. Z něm. přel. V Jindř. Hradci 1832. *b*) Téhož Zdrávas Maria. Kniha modlitební ku potřebě pohlaví ženského. Přel. V. Pešina. V Praze 1841. *c*) Téhož Zdráva buď, milosti plná. Vzdělal Jach. Jindra. V Praze 1843.

13. Vinc. Zahradníka Modlitby katolické. V Praze 1835.

14. Jak. R. Macana Rukověť pobožnosti. V Praze 1810, posléz 1865.

15. J. M. Puhořelého *a*) Katolická modlitební knížka pro mládež. V Praze 1843. *b*) Téhož Nevěsta Pána našeho Ježiše Krista. V Praze 1858. *c*) Palma ze Sionu. V Praze 1859 a *d*) Svatodenní zábava katolické křesťanky. V Praze 1859.

16. K. Vinařického. Modlitby maličkých. V Praze 1845.

17. E. Tupého Růže Sionská. Kniha modlìtební ku potřebě vzdělaných paní a panen. V Praze 1844 a 1852.

18. J. S. Albacha Posvátní zvukové. Přeložil I. A. Frencl. V Praze 1852 a 1863.

19. M. Haubera Modlitební kniha ku vzdělání křesťanů katolických. Přeložili J. Hýbl, v Praze 1830, 1835 a 1846; Fr. Trnka v Opavě 1830; Fr. B. Tomsa, v Jindřichově Hradci 1835; J. Šrůtek v Hradci Králové 1849 a 1856 a Václ. Frost, v Praze 1854, 1860 a 1863.

20. I. A. Frencla Angel strážný, průvodce po cestách života. Modliby mládeže. V Praze 1853 a 1863.

21. J. A. Šrůtka Svatopostní epištoly a evangelia s náležitým rozjímáním. V Praze 1853.

22. Fr. Řezáče Pobožnosti k časům a dnům posvátným. V Praze 1855.

23. Ludvíka Tidla Posvět se jméno Tvé. Cvičení se v pobožnosti. V Brně 1855.

24. V. Štulce Milosrdný Samaritán. Knížka útěchy. V Praze 1860.

25. Devisova Svatyně Sionska čili úplná modlitební kniha. Přeložil J. N. Desolda. V Praze 1859.

26. Zábava nedělní rodin křesťanských. V Praze 1865.

27. Mik. Avancina Rozjímání o životě a učení Ježiše Krista. Přel. J. Herčík. V Praze 1867.

28. Duchovní zrcadlo pro řeholnice. Z franc. přel. Mat. Procházka. V Brně 1868.

29. Lud. Granadského Vůdce hříšníků. Přel. J. N. Desolda. V Praze 1868.

l) *Časopisy theologické.*

1. Časopis pro katolické duchovenstvo. Vydáván od arcibiskupské konsistoře Pražské ve svazcích čtvrtletních. V Praze 1828—1852. Redaktoři: Vojt. Procházka a J. Mráz; M. Tomek a V. Václavíček; V. Václavíček; V. Pešina; J. V. Jirsík; Fr. Havránek a E. Terš.

2. Časopis katolického duchovenstva. V Praze 1858—68. Vydavatetel a red. Karel Vinařický, od r. 1867 spolured. Kl. Borový.

3. Blahověst. Katolický týdenník. Red. V. Štulc. V Praze 1847—52. Od r. 1855—59 vydáván v dobách neurčitých, od r. 1860 opět co týdenník, redakcí Fr. Srdinka.

4. Cyrill a Methud. Prostonárodní časopis. V Olomouci 1849. Redaktoři Arthur baron z Königsbrunnu a T. Bečák.

5. Hlas jednoty katolické. V Brně 1849—58. Redaktoři do r. 1851 M. Procházka, do r. 1858 Fr. Poimon. Od r. 1859 vychází s titulem „Hlas, časopis církevní“ redakcí K. Šmídka třikrát za měsíc.

2. Bohosloví evangelické.

a) Písmo svaté a spisové bibličtí.

1. *Biblia sacra*, t. j. Biblí svatá. Dle Halského vydání znovu vydána pečí M. Semiana. V Prešpurku 1787, v Berlíně 1807 a 1813.

2. *Biblia sacra*, t. j. Biblí svatá. Vydal Jiří Palkovič. V Prešpurku 1808

3. *Biblia sacra*, t. j. Biblí svatá. Vyd. nákladem anglické evang. společnosti biblické. V Kyseku 1842 a 1848, v Pešti 1859 a v Praze 1866 a 1867. Jest to bible Kralická (z r. 1596) bez Apokrifů.

4. Nový zákon. V Prešpurku 1781, 1787 a 1805, v Berlíně 1824, v Lipsku 1830 a v Praze 1846; pak nákladem angl. evang. společnosti v Kyseku 1839, 1841 a 1843, ve Vídni 1865 a 1866 a v Pešti 1866.

5. M. Loučka Slovárně aneb konkordanci biblická. V Prešpurku 1791.

b) Dějepis církevní.

1. Bohuslava Tablice Krátká historie Augšpurského vyznání. Ve Vácově 1808.

2. B. P. Červenáka Historie církve křesťanské. V Kyseku 1842.

3. K. Kuzmany'ho Život M. Luthera. V Bystřici 1840 a 1842.

4. Památka roku slavn. 1863. V Praze 1864. Obsahuje Herm. z Tardy Dějiny církve evangelické v Čechách z doby tolerance, a J. Křižana dějepisné vyvinutí církve evangelické v Uhřích.

c) Dogmatika.

1. L. Bartholomeidesa Suma náboženství křesťanského. V B. Bystřici 1784 a v Pešti 1796.

2. A. Spangenberka Krátké obsažení učení křesťanského. V češtinu uvedl J. Jelínek. V Berlíně 1788.

3. Štěp. Lešky Uvedení ke gruntovnímu poznání křesťanského náboženství. V Praze 1798.

4. M. J. Hurbana *a*) Unia čili spojení Luteránů s Kalviny. V Budíně 1846. *b*) Téhož nauka náboženství křesťanského pro mládež. Ve Skalici 1855.

d) Katechetika.

1. Mart. Luthera Malý katechismus. Ve Vácově 1813, od M. Hamaljara v Prešpurku 1814 a 1819 a v Levoči 1830 a 1834. Dle novějšího sepsání přel. od D. B. Molnára. V Praze 1853.

2. K. Kuzmany'ho Katechismus evangelický. V B. Bystřici 1843.

3. Karla Braxatorisa Nový katechismus evangelický. V Pešti 1854.

4. J. Šuleka Katechismus. Vyd. od J. Palkoviče v Prešpurku 1816, a od Jos. Růžičky posléz v Praze 1856.

5. Katechismus Heidelberský. Přel. Heřm. z Tardy. V Praze 1868.

e) Liturgika.

1. Jana Vegha Agenda, t. j. pořádek křtění, přisluhování večeře Páně atd., k užívání církví reformovaných. V Praze 1783.

2. Agenda, t. j. pořádek církevní kazatelů evangelických. Vydal A. Hamaljar. V B. Bystřici 1798.

3. J. A. Hermesa Kniha zpovědní. Přel. Boh. Tablic. Ve Vácově. 1800.

4. Funebrál evangelický, obsahující v sobě písně pohřební. Vydal O. Plachý. V Prešpurku 1783, 1791, 1798 a 1820.

5. Funebrál evangelický; jejž vyd. K. Kuzmany. V B Bystřici 1838 a v Pešti 1856.

6. Agenda funebria, t. j. pohřební práce. Vzdělal J. Seberyni. V B. Bystřici 1838.

7. Funebrálek nový. Sestavil J. Sluníčko. V Jihlavě 1855.

f) Postilly a kázaní.

1. Ondř. Plachého Postilla aneb křesťanská přemyšlování na evangelia nedělní a sváteční. 2 díly. V B. Bystřici 1805.

2. D. Sartoria Sumovní postilla na všecky dni nedělní a sváteční. Znovu vydal J. Růžička. V Praze 1856.

3. K. Braxatorisa Postilla evangelická na všecky epištolské texty celého roku. V Pešti 1859.

4. J. Petermanna Křesťanské víry základ v řečech nedělních a svátečních osvědčený. V Drážďanech 1783.

5. B. Tablice Sbírka svatých řečí k příležitostem. Ve Vácově 1821.

6. M. Bláha Nábožná kázaní na všecky neděle a svátky. 2 díly. V Levoči 1829 a 1839.

7. Jana Kollára Nedělní a sváteční příležitostné kázně a řeči. 2 díly. V Pešti 1821 a v Budíně 1844.

8. S. Ferjenčíka Duchovní řeči příležitostné. V Pešti 1833.

9. D. Martini Smrť a věčnosť v nábožných kázaních vyložená. V B. Bystřici 1840.

10. Jana Chalúpky Kázně nedělní a sváteční. 2 sv. V Pešti 1846 a 1847.

11. Jana Kutlíka Pohřebník aneb kázně a řeči pohřební. V Sarváši 1852.

12. B. V. Košuta Kázaní nedělní a sváteční. V Praze 1861.

g) Spisy vzdělavací.

1. Ondřeje Plachého Kochání se s Bohem v ranních hodinách. V B. Bystřici 1790.

2. Křesťanská naučení a modlitby. Dle Jiř. Stixaie přel. M. Blažek. V Brně 1796.

3. Jana Vegha Horlivé a nábožné modlitby křesťanské. V Praze 1799, 1807, 1835 a 1853.

4. K. Kuzmanyho Modlitby. V B. Bystřici 1835.

5. K. Braxatorisa Kniha modlitební pro křesťanský a evangelický lid. V B. Bystřici 1846.

5. Domácí poklad křesťana. Dle Zschokke přeložil J. Procházka. V Praze 1841.

h) Časopisy theologické.

1. Hlasatel českobratrský. V Praze 1849. Redaktor J. Růžička a B. Košut.

2. Věstník českobratrský. V Praze 1850—53. Red. J. Růžička.

3. Evangelické církevní noviny. V Pešti 1860—61. Red. Jos. Podhradský.

4. Hlasy ze Siona. Časopis pro lid evangelický. V Praze 1861—68. Redaktoři r. 1861—62. V. Šubert, r. 1863—64 Jan Horák, r. 1865—67 Heřm. z Tardy, a r. 1868 B. Fleischer.

5. Hus. Listy evangelické a národní. V Praze 1862—63. Red. Václav Šubert.

6. Evangelík. Časopis pro církev a školu. V Prešpurku 1862. Red. Sam. Liška.

7. Církevní listy pro záležitosti církve evang. luteránské. Vyd. Jos. M. Hurban. V Skalici 1864—68.

I) Vychovatelství.

a) Spisy návodní.

1. Dan. Lehotského Kniha o moudrém křesťanském vychování dítek. V Prešpurku 1786.

2. Aleše Pařízka *a*) O pravém spůsobu cvičení mládeže ve školách českých. V Praze 1797 a 1811. *b*) Téhož Obraz dokonalého učitele. Přel. Fr. Vacek. V Hradci Králové 1822.

3. J. Jaisa Věc nejdůležitější pro rodiče, učitele a dohlídače k mládeži. Přel. Fr. Neděle. V Brně 1824.

4. Kniha ruční ke katechismu, zvláště ku potřebě katechetů. V Praze 1824.

5. Kniha methodní čili navedení k dokonalému spravování úřadu učitelského. V Praze 1824.

6. P. B Salcmanna *a*) Račinka aneb poukázaní k nerozumnému vychování dětí. Přel. N. Vaněk. V Hradci Králové 1824. *b*) Téhož Vojtěch Krásil aneb navedení k rozumnému vychování dětí. Přeložil týž. V Praze 1827.

7. B. Overbecka Navedení k náležitému školnímu vyučování. Přel. V. Dušek. 3 díly. V Hradci Králové 1825—26.

8. Jana Svobody Školka čili prvopočáteční vyučování malých dítek. V Praze 1839.

9. Al. Vocela Počáteční vyučování názorní. V Praze 1850.

10. Fr. Mošnera Pěstounka čili vychování malých dítek mimo školu. V Brně 1851.

11. Jos. Bačkory Praktické navedení ke hláskování a čtení. V Praze 1854.

12. Jos. Waltera *a)* Výklad slabikáře a čítanky pro 1. třídu škol obecných. V Praze 1858. *b)* Téhož Vyučování v 2. třídě škol obecných. V Praze 1858. *c)* Téhož Návod k německé čítance pro 2. třídu škol hlavních. V Praze 1860.

13. J. V. Vlasáka Vyučování školní na základě čítanek. V Praze 1859.

b) Spisy vyučovací ve školách obecných.

1. Malý katechismus s otázkami a odpovědmi. V Praze a ve Vídni 1860.

2. Výtah z velikého katechismu pro obecné školy. V Praze 1860.

3. Veliký katechismus pro obecné školy. V Praze a ve Vídni 1859.

4. Veliký katechismus s otázkami a odpovědmi. V Praze 1860.

5. Řeči, epištoly a evangelia. V Praze a ve Vídni 1850.

6. J. Kreisingra Biblická dějeprava starého i nového zákona. V Praze a ve Vídni 1849, 1852 a 1854.

7. J. Schustera Biblický dějepis starého i nového zákona. Přel. Fr. Srdínko (s obrázky). V Praze a ve Vídni 1856 a 1865.

8. Čítanka pro první třídu škol katolických. Ve Vídni 1867.

9. Čítanka a mluvnice pro druhou třídu kat. škol. Ve Vídni 1867.

10. Druhá čítanka a mluvnice pro školy katolické. Ve Vídni 1853.

11. Čítanka pro čtvrtou třídu městských a hlavních škol katolických. Ve Vídni 1856.

12. Slabikář pro školy evangelické. Ve Vídni 1856.

13. První čítanka a mluvnice pro školy evangelické. Ve Vídni 1860.

14. Druhá čítanka a mluvnice pro školy evangelické. Ve Vídni 1862.

15. Pravidla pravopisu. V Praze 1860.

16. Nauka o skládání listův a písemností jednacích pro vrchní třídu škol městských. Ve Vídni 1865.

17. Třetí mluvnice česká, s naukou o skládání listův. Ve Vídni 1866.

18. Německá čítanka pro 2. třídu škol městských. Ve Vídni 1855.

19. Německá mluvnice a čítanka pro 3. třídu škol hlavních a městských. V Praze 1861.

20. Německá mluvnice a čítanka pro 4. třídu škol hlavních a městských. V Praze 1856.

21. Početnice pro školy venkovské. V Praze 1861.

22. Cvičebná kniha k vyučování v počtech pro žáky třetí třídy škol. městských. V Praze 1858.

23. Cvičebná kniha k vyučování v počtech pro žáky třídy čtvrté. V Praze 1859.

c) *Jiné spisy vyučovací.*

1. Al. Pařízka Historie přirozených věcí pro mládež V Praze 1784.

2. M. Kadaně Průbička užitečné kratochvíle ze známosti přirozených věcí. V Praze 1819.

3. J. Kollára Čítanka pro mládež ve školách slovenských. V Budíně 1825.

4. Jana Svobody *a*) Malý čtenář. V Praze 1840. *b*) Malý písař. V Praze 1841 a *c*) Malý Čech a Němec. V Praze 1842.

5. C. Leleka Slabikář a čítanka pro menší dítky. V Ratiboři 1844.

6. Josefa Bačkory Počátky ve čtení. V Praze 1848.

7. Štěpána Bačkory Čítanka. V Praze 1848.

8. V. Biby *a*) Malého čtenáře cvičení se ve čtení, myšlení a mluvení. V Praze 1848. *b*) Téhož Navedení k písemnostem ku prospěchu mládeže školní. V Praze 1848 a 1862.

9. K. Vinařického Čítanka malých. V Praze 1850.

10. J. Přibíka Přírodopisná čítanka pro školu a dům. V Praze 1851.

11. Vyučování názorní v obrazech. V Praze 1854.

12. Fr. Tesaře Cvičení mluvnická a pravopisná pro žáky třídy 2. a 3. škol obecných a hlavních. V Praze 1863.

13. Fr. Řezáče a K. Bulíře Štěpnička či první učení a cvičení mládeže. V Praze 1866.

d) *Spisy pro poučení mládeže.*

1. J. S. Kampe *a*) Mravy šlechetných dítek. Přel. V. M. Kramerius. V Praze 1806. *b*) Téhož Dušesloví aneb krátké učení o duši. Přel. N. Vaněk. V Praze 1826.

2. J. Javornického *a*) Zlaté zrcadlo aneb kniha o povolání a moudrém volení stavu. V Praze 1815. *b*) Téhož Vysvětlení přísloví českých. V Praze 1818. *c*) Téhož Podobenství aneb rostlinky země svaté. V Praze 1824.

3. M. Sichry Připodobnění. V Hradci Králové 1825.

4. Fr. A. Krummachra *a)* Podobenství. Přel. Fr. B. Tomsa. V Praze 1822. *b)* Téhož Nový rok. Přel. týž. V Praze 1824.

5. J. Glatze Knížka krásných mravů pro ušlechtilou mládež. Přel. T. Kubelka. V Plzni 1825.

6. J. V. Kamaryta Pomněnky aneb rýmované průpovědi nábožnosti a moudrosti. V Praze 1834 a 1845.

7. Silvia Pellica *a*) Mentor čili šlechetný vůdce k blaženému životu. Přel. J. Černý. V Praze 1835. *b*) Téhož spis O povinnostech člověka, rozprava k jinochu. Přel. Kr. Štefan. V Praze 1863.

8. V. Zahradníka Doštěpená zahrádka dobrých dítek. V Praze 1836.

9. K. Vinařického *a*) Kytka básniček, dárek malým čtenářům. V Praze 1842. *b*) Téhož Druhá kytka básní, bájek atd. V Praze 1845. *c*) Téhož Vlasť, básně dítek. V Praze 1863.

10. J. V. Vlasáka Biblioteka mládeže. 6 sv. V Praze 1843—46.

11. Biblioteka poučných a zábavných spisů pro mládež. 12 sv. Přel. J. Pečírka. Ve Znojmě 1844—47.

12. K. B. Štorcha *a)* Dárek hodným divčinkám. V Praze 1846. *b)* Téhož Dárek hodným chlapečkům. V Praze 1846.

13. K. Mensingra Tři sta mravních průpovídek. V Praze 1846.

14. V. Rozuma *a*) Hádanky pro mládež. V Praze 1849; *b*) Esop, mudrc v otroctví. V Praze 1850 a *c)* Krasořečník pro mládež. V Praze 1852.

15. J. Malého Svět a jeho divy. V Praze 1851.

16. Fr. Douchy *a)* Vínek. Sbírka příkladů pro mládež. V Praze 1849; *b)* Bludičky. Kniha k napomínání dítek, 1850; *c)* Dvě dítky, aneb následky dobrého a špatného vychování, 1851; *d*) Kniha dítek, 1851; *e*) Růžové kvítky. Kniha pro poučení mládeže, 1852; *f*) Deklamovánky dítek menších, 1853; *g*) Deklamovánky dítek větších, 1853; *h*) Obrazy věku mladistvého, 1854; *i*) Jaré listy, básně pro mládež, 1855; *k*) Ochrana stromů, knížka pro mládež i dospělé, 1859; *l*) Besídka dítek, 1863; *m*) Svět mladosti, 1863; *n)* Povídky o nakládání se zvířaty, 1866.

17. B. M. Kuldy *a)* Krásné večery. V Brně 1852. *b)* Téhož Horlivý a veselý budíček v rodině křesťanské. V Brně 1856.

18. I. B. Podstranského Kytička z průpovídek a přísloví. V Praze 1856.

19. Dědictví maličkých. Vydává J. Šrůtek. 10 sv. V Hradci Králové 1862—68.

20. Biblioteka obrázková pro mládež. 2 sv. V Praze 1860—63.

21. J. Jehličky *a*) Krátký přírodopis pro mládež. V Praze 1866; *b*) Téhož Svět v obrazích. V Praze 1866.

22. F. W. Hoffmanna Hospodářství v obrazích pro mládež. 2 díly. Ve Vídni 1858.

23. J. Hofmanna Katechismus o zdraví, zvláště pro mládež. Přel. N. Vaněk. V Hradci Králové 1829.

24. J. Javornického Zdvořilý žák. V Praze 1818.

25. Jos. M. Krále Dokonalý žák. V Hradci Králové 1827.

26. Františka Hory Dvorný společník čili pravidla slušného chování. V Praze 1861.

27. J. Scheitlina Agata či průvodce života panen vzdělaných. Přel. J. Pečírka. Ve Znojmě 1846.

28. J. N. Bouillyho Povídky pro moji dceru. Z fran. přeložil J. M. Hanel. 2 sv. V Praze 1854.

29. Honoraty Zapové Nezabudky. Dar pannám českým. V Praze 1859, 1863 a 1866.

30. E. Valečky Epištoly k českým dívkám. V Praze 1865.

31. Zlaté klasy. Dar dívkám dospělejším. Spořádali J. Pažout a V. Lešetický. V Písku 1865—68.

32. Sofie Podlipské List bývalé vychovatelky ke svým schovankám. V Praze 1868.

Knížky gratulační. 33. Fr. B. Tomsy Malý gratulant aneb věneček, svitý z kvítků lásky a vděčnosti. V Praze 1835, 1854 a 1862.

34. D. Kopeckého a E. Tupého Slova vděčnosti k svátkům narození, jmenin a nového roku. V Praze 1836.

35. V. A. Pohana Květný věneček aneb zásoba přání, promluv ke zkouškám a písní dítkám školním. V Praze 1838 a 1843.

36. Jos. Bačkory Malý gratulant či sbírka přání. V Praze 1845, 1850 a 1853.

37. Bedř. Pešky Gratulant čili sbírka přání pro mládež. V Praze 1850, 1854 a 1863.

38. Fr. Hory *a*) Gratulant. V Praze 1862; *b*) Téhož Album či sbírka nápisů do knihy pamětní. V Praze 1859.

39. V. A. Crhy Blahořečenky či gratulant pro mládež. V Praze 1865.

e) *Povídky a bájky mládeže.*

1. K. M. Krameriusa *a*) Zrcadlo šlechetnosti. V Praze 1805 a 1817. *b*) Téhož Veselí a smutní příběhové nezkušených dítek. V Praze 1806

2. P. Müllera *a*) Výstrahy pro nezkušenou mládež. Přel. J. Rulík. V Praze 1802, 1810 a 1820. *b*) Téhož Pohnútka k následování dobrých dítek. Přel. týž. V Praze 1804 a 1810.

3. J. S. Kampe *a*) Robinson mladší. Přeložil V. M. Kramerius. V Praze 1808 a 1838. *b*) Téhož Vynalezení Ameriky. 3 díly. Přeložil J. Geguš. V B. Bystřici 1825 a 1841.

4. V. Nejedlého Ladislav a dítky jeho. V Praze 1807 a 1837.

5. J. Jaisa Krásné povídky. Přel. J. Javornický. V Praze 1812.

6. A. Kotzebue *a*) Příběhové pro syny a dcery. Přel. A. Suchánek. V Hradci Král. 1818 a 1824. *b*) Téhož Příběhové pro dívky. Přel. M. D. Rettigová. V Hradci. Král. 1828.

7. J. Chmely Bájky pro dítky. 2 díly. V Praze 1818 a v Hradci Králové 1821.

8. M. Sichry *a*) Rozmlouvání a povídky pro vysvětlení mravných přísloví českých. V Praze 1822. *b*) Téhož Mravné a krátké propovídky. V Hradci Králové 1824.

9. Marie Antonie *a*) Serafka. Dárek dcerám. V Praze 1826. *b*) Myrtový věneček. V Hradci Král. 1828. *c*) Keř rozmarínový. V Praze 1830.

10. A. Švihlíka Původní mravné povídky *a*) Albina, *b*) Edmund a Bělinka, *c*) Helena z Jíloví, *d*) Jan Bohumysl, *e*) Nalezenec, *f*) Blahoslav a Valburga a j. V Praze 1825—44.

11. M. D. Rettigové Chudobičky, dárek milé mládeži. V Praze 1829 a 1849.

12. Amalie Schoppové *a*) Vystěhovalci do Brasilie. Přeložil Fr. B. Tomsa. V Hradci Král. 1829. *b*) Jindřich a Marie. Přel. týž. V Praze 1835. *c*) Šlechetná pomsta. Přel. A. P. Kubišta. V Praze 1832.

13. Fr. Svobody Dvě stě mravních povídek ku prospěchu mládeže vlastenské. V Praze 1831 a 1852.

14. Krištofa Schmida veškeré spisy pro mládež. Přeložilo asi 15 spisovatelů od r. 1818—57; po druhé je přeložil J. Pečírka. V Praze 1858—67.

15. Věnec vypravováním příběhů uvitý. Ohlas k povídkám Schmidovým. Přel. J. Nováček. 4 díly. V Jindřichově Hradci 1836.

16. Gustava Nieritze Spisy pro mládež. Přel. Fr. Tomsa; některé též J. Malý, J. Pečírka, J. Devítský a V. Žák. V Praze 1843—60.

17. Fr. Tomsy Kratochvilník pro dospělou mládež. 2 sv. V Praze 1844.

18. V. Štulce Padesáte bájek pro ditky. V Praze 1844, 1852 a 1862.

19. Fr. Soave Povídky pro mládež dospělejší. Z vlašt. přel. K. Štefan. 2 sv. V Praze 1845 a 1846.

20. Štěp. Bačkory *a*) Báchorky pro dítky. V Praze 1850. *b*) Téhož Zahrada Budečská. 8 sv. V Praze 1853—60.

21. J. Weisse Divadla pro děti. Přeložili rozliční spisovatelé. V Jindřichově Hradci 1852—64.

22. J. Ehrenbergra *a*) Tataři na Moravě aneb Bůh svých neopustí. V Praze 1846 a 1863. *b*) Ostruha krále Jana. Tamtéž 1845. *c*) Kaplička pod Lipkami. Tamtéž 1863. *d*) Dar Arnošta z Pardubic. V Hradci Králové 1865.

23. Zábavy pro mládež. Sbírka povídek původních a přeložených. 40 sv. V Praze 1854—68.

24. Fr. C. Kampelíka Pohádky, bájky a deklamovánky pro dítky. 6 sv. V Hradci Králové 1859—60.

25. Sofie Podlipské Povídky a bájky pro dítky. V Praze 1865.

26. V. Hlínky Sirotci. Obrázek ze života. V Hradci Král. 1865.

27. Kar. Světlé. Škola mé štěstí. V Hradci Král. 1867.

f) *Časopisy vychovatelské.*

1. Přítel mládeže čili zásoba spisů ku prospěchu a potěšení učitelů a vychovatelů. V Praze 1823—1846. Redaktor J. L. Ziegler, a od r. 1835 A. Stranský.

2. Věrný raditel rodičů, dítek, pěstounů a vychovatelů. Vyd. J. L. Ziegler. 2 díly. V Hradci Králové 1824.

3. Posel z Budče. Časopis, vydávaný učitelům, vychovatelům a přátelům mládeže. V Praze 1849—51. Redakt. J. Franta Šumavský, po něm J. Řehák a Fr. Tesař.

4. Včelka. List zábavný a poučný pro mládež. Vyd. J. Sluníčko. V Jihlavě 1850—56.

5. Škola. Časopis pedagogický. V Praze 1852—54. Red. J. Havelec.

6. Zlaté klasy. Časopis s obrázky ku vzdělání mládeže dospělejší. V Praze 1854—56. Red. Fr. Rozum, po něm V. Houška a Jos. Kolář.

7. Škola a život. Časopis učitelský s přílohou „Štěpnice“ pro mládež. V Praze 1855—68. Redakt. do r. 1862 Fr. Řezáč, od r. 1863 Fr. Řezáč a V. J. Kratochvíl, a od r. 1867 J. Šťastný.

8. Školník. Časopis katolického učitelstva. V Hradci Králové 1861—68. Red. J. Šrůtek.

9. Pěstoun moravský. Časopis vychovatelský. V Litomyšli 1862 a v Brně 1863—65. Red. A. Viták, pak Fr. Urbánek.

10. Škola národní. Týdenník vychovatelský. V Praze 1863—68. Red. Fr. Řezáč (1863), V. Hurt (1864-66) a Št. Bačkora a V. Kredba (1867—68).

11. Škola mateřská. Časopis vychovatelský. V Brně 1864—65. Red. Fr. Urbánek.

12. Listy učitelské. V Brně 1866—68. Redaktor týž.

13. Komenský. Časopis mládeže s obrázky. V Praze 1865. Red. K. R. Urlich.

14. Zora. Almanach pro učitele a pěstouny. Vyd. V. Žirovnický. V Olomouci 1860 a 1861.

15. Almanach učitelský. Vyd. A. Viták. V Brně 1863.

16. Věstník. Almanach učitelstva diécese Kralohradecké. Vyd. J. Marek. V Hradci Králové 1864—68.

8) Hospodářství.

a) Hospodářství domácí.

1. M. D. Rettigové Mladá hospodyňka v domácnosti. V Praze 1840.

2. Frant. Hansgirgové Hospodyně našeho věku. Krátké naučení, jak se má vésti městské a venkovské hospodářství. V Praze 1863.

3. Fr. Špatného *a*) Holubářství. V Praze 1862. *b*) Téhož Hedbávnictví. V Praze 1863.

4. J. Pátka Učební kniha o hedbávnictví. V Brně 1860.

5. Fr. Březiny Praktické pojednání o hedbávnictví. V Praze 1868.

6. Hedbávnické noviny V Praze 1865—66. Redaktor J. Kovář.

7. V. Pacovského Kniha kuchařská. V Praze 1811, v Hradci Králové 1840.

8. M. D. Rettigové Domácí kuchařka. V Hradci Králové 1826, po deváté v Praze 1864.

9. M. Šírové Kuchařka domácí i panská pro děvy vlastenské. V Jičíně 1848.

10. Frant. Hansgirgové Nová česká kuchařka. V Praze 1863.

11. Karol. Vávrové Pražská kuchařka. V Praze 1866.

b) Hospodářství polní.

1. Jiř. Fandli'ho Pilni domajši a polni hospodár. V Trnavě 1792.

2. B. Schnee Hospodář rozumný aneb učení o rolnictví a chování dobytka. Přel. N. Vaněk. V Praze 1822.

3. Jos. Blahy Naučení mladým hospodářům. V Praze 1829.

4. J. Fr. Kouble Hospodářská kniha. V Praze 1833.

5. Václav Novák aneb sedlák, jak by měl býti. Z něm. přeložil J. Pečírka. Ve Znojmě 1847.

6. Ferd. Stamma Umění hospodářské ve všech odvětvích orby a chování dobytka. Z něm. přel. V Praze 1853.

7. F. S. Kodyma *a*) Hospodářský klíč. V Praze 1854 a 1858. *b*) Téhož Hospodářská kniha. V Praze 1862.

8. Rolník nového věku. Vydával Jan a Karel Lambl. 18 svazků. V Praze 1860—65. Obsahuje naučení o chmelařství, zvelebování luk, o kamení a zeminách rolních, o chovu dobytka, koní a drůbeže, o hledění jetele a cukrovky, o setbě a sklízení a j.

9. Fr. Horského *a*) Rolnická kázaní polní. V Praze 1861—64. *b*) Téhož Střídavé hospodářství co prostředek k rozmnožení národního bohatství V Praze 1861.

10. A. E. Komersa Pokrok v rolnictví. Výročník pro vlastenské hospodáře. 2 sv. V Praze 1861 a 1865.

11. Fr. Ronovského kniha hospodářská V Brně 1863.

12. V. Lhoty Budíček. Věrný hlasatel užitečných vědomostí a vynálezů hospodářských. V Praze 1863.

13. A. D. Schmida Nauka o veškerém hospodářství. V Praze 1866

14. J. Lambla Letopisy rolníka nového věku. V Praze 1868.

15. Zlatá domácí kniha. Věrný rádce hospodářský. V Praze 1868.

16. Fr. Václavíka Naučení o rýhování čili o kladení trativodů trubkových. V Praze 1863.

17. Fr. Doubravy Návod k pravidelnému pěstování lnu. V Táboře 1867.

18. Naučení lidu sedlskému o nemocech dobytka. V Brně 1793.

19. Ant. Jungmanna *a*) Navedení o koních. V Praze 1818. *b*) Téhož O sedmeru dobytka domácího, jeho chování a nemocech. V Praze 1826.

20. Jana Böhma Nauka o kopytoznalství a kování. V Praze 1867.

21. A. D. Schmida Chov ovcí a vlnoznalství. V Praze 1863.

22. A. Hartingra Obrazy hospodářské. 16 čísel. Přeložil F. S. Kodym. Ve Vídni 1867.

Časopisy. 23. Ponaučné i zábavné listy pro polní hospodáře a řemeslníky. Vyd. od hosp. společnosti české. Překl. J. N. Štěpánek a J. Veselý. V Praze 1838—1846.

24. Hospodářské noviny. Vyd. od. hosp. společnosti české. V Praze 1849—68. Red. do r. 1862 F. S. Kodym, potom J. Kučera a nyní K. Procházka.

25. Týdenník o polním, lesním a domácím hospodářství. V Praze 1850—53. Red. Fr. Schopf, pak F. S. Kodym.

26. Pokrok hospodářský. Týdenník illustrovaný. V Praze 1861—64. Red. J. Kučera.

27. Časopis hospodářský pro lid moravsko-slezský. Vyd. Fr. Diebl. V Brně 1842 a 1843.

28. Besídka hospodářská. Příloha k Moravským novinám. V Brně 1861—65. Red. M. F. Klácel.

29. Rolník. Časopis hospodářský. Vyd. od hospodářské společnsoti moravské. V Brně 1864—68. Red. F. Mathon.

30. Hospodář moravský. Časopis hospodářský filiálního spolku Olomouckého. V Olomouci 1863—68. Red. J. R. Demel.

31. Zprávy filiálních spolků hospodářských *a)* Jihlavského, *b)* Znojemského a *c)* Novojičínského. 1866—68.

c) Štěpařství a zahradnictví.

1. V. Skřivánka Naučení o štěpařství. V Praze 1798.
2. Zpráva o sázení a obdělávání stromů. V Prešpurku 1817.
3. Jak. Bambergra O štěpování stromů. Knížka, vyd. ku prospěchu mládeže od jednoty sadařské. V Praze 1835.
4. Jos. Matušky *a)* Spůsob vychování a šlechtění stromů ovocných. V Budíně 1845. *b)* Téhož Naučení o sázení stromů morušových. V Budíně 1845.
5. Fr. Pixy Klíč štěpařský čili navedení ku štěpování ovocných stromů. V Praze 1848.
6. J. Filcíka Zahradníček čili návod ku štěpařství a včelařství. V Hradci Králové 1849.
7. J. Liebl a Krátké navedení k hledění štěpného stromoví. Přel. F. S Kodym. V Praze 1855.
8. J. Krbce Malý zelinář. V Praze 1841.
9. J. Lichta Zkušený zahradník. V Praze 1863.
10. J. Šafránka Zelinářství. V Praze 1866.
11. Jana Šamala Venkovský zahradník. V M. Boleslavi 1867.

d) Včelařství.

1. J. A. Janiše Nová včelní kniha pro lid venkovský. V Praze 1790.
2. V. Pomocníka Moudrý včelař. V Praze 1811.
3. J. Čaplovič̈e z Hontu Zpráva včelařská o opatrování včel ve dvojitých úlech. Z něm. přel. Ve Vídni 1817.
4. J. Šterna Krátké naučení o včelařství. Přeložil A. V. Šembera. V Brně 1840.
5. Vítek včelař a spolu úlař. Dle J. Oettla přel. J. A. Dunder. V Praze 1843.
6. Fr. J. Kučery Poučení o včelařství. V Brně 1854.
7. J. Ch. Dzierzona Kniha včelařská. Vzdělal Fr. S. Kodym. V Praze 1857 a 1863.
8. Juliana Luběnického Včelaření v úlech Dzierzonových. Přeložil F. S. Kodym. V Praze 1858 a 1863.
9. Tom. Šimbery Návod k rozumnému včelaření. V Brně 1861.
10. J. Kohlrusa Krátká rukověť moudrého včelaření. V Praze 1861.
11. Včelař. Časopis věnovaný včelařství. V Praze 1867—68. Red. Jos. Mikuláš.

e) *Lesnictví.*

1. V. Lenharta Naučení, jak se mají s prospěchem osívati lesy a o povinnostech mysliveckých. V Praze 1793.

2. Fr. Duška První základy umění polesného. V Praze 1800.

3. Vil. Havelky Umění lesní, sepsáno dle J. L. Hartiga. 3 díly 1823. Po druhé vydal je J. Nussbaumer. V Praze 1849.

4. J. Dom. Kašpara Lesní úředník aneb polesný a revírník v lesním a horním hospodářství. V Brně 1843.

5. Fr. Špatného Zábavy myslivecké. V Praze 1861.

6. K. Schindlera Veškeré nauky lesnické. V Praze 1865—66.

7. Zákon lesní, vyd. 3. pros. 1852 a zákony o honbě. Dle E. Syrůčka vyložil J. Květon. V Rumburce 1854.

8. Kalendář lesní a lovčí, vydávaný od lesnického spolku. V Praze r. 1867 a 1868. Pořadatel L. Schmiedl.

T) Průmysl a obchod.

a) *Řemesla a živnosti průmyslní.*

1. J. M. Poppe Prostonárodní naučení o řemeslech a umělostech čili technologie všeobecná. Vzdělal J. S. Presl. 3 díly. V Praze 1836.

2. Časopis technologický. Red. J. S. Presl. 6 sv. V Praze 1837—39.

3. K. Amerlinga *a)* Promyslový posel. 9 sv. V Praze 1840—46. *b)* Téhož Nedělní listy pro řemeslníky. V Praze 1847.

4. Ant. Majera *a)* Nauky technické. 2 sv. V Praze 1855 a 1857. *b)* Téhož tabulky technické. 2 sv. V Praze 1861—64. *c)* Téhož Řemeslník český. V Praze 1863.

5. Ferd. Kuberta *a)* Praktické zápisky pro řemeslníky a hospodáře. V Praze 1863—65. *b)* Téhož Tabulky chemické pro lékárníky, fabrikanty a j. V Praze 1862.

6. Průmyslová škola. Vydávána od učitelstva průmyslné školy Pražské. 11 sv. V Praze 1858—62. Obsahuje: J. Krejčího Přírodopis kovů, J. Staňka Chemii obecnou, Fr. Šandy Měřictví a rejsování, J. Baldy Počtáře a Základy technologie, P. Mužáka Návod ku kreslení, A. Schwarzera Počátky mechániky a E. Grégra Rozpravu o zvířatech a látkách zvířecích.

7. Průmyslník. Časopis obrázkový pro průmysl řemeslnický. Red. K. Procházka. V Praze 1864.

8. J. P. Jöndla Poučení o stavitelství pozemním. Přel. J. N. Štěpánek. V Praze 1840. Po druhé vydali je J. Niklas a František Šanda. V Praze 1862.

9. A. Wacha Užitečný rádce stavitelský. Přel. L. Kavka. V Praze 1864.

10. J. Niklasa a Fr. Šandy Slohy stavitelské. V Praze 1865.

11. Veleslavín. Časopis pro umění knihtlačitelské, litografické a xylografické. Redaktor J. Mikuláš. V Praze 1864—66.

12. Jos. Daňka Popis pivovarectví na spodní kvasnice. V Praze 1852.

13. Fr. Šebora Cukrovarnictví ku potřebě začátečníkům. V Praze 1865.

14. A. Spirka Barvy anilinové a jich dobývání i užívání technické a průmyslové. V Praze 1867.

15. Lada. Časopis beletristický a modní. Redakt. Ant. Melišová. V Praze 1861—64.

16. Zlaté dno. Modní noviny krejčích. Red. V. Čihař. V Praze 1862—66.

17. Modní příloha ku Květům. V Praze 1867—68.

18. Dělník. Časopis dělnický. Red. V. Petr. V Praze 1868.

b) Kupectví.

1. Ant. Skřivana *a)* Nauka o slohu kupeckých listů. V Praze 1850 *b)* Téhož Český obchodník. V Praze 1851. *c)* Téhož Směnkářství pro obchodníky. V Praze 1851. *d)* Téhož Rozprava o státních papírech. V. Brně 1857. *e)* Téhož Peníze, míry a váhy nejdůležitějších zemí u porovnání s rakouskými. V Praze 1858. *f)* Téhož Biblioteka kupecká, obsahující nauku o kupeckém slohu a o kupeckém účetnictví. 2 díly. V Praze 1862—66.

2. J. Veleka Praktický návod k vedení knih. V Praze 1862.

3. Ant. Mezníka Nauka o směnkách pro školy průmyslní a reální. V Praze 1863.

4. Pražský Lloyd. Orgán obchodnického spolku Merkura. Red. F. Mošner. V Praze 1867—68.

c) Národní ekonomie.

1. Jos. Droze Politické hospodářství. Přeložil Frant. Lad. Rieger. V Praze 1853.

2. Fr. L. Riegra *a)* O pracech nehmotných. V Praze 1850. *b)* Téhož Promysl a jak působí promysl ku blahobytu a svobodě lidu pracujícího. V Litomyšli 1860.

3. Fr. L. Chleboráda Soustava národního hospodářství politického. V Praze 1868.

U) Spisy pro poučení lidu.

a) Spisy poučné vůbec.

1. J. Beckera Kniha bídy a pomoci. Přeložil František Tomsa. V Praze 1791.

2. Poklad národu aneb prospěšná naučení pro lid. Přel. Št. Leška. V Praze 1796.

3. V. M. Krameriusa Večerní shromáždění obce Dobrovické. V Praze 1801.

4. K. Salcmanna *a)* Dobrá rada v potřebě. Přel. V. M. Kramerius. V Praze 1803. *b)* Téhož Arnošt Zabranský (Haberfeld), kterak ze sedláka svobodným pánem učiněn. Přel. A. Suchánek. V Praze 1815.

5. F. Neděle Václav a Dorota. Obraz pro obecný lid. V Brně 1812.

6. V. R. Krameriusa Kniha zlatá. 2 díly. V Praze 1817.

7. J. Huberta Isidor, sedlák Lhotský. Přel. J. Mejstřík. V Praze 1821. Po druhé přel. Fr. Sláma. V Praze 1845

8. J. Javornického *a)* Duchové a strašidla. V Praze 1824. *b)* Téhož Lucián, syn Fortunátův a obec Skalenská aneb kniha o pověrách. 3 díly. V Praze 1827. *c)* Téhož Česká biblioteka. Čtenářům všelikého věku a stavu. 7 sv. V Praze 1830—43.

9. J. Zschokke *a)* Zlatodol aneb zpustlá vesnice, farářem, učitelem a jeho manželkou obnovená. Přel. Fr. Svoboda. V Praze 1830 a 1857. *b)* Téhož Mistr Jordán. Přel. Jar. Pospíšil. V Praze 1847. *c)* Téhož Kořaleční mor čili ponaučení o škodlivosti (pití) kořalky. V Praze 1838, 1840 a 1846.

10. Jiří Volný aneb příklad, jak mnoho dobrého rozumný člověk v obci může spůsobiti. Dle V. Schwippla přeložil N. Vaněk. V Praze 1835, 1837 a 1840.

11. Franklinova Pokladnice aneb kterak člověk rozumem a přičinlivostí zbohatnouti může. Přel. Fr. C. Kampelík. V B. Bystřici 1838.

12. J. K. Tyla a J. V. Houšky Posel Pražský. Sbírka čtení užitečného. 4 díly. V Praze 1846—52.

13. Jer. Gotthelfa Vojta, chudý čeledín. Čtení pro lid. Přel. J. K. Tyl a J. V. Rozum. V Praze 1848 a 1850.

14. M. Sichry Veleslavín. Kniha mravoučná a hospodářská. V Praze 1847.

15. Vojtěcha Běláka (Fr. Šimáčka) Posel z Prahy. Spis poučný a zábavný. 4 díly. V Praze 1857–60.

16. V. Štulce Besedy katolické. Sbírka spisů zábavných a vzdělavatelných. 2 sv. V Praze 1860.

17. J. Ehrenbergra Čermákova rodina. V Praze 1867.

b) Kalendáře.

1. V. M. Krameriusa Kalendář tolerancí. V Praze 1787—98.

2. Kalendář hospodářský. Vydáván od vlastenské hospodářské společnosti české. V Praze 1795—1868.

3. Minucí hospodářská. Vydávána od též společnosti. V Praze 1795—1868.

4. J. Hýbla Nový posel toleranční. V Praze 1817—19.

5. Všeobecný kalendář domácí a hospodářský. V Praze 1831—47. Pořadatelé Fr. Tomsa, od r. 1844 V. Filípek.

6. Kalendář-Litoměřický. V Litoměřicích 1832—68.

7. Kalendář Pražský (později Svatováclavský). V Praze 1832—64.

8. Nový kalendář Pražský. V Praze 1848—68. Redaktor J. Šesták, potom J. Malý.

9. Kalendář vlastenský. V Praze 1852—68. Redaktor do r. 1863 V. Filípek, pak Fr. Göbl.

10. Poutník z Prahy. Kalendář kat. V Praze 1852 64. Red. V. Štulc.

11. Školník. Kalendář učitelstva diécese Kralohradecké. V Hradci Králové 1852—68. Red. Jos. Šrůtek.

12. Pokladnice českomoravská. V Praze 1856—65. Red. V. Vávra.

13. Sborník. Kalendář učitelský, vydáv. od redakce Školy a Života. V Praze 1857—65.

14. Prorok. Prostonárodní kalendář a pokladnice zábavy. V Praze 1857—64. Redakt. Jos. Šrámek, pak J. R. Vilímek a J. Pečírka.

15. Kalendář velký národní. V Praze 1858—68. Red. J. Pečírka.

16. Kalendář humoristický. V Praze 1859—61. Vyd. J. R. Vilímek.

17. Kalendář Jednoty Svatovítské. V Praze 1861—68.

18. Posel z Prahy. Kalendář zábavný a poučný. V Praze 1862—68. Redaktor prvé K. Sabina, nyní V. Zelený.

19. Kalendář a hospodářské zápisky rolníka nového věku. V Praze 1862—68. Vyd J. Lambl.

20. Kalendář koruny České. Red. V. Vávra. V Praze 1867—68.

21. Kalendář lesní a lovčí. Pořadatel L. Schmiedl. V Praze 1867—68.

22. Kalendář učitelský. V Praze 1868.

23. Kalendář hospodářský, vyd. od mor. sl. hospodářské společnosti. V Brně asi od r. 1820—1868.

24. Posel Moravský (prvé Posel z Moravy). V Brně 1837—68. Red. až do r. 1848 A. V. Šembera, potom Chr. Cigánek a nyní Fr. Vymazal.

25. Rozumný rolník. V Brně 1837—44.

26. Domácí přítel mor.-slezský. V Brně 1845—68. Pořadatelé M. Mikšíček, L. Hansmann a V Foustka.

27. Koleda. Kalendář vydáv. od Moravské jednoty národní. V Brně 1851—58.

28. Moravan. Kalendář, vyd. od Dědictví sv. Cyrilla a Methoda. V Brně 1852—68. Redaktoři B. M. Kulda, potom I. Wurm a nyní J. Vojtěch.

29. Kalendář moravsko-slézský. V Olomouci 1865—68.

30. Kalendář slovenský. Vydával Jiří Palkovič. V Prešpurku 1803—1847.

31. Slovenský pozorník. Vyd. Kašp. Fejerpataky. V Lipt. sv. Mikuláši 1835—1847.

32. Časník. Národní kalendář československý. Vyd. D. Lichard. Ve Vídni 1856—58.

33. Pokrok. Kalendář Čechoslovanů v soustátí Americkém. V Racině 1865—68.

V) Spisy sebrané.

1. Jos. Jungmanna Spisy sebrané veršem i prosou. V Praze 1841. Obsahují básně, články literární, Chateaubriandovu Atalu, Goethova Hermana a Dorotu a j.

2. Jana Hollého Spisy. 4 díly. V Budíně 1841—42. Zdržují v sobě básně z lat. přeložené, básně epické, elegie, idylly a rozpravu o mythologii slovenské a prosodii.

3. J. Jindř. Marka (Jana z Hvězdy) Spisy. V Praze 1843—47. Obsahují balády, romance, pověsti, písně, povídky větší a drobné.

4. Fr. L. Čelakovského Spisů básnických knihy šestery. V Praze 1847. Zavírají v sobě: Růži stolistou, Ohlas písní ruských, Ohlas písní českých, Smíšené básně, Epigramy a Anthologii.

5. Jos. K. Tyla Spisy sebrané. 18 dílů. V Praze 1844—59. Obsahují povídky, novely, obrazy, příběhy, báchorky a deklamovánky.

6. V. K. Kliepery Spisy. 8 dílů. V Praze 1847—48; téhož 9 dílů dramat a 2 díly povídek, v Praze 1862—63. (Část 4. spisů výtečných básníků).

7. P. Chocholouška Spisy sebrané. 7 sv. V Praze 1854 a 1866—68.

8. Jana P. Koubka Sebrané spisy. 4 díly. V Praze 1857—59.

9. Jana Kollára Spisy. 4 díly. V Praze 1861—63. Obsahují Slávy Dceru s výkladem, dva cestopisy vlašské a život spisovatelův.

10. P. J. Šafaříka Spisy sebrané. 4 díly. V Praze 1861—66. Zavírají v sobě Starožitnosti slovanské a Rozpravu z oboru věd slovanských.

11. Fr. J. Rubeše Spisy. 2 díly. V Praze 1860—61. (Část 1. spisů výtečných básníků). Obsahují deklamovánky, písně a jiné básně, povídky a pověsti.

12. J. Jar. Langera Spisy. 2 díly. V Praze 1863. (Část 2. spisů výtečných básníků). Obsahují básně, selanky, satyrické práce a vypsání obyčejů národních.

13. Karla H. Machy Spisy. 2 díly. V Praze 1861. (Část 3. spisů výtečných básníků). Zavírají v sobě báseň Máj, povídky a novely atd.

14. M. Z. Poláka Spisy. 2 díly. V Praze 1862. (Část 5. spisů výtečných básníků). Zdržují v sobě básně drobné, Vznešenost přírody a Cestu do Vlach.

15. Boženy Němcové Spisy sebrané. 8 dílů. V Litomyšli a v Praze 1862—63. Obsahují Babičku, báchorky české a slovenské a obrazy národopisné.

16. Vítězslava Hálka Spisy. 2 díly. V Praze 1862. Obsahují básně a povídky.

17. Biblioteka staročeská. Vydávána od Matice České. 4 díly. V Praze 1841—55. Obsahuje *a)* Vikt. Kornelia ze Všehrd Knihy devatery o právích země České; *b)* V. Březana Život Viléma z Rožmberka; *c)* J. Amosa Komenského Didaktiku a *d)* Kr. Haranta z Polžic Cestu do sv. země.

18. Biblioteka novočeská. Vydávána od Matice České. 17 dílů. V Praze 1841—1853. Obsahuje Josefa Jungmanna *a)* Sebrané spisy: *b)* Slovesnost a *c)* Miltonův ztracený ráj; *d)* A. Marka Logiku a metafysiku; J. S. Presla *e)* Rostlinopis a *f)* Počátky rostlinosloví; Fr. L. Čelakovského *g)* Spisy básnické, *h)* Mudrosloví a *i)* Čtení o mluvnici slovanské; J. F. Smetany *k)* Fysiku a *l)* Dějepis obecný; *m)* V. Tomka Děje university Pražské; J. Tomíčka *n)* Děje prvního člověčenstva a *o)* Děje anglické: *p)* I. J. Hanuše Rozbor filosofie Tůmy ze Štítného; *q)* L. Štura Rozpravu o národních písních slovanských a *r)* F. Pixy Klíč štěpařský.

19. Malá encyklopedie nauk. Vyd. od Matice České. 11 dílů. V Praze 1842—1853. Zavírá v sobě: V. Tomka *a)* Dějepis obecný, *b)* Děje země České a *c)* Děje mocnářství Rakouského; *d)* V. Staňka Přírodopis; *e)* F. Hyny Dušesloví; *f)* M. F. Klácela Dobrovědu; *g)* K. V. Zapa Zeměpis obecný; F. S. Kodyma *h)* Naučení o živlech a *i)* Zdravovědu; *k)* D. Slobody Rostlinictví a *l)* J. Opice Rostliny Květeny české.

20. Biblioteka staročeská, vyd. od J. V. Rozuma. 7 dílů. V Praze 1853—56. Zdržuje v sobě *a)* Dionysia Katona mravná naučení, Isokratovu řeč o povinnostech, Ciceronovy Kusy podivení hodné a rozpravu o přátelství a j., *b)* D. Adama z Veleslavína práce původní a *c)* některé přeložené; *d)* Vratislava z Mitrovic Příhody na cestě do Konstantinopole; *e)* a *f)* Xenofonovu Cyropaedii a *g)* Přídavek k ní.

21. Biblioteka historická. Staré paměti dějin českých ve 4 oddělení. V Praze 1865—68. Obsahuje *a)* Dekréty Jednoty bratrské; *b)* Historii Českou Pavla Skály ze Zhoře; *c)* Paměti hraběte Slavaty a *d)* Jednání konsistoře katolické i utrakvistické.

22. Biblioteka klasiků řeckých a římských. Vydávána redakcí J. Kvíčaly a j. V Praze 1863—68. Zdržuje v sobě Dějiny Herodotovy, přel. od J. Kvíčaly, Platonovu Obranu Sokrata, přel. od Fr. Sasky, Platonův Gorgias, přel. od J. Kosiny, Platonův Faidon, přel. od J. Desoldy, Platonovy životopisy Thesea a Romula, přel. od A. Vaníčka, Demosthenovy řeči, přel. od Ed. Novotného, Salustovo spiknutí Katilinovo od J. Kvíčaly, Dějiny Tacitovy, přel. od F. Kotta, části Livia od Pechánka a Sofoklovu Elektru, přel. od J. Nydrle.

23. Biblioteka poučná. Vyd. od Dědictví sv. Cyrilla a Methuda. 7 dílů. V Brně 1853—67. Obsahuje *a)* T. Procházky Putování Krista Pána po sv. zemi; *b)* Fr. Škorpíka Misie Tichomorské; *c)* Jos. Flavia o válce židovské Přel. Fr. Sušil. *d)* K. Wisemanna Fabiolu. Přel. V. Novotný; *e)* J. Bílého Dějepis církve katolické a *f)* Fr. Ronovského Knihu hospodářskou.

28. Škola dívčí. Výbor vědomostí dívkám nejpotřebnějších. Vydává učitelstvo vyšší dívčí školy Písecké. 12 sv. V Praze 1860—67. Obsahuje *a)* K. Ningra Historii literatury české; J. Pažouta *b)* Nauku o člověku; *c)* Fysiku a *d)* Povahu živočichů; *e)* J. Ctibora Liturgiku; *f)* A. Heyduka Nástin bájesloví; *g)* V. Lešetického Nauku o slohu;

h) Fr. Tonnera Chemii a technologii; *i)* J. Soukupa Počty v příkladech a *k)* K. Madiery Čítací knihu německou.

29 Biblioteka divadelní. Vydávána od Jar. Pospíšila. V Praze 1852—68 Obsahuje 82 svazků her divadelních, přeložených i některých původních.

30. Ochotník divadelní. Repertorium pro milovníky soukromých divadel. Vydává J. Mikuláš. 28 sv. V Praze 1864—68.

31 Národní biblioteka. Výbor prací čelnějších spisovatelů československých. V Praze 1868. První 3 sešity obsahují práce Fr. L. Čelakovského, J. Jungmanna a K. Chmelenského.

Spisy české na jiné jazyky přeložené.

Ježto za nové doby mnoho výtečných spisů v řeči české vyšlo na světlo, obrátili k ní zřetel také učenci cizí, a některé spisy české přeloženy jsou i na cizí jazyky. Původce jazykozpytu porovnavacího, Fr. Bopp, ve své mluvnici řečí indoevropských (r. 1833) nejednou k češtině se táhne, a rovněž Jakub Grimm ve své gramatice (r. 1840) a historii řeči německé (r. 1848), kdež k blízké příbuznosti němčiny s češtinou a vůbec se slovančinou ukazuje. Ondřej Schmeller, obíraje se pilně čtením Kollárovy Slávy Dcery, velmi pochvalný úsudek vynesl jak o ní, tak i o prosodii a dobropísemnosti české vůbec. Dánský pak jazykozpytec Erasim Rask, oblíbiv sobě jednoduchou dobropísemnost českou, znamení diaktritická od mistra Jana Husi v ni uvedená netoliko sám do iberčiny a armenčiny zavedl (r. 1832), ale vesměs orientalistům k poznačování zvuků v řečech východních schválil. Jím vybídnut přijal je F. Bopp do své mluvnice srovnavací (r. 1833), Caspari do gramatiky arabské (r. 1844), Fleischer do gramatiky perské (1847), Lepsius do obecné abecedy linguistické (r. 1855) a Angličan M. Müller do abecedy misionářské (r. 1855). Touž dobou upravili i ostatní Slované písma latinského užívající (až na Poláky) pomocí dotčených znamení ortografii svou, a to Charváté přičiněním L. Gaye r. 1835, Srbové lužičtí přičiněním J. E. Smoléře a P. Jordana r. 1838 a Slovenci přičiněním F. Bleiweissa r. 1845.

S touž pozorností hleděly k češtině také vlády některé. Vláda ruská, vidouc, jak zdárně prospívalo studium filologie slovanské jazykozpytnými pracemi Dobrovského, Jungmanna a Šafaříka, vyslala mladé učence ruské do Čech, aby naučivše se tu řeči české, jakožto profesoři slavistiky na universitách ruských jí vyučovali, což nyní s nemalým užitkem činí J. Srezněvský na universitě Petrohradské, J. Bodanský na univ. Moskevské, J. Petrovský na univ. Kazaňské, P. Lavrovský na Charkovské a Gregorovič na Odesské. Taktéž přednášel po několik

let literaturu českou F. B. Květ, z Čech povolaný, na universitě Varšavské a Fr. L. Čelakovský (od r. 1842—49) i V. Cybulski († 1866) na universitě Vratislavské. I na koleji francouzské v Paříži konaly se od r. 1840 přednášky o literatuře české, nejprvé od A. Mickiewicze a Cypriena Roberta a nyní od Alex. Chodźka; jakož o témž předmětu má čtení E. Thorson, češtiny dobře znalý, na dánské universitě Kodanské.

Spisy české na cizí jazyky převedené, pokud nám vědomo, jsou tyto:

Přeložené spisy starší.

1. Rukopis Zelenohorský (Soud Libušin). Přeložen jest do všech jazyků slovanských až na dolnolužický, od týchž překladatelů, kteří přeložili Kralodvorský Rukopis; též přeložen do němčiny, frančiny, angličiny, švédštiny a latiny.

2. Rukopis Kralodvorský. Básně takto zvané přeložili do ruského admirál Alex. Šiškov (r 1820) a M. Berg (r. 1846), do polského Luc. Siemieński (r. 1836), do hornolužického J. E. Smolěř (r. 1851), do charvátského Ig. Berlić (r. 1852), do srbského Slavko Zlatojević (r. 1852) a Ivan Ternski (r. 1854), do kraňskoslovenského F. Levstik (r. 1856) a do bulharského R. Žinžikov (r. 1863). Na německo vyložili Rukopis Kralodvorský V. A. Svoboda (r. 1819 a 1829), hrabě Jos. M. Thun (r. 1845) a S. Kapper (r. 1859), na vlašsko Fel. Francesconi (r. 1851), na anglicko A. H. Vratislav (r. 1852), na francouzsko Ludvík Leger (r. 1866). Některé části převedeny jsou též do maloruštiny a do dolnolužičtiny, do angličiny (od Jana Bowringa r. 1832), též do dánčiny, švédštiny, čudštiny a řečtiny.

3. Kronika Boleslavská či Dalimilova. Přeložena do němčiny r. 1389 s nápisem: Di tutsch Kronik von Behemlant (rukopis); jiné přeložení tištěno v Pezovych Script. rer. austriac. II.; a opět jiné vydal V. Hanka s titulem: „Dalimil's Kronik von Böhmen," ve Stuttgartě 1859. Některé kapitoly přeložil do frančiny L. Leger (r. 1867).

4. Tkadleček čili rozmlouvání mezi žalobníkem a neštěstím o ztrátě milenky. Přel. v XV. století do němčiny a vydána tiskem s nápisem: „Ackermann von Behem".

5. Smila Flašky z Pardubic Nová rada. Do latiny přeložil ji Jan Doubravský, potomně biskup Olomoucký a vydal ji s titulem „Theriobulia" v Normberce r. 1520; do němčiny ji převedl J. Wenzig s názvem: „Der neue Rath des Herrn Smil von Pardubic." V Lipsku 1855.

6. Tůmy ze Štítného *a)* Knihy učení křesťanského z r. 1376. Z části je vyložil německy J. Wenzig ve spise: „Studien über Ritter Thomas von Štítné". V Lipsku 1856. *b)* Téhož Knihy šestery o obecných věcech křesťanských převedl do latiny V. A. Svoboda (r. 1848), nevyšly však posud tiskem.

7. Mistra Jana Husi *a)* Postilla, přeložena s titulem „Joannes Hus redivivus" do angličiny od A. H. Vratislava, v Londýně 1868.

b) Téhož Listy, psané v Kostnici l. 1414 a 1415, na něm. vyložil F. Mikovec. V Lipsku 1850.

8. Lva z Rožmitálu a z Blatné Putování do západní Evropy vyk. r. 1465—67. Na lat. přeložil je Stan. Pavlovský, biskup Olomoucký v Olomouci r. 1577; na něm. Tetzl z Grafenberka, jehož překlad vydal O. Schmeller ve Stuttgartě r. 1845. Nové přeložení něm. učinil a vydal J. Horký v Brně 1824.

9. Dvě básně, zvané vůbec Májový sen Hynka z Poděbrad asi z r. 1475, přel. z části do něm. Alf. Waldau a vydal ve spise Altböhmische Minnepoesie. V Praze 1861.

10. Zřízení zemské království Českého, vyd. r. 1500. Do latiny převedl Rodrich (Racek) Dúbravský z Dúbravy. V Palackého archivu, díl V. V Praze 1862.

11. Jana z Lobkovic Mravné naučení, dané synu jeho Jaroslavovi r. 1504. Přeloženo do němčiny a vyd. ve Vídni 1830.

12. Bartoše Písaře Kronika Pražská. Přel. na latinsko a vydána s názvem: „Chronica de seditione et tumultu Pragensium a. 1524—30". V Praze 1859.

13. Kancionál bratrský. Přeložil k vyzvání Lutherovu Michal Weiss z Nisy a vydal v Ulmě r. 1535 a v Normberce r. 1544 s titulem: „Ein Gesangbuch der Brüder in Behemen und Merhern". Týž kancionál přeložen též do polštiny a vydán r. 1554, 1569 a 1646.

14. Václava Hájka z Libočan Kronika Česká z r. 1541. Do něm. ji přeložil J. Sandel, kterýž překlad tištěn v Praze 1596, v Normberce r. 1697 a v Lipsku 1718; na latinu ji převedl piarista Viktorin Lewiner a S. Cruce († r. 1730).

15. Pavla z Koldína Práva městská království Českého z r. 1579. Přel. do něm. J. Šturba. Tištěna jsou s titulem: „Stadtrechte von Böhmen" v Praze 1581 a 1720.

16. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic v zajetí tureckém r. 1591. Přel. do němč. a vyd. v Lipsku 1786 s titulem: „Merkwürdige Gesandschaftsreise von Wien nach Konstantinopel." Též do angličiny je přeložil A. H. Vratislav a vydal v Londýně 1854.

17. Chrištofa Haranta z Polžic Putování do Benátek, vyk. r. 1598. Přel. do něm. a vyd. v Normberce r. 1678 s nápisem „Der christliche Ulysses oder weitversuchte Cavalier, fürgestellt in der Bereisung des h. Landes etc.".

18. Jana A. Komenského *a)* Janua linguarum, vyd. r. 1633. Přeložena téměř do všech jazyků evropských a některých asiatských. *b)* Téhož Labyrint světa a ráj srdce, vyd. r. 1631. Přel. do němčiny, v Berlíně 1787. a do uherštiny v Prešpurku 1805. *c)* Téhož Didaktiku přel. do němčiny J. Leutlecher a vydal v Lipsku 1855.

19. Historie o těžkých protivenstvích církve české, vyd. r. 1655. Přel. do něm. a vyd. v Curichu r. 1669 a v Berlíně r. 1764.

Přeložené spisy novější.

a) Mluvnice.

1. P. J. Šafaříka Počátkové mluvnice staročeské. Do něm. přel. P. Jordan a vyd. v Lipsku 1847.

2. V. V. Tomka Mluvnice česká. Do polštiny přelož. J Krżywicki a vydal ve Varšavě r. 1865.

b) Básně.

1. J. Kollára Slávy dcera. Části z ní přel. do něm. J. Wenzig ve spisech „Blüthen neuböhmischer Poesie, v Praze 1833 a „Kränze aus dem böhmischen Dichtergarten." v Lipsku 1856. Některé znělky přel. do angličiny Jan Bowring ve spise „Cheskion Anthology, v Londýně 1832 a A. H. Vratislav ve spise: „Lyra Czechoslovanska". Bohemien Poems ancient and modern, v Londýně 1849.

2. Fr. L. Čelakovského Ohlas písní českých, přel. do polštiny s nápisem „Odgłos pieśni czeskich" od A. Szukiewicze. Ve Vratislavi 1840, a jeho Ohlas písní ruských s titulem: „Wothłos pěsni ruskich od J. E. Smoléře a A. Waŕka do hornolužičiny. V Praze 1846. Některé písně z ohlasu písní ruských přel. do angl. Jan Bowring (r. 1832) a jiné z Ohlasů písní ruských a českých A. H. Vratislaw v Lyře českoslovanské (r. 1849). Do němčiny převedl některé J. Wenzig ve spise: „Blumenlese aus der böhm. Kunst- und Naturpoesie," v Praze 1854. Několik básní z Čelakovského Růže stolisté podali v něm. překladu V. A. Svoboda a T. Král v Klarově Libuši na r. 1845 a 1851.

3. K. S. Schneidra Jan za chrta dán. Přel. do něm. V. A. Svoboda v „Monatschrift des böhm. Museums (1830)" a A. Waldau ve Vídni „Slaviche Blätter (r. 1865)". Do anglič. převedl jej J. Bowring v Cheskien Anthology, v Londýně 1832.

4. V. Hanky Písně. Přel. do němč. A. Waldau a vyd. s titulem: „Wěnceslaw Hanka's Lieder". V Praze 1863.

5. K. Máchy Máj. Přeložil do němčiny S. Kapper v Klarově Libuši na r. 1844 a A. Waldau ve sbírce K. Macha's Ausgewählte Gedichte, v Praze 1862. Též do polštiny přeložen skrze Branislava Maleckého r. 1855.

6. V. Štulce Pomněnky na cestách života. Přel. J. Wenzig a vydal s názvem: „Erinnerungs-Blumen auf dem Wege des Lebens" v Praze 1846.

7. K. J. Erbena pověsť Poklad, přelož. od Ad. Rościszewského do polštiny, a vydána v Praze 1853.

8. V. J. Picka Písně české s nápěvy, vydány jsou též německy v Praze 1863.

9. Jana Nerudy Knihy veršů přeloženy do polského od J. Dzikowského. 1868.

10. Některé básně K. J. Erbena, V. Štulce a B. Jablonského, přel. J. Wenzig a vydal v Řezně 1855 s nápisem: „Rosmarinenkranz". Kalinův Kšaft přel. V. A. Svoboda v Klarově Libuši na r. 1846, několik básní z Vocelova Labyrintu Slávy J. Wenzig v časopise „Slavische Blätter 1865 a některé básně Kamarytovy A. Waldau tamtéž.

11. Výbor z národních písní českých. Do němčiny přeložili některé národní písně J. Wenzig (Slavische Volkslieder, Halle 1830), V. A. Svoboda (České národni písně, v Praze 1845), Ida z Düringsfeldu (Böhmische Rosen, Breslau 1851) a A. Waldau (Böhmische Granaten. Prag 1859). Na francouzsko vyložil jich asi 70 ze Sbírky K. J. Erbena Ludvík Leger a vydal ve spise: „Chants heroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême. Paris 1866.

12. Skladby některých básníků prostonárodních, přel. a v obecnost podal A. Waldau s titulem: „Böhmische Naturdichter," v Praze 1860.

13. V. Klicpery Rohovín čtverrohý přel. od Jana Čěsly do hornolužičiny a tištěn s titulem: „Rohovin štyrirohač" v časopise Maćicy Serbskeje na l. 1862. Téhož veselohry Divotvorný Klobouk, Lhář a jeho rod, Waldek a Dvojčata přeloženy jsou od Fr. Wernera do němčiny; Veselohra na mostě od J. Miraniho též do němčiny (r 1838) a od nejmenovaného spisovatele do kraňské slovenčiny (1867); konečně smutnohra Svatoslav od A. Vignerona do frančiny (v Praze 1844).

14. Fr. Turinského Angelina přeložena do němčiny od K. Macháčka. V Praze 1823.

15. J. Kolára Monika přeložena do polského od J. Kamiňského. Ve Lvově 1851.

c) Pohádky a pověsti.

1. J. Ehrenbergra povídka Ostruha krále Jana přel. od Mik. Cyže do hornolužičiny a vydána v Budišíně 1851.

2. České pohádky, pověsti a báchorky vyložil Němcům některé J. Wenzig ve spise: „Westslavicher Märchenschatz", v Lipsku 1857, a jiné A. Waldau ve spise: „Böhmisches Märchenbuch", v Praze 1859.

3. Bož. Němcové Babička přeložena jest na jazyk kraňskoslovenský od Fr. Cegnara s nápisem: „Babica. Obrazi iz življenje na kmetih". V Celovci 1862.

d) Spisy historické.

1. P. J. Šafaříka Starožitnosti slovanské. Přeložil do ruštiny J. Boďanský. V Moskvě 1838, do polštiny H. N Baňkowski, v Poznani 1842, a do němčiny J. Mosig z Aehrenfeldu. V Lipsku 1844.

2. Fr. Palackého Dějiny národu Českého. Od r. 1403 počínajíc až do r. 1526 přeloženy jsou do němčiny od několika překla-

datelů. V Praze 1850—67. Dílu V. částka 1., obsahující děje za krále Vladislava II., přeložena jest od Eug. Puffke na jazyk polský a vydává se s titulem: „Dzieje Narodu Czeskiego w Czechach i na Morawie“, ve Vratislavi 1868.

3. V. V. Tomka *a)* Děje císařství Rakouského. Přeložil do něm. J. Krause. V Praze 1852. a do charvátského Matěj Mesić. Ve Vídni 1855. *b)* Téhož Dějepis města Prahy, vydaný r. 1855 a *c)* Děje království Českého, vydané r. 1864, přeložil sám spisovatel.

4. Herm. Jirečka Právo slovanské v Čechách a na Moravě. Vzdělal spisovatel německy s názvem: „Das Recht in Böhmen und Mähren“. V Praze 1866.

e) Spisy geografické a ethnografické.

1. P. J. Šafaříka Národopis slovanský, v Praze 1842, přel. do polštiny od Dalmana, ve Vratislavi 1843, a do ruštiny od J. Bodanského, v Moskvě 1843.

2. Jos. Jirečka Obrazy z rakouských zemí, národů a dějin, v Praze 1853, přel. do charvátského Ad. Weber, ve Vídni 1857

3. K. V. Zapa *a)* Zeměpis mocnářství Rakouského, v Praze 1852, přel. od spisovatele do němčiny, v Praze 1853 *b)* Téhož Zeměpis pro 3. třídu škol reálních, v Praze 1853, přel. do němčiny, v Praze 1853, do vlaštiny, ve Vídni 1855, a do uherštiny, ve Vídni 1856. *c)* Téhož Průvodce po Praze, v Praze 1848 přel. do němčiny od L. z Rittersberku, v Praze 1848. *d)* Téhož Historické a umělecké památky Pražské, v Praze 1864, přel. do němčiny a do frančiny, v Praze téhož roku.

4. Fr. L. Riegra Čechy, země a národ. V Praze 1863, přel. do němčiny s titulem: „Böhmen Land und Volk.“ V Praze téhož roku.

5. Jos. Erbena Krajina a Korutany, v Praze 1864, vyložil na slovenčinu Fr. Rabec a vydal s nápisem: „Vojvodstvo Krajnsko a Koroško“. V Lublaně 1866.

f) Spisy přírodovědecké.

1. Jos. Pečírky Nerostopis pro školy střední. v Praze 1853, přel. od Basila Voljana na rusinsko (ve Vídni) a od Vinc. Pacela na charvátsko (též ve Vídni).

2. F. Smetany Počátky fysiky pro nižší gymnásia, v Praze 1852, přel. od Josefa Turbara na charvátsko. (Ve Vídni).

3. Ant. Majera Fysika pro nižší gymnásia a školy reální, v Praze 1862, přel. od Ivana Peksidera na charvátsko a vydána v Záhřebě 1868.

g) *Spisy politické.*

1. A. V. Šembery O rovnosti jazyka českého a německého na Moravě. V Brně 1848, přel. do něm. a vyd. s titulem „Uiber die Gleichstellung der beiden Landessprachen in Mähren" v Brně téhož roku.

2. Hraběte Lva Thuna spis O nynějších poměrech, v Praze r. 1849, vyl. německy a vydán s nápisem: „Betrachtungen über die jetzigen Zeitverhältnisse," v Praze t. r.

h) *Spisy theologické a vychovatelské.*

1. Jana Medlina Postilla. V Praze 1796. Přeložena do němčiny a vydána ve 2 dílech.

2. Šim. B. Vrány Biblická historie, v Budějovicích 1821. Přel. do němčiny od J. R. Trinksa.

3. V. Zahradníka *a)* Řeči homiletické, vyd. 1832 a 1833. Vyd. něm. s titulem: „Homiletische Erbauungsvorträge". V Praze 1834. *b)* Téhož Pobožnosti k časům a dnům posvátným přeloženy a vydány s nápisem: „Andachten für die h. Tage und Zeiten des kat. Kirchenjahres." V Praze 1846.

4. J. Val. Jirsíka *a)* Bohumil či o navrácení se do lůna církve katolické. V Praze 1835. Vyd. něm. s titulem: „Nachricht eines aufrichtigen evang. Christen von d. Wichtigkeit der wahren christlichen Religion. V Linci 1838. *b)* Téhož Populární dogmatika (vydána r. 1840) přel. od V. Svelce na jazyk charvátský a tištěna v Záhřebě s titulem: „Popularna dogmatika iliti prostonarodno věroučenje."

5. Fr. Poláška rozvrhy kazatelské. Z rukopisu přeložil Lud. Tidl a vydal s názvem: „Predigt-Entwürfe", v Olomouci 1846.

6. J. Bílého Život sv. Cyrilla a Methuda na slov. jazyk převedl J. Majciger s názvem: „Zgodovina sv. apostolov slovanskich Cirila in Metoda. V Mariboru 1863.

7. J. Svobody Školka aneb prvopočáteční vyučování malých dítek, vyd. r. 1839. Přeložena do polského, německého a dánského.

i) *Spisy hospodářské.*

1. M. D. Rettigové Domácí kuchařka. V Praze 1826, přel. do něm a vyd. s nápisem „Die Hausköchin" tamtéž r. 1833.

2. Františky Hansgirgové Česká kuchařka, v Praze 1864, přeložena do němčiny a vydána tamtéž r. 1865.

3. Fr. Braunera O robotě a vykoupení se z roboty. V Praze 1848. Přel. do němčiny téhož roku.

4. K. Lambla O zvelebování luk a chovu dobytka hovězího. V Rolníku nového věku. Přel. do němčiny s titulem: „Die Kultur der Wiesen und die landwirtschaftliche Thierzucht. V Praze 1863.

Seznamenání spisovatelův.

A.

Adam Daniel, viz **z Veleslavína Adam.**

Adamec František, nar. r. 1846 ve Lnářích blíž Blatné, studující v Praze. Sepsal některé zdařilé novely do Květů (r. 1867) a Velkoměstský román (v Národních Listech). Zemřel 7. března 1868.

Adámek Karel, narozen 13. března 1840 v Hlinsku, obchodník tamtéž. Sepsal Hlas z Olomouce (1860) a Historické obrazy (1861), přel. Statoprávní základy národnosti (r. 1862), vydával kalendář Lípa českomoravská (od r. 1861—64) a psal do Hvězdy Olomoucké, do Lumíra a do Národních Listů.

Albert (Albrecht) **Mikuláš,** nar. v Kaménku ve Slézsku, mistr svobodných umění v Bílé Hoře (Witemberku), učitel na škole Ivančické v Moravě, potom profesor jazyka hebrejského na vysokém učení Pražském. Spolupřekladatel Bible Kralické. Zemřel v prosinci r. 1617.

Amerling Karel, nar. 18. září 1807 v Klatovech, doktor lékařství a ředitel hlavní školy české v Praze. Sepsal Knížku o hmyzech (1836), Lučbu k hospodářství a k řemeslům (1851), Faunu českou (1852), Živočichy a rostliny v obrazích (1852), vydával Promyslového posla (1846) a Nedělní listy řemeslníkům (1847), a psal do Časopisu Musejního, do Světozora (1834), do Květů, Vlastimila (1840) a do jiných časopisů.

Augusta Jan (Kloboučník), nar. ok. r. 1500 v Praze. Starší jednoty bratrské v Litomyšli a kazatel znamenitý. R. 1548 po bitvě Mühlberské vzat jest do vězení na hrad Křivoklátský, kdež držen 16 let. Sepsal bez mála 20 spisů náboženských a polemických, jmenovitě Spis proti Habrovanským (r. 1540), Písně nábožné (u vězení r. 1548—62), Kázaní a výklady, Svátost večeře Páně (r. 1562) a j. Zemřel 13. ledna 1572.

Z Aventinu Jiří, viz **Melantrich Jiří.**

B.

Bačkora Josef, narozen 13. února 1803 v Malíně, učitel na hlavní škole české v Praze. Sepsal Navedení ke hláskování a čtení (r. 1854), přeložil Bulharinův román Ivan Vyžihin a Pohodinův Rusý vrkoč a Dáček kouzedlník, vydával s bratrem svým Štěpánem Bibliotéku učitelskou (r. 1848) a psal do několika časopisů vychovatelských.

Bačkora Štěpán, nar. 2. července 1813 v Malíně, ředitel hlavní školy v Praze. Sestavil Čítanku dítkám (r. 1849), sepsal Báchorky (r. 1850), Zpěvník pro mládež (1858) a Krátký zeměpis Český (r. 1863), redigoval Zahrádku Budečskou (r. 1850—52) a přispěl k Poslu z Budče, k Životu a Škole a k jiným časopisům pedagogickým.

Bacháček Martin z Nauměřic, nar. v Nauměřicích blíž Slaného okolo r. 1540, mistr svobodných umění, učitel v Žatci, pak správce školy Pardubické a posléz profesor matematiky, astronomie a klasiků řeckých na vysokém učení Pražském. Vydával kalendář od r. 1590—1606. Zemřel 16. února 1612.

Bajza Josef, nar. r. 1754 na Slovensku, farář Dolnodubovský. Jeden z prvních spisovatelů, jenž se odtrhli od spisovné češtiny. Sepsal René mládenca príhodi (r. 1794), Epigramy, Příklady ze sv. písma a p. Zemř. 30. listop. 1836.

Bakalář Adam, měšťan a notář v Litomyšli ku konci XV. století. Popsal cestu Martina Kabátníka, měšťana Litomyšlského, vyk. r. 1491—92 do Jerusaléma a do Egypta, tištěnou r. 1542.

Balbín Bohuslav z Vorličné, nar. r. 1621 v Hradci Králové, jesuita a profesor řečnictví a básnictví v Brně, Olomouci a v Praze. Pilný historik, proslulý svou Apologií jazyka českého, lat. sepsanou a vyd. r. 1775. Česky sepsal Život Jana Nepomuckého (vyd. r. 1710). Zemřel 19. listopadu 1688.

Balcárek Aleš, nar. r. 1840 v Šumvaldě blíž Uničova na Moravě, studující v Praze. Sepsal Básně (1862) a podal jiné práce do Hvězdy Olomoucké, do Opavského Besedníka a do almanachu Dunaje. Zemř. v Praze 30. dubna 1862.

Balda Josef, nar. 16. června 1827 v Libáni, profesor na Staroměstském gymnásium v Praze. Sepsal Poučení o nových penězích (r. 1859) a Základy technologie (1862), spravoval průmyslní část Živy a psal do některých časopisů. Zemř. 11. dubna 1861.

Bambas Václav, nar. 5. října 1822 v Černošicích na Zbráslavsku, spisovatel v Praze. Sepsal Úvod k rodosloví a Tvarosklad jazyka slovanského (r. 1863), přeložil romány: Věčný Žid od Eug. Sue (1850), Jeptiška, Princ Eugen a Kardinal Richelieu (1852), Micheletovo Svaté písmo člověčenstva (1865) a Renanův Život Ježíše Krista, a psal do Včely.

Bará. Josef, nar. 25. ledna 1833 v Praze, spisovatel tamtéž. Sepsal některé novely a básně v Lumíru, Daliboru, Obrazech života a

v almanachu Máji (r. 1858) a jiné práce v časopise Svobodě, jejž rediguje.

Barner Jan, nar. 3. února 1643 v Jičíně; jesuita. Sepsal Sumárie na evangelia, přel. J. Scherera Postillu a kázaní z němčiny a některé jiné spisy nábožné z latiny a frančiny, a byl jeden z vydavatelův bible Svatováclavské. Zemřel na Horách Kutnách 25. dubna 1708.

Bartolomeides J. Ladislav, nar. r. 1754 v Klenovci na Slovensku, ev. farář v Ochtíně. Složil Historii o Americe, Krátký zeměpis a přírodopis, Jádro evang. náboženství a některé jiné spisy Zemřel 19. dubna 1825.

Bartoš Písař, jinak Bartoloměj od sv. Jiljí, měšťan Pražský a písař úřadu vinohradského (r. 1516—22). Sepsal Kroniku o pozdvižení v obci Pražské r. 1524—1530. Zemřel v květnu r. 1535.

Bavorovský Tomáš, nar. ok. r. 1500 v Bavorově, arcipřišt Bechynský a Plzenský, posléz kanovník a děkan kapituly Pražské. Kazatel výmluvný. Sepsal Desatero kázaní (l. 1554), Postillu českou (r. 1561), Zrcadlo věčného a blahoslaveného života a Naučení o přijímání pod obojí spůsobou (1562). Zemřel po r. 1562.

Beck Antonín, nar. 6. ledna 1812 v Budči na Moravě, od r. 1851—57 spolupřekladatel českých zákonů říšských, nyní dvorský rada a ředitel státní tiskárny ve Vídni. Přispěl k Časopisu Musejnímu (r. 1843) a ku Květům (1844).

Beckovský Jan Fr., nar. r. 1658 v Něm. Brodě, křižovník s červenou hvězdou v Praze. Vzdělal kroniku českou, nazvanou „Poselkyně starých příběhů českých" (r. 1700), jejíž díl druhý, jdoucí od r. 1527 až do císaře Leopolda I., není posud tištěn. Kromě toho sepsal některé spisy náboženské. Zemřel 26. pros. 1725.

Bečák Tomáš, nar. 16. prosince 1813 v Olšanech u Olomouce; správce duchovní v Kyselovicích, pak ředitel alumnátu Olomouckého. Sepsal Život p. Ježíše, Kázaní Mariánská (r. 1853), Úctu Mariánskou (r. 1854), rozmnožil a vydal několikráte Kancionál Fričajův a psal do Časopisu kat. duchovenstva a do Cyrilla a Methuda (r. 1849). Zemřel 11. května 1855.

Bél Matěj (vlastně Funtík), nar. 24. března 1684 v Očové ve Zvoleně, ev. farář v B. Bystřici a v Prešpurku, muž v mnoha jazycích zběhlý, též úd společností vědeckých v Berlíně a v Londýně. Složil některé písně, převedl na jazyk český J. Arndta spis o pravém křesťanství (r. 1715) a Rajskou zahrádku a vydal s D. Krmanem Nový zákon (r. 1709) a Bibli svatou (v Hali r. 1722). Zemř. 29. pros. 1749.

Bělák Vojtěch, viz **Šimáček Fr.**

Bendl Václav, nar. 24. října 1833 v Turnově, kněz církevní a ředitel hlavní školy ve Volyni, na odpočinku. Přeložil Výbor básní Puškinových a psal do Čas. Mus., do Hum. listů a jiných časopisů.

Benedikt z Nedožer Vavřinec, nar. asi r. 1555 v Nedožerech blíž Přívidě v Nitransku, mistr svobodných umění, správce školy

v Brodě Uh., v Žatci (r. 1594) a v Brodě Něm. a potom (od r. 1604) profesor matematiky a literatury římské a řecké na vys. učení Pražském. Sepsal Gramatiku českou (r. 1604), rozpravu o prosodii časoměrné (1606) a přeložil některé Žalmy Davidovy (r. 1614). Zemřel 4. června 1615.

Beneš František, nar. 6. pros. 1819 v Českém Dubě, prvé ředitel hospodářství v Suchdole blíž Hor Kutných, nyní soukromník a konservátor starožitností v Praze. Podal mnoho pojednání, stavitelství a starožitností se týkajících, do Památek archeologických.

Benešovský Matouš, nazván Philonomus, nar. v Benešově ok. r. 1548, kazatel u sv. Jakuba a potom správce školy u sv. Víta na hradě Pražském. Sepsal Gramatiku českou (r. 1577) a Knížku slov českých vyložených (r. 1587), přeložil epištoly sv. Ignáce (r. 1571) a některé žalmy.

Berlička Vojtěch Šeb., též **Scipio** zvaný, nar. v Plzni r. 1565; jesuita a výborný řečník. Vydal Postillu a přeložil Rozmlouvání sv. Řehoře o životech svatých (r. 1602) a P. Skargy Životy svatých.

Bernolák Antonín, nar. 4. října 1762 v Slanici v Oravě, děkan v Nových Zámcích. Sepsal v různořečí trnavském Slovár slovenski (vyd. r. 1825), Katechismus katolický a některá kázaní, a v jazyku latinském rozpravu o písmenech slovenských (r. 1787) a gramatiku různořečí trnavského (Grammatica Slavica r. 1790). Zemřel 15. ledna 1813.

Bezděka František, nar. 7. dubna 1798 v Březnici, kněz církevní a skriptor bibl. univ. Pražské. Vydal Základy moudrosti a opatrnosti (r. 1845) a Biblí svatou (r. 1864). Zemřel 1. listop. 1864.

Bíba Vincenc, nar. 25. března 1820 v Rožmitále, učitel na hlavní české škole v Praze. Sepsal Navedení k písemnostem (r. 1847), Cvičení malého čtenáře ve čtení, myšlení a mluvení (r. 1848), Cvičení ve slohu (r. 1858) a psal do některých časopisů vychovatelských.

Bilejovský Bohuslav, nar. ok. r. 1480 v Malíně, kněz pod obojí a kazatel na Horách Kutnách a v Praze. Sepsal Historii církevní, jdoucí až do r. 1520. Zemřel 8. dubna 1555.

Bílý Jan, nar. 6. pros. 1819 v Dolních Kounicích na Moravě, dokt. bohosloví a farář v Předklášteří u Tišňova. Sepsal Dějiny církve katolické, Kázaní, Život Krista Pána a Životy svatých, mnohá pojednání bohoslovecká do Blahověsta a Hlasu Brněnského, a jiné práce do kalendáře Moravana, do Sborníka, do Naučných Listů, do Mor. Novin a Mor. Orlice, i do Slovníka Naučného. Též vydával s B. Kuldou Bibliotéku kazatelskou (r. 1860—64).

Blahoslav (Blažek) **Jan,** nar. 27. února 1523 v Přerově na Moravě, biskup bratří českých v Boleslavi a v Ivančicích. Studovav ve Witemberku, v Královci a v Basileji, vzdělal se důkladně v theologii a v jazycích klasických, jakož nebyl i neznalý polštiny a charvátštiny. Složil písně nábožné (r. 1561), Gramatiku českou (r. 1571),

Musiku čili naučení o prosodii české (časoměrné), Dějepis jednoty bratrské, Vady kazatelův (ruk. v Žitavě), přeložil z řečtiny Nový Zákon (r. 1564), též některé žalmy a přivedl k tisku Kancionál bratrský v Šamotulách (r. 1561). Zemřel v Mor. Krumlově 24. listopadu 1571.

Boček Antonín, nar. 20. května 1802 v Bystřici pod Pernšteinem, profesor řeči a literatury české na mor. stav. akademii v Olomouci a potom archivář zemský v Brně. Sepsal článek o vítězi nad Mongoly u Olomouce (r. 1841) a Posloupnost nejvyšších úředníkův zemských na Moravě (vyd. r. 1850). Zemřel 13. ledna 1847.

Borovský z Borovna Blažej, nar. v Borovně asi r. 1570, děkan v Chrudími a v Holohlavech. Sepsal kázaní pohřební (r. 1598—1616) a jiná, výklad na epištoly a knížku o povětří země České (r. 1613).

Borovský Havel, viz **Havlíček.**

Borový Antonín, učitel ve Zlaté Koruně. Sepsal Zrcadlo pošetilosti aneb 400 povídek mládeže (1792) a Zrcadlo příkladův pro naučení a obveselení (1794).

Borový Klement, nar. 12. ledna 1838 v Riegersburku v Dol. Rakousích, profesor církevního práva na vys. školách Pražských. Psal do Časopisu katol. duchovenstva, jehož jest spoluredaktorem, a do Blahověsta a vydal Jednání konsistoře katolické i utrakvistské v XVI. stol.

Bradáč Vinçenç, nar. 3. dubna 1815 v Komárově, kanovník hlavn. chrámu sv. Víta na hradě Pražském. Sepsal Kancionál (1863), Školní kancionálek a Nešpory (1864).

Brandl Vinçenc, nar. 5. dubna 1834 na Starém Brně, mor. archivář zemský v Brně. Sepsal knihu pro každého Moravana (r. 1862), vydal Sněm r. 1612 a Zápisy soudní Karla z Žerotína (r. 1866), Knihu Drnovskou (r. 1868) a psal do Hvězdy Olomoucké (r. 1860), do Mor. Novin, Mor. Orlice, do Národu a Naučného Slovníka.

Brauner František August, nar. 21. ledna 1810 v Litomyšli, doktor práv a advokát v Praze. Sepsal rozpravu o vykoupení se z roboty (r. 1847), psal do Květů a podal politické články do Národních Listů a do Národu.

Braxatoris Karel, nar. 18. listop. 1806 v Krupině na Slovensku, ev. farář v Tesarech. Sepsal Hodiny s Bohem (r. 1846), Katechismus evang. (r. 1853) a Postillu duchovní (r. 1857).

Braxatoris Ondřej, nar. 1. pros. 1782 v Garamseku, evang. učitel v Krupině. Sepsal letopisy Krupinské. Zemřel 15. listop. 1845.

Březan Václav, nar. v Březí v Čechách asi r. 1560, správce Rožmberského archivu v Třeboni. Sepsal Život Viléma z Rožmberka (vyd. r. 1847), Historii rodu Rožmberského, z části zmařenou, krátkou historii téhož rodu (v Časop. Mus. na r. 1828) a rodu Šternberského i život Bohuslava ze Švamberka. Zemřel ok. r. 1619.

Březanovský Jaromír, viz **Šrámek J.**

Z Březové Vavřinec, nar. ok. r. 1370, mistr svobodných umění, farář v Lounech a potom ve službě dvorské krále Václava IV.

Složil Kroniku o císařích římských a přeložil Jana Mandevilly cestu po světě (vyd. r. 1510) a Somniarium Slaidae čili Snář, vyd. od V. Hájka r. 1550. Zemřel ok. r. 1452.

Brikcí z Zlicka, viz **Z Zlicka Brikcí.**

Brtvín Jan z Ploskovic, nar. ok. r. 1480. Sepsal knížku dvoudílnou o životě křesťanském a o hospodářství, jmenovitě o spravování panství (r. 1535).

Budoveç z Budova Váçslav, nar. r. 1547 v Praze, pán na Mnichově Hradišti a Klášterci, dvorský rada cís. Rudolfa II. a za krále Fridricha Falckého president nad apelacími. Státník a řečník znamenitý. Konav cesty téměř po celé Evropě nabyl zběhlosti v mnoha jazycích evropských a východních. Sepsal Anti-Koran (r. 1614), Akta a příběhy od r. 1608—1610 zběhlé, několik drobných spisů, na př. O rytíři křesťanském, a byl spoluspisovatelem Apologie stavovské, vyd. r. 1618. Sťat dne 21. června 1621.

Bulíř Karel, nar. 27. října 1840 ve Světlé, učitel na Hrádku v Praze. Sepsal Dvacet her mládeže české (r. 1865) a První knížku mládeže (r. 1866).

Burgeršteín Josef, nar. 28. června 1813 v Plzni, oficiál v ministerium vyučování ve Vídni. Sepsal některé básně a humoristické deklamovánky, vydal Švingulanta, žertovné výpisky z tobolek starých studentů a p.

Burián Tomáš, nar. 5. června 1802 v Praze, profesor českého jazyka na vojenské akademii v Novém Městě, nyní major na pensi tamtéž. Přeložil některé předpisy o službě vojenské, psal do Časopisu Mus. a Lumíra, a vydal Mluvnici jazyka českého (něm. r. 1839).

Bydžovský Marek z Florentina, nar. v N. Bydžově r. 1540, profesor fysiky a historie na vysokém učení Pražském, potom od (r. 1604) konšel Pražský. Sepsal Život cís. Maximiliana II. (r. 1589) a Příběhy, zběhlé za cís. Rudolfa II. Zemřel 15. září 1612.

Bydžovský Pavel, farář u sv. Havla v Praze. Přeložil některá kázaní sv. Jana Zlatoustého a sepsal několik knížek náboženských.

Bzenecký Vácslav, příjmím Bartošek, nar. v Bzenci na Moravě. Sepsal výklad ke Kunratovu latinskému Sekvencionáři r. 1385.

C.

Ceyp z Peclinovce Jan Bohumil, nar. 8. prosince 1835 na Lipce blíž Nasavrk, doktor lékařství v Praze. Sepsal balády, zvané Zvuky večerní (r. 1858) a jiné básně v Lumíru, Zlatých klasech, Poutníku od Otavy a Obrazech života, a podal některé práce do časopisu lékařů českých, jehož jest spoluredaktorem.

Cibulka (též Caepola) **Isaiáš,** nar. v Bystřici pod Pernšteinem, kněz jednoty bratrské v Holešově a v Kralicích, a spolupřekladatel bible Kralické. Zemřel 5. srpna 1582.

Z Cimburka Ctibor, nar. ok. r 1430, jakož podobno, na zámku Tovačovském v Moravě, pán na Tovačově a Drahotoušich, sudí dvorský, r. 1471—72 nejvyšší kancléř království Českého, pak hejtman zemský markrabství Moravského. Sepsal Hádání pravdy a lži o zboží kněžské (r. 1469), Moravské zřízení zemské, nazvané „Kniha Tovačovská“ a některé listy k osobám znamenitým. Zemřel 24. června r. 1494.

Codicillus Petr, viz **Kodicil.**

Ctibor Josef, nar. 30. ledna 1826 v Táboře, profesor náboženství na gymn. Píseckém. Sepsal Liturgiku (1862) a Katolické učení o víře (1863).

Cyrus Matěj, nař. r. 1566 v Třebnici, kazatel v kapli Betlemské a přísedící konsistoře podobojí v Praze. Přeložil s Pavlem Slovákem historii Jana Leria o plavení se do Ameriky. Zemř. 18. března 1618.

Č.

Čejka Jan, nar. 1. března 1812 v Rokycanech, doktor a profesor lékařství na vys. školách Pražských. Přeložil některá dramata Shakespearova, zejména Cymbelinu, krále Jindřicha V., Antonia a Kleopatru a j., přispěl pracemi beletristickými do časopisu Věnce, jehož redaktorem byl, do Květů, Včely a Lumíra, též do Časop. Mus.; sestavil Názvosloví lékařské (v Musejníku a v Živě) a psal do časopisu českých lékařů. Zemřel 25. prosince 1862.

Čelakovský František Ladislav, nar. 7. března 1799 v Strakonicích, od r. 1842—49 profesor slovanské filologie na vysokých školách ve Vratislavi, pak v Praze. Sepsal Básně smíšené (r. 1822 a 1830), Ohlas písní ruských (r. 1829), Ohlas písní českých (r. 1840). Růži stolistou (r. 1840), Epigramy a Anthologii z básní slovanských a jinonárodních; přeložil Goethovu Marinku, Waltera Scotta Pannu jezerní (r. 1828) a Herderovy listy z dávnověkosti (r. 1823); redigoval almanach Dennici (r. 1825), Českou Včelu (r. 1834—35) a Pražské Noviny, a psal do Časopisu Mus., Čechoslava, Věnce a j. č. Kromě toho sepsal Čtení o srovnavací mluvnici (r. 1853), vydal Čitanky ku potřebě gymnasiální (r. 1850), Všeslovanské začáteční čtení (r. 1851) a sbírku přísloví, nazvanou „Mudrosloví slovanské“ (r. 1852). Konečně přeložil rozpravy sv. Augustina o Městě Božím (r. 1829) a Zákon trestní o přestupcích úpadkových (r. 1835). Zemř. 5. srpna 1852.

Čelakovský Ladislav, nar. 29. listop. 1838 v Praze, dokt. filos. a kustos botanické sbírky Českého Museum. Sepsal některé básně a pojednání přírodovědecká (v Živě), vydal Přírodopisný atlas rostlinstva (r. 1863) a přeložil několik dram Shakespearových.

Čeněk z Wartemberka Josef, nar. 11. července 1765 v Novém Bydžově, děkan kapituly Kralohradecké a (od r. 1828) Salc-

burské. Sepsal Kázaní nedělní a postní a přispěl k Časop. katol. duchovenstva a Příteli mládeže. Zemřel 25. května 1843.

Čermák Antonín, nar. 31. května 1776 v Litomyšli, farář v Hermanicích u Vys. Mýta a v Újezdě. Sepsal Kázaní na neděle a svátky a přispěl k Dobroslavu. Zemřel r. 1828.

Čerňanský Samuel, nar. 13. září 1759 ve Hnúšti v Malém Hontě, kazatel evang. v Pukanci a v Bátovci. Složil písně nábožné a modlitby, převedl na česko Gellertovy písně nábožné (r. 1787) a Památné příběhy hraběte Beňovského (r. 1808). Zemř. 12. února 1809.

Černín z Chudenic Heřman, nar. ok. r. 1573, komorník cís. Rudolfa II., hejtman Starého města Pražského a posléz (r. 1649—51) nejvyšší komorník a hofmistr král. Českého. V mládí svém (r. 1598) konal s Harantem z Polžic cestu do východních zemí a potom (r. 1616 a 1644) dvoje poselství do Konstantinopole, kteréžto druhé popsal (tišt. r. 1857). Zemřel 1. března 1651.

Černobýl Mikuláš, jinak Artemisius, nar. r. 1495 v Žatci, mistr svobodných umění a primátor tamtéž. Sepsal Zprávu pánům o řízení statků (vyd. r. 1587). Zemřel 14. února 1556.

Černý Adam z Vinoře, farář v Krumlově, pak arciděkan v Bechyni. Přeložil z lat. spis O potupení marností světských (1589), sv. Augustina o Městě Božím knihu 22. a Alberta Velikého Ráj duše; též sepsal knížku Proti moru (r. 1599).

Černý Jan, vůbec Niger, nar. v Prostějově, slovútný lékař v Litomyšli (asi od r. 1490). Sepsal Herbář (v Normberce vydaný r. 1517) a Knihu o nemocech morních. Zemřel ok. r. 1530.

Černý Josef, nar. 3. září 1785 v Hořicích, kněz církevní, posléz administrátor u Karmelitánek na Hradčanech v Praze. Sepsal Život sv. Františka (r. 1827) a sv. Teresie, přeložil Mendelsohnova Faedona (r. 1833) a Silvia Pellica Mentora (1835), a přispěl k Časop. katol. duch. Zemřel 18. prosince 1834.

Červenák Benjamín, nar. 9. října 1816 v Plešovcech ve Zvoleně, r. 1838 náměstek J. Palkoviče na české stolici učitelské v Prešpurku. Sepsal Zrcadlo Slovenska a přeložil Historii evang. církve křesťanské ku potřebě školní. Zemřel 5. července 1842.

Červenka Matěj (Erythraeus), nar. 21. února 1521 v Čelákovicích, starší jednoty bratrské; kazatel výmluvný. Sebral Přísloví česká (tišt. r. 1827 v Časop. Mus.) a sepsal Zprávu o původu bratří českých. Zemřel v Přerově 13. prosince 1569.

Češka Jan, pěstoun pánů z Pernšteina v 1. polovici 16. století. Přeložil Řeči z hlubokých mudrcův.

Čulen Martin, nar. 31. května 1823 v Brodském na Slovensku, ředitel gymnásium v Levoči. Přeložil Močníkovu Aritmetiku (r. 1854) a psal do Slovenských Novin (r. 1855—60).

Čupr František, nar. 11. dubna 1821 v Chrasti, doktor filosofie, profesor gymnasiální a od r. 1854 majetník a ředitel školy hospo-

dářské na Koleávce u Prahy. Sepsal Krátkou mluvnici českou, Slovník a Čítanky ku potřebě gymnasiální (r. 1852), Život D. Adama z Veleslavína (1855) a psal do Časop. Mus. a do některých novin.

D.

Dačický z Heslova Mikuláš, nar. r. 1555 na Horách Kutnách, pán na Kbelích. Sepsal Paměti o příbězích Kutnohorských. Zemřel 25. září 1626.

Daneš František, nar. 13. července 1807 v Písku, děkan na Peruci. Sepsal Řeči sváteční (r. 1855), Řeči sváteční, nedělní a příležitostné (r. 1860 a 1866) a psal do Sborníka a do některých časopisů.

Dastich Josef, nar. 27. února 1835 v Čimelicích, doktor a profesor filosofie na vys. školách Pražských. Sepsal Rozbor náhledů filosofických Tómy ze Štítného (1862), Základy praktické filosofie (r. 1863) a Filosofickou propedeutiku (1867), a podal některé práce filos. do Čas. Mus., do Živy a do Kroka (1864).

Desolda Jan Fr., nar. 10. září 1811 ve Švihově, kněz řádu premonstrátského v Teplé, profesor gymnasiální v Plzni. Přeložil Platonova Faidona (1867), sv. Jana Zlatoustého Knihy o kněžství (1854) a modlitební knihy: Svatyně Syonská, Manna a Maria, máti naše; též připravil k tisku ukončení bible Frenclovy.

Devotý Josef Fr., nar. 19. února 1780 v Hradci Králové, farář Sedlecký a od r. 1833 děkan Mikulovický u Chrudímě. Sepsal Pořádek u vyznávání víry (r. 1818), Modlitby, Popsání kostela sv. Barbory na Horách Kutnách (r. 1828) a některé jiné menší spisky nábožné i historické. Zemřel 18. listopadu 1865.

Dikastus Jiří, nar. v Miřkově, farář v Jičíně, u sv. Štěpána v Praze a administrátor konsistoře podobojí na Týně tamtéž. Co administrátor korunoval r. 1619 Fridricha Falckého za krále Českého. Složil některé písně, modlitby, kázaní pohřební, rozmlouvání ducha s duší (r. 1602) a vydal Postillu dvoudílnou (r. 1612—14). Zemřel u vyhnanství v Žitavě r. 1630.

Ditrich Josef, nar. 7. dubna 1763 v České Skalici, kanovník Vyšehradský a (od r. 1806) profesor církevní historie na vys. školách Pražských, nazývaje se též Skalický a Klíč. Sepsal Sedmero písní duchovních (r. 1794), Řeči P. Ježíše Krista (r. 1793—94), Zákon J. Krista (1803) a vydal P. Bavorovského Kázaní a B. Bilejovského Kroniku církevní. Zemřel 26. září 1823.

Dlabač Bohumír Jan, nar. 17. července 1758 v Cerhenicích, kněz řádu premonstrátského a bibliotekář na Strahově. Vydal některé básně a drobné spisy pro poučení lidu, List o příhodách, zběhlých r. 1814—18, Vypsání království Českého (r. 1818) a přispěl do Vídenských listů, do Hlasatele a Dobroslava. Zemřel 4. února 1820.

Dlouhoveský rytíř z Dlouhé Vsi Jan Ignác, probošt u sv. Víta a sufragán arcibiskupa Pražského. Sepsal Životy některých svatých a jiné knížky nábožné. Zemřel 10. ledna 1701.

Dobřenský Jakub Václav z Černého Mostu, doktor a profesor lékařství na vys. školách Pražských. Sepsal Obranu před nemocemi (r. 1679) a vydával kalendář od r. 1665—85 Zemřel 3. března 1697.

Dobřenský Václav z Černého Mostu, měštěnín Pražský. Sepsal Pramen vody živé (r. 1571), Korunu šlechetnosti (r. 1582), Stížnost na hříchy, Běh světa a Věník fíkový (r. 1587) Zemřel ok. r. 1599.

Dobrovský Josef (správně Doubravský), nar. 17. srpna 1753 v Děrmetě blíž města Raby v Uhřích, kněz církevní a ředitel generálního semináře na Hradišťku u Olomouce (od r. 1786—90), potom soukromý učenec v domě hrabat z Nostic v Praze. Původce nové doby v jazykozpytu slovanském. Sepsal Gramatiku českou (německy r. 1809 a 1819), Historii literatury české (německy r. 1792 a 1818), Slovník německočeský (r. 1802 a 1821) a Institutiones linguae slavicae dialecti veteris (r. 1822); v jazyku českém vzdělal některá pojednání historická a literaturní v Hlasateli (r. 1818) a v Časopise Mus. (r. 1827), předmluvu ke Sbírce přísloví českých, A. Pyšelím vydaných (r. 1804) a k Radě všelikých zvířat (r. 1814). Zemř. na Starém Brně 6. led. 1829.

Dobšinský Pavel, nar. 16. března 1828 ve Velké Slabošce v Gemerské stolici, kazatel církve evang. na Bystrém u Rožnavy, pak profesor jazyka československého na evang. gymnásium Šťávnickém. Sepsal Čítanku školní a vydal s A. Škultetym Slovenské pověsti (r. 1858).

Doležal Pavel, nar. ok. r. 1706 ve Skalici Uherské, kazatel církve evang. v Podhradí a Boci. Sepsal Slabikář (r. 1756), Gramatiku československou (lat.) se sbírkou přísloví (r. 1746) a Biblí svatou rytmovními sumovníky představenou (r. 1745). Zemř. ok. r. 1764.

Doucha František, nar. 31. srpna 1810 v Praze, kněz církevní tamtéž. Sepsal Básně pro mládež, zejména v Jarých Listech (r. 1855), některé spisy vychovatelské a mnoho kratochvilných spisů dítek, přeložil z angličiny Thomsonovy Počasy, Shakespearova dramata Romeo a Julie, Richard III., Koriolán, Julius Caesar a několik jiných, též Irvingův Život Krištofa Kolumba, některé básně Byronovy, Shelleyovy a j.; z vlaštiny vyložil Výbor z Danteovy božské komedie. Mimo to převedl do češtiny Tomáše Kempenského knihu o následování Krista Pána (r. 1844), Dějepis církve katolické (r. 1849) a Modlitby (r. 1845), vydal Slovník knihopisný (r. 1865) a přispěl články rozličnými do Časop. Mus., do Vlastimila, Květů, Včely, Časop. katol. duchov., Blahověsta a jiných časopisů.

Drachovký Jan, nar. v Třeboni r. 1577, jesuita a misionář. Sepsal (lat.) Gramatiku českou. Zemřel v Brně 1644.

Dražský Tomáš, nar. 4. listopadu 1791 v Praze, duchovní správce v Hluboši. Sepsal Výklad písem svatých (r. 1821—27), Modlitby a Poslední věci na nebi i na zemi. Zemřel 8. února 1843.

Z Dražova Martinus Samuel, nar. r. 1593 v Hořovicích, farář podobojí na Litni a u sv. Haštala v Praze, a po vypovězení z Prahy (r. 1620) v Perně v Míšni. Sepsal Modlitby a rozličné traktáty náboženské a polemické proti bratřím českým. Zemř. 27. led. 1639.

Z Drnovic Ctibor, pán na Drnovicích v Moravě, práv a obyčejů zemských dobře znalý. Sepsal (r. 1523—26) staré paměti při mor. sněmu a soudu zemském, dle něho „Kniha Drnovská" zvané (tišt. 1868). Zemřel r. 1543.

Dubčanský Jan, pán na Habrovanech a Lilči na Moravě, věrný obhájce bratří mor. Sepsal Listy bratřím Boleslavským, r. 1527 v jeho tiskárně v Lilči tištěné.

Z Dubé Ondřej, pán na Zlenicích nad Sázavou, od r. 1361 —1394 nejvyšší sudí zemský, v právích velice zběhlý. Sepsal Výklad na zemské právo české. Zemřel r. 1412.

Dudík Antonín, nar. r. 1824 v Kojetíně na Moravě, farář v Růždce blíž Kojetína. Sepsal Kázaní (r. 1857), přeložil Zingerlovy Dějiny mučedlníků východních (r. 1858) a podal články do Hlasů a jiných časopisů církevních.

Dundr Josef Al., nar. 1. dubna 1802 v Novém Strašecí, úředník při knihovně Českého Museum. Přeložil některé Spisy vychovatelské, Knihu methodní (r 1824), Oettlova Vítka včelaře, Pravidla stavitelství (r. 1861), sepsal Zeměpis král. Českého (1823), Místopis kraje Plzenského (r. 1845), a psal do Čas. Mus., do Květů a do Včely.

Durich Fortunat Václav, nar. 18. září 1735 v Turnově, kněz řádu Paulánského. Sepsal několik Spisů latinských k literatuře české se vztahujících a vydal s Faust. Procházkou Písmo svaté (1780). Zemřel 31. srpna 1802.

Dušek Vendelín, nar. 18. ledna 1784 v Dolní Dobrouči, děkan v Pecce. Sepsal Naučení pro mládež (r. 1821), Naučné povídky (r. 1829), přeložil Overbekovo Navedení k vyučování školnímu (r. 1825) a Oppeltovu knihu modlitební (r. 1845). Zemřel 21. června 1849.

Dvorský František, nar. 3. října 1839 v Sobotce, adjunkt kr. zemského archivu v Praze. Sepsal Historické doklady k záměrům Albrechta z Waldšteina (1867), vydal nejstarší zbytky českých desk zemských (1868) a psal do Literárních a Národních listů, Archeol. Památek a do Květů (1868).

Dvorský Prokop, nar. 12. ledna 1806 ve Slaném, kněz řádu pobožných škol a rektor koleje Pražské. Sepsal s Fr. Douchou Dějepis církve katolické (1849) a psal do Živy a Naučného Slovníka.

Dvořák Jindřich, nar. 21. dubna 1840 v Jiříkovicích blíž Brna, redaktor Moravské Orlice v Brně. Sepsal Básně, nazvané „Poetické listy" (1862) a psal do Hvězdy Olomoucké, do Moravana a do Moravské Orlice.

E.

Effreim Jan, kněz jednoty bratrské ve Velkém Meziříčí a v Ohrasti (r. 1588), posléz starší v Boleslavi. Spolupřekladatel Bible Kralické. Zemřel 4. června 1600.

Ehrenberger Josef, nar. 22. července 1815 v Korouhvi blíž Poličky, prvé děkan v Solnici, nyní kanovník na Vyšehradě. Sepsal Vlastenecké povídky a pověsti (r. 1844), historické povídky: Povýšení Náchoda za město, Ostruha krále Jana, Tataři na Moravě a j.; Řeči duchovní (1852), Řeči příležitostné (1854) a Kázaní (1855), a psal do Časop. Mus. a do jiných časopisů.

Elsner Jan Bohumil, nar. r. 1717 ve Vengrově v Polsku, starší jednoty bratrské a učitel i kazatel církve Berlínské (od r. 1747). Sepsal písně duchovní, přeložil některé knížky nábožné z něm., a vydal Kancionál bratrský a několik spisů Komenského. Zemř. r. 1782.

Emler Josef, nar. 10. ledna 1836 v Libáni, adjunkt archivu městského v Praze. Podal některé práce historické do Časop. Mus., do Kroka, Archeol. pam. a do Slovníka Naučného. Též vydal s F. Dvorským Nejstarší památky českých desk zemských (r. 1868).

Eneáš Jan, nar. r. 1538, mistr svobodných umění ve Vitemberce, kněz jednoty bratrské v Třebíči a od r. 1577 starší též jednoty v Ivančicích. Spolupřekladatel Bible Kralické. Zemřel 5. února 1594.

Erben Eduard, nar. 23. prosince 1834 v Kostelci nad Orlicí, profesor na vyšší reální škole v Písku. Sepsal Základy zeměpisu (1861), Děje národu Českého pro dívky (1866) a psal do Naučného Slovníka. Zemřel 18. listopadu 1867.

Erben Josef, nar. 28. dubna 1830 v Kostelci nad Orlicí, profesor na vyšší reální škole v Praze. Sepsal Počátky zeměpisu (1862), Vévodství Krajinské (r. 1864) a jiné práce zeměpisné do Naučného Slovníka.

Erben Karel Jaromír, nar. 7. listopadu 1811 v Miletíně, ředitel archivu a jiných pomocných úřadů města Prahy. Básník proslulý a spisovatel správným jazykem výtečný. Sepsal Kytici z pověstí národních (r. 1853) a národní pověsť Poklad (1853), složil mnoho básní v časopisech (ponejprv v Čechoslavu z r. 1831) a v almanaších, sebral a vydal Národní písně české s nápěvy (r. 1842 a 1862) a Prostonárodní pohádky a pověsti slovanské (r. 1865), sestavil Výbor z literatury české (1845 a 1868), upravil k vydání Bartošovu Kroniku Pražskou (r. 1851), Tómy ze Štítného Knihy šestery o věcech křesťanských (1852), Cestu Haranta z Polžic (1854), Legendu o sv. Kateřině (r. 1860) a spisy Husovy (r. 1864—68). Mimo to vydal Diplomatář český (1856) a přeložil Letopis Nestorův (1867). V právnictví vynikl co pořadatel Juridicko-politické terminologie české (1850), co spolupřekladatel Řádu soudu civilního (r. 1847) a co překladatel Řádu

soudu trestního (r. 1850) a Zákona trestního (r. 1852). Nad to sepsal hojná pojednání historická, mythologická a jiná v Časop. Mus., v Obzoru (1855), ve Květech (1868), v Naučném Slovníku a j.

F.

Fabián Jan, nar. 9. ledna 1807 ve Všetatech, profesor bohosloví pastýřského v Salcburku a v Praze, též děkan kapituly u Všech svatých na hradě Pražském. Psal do Časop. kat. duchovenstva a do jiných časopisů církevních. Zemřel 3. června 1861.

Fabián Josef, nar. 10. května 1815 ve Všetatech, farář v Třebověticích. Sepsal Jádro náboženství katolického (r. 1851).

Fabricius Leopold, nar. 14. listopadu 1715 ve Vysokém Mýtě. Jesuita a profesor v Praze. Sepsal Mravná naučení (r. 1762) a některé jiné spisy asketické. Zemřel 13. června 1772.

Faehnrich Antonín, nar. 19. června 1802 ve Šťáhlavech, doktor filosofie a profesor gymnasiální v Jičíně. Sepsal Počtovědu (r. 1848) a psal do Kroka a do jiných časopisů. Zemř. 31. pros. 1852.

Fandli Jiří, nar. ok. r. 1740, farář v Naháči na Slovensku. Sepsal Pilného hospodára (r. 1792), Počátky a změny řeholnické a Kázaní. Zemřel r. 1807.

Fayl Emil Ant., nar. 26. února 1797 v Dražkovicích blíž Žatce z rodičů německých, radní v Mirovicích a purkmistr v Domažlicích (r. 1848), posléz sudí okresní ve Stříbře. Sepsal Právního sekretáře (r. 1838).

Fejerpataky Kašpar z Klačan, (Bělopotocký), nar. 1. ledna 1794 ve Velké Paluzi v Liptově, knihař v Náměstové. Sepsal Průpovídky (r. 1838), Kancionálík a jiné spisy a vydával mnohá léta kalendář „Slovenský Pozorník".

Fejfalík Julius Ferdinand, nar. 15. února 1833 ve Znojmě, kandidát učitelství. Vydal (s německým tit.) Staročeské písně a průpovědi (r. 1862) a Moravské národní hry dramatické (tištěny r. 1864). Zemřel ve Vídni 30. června 1862.

Feigerle Ignác, nar. 8. dubna 1795 v Biskupstvu blíž Náměště v Olomoucku, profesor pastýřské theologie v Olomouci a ve Vídni, pak dvorský a hradský farář a od r. 1852 biskup Sv. Hipolytský. Sepsal Sedmnáctero kázaní (r. 1832). Zemřel 27. září 1863.

Felín Jan, nar. ok. r. 1555, kněz jednoty bratrské, posléz u vyhnanství v Leštně polském. Sepsal několik spisů polemických proti utrakvistskému Samuelovi z Dražova (1637).

Ferjenčík Samuel, nar. 4. prosince 1793 ve Zvoleně, ev. farář v Sudicích a v Jelšavě, co znatel fysiky a meteorologie „Prognostikář Jelšavský" zvaný. Sepsal některá Kázaní k příležitostem. Zemřel 28. července 1855.

Fiálka Mořic, šl., nar. 30. října 1809 v Písku, profesor řeči české na vojenské akademii v Novém Městě, nyní podplukovník na

odpočinku v Krakově. Přeložil z angl. Dickensovy povídky Oliver Tvist (1843), Štědrý večer a Zvony (1847) a psal do Květů a jiných časopisů beletristických.

Filcík Jan, nar. 19. listopadu 1785 v Kopidlně, učitel v Chrasti. Sepsal Pravidla dobropísemnosti (r. 1822), Umění početní (r. 1830), Houslí školu (r. 1832), Přírodopis (r. 1835), Starožitnosti pro mládež (1843), Zahradníčka (1849) a jine spisy mládeže. Zemřel 15. led. 1837.

Filípek Václav, nar. 28. srpna 1812 ve Veselí nad Lužnicí, spisovatel v Praze. Přeložil některé povídky, hry divadelní a spisy kratochvílné, redigoval Kalendář vlastenský (1852—61) a po nějaký čas Lumíra (r. 1862), sepsal Život J. K. Tyla (r. 1859) a psal do Květů, do Včely, Vlastimila a jiných časop. Zemřel 27. května 1863.

Filomates Václav, nar. v Jindřichově Hradci, kněz církevní. Sepsal etymologickou část mluvnice Beneše Optáta (r. 1553).

Flaška z Pardubic, viz **Z Pardubic Jan Smil.**

Formánek Jan (Činoveský), nar. 12. října 1809 v Klatovech, ředitel dívčí školy Táborské. Sepsal Listy o vyučování mládeže (1839), Jaromírovu první knihu k čtení (1842), Mluvnici ku potřebě škol reálních (1861), přeložil román Vystěhovalci v Americe (1867) a psal do Květů, do Školy a Života a do jiných časopisů.

Fouknár z Foukenšteina Šebestián, písař při soudu komorním v Praze. Vydal r. 1589 Titulář formy listů okazující.

Foustka Vilém, nar. 1. ledna 1836 v Trpíně blíž Bystrého v Čechách, úředník zemské pojišťovatelny v Brně. Vydával Zábavy večerní (r. 1865) a psal do Mor. Orlice a do Přítele moravského.

Franta Josef (Šumavský), nar. 27. listopadu 1796 v Polence blíž Klatov, spisovatel v Praze. Sepsal Zastaralé formy českého slovesa (1829), společně s N. Vaňkem Gramatiku českou (něm. r. 1837), obšírný slovník německočeský (1844—46), kapesní slovník českoněmecký a část slovníka všeslovanského (1857); vydal Malou čítanku dítek (1841) a některé jiné spisy mládeže, Slovanku (1833), zábavný spis Krok (r. 1833), Blahoslavův Život Jana Augusty (r. 1838), a psal některé rozpravy jazykozpytné do Čas. Mus. a jiné články do Čechoslava, Vlastimila a do Květů. Zemřel 22 prosince 1857.

Frencl Innocenc Ant., nar. 23. dubna 1818 na Stříbrných Horách blíž Klatov, doktor theologie a profesor náboženství na gymnásium Staroměstském, posléz rektor u sv. Jiří v Praze. Sepsal Liturgiku (1852), Dějepis biblický (1853), Biblickou encyklopedii (1854), přeložil některé modlitební knihy a vydal Bibli s obrazy (1864). Zemř. 25. února 1862.

Frič Antonín, nar. 30. června 1832 v Praze, doktor lékařství a kustos sbírek živočišných Českého Museum. Vydal Ptactvo evropské s obrazy (1859—65), popsal cestu do Charvát a na Černou Horu (1856) a cestu do Londýna (1861) a psal do Čas. Mus. a do Živy.

Frič František, nar. 2. února 1786 v Bohdánči, farář v Habrech. Sepsal Hlasatele Slova Božího (r. 1821—23), Kázaní (r. 1826), Homilie (r. 1828), Cesty utrpení (r. 1827) a Hlas volajícího (r. 1839). Zemřel 18. dubna 1847.

Frič Josef, nar. 2. února 1804 v Slaném, advokát a profesor řádu soudu civilního na vys. školách Pražských. Psal do Hylosu a do Čechoslava a měl účastenství v překládání řádu soudu civilního (1847).

Frič Josef Václav, nar. 5. září 1829 v Praze, spisovatel prvé v Paříži, nyní v Berlíně. Sepsal Výbor básní (r. 1862), dramata Kochan Ratibořský (r. 1847), Soud Libušin (r. 1862) a Ivan Mazeppa (r. 1865), přeložil Byronovu Nevěstu z Abydu (r. 1854), Krasińského Iridiona (r. 1863), vydal almanach Lada Niola (1855) a psal do Rodinné Kroniky (1864), do Květů (1866), do Hlasu a do Národních Listů.

Fričová Anna (Anna Sázavská), manželka předešlého. Sepsala některé básně do Lady Nioly (1855), do Máje (1858 a 59) a do Obrazů života (1859).

Fričaj Tomáš, nar. 1. července 1759 v Kelči, farář v Obřanech u Brna a do r. 1820 guberniální translátor Brněnský. Sepsal Kancionál katolický (1801), Ortografii (1820) a přeložil některé spisy náboženské a hospodářské; též vydal Galášovu Musu moravskou (1813). Zemřel 28. června 1839.

Friedberg Emanuel Sal. šl. (Mirohorský), nar. 18. ledna 1829 v Praze, plukovník v generálním štábu. Sepsal Válečnictví polní a vojenství k Názornému atlasu (1868) a psal do Obrazů života a Naučného Slovníka.

Frost Václav, nar. 4. února 1814 v Nosalově v Boleslavsku, kněz církevní a ředitel ústavu hluchoněmých v Praze. Sepsal: Lid, národ a církev (r. 1849—52), Český Tomáš a německý Michal (1861), Bdětež, Antikrist jest tu (1863) a s V. Koťátkem spis: Člověk v podebenství (1846). Zemřel 21. června 1865.

Furch Vincenc, nar. 7. srpna 1817 v Krasonicích v Moravě, početní rada při nejvyšší centrální účtárně ve Vídni. Sepsal některé básně k příležitostem, Básně lyrické (1843), Barvy a zvuky (pověsti, 1848), Obrazy z války uherské (1850), Aforismy (v rukopise), Poslední boje Slovanů baltických (v ruk.), a podal některé básně a jiné práce do Časop. Mus., do Týdenníka mor. (1848), do Hvězdy Olom. (1860—62) a do jiných časopisů. Zemřel 5. ledna 1864.

G.

Gabler Vilém, nar. 14. března 1821 na Wartemberku, doktor filosofie a ředitel vyšší školy dívčí v Praze. Sepsal Mluvnici a čítanku francouzskou pro dívčí školy (r. 1864), truchlohru Johanna D'Ark (Panna Orleánská 1866), podal některé rozpravy filosofické do Časop. Mus., historické do Archeol. pam. a publicistické do Národních novin

(r. 1849), Národních listů (r. 1862) a Národa (r. 1864); též přispěl mnohými pracemi k Naučnému Slovníku.

Gabriel Josef A. (Loučovský), nar. 4. prosince 1820 na Loučové blíž Sušice, doktor práv a majetník statku Loučovského. Sepsal Čtení besední „Jiřinky" (1849) a monografii města Sušice (1868), přeložil z něm. několik her divadelních a psal do Květů, Včely, Lumíra, Humoristických listů, Archeol. pam. a do Poutníka od Otavy.

Galáš Heřman Agapit, nar. 7. dubna 1756 v Hranicích na Moravě, vrchní lékař vojenský, posléz na pensi tamtéž. Sepsal písně, nazvané „Musa Moravská" (1813), Parabole (1825) a některé jiné drobné spisy. Zemřel 14. února 1840.

Geguš Jan, nar. r. 1791 na Slovensku. farář ev. v Očové. Přeložil Kampeova Kolumbusa (1825), Kortezy (1840) a Pizarro (1841). Zemřel 7. října 1855.

Gindely Antonín, nar. 3. září 1829 v Praze, profesor dějepisu na universitě a archivář zemský tamtéž. Podal některé práce historické do Časop. Mus. a do Naučného Slovníka a vydal Dekrety jednoty bratrské (1865).

Gleych Václav, kazatel církve evang. v Žitavě od r. 1708—1734. Vydal Kancionál (r. 1723), Lutherův katechismus (r. 1727), písně nábožné (r. 1729), Modlitby (r. 1734) a některé jiné spisy náboženské.

Godra Michal, nar. 22. ledna 1801 v Bohunicích blíž Šťávnice na Slovensku, profesor gymnasiální v Novém Vrbási. Sepsal některé básně do Čas. Mus., vydal almanach Zoru (1833) a psal do Květů a jiných časopisů.

Godra Samuel, nar. 25. srpna 1807 v Bohunicích na Slovensku, ev. farář v Plachtincích v Hontě. Sepsal básně, nazvané „Musy dcera" (1829), Bájky (1830 a 1859), znělky, nazvané „Oběť srdce pobožného" (1856), Epigramy (r. 1857—59), povídku Zlatovič (r. 1830), a psal do Časop. Mus. a do Humoristických Listů.

Göbl František (Kopidlanský), nar. 29. listopadu 1829 v Kopidlně, spisovatel v Praze. Vydal Sbírku povídek a arabesk (1865), Sbírku památných zločinů, nazvanou „Ze žalářů" (1868) a podal některé povídky do Rodinné kroniky (1864) a do Květů (1866).

Görl z Görlšteina Jiří, nar. ok. r. 1550, jakož podobno, v Sasích, měšťan a notář Pražský (r. 1587). Sepsal Aritmetiku (1577), Naučení o měření vinohradů (1591) a o měrách nádob picích.

Grégr Eduard, nar. 15. března 1828 v Březhradě blíž Hradce Králové, doktor lékařství v Praze. Psal o zvířatech a látkách zvířecích v Průmyslové škole a podal některé rozpravy přírodovědecké do Živy a do Květů (1866).

Grégr Julius, nar. 19. prosince 1831 v Březhradě, doktor práv, r. 1861 a 1862 redaktor Národních Listů. Přispěl do Bělákova Posla z Prahy a do Národních Listů a vydal svůj proces tiskový (1863).

Grill z Grillova Jan, nar. 1526 v Rakovníku, radní tamtéž. Složil některé písně k příležitostem, Starý zákon ve verších (1586), Evangelia s figurami a rytmy (1595) a některé jiné spisy. Zemř. r. 1600.

Grünwald Vendelín, nar. 19. října 1812 v Dolních Břežanech, doktor práv a advokát v Budějovicích. Sepsal Právo dědické (I. sešit) a psal do Časopisu Musejního.

Z Günterodu Abraham, nar. ok. r. 1570, farář v Kopidlně. Přeložil z řečtiny s Adamem Felinem Cyropedii Xenofontovu (1605). Zemřel ok. r. 1609.

Gzel Petr, nar. v Praze, kněz církevní. Sepsal s Benešem Optátem ortografii a gramatiku českou (1533) a přeložil Nový zákon. Zemřel ok. r. 1540.

H.

Hájek Ignác, nar. 6. září 1770 v Mnichově Hradišti, vychovatel u hraběte Defoursa, od r. 1798 gramatikální a od r. 1819 humanitní profesor na gymnásium Litoměřickém. Přeložil některé spisy Luciána Samosatenského (vyd. r. 1832) a psal do Čechoslava (1820—25). Zemřel 2. října 1839.

Hájek Tadeáš z Hájku, nar. r. 1525 v Praze, doktor lékařství, profesor matematiky na vys. učení Pražském, potom protomedikus zemský a životní lékař cís. Maximiliána II. a Rudolfa II. Slovútný botanik a hvězdář. Přeložil z lat. Mathiolův Herbář (1562) a vydával od r. 1549 až do r. 1570 minucí a kalendář. Zemř. 1. září 1600.

Hájek Václav z Libočan, nar. ok. r. 1495, farář v Rožmitále (1527) a děkan na Karlšteině, pak kazatel u sv. Tomáše v Praze a od r. 1547 kanovník a probošt kapituly Staroboleslavské. Sepsal Kroniku českou (r. 1541) a přeložil z lat. Rampigolovu Bibli zlatou. Zemřel 19. března 1553.

Hajniš František (Zdobnický), nar. 31. března 1815 ve Vamberku, sekretář správy poštovské v Praze. Sepsal epigramy, nazvané Trnky (1841), Besední čtení (1844), Kopřivy (1853) a Krotké znělky (1860) a byl spoluvydavatelem žertovného Palečka (1840); též psal do Květů, do almanachu Vesny a j.

Hakl Bohumír Fr., nar. 8. září 1827 v Branné, kněz církevní a profesor náboženství na gymnásium v Králové Hradci. Přeložil K. Martina Věrouku a Mravouku (1865 a 1867).

Hálek Vítězslav, nar. 5. dubna 1835 v Dolínku blíž Odolky, spisovatel v Praze. Sepsal Balády, Večerní písně (1859), básně Alfred (1858), Mejrima a Husejn (1859), Krásná Lejla (1862), Goar (1864) a Černý prápor (1867); tragedie Carevič Alexej, Záviš z Falkenšteina a král Rudolf (1862); román Komediant, Povídky a humoresky (1862), redigoval almanach Máj (1859—60), Slovanské besedy (1861—63), Zlatou Prahu (1864) a přispěl básněmi a jinými pracemi do Zlatých

klasů (1854), do Lumíra, do Obrazů života, do Posla z Prahy, do feuilletonu Národních Listů a do Květů (1866—68), jichž redaktorem jest.

Hamaljar Martin, nar. 11. listopadu 1750 v Bátovcích na Slovensku, kazatel evang. ve Šťávnici a Sarváši, pak superintendent. Byl spoluzakladatel ústavu řeči a liter. slov. a stolice české v Prešpurku (1804). Vydal Agendu (1798) a Lutherův katechismus (1804). Zemřel 3. srpna 1812.

Hamerník Josef, nar. 18. srpna 1810 v Pacově, doktor a do r. 1853 profesor lékařství na vys. školách Pražských. Sepsal Zdání o očkování neštovicemi kravskými (1859), rozpravu o nákažlivých a epidemických nemocech (1866) a přispěl do Časopisu lékařů českých (1866).

Hamerschmid Jan Florián, nar. 4. května 1658 ve Stodě, farář v Kamenném Újezdě, pak kanovník na Vyšehradě a farář na Týně. Sepsal Historii Klatovskou (r. 1694) a známou báseň latinsko-českou: Protheus felicitatis et miseriae Čechicae (1715). Zemř. r. 1737.

Hanáčík Josef, nar. 26. října 1829 v Břežnici na Moravě, profesor gymnásium Brněnského. Přeložil Sofoklovu truchlohru Aias (r. 1860).

Hanel Jan, nar. 23. prosince 1808 v Křešticích v Čáslavsku, doktor lékařství v Třebíči. Přeložil A. Bouilly'ho Povídky pro moji dceru (1854) a psal do Květů, do Světozora (1834), do Koledy moravské a j.

Hanka Václav, nar. 10. června 1791 v Hořeňovsi v Kralohradecku, bibliotekář Českého Museum a od r. 1849 docent. slov. jazyků na vys. školách Pražských. Nálezce Rukopisu Královorského. Sepsal Písně (1819), Pravopis český (1817), Krátkou mluvnici jazyka polského (1839), staroslovanského (1846) a ruského (1849); přeložil Mluvnici českou J. Dobrovského (1822), Gessnerovy Idilly (1819), Rühsovu historii národů slovanských (1818), Krakoviáky (1835), Dějiny české v obrazích (1832); vydal Starobylá skládání (18:7—1824), mezi nimiž i Kralodvorský rukopis (1819), Igora Svatoslaviče (1821), Husovu Dcerku (1825), J. Strýce Žalmy Davidovy (1827), nejdávnější slovníky české (1833), Remešské evangelium (1846), Lupáčovu Historii cís. Karla IV. (1848), Kroniku Dalimilovu (1850) a jiné spisy, a psal do Vídenských listů (1814), do Čas. Mus., do pojednání učené společnosti české a do Archeol. Památek. Zemřel 12. ledna 1861.

Hanke z Hankenšteina Jan Alois, nar. 24. května 1751 v Holešově na Moravě, bibliotekář univ. bibl. Olomoucké. Sepsal knížku o vykoupení se z roboty (1787) a Mravné průpovídky (od Jana z Kohútovic, v Mikulově 1804). Zemřel v Prostějově 26. března 1806.

Hansgirg Antonín, nar. 20. května 1806 v Hradci Králové, profesor gymnásium Litoměřického a od r. 1851 Staroměstského v Praze. Přeložil Bulharinovy Slovany (1835) a Příhody franc. vychovatele v Rusích (1840), Chateaubriandova Posledního Abenceraga (1836) a ně-

které povídky z polštiny, sestavil Katalog knih novočeských (1840) a psal do České Včely, Vlastimila a Časopisu Musejního.

Hansgirgová Františka, rozená Hájková, nar. 13. února 1823 v Litoměřicích, choť Ant. Hansgirga, gymnás. profesora v Praze. Sepsala Českou kuchařku (1863), Hospodyni našeho věku (1865) a Průvodce dívky a nastávající hospodyně (1868).

Hansmann Leopold, nar. 17. února 1824 v Kvasicích na Moravě, do r. 1848 úředník hospodářský v Hukvaldech, potom úředník okresního úřadu na Starém Brně. Sepsal drama Jaroslav ze Šternberka (1860), přeložil novelu Betty Paoli „Čest rodinná" a redigoval Mor. nár. list, Mor. noviny (od r. 1858) a kalendář Domácí přítel. Zemřel 7. července 1863.

Hanuš Ignác Jan, nar. 28. listopadu 1812 v Praze, prvé profesor filosofie na univ. Lvovské, Olomoucké a Pražské, nyní bibliotekář universitní v Praze. Sepsal Nástin duševědy (1849) a Logiky (1850), Rozbor filosofie Tůmy ze Štítného (1852), Literaturu příslovnictví slov. a něm. (1853), Život Fr. L. Čelakovského (1855), rozpravu o hlaholštině (1857) a Bájeslovný kalendář slov. (1860), vydal Malý výbor z liter. staroč. (1861) a Dramat. hry velikonoční (1863) a psal rozličná pojednání do Týdenníka (1848), do Koledy mor., do Časop. Mus., do Pražských novin, do Kroka (1865) a j.

Harant z Polžic a Bezdružic Krištof, nar. r. 1564, komorník císaře Rudolfa II., dvorský rada cís. Matiáše a president dvorské komory za krále Fridricha Falckého. Konal r. 1598 s Heřmanem Černínem z Chudenic cestu do svaté země a do Egypta, kterouž pak (1608) popsal a vydal. Sťat dne 21. června 1621.

Harrach z Roravy Jan, hrabě, nar. 2. listopadu 1828 ve Vídni, pán na Konárovicích a kurátor Matice české. Sepsal některá pojednání hospodářská (r. 1863), spis politický Spása Rakouska (1865) a Přehled dějin českých (r. 1866).

Hartmann Adam, kněz jednoty bratrské, po r. 1621 co vypovězenec bydlením v Prusích. Přeložil z lat. Historii o protivenstvích církve České (1649). Zemřel asi r. 1654.

Hattala Martin, nar. 4. listopadu 1821 v Trstěné v stolici Oravské, kněz církevní, prvé profesor gymnasiální v Prešpurku, nyní profesor filologie slovanské na vys. školách Pražských. Sepsal Zvukosloví (1853) a Srovnavací mluvnici jazyka českého a slovenského (1857), část Skladby jazyka českého (1855), přeložil a vydal Slovo o polku Igorevě (1858) a přispěl některými pojednáními jazykozpytnými do Čas. Mus. a jinými pracemi do Naučného Slovníka.

Havelka Matěj, nar. 5. května 1809 v Žitenině blíž Jičína, rada vrchního soudu zemského v Praze. Sepsal Písně vojenské (1854), podal některé básně do Čechoslava (1831) a do Perel českých (1855), a psal do Života a Školy, do Poutníka od Otavy, do Právníka a Naučného Slovníka.

Havlíček Karel, nar. 31. října 1821 v Borové blíž Něm. Brodu (odkudž se psal Havel Borovský). Byl vychovatelem v Rusích (1842—44), redaktorem Pražských novin a Včely (1846—48), Národních novin (1848—49), Šotka (1848—49) a Slovana (1850—51), načež žil co vypovězenec v Brixenu v Tyrolsku. Jeden z předních publicistů českých. Sepsal Epigramy (1844), Elegie Tyrolské (1860) a mnohé články úvodní v Národních novinách, jež vydal s názvem: „Duch národních novin" (1850), a Epištoly Kutnohorské (1850); přeložil některé pověsti Voltairovy a Gógolovy, psal též do Čas. Mus. a do Květů. Zemřel 29. července 1856.

Havránek František, nar. 26. září 1805, kněz řádu křížovnického v Praze, posléz farář v Unhošti. Sepsal Kázaní postní (1841) a nedělní (1843) a redigoval nějakou dobu Blahověsta (1851) a Časopis kat. duch. (1852). Zemřel 19. listopadu 1867.

Hek František Vl., kupec v Dobrušce a v Litomyšli (1820). Sepsal satyru: Řídí-li se svět novým rokem (1816) a přispěl do Prvotin pěkných umění, do Čechoslava, do Rozmanitostí a do Dobrozvěsta.

Helfert Josef Alexander, svobodný pán, nar. 3. listopadu 1820 v Praze, c. k. tajný rada, prvé (od r. 1849—62) státní podsekretář v ministerium vyučování, nyní president centrální komise pro zachování starožitností ve Vídni. Sepsal historický spis Mistr Jan Hus aneb Počátkové rozdvojení církevního v Čechách (1857) a podal některé práce do Vesny (1851).

Helic Lukáš, kněz jednoty bratrské v Ivančicích (r. 1581), spolupřekladatel Bible Kralické.

Herčík Jan, nar. 22. října 1825 v Sánech, kněz církevní na odpočinku tamtéž. Přel. sv. Augustina Vyznání (1858) a M. Avancina Rozjímání o životě Kristově (1867).

Herold Eduard, nar. r. 1820 v Praze, soukromý spisovatel tamtéž. Sepsal Malebné cesty po Čechách (1861) a po Praze (1865), a Průvodce po české západní dráze (1863); též psal do Rodinné Kroniky a do Lumíra.

Herzog Jan (Vládyka, Jilemnický), nar. v Jilemnici, spisovatel v Praze, později ve Vídni. Sepsal Básně (1822) a Hyacinthy (1825), přel. Kotzebuovu Podivnou nemoc (1823), a psal do Hyllosu, do Čechoslava a do Včely. Zemřel ok. r. 1840.

Heybal Antonín, nar. 1815 ve Ptení na Moravě, správce duchovní v káznici Val. Meziříčské. Sepsal Katechismus (1855), Výklad na evangelia (1859) a Dogmatiku (1860).

Heyduk Adolf, nar. 7. června 1836 na Richmburce, profesor na vyšší reální škole v Písku. Sepsal Básně (1859 a 1865), Nástin bájesloví slov. a něm. (1863) a přispěl k Lumíru, k Obrazům života a k almanachům Máj a Růže.

Hieserle Hendrich Michal z Chodů, nar. ok. r. 1575, panoš při dvoře arciknížete Arnošta, pak zbrojmistr koruny České a

nejvyšší komorník téhož arciknížete. R. 1611 do stavu panského přijat co pán na Zálezlí v Čechách. Vypsal obšírně válečné a jiné příběhy své z mladých let. (Rukopis). Zemřel po r. 1660.

Z Hlavačova David, viz **Vlasák z Hlavačova.**

Hlavatý Jan, nar. 12. listopadu 1835 v Chroustově blíž Hořic, archivář Českého Mus. a sekretář Pražského magistrátu. Sepsal Výklad k zákonu obecnímu (r. 1864), společně s J. Vočadlem Českého právníka (1862) a psal do Archeol. Pam., do Národa i do jiných novin. Zemřel 20. února 1865.

Hlinka Vojtěch (Pravda František), nar. 17. dubna 1817 v Nekrasíně u Jindřichova Hradce, zámecký kaplan na Hrádku blíž Sušice. Sepsal Povídky z kraje (r. 1851—53) a některé jiné povídky, tištěné v Bibl. pův. románů (r. 1856), v Dědictví maličkých (r. 1860—66), v Lumíru (r. 1862), v kalendáři Moravanu a o sobě; mimo to vzdělal Divadlo pro děti (r. 1863) a psal do Blahověsta a do jiných časopisů.

Hněvkovský Šebestián, nar. 19. břez. a 1770 v Žebráce, městský rada tamtéž a od r. 1826—36 purkmistr v Poličce. Důvěrný přítel Jana a Vojtěcha Nejedlého, též Jar. Puchmayera. Složil Básně drobné (1820 a 1841), Děvín, báseň směšnohrdinskou (1805) a romantickohrdinskou (1829), pověsť o dokt. Faustovi (1844), truchlohru Jaromír (1835) a veselohru Námluvy v Kolodějích (1839); též sepsal Zlomky o českém básnictví a o prosodii české (1820). Zemřel v Praze 7. června 1847.

Hnojek Antonín Vojtěch, nar. 5. pros. 1799 v Brandýse nad Labem, profesor theologie pastýřské v Litoměřicích, posléz děkan v Libochovicích. Sepsal Nebe a země klíč (1843), Katechismus o sv. obřadech (1846), Evangelia na všecky neděle a svátky (1861) a Tělo lidské s ohledem na duši (1854); přeložil některé Schmidovy povídky dítek a psal do Hyllosa, Čechoslava, Čas. kat. duch. a Blahověsta. Zemřel v Nimburce 23. ledna 1866.

Hodža Michal Miloslav, nar. 22. září 1811 v Rakši v stolici Turčanské, farář evang. v Liptovském sv. Mikuláši, nyní bytem v Těšíně. Sepsal některé básně, písně nábožné a řeči duchovní, pravopis slovenský (Epigenes slovenicus, 1848) a čítanku pro školy obecné.

Hof Karel Vít, nar. 16. července 1826 v Praze, úředník účtárny státní tamtéž. Podal některé práce historické do Rodinné kroniky, kterouž redigoval (1862—63), a psal do Lumíra, do Obrazů života, do Zlaté Prahy a do Pokladnice českomoravské.

Holásek Josef, nar. 6. března 1787 v Dědicích na Moravě, farář v Blansku. Složil některé písně duchovní (1828—38) a některé básně k příležitostem. Zemřel 25. srpna 1844.

Holman Josef, nar. 1. dubna 1802 v Jičíně, úředník politický tamtéž. Přeložil některé básně Osiánovy (1827), novely Floriánovy (1829) a W. Scotta Píseň posledního barda škotského (1836),

některé povídky van der Veldovy, a sepsal frašky „Sázka“ a „Vyhojené podagra.“ Zemřel 12. srpna 1850.

Hollý Jan, nar. 24. března 1785 ve Velkých Búrech blíž Šaštína, farář v Mladunicích v Pováží. Slovútný básník slovenský. Sepsal epické básně Svatopluk (1833), Cyrillo-Methodiáda (1835) a Slav (1836), Selanky (1832) a Žalozpěvy (1840), Katolický zpěvník (1846), rozpravu o prosodii a bájesloví slovenském (1842), a přeložil Virgilovu Aeneidu (1824) a některé menší básně latinské a řecké. Zemřel 14. dubna 1849.

Hora František, nar. 1. srpna 1838 ve Svinařově blíž Slaného, prof. na vyšší škole reální v Plzni. Sepsal Nápisy do pamětní knihy (1859), Květomluvu (1861), Dvorného společníka (1864), Gratulanta (1862), Technologii (1862), Vzorky k měřickému kreslení (1867) a psal do Obecných listů naučných (1867), do Učitelského sborníka Průmyslníka a jiných časopisů.

Z Hořovic Beneš, řečený Zámorský, stavu rytířského, r. 1396 purkrabí na Rabšteině. Přeložil z lat. Martina Poláka Kroniku římskou čili Martiniani.

Hosius Matouš, nar. ok. r. 1545 ve Vysokém Mýtě, měšťan Novokolínský a přítel D. Adama z Veleslavína. Přeložil z lat. Kroniku Moskevskou (r. 1590). Zemřel ok. r. 1589.

Hostounský Baltazar, nar. 1534 v Horšově Týně, kněz tovaryšstva Ježíšova v Římě vyučený. Přeložil sv. Augustina Rozpravu o marnosti světské (1573), Historii o rozšíření víry Kristovy (1581), a sepsal některé spisky náboženské. Zemř. v Chomoutově 7. června 1600.

Hošek František, nar. 5. listopadu 1827 v Brně, doktor bohosloví a profesor pastorálky a katechetiky na theol. ústavu tamtéž. Sepsal Život sv. Aurelia Augustina (r. 1863), Počátky novokřtěnců na Moravě (r. 1867) a psal do Hlasu brněnského a jiných časopisů.

Houška Josef V., nar. 30. června 1826 v Plzni, ředitel vyšší reální školy v Olomouci. Sepsal a přeložil některé povídky (1851—56), redigoval Posla z Prahy (1851), Zlaté klasy (1855) a psal do Časop. Mus. a do některých jiných časopisů.

Hraše Jan Karel, nar. 2. dubna 1840 v Ratajích v Táborsku, profesor na vyšší škole reální v Litoměřicích. Sepsal některé pověsti a novely do Hvězdy Olomoucké (1862), Sbírku přání (1866) a psal do Archeol. Památek.

Hříb Václav, nar. 23. února 1760 v Hlinsku, úředník na Richmburce a pak při státní účtárně v Brně. Podal některé básně do Vídenských listů (1815), do Čechoslava a sepsal Vlastenecké myšlénky o rytmu (1813). Zemřel 21. února 1827.

Hromátko Jan, nar. 28. května 1783 v Hrochově Týnci, profesor řeči české na vys. školách Vídenských. Vydával Noviny Vídenské (od r. 1812—16), Prvotiny pěkných umění (1813—17) a Literární přílohy (1815—16). Zemřel 30. dubna 1850.

Hrubý z Jelení Řehoř, nar. ok. r. 1450, měštěnín Pražský a úředník dvorský krále Vladislava II. Pilný překladatel spisů filosofských a náboženských. Převedl na česko Ciceronova Laelia aneb o přátelství a Paradoxa, Petrarkovo Lékařství proti štěstí a neštěstí (1501) a Rozmlouvání o moudrosti, Erasma Roterodamského Chválu bláznovství, Jovia Pontána Knihy o statečnosti válečné, téhož patero knih o poslušenství a knihy o dobročinnosti, některé spisy sv. Jana Zlatoustého, sv. Řehoře a sv. Basilia a j., a sepsal Napomenutí p. Pražanům. Zemřel 7. března 1514.

Hrubý z Jelení Zikmund, syn předešlého, nar. r. 1497 v Praze, učenec v literatuře řecké a latinské i v rozličných řečech slovanských důkladně zběhlý, od r. 1524 bydlením v Basileji u Erasma Roterodamského. Sepsal Lexicon symphonum, první srovnavací slovník jazyka řeckého, latinského, slovanského a německého (r. 1537). Zemřel r. 1554.

Hruškovic Samuel, nar. ok. r. 1695 v Krupině, kazatel evang. v Kostelních Moravcích, pak superintendent v B. Bystřici. Složil a přeložil asi 80 písní do Kancionálu Třanovského od něho vydaného. Zemřel 1. září 1748.

Huber z Riesenbachu Adam, nar. r. 1546 ve Velkém Meziříčí na Moravě, doktor a profesor lékařství na vys. školách Pražských, potom životní lékař cís. Rudolfa II. Sepsal mnohá pojednání hvězdářská do Minucí od něho vydávaných, přeložil H. Rancovia spis o zachování zdraví (1587), připravil po druhé k tisku Herbář Mathiolův (1596) a učinil z něho výpis, nazvaný „Apatéka domácí" (1595). Zemřel 23. června 1613.

Hulakovský Jan, nar. 8. dubna 1804 v Něm. Brodě, úředník guberniálního archivu v Praze, nyní na odpočinku v Brodě. Sepsal Zkrácení slov v rukopisech a listinách (1852) a podal některá pojednání jazykozpytná do Časop. Mus. a jiné práce do Památek archeologických.

Hukal Josef, nar. r. 1793, rada magistrátní v Klatovech a Litoměřicích, posléz rada krajského soudu v Táboře. Sepsal známou baládu Břetislav a Jitka (Když měsíček spanile svítil) a některé básně k příležitostem. Zemřel 2. června 1867.

Hurban Josef Miloslav, nar. 19. března 1817 v Beckově v stolici Trenčanské, doktor theologie a evang. farář v Hlubokém. Sepsal Cestu po Moravě a po Čechách (1841), novelu Svatoplukovci (1844), histor. pověsť Gotšalk (1861), Unii luteránů s kalvíny (1846), Nauku nábož. křesťanského (1855), Církev evang.-luteránskou (1861), vydával almanach Nitru (1842) a vydává Církevní listy evangelické (1864—68); též psal do Květů a do Včely.

Hus Jan, nar. r. 1369 v Husinci v Prachensku, mistr svob. umění (1396), profesor i rektor vys. škol Pražských a kazatel v Betlemě v Praze. Důmyslný původce nyn. dobropísemnosti české a opravce

textu písem svatých. Sepsal česky asi 25 spisů, větším dílem nábožných, zejména: Postillu čili výklady na evangelia (1413), Dcerku aneb o poznání cesty pravé k spasení, Provázek třípramený, Zrcadlo člověka hříšného, O šesti bludích, O sedmi smrtedlných hříších, O manželství, O svatokupectví, Devět kusuov zlatých, Výklad víry desatera božího přikázaní a modlitby páně (1412), výklad písniček Šalomounových, některá kázaní, Abecedu a jádro učení křesťanského (1414) a j.; sepsal některé písně nábožné a listy důvěrné (z r. 1414—15). Upálen v Kostnici 6. července 1415.

Húska Jan, nar. v Brodě Uherském, arcipřišt Břetislavský a kanovník Brněnský. Přeložil r. 1487 k žádosti pánů Dobše a Beneše z Boskovic Historii Českou Eneáše Sylvia, jejížto přípis v Římě se chová.

Hýbl Jan, nar. 3. září 1786 v České Třebové, spisovatel v Praze. Přeložil asi 40 spisů; některé dramatické, na př. Abelino (k němuž přidal historii českého divadla), Husité u Naumburku, Chytroušek a j.; některé historické, zejména Život Mahomedův a Pabstovu Kroniku Českou (1809—12), některé kratochvilné a poučné, mnoho spisů náboženských, na př. Štapfovy rozvrhy kazatelské, Pařízkovy výklady na spištoly nedělní (1831) a několik knih modlitebních; kromě toho vydával Kalendář tolerancí (1817—18) a redigoval Rozmanitosti (1816—22), Hyllos (1820—21) a Jindy a Nyní (1828—1832). Zemřel 14. května 1834.

Hyna Karel, nar. 2. srpna 1802 ve Lhotě Kacově, farář a vikář v Nižboru. Přeložil Dušesloví zkušebné (1844) a sepsal Navedení k počítání (1835) a Katechismus pro lid (1839).

Hynek Jan z Velinova, jinak Hynconius, nar. v Pacově, bak. sv. umění (1577), správce školy Jihlavské, pak český syndikus tamtéž. Maje co vyslanec tohoto města účastenství v jednáních se stavy odpořilými (1617—20), odsouzen jest po bitvě Bělohorské hrdla, ale přijat na milost. Přeložil znovu Horní právo krále Václava (ruk. z r. 1589) a vydal (1595) první mapu Moravskou. Zemř. 28. října 1625.

Ch.

Chalúpka Adam, far. církve evang. v H. Lhotě ve Zvoleně. Vydal Vypsání země Kananejské (1831) a Paměti církve evang. Březňanské (1837). Zemřel r. 1840.

Chalúpka Jan, nar. 28. října 1791 v Horním Mičíně na Slovensku, profesor na evang. lyceum Kežmarském a od r. 1824 farář v Březně. Sepsal některé písně nábožné (do zpěvníka), Kázně nedělní (1846) a frašky: Kocourkov, Všecko naopak, Třasořitka a Starouš plesnivec (1830—37).

Chalúpka Samuel, nar. 27. února 1812 v H Lhotě ve Zvoleně, far. evang. tamtéž. Sepsal některé balády a romance, několik písní nábožných do Zpěvníka a přispěl do Naučného Slovníka.

Chelčický Petr, nar. ok. r. 1390 v Chelčicích bliž Vodňan, majetník statku tamtéž. Duchovní původce jednoty českých bratří. Sepsal (mezi r. 1433—43) Postillu, Síť víry, Výklad na zjevení sv. Jana, Repliku proti Janovi z Rokycan a Mikuláši Biskupovci a jiné spisy polemické. Zemřel ok. r. 1460.

Chládek František, nar. 23. srpna 1829 v Hředlích bliž Rakovníka, soustružník v Senomatech. Básník samouk. Složil některé básně v Lumíru a v Obrazech života. Zemřel v září 1861.

Chládek Jiljí, nar. 24. srpna 1743, kněz řádu premonstrátského na Strahově, od r. 1778 profesor pastýřské theologie na vys. školách Pražských. Sepsal Počátky opatrnosti pastýřské (1780), Katechisaci na modlitbu Páně (1788) a Naučení o dobropísemnosti české (1795). Zemřel 29. ledna 1806.

Chmela Josef, nar. 18. února 1792 v Třebíči na Moravě, profesor na gymnásiích Jičínském, Kralohradeckém a od r. 1841 Staropražském. Sepsal Bájky pro dítky (1818), Slovník jazyka latinského, českého a něm. (1830), přeložil Aurelia Victora Dějiny římské (1838) a Lucia J. Flora Obraz dějů římských (1843), některé divadelní hry Kotzebuovy a Gessnerovy, zábavné spisy Veldenovy (1827) a Příběhy biblické (1821); vydal s Kliceperou Almanach (1823 a 1824), s Čelakovským Dennici (1825), Komenského Orbis pictus (1833), a psal do Rozman., do Přítele mlád., Kroka a do Čas. Mus. Zemřel 28. února 1847.

Chmelenský Josef Krasoslav, nar. 7. srpna 1800 v Bavorově, doktor práv a místosudí dvorský v Praze. Sepsal Básně lyrické (1823), dramatickou báseň Láska Čechova (vyd. r. 1868), text ke zpěvohrám Dráteník (1826), Oldřich a Božena (1828) a Libušin sňatek (1832), přeložil některé zpěvohry, zejména Josef a bratří, Sníh, Sedlský milionář, Kouzelnou flétnu a j.; redigoval almanach Kytku (1836) a hudební časopis Věnec (1835—36), a psal do Čechoslava (1822), Poutníka (1826), Včely a Časop. Mus. (o právě manském). Zemřel 2. ledna 1839.

Chmelíček Josef, nar. 23. března 1823 v Brně, doktor a profesor theologie pastorální na bohomluveckém ústavě tamtéž. Sepsal Cestu do Svaté země (1865 a 1867) a Cestu po Francouzsku a Španělsku (rukopis) a přispěl do Hlasu Brněnského.

Chocholoušek Prokop, nar. 18. února 1819 v Sedlci v Táborsku (odkudž se psal Sedlecký), soukromý spisovatel v Praze. Jeden z prvních románopisců a novelistů českých. Sepsal romány: Privitan (1855), Rodina Harambašova, Cola di Rienzi (1856), Sňatek z nenadání a Hrad (1860); pověsti historické: Křižáci, Templáři v Čechách, Jiřina, Palceřík, Dvůr krále Václava, Dvě královny a Harač; Historickoromantické obrazy z dějin jihoslovanských, nazvané „Jih" (1862) a Kocourkov; redigoval Večerní listy (1849—51) a podával práce beletristické do Květů, do Vlastimila, do Rodinné kroniky (1863) a jiných časopisů a pojednání publicistická do Hlasu (1861—64). Zemř. 5. červen. 1864.

Chrástek Michal, nar. 29. května 1825 v Novém Městě nad Váhem, profesor theologie v B. Bystřici. Sepsal některá kázaní do Radlinského Pokladův kazatelského řečnictva (1850), psal do cirk. čas. Cyrilla a Methuda, jejž r. 1852 spolu redigoval, a přispěl hojnými pracemi k Naučnému Slovníku.

I a J.

Institoris Michal (Mošovský), nar. 29. září 1733 v Bystřici v Turčanské stolici, kazatel evang. v Prešpurku. Vydal Pasionál český (1773), Třanovského Kancionál (1787), do něhož složil několik písní, přeložil Arndtova kázaní (1775), spisek Strom bez kořene (1793) a modlitby vojákům. Zemřel 7. října 1803.

Jablonský Boleslav, viz **Tupý Eugen.**

Jafet Jan, starší Jednoty bratrské od l. 1599. Sepsal Historii o původu Jednoty bratrské, Hlas strážného (r. 1599) a Meč Goliášův čili o posloupnosti biskupův bratrských. Zemřel po r. 1607.

Jahn Jiljí Vratislav, nar. 22. ledna 1838 v Pardubicích, ředitel vyšší reální školy tamtéž. Sepsal básně: Naše mohyly (1861) a Růženec (1862), tragedii Kateřina z Pernšteina (1861), přeložil s K. Starým Schödlerovu Knihu přírody (1865), vzdělal část Kroniky práce (1865—68) a Chemii nerostnou (1868), a podal články do Živy, Obrazů života a do Naučného Slovníka.

Janalík Vincenc, nar. r. 1804 v Rimnicích blíž Holešova, farář v Miloticích v Hradišťsku. Sepsal povídky Rodina Důvěrova (1848) a Věrná Roza (1849) a spisek dogmatický: Která církev jest církev Kristova (1845). Zemřel 23. července 1855.

Janda J. Bohumil (Cidlinský), nar. 1. května 1831 v Pátku u Poděbrad, sekretář zemský v Praze. Sepsal novelu Jaroslav (1857), báseň Jan Talafús z Ostrova (1864) a mnohé básně a novely v Lumíru (1861—62), v Zlatých klasech, v Obrazech života, v Rodinné kronice, a ve Květech (1868), též v almanaších Kytice, Máj a Růže.

Jandečka Václav, nar. 25. srpna 1820 v Poběžovicích na Pardubicku, profesor gymnasiální v Hradci Králové. Sepsal Geometrii a přispěl ke Sborníku a Naučnému Slovníku.

Janota Vojtěch Vl., nar. r. 1823 v Třímanech, učitel na vyšší škole dívčí v Písku. Vydal Zábavník pro mládež (1849), Zpěvník pro mládež (1850) a Zábavník učitelský (r. 1861 a 1862), a redigoval Zlaté Klasy, Poutníka od Otavy a Zlaté lístky.

Z Janova Matěj, nar. ok. r. 1350, mistr svobodných umění a od r. 1381 kanovník na hradě Pražském. Sepsal spis latinský De regulis veteris et novi testamenti, v němž často se dokládá českého písma svatého, a knížku o ohavnosti. Zemřel 30. prosince 1394.

Jarloch, nar. r. 1165, mnich kláštera Želivského a od r. 1187 opat kláštera Milevského. Sepsal lat. kroniku Milevskou, která v sobě obsahuje mnoho jmen českých. Zemřel ok. r. 1228.

Javornický Jan, nar. 24. června 1785 ve Vysokém Mýtě, ředitel hlavní školy v Nových Dvořích, potom farář v Církvici. Sepsal a přeložil asi 25 spisů jazykoučných, kratochvilných, vychovatelských a náboženských, z nichž rozšířenější jsou: Přísloví česká vysvětlená (1815), Německá gramatika (1817), Jaisovy povídky pro dítky (1812), Zlaté zrcadlo (1815), Podobenství (1825), Česká biblioteka (1830—43), Lucián, syn Fortunátův (1827), Řeči na epištoly a evangelia (1837) a j. Přispěl též pracemi do Vídenských listů (1815), do Přítele mládeže a do Čas. kat. duch. Zemřel 20. července 1847.

Jedina František, nar. 2. prosince 1779 v Mimoni, děkan na Svatém Poli blíž Dobříše, od r. 1834 probošt na Sv. Hoře. Sepsal Kázaní postní (1822—1824 a 1830) Školu Kristovu (1825) a Kázaní sváteční (2 díly, r. 1834). Zemřel 26. března 1847.

Jedlička Josef, nar. 4. prosince 1828 v Petrovicích v Rakovnicku, ředitel hlavní školy na Dobříši. Sepsal Počátky německého jazyka, Básnictví ve školách obecných, Navedení k písemnostem, Výklad čítanky pro 1. a 2. třídu obecných škol, Tvary slohové, Počátky technologie a Stručný dějepis učitelům (r. 1867). Psal též do Posla z Budče, do Národní školy a do Školy a života.

Jehlička Pavel, nar. 1826 v Benešově, profesor gymnasiální, prvé v Chebě, nyní v Praze. Sepsal Svět v obrazích (1863), Nauku o nerostech (1863), Krátký přírodopis rostlin (1865), povídku V knihách spása (1867), a podal některé práce do Kroka (1864).

Jelínek František, nar. 10. dubna 1783 v Hrochově Týnci, měšťan v Litomyšli. Sepsal Historii města Litomyšle (1838—45). Zemřel 20. ledna 1856.

Jeřábek Jan, nar. 21. září 1831 v Praze, doktor práv tamtéž. Sepsal některá pojednání právnická do Sborníka a Obecných listů (1860) a přispěl k Boleslavanu a Národním Listům.

Jeřábek František J., nar. 26. ledna 1836 v Sobotce, profesor na reálním gymnásium Malostranském v Praze. Sepsal dramata Svatopluk, Cesty veřejného mínění a Veselohru (1866), podal některé básně do Lumíra a psal do Pražsk. nov., Nár. listů a Nár. Pokroku.

Jesen Pavel (Jesenský), nar. ok. r. 1550; kněz jednoty bratrské a od r. 1582 správce duchovní v Lipníku. Spolupřekladatel bible Kralické. Zemřel 24. května 1594.

Ješín Pavel, nar. ok. r. 1590 v Praze, r. 1619 radní písař tamtéž. Vydal Kroniku Boleslavskou, připsav k ní čtení hodnou předmluvu (1620). Zemřel po r. 1620 ve vyhnanství.

Jezbera František J., nar. 15. ledna 1829 v Březnici, učitel ruského jazyka na ústavu polytechnickém v Praze. Sepsal původní zpěvy a básně (1861), rozpravy: Cyrill a Methud nepsali hlaholsky než kyrilsky (1858), O písmenech slov. národů (1860) a Rusové, Poláci a Čechové (1863), vydal všeslovanské listy „Slověnín" (1863) a přispěl k některým časopisům.

Jičínský Karel, nar. 17. května 1831 na Karlšteině, doktor práv a vychovatel u hr. Jar. Černína. Sepsal Vývin českého právnictví (1862) a přispěl k Čas. Mus., Právníku a Naučnému Slovníku.

Jireček Hermenegild, nar. 13. dubna 1827 ve Vysokém Mýtě, doktor práv a koncipista v ministerium vyučování ve Vídni. Sepsal hru dramatickou Tajemné psaní (1852), Novely (1853), Slovanské právo v Čechách a na Moravě (1863—65), mnohá pojednání k historii, topografii a literatuře české se vztahující v Časop. Mus., v Památkách archeol., Světozoru (1858—60), Perlách (1855) a v Rozpravách (1860); též psal do Květů, do Včely a do Právníka (1864); přel. Obrazy přírodní z říše Rakouské (1860), vydal Veselé čtení (1860), Sbírku listin slovenských (1865) a prameny českého práva (lat. 1867), a redigoval politický Denník Vídenský (1851) a beletristické i literární časopisy Vesnu (1851) a Světozor (1858—60).

Jireček Josef, nar. 9. října 1825 ve Vysokém Mýtě, sekční rada v ministerium vyučování ve Vídni. Sepsal Národopisný přehled království Českého s mapou (1850), Čítanky pro nižší gymnásia (1853—57), Antologie z literatury české pro vyšší gymnásia (1858—61) a Obrazy z rakouských zemí (1860); vydal s H. Jirečkem Rozpravy z oboru hist., filol. a literatury (1860), s I. Hradilem Gramatiku českou J. Blahoslava (1857), mimo to Žalmy V. Benedikta a J. Komenského (1861), Viléma Hraběte Slavaty Děje král. Uherského (1857) a Paměti (1865), spisy P. J. Šafaříka (1865), a psal mnohá pojednání o literatuře české ve Světozoru (1858—60) a v Čas. Mus., publicistická v Národ. Nov. (1849) a ve Vídenském Denníku (1850) a některé články k liter. theologické se vztahující v Čas. kat. duchov. a v Blahověstu.

Jirsík Jan Valerián, nar. 19. června 1798 v Kácově, prvé farář Minický a kanovník Pražský, od r. 1851 biskup Budějovický. Důkladný vzdělavatel literatury theologické. Sepsal Školu nedělní (1826), Bohomila (1835), Proč jsem katolíkem (1836), Populární dogmatiku (1840), Dvadcatero listů k evangelíkům (1842), Kázaní na všecky neděle a svátky (1850—52), byl r. 1849—51 redaktorem Časop. kat. duch. a psal do něho mnohá pojednání; též přispěl články naučnými do Rozmanitostí (1818), do Hyllosa (1820) a Čechoslava (1820—25).

Jungmann Antonín, rytíř, nar. 19. května 1775 v Údlicích u Berouna, doktor lékařství a (od r. 1811) profesor porodnictví, též rektor magnifikus vys. škol. Pražských. Sepsal Umění porodnické (1804), Navedení o koních (1818) a O sedmeru dobytka domácího (1826), přeložil J. Paulického Domácího lékaře (1833), a podal některá pojednání přírodovědecká a jazykozpytná do Kroka a do Časop. Mus. Zemřel 10. dubna 1854.

Jungmann Josef, nar. 16. července 1773 v Údlicích, doktor filosofie a profesor tříd humanitních v Litoměřicích a od r. 1815 na Staroměstském gymnásium v Praze, potom prefekt téhož gymnásium a r. 1840 rektor magnifikus vys. škol Pražských. Přední vzdělavatel vědecké řeči

české a původce monumentálního slovníka. Sepsal Slovesnost (1820), Historii literatury české (1825), Slovník českoněmecký (1835—39), složil některé básně a jiné přeložil, zejména ze Schillera, Göthe a Popé; převedl na česko Chateaubriandova Atalu (1805), Miltonův Ztracený ráj (1811) a Goethova Hermana a Dorotu; podal mnohá pojednání o řeči a literatuře české do Kroka (1821—40) a do Časop. Mus., a přispíval do Hlasatele (1806) a do Vídenských listů (1814—17). Zemř. 16. listopadu 1847.

Just Eduard, nar. 20. března 1836 v Josefově, spisovatel v Praze. Sepsal zábavné čtení Žert a pravda (1865), Povídky dítek (1865), přeložil Hacklaendrův román Evropské otroctví, psal do Lumíra (1859), do Humor. listů, Rodinné Kroniky (1864) a Prahy, též do časopisů Biče, Rolniček a Raráška, jichž byl redaktorem, a pořádá Šotka a Občanský kalendář (1867).

K.

Kabátník Martin, viz **Bakalář Adam.**

Káčer Josef, nar. 30. března 1802 v Černilově, od r. 1830 farář ev. ve Velkém Táboře blíž Sycova ve Slézsku. Sepsal báseň lyrickou Kalich, meč a kříž a některé znělky v Čas. Mus. (1837), přeložil Šulcovu Okouzlenou růži (1840), vydal Hlasy k harfě Páně a Malý katechismus (v Sycově 1865) a psal do Hlasu ze Syona (r. 1866).

Kadlinský Felix, nar. 18. října 1613 v Horšově Týně. Jesuita. Přeložil z něm. báseň Zdoroslavíček a některé spisy náboženské. Zemřel 15. listopadu 1675.

Kalina Jaroslav, nar. 8. listopadu 1816 v Boru v Litoměřicku, spisovatel v Praze. Sepsal balády, zpěvy milostné a jiné básně (vyd r. 1852) a přispěl do Květů, do Včely a Vlastimila. Zemřel 22. června 1847.

Kalousek Josef, nar. r. 1838 ve Vamberku, doktor filosofie a spisovatel v Praze. Psal mnoho článků publicistických do Národu a do Národního Pokroku.

Kamaryt František Dobromil, nar. 27. ledna 1812 ve Velešíně, arcikněz a děkan v Kaplici. Sepsal dle Tomáše Kempenského Průpovídky na každý den v roce (1851) a Rýmované průpovědi (doplněk k průpovědem Jos. Kamaryta), přel. Ab. Schlöra Svatodenní pořádek a knihu modlicí „Ježíš, moje žádost“ a sebral i vydal básně J. V. Kamaryta (1867).

Kamaryt Josef Vlastimil, nar. 21. dubna 1797 ve Velešíně, duchovní správce v Klokotech. Sepsal básně smíšené (1822 a 1867), Pomněnky aneb rýmované průpovědi nábožnosti (1834), sebral České národní písně duchovní (1831) a psal do Dobroslava, Čechoslava a Dennice. Zemřel 19. března 1833.

Kampelík Frant. Cyrill, nar. r. 1806 v Siřenově pod Kumburkem v Jičínsku, doktor lékařství v Kuklenách. Sepsal Pravopis a

gramatiku českou (Čechoslovan 1842), O kráse a výbornosti jazyka českého (1846), Zábavné a poučlivé povídky (1859), Návrhy promyslné (1859), Stav Rakouska (1860), O choleře a p.; přeložil Franklinovu Pokladnici (1838) a psal do Květů, do Hronky a do jiných časop.

Kamenický František, viz **Vacek František.**

Kápito Jan (Hlaváč), nar. asi r. 1548 v Bystřici pod Pernšteinem, kněz jednoty bratrské ve Slavkově a v Třebíči. Sepsal Postillu (1584) a překládal s jinými Bibli Kralickou. Zemřel r 1589.

Kapper Siegfried, nar. 21. března 1821 na Smichově, dokt. lékařství v Praze. Sepsal básně České Listy (1846) a některé básně do časopisů, podal některé povídky a obrazy cestopisné do Květů (1866—68) a přeložil do němčiny Rukopis Kralodvorský (1859).

Karlík Hugo, nar. 25. července 1807 v Soběslavi, kněz řádu premonstrátského v Teplé, prvé profesor jazyka českého na gymnásium Plzenském, nyní farář v Dobřanech. Sepsal Mluvnici českou (1856), obšírné Životy svatých (1845—55) a některá pojednání do Čas. kat. duch. a do Blahověsta.

Kaška Jan (Zbráslavský), nar. 20. srpna 1810 ve Zbráslavi, herec divadla Pražského. Sepsal Divadelního ochotníka (1845), přeložil některé hry divadelní, povídky a romány a psal do Květů, Poutníka, Rodinné Kroniky a do Zlatého dna.

Klácel Matouš František, nar. 7. dubna 1898 v České Třebové, kněz řádu Augustiniánského na Starém Brně, prvé profesor filosofie na filos. ústavu Brněnském, nyní biliotekář v klášteře. Sepsal Básně lyrické (1836), Jahůdky ze slovanských lesů (1845), Ferinu Lišáka (1848) a Zrnka (1856); filosofické spisy Mostek (1842), Dobrovědu (1847) a Listy k přítelkyni (1849); vzdělal Počátky vědecké mluvnictví českého (1843), Bájky Bidpajovy (1846), Slovník novinářský (1849), a podal některá pojednání filosofická do Čas. Mus. a hospodářská do Besídky hospodářské (1861—65); též psal do Týdenníka mor. (1848) a do Moravských novin, jichž byl r. 1848—50 redaktorem.

Klaudián Mikuláš (Kulhavý), lékař v Mladé Boleslavi a od r. 1518 knihtiskař tamtéž. Sepsal spis o pravdě víry (1518), naučení ženám těhotným (1519) a vydal první mapu země České (1517). Zemřel r. 1520.

Klement Adam, nar v Újezdě blíž Plzně, r. 1609 farář na Vraném a přísedící konsistoře podobojí, po r. 1620 vypovězenec v Sasích. Složil některé spisy poučné a polemické, zejména Rozmlouvání křesťanské s Ježíšem Kristem (1597), Traktát o povinnostech pána a služebníka (1608), Spis o manželství, Rozkoš a vůle panenská (1613), o manželství kněžském (proti Scipionovi, r. 1615) a některá kázaní.

Klen Rozkochaný, viz **Rozkochaný Klen.**

Klicpera Václav Kliment, nar. 23. listopadu 1792 v Chlumci nad Cidlinou, profesor tříd humanitních v Hradci Králové a na Staroměstském gymnásium v Praze, pak ředitel tohoto gymnásium

(1849—52) a školní rada. Nejplodnější dramatický spisovatel český. Sepsal výše 50 kusů divadelních, z nichž výtečnější jsou: veselohry Divotvorný klobouk (1820), Dobré jitro, Lhář a jeho rod, Žižkův meč (1821) a Rohovín čtverrohý (1825); činohry Božena, Loketský zvon, Blaník, Uhlířka, Dvojčata a truchlohry Soběslav, Rod Svojanovský a j. Též sepsal pověsti historické Točník, Vítek Vítkovič, První mlýn v Praze, Věnceslava a j., Dějepis starého světa (1849) a některé žertovné básně a deklamovánky v Dobroslavu a Čechoslavu a j. Zemřel 15. září 1859.

Klika Josef, nar. 23. prosince 1833 v Nesvačilech, profesor vyšší školy reální v Pardubicích. Sepsal Krátkou mluvnici českou (1863), přeložil Billovu Botaniku s atlasem (1867) a některé povídky.

Kloboučník, viz **Augusta Jan.**

Klumpar Jan Květoslav, nar. 4. května 1826 v Chrasti, ředitel gymnásium, prvé v Luhoši a v Uherské Skalici, nyní v Hradci Králové. Sepsal Skladbu jazyka latinského (18·3) a knihu k překládání z češtiny do latiny (1866) a přispěl do Lumíra, Školy a Života a do jiných časopisů.

Knajsl Matěj, nar. 10. února 1805 v Třešti na Moravě, prvé učitel češtiny v Jihlavě, nyní úředník na odpočinku ve Lvově. Přel. Prokešovu Cestu do země zaslíbené (1834), Popsání nejhodnějších památek křesťanstva (1835) a Palestiny (1837) a sepsal některé povídky.

Kobliska Alois K., nar. 23. října 1815 v Strakonicích, profesor na Starom. gymnásium v Praze. Sepsal latinskou čítanku (1864).

Kocín z Kocinetu Jan, nar. 13. února 1543 v Písku, radní písař v Menším městě Pražském. Sepsal Abecedu pobožné manželky (1585), přeložil pomocí Adama z Veleslavína Kroniku o národu Tureckém a Historii církevní Eusebia Pamfila (1594) i některé části Veleslavínova spisu Politia historica, konečně spis o řízení a opatrování Božském (1603). Zemřel 26. března 1610.

Kodicil z Tulechova Jan, nar. r. 1558, bakalář svobodných umění v Praze. Vydal minuci na r. 1577.

Kodicil z Tulechova Petr, nar. 24. února 1533 v Sedlčanech v Berounsku, profesor jazyka řeckého a matematiky na vys. učení Pražském. Sepsal Vokabulář lat.-česko-německý (1560), některé rozpravy hvězdářské v minucích od r. 1563—88 od něho vydávaných, Modlitby, Písně pobožné a jiné spisy ascetické. Zemřel 26. října 1589.

Kodym Filip Stanislav, nar. 1. května 1811 na Opočně, doktor lékařství v Praze. Spisovatel knih vůbec poučení lidu na zřeteli majících, ježto jsou: Poučování o silozpytu (1844), Naučení o živlech (1849), Úvod do zemězpytu (1855), Lučba rolnická (1852), Hospodářský klíč (1857), Hospodářská kniha (1862), Hospodářské obrazy (1868), Včelařská kniha dle Dzierzona (1857) a Včelaření Luběneckého (1858), Zdravověda (1853), Mladá matka (1852), Úvod do tělovědy člověka (1862), Spolky na vzájemné pomáhání a j.; přel. Stöckhardovo

Lučebnictví a psal do Hospodářských novin, kteréž od r. 1852—62 redigoval, do Posla z Prahy, jehož byl r. 1864—67 spoluredaktorem, a do Hlasu, jehož redaktorem jest nyní.

Z Koldína Pavel Kristián, nar. r. 1530 v Klatovech, mistr svobodných umění, od r. 1557—62 profesor na vys. učení Pražském a potom kancléř a konšel Starého města Pražského. Vzdělal práva městská království Českého (r. 1579), dle něho Koldínova zvaná, a učinil sumovní výpis z nich a ze zřízení zemského (r. 1583). Zemřel 10. ledna 1589.

Kolár Jiří Jan (Kolář), nar. 2. února 1813 v Praze, režisér divadla českého tamtéž. Sepsal některé básně, truchlohry Moniku (1847), Magelonu (1850) a Žižkovu smrť (1851), romány Cesty života (1867), Malíř Reiner, Pražská čarodějnice, Pekla zplozenci a Musikanti (1854—65); přeložil Göthova Fausta (1864) a Egmonta, Schillerovy Loupežníky (1866), Úklady a lásku, Wallenšteinův tábor a Wallenšteinovu smrť (1867), Halmovu Griseldu a jiná dramata; též psal do Včely.

Kolář Josef, nar. 15. března 1830 v Újezdě Silvanově u Hořic, profesor polského a ruského jazyka na polytechnice v Praze. Podal některé básně do Zlatých klasů (1854) a do Lumíra, přeložil Mažuranićovu báseň Smrť Smail-agy Čengića (1860) a některé novely, a přispěl k Čas. Mus., k Živě, ke Škole a Životu, ke Květům (1866) a jiným časopisům.

Kollár Jan, nar. 29. července 1793 v Mošovcích ve stolici Turčanské na Slovensku, od r. 1820 kazatel církve évang. v Pešti, pak (r. 1849) profesor slovanské archeologie na vysokých školách Vídenských. Přední lyrický básník český a čilý buditel vědomí národního a literární vzájemnosti mezi Slovany. Sepsal Slávy Dceru, báseň lyrickoepickou (1824, s výkladem 1832), Rozpravy o jménech národa slovanského (1830), Staroitálii slavjanskou (1853), Hlasy o potřebě jednoty jazyka českého (1846), mythologický spis Sláva bohyně (1839), Kázně a řeči (1832 a 1844), Vypsání dvojí své cesty do Vlach (tišt. r. 1843 a 1863) a svůj životopis (1863); vydal Zpěvánky národu slovenského (1834), a psal do Kroka (1821), do Čas. Mus., do Hronky a j. Zemřel 24. ledna 1852.

Kolárský Antonín, nar. 19. července 1794 v Pardubicích, farář ve Velké Losenici. Psal do Hyllosa, do Pražských a Mor. novin a do Přítele mládeže. Zemřel 15. listopadu 1867.

Komenský Jan Amos, nar. 28. března 1592 v Uherském Brodě na Moravě, rektor bratrské školy Přerovské (1614) a Fulnecké (1618) a od r. 1629 gymnásium Lešenského v Polště. Poslední biskup bratří českých. Sepsal asi 25 spisů českých, větších a menších, z nichž nejdůležitější jsou: didaktické Brána jazyků (1631), Didaktika (1633), Svět v obrazích (1658) a Informatorium školy mateřské; alegorický spis Labyrint světa a ráj srdce (1623); náboženské spisy Hlubina

bezpečnosti (1624), Malý manuálník (1658), Kancionál (1659), Jedno potřebné (1668) a Kšaft umírající matky jednoty bratrské (1650); též přeložil metricky některé žalmy Davidovy a Katonovy distichy. Z jeho spisů latinských (asi 60) zvláště vynikají Opera didactica (r. 1657), jimiž oslavil jméno své co první pedagog XVII. století po celé Evropě. Zemřel v Amsterodámě 15. listopadu 1671.

Komínek z Engelhausu J., měšťan Ivančický na Moravě. Přeložil r. 1633 Obnovené zřízení zemské markrabství Moravského. (Ruk.)

Kompátor Mikuláš z Kunstátu. Přeložil r. 1451 z latiny Lament čili pláč Otcův svatých, vydaný několikrát tiskem.

Konáč z Hodiškova Mikuláš, též Konáček zvaný, písař hor viničných, pak (od r. 1507) knihtiskař a (od r. 1523) dvorský místosudí v Praze. Sepsal Knihu o hořekování spravedlnosti (1528) a přeložil mnoho spisů z latiny, jmenovitě Eneáše Sylvia Kroniku českou (1510), některé spisy Luciánovy, totiž Charon a Palinurus a Terpsion a Pluto, Pravidla lidského života (indické bájky Bidpajovy), Boccacciovu Hru pěkných přípovídek a j., a vydal r. 1515 první noviny. Zemřel 3. dubna 1546.

Konias Antonín, nar. r. 1691 v Praze, řádu jesuitského, r. 1744 kazatel v Opořanech u Bechyně a potom katecheta na Košumberku. Pověstný misionář a palič knih českých. Složil Písničky o tajemství víry a Písně na evangelia nedělní (1760), vydal Postillu (1756) a některé spisky ascetické, a sepsal rejstřík knih zapovězených (tišt. r. 1767). Zemřel v Praze 27. října 1760.

Konečný Jan, nar. 1815 v Rokytně blíž Pardubic, prvé učitel jazyka českého na polytechnice ve Vídni, nyní soukromník v Pardubicích. Sepsal Mluvnici československou (1845), Kapesní slovník česko-německý (1845), Všeobecného sekretáře (1848) a některé jiné spisy mluvnické.

Konečný Matouš, nar. r. 1570, starší jednoty bratrské, latiny, řečtiny a hebrejštiny dobře znalý. Sepsal Knihu o povinnostech křesťanských (1612), Divadlo boží čili o stvoření světa (1616), Kazatele domácího (1618) a Pravdu vítězící, spis polemický proti Šturmovi (1614). Zemřel v Brandýse nad Orlicí 8. února 1622.

Konstans Jiří, nar. r. 1607 v Řepíně u Mšena, jesuita a profesor humanitní v Praze. Přeložil některé spisy náboženské a byl spoluvydavatelem bible Svatováclavské. Zemřel 24. března 1673.

Kopecký Jan Dalibor, nar. 31. března 1815 v Poličce, kand. dokt. lékařství. Sepsal Slova vděčnosti k svátkům (1836), Pověsti z nové romantiky (1838) a psal do Květů, Včely a Vlastimila. Zemřel r. 1859.

Koranda Václav, nar. ok. r. 1430 v Plzni, prof. a rektor vysokého učení Pražského (1462), pak administrátor konsistoře podobojí. Složil několik traktátů polemických o přijímání pod obojí. Zemř. 9. února 1519.

Kořínek Fr. B., nar. 27. srpna 1831 v Olešné v Jihlavsku, prvé profesor gymnasiální v Záhřebě, nyní spisovatel v Praze. Přeložil Czajkowského Vernyhoru (1852), vzdělal Obraz světa slovanského (r. 1867) a psal do Časop. Mus., Národních listů, Obzora (1867) a Naučného Slovníka.

Kořínek Jan, nar. 12. února 1626 v Čáslavi; jesuita. Sepsal Paměti Kutnohorské (1665). Zemřel r. 1680.

Kosina Jan, nar. 22. prosince 1827 v Josefově, ředitel českého gymnásium v Olomouci. Sepsal gramatiku latinskou (r. 1867) a přeložil Platonovu rozmluvu Gorgias (r. 1865).

Kosmas, nar. ok. r. 1045, děkan kapituly u sv. Víta v Praze, v klasicích římských Horáciovi, Virgiliovi, Salustiovi, Boétiovi a j. důkladně vzdělaný. Sepsal (latinsky) Kroniku země České od nejstarších časů až do r. 1124, v níž poskytuje jazykozpytci slovanskému hojnosti českých jmen osobních a místních. Pro pěknou, místy básnickou řeč v této kronice obdržel jméno českého Herodota. Zemřel 21. října 1125.

Körschnerová Antonie, provdaná Melišová, nar. 13. září 1833 v Budíně v Uhřích, ředitelkyně vychovatelny dívčí v Praze. Sepsala některé básně a novely, Deklamovánky k besedám (1862) a vydávala Ladu časopis beletristický a modní (r. 1861—64).

Z Kornic Burián, viz **Sobek.**

Košuth Benjamin, nar. 14. února 1819 v Borové, farář ev. v Praze. Sepsal Katechismus (1852), Důvody víry v Boha (1863), Historii helv. církve ev. v Praze (1862), některá kázaní k slavnostem a vydával s J. Růžičkou Hlasatele a Věstníka českobratrského (1849—52).

Kotara Vojtěch, nar. 1. dubna 1742 v Proseči blíž Hrobů, rolník tamtéž. Složil některé básně naučné a satyrické a básně k příležitostem. Zemřel r. 1831.

Kotrbelec Leopold, nar. 25. listopadu 1815 v Táboře, dokt. theologie, prvé profesor náboženství na gymnásium Jičínském, nyní děkan v Poděbradech. Sepsal Dějepis zjevení Božího (1853) a Modlitby a písně (1854).

Koubek Josef, nar. 25. srpna 1824 v Javornici, profesor na Malostranském gymnásium v Praze. Psal do Časop. Mus., do Sborníka, do Obzora a Obecných listů, jež spolu redigoval.

Koubek Jan Pravoslav, nar. 4. června 1805 v Blatně, profesor řeči a literatury české a polské na univ. Pražské. Sepsal Básně (vyd. r. 1857—59) a podal některé práce do Květů, Včely a Časopisu Musejního. Zemřel 28. prosince 1854.

Kouble Josef. nar. r. 1785 v Boskově, prof. na gymnásium Litoměřickém. Sepsal knihu hospodářskou (vyd. r. 1833) a přispěl k Prvotinám pěkných umění. Zemřel r. 1824.

Kouble Josef Al., nar. 3. srpna 1825 v Boskově, kaplan ve Vysokém. Sepsal epigramy Zrnka české soli (1862), vydal s Fr. Dra-

hořovským almanach Krakonoš, a psal do Čas. Mus. a do některých časopisů beletristických a pedagogických.

Koun Josef, nar. 14. ledna 1795 v Rychnově, farář v Jabloni blíž Mimoně. Přeložil některé povídky dítkám a spisy náboženské. Zemř. v Kuří Vodě 18. září 1857.

Kozmanecký Václav Frant., nar. r. 1608 v Čáslavi, mistr svobodných umění a učitel v Něm. Brodě, Ledči a u sv. Štěpána v Praze. Sepsal Příběhy v Čechách v 30leté válce. Zemř. asi r. 1660.

Kovář Matěj Radoslav, nar. 8. února 1837 v Bubovicích v Březnicku, profesor na vyšší škole reální v Pardubicích. Sepsal Vlastivědu království Českého (r. 1866), Dějepis ku potřebě vyšších škol reálních (1868) a psal do některých novin i do Naučného Slovníka.

Krabice z Vaitmile Hynek, šlechtic český za císaře Ferdinanda I. Přeložil Regiment zdraví Jana Kopa z Raumentálu (1536).

Král Josef Mirovit, nar. 16. února 1789 na Opočně, farář v Branné. Sepsal: Slávové, praotcové Čechů (1825), Průvodce po biskupství Kralohradeckém (1825—27), Dokonalý žák (1827), Jeden ovčinec a jeden pastýř (1829) a některé jiné spisy náboženské; též přispěl pracemi k Prvotinám pěkných umění, k Dobroslavu, Hyllosu, Čechoslavu a j. Zemřel 13. února 1841.

Kramerius Václav Matěj, nar. 9. února 1759 v Klatovech, měšťan a knihař Pražský o znovuzrození literatury české velmi zasloužilý. Sepsal a přeložil bez mála 30 spisův kratochvilných a poučných, vydával Kalendář tolerancí (1787—93) a řídil nejprvé Šenfeldovské Noviny poštovské (1786), pak své Pražské (1789) a posléz (1791—1808) Vlastenské noviny. Ze spisů jeho důležitější jsou: Arabské pohádky, (1788), povídky Zdeněk ze Zásmuk (1799) a Hrabě Rožmberk (1810), Život Laudonův (1789), Dobrá rada v potřebě (1802), Přítel lidu (1807), Obnovený Ezop (1807), Historické vypsání Indie (1803), Mladší Robinson (1808), Vypsání cest po mořích, Vypsání Egypta (1803), Zrcadlo šlechetnosti, Vynalezení Ameriky, Cesta do Arabie (1806) a j. Kromě toho vydal tiskem některé starší knihy české. Zemř. 21. března 1808.

Kramerius Václav Rodomil, syn předešlého, nar. r. 1792 v Praze. Přeložil některé spisy kratochvilné a poučné, vydával kalendáře a redigoval Vlastenské noviny (1813), Dobrozvěsta (1819), Čechoslava (1820—23) a Večerní vyražení (1830—34). Zemř. 6. června 1861.

Krbec Jan, nar. 9. října 1791 v Mažicích v Budějovsku, rektor káznice kněžské u sv. Jiří v Praze. Sepsal Pořádek života kněžského (1846), Kořalečni mor (1846), Zelináře (1841), vydal Filoteu (1844), Historii církevní Eusebia Pamfila (1855) a Písmo svaté (1851 a 1857), a psal do Čas. Mus. a do Čas. kat. duchov. Zemřel 27. dubna 1857.

Krejčí Jan, nar. 28. února 1825 v Klatovech, prvé profesor na české vyšší reálce, nyní profesor mineralogie a geologie na polytechnice v Praze. Sepsal Obraz Květeny (1850), Počátky silozpytu (1851), Počátky nerostopisu (1852), Přehled soustavy živočišné (1852),

Základy zeměznalectví (1853), Geologii (1860), Přírodopis pro nižší školy reální, Cestu po Německu, Švýcarsku, Francouzsku a Anglicku (1862), a podal pojednání přírodnická do Čas. Mus., do Živy, již společně s J. Purkyněm rediguje, a do Naučného Slovníka.

Kreisinger Josef, nar. 31. ledna 1807 v Újezdě Drahoňově, děkan v Rokycanech. Sepsal Biblickou dějepravu starého i nového zákona (1849). Zemřel 3. prosince 1861.

Křičenský Jos. Jar., nar. v listopadu r. 1812 v Holicích, spisovatel tamtéž. Sepsal povídku Láska a hřích (1846), romány Statkář a jeho láska (1856) a Pravda ve lži (1860) a dopisoval do Květů.

Kříž Michal, nar. 29. září 1833 ve Svitávce na Moravě, obecní duchodní ve Velkém Meziříčí. Psal do časopisů Hvězdy (1862) a Vosy (1864—66), jež redigoval, a vydal s Fr. Kubíčkem Album k slavnosti Cyrillometodějské (1864).

Kříž z Telče, učitel v Soběslavi a na Vyšehradě (od r. 1455 —57), pak kněz církevní v Horšově Týně, v Plzni a Soběslavi a konečně řeholník řádu Augustiniánského v Třeboni. Sepsal, jakož podobno, spis Hádání milosrdenství a spravedlnosti před Bohem v den súdný a r. 1472 Výpis z pašije (oba rukopisy v bibl. univ. Pražské), a opsal mnoho traktátů českých. Zemřel po r. 1502.

Křížek Václav, nar. 25. listopadu 1833 ve Strážově, ředitel reálního gymnásium v Táboře. Sepsal Slovník lat.-něm.-český (1861), Antologii jihoslovanskou (1862), Čítanku českoněmeckou (1864) a psal do Časop. Mus., do Archeol. památek a do Perel (1855).

Krman Daniel, nar. r. 1663 ve Mšeně na Slovensku, kazatel církve evang. v Myjavě a superintendent v Žilině. Složil některé písně nábožné do kancionálu a vydal Knihu života (1704), Agendu, Katechismus a společně s J. M. Bélem Bibli svatou. Zemřel v Prešpurce 17. září 1740.

Krolmus Václav, nar. 14. února 1787 v Březince v Boleslavsku, farář na Zvikovci, posléz na odpočinutí v Praze. Vydal Staročeské pověsti, hry a obyčeje (1845—51), Agendu českou (1848), Obranu pravdy katolické (1843), sepsal Kroniku povodní v Čechách (1845) a podal mnohé zprávy o pohanských starožitnostech do Památek archeologických. Zemřel 24. října 1861.

Krška Josef, nar. 9. března 1821 v Újezdě, děkan v Heřmanově Městci. Sepsal Příběhy města Chocně (1858) a Rukověť k uctění P. Marie.

Krupský Maximilián, nar. 2. února 1826 v Něm. Brodě, kněz řádu Augustiniánského a profesor gymnasiální v České Lípě. Podal některé články historické do Pražských novin (1858) a sepsal rozbor básně Jaroslav z Rukop. Kralodvorského (v progr. gymnásium Českolipského 1859).

Kubelka Tomáš, nar. 14. prosince 1768 ve Zbráslavi, faktor arcibiskupské tiskárny v Praze. Přeložil některé spisy Kr. Schmida

pro mládež, Vzdělání člověka (1827), Způsobné rozvažování člověka (1832), Panování cís. Josefa II., Vyobrazení a vypsání životů svatých (1820—24) a některé jiné spisy. Zemřel 29. prosince 1836.

Kubíček Frant. Jaroslav, nar. 14. září 1838 ve Smržicích, blíž Prostějova, kandidát profes. gymn. Sepsal (též pod jménem Jar. Lipovec) některé básně a povídky do Hvězdy Olomoucké, psal do Národních Listů (1861), do Moravana, jejž r. 1863 redigoval, a do Mor. Orlice a vydal s J. Peškem a Studničkou Vídenský almanach Dunaj (1861) a s M. Křížem Album ku slavnosti Cyrillo-Metodějské (1864). Zemřel 17. února 1865.

Kudla Antonín, nar. r. 1821 v Jevičku na Moravě, okresní v Belzu v Haliči. Sepsal výklad ku zřízení obecnímu (1849) a psal do některých novin. Zemřel v Libochově 5. března 1868.

Kulda Benedikt Methud, nar. 16. března 1820 v Ivančicích na Moravě, prvé ředitel ochranovny zanedbané mládeže v Brně, nyní farář na Chlumu v Táborsku. Sepsal Kázaní celoroční (1853) a Horlivého budíčka v rodinách křesťanských (1856), vydal povídky Krásné večery (1852), Písně pro školy obecné (1856), Svadbu v národě československém (1862) a Národní pověsti moravské (1854), psal do kal. Moravana, jejž od r. 1852—59 redigoval, do Světozora (1858) a do některých jiných časopisů, a vydává Posvátnou kazatelnu (1864—1868).

Kuneš Vojtěch, nar. 29. září 1817 v Praze, kněz řádu premonstrátského v Teplé, chorograf námořský v Řece. Podal některá pojednání astronomická do Poutníka z Prahy a do Živy.

Kunz Karel, nar. 26. října 1827 v Písku, profesor na vyšší škole reální v Plzni. Sepsal Nauku o větách (1859) a Českou mluvnici pro nižší gymnásia (1863).

Kurtin Jan Vl., nar. 28. července 1839 v Hošťálkově na Moravě, úředník zemský v Brně. Sepsal s Fr. Vymazalem Všeobecného sekretáře (1864), přeložil Zimmermanův spis Země a národové v obrazích (1865) a spravoval Besídky čtenářské (r. 1864—67).

Kuthen Martin ze Šprinsberka (Kutenský), nar. ok. r. 1510 na Horách Kutnách, písař Starého města Pražského. Sepsal Kroniku o založení země České (1539), Kroniku o Janu Žižkovi (1564), Vypsání slavného vjezdu cís. Ferdinanda I. do Prahy (r. 1558) a přeložil spis Appiána Alexandrinského o Illyřích. Zemř. 29. března 1564.

Kuzmany Karel, nar. 15. listopadu 1806 v Březně ve Zvoleně, kazatel církve evang. v Bystřici, od r. 1849 profesor na evang. theol. ústavu ve Vídni a od r. 1860 superintendent ve sv. Martině. Složil některé básně a písně nábožné, též některé řeči k příležitostem, vydal Funebrál (1838), Modlitby (1838), Život Lutherův, Evangelický zpěvník (1842), redigoval časopis Hronku (1836—38) a přispěl k Naučnému Slovníku. Zemřel ve Štubně 14. srpna 1866.

Květ Fr. Boleslav, nar. 11. dubna 1825 v Táboře, doktor filosofie a vychovatel, od r. 1862 profesor řeči a literatury české na vys. učení Varšavském. Sepsal básně, nazvané Slze (1850), Žití básnické (1859), Kratičkou mluvnici řeckou (1851), Mluvnici staročeskou (1860), Prostonárodní nauku o vychování (1849), podal některá pojednání filosofická do Čas. Mus. a přispěl též ku Květům a Naučnému Slovníku. Zemřel 18. července 1864.

Kvíčala Jan, nar. 6. května 1834 v Mnichově Hradišti, profesor klasické filologie na vys. učení Pražském. Přeložil Dějiny Herodotovy a Sulustiovo spiknutí Katilinské (1863), a přispěl ke Kroku (1864) a k Naučnému Slovníku.

Kynský Dominik František, nar. 4. října 1777 v Slaném, kněz řádu pobožných škol, od r. 1809—20 profesor historie a řecké literatury na filosofickém ústavu v Brně, potom translátor guberniální tamtéž. Složil některé básně k příležitostem, převedl na česko Bájky Lessingovy (1816), Gressetova Papouška (1817), a psal do Prvotin pěkných umění (1813—17), do Milozora, do Čas. Mus. a do Čas. kat. duchovenstva. Zemřel 15. prosince 1848.

Kypta Jan, nar. 30. listopadu 1813 v Borotíně v Táborsku, učitel na dívčí škole, prvé v Jindř. Hradci, od r. 1849 v Telči. Sepsal Krátkou mluvnici německou, Propravu k řeči české (1867), Krátký zeměpis český (1850) a moravský (1851), Krátký dějepis města Telče (1857), vydal písně pohřební (1868) a přel. Christelovo Zrcadlo nábožnosti a dobročinnosti (1862). Zemřel 5. dubna 1868.

Kyrmezer Pavel, nar. ve Šťávnici na Slovensku, písař městský ve Strážnici, potom farář v Těšíně a v Uh. Brodě (1575). Sepsal komedie o Bohatci a Lazarovi (1566), o Vdově (1573) a o Tobiáši (1581), některé spisy polemické a vydal Malou bibli. Zemřel 19. března 1589.

L.

Lambl Jan, nar. 6. srpna 1826 v Letninech blíž Přeštic, prvé profesor na hospodářském ústavě v Liebwerdě, nyní profesor hospodářství na polytechnickém ústavě v Praze. Sepsal některá pojednání hospodářská do Rolníka nového věku, jejž od r. 1862—65 spolu redigoval, Letopisy rolníka nového věku (1868), a přispěl pracemi do Hospodářských novin, do Obecných Listů, do Živy a do Naučného Slovníka.

Lambl Karel, nar. 1823 v Letninech, dříve profesor na hospodářském ústavu v Liebwerdě, od r. 1860 ředitel hospodářského ústavu v Křiževcích v Charvátsku. Podal některá pojednání do Rolníka nového věku (1860—63), jehož redaktorem byl, a vydal Letopisy hospodářské (1861).

Lambl Vilém Dušan, nar. 5. prosince 1824 v Letninech, doktor lékařství, prvé docent na universitě Pražské, od r. 1860 profe-

sor anatomie na universitě Charkovské. Vzdělal spisek Evropa v ohledu národopisném (1846), přeložil z jihoslov. Pohled na Bosnu (1845) a psal některá pojednání lékařská a přírodovědecká do Časop. Mus., do Živy a do jiných časopisů.

Langer Josef Jaroslav, nar. 12. listopadu 1806 v Bohdánči, spisovatel v Praze, pak duchodní v Bohdánči. Sepsal básně satyrické (Kopřivy a Rukopis Bohdánecký, r. 1829—31), bájky a selanky (1830), České Krakováčky (1835), Den v Kocourkově (1832), České národní obyčeje (1834) a drama Marinka; též redigoval s J. Frantou a J. Tomíčkem zábavný spis Čechoslav (1830—31). Zemř. 28. dubna 1846.

Lanyi Karel, nar. 18. prosince 1812 v Pukanci na Slovensku, profesor jazyka řeckého v semináři Trnavském, pak farář ve Kbelanech v Nitransku. Sepsal Krátký dějepis církevní (1850) a Dějepis lidstva (dobu starší) ku potřebám školním. Zemřel 26. května 1856.

Lelek Cyprián, nar. 20. října 1812 v Benešově v pruském Opavsku, farář ve Vodce tamtéž. Přičinlivý buditel vědomí národního mezi Moravany pruskými. Sepsal Opis Slézska (1846), Holubici, popovzbuzující k nábožnosti (1846), některé spisy mládeže a psal do Opavského Besedníka a jiných časopisů.

Lepař František, nar. 1. srpna 1831 v Lipňanech bliž Přerova, profesor gymnasiální v Jičíně. Sepsal Řeckou učební knížku pro gymnásia nižší (1863).

Lepař Jan, nar. 16. května 1827 v Lipňanech, profesor historie a geografie, prvé ve Znojmě, v Jihlavě a Opavě, nyní na staroměstském gymnásium Pražském. Vzdělal Popis mocnářství Rakouského (1863), Všeobecný dějepis pro vyšší gymnásia (1868), a podal články historické a jiné do Koledy (1854), do Světozora (1860), do Rozprav Jirečkových (1860), do Opavského Besedníka, Památek archeol. a do Čas. Musejního, jehož redaktorem jest.

Lešetický Vojtěch, nar. 23. dubna 1830 v Netolicích, ředitel vyšší reální školy v Písku. Sepsal báseň Hynek a Rachel (1857), Písně a Balády (1858) a Nauku o slohu ve Škole dívčí.

Leška Štěpán, nar. 31. října 1757 v Kuželově na Moravě, kazatel církve evang. v Černilově a superintendent v Praze, posléz farář ev. v Malém Kereši v Uhřích. Sepsal některé písně nábožné a básně k příležitostem (1781—83), vydal Novou knihu zpěvů křesťanských (1796), Počátečné cvičení v náboženství (1797) a jiné menší spisy náboženské, přeložil knihu pro lid „Poklad národu“ (1796) a redigoval Noviny československanské (v Prešpurku 1783—85). Zemř. 21. ledna 1818.

Liblinský J. S., (Knedelhans), nar. r. 1823 na Liblíně v Plzensku, expeditor Nár. Listů v Praze. Vydal Česká přísloví a pořekadla (1848), redigoval Večerní listy a přispěl k některým časopisům.

Z Licka Brikcí, viz z Zlicka,

Lichard Daniel, nar. 17. ledna 1812 v Lupči Zvolenské, prvé profesor na evang. lyceum ve Štávnici, od r. 1849—60 redaktor Slo-

venských novin ve Vídni, nyní soukromník v Uherské Skalici. Psal do Slovenských novin a vydával kalendář Časník (1856—58).

Linda Josef, nar. v říjnu 1793 v Nových Mitrovicích blíž Spálené Poříče, soukromý spisovatel v Praze. Sepsal povídku Záře nad pohanstvem aneb Václav a Boleslav (1818), drama Jaroslav ze Šternberka (1823) a redigoval Shromažditele nad Vltavou (1819), Zvěstovatele (1820—25) a Rozličnosti Pražských novin (1826—33). Zemř. 10. února 1834.

Liška Antonín, nar. 27. března 1791 v Hrádku u Sušice, kněz řádu premonstrátského na Strahově, profesor gymnasiální v Jindř. Hradci, pak prefekt gymnásium Bochenského v Haliči. Sepsal Mluvnici českou (něm. r. 1821), Slovník polský, něm. a český, a přeložil Homerovu Odyseu. Zemřel 14. dubna 1847.

Z Lobkovic Jan, na Hasišteině a na Kadani, nar. ok. r. 1450. Sepsal Putování k Božímu hrobu do Jerusaléma, jež r. 1493 vykonal, a Mravné naučení synu svému Jaroslavovi. Zemřel 8. srpna 1517.

Z Lobkovic Jan Popel, nar. r. 1490, pán na Chlumci, od r. 1542 nejvyšší sudí zemský a potom (1554) nejvyšší hofmistr. Přeložil knihu Erasma Roterodamského o křesťanském hotovení se k smrti (1563) a sepsal Napomenutí pobožné (1564) a Spořádání domu Lobkovického. Zemřel 14. června 1569.

Lomnický Šimon z Budče, příjmím Žebrák, nar. r. 1552 v Lomnici nad Lužnicí v Budějovicku, od r. 1571—85 správce školy v Kardašově Řečici, pak na svém hospodářství v Ševětíně blíž Třeboně a posléz (od r. 1618) v Praze. Složil některé písně k příležitostem, mezi nimiž dvě ke cti krále Fridricha (1618), obnovil dramatické hry Triumf, Tři Marie a Vzkříšení Páně, a sepsal neb přeložil mnoho jiných spisů poučných i kratochvilných, totiž Kupidovu střelu (1590), Naučení mladému hospodáři (1586), Život filosofů pohanských (191), Zlatou tobolku (1615), Kancionál (1595), Pýchu života a j. Zemřel po r. 1622.

Ludvík Jos. Myslimír, nar. 22. dubna 1796 v Dolanech blíž Jaroměře, duchovní správce ve Studnicích a potom farář v Bohušíně. Přeložil Chimaniho Utěšenky (1824), Lafontainova Romula (1827), sepsal Památky hradu a města Náchodu (1857) a psal do Rozmanitostí, Čechoslava, Poutníka slov., Přítele mládeže a do Květů. Zemřel 1. ledna 1856.

Lukáš bratr, nar. ok. r. 1547 v Praze, starší jednoty bratrské, učený a výmluvný. Přeložil nový zákon (1525), vydal Kancionál (1520) a sepsal mnoho spisků polemických, učení bratrského se týkajících. Zemřel v Mladé Boleslavi 11. prosince 1528.

Lupáč Prokop z Hlavačova, nar. ok. r. 1538 v Praze, mistr svobodných umění a profesor na vysokém učení Pražském, od r. 1568 radní písař a konšel v Domažlicích. Sepsal Historii o císaři Karlovi IV. (1584) a část Kroniky české, která však přišla na zmar. Zemřel 4. dubna 1587.

M.

Macan Jakub Rafael, nar. 25. října 1794 v Radnicích, farář v Slabcích. Sepsal Příjemné večery (1823), Ježíš Kristus v 14 nedělních kázaních za příklad vystavený (1827), Utrpení Ježíše Krista v postních kázaních vyobrazené (1848), Rukověť pobožností chrámových (1840) a Výbor příkladů na učení nábož. katol. (1850). Též přispěl do Čechoslava, Přítele mládeže a do Časop. katol. duch. Zemřel 26. srpna 1849.

Maçenauer Antonín, nar. 11 září 1823 v Dolních Moštěnicích blíž Přerova, profesor řeči a literatury české na akademi zemské a na vyšší škole reální v Brně, též (od r. 1849) translátor český Morav. místodržitelství. Sepsal Srovnávající slovník řečí slovanských a jiných indoevropských (rukopis) a psal pod jménem A. Moštěnský do Týdenníka (1848) a do Mor. Novin (1849—50).

Mácha Karel, nar. 15. listopadu 1810 v Praze, absolvovaný právník. Složil lyrickoepickou báseň Máj (1836), povídky Křivoklát a Cikáni a rozličné básně do časopisů. Zemřel v Litoměřicích 5. listopadu 1836.

Macháček Šimon Karel, nar. 17. prosince 1799 v Praze, profesor tříd humanitních v Jičíně. Sepsal Drobné básně (1846), hry dramatické Ženichové (1826), Půjčka za odplátku (1846), Záviš z Falkenšteina a Bulhar (1846); přeložil Goethovu Iphigenii v Taurisu (1822); Schillerovu Pannu Orleánskou (1837), Roupachova Isidora a Olgu (1834), opery Rodina Švýcarská (1823), Vodař (1824), Don Juan (1825) Lazebník Sevilský a Othelo (1827), též Řeči Ciceronovy proti Katilinovi (1834) a Horácův list o básnictví (1827); vydal Krasořečníka (1823) a Chrestomatii českou (1830) a psal do Čechoslava a Časop. Mus. Zemřel 2. října 1846.

Majer Antonín, nar. 12. června 1826 ve Vodňanech, doktor filosofie a profesor na české vyšší reální škole v Praze. Sepsal Nauky technické (1855), Tabulky technické (1860) a Fysiku (1860); redigoval s Fr. Řezáčem Obecné listy naučné (1860) a psal do některých časopisů.

Maloch Antonín Zefyrin, nar. 30. srpna 1823 v Praze, profesor gymnasiální v Jičíně. Podal některé články historické a genealogické do Lumíra a do programu gymn. Jičínského (1854—58) a přispěl k Naučnému Slovníku.

Malý Jakub Budislav, nar. 4. srpna 1811 v Praze, spisovatel tamtéž. Jeden z nejpilnějších vzdělavatelů národní literatury. Sepsal Krátkou mluvnici českou (1846), Příklady řeči české (1846), Nástin slovesnosti (1848), Ukázku fraseologie české (1867) a Dopisovatele (1868); v oboru historie vzdělal Spravedlivou kroniku Českou (1844), Dějiny české pro školy (1849), Dějiny českého národu (1863), Život Napoleonův (1848) a Dějiny Ameriky (1853); vydal Národní báchorky (1836) a Pohádky (1838), přeložil některé povídky pro

mládež, povídky, nazvané „Kvítí z cizích luhů“ (1852), některé povídky Irvingovy, Bulverovy, Warrenovy a jiné, Shakespearova Othela (1843), Veselé ženy Windsorské (1856) a Krále Jindřicha VI. (1858), Mignetovy Děje revoluce francouzské (1850) a Thiersův spis o majetnosti (1850) Mimo to sepsal Svět a jeho divy (1851), Úvahy o zřízení Rakouska (1861) a Zlomky politické (1862), a proslul co přičinlivý redaktor Biblioteky zábavného čtení (1835—44), Dennice (1840—41), Květů (1847—48), Poutníka (1848) a co spoluredaktor Slovníka Naučného (1863—68); též psal do Časop. Mus., do Včely, do Živy, do Poutníka od Otavy a j.

Marek Antonín, nar. 5. září 1785 v Turnově, děkan v Libuni. Sepsal Logiku čili Umnici (1820) a Metafysiku (1844), přeložil Shakespearovy Omyly (1823) a Van der Veldovo Divadlo z ochoty, též Kühnlova Kázaní postní (1831), a podal některé básně do Prvotin pěkných umění a jiné články do Kroka, do Časop. Mus. a Čas. kat. duchovenstva.

Marek Jan Jindřich (Jan z Hvězdy), nar. 4. listop. 1801 v Liblíně, farář v Kozojedech a posléz v Kralovicích. Sepsal Básně smíšené (1823), Konvalinky (1824), Balády a legendy, Písně a drobné básně (1843), historické povídky Jarohněv z Hrádku, Mastičkář, Čechové v Prusích, Čechové před Mediolánem, též Harfenice a j. ((1843—47), a psal do Dobroslava, Čechoslava, do Květů, Včely, Dennice, Čas. Mus. a Čas. kat. duchovenstva. Zemřel 3. listopadu 1853.

Marchal Jan, nar. 9. listopadu 1797 ve Velešíně, duchovní správce v Římově. Přeložil J Bluma Útěchu a Pane zůstaň s námi (1839—44), Orsbachova Polepšeného zbloudilce a některé jiné spisy náboženské. Zemřel 5. března 1867.

Marie Antonie, viz **Pedálova Josefa.**

Martinus Samuel, viz **z Dražova Samuel.**

Medlín Jan, nar. 13. května 1759 v Radomyšli, probošt kapituly u sv. Víta na hradě Pražském. Vydal Postillu (1796) a Život Krista Pána (1804). Zemřel 16. února 1837.

Melantrich Jiří z Aventinu (Černovlásek, Rožďálovský), nar. r. 1511 v Rožďálovicích v Boleslavsku, měšťan a knihtiskař Pražský (1552—80). Přeložil z lat. U. Rhegia Katechismus, téhož Rozmlouvání s manželkou svou (1545) a K. Hubera Studnici života (1554). Zvláštní zásluhy o řeč a literaturu českou dobyl sobě vydáním bible sv. (1549—77), od něho a Sixta z Ottersdorfu, co do jazyka, opravené, a nákladného Herbáře Mathiolova, přeloženého od Tad. Hajka. Zemřel 19. listopadu 1580.

Melichar Josef, oficiál při pevnitelství v Puli. Sepsal Povídky a básně (1855), veselohry Pan Traube (1847), Pan praktikant (1848) a několik jiných v Divadelním ochotníku (1853); přel. veselohru Léčení lásky (1848) a psal do Květů a do Včely. Zemřel 1. prosince 1862.

Melišová Antonie, viz **Körschnerová A.**

Meliš Emanuel Ant., nar. 15. října 1831 ve Zminném blíž Pardubic. Psal do Lumíra, do Zlatých klasů a do Národu články o hudbě, redigoval (1858—64) hudební časopis Dalibor a vydal sbírku čtverozpěvů, nazvanou Záboj (1860) a s J. Bergmanem Průvodce v oboru českých písní (1863).

Menšík Jos. St., měšťan v Jemnici na Moravě. Vydal Pohádky a pověsti moravské (1861), Kvítečka z Mariánského slávověnce (1859) a knížku o dobrém zacházení se zvířaty (1862). Zemřel v Brně r. 1863.

Menšík z Menšteina Jakub, na Vonoklasech a Mokropsech nar. ok. r. 1550 v Prachaticích, od r. 1593 místosudí král. Českého a r. 1603—13 purkrabí hradu Pražského. Sepsal knihu o mezech, hranicích, soudu a rozepři mezní (1600).

Mezník Antonín, nar. 28. dubna 1831 v Křižanově na Moravě, doktor práv a docent obchodního a směnečného práva na polytechnice v Praze. Sepsal Výklad řádu živnostenského (1860) a řádu obecného (1864), Nauku o směnkách ku potřebě školní (1864), vydal moravské zákony zemské (1866) a přispěl k Lumíru, Obzoru, Obecným listům, Národu, Moravské Orlici a Naučnému Slovníku.

Michálko Pavel, nar. ok. r. 1780 na Slovensku, učitel evang. církve Pilišské. Sepsal Rozmlouvání o pověrách (1802) a Fysiku (1819). Zemřel r. 1825.

Michl J. Justin, nar. 10. září 1810 v Poličce, kněz řádu pobožných škol, od r. 1848 učitel v Borové. Sepsal Letopis literatury české (od r. 1825—36) a Pravopis illyrský (1836) a psal do některých časopisů. Zemřel r. 1861.

Mikeš František Otakar, nar. 29. prosince 1836 v Rokytovci blíž M. Boleslavi. Soukromý spisovatel v Praze. Sepsal Pravopis český (1867) a Mluvnici českou (1868) a redigoval časopisy Osvětu (1862—63) a Besedu (1864—66).

Mikovec Ferdinand, nar. 23. prosince 1826 v Sloupě v Litoměřicku, spisovatel v Praze. Sepsal tragedie Záhuba Přemyslovců (1851) a Dimitri Ivanovič (1856), Život Ticha de Brahe (1847) a mnohé rozpravy genealogické, archeologické a artistické do Lumíra, jejž od r. 1851—62 redigoval; také psal do Časop. Mus. a do Květů. Zemřel 22. září 1862.

Mikšíček Matěj, nar. 3. února 1815 v Dačicích na Moravě, úředník severní železnice cís. Ferdinanda v Brně. Vydal Sbírku pověstí moravských (1843), Národní báchorky mor. (1845) a Pověsti mor. (1847), redigoval kalendář Domácí přítel (1851) a psal do Koledy, do Mor. novin, Mor. Orlice a jiných časopisů.

Milič Jan, nar. ok. r. 1315 v Kroměříži, kanovník na hradě Pražském a od r. 1363 kazatel český u sv. Mikuláše a u sv. Jiljí

v Praze. Sepsal knížky o velikých zarmouceních církve svaté a Kázaní. Zemřel v Avinii 29. června 1374.

Mirohorský, viz **Friedberg Emanuel.**

Mirotický Jan, nar. nepochybně v Miroticích v Prachensku, úředník biskupa Olomouckého v Kroměříži. Přeložil z lat.: O začátku panování tureckého (tišt. r. 1576) a Obyčeje, práva, řády aneb zvyklosti všech národův (1579).

Mitýsko Kašpar Ondřej, nar. v Litoměřicích, správce školy u sv. Jakuba na Horách Kutnách. Vydával kalendář hospodářský od r. 1593—1601 a vydal Minucí na r. 1600.

Z Mladenovic Petr, nar. ok. r. 1385 v Mladenovicích ve Znojemsku, mistr svobodných umění, r. 1438 rektor vys. učení a farář u sv. Michala v Praze. Vypsal Utrpení M. J. Husi v Kostnici r. 1414 (latinsky a česky). Zemřel po r. 1447.

Moravec Jan (Moravus), jinak Bessus, farář v Postupicích. Přeložil z lat. Georgičovu Kroniku tureckou (1567).

Moser Bedřich, nar. 5. března 1821 v Mitově v Plzensku, spisovatel v Praze. Sepsal román Slepá paní (1853), redigoval humoristické časopisy Brejle (1848) a Šotka, psal do některých časopisů a do Slovníka Naučného. Zemřel 21. února 1864.

Mošner František, nar. 25. července 1797 v Dolním Mrači blíž Konopišť, doktor lékařství a profesor porodnictví na universitě, od r. 1856 na lék. hojičské škole Olomoucké, r. 1834 rektor magnificus též university. Sepsal Babictví (1837 a 1848) a vychovatelský spis Pěstounka (1851).

Motešický Kašpar, nar. na Slovensku, kněz českých vystěhovalců v Žitavě (1680). Přeložil Postillu (1682) a Budiče pokání (1683), a sepsal kázaní, modlitby (1706) a některé písně nábožné. Zemřel ok. r. 1720.

Müller Jan Bohuslav, nar. 7. března 1823 v Třebíči, dokt. filosofie, prvé vychovatel ve Vídni, nyní soukromník v Třebíči. Sepsal Výtvarné umění k názornému atlasu Slovníka Naučného (1865), život V. Hollára, J Kupeckého, O. Schiavone a jiných umělců v Čas. Mus. a Naučném Slovníku, přeložil Andersonův román Improvisátor (1851), a podal některé články, umění se týkající, do Lumíra a do Archeologických památek.

Mužák Petr. nar. 9. března 1821 ve Světlé v Boleslavsku, učitel kreslení na vyšší reální škole v Praze. Sepsal Návod ku kreslení přímočárných obrazův průmyslových (1859), Tvary měřické (1853) a psal do Sborníka, do Školy a Života a do Naučného Slovníka.

N.

Nebeský Václav, nar. 19. srpna 1819 v Novém Dvoře blíž Mělníka, sekretář Českého Museum v Praze. Sepsal báseň Protichůdci

(1844) a jiné básně ve Včele, ve Květech a v Rodinné kronice (1864), mnohé kritické rozpravy o starších památkách literatury české v Čas. Musejním, jejž od r. 1850—61 redigoval, a ve Slovníku Naučném; vydal s J. Čejkou Kytici z romancí španělských (1862) a přeložil z řečtiny Aischylovy tragedie Eumenidy (1862) a Prometheus (1863) a Národní písně novořecké (1864).

Neděle Filip Prokop, nar 1. července 1778 v Poličce, kněz řádu Augustiniánského a profesor biblického studium v Brně. Přeložil ,Náboženství ve výkladech (1808), některé spisy Jaisovy, Kampovy a Schmidovy pro mládež, Václava a Dorotu, obraz pro lid obecný (1812) a Dereserovu Knihu modlitební (1814). Zemř. 23. listop. 1825.

Z Nedožer Vavřinec, viz **Benedikti.**

Nejedlý Jan, nar. 25. dubna 1776 v Žebráce, doktor práv a od r. 1801—1834 profesor řeči a literatury české na univ. Pražské. Sepsal Mluvnici českou (něm. r. 1804), přel. S. Gessnera Smrť Abelovu (1800), téhož Dafnisa (1805) a Idylly (1829), Floriánova Numa Pompilia (1808), Youngovo Kvílení noční (1820) a první zpěv Homerovy Iliády (1801); též vydával Hlasatele českého (1806—18). Zemřel 31. prosince 1834.

Nejedlý Vojtěch, nar. 17. dubna 1772 v Žebráce, farář v Mirošově a od r. 1826 děkan v Žebráce. Sepsal Drobné básně (vyd. r. 1833, a některé již v Puchmayerově Sebrání r. 1794), didaktickou báseň Karel IV (1835), epické básně Otakar (1835), Vratislav a Václav (1837), povídku Ladislav a dítky jeho (1807) a Kázaní (1806—7), a psal do Hlasatele, do Přítele mládeže a do Časop. Mus. Zemřel 7. pros. 1844.

Němcová Božena Barbora, rozená Panklová, nar. 5. února 1820 ve Vídni, choť komisaře nad stráží finanční v Praze. Sepsala některé básně do Květů (1843) a do Včely (1844), Národní báchorky a pověsti české (1845) a slovenské (1858), Babičku, obraz ze života venkovského (1855), povídky Karlu a Pohorskou vesnici (1856) a jiné; podala některé práce místo- a národopisné do Časop. Mus., do Živy a do Archeol. památek. Zemřela 21. ledna 1862.

Neruda Jan, nar. 10. července 1834 v Praze, spisovatel tamtéž. Sepsal básně Hřbitovní kvítí (1858) a Knihy veršů (1868); veselohry Prodaná láska a Ženich z hladu (1862), truchlohru Francisca di Rimini (1860), Arabesky (r. 1864), Pražské obrázky (1864), redidigoval Obrazy života (1859—62), Rodinnou Kroniku (1864) a s V. Hálkem Květy (1866), a psal do feuiletonu Národních Listů, jehož jest redaktorem.

Neumann Pantaleon, nar. 26. července 1810 ve Volanicích, farář v Chlumíně. Sepsal Krátký dějepis český (1846), Zeměpis český, moravský a slézský (1850), Život Ježíše Krista (1860) a Luther jak stál pro víru kat. (1857); vydal Písně školní (1847) a Příběhy rodiny Isidorovy (1853), T. Kempenského Následování P. Marie (1850) a jiné spisy poučné a náboženské.

Ninger Karel, nar. 12. ledna 1827 v Chotěboři, profesor gymnasiální v Písku. Sepsal Děje všeobecné (1863) a Krátkou Historii literatury české (ve Škole dívčí, r. 1862), a podal některé články do Poutníka od Otavy, do Květů (1866) a do Slovníka Naučného.

Nosidlo Václav z Geblic, nar. 16. září 1592 v Litoměřicích, měšťan tamtéž a od r. 1626 v Perně v Míšni. Sepsal Pamětihodnosti, zběhlé v Čechách od r. 1626—58. Zemřel po r. 16?8.

Novotný Eduard, nar. 23. března 1833 v Lotouši na Smečensku, profesor Malostranského gymnásium v Praze. Přeložil Řeči Demosthenovy a psal do Kroka (1865).

Novotný František, nar. 23. října 1768 v Luži, farář v Luštěnicích blíž Boleslavi. Sepsal Pravidla řeči české (1818), Kroniku Mladoboleslavskou (1822) a Biblioteku českých biblí (1810), přeložil z řečtiny evangelium (1810) a psal do Prvotin pěkných umění a do Čechoslava. Zemřel r. 1826.

Novotný František V., nar. 6. srpna 1795 ve Smrdově v Táborsku, kaplan v Načeraci, pak žalmista u sv. Víta v Praze. Sepsal povídky Oběť a Česká láska (1841), Život sv. Lidmily a Kvítí náhrobní. Zemřel 17. srpna 1866.

Novotný Václav, nar. 20. září 1828 v Střezmiři v Berounsku, ředitel hlavní školy v Ivančicích na Moravě. Přeložil Fabiolu kard. Wisemanna (1857), vzdělal písně pro mládež školní (1867), a psal do Kuldova Budíčka (1856), do Školy a Života, do Moravana a do Učitelských listů (1867).

O.

Okáč Michal, nar. 27. července 1823 ve Svitávce na Moravě, farář v Chvalkovicích blíž Viškova. Sepsal Kázaní v podobenstvích (1857) a Katechismus (1864).

Ondrák Prokop, nar. 17. července 1810 v Praze, děkan v Příbrami. Přeložil S. Pierrova Pavla a Virginii (1836), Floriánova Eliezera a Neftali (1840), A. Manzoniho Zasnoubence (1842) a Chateaubriandovy Mučedlníky (1851); sepsal Kázaní nedělní a sváteční (1852—56) i postní (1857), a psal do Čas. Mus. a Čas. kat. duch.

Opic Fil. M., nar 5. června 1787 v Čáslavi, koncipista komorního úřadu lesnického v Praze. Slovútný botánik. Sepsal Seznam rostlin květeny české. Zemřel 29. května 1858.

Optát Beneš, nar. v Telči, kněz a učitel v Náměšti ve Znojemsku. Sepsal s P. Gzelem Dobropísemnost českou (Isagogicon 1535), vydal Gramatiku či Etymologii Václava Filomata (1533) a přeložil s P. Gzelem znovu Nový Zákon. Zemřel ok. r. 1545.

Orlík Vavřinec, nar. r. 1520 v Solnici, kněz jednoty bratrské. Sepsal Paměti k životům bratří českých (vyd. r. 1863) a Výklady na evangelia. Zemřel v M. Boleslavi 21. dubna 1589.

Z Otterstorfu Ambrož, nar. v Rakovníce, prokurátor markrabství Moravského, seděním na Lipůvce u Brna. Přeložil s bratrem svým Sixtem P. Jovia Kroniku tureckou (1540) a vydal Život císaře Karla IV. i Řád korunování (1555).

Z Otterstorfu Sixt, nar. ok. r. 1500 v Rakovníce, bakalář svob. umění, r. 1546 kancléř Starého města Pražského a r. 1574 rada soudu purkrabského. Sepsal Akta aneb knihy památné r. 1546—47 a přeložil P. Jovia Kroniku tureckou (1540), Život Adamův (1553), Život p. Jesu Krista (1547) a sv. Isidora Knihu utěšenou (1549). Zemřel 25. srpna 1583.

P.

Palacký František, nar. 14. června 1798 v Hodslavicích na Moravě, doktor filosofie a práv a historiograf království Českého v Praze, o český dějezpyt a literaturu vysoce zasloužilý. Sepsal některé básně do Prvotin pěkného umění (1817), s P. J. Šafaříkem Počátky českého básnictví (1818), vydal Staré letopisy české (1829), Přehled nejvyšších úředníků českých (1832), Archiv český (1840—62) a Popis království Českého (1848); co redaktor Časopisu Musejního (1827—37) sepsal mnohé rozpravy historické a k dějinám literatury české i krasovědě se vztahující, do tohoto časopisu a jiné do Kroka (1821—24) a do Naučného Slovníka; mimo to podal některá pojednání politická do Národních novin (1849) a do Národu, (na př. Idea státu Rakouského r. 1865). Jeho monumentálním dílem jsou Dějiny národu Českého od nejstarší doby až do r. 1526 (1848—67).

Palacký Jan, nar. 10. října 1830 v Praze, syn předešlého, doktor filosofie a práv, majetník statku Lobkovického. Sepsal Zeměpis srovnavací (1857), Vzduchosloví (1863) a Přírodnické poměry Ameriky (1864), přeložil Guizotovy Dějiny vzdělanosti v Evropě (1851) a psal do Živy, Pozora (1862) Kroka (1865) a do Naučného Slovníka.

Palkovič Jiří, nar. 24. dubna 1763 v Ompitale v stolici Prešpurské, profesor mor. theologie v Trnavě a od r. 1816 kanovník a probošt kapitulní v Ostřihomě. Převedl na různořečí trnavské a vydal Písmo svaté (1829—33); mimo to vydal Bernolákův Slovár slovenský (1825—27), Virgilovu Eneidu od J. Hollého přeloženou (1824) a kázně kardinála Rudnaye a J. Mesaroše (1831). Zemřel 21. ledna 1835.

Palkovič Jiří, nar. 27. září 1769 v Báni Římavské v Gemeři, od r. 1803 profesor řeči a literatury české na evang. lyceum Prešpurském. Sepsal Slovník český, německý a latinský (1820—21) a Známost vlasti pro mládež (1804), přeložil K. Hufelanda spis o prodloužení života (1800) a Artikule sněmu uherského (1808—9); vydal Bibli svatou (1808) a vydával časopisy Týdenník (1812—1818) a Tatranku (1832—47) a Kalendář slovenský (1802—47). Zemřel 13. června 1850.

Palma Sixt, Močidlanský, nar. v Močidlanech v Rakovnicku, měšťan a knihtlačitel Pražský. Sepsal Píseň o Janovi z Husince, Písně

duchovní (1595), traktát o přijímání těla a krve Páně (1598), Výklad na evangelium sv. Jana (1600), modlitby Perlička dítek božích (1593), Vade mecum (1613) a Jiskřičky duchovní (1613) a Rozmlouvání českého lva s králem Mathiášem (1611). Zemřel u vyhnanství.

Palšovič Antonín, nar. 22. ledna 1774 v Trnavě, kanovník v Prešpurku. Sepsal některá kázaní. Zemřel 3. února 1864.

Paprocký Bartoloměj z Hlohol, nar. 1540 v Paprocké Vůli v Mazovsku, proslulý genealogický i heraldický spisovatel polský a český. Bydlel od r. 1588—98 v Moravě, zvláště na Brumově a v Kroměříži, od r. 1598—1604 v Čechách u p. Jana z Hažmburka na Budyni, pak od r. 1604—1610 v Slézsku. Sepsal Zrcadlo markrabství Moravského (1593), Diadochos jinak posloupnost knížat a králův Českých (1602), Štambuch slézský (1609), Novou kratochvíli (1597) a Oboru (1602), Rozmlouvání kolátora s farářem (1607), Kvalt na pohany (1595), Potěšitedlné napomenutí (1594), Kšaft (1601), Pannu (1602) a jiné. Zemřel ve Lvově 27. prosince 1614.

Z Pardubic Jan Smil, příjmím Flaška, nar. ok. r. 1350, bakalář svob. umění, od r. 1396 nejvyšší písař desk zemských a pán na Pardubicích, na Richmburku a na Staré. Sepsal básně Nová rada, Rada otce synovi a Podkoní a žák; též sebral přísloví česká. Zemřel 12. srpna 1403.

Pařízek Aleš, nar. 10. listopadu 1748 v Praze, dominikán, dokt. theol. a ředitel hlavní školy tamtéž. Sepsal Dobropísemnost českou (1813), Pravý spůsob cvičení mládeže (1797), Obraz dokonalého učitele (1822), Biblické příběhy (1814), Výklady na evangelia (1788) a na epištoly (1819), modlitby a některé jiné spisy náboženské. Též psal do Hlasatele a do Prvotin pěkných umění. Zemřel 15. srpna 1822.

Partlic Šimon ze Špicberka, nar. r. 1585 v Třešti v Jihlavsku, mistr svobodných umění a vychovatel, po r. 1622 u vyhnanství. Vydával kalendáře a složil několik spisů náboženských. Zemř. ok. r. 1623.

Patrčka Michal Silorad, nar. 16. července 1778 v Solnici, učitel ve vojenské škole v Josefově. Sepsal písně českých bojovníků (1815) a Smíšené michanice a podal některé povídky a bájky do Prvotin pěkných umění, do Čechoslava, Dobroslava, Milozora, Přítele mládeže a do Květů. Zemřel v máji r. 1838.

Pavlovský Antonín, nar. ok. r. 1760 v Neveklově, doktor práv v Praze. Sepsal Výklady přirozeného práva (1801). Zemř. r. 1818.

Pavlovský z Pavlovic Stanislav, nar. ok. r. 1545 v Pavlovicích blíž Pštiny v Horním Slézsku, propošt u sv. Petra v Brně a biskup Olomoucký, muž učený a státník znamenitý. Přeložil z češtiny do latiny Cestu Lva z Rožmitálu do zemí západních (1577) a zůstavil některé památné listy české, chované v archivě Kroměřížském. Zemřel 2. června 1598.

Pažout Josef, nar. 27. března 1825 v Dolanech blíž Jičína, doktor filosofie a profesor fysiky a přírodopisu na gymnásium Píse-

ckém. Sepsal Nauku o člověku (1862), Povahu živočichů (1863) a Fysiku (1864), popsal geognosticky Okolí Písecke (1857) a psal do Slovníka Naučného. Zemřel 9. července 1867.

Pěček Smiřický z Radostic Michal, nar. ok. r. 1578 v Chrudími, úředník hor. viničných v Praze. Sepsal Akcí a rozepře mezi filosofem, v lékařství doktorem a prokurátorem (1609).

Pečírka Josef, nar. 11. října 1818 v Jindicích blíž Uhl. Janovic, dokt. lékařství v Praze. Přeložil některé hry divadelní, Biblioteku spisů zábavných (1844—47), Biblioteku románů (1844), povídky Tisíc a jedna noc (1860), některé povídky Kr. Schmida a J. Nieritze, Život cís. Josefa (1847), knihu hospodářskou „Václav Novák" (1847), Listy hosp. spol. Pražské (1846—48), Vypsání živočichů (1849), Nerostopis pro školy (1853), Dobytčího (1858) a Domácího lékaře (1863); vydal s K. J. Erbenem Legendu o sv. Kateřině (1860), redigoval Týdenník hospodářský (1851) a rediguje Kalendář národní (1858—1868).

Pedálová Josefa (Marie Antonie), nar. 18. února 1781 na Vyšehradě, od r. 1803 klášterní panna řádu sv. Alžběty v Praze. Sepsala povídky pro mládež, Serafku (1826), Myrtový věneček (1828) a Keř rozmarinový (1830); též Život sv. Alžběty (1816) a modlitební knížku „Chlebové posvátní" (1830). Zemřel 4. března 1831.

Pelcl František Martin (Kožíšek), nar. 7. listopadu 1734 v Rychnově, od r. 1793—1801 profesor řeči a literatury české na vys. školách Pražských. Sepsal Mluvnici českou (něm. 1795), Novou kroniku českou (1791—97) a vydal některé starší spisy české. Zemřel 9. února 1801.

Pelikán Josef Vladimír, nar. 11. května 1808 v Hořicích, prvé mag. radní v Sezemicích, nyní adjunkt okresního soudu v Rychnově. Psal do Čas. Mus., do Čechoslava a do Květů, vydal Soudního sekretáře (1850) a redigoval Polabského Slovana (1848).

Z Pernšteina Vilém, nar. r. 1435, pán na Helfenšteině a Pardubicích, nejvyšší komorník markrabství Moravského a od r. 1487 nejvyšší hofmistr král. Českého. Sepsal mnoho listů posílacích, dílem státnických (v Archivu Českém). Zemřel 8. dubna 1521.

Z Pernšteina Vojtěch, nar. ok. r. 1530, pán na Pernšteině a nejvyšší kom. markrabství Moravského. Sepsal Artikule proti bratřím českým (1558) a Příčiny, proč se s nimi nesrovnává. Zemřel 17. července 1561.

Perwolf Josef, nar. r. 1840 v Čimelicích, asistent Českého Museum v Praze. Sepsal Ideu vzájemnosti u národů slovanských (1867) a psal do Časop. Musejního.

Pešina Jan Tomáš z Čechorodu, nar. 19. prosince 1629 v Počátkách, děkan v Kostelci nad O. a v Litomyšli, potom děkan kapitulní na hradě Pražském a biskup světicí. Sepsal Předchůdce Mo-

ravopisu (1663) a historii moravskou, která však přišla nazmar. Zemřel 2. srpna 1680.

Pešina Václav Michal, rytíř z Čechorodu, nar. 13. září 1782 v Hradci Králové, farář v Kruzburku a v Blučině na Moravě, od r. 1832 kanovník na hradě Pražském. Sepsal některá kázaní (1839), Život sv. Ludmily (1851) a sv. Jana Nep. (1858), přeložil Silbertovu knihu modlitební, redigoval od r. 1832—47 Časopis katol. duchov. a byl správcem dědictví Svatojanského. Zemřel 7. srpna 1859.

Peška Bedřich, nar. 24. října 1820 v Ústí nad Orlicí, magistrátní rada v Praze. Sepsal Mohyly (1863) a mnohé jiné básně, zvláště humoristické a satyrické do Květů, do Včely a do Humoristických listů, Gratulanta (1850) a Slova přátelství do knihy pamětní (1851) a přispěl ku Právníku.

Petřek Benjamin z Polkovic, písař při úřadě podkomořím v Praze. Přeložil Buchholzerův Rejstřík historický (1596) a I. Mathesia Kázaní o Jesu Kristu. Zemřel 7. června 1598.

Petřina František Adam, nar. 24. prosince 1799 v Semilech, profesor fysiky na vys. školách Pražských. Podal některá pojednání silozpytná do Čas. Mus. Zemřel 27. června 1855.

Petrman Jiří, nar. ok. r. 1710 v Pukanci na Slovensku, od r. 1747 kazatel církve české v Drážďanech. Sepsal dobropisemnost (1783) a vydal písně duchovní, žaltář, Základ víry křesťanské a některé jiné spisy nábožné. Zemřel r. 1792.

Pfleger Gustav, nar. 27. července 1833 v Krasejně v Jihlavsku, úředník české spořitelny v Praze. Sepsal básně Dumky (1857) a Cypřiše (1862), romány Dvojí věno (1857), Dva umělci (1858), Pan Vyšinský (1858), Ztracený život (1862) a Z malého světa (1863); veselohry Ona mne miluje a Telegram (1866), a podal novely a arabesky do některých almanachů a časopisů.

Philomathes Václav, viz **Filomates.**

Picek Václav Jaromír, nar. 13. listopadu 1812 v Újezdě blíž Turnova, okresní ve Zbráslavi. Složil Písně české s nápěvy (1842), některé básně ve Květech, Včele, Věnci a Čas. kat. duch., činohru Vilém z Rožmberka (1840) a redigoval r. 1851 Pražské Noviny.

Pichl Josef Bojislav, nar. 23. srpna 1813 v Kosoři blíž Prahy, doktor lékařství a správce chudobince v Praze. Přeložil Novely Cervantesovy (1838) a část Don Quijota (1864), romány Herlošovy: Jan Hus a Jan Žižka (1850), Poslední Táborita (1851), Uhry r. 1440—60 (1852), Černokněžci (1853) a Waldštein (1860); vydal Krasořečníka společenského (1852) a Společenský zpěvník (1853), a psal do Květů a jiných časopisů.

Pichlová Františka Boh. (Marie Čacká), roz. Svobodová, choť předešlého, nar. r. 1811 v Praze. Sepsala Písně (1857) a přeložila Reybaudovu Lucii (1843) a jiné povídky v Květech

Pichler Karel, nar. r. 1811 v Budějovicích, úředník státní účtárny v Krakově. Přeložil z franc. S. Pierrovu Chyši indickou a J. Svivta Cesty Gullierovy (1853) a psal do Včely. Zemř. 11. února 1865.

Pilařík Štěpán, nar. asi r. 1615 v Očové na Slovensku, správce několika církví evang. tamtéž, posléz církve české v Neusalcí v Míšni. Sepsal Pamětné příhody své (1666), vydal Harfu Davidovu (1648) a některé jiné spisy nábožné. Zemřel r. 1678.

Písecký Václav, nar. 1483 v Písku, mistr svob. umění a vychovatel Zikmunda Hrubého z Jelení. Přeložil z řeckého Řeč Isokratovu k Demonikovi (vyd. r. 1512). Zemřel v Benátkách vlašských r. 1511.

Pixa František, nar. 15. ledna 1807 v Písku, správce duchovní v Malíně, potom farář v Červené. Sepsal Navedení k chování stromů (1837) a Klíč štěpařský (1848).

Plácel Václav z Elbinku, nar. 7. září 1556 v Hradci Králové, městský písař tamtéž. Přeložil Historii Židovskou (1592). Zemř. 6. října 1604.

Plachý Jiří (Ferus), nar. r. 1585 v Horšově Týně, jesuita a slovútný kazatel v Praze. Sepsal Mapu katolickou neb obrácení národů všeho světa na víru katol. (1630), Štít víry (1638), přel. Zlatý nebeský klíč a výše 40 spiskův nábožných. Zemř. 21. ledna 1659.

Plachý Ondřej, nar. 1755 ve Vrbovci v Hontě, kazatel círk. evang. v Novém Městě nad Váhem. Vydal Staré noviny (1786), Kochání se s Bohem (1790), Život M. Luthera (1791), Funebrál (1798) a Postillu (1805). Zemřel 7. října 1810.

Z Poděbrad Hynek, nar. 18. května 1452 v Praze, syn krále Jiřího, kníže Münsterberský. Vzdělal dle německého básně: Verše o milovníku a Sen milence, od V. Hanky pod jménem „Májový sen" vydané, a přeložil Fucherovu Historii o křižovém tažení do Palestiny r. 1099. Zemřel 10. června 1491.

Podlipský Josef, nar. 30. listopadu 1816 v Michli u Prahy, doktor lékařství v Praze. Podal některé práce do Domácího lékaře (1857—60) a do Časopisu lékařů českých (1862—67), kteréž časopisy spolu redigoval, a psal do Květů, Vlastimila, Lumíra a Naučného Slovníka. Zemřel 20. září 1867.

Podlipská Žofie, rozená Rottová, nar. 15. května 1833 v Praze, choť předešlého. Sepsala některé básně (v almanachu Máji), povídky pro mládež, román Dvojí vychování (1864), List bývalé vychovatelky ke svým schovankám (1868), a psala do Lumíra, do Zlaté Prahy, do Rodinné kroniky a do Květů (1866—68).

Podolský z Podolí Šimon, nar. r. 1562, měřič zemský v Praze. Sepsal Knížku o měrách zemských (1617).

Pohan Václav Al., nar. 5. září 1791 v Pelhřimově, děkan v Poříčí nad Sázavou. Sepsal Písně pohřební (1850), Zlomky z žalmů Davidových (1833), Květný věneček dítkám školním (1838), Život A.

Haníkýře (1840) a psal do Přítele mládeže, Čechoslava, Včely a jiných časopisů. Zemřel v Olbramovicích 25. července 1850.

Pohl Jan Václav, učitel jazyka českého na voj. akademii ve Vídni. Sepsal gramatiku a dobropísemnost českou (něm. r. 1756 a 1768). Zemřel ok. r. 1785.

Pohořelý Josef Mirumil, nar. 8. března 1808 na Horách Kutnách, farář v Nové Vsi blíž Kolína. Sepsal povídky Jarošin a Svatava (1828), Jaronka (1830) a Jarbor a Miloslav (1831), přeložil Sinzlovy životy svatých (1844) a život Krista P. (1844), vydal Kancionál (1842), knihy modlitební a jiné spisy nábožné.

Polmon František, nar. 29. ledna 1817 v Polně, ředitel hlavní školy v Slavkově na Moravě. Přeložil A. Štolze Kalendář pro čas a věčnost (1845), Bihlerova kázaní (1849), Schanzenbachův Život Ježíše Krista (1866), Filotheu sv. Fr. Saleského (1865), vzdělal Kázaní příležitostná (1854), Přehled dějepisu círk. (1857) a vydal znovu Bečákův Kancionál (1856).

Pok Václav (Poděbradský), nar. 23. září 1829 v Poděbradech, kancelista zemský v Praze. Sepsal básně Nová doba (1862), rozličné básně k příležitostem a psal do některých časopisů.

Poklop Jan V., nar. 3. června 1839 ve Velké Turné blíž Strakonic, učitel na hlavní škole u sv. Petra v Praze. Sepsal Zeměpis pro mládež v Čechách, a pro mládež na Moravě a Slézsku, Zeměpis pro mládež obecných škol, též Dějepis pro mládež (1868) a přispěl do Národní školy, do Pěstouna a do Učitelských listů.

Pokorný Martin, nar. 30. listopadu 1836 v Hradci Králové, profesor na Malostranském gymnásium reálním v Praze. Sepsal Vyšší rovnice (1865), s J. Baldou Základy technologie (1862), s J. Jahnem druhý díl Kroniky práce, a psal do Literárních listů, do Kroka (1866) a do Naučného Slovníka.

Polák Matěj Milota Zdirad, nar. 29. února 1788 v Zásmukách, profesor jazyka českého na vojenské akademii Novoměstské, posléz generalmajor. Sepsal lyrickou báseň Vznešenost přírody (1819), některé básně do Prvotin pěkných umění a do Miliny (jmenovitě píseň Sil jsem proso na souvrati), a popsal v Dobroslavu Cestu svou do Vlach (1820). Zemřel 31. března 1856.

Polášek František, nar. 4. října 1757 v Příboře, vicerektor generálního semináře Hradištského (1786—90), profesor bohosloví na lyceum v Olomouci (1794—1803), a potom farář a děkan v Dolanech. Kazatel na slovo vzatý. Sepsal Výklad na epištoly nedělní (1782), Nový zákon pro lid (1791), Křesťanské mravné učení v příkladech (1807), Rozvrhy kázaní (rukopis) a některé jiné spisy nábožné. Zemřel 4. července 1818.

Pondělík František, nar. 4. října 1828 v Budějovicích, kaplan v Údlicích. Sepsal Rukověť dějepisu zjevení Božího (1859).

Z Prahy Vavřinec, viz **z Březové Vavřinec.**

Z Prachatic Křišťan, nar. ok. r. 1368 v Prachaticích, doktor a profesor na vysokém učení Pražském, od r. 1405 farář u sv. Michala, administrátor konsistoře podobojí (1437—39) Slovůtný matematik, lékař a theolog. Sepsal Bylinář (1416) a knihy lékařské (vyd. r. 1544). Zemřel 5. září 1439.

Pravda František, viz **Hlinka Vojtěch.**

Prefát Oldřich z Vlkánova, nar. 21. května 1523, měštěnín Pražský. Vypsal Cestu svou do Benátek a do Palestiny (1563). Zemřel 26. července 1565.

Presl Jan Svatopluk, nar. 4. září 1791 v Praze, doktor lékařství a profesor zoologie a mineralogie na univ. Pražské, hlavní vzdělavatel přírodovědy české. Sepsal a vydal Rostlinář s obrazy (1820), Lučbu (1828), Ssavectvo (1834), Nerostopis (1837), Počátky rostlinství (1848) a obšírný Rostlinopis (1846), přeložil Cuvierovo dílo o převratech kůry země (1834) a Poppeovu technologii (1836) a psal do Kroka (1821—37) a do Časopisu technologického (1838), kteréž časopisy redigoval. Zemřel 12. dubna 1849.

Přibík z Hradenína, nazván **Pulkava,** mistr svob. umění, správce školy u sv. Jiljí v Praze a potom farář v Chudenicích. Přeložil z latiny Kroniku Českou, z nařízení cís. Karla IV. sepsanou. Zemřel r. 1380.

Přibík Jan Pravoslav, nar. 4. dubna 1811 v Mníšku, učitel v Berouně a ve Vysočanech. Vydal Mluvnici německé a české řeči (1847), Počítání písemné (1837), Čítanku přírodopisnou (1851) a některé jiné spisy pro mládež; též přeložil několik her divadelních.

Procházka František Faustin, nar. 13. ledna 1749 v Nové Pace, kněz řádu Paulánského, bibliotekář universitní a ředitel gymnasiální v Praze. Vydal Nový zákon, Bibli svatou (1780 a 1804), Kroniku Boleslavskou (1786), Kroniku Pulkavovu (1786), Prefátovu cestu do Jerusaléma, a některé spisy sv. Augustina a Erazma Roterodamského. Zemřel 2. prosince 1809.

Procházka Jakub, nar. 23. července 1818 ve V. Pavlovicích v Brněnsku, špirituál kláštera Voršilinského v Brně. Sepsal Život sv. Františka Borgia (1860) a sv. Angely (1862), přel. z frančiny Život sv. Alžběty (1855) a psal do Hlasu Brněnského.

Procházka Josef (Devítský), nar. 16 února 1811 v Jindř. Hradci, doktor lékařství tamtéž. Sepsal Rozmluvy české a německé (1848), Nerostopis (1852), povídky Perle a koraly (1842), přeložil některé povídky Schmidovy, Nieritzovy a jiné a hry divadelní Dobrý ton (1837), a Dva přátelé a jeden kabát (1838), též psal do Večerního vyražení, Jindy a Nyní, Lumíra a do Květů (Děje Jindřichohradecké). Zemřel 18. června 1856.

Procházka Josef, nar. 28. února 1822 v Mlčechvostech, prvé kazatel evang. v Námyslově v pruském Slézsku, nyní v Lysé v Čechách. Přeložil Školku řeči uherské (1846), Zschokkův Křesťanský

poklad domácí (1851) a sepsal Upřímné slovo ke katolickým měšťanům a Vůdce lidu (1850).

Procházka Matěj, nar. 4. února 1811 v Brtnici na Moravě, profesor náboženství a jazyka českého na vyš. gymn. Brněnském. Sepsal některé básně, povídky. Obrana Marie (1855), Život bl. Jana Sarkandra (1861), biskupa Stanislava Pavlovského (1862) a s Frant. Valouchem život sv. Jana Kapistrána (1858), přeložil Fesslerovy Dějiny církve Kristovy (1865) a Dějiny zjevení Božího (1866), a psal do Hlasu jednoty katolické, jejž od r. 1849—51 redigoval, do Cyrilla a Methuda (1849), Časop. kat. duchov., Blahověsta a do jiných časopisů, též do kalendáře Moravana.

Procházka Tomáš, nar. 11. prosince 1803 v Ivančicích na Moravě, kaplan tamtéž. Sepsal Putování Krista Pána (1853) a psal do Čas. kat. duch., Blahověsta a do jiných časopisů. Zemřel 8. června r. 1858.

Procházka Vojtěch, nar. 18. dubna 1781 v Praze, farář v Kojeticích a posléz u sv. Vojtěcha v Praze. Sepsal některé písně, Kázaní postní (1829) a několik kázaní k slavnostem, psal do Hlasatele a redig. Čas. kat. duch. (1828). Zemřel 19. listopadu 1854.

Prusinovský Vilém z Vickova, nar. r. 1534 na Vickově v Moravě, probošt u sv. Petra v Brně a od r. 1565 biskup Olomoucký. Sepsal některé listy posélací, chované v archivě Kroměřížském. Zemřel 16. června 1572.

Puchmayer Antonín, nar. 11. ledna 1769 v Týně nad Vltavou, farář v Radnicích. Složil básně, tištěné v Sebrání básní a zpěvů (1795—1814) a podruhé s názvem „Fiálky" (1833), přeložil Montesquieovu báseň Chrám Gnídský (1804 a 1836), sepsal Dobropisemnost ruskočeskou (1805), Rýmovník (1824) a pojednání o prosodii české (1833), Kázaní nedělní (1825) i sváteční (1826) a převedl na česko Kašpara hraběte ze Šternberka Pojednání o bylinářství (1819) a Krátké naučení o hospodářství (1817). Zemřel v Praze 29. září 1820.

Z Púchova Zikmund (Ziga Púchovský), nar. ok. r. 1520 v Chrašťanech, šlechtic učený. Vzdělal dle Šeb. Münstera Kosmografii Českou (1554) a sepsal část Kroniky české, která však tiskem nevyšla. Zemřel asi r. 1584.

Püner Kliment, nar. 1811 v Praze, doktor lékařství v Modoši v Uhřích. Přeložil Bulverův román Noc a jitro (1845) a některé jiné povídky a hry divadelní.

Purkyně Jan, nar. 17. prosince 1787 v Libochovicích, doktor lékařství, prvé (1824—48) profesor fysiologie na universitě Vratislavské, od r. 1849 na univ. Pražské. Slavný fysiolog a přírodozpytec. Sepsal mnoho pojednání přírodovědeckých do Kroka, do Čas. Mus. a do Živy, zejména o ideálnosti prostoru zrakového (1837), psychologické bádaní o prostožoru (1840), o fysiologii vůbec (1852), o zprostonárodňování věd (1853), o fysiologii snů (1857), o animálním magnetismu

(1858), o člověku a přírodě (1853), o člověku co vládci přírody (1854), o smyslech (1853), o dýchání (1856), o tajemnostech přírody (1859), o akademii (1861), o zřízení české nár. akad. vědecké (1863) a j; kromě toho přeložil Schillerovy lyrické básně (1841) a část Tassova Osvobozeného Jerusaléma, redigoval Průmyslovou školu (1858—62) a rediguje Živu (1853—68).

Purkyně Emanuel, nar. r. 1832 ve Vratislavi, doktor filosofie a prof. přírodních věd na lesnické škole v Bělé. Sepsal některé rozpravy o botanice a přírodovědě do Živy a do Naučného Slovníka.

Q.

Quadrát Bernard, nar. 12. listopadu 1821 v Praze, profesor chemie na technickém ústavu v Brně. Sepsal Základy chemie pro školy reální (r. 1862) a přispěl do Časop. Mus.

R a Ř.

Ráb Václav, nar. r. 1807 v Benátkách nad Jizerou. Sepsal Básně smíšené (1836). Zemřel 19. prosince 1838.

Radlinský Ondřej, nar. 8. července 1817 v D. Kubíně v Oravě, doktor theol. a farář v Kútech blíž Holiče. Sepsal Pravopis slovenský (1850), Nábožné výlevy srdce a Výklad nedělních evangelií (1851).

Randa Antonín, nar. 8. července 1834 v Bystřici nad Úhlavou, doktor práv a profesor zákonníka občanského a práva obchodního na univ. Pražské. Podal některá důkladná pojednání do Právníka.

Rank Josef, nar. 22. října 1832 v Hubertově v Žatecku, adjunkt archivu městského v Praze. Sepsal kapesní slovník novinářský (1862), Slovník kapesní jazyka českého a německého (1863), spisek Poláci a Rusové (1863), sestavil kalendář Sokol (1868), vzdělal část Vočadlova Českého právníka a podal některé články do Slovníka Naučného.

Rank Karel, nar. 12. ledna 1838 v Hubertově v Žatecku, spisovatel v Praze. Sepsal Rostlinopis a slovník rostlinářský (r. 1868) a přispěl pracemi do Lumíra, Hvězdy Olomoucké a do Hospodářských novin (1862—68).

Rautenkranc Josef, nar. 22. března 1776 v Hradci Králové, ředitel hlavní školy v Nových Dvořích, potom farář v Sedlci. Sepsal některé básně vlastenské, mnoho článků naučných a publicistických do Hlasatele a Prvotin pěkných umění, Cvičení v mluvení jazykem německým (1808) a Kázaní postní (1825) a přeložil některé spisy Jaisovy pro dítky, knihu modlitební Pokrm duše a jiné. Zemřel 22. července r. 1817.

Rayman Frant. Josef, nar. 8. března 1762 v Jičíně, děkan v Častolovicích. Složil písně nábožné, básně epické Máří Magdalena (1816), Poslední soud (1817) a Josef Egyptský (1820) a veselohry Sedlské námluvy (1819) a Vyhrané panství (1820). Zemř. 3. led. 1829.

Řehák Antonín, nar. 2. srpna 1809 v Hradišti v Boleslavsku, profesor theologie, pak vicerektor semináře Litoměřického. Sepsal Patristickou encyklopedii (1851—58) a modlitby Nábožná památka zesnulých v Pánu (1845). Zemřel 13. ledna 1851.

Řehoř bratr, šlechtic český, původce jednoty bratrské r. 1467. Sepsal Zprávu o počátcích bratří českých, Sedmero psaní k Rokycanovi, ujci svému, a několik spisů náboženských. Zemřel v Brandýse nad Orlicí 12. srpna 1474.

Rendel Albrecht z Úšavy, prokurátor a r. 1516 podkomoří království Českého. Sestavil s p. Petrem a Zdenkem ze Šternberka první Zřízení zemské, vyd. r. 1500. Zemřel 9. září 1522.

Renger Karel, nar. 4. ledna 1842 v Jenčovicích blíž Turnova, spisovatel tamtéž. Sepsal některá přírodovědecká pojednání do Živy (1861—64) a do Květů (1866).

Rešel Tomáš, nar. v Jindř. Hradci, farář v Jarošově. Sepsal Slovník latinskočeský (1560) a přeložil knihu Jesus Syrach (1557), Kázaní Fridricha, biskupa Vídenského (1561), Katechismus (1562) a Nekřesťanské lání (1562). Zemřel po r. 1575.

Řešetka Michal, nar. r. 1794 v Bobotě v Trenčanské stolici, farář v Dubnici a H. Súči. Vydal Kázně příhodné rozličných kazatelů (1831) a přeložil Výklad nedělních evangelií (1851). Zemřel 9. května 1854.

Rettig Jan, nar. 21. července 1774 v Kvásinách blíž Solnice, rada magistrátní v Rychnově a v Litomyšli. Složil některé básně a frašky Kouzedlná píšťala (1810). Neškodí přátel zkoušeti (1822) a Sňatek ze žertu (1841), a psal do Dobroslava, Čechoslava a Milozora. Zemřel 26. července 1844.

Rettigová Magdalena Dobromila, rozená Artmannova, nar. 31. ledna 1785 ve Všeradicích v Berounsku, manželka předešlého. Sepsala Mařenčin košíček (1821), Věneček (1825) a Chudobičky (1829), několik her divadelních, Českou domácí kuchařku (1826) a Mladou hospodyni (1840), přeložila Kotzebuovy Příběhy pro dcerky (1828) a Knihu modlitební pro ženské (1827) a psala do Dobroslava, Čechoslava, Milozora, Miliny, Jindy a Nyní, Rozličností, Poutníka, Přítele mládeže a do Čas. Mus. Zemřela 5. srpna 1845.

Reuss Gustav, nar. 4. ledna 1818 ve Velké Revúci na Slovensku, doktor lékařství tamtéž. Sepsal Květenu slovenskou (1853) a podal pověsti slovenské a památnosti historické i národopisné do Čas. Mus. a Památek archeologických. Zemřel 12. ledna 1861.

Řezáč Frant. Josef (Polehradský), nar. 8. ledna 1819 v Polehradech, prvé špirituál u sv. Jiří v Praze, nyní farář v Litni. Sepsal

Mluvnici pro mládež (1849), Obraz zemí československých (1849), Obraz země České (1844), Myšlénky o vězenství (1852), Pobožnosti k časům posvátným (1855) a mnoho pojednání do pedagogických časopisů Školy a života (1855—64) a Obecných listů naučných (1860—61), jež redigoval.

Řezníček Josef, nar. 1. května 1823 v Praze, úředník při krajském soudu v Plzni. Sepsal Novely (1847) a romány Jiří Doupovec a Nepřátelé poctivosti (1856).

Rieger František Ladislav, nar. 10. prosince 1818 v Semilech, doktor práv a majetník statku Malečského v Praze. Publicista a řečník výtečný. Složil některé básně, přeložil divadelní hry: Pan Čapek od hr. Fredra (1853), Philippertova Škaredou sestru a Chojeckého Vládu a lásku, též Irvingův Život Mohamedův (1854) a Drozovo politické hospodářství (1853); sepsal rozpravu o statcích a pracech nehmotných (1850), O promyslu a postupu výroby jeho (1860), obraz statistický: Čechy, země a národ (1863), Rukověť k poznání příslušnosti zastupitelstva okresního (1866), a psal do Květů, Poutníka (1847) Lumíra, Čas. Mus., a Naučného Slovníka, jehož jest redaktorem.

Rirenšaft Alois, nar. 29. ledna 1813 v Plzni, ingrosista při účtárně v Praze. Sepsal frašky Stará láska nezahyne (1844) a Lépe malým pánem býti nežli velkým (1846), a přispěl ku Květům a k Rodinné kronice (1864).

Ritter z Rittersberka Ludvík, nar. 19. listopadu 1809 v Praze, učitel hudby ve Lvově, pak v Praze. Sepsal Povídky (Zábavné spisy 1853), romány Kronika lazební (1855) a Rozbroj Přemyslovců (1858), přeložil Kockovy romány Voják a kněžna a Trojlístek študentů Pařížských (1854), Ustrjalovy Dějiny ruské (1856) a Siemienského Děje polské (1863), a psal do Květů, Včely, Lumíra a Čas. Mus. Zemřel 6. června 1858.

Rodovský Bavor z Hustiřan, nar. r. 1526, pán na Radostově. Sepsal Řeči starých filosofů (1572) a rozpravu o požehnaném kameně filosofském, přeložil Tajnosti Aristotelovy (1574), Život Alexandra Velikého a některé věci z Plutarcha, kteréžto dva poslední spisy nazmar přišly. Zemřel v Budyni r. 1592.

Roh Jan, nar. v Domažlicích, kněz jednoty bratrské a důkladný znatel jazyka českého. Složil některé písně do kancionálu bratrského (1520), jejž vydal s bratrem Lukášem, opravil Nový zákon Boleslavský (1525), od bratra Lukáše přeložený, a mnohé jiné spisy od bratří sepsané. Zemřel v únoru 1547.

Rohn Jan Karel, nar. r. 1711 v Liberci, z řádu bílých křížovníků v Praze. Sepsal Slovník čtyrdílný, česko-latinsko-německý, nazvaný Nomenclator (1764—68). Zemřel 28. listopadu 1779.

Rokos Frant. Alex., nar. 25. března 1797 v Loděnicích, farář v Tachlovicích. Sepsal báseň epickou Ivan (1823), Básně smíšené (1827), Povídky pro mládež (1830), Výlevy citů křesťanských

(1824), Pastvu duchovní (1831) a Kázaní (1836—39); též psal do Čechoslava a do Květů. Zemřel 3. května 1850.

Z Rokycan Jan, nar. ok. r. 1395 v Rokycanech, farář Týnský a od r. 1444 administrátor arcibiskupství Pražského. Sepsal Výklady a kázaní na čtení nedělní (1470) a některá jiná kázaní, listy proti bratřím a některé traktáty polemické. Zemřel 22. února 1471.

Rosa Václav, nar. ve Zdicích, doktor práv a rada při apelaci v Praze. Sepsal gramatiku českou, nazvanou Čechořečnost (1672) a Slovař etymologický. Zemřel 27. února 1689.

Rosácius Jan (Řešátko), nar. v Hořovicích, farář v Litni a od r. 1613 u sv. Mikuláše v Praze, r. 1621 ze země vypovězený. Sepsal Kázaní pohřební (1613—20), Modlitby (1615) a Korunu neuvadlou českých mučedlníkův Božích (1621).

Rosácius Tomáš (Řešátko), nar. v Soběslavi. Sepsal Písně o smrti a smrtedlnosti (1607), Kancionál celoroční (1610) a přeložil Mathesiuv spis o stavu manželském (1574), Fischerovu Postillu dítek (1578) a Nové léto (1581).

Rozkochaný Klen, Slovák, rektor školní v Praze. Sepsal Slovník latinsko-český, řečený Bohemarius, r. 1360—64.

Rozum Jan Václav, nar. 7. září 1824 v Louňovicích, profesor na vyšší reální škole německé v Praze. Sepsal Hádanky mládeže (1849) a vydal některé jiné poučné a zábavné spisy mládeže, Krasořečníka (1852), Biblioteku staročeskou (1853—56) a Seznam knih českých (1854), též psal do Zlatých klasů, jež r. 1854 redigoval. Zemřel 13. dubna 1858.

Z Rožmberka Jošt, nar. r. 1430, probošt u sv. Víta na hradě Pražském a r. 1457 biskup Vratislavský. Sepsal traktát o spravedlnosti a nespravedlnosti, Podání královně Johaně (1465) a králi Jiřímu (1467), a přeložil Třinácte výrokův (špróchóv) vajovských. Zemřel 12. prosince 1467.

Z Rožmberka Jošt, nar. 31. července 1488 v Krumlově, vladař domu Rožmberského. Sepsal knížku o štěpování (tišt. r. 1598). Zemřel 15. října 1539.

Rožnay Samuel, nar. ve Zvoleně na Slovensku, kazatel církve evangelické v H. Mičíně a v B. Bystřici. Přeložil Písně Anakreonovy (1812), Žabomyševálku (v Květech 1834), některé idylly Theokritovy (v Palkovičově Týdenníku), několik kusů Iliády a Krasického Myšiádu a psal do Vídenských listů. Zemřel 14. listopadu 1815.

Rubeš Frant. Jaromír, nar. 19. ledna 1814 v Čížkově, syndikus v Načeraci, posléz adjunkt soudu okresního ve Skutči. Humorista oblíbený. Sepsal Deklamovánky a písně (1837—47), Povídky a pověsti (1847), Harfenici (1844), Pan amanuensis na venku (1842), vydával s F. Filípkem a F. Hajnišem žertovného Palečka (1842—47) a psal do Květů, do Včely a do Vlastimila. Zemřel 10. srpna 1853.

Ruda Josef, nar. 17. března 1807, doktor lékařství a knihovník Českého Museum v Praze. Vydal spis o loterii (1863) a o tabáku (1864) a psal do Čas. Mus. a do Archeol. památek.

Rudnay z Rudna Alexander, nar. 4. října 1760 ve sv. Kříži v Nitransku, farář Krušovský, arcijahen Šaštinský a od r. 1819 arcibiskup Ostřihomský a kardinál. Sepsal Kázně (1831) a přeložil některé listy Ciceronovy. Zemřel 13. září 1831.

Ruffer Vojtěch, nar. 14. prosince 1790, děkan koleg. chrámu na Vyšehradě. Sepsal Historii Vyšehradskou (1861), spisy nábožné: Devět stupňů k spasení (1855), Kristův bojovník (1853) a několikero knih modlitebních a psal do Čas. Mus. a kat. duchovenstva.

Rüffer Eduard (Züngel Em.), nar. 27. prosince 1835 na zámku Libwerdě v Dolní Lužici, spisovatel v Praze. Sepsal mnohé básně k příležitostem, některé básně a novely do Rodinné kroniky (1864) a do Květů (1866), román Papež a revoluce a truchlohru Na Balkáně (1868); též vydal s J. Vilímkem Veselého zpěváka (1862).

Rulík Jan, nar. 20. února 1744 ve Žlebích, měštěnín a choralista v chrámě sv. Víta v Praze. Složil některé básně k příležitostem, povídky Veselý Kubíček a Boženka, přeložil Zábavné povídky (1804), Cestu z Moskvy do Číny (1800), Historii tureckou (1809), Schiffnerovu Galerii znamenitých osob země České (1803—10) a Krátká kázaní (1810); vydal Kalendář historický (1797—1806), Učenou Čechii (1807) a mnoho jiných menších spisů historických a naučných; též redigoval Vlastenské noviny (1808). Zemřel 6. června 1812.

Růžička Josef, nar. 14. března 1808 v Kohoutově v Čáslavsku, vikář a katecheta něm. církve evang. v Praze. Vydal Sartoriovu postillu, Leškův Zpěvník (1854), Českobratrského Hlasatele (1849), kalendář Českobratrský (1852—55) a Bibli Kralickou (1865).

Růžičková Vlastimila, nar. 8. června 1828 v Plzni. Sepsala Básně (1859), novelu Msta v Lumíru, přeložila Zschokkova Uprchlce v Horách Jurských (1847) a některé jiné povídky.

Rvačovský Vavřinec, nar. 1525 v Roudnici, farář v Bohdánči, potom v Jevíčku a v Budějovicích na Moravě a posléz děkan ve Slaném. Sepsal Knížku Zlatou (1577), Masopůst (1580) a Výklad modlitby Páně (1585). Zemřel po r. 1585.

Ryba Jakub, nar. 26. října 1765 Přešticích, učitel v Rožmitále. Vydal Dvanácte písní mládeže (1800), Písně pohřební (1805) a Základy umění hudebního (1817). Zemřel 8. dubna 1815.

Rybay Jiří, kazatel církve evang. v Cinkotě v Uhřích, pilný sběratel památek literatury staročeské. Sepsal Pravidla zdvořilosti (1795) a přeložil z uherského Katechismus zdraví (1795). Zemřel 4. ledna 1813.

Rybička Antonín, nar. 30. října 1812 ve Skutči, od r. 1849 —51 překladatel zákonů říšských, nyní dvorský sekretář nejvyššího soudu ve Vídni. Sepsal pragmatické životopisy některých spisovatelů

českých, zejména V. M. Krameriusa (1859) a Fr. V. Kamaryta (1867) o sobě, P. Kristina z Koldína a Melantricha z Aventinu, D. Kynského a J. Rautenkrance v Čas. Mus, J. Zieglera ve Škole a Živ., Ad. Zalužanského a M Šuda ze Semanína v Živě a j.; podal mnoho pojednání topografických, genealogických a archeologických do Archeol. památek, do Čas. Mus. a Lumíra a Sbírku českých řeholí a přísloví právních do Právníka (1861), popsal město Vídeň v Poutníku (1847), erby a pečeti stavu kněžského v Čechách v Pojednáních české společnosti nauk (1862), psal o umění heraldickém (1863), a přispěl hojnými pracemi do Květů, do Včely, Blahověsta, Poutníka od Otavy, Sborníka, do Rodinné kroniky, zvláště pak do Naučného Slovníka.

Rychlovský Jan, nar. 24. prosince 1752 v Poniklém blíž Jilemnice, farář v Opočně, od r. 1796 kanovník u sv. Víta na hradě Pražském a r. 1808 sufragán arcibiskupův. Řečník slovútný. Sepsal Kázaní nedělní, sváteční a příležitostná (1818—23). Zemřel 26 července 1811.

S.

Sabina Karel, nar. 28. prosince 1814 v Praze, spisovatel tamtéž. Sepsal Básně (1841), hry divadelní: Ve studni (1867) a Černá růže (1868), Povídky a novely (1837 a 1845), romány Blouznění (1857), Hedvika (1858), Věčný ženich (1858—63), Jen tři léta (1860) a j., Historické obrazy (1844), Život Napoleonův (1848), Dějepis literatury československé až do r. 1620 (1860—66) a Kroniku války pruskorakouské (1867); též psal do Květů (1836 a 1866), Věnce, Vlastimila, Čas. Mus., Lumíra, Rodinné kroniky a do Svobody.

Sartorius Daniel, nar. r. 1704 ve Štítníku, kazatel církve evang. v B. Bystřici. Sepsal Květnou zahrádku biblickou (1742), Biblickou historii (1744) a Postillu sumovní 1746). Zemřel r. 1763.

Sázavská Anna, viz **Fričová Anna.**

Saska L. František, nar. 16. června 1832 v Libáni v Jičínsku, profesor gymnasiální v Klatovech. Sepsal Mythologii řeckou a římskou pro gymnásia (r. 1867), přeložil Platonovu rozmluvu Laches (r. 1862) a Obranu Sokratovu (r. 1868), a psal do Čas. Mus. a Kroka (r. 1866), do Zlatých klasů, Humoristických listů a do Šumavana.

Szeberiny Jan, nar. 1780 ve Velké Vsi v Oravě, farář evang. a superintendent ve Šťávnici. Sepsal některé řeči (1837) a vydal Zpěvník a Agendu. Zemřel 11. února 1857.

Sedláček Vojtěch, nar. 24. února 1785 v Čelákovicích, premonstrát kláštera Teplského a profesor matematiky a fysiky na filosofickém ústavu v Plzni. Sepsal Základy geometrie (1822), Základy fysiky (1825), Paměti Plzenské (1821), některé básně a kázaní ku příležitostem, a psal do Hlasatele (1818), Rozmanitostí, Dobroslava,

Přítele mládeže, Časop. Mus., a Časop. katol. duchovenstva. Zemřel 2. února 1836.

Semian Michal, nar. v srpnu r. 1741 ve Vradišti blíž Uh. Skalice, kazatel evang. v Pezinku. Složil některé písně, Historii knížat a králův Uherských (1786) a vydal Písmo svaté. Zemřel r. 1810.

Sicha Karel, nar. r. 1815 v Úsobrně blíž Jevíčka, farář v Hošťálkově na Moravě. Sepsal Kázaní (1855—57).

Sichra Matěj, nar. 21. prosince 1776. v Ústí nad Orlicí, farář v Jimramově a ve Žďáře na Moravě. Sepsal Povídatele (1815—17), Kratochvilníka (1819), Povídačky pro mládež (1822—25), Kratochvilnou včelinku (1827), Fraseologii českou (1821—22), Kázaní nedělní (1814) a sváteční (1817) a hospodářskou knihu Veleslavín (1847); přeložil několik her divadelních, a psal do Prvotin pěkných umění, do Dobroslava, Milozora, Poutníka slov., Přítele mládeže a Časop. Mus. Zemřel 19. března 1830.

Silvan Jan, nar. asi r. 1500 na Slovensku, písař pana Popela z Lobkovic v Čechách. Složil Písně nábožné (1571). Zemřel 14. února r. 1572.

Skála ze Zhoře Pavel, nar. 10. července 1583 v Praze, radní písař v Žatci, od r. 1618 úředník vlády direktorské v Praze a od r. 1628 co vyhnanec ve Freiberku v Míšni. Proslulý historik. Sepsal Chronologii církevní, jdoucí až do r. 1628 a obšírnou Historii církevní od časův apoštolských až do konce r. 1623. Zemř. po r. 1640.

Skřivan Antonín, nar. 7 dubna 1818 v Kruzburku, ředitel školy kupecké v Praze. Sepsal Nauku o slohu kupeckých listů (1850), Směnkářství (1850), Počtářství pro život obecný (1851), Českého obchodníka (1851), rozpravu o papírech státních (1857), o penězích, měrách a váhách (1858), o spořitelnách (1854) a o kupeckém účetnictví (1864); též přeložil Móčníkovy knihy početní a psal do Sborníka a Naučného Slovníka.

Skřivan Gustav, nar. 11. dubna 1831 v Kruzburku, profesor vyšší matematiky na polytechnickém ústavu Pražském. Sepsal rozpravu k theorii řad bezkonečných (1862), Základy analitické geometrie (1864) a Přednášky o algebraické analysi (1865). Zemřel 6. ledna 1866.

Sladkovský Karel, nar. 22. června 1823 v Praze, doktor práv tamtéž. Publicista a řečník výborný. Sepsal některé řeči ku slavnostem, na př. k slavnosti Havlíčkově v Borové (1862), Komenského v Brandýse nad O. (1865), Kladení základního kamene k národnímu divadlu (1868) a j., a krom toho mnoho pojednání publicistických do Hlasu a do Národních Listů. Jeho řeči obsahují se ve zprávách stenografických sněmu Českého.

Sláma František, nar. 16. května 1792 v Bojenicích, farář v Chrašticích a děkan v Bechyni Sepsal Obraz minulosti města Prachatic (1838) a některé rozpravy historické do Časop. Mus., přeložil

několik spisů K. Schmida, a psal do Rozličností, Včely, Květů a do Čas. kat. duchovenstva. Zemřel 5. srpna 1844.

Slavata Vilém z Chlumu a Košumberka, nar. 1. prosince 1572 na Čestině Kostele, za císaře Rudolfa II. dvorský maršálek a po bitvě Bělohorské nejvyšší kancléř král. Českého. Sepsal Příběhy od Ferdinanda I. až do Rudolfa II. a Paměti své o věcech z let 1600—1620. Zemřel ve Vídni 19. ledna 1652.

Slavíček Josef, nar. 10. března 1818 v Tišicích, profesor práva a řádu trestního na akademii Prešpurské, pak na universitě Pražské. Sepsal Úvod ve studium trestního práva a rak. zákona trestního (1866) a psal do Právníka (1862). Zemřel 26. září 1867.

Sloboda Daniel, nar. 20. prosince 1809 v Uh. Skalici, farář evang. v Rusavě na Moravě. Sepsal Rostlinictví (1852), přel. M. Fereála Tajnosti inkvisice (1863) a psal do Týdenníka mor. (1848), Moravských Novin a Moravské Orlice.

Slota Jiří, nar. 24. března 1819 v Rajci v stolici Trenčanské, prvé kaplan v Žeraticích u Brna, nyní farář v Tužíně blíž Přivize na Slovensku. Vydal Zrcadlo maličkých (1847), Historii gymnásium B. Bystřického (1858), redigoval církevní časopis Cyrill a Method (1854—55) a Slovenského národního učitele (1860—64) a psal do některých časopisů církevních.

Slovák Pavel (Slovacius), kněz jednoty bratrské a od r. 1596 správce sboru Landškrounského. Přeložil J. Leria Historii o plavení se do Brasilie (1590) a Lavatisova kázaní o drahotě a hladu (1591) a sepsal traktát o moru a zemětřesení (1600). Zemřel 7. ledna 1604.

Slovák Václav, nar. v Turnově, farář ve Střenici a od r. 1590 a v Roždalovicích. Sepsal Výklady řečí celoročních (1613), Vysvětlení biblí malé (1615), Modlitby obecné (1610) a jiné spisy nábožné. Zemřel po r. 1620.

Smetana Josef František, nar. 11. března 1801 ve Svinšťanech blíž Náchoda, kněz promonstrátského kláštera Teplského a profesor fysiky a přírodopisu na filosofickém ústavu, pak na gymnásium v Plzni. Sepsal Základy hvězdářství (1837), Fysiku (1842), Počátky fysiky (1852), Obraz starého světa (1834) a Obecný dějepis občanský (1846), a podal mnohá pojednání do Kroka, do Čas. Mus., do Čas. kat. duchov. a do Živy. Zemřel 18. února 1861.

Smolík Josef, nar. 6. listopadu 1832 v Novém Bydžově, profesor na vyšší škole reální v Pardubicích. Sepsal Nauku o slohu (1858), Početní knihu pro nižší gymnásia (1861), Rovnice (1864), Životy matematiků českých a psal do Živy (1863) a do Kroku (1865).

Sobek Burián z Kornic, r. 1517—24 kancléř Starého města Pražského. Přeložil knihu kronik Jana Kariona (1541). Zemřel po r. 1542.

Sobotka Ferdinand, nar. r. 1836 v Nouzovském mlýně blíž Kolína. Básník samouk. Složil některé básně, tištěné v Lumíru.

Šolař Jeronym, nar. 3. května 1827 v Jindřichově Hradci, kněz premonstrátského kláštera Želivského. Sepsal Dějiny biskupství Kralohradeckého (rukopis) a přispěl do Archeol. památek.

Srdínko František, nar. 7. února 1830 v Kuklenách, ředitel arcibiskupského alumnátu v Praze. Přeložil J. Schustera Biblický dějepis (1863), I. Stelziga Rozjímání jinochů a panen (1865) a psal do Blahověsta, jejž rediguje, a do jiných časopisů.

Srnec z Varvažova Jakub, nar. v 1. polovici XVI. století. Sebral Přísloví česká, vyd. r. 1582.

Soukop Jan, nar. 10. května 1826 v Třebíči, farář v Doubravici na Moravě. Sepsal básně, nazvané Velehradky (1862), Kytici Velehradskou (1863) a jiné básně k příležitostem, popsal Macochu a jeskyně Sloupské (1858) a psal do Hlasu Brněnského, Blahověsta, Živy, Mor. Orlice a do kalendáře Moravana.

Stach Václav (Podbělovský, Petrín), nar. 1757 v Přešticích, od r. 1791—1801 profesor theologie pastorální na lyceum Olomouckém, potom na odpočinutí ve Vídni. Sepsal některé básně k příležitostem a Starého veršovce (1805), Příruční knihu učitele lidu (1787), přel. Rojkovu Historii sněmu Kostnického (1785), Jindř. Seilera Náboženství nedospělých (1785), J. Federsenna Knihu mravů křesťanských (1786) a F. Giftschitze Výklady pastorální theologie (1789). Zemřel ve Vídni 24. dubna 1831.

Staněk Jan, nar. 29. května 1828 v Poříčí na Sázavě, profesor chemie na polytechnickém ústavu v Praze. Sepsal Chemii obecnou (1858—60) a psal do Pozora (1863). Zemřel 28. května 1868.

Staněk Václav, nar. 4. září 1804 v Jarpicích blíž Slaného, doktor lékařství v Praze. Sepsal Základy pitvy s atlasem (1840) a Přehled leboslovi, Prostonárodní přírodopis (1843), přeložil Ohledání mrtvých těl (1857), vydal s K. J. Erbenem Rhazesovo ranné lékařství (1863), a psal do Kroka, Květů, Včely, Vlastimila a do Čas. lékařů českých, jejž spolu rediguje.

Stárek Jan, nar. 30. září 1795 v České Libchavě, doktor theologie a profesor mravního bohosloví a do r. 1847 řeči a literatury české na theol. ústavě v Hradci Králové. Přeložil Sv. Cypriána spisy vybrané (1844), některé spisy sv. Jana Zlatoustého, Historii církevního zjevení (1861) a psal do Čas. kat. duchov, Přítele mládeže a Časopisu Musejního.

Starý Karel, nar. 24. října 1832 ve Vepřové blíž Přibyslavi, učitel na vyšší dívčí škole v Praze. Vydal Obrazy z přírody (1862), přeložil Schödlerovu Zoologii a botániku (1865) a sepsal mnohé rozpravy přírodopisné v Živě, v Rodinné kronice, v Obrazech života a v Boleslavanu.

Straněnský Jan, nar r. 1520, měšťan Počátecký. Vydával (od r. 1545—1578) Minucí a pranostiky české, přeložil postilly J. Hof-

mistra a (1551) a J. Spangenberka (1546), vydal Lament otcův sv. (1572), některá kázaní a knihy modlitební a naučné. Zemř. po r. 1588.

Stranský Antonín, nar. 29. října 1793 ve Velké Řetové, profesor theologie pastorální, děkan v Chrudími a posléz školastik a rektor semináře biskupského v Hradci Králové. Přeložil Zlatou knihu Tomáše Kempenského (1828), Jaisovo Dobré símě a Modlitby dítek, též některé jiné knihy modlitební, a psal do Přítele mládeže, jejž od r. 1838—46 redigoval. Zemřel 14. srpna 1858.

Ze Strážnice Martin, Moravan. Opsal r. 1390 Klena Rozkochaného slovař Bohemarius a jeho Průpovědi v dialektu Strážnickém.

Strýc Jiří (Zábřežský), nar. r. 1536 v Zábřehu na Moravě, starší jednoty bratrské v Hranicích a Židlochovicích. Uvedl u verše Žalmy neb zpěvy sv. Davida (1587), přel. Kalvinův spis Sklad velikého zboží moudrosti nebeské (1595) a byl spolupřekladatelem bible Kralické (Žalmů). Zemřel 25. ledna 1599.

Studnička Frant. Jos., nar. 27. června 1836 v Janově blíž Soběslavi, doktor filosofie a profesor vyšší matematiky a anal. mechániky na polytechnice v Praze. Sepsal Stručný světlopis (1862), Základy sferické trigonometrie (1865) a Vyšší matematiku v úlohách (1865), a psal do Almanachu Dunaje (1861), Hvězdy Olomoucké (1862), Živy, Poutníka od Otavy, Květů (1866) a do Slovníka Naučného.

Sušil František, nar. 14. června 1804 v Rousinově v Brněnsku, doktor bohosloví a profesor bibl. studium nového zákona na theol. ústavu Brněnském. Přední theologický učenec českomoravský. Sepsal Básně (1847), Růže a Trní (1851), Anthologii z Ovida, Katula a j. (1861), Prosodii českou (1861), sebral a vydal Moravské národní písně (1860), přeložil Spisy sv. Otců apoštolských (1837), Hymny církevní (1846 a 1851) a J. Flavia Válku židovskou (1856). Zvláště památným učinil se novým z řečtiny přeložením a obšírným výkladem Evangelií (1864—1867). Kromě toho psal do Poutníka slovanského (1826), do Kroka (1831),do Čas. Mus. a Čas. kat. duchov., do Blahověsta, Hlasu moravského a Moravana. Zemřel v Bystřici pod Hostýnem 31. května 1868.

Svátek Josef, nar. 24. února 1835 v Praze, žurnalista tamtéž. Sepsal historickou povídku Anna z Kunstátu (1860), román Poslední Vršovec (1867), Život Napoleona III. a G. Garibaldiho (1862), a psal do Zlatých klasů, Lumíra, Obrazů života, Čas. Mus. a do Času.

Světlá Karolina (Johanna Mužáková, roz. Rottová), nar. 24. února 1830 v Praze, choť profesora na vyšší reálce české tamtéž. Sepsala romány Láska k básníkovi (1860), První Češka (1861), Na úsvitě (1864), některé povídky a novely o sobě (1865) a v almanachu Máji (1858—62), v Poslu z Prahy, v Lumíru, v Obrazech života, v Zlaté Praze, ve Květech (1866) a v Dědictví maličkých (1867).

Svoboda František, nar. 22. března 1778 v Praze, profesor gymnasiální v Litoměřicích, v Hradci Kr. a na Starém městě v Praze.

Složil některé písně a přeložil Zschokkův Zlatodol (1830), též Mravné povídky (1831) a některé jiné spisy Schmidovy a Jaisovy. Zemřel 16. července 1864.

Svoboda Jan Vlastimil, nar. 1. října 1803 v Hořepníce, učitel na Hrádku a pak ředitel školy u sv. Mikuláše v Praze. Výtečný pěstoun malých dítek. Sepsal Školku (1839), Malého čtenáře (1840), Malého Písaře (1841) a Malého Čecha a Němce (1842). Zemřel 28. září r. 1844.

Svoboda Leopold, nar. 25. března 1823 ve Skutči, koncipista vlády zemské a překladatel zákonů zemských v Opavě. Podal některé práce topografické a genealogické do Archeol. památek a do Naučného Slovníka.

Svoboda Václav Alois (Navarovský), nar. 8. prosince 1791 v Navarově, profesor tříd humanitních na gymnásium Jindřichohradeckém a Malostranském v Praze. Složil některé básně, směšnohru Karel Skreta (1841), přeložil Výbor básní Schillerových (1847) a podal některé práce do Hlasatele (1808), Prvotin pěkných umění (1813), do Kroka, Čas. Mus. a Čas. kat. duchov. Zemřel 8. ledna 1849.

Svoboda Václav, nar. 13. dubna 1813 v Minicích, prvé profesor Staroměstského gymnásium Pražského a ředitel gymnásia Prešpurského, nyní školní rada gymnasiální v Praze. Sepsal Čítanku (1852), Skladbu jazyka latinského (1853) a psal do Čas. Mus. a j. č.

Sýkora Jan, nar. r. 1780, učitel na hlavní škole v Plzni. Sepsal Poukázaní, dobře česky a německy čísti (1835) a Německou mluvnici Čechům (1844). Zemřel 2. září 1845.

Š.

Šádek Karel, nar. 29. června 1783 v Nové Pace, ředite hlavní školy v Hradci Králové. Sepsal Zeměpis všeobecný (1822—24), Fysiku (1826) a Mechániku (1830). Zemřel 18. října 1854.

Šafařík Pavel Josef, nar. 13. května 1795 v Kobeliarově na Slovensku, do r. 1833 direktor gymnásium v Novém Sadě, posléz kustos a bibliotekář universitní bibliotéky v Praze. Přední jazykozpytec slovanský. Sepsal Muzu tatranskou (1814), Počátky básnictví Českého (s Palackým r. 1818), Starožitnosti slovanské (1837), Národopis slovanský (1842), Mluvnici staročeskou (1845) a mnoho pojednání jazyko- a dějezpytných do Kroka (1821), do Čas. Musejního, jejž od r. 1838—43 redigoval, a do spisů české společnosti nauk; též některé rozpravy národopisné do Světozora (1834—35), jehož redaktorem byl; vydal Písně světské lidu slovenského (1823), Památky dřevního písemnictví jihoslovanského (1851), Památky písemnictví hlaholského (1853), Životy sv. Konstantina, Methodia a Simeona (1851), přel. část Oblaků Aristofanových a Schillerovu M. Stuartku (1831), a psal do Prvotin pěkných umění (1817). Zemřel 26. června 1861.

Šafařík Vojtěch, syn předešlého, nar. 26. října 1829 v Novém Sadě, bibliotekář polytechnického ústavu v Praze. Sepsal Základy lučby (1859), přeložil Humboldtovy Pohledy na přírodu (1863) a psal do Čas. Mus., do Živy a Naučného Slovníka.

Šamal Jan, nar. 22. června 1791, oficiál krajského soudu v Mladé Boleslavi. Slovútný zahradník. Sepsal Pěstování chřesti (špargln, 1852), Venkovského zahradníka (1865) a podal mnoho článků o zahradnictví do časopisů. Zemřel 4. srpna 1866.

Šanda František, nar. 27. prosince 1831 v Novém Městě u Chlumce, profesor matematiky na reálním gymnásium Táborském. Sepsal Měřictví a rejsování (1860), Rejsování od ruky (1862) a Počátky stavitelství (1868), s J. Niklasem sepsal Slohy stavitelské (1865) a upravil znovu k tisku Joendlovo Stavitelství (1862) a psal do Slovníka Naučného.

Šanta Antonín, nar. 6. května 1817 v Chocni, děkan v Litomyšli. Přeložil z franc. Guerinovy Cesty po světě (1855) a psal do některých časopisů.

Šedivý Prokop, spisovatel v Praze. Sepsal povídky Maran a Onyra (1791), České Amazonky (1792), Mnislav a Světivina (1794), Krásná Olivie (1794) a j., hry divadelní Masné krámy (1796), Lesní duch (1799), Pražští sládci (1819), a přeložil mnoho jiných; též psal o užitku divadla (1793).

Šembera Alois Vojtěch, nar. 21. března 1807 ve Vysokém Mýtě, profesor řeči a literatury české na universitě Vídenské a redaktor českých zákonů říšských. Sepsal Historii pánů z Boskovic (1836). Vpád Mongolů do Moravy (1841), Historii Vysokého Mýta (1845), Paměti Olomoucké (1861), spis o Slovanech západních v pravěku (1868) a Dějiny řeči a literatury české (1858—68); mimo to Rozpravu o rovnosti jazyka česk. a něm. na Moravě (1848) a Základy dialektologie československé (1864); přeložil Řád soudu civilního pro Uhry (1853) a Obecný zákonník občanský (1862), vydal M. J. Husi Dobropisemnost (1857), Zákon o živnostech (1860), Základní zákony státní království Českého (1864) a císařství Rakouského (1868), pořádal Posla z Moravy (1837—49) a psal do Časop. Mus. (1829), Čechoslava (1830), Jindy a Nyní, do Květů, Včely, Týdenníka mor. (1848), Moravských Novin, jež r. 1849 sám redigoval, do Mor. Orlice a Archeol. památek.

Šembera Vratislav Kazimír, syn předešlého, nar. 4. března 1844 v Olomouci, žurnalista ve Vídni. Sepsal básně „Z mladých ňader" (1863), podal jiné básně do almanachu Dunaje (1861), do Hvězdy Olomoucké a do Lumíra a psal do některých časopisů.

Šíma Matěj (Teyřovský), nar. 14. února 1825 v Týřovicích v Berounsku, kněz církevní a vychovatel u hraběte Otakara z Černína. Přeložil Prescotovy Dějiny španělské (1866) a psal do Naučného Slovníku a některých časopisů.

Šimáček František Josef (V. Bělák), nar. 2. prosince 1834 v Kostelci nad Labem, spisovatel v Praze. Vydával a nejvíce pracemi zásoboval Posla z Prahy, spis zábavný a poučný (1857—60), pak politický (1863—68), podal mnohá pojednání, zvláště k průmyslu se vztahující, do Pražských novin (1856) a do Zlatých klasů, a psal pilně do Národu, jejž r. 1866—67 redigoval.

Šimbera Tomáš, nar. 29. ledna 1817 v Mělčanech blíž D. Kounic, farář prvé v Komíně u Brna, nyní v Myslibořicích. Sepsal Navedení ku včelařství (1861) a psal do některých časopisů.

Šimerka Václav, nar. 20. prosince 1819 ve Veselí, prvé profesor matematiky na gymnásium Budějovickém, nyní farář v Jenšovicích blíž Vys. Mýta. Sepsal Algebru pro vyšší gymnásia (1863) a Přídavek k ní (1864) a podal některé práce matematické do pojednání kr. české společnosti vědecké a do Kroka (1865).

Schindler Karel, nar. 13. července 1834 ve Zruči nad Sázavou, docent stavitelství a vyšší matematiky na lesnické akademii v Mariabruně. Sepsal Nauky lesnické (1865).

Šír František, nar. 15. října 1796 v Budyni, od r. 1820 profesor tříd humanitních, pak direktor gymnásium Jičínského. Přeložil a vydal Výbor ze spisovatelů řeckých (1826—28), Zápisky Marka Aurelia (1843), Kühnerovu Mluvnici řeckou (1852), některé povídky a pověsti Van der Veldovy, Müllnerovu smutnohru Vinu (1827), Obrazy Kavkazské (1842) a W. Skotta Richarda Lva (1865); sepsal Přírodopis (1835) a některá pojednání jazykozpytná a historická do Kroka (1824) a do Čas. Mus., též psal do Rozmanitostí, Čechoslava, Dennice, Květů a Včely. Zemřel 22. června 1867.

Škarda Jakub, nar. 11. března 1828 ve Škvrňanech blíž Plzně, doktor práv v Praze. Sepsal Návod k úřadování starostů obecních (1861), právnickou část Vočadlova Českého právníka (1862), Výklad zákonů o záložnách a sýpkách (1863), vydal Sbírku zákonů rakouských (1863—64) a psal některá pojednání právnická do Právnika, jejž od r. 1864 rediguje, a publicistická do Hlasu a Národních Listů.

Škoda Jan K., nar. 15. května 1810 v Příbrami, katecheta hlavní školy v Praze. Sepsal povídky Panna ve své důstojnosti (1840) a Ženská lest (1844), Postní řeči (1842) a psal do Přítele mládeže a do Květů.

Škorpík František (Zhorský), nar. 16. října 1814 v Malé Zhoři v Jihlavsku, doktor filosofie a děkan v Kučerově blíž Viškova. Sepsal Mluvnictví a zjevení (1847), Missie Tichomořské (1854) a psal do Čas. Mus., Hronky, Týdenníka (1848), Hlasu Brněnského a j.

Škultety August H., ředitel evang. gymnásium ve V. Revuci. Sepsal Básně (1840) a vydal s Palvem Dobšinským Slovenské pověsti (1858—61).

Šmídek Karel, nar. 17. května 1818 v Bystřici pod Pernšteinem, profesor náboženství na něm. gymnásium Brněnském. Psal do Hlasu

Brněnského, jejž od r. 1859 rediguje, do Blahověsta, Časop. Mus., do Květů (1837) a do Mor. novin.

Šmitt Jan, nar. 10. září 1776 v Němcích, učitel na hlavní škole Kutnohorské a Klatovské. Sepsal Malou gramatiku německou (1813), Dobropísemnost něm. (1819), Gramatiku českou (1816), Elem. knížku k německému čtení (1818), Českoněmeckého přítele dětí (1823) a přeložil některé povídky (1812—14). Zemřel po roce 1824.

Schneider Karel Sudimír, nar. 14. prosince 1766 v Hradci Králové, právní ve Smidarech. Vydal Okus v básnění českém (1823 a 1830). Zemřel 17. května 1835.

Šohaj František, nar. 25. listopadu 1816 v Pacově, profesor na Staroměstském gymnásium Pražském. Sepsal Krátkou mluvnici latinskou (1853), přeložil Sofoklovu Antigonu (1851) a krále Edipa (1856), též Vyňatky z tragiků řeckých (1854) a podal práce některé do Květů, do Včely a do Čas. Mus.

Šolthés Gerson, nar. 1. dubna 1812 ve Velenicích u Poděbrad, správce církve evang. v Libici. Sepsal některé básně v České Včele (1839), povídku Zajatý mezi Čerkesy (1840), řeči pohřební, nazvané Kvítí, sebrané na rovích miláčků (1840), a psal do Květů, do Včely a do Lumíra. Zemřel 30. srpna 1860.

Šoltys Ondřej, nar. v Mošovcích, kazatel církve evang. v Ivančině v stolici Turčanské na Slovensku. Sepsal Jádro historie obecné (1829), Počátky evang. učení (1831), Malého gratulanta (1834) a psal do Kalendáře Fejerpatakyho. Zemřel r. 1861.

Špachta Dominik, nar. 4. srpna 1803 v Jílovém, doktor theol. a děkan v Karlíně. Sepsal Krátkou mluvnici polskou (1836), Homiletiku (1849), kázaní postní, nazvané Pilát (1852) a Malý katechismus (1855). Zemřel 6. května 1859.

Špatný František, nar. 8. března 1814 na Boru v Prachensku, do r. 1849 hospodářský úředník, potom sekretář okresního úřadu na Smíchově a v Karlíně. Sepsal Slovník hospodářsko-technický (1843), Úřadování starostů obecních (1852), Zábavy myslivecké (1858), Holubářství (1862), Hedbávnictví (1863), redigoval Komersův Pokrok v rolnictví (1866) a psal do rozličných časopisů i do Naučného Slovníka.

Špindler J. Ervín (J. Květenský), nar. 29. srpna 1843 v Chocni, sekretář okresního zastupitelstva v Roudnici. Sepsal Básně (1866), román Bělohorští mučedlníci (1867), přel Al. Meissnera Žižku (1864) a přispěl do Rodinné kroniky, Lady, Zlaté Prahy, Lumíra a Květů (1866).

Špinka Václav, nar. 13. září 1797 v Habrech, správce arcibiskupské knihtiskárny v Praze. Přeložil frašku Kotzebuovu Liška nad Lišku (1818), V. Skotta Puritány (1840) a jiné povídky, a psal do Rozmanitostí, Hyllosa a Dobroslava. Zemřel 7. února 1842.

Špot Jan, nar. 3. ledna 1813 v Praze, doktor lékařství tamtéž. Psal do Posla z Budče a do Časopisu lékařského.

Špot Karel, nar. r. 1812 v Praze, doktor lékařství v Panenském Týnci. Sepsal Naučení o pomoci při porodu zvířat hospodářských (1863) a o Nemocech zvířat domácích.

Šrámek J. Jaromír (Březanovský), nar. 21. května 1820 ve Křtěticích blíž Vodňan, prvé farář evang. v Rozumicích v pruském Opavsku, nyní gymnasiální profesor v Petrohradě. Sepsal básně, nazvané Chudobky (1861), Mluvnici jazyka francouzského (1864) a některé povídky v Zahradě Budečské (1852).

Šrůtek Josef, nar. 2. září 1822 v Náchodě, sekretář kanceláře konsistořské v Hradci Králové. Vydal Liturgiku (1852), Svatopostní epištoly a evangelia (1853), Mešní zpěvníček (1862), knihy modlitební, přeložil některé povídky dítek a Ludv. z Granady život K. Pána (1854), vydává časopis Školník (1851—68) a Dědictví Maličkých.

Štefan Kristian, nar. 6. prosince 1820 v Jičíně, prvé profesor gymnasiální, nyní spisovatel v Hradci Králové. Přeložil povídky Soavovy (1845), Gógolovy pověsti Podobizna, Nevský prošpekt a Školáci Kyjevští (1846), Puškinovu Kapitánovu dceru (1847), Zajoskinova Jiř. Miloslavského (1851), Solohubova Taranta (1853), román Dvě modly (1862), Silvia Pellica spis o povinnostech (1862), část Cervantesova Don Quijota (1866) a Kornelia Nepota životopisy (1851). Psal také do Květů a do jiných časopisů.

Štefan Ondřej, nar. v Prostějově, kněz a od r. 1471 starší jednoty bratrské; spolupřekladatel Bible Kralické. Zemřel v Jaroměřicích 21. července 1577.

Štelcař Jan Želetavský, nar. r. 1530 na Horách Kutnách, farář v Kopidlně. Psal O marnosti žen a panen (1586), Knihu o stvoření světa (1591), Knihy modlitební (1588), Kázaní k příležitostem a přeložil Zprávu o lichvě (1596). Zemřel r. 1596.

Štěpánek Jan, nar. 19. května 1783 v Chrudími, sekretář a spoluředitel divadla Pražského, posléz soukromník v Praze. Složil některé básně příležitostné, veselohry Vlastenci (1815), Čech a Němec (1816), Berounské koláče (1818), Pivovár v Sojkově (1823), Co se vleče, neuteče (1832), činohry Břetislav (1813), Obležení Prahy od Švédů (1822), Korytané v Čechách (1814) a j.; přeložil mnoho kusů divadelních, Hospodářskou knihu Jiří Volný, Ponaučné listy hospodářské (1838—44), Joendlovo Stavitelství (1839), a psal do Hyllosa (1820), Čechoslava (1822), Pražských novin a Včely (1836—44), kteréž dva časopisy s J. Tomíčkem redigoval. Zemřel 12. února 1844.

Štěpnička Frant. Bohumír, nar. 13. října 1785 v Opatově v Jihlavsku, komorní rada v Brně. Složil básně Hlas lyry české (1817) a psal do Čechoslava, Dobroslava, Poutníka (1826) a Časop. Mus. Zemřel v Rak. Teplicích 26. srpna 1832.

Šteyer Matěj Václav, nar. 13. února 1630 v Praze, jesuita a profesor. Sepsal Dobropísemnost českou (Žáček 1668), vydal Kancionál (1683), Postillu (1591) a Pekelný žalář (1876), byl spoluvyda-

vatelem Bible Svatováclavské (1677) a zakladatelem Svatováclavského Dědictví (1669). Zemřel 7. září 1692.

Ze Štítného Tůma či Tomáš, nar. ok. r. 1325, pán na Štítném v Táborsku, muž v klasicích římských, ve spisech sv. Otců a v písmě svatém důkladně zběhlý. Sepsal některé výtečné spisy náboženské a mravokárné, zejména Řeči sváteční a nedělní, Řeči besední, Knihy učení křesťanského (1376) a Knihy o sedmi vstupních, přel. sv. Augustina Zrcadlo hříšných (ok. r. 1365) a Knížky Hugovy a připravení svého srdce, a vzdělal asi 20 jiných menších spisů a rozprav. Zemřel r. 1405.

Štorch Karel Boleslav (Klatovský), nar. 15. listopadu 1812 v Klatovech, rada účtárny zemské v Praze. Sepsal některé básně, Dárky hodným dívčinkám a chlapečkům (1846), přeložil Historii francouzkou a německou ku potřebě školní (1849), Balbího zeměpis (společně se Zapem a Amerlingem r. 1835) a Porchatovu povídku Tři měsíce pod sněhem (1853); vydal Zábavník konstituční (1848) a psal některá pojednání filosofická a zeměpisná do Čas. Mus. a jiné články do Slovánky, do Vlastimila (r. 1843 a 1844), jejž redigoval, do Květů, Včely, Obzora (1855) a jiných časopisů.

Štrauch Antonín, nar. 13. března 1831 v Jičínovsi blíž Jičína, spisovatel v Praze. Sepsal román Pustý dům (1858), přeložil Szedlerovu povídku Semenko (1859), J. Dobrzaňského povídky Doma a za mořem (1863) a psal do Humoristických a Národních listů.

Štrobach Antonín, nar. 3. července 1814 v Praze, doktor práv a od r. 1849—53 rada vrchního soudu, potom advokát tamtéž. Sepsal Vzory výnosů soudních (1851) a některá pojednání v Časopise Mus., byl spolupřekladatelem řádu soudu civilního (1847) a řádu trestního (1850) a psal do Květů a do Včely. Zemřel 22. listopadu 1856.

Štulc Václav Svatopluk, nar. 20. prosince 1814 v Kladně, prvé duchovní správce v domě slepých a prof. náboženství na Staroměstském gymnásium, od r. 1860 kanovník na Vyšehradě. Sepsal básně Pomněnky na cestách života (1845), Perly nebeské (1865), České dumy (1867) a některé písně; Život sv. Cyrilla a Methuda (1857), sv. Prokopa (1859) a několika jiných svatých; několik knih modlitebních a spis polemický Renan a pravda (1864); přeložil Mickiewiczova Konrada Wallenroda (1837) a Špechterovy bájky dítek (1844); vydával Bibliotéku katolickou (1844—59) a Besedy katolické (1860), redigoval církevní časopis Blahověst (1847—61) a občanské noviny Pozor (1861—62), a psal do Květů (1836 a 1860), do Včely, do Přítele mládeže, Vlastimila a Rodinné kroniky.

Štur Karel, nar. 25. března 1811 v Trenčíně, professor na evang. gymnásium a potom kazatel v Modře. Sepsal básně Ozvěna Tatry (1844) a podal jiné básně do Hronky (1836) a do Plodů prešpurských (1839). Zemřel 13. ledna 1851.

Štur Ludevít, nar. 28. října 1815 v Uhrovci Zajovském v stol. Nitranské, spisovatel v Prešpurku a v Modře. Sepsal rozpravu O národních písních a pověstech slovanských (1853) a psal do Hronky, do Květů, Vlastimila a Čas. Mus. Zemřel 12. ledna 1856.

Šturm Adam, nar. v Hranicích na Moravě r. 1530, radní písař v Litomyšli, potom kněz jednoty bratrské v Lipníku. Sepsal Výklady na evangelia (1540) a některé písně do kancionálu Šamotulského. Zemřel 5. října 1565.

Šturm Václav, nar. r. 1531 v Horšově Týně, jesuita a professor. Sepsal Srovnání víry a učení bratrského (1582), Posudek kancionálu bratrského (1587) a některé jiné spisy proti bratřím českým. Zemřel v Olomouci 27. dubna 1601.

Šud Mikuláš z Semanína, nar. ok. r. 1485 v Litomyšli, mistr svobodných umění na vys. učení Pražském a slovútný hvězdář a matematik. Vydával od r. 1520—47 kalendáře (Almanach či Minucí) a vzdělal Titulář čily formy listů kancelářských. Zemřel 23. dubna 1557.

Schulz Ferdinand, nar. 17. ledna 1835 v Ronově v Čáslavsku, spisovatel v Praze. Psal do Lumíra, do Zlaté Prahy, do Zlatých klasů, do Rodinné kroniky, do Květů (1866), též do Obzora literárního, jehož redaktorem byl, a přeložil s jinými Julia Caesara císaře Napoleona III.

Schulz Pavel, nar. 27. června 1828 v Knovizi u Slaného. sekretář obecní rady ve Mšeně. Přeložil Dumasův román Hrabě Monte Christo (1862), Štorchův román Katův pacholek (1863), Korzeniowského romány Hrbatý a král Vyhnanec (1862) a některé povídky Hofmannovy, též vydal Veselý zpěvník (1862), Pedagogiku všeobecnou (1863) a Přírodopis (1863).

Schwarz František, nar. 8. května 1840 v Pardubicích, sekretář okresního zastupitelstva v Plzni. Popsal národní slavnost k oslavě K. Havlíčka (1862), vyložil Zákon o okresním zastupitelstvu (1864), vydal almanach Růži (1860) a List otevřený o politickém a finančním řízení (1860), psal do Lumíra, do Času a Hlasu, Rodinné kroniky (1863—64), Dalibora a Poutníka od Otavy a redigoval r. 1864—65 Plzenské noviny.

Schwarzer Augustin, nar. 13. července 1833 ve Voticích, doktor filosofie a profesor na vyšším hospodářském ústavě v Táboře. Sepsal Počátky mechaniky a strojnictví (1862) a přispěl do Živy a do Kroka.

Švenda František, nar. 9. dubna 1744 v Hradci Králové, exjesuita. Sepsal obšírnou historii města Hradce Králové (1799—1818) a některá kázaní. Zemřel 15. února 1822.

Švihlík Antonín Alex., nar. 6. února 1794 v Kralovicích, farář v Tuchlovicích. Sepsal povídky Jan Bohomysl (1826), Helena z Jílové (1841), Slavibor (1842), Marcel (1843), Nalezenec (1844) a j. Zemřel 28. září 1846.

T.

Tablic Bohuslav, nar. 6. září 1769 v České Březové na Slovensku, kazatel církve evang. v Kost. Moravcích. Vydal Slovenské veršovce (1805), Poesie (1806—12), přeložil Anglické musy (1831) a Boileauxovo Umění básnické (1832), Lidomila (1813), Spaldingovo Určení člověka (1802), Kratičkou dietetiku (1819), Sumu práv uherských (1801); sepsal Cesty Boží (1805), Sbírku svatých řečí (1821) a některé jiné spisy nábožné, též rozpravu o literním svazku Slováků s Čechy a Moravany v Čas. Mus. Zemřel 23. ledna 1832.

Táborský Jan z Klokotské Hory, nar. 1500 v Klatovech, kněhpisař a strůjce nástrojů hvězdářských v Praze. Složil některé básně safické do kancionálů a popsal orloj na rádnici Staroměstské. Zemřel r. 1570.

Tandler Josef Jakub, nar. 4. března 1765 v Praze, úředník při komorní hlavní výplatně tamtéž. Sepsal truchlohru Vůdce Taboritů a přeložil některé jiné hry divadelní (rukopis z r. 1787), Dokonalého jednatele či advokáta (1794) a vydal Popsání obyčejů při korunování králů českých (1791). Zemřel 8. srpna 1826.

Z Tardy Heřman, nar. 19. listopadu 1832 v Husinci v pruském Slézsku, od r. 1858 evang. farář v Hořatvi blíž Nimburka, nyní radní vrchní evang. rady církevní ve Vídni. Sepsal některá kázaní, Dějiny církve evang. v Čechách od r. 1781 (v Památce slavnostní r. 1863), přeložil znovu a vydal Katechismus Heidelberský, Helvetskou konfesí a Malý kancionál (r. 1868), a psal do Hlasů ze Siona, jež redigoval, do Husa a Naučného Slovníka.

Tesař František, nar. 20. dubna 1818 v Dubně v Prachensku, učitel na vzorní hlavní škole v Praze. Sepsal Mluvnici německou (1855), Druhou mluvnici něm. (1856) pro hlavní školy a Cvičení mluvnická (1862), redigoval s J. Řeháčkem vychovatelský časopis Posel z Budče (1848—51) a časopis mládeže „Komenský“ (1865).

Tham Karel Ignác, nar. 4. listopadu 1763 v Přelouči, učitel jazyka českého v Praze. Sepsal některé básně k příležitostem, Obranu jazyka českého (1783), Mluvnici českou (něm. 1785), Slovník českoněmecký (1788) a některé jiné spisy jazykoučné; přeložil Schillerovy Loupežníky (1786) a Makbeta (1786) a Ekhartshausenovu Knihu modlitební (1793). Zemřel 8. března 1816.

Tham Václav, nar. v Přelouči, bratr předešlého, soukromý spisovatel. Vydal Sbírku českých básní (1785) a přeložil některé hry divadelní. Zemřel v cizině r. 1812.

Thun z Hohenšteina Lev, hrabě, nar. 7. dubna 1811 v Praze, c. k. tajný rada a člen panské sněmovny rady říšské ve Vídni, od r. 1849—60 ministr kultu a vyučování. Sepsal Úvahy o Čechách (1849).

Tieftrunk Karel, nar. 1. listopadu 1829 v Bělé v Boleslavsku, profesor na něm. vyšší škole reální v Praze. Vydal Historii českou

Pavla Skály ze Zhoře (1866) a podal práce historické do Čas. Mus., do Obecných Listů (1860), Archeol památek (1861), Boleslavana (1862), Posla z Prahy (1863), Právníka (1866) a Světozora (1868) a některé rozpravy mluvnické do Školy a života (1857) a do Sborníka.

Tkadleček Ludvík, služebník při dvoře královny Elišky Pomořanské ok. r. 1390. Sepsal Hořekování nad ztrátou milenky své.

Tomášík Pavel, nar. r. 1802 v Jelšavské Teplici v Gemeři, od r. 1849 profesor rhetoriky na evang. lyceum v Levoči, potom školní rada v Košicích a Budíně. Sepsal Paměti Jelšavské a Muraňské (1829) a činohru Obchodníci (1846), a psal do Sloven. novin a do kalendáře Košického (1861).

Tomášík Samuel, nar. 8. února 1813 v Jelšavské Teplici v Gemeři, farář církve evang. v Chyžném. Sepsal známou píseň „Hej Slované", některé jiné písně světské a nábožné a přispěl do Hronky a do Fejerpataky'ho Pozorníka.

Tomek Mikuláš, nar. 6. prosince 1791 v Nekoři, doktor theologie a děkan kapituly Pražské. Sepsal Vysvětlení katechismu (1828) a psal do Čas. kat. duchov., jejž r. 1829 spolu redigoval.

Tomek Václav Vladivoj, nar. 31. května 1818 v Hradci Králové, profesor dějepisu rakouského na universitě Pražské. Sepsal Dějepis obecný (1842), Dějepis český (1843, 1850 a 1863), Dějepis Rakouský (1845 a 1858), Dějiny university Pražské (1849), Dějiny města Prahy (1855), a Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského (1868); vydal Základy starého místopisu Pražského (1866) a podal mnoho rozprav historických a místopisných do Čas. Mus. a do Památek arch., též psal do Květů, do Včely a do Naučného Slovníka.

Tomíček Jan Slavomír, nar. 15. července 1806 v Branné v Jičínsku, soukromý spisovatel v Praze. Sepsal Pravopis český (1850), Mluvnici českou s praktickým úvodem (1852), Básně (1840), Dobu prvního člověčenstva (1846), Děje anglické (1849), Děje španělské (1850), Obrazy světa (1846—47); přeložil některé menší spisy z ruštiny a polštiny, Kollárův něm. spis O vzájemnosti slovanské (1853); vydal Světozora (1843) a Zábavné čtení ve slov. jaz. (1857); psal do Čechoslava (1830), do Slovanky (1833), do Květů, Věnce, Včely, Světozora (1834), Vlastimila (1840) a do Pražských Novin, jež od r. 1834—47 spolu redigoval. Zemřel 28. dubna 1866.

Tomsa Frant. Jan, nar. 3. října 1750 v Mokré blíž Turnova, úředník skladu kněh normálních v Praze. Sepsal některé básně, Mluvnici českou (něm. 1782), Slovník český, německý a latinský (1791), Historickou chrestomatii českou (1805) a některé spisy jazykoučné; přeložil několik knih poučných i nábožných a redig. r. 1809—12 Vlastenské noviny. Zemřel 1. listopadu 1814.

Tomsa Frant. Bohumil, nar. 2. července 1793 v Kadeřavcích blíž Turnova, synovec předešlého, oficiál státní účtárny a od r. 1836—48 translátor guberniální v Praze. Sepsal povídky Jaré fialky

(1828) a Romantické povídky, přeložil některé povídky Klaurenovy, Nieritzovy a Hoffmannovy, též povídky A. Schoppové, naučné spisy Krumachrovy, Körnerovy hry divadelní Hedvika, Tóny, Ponocný a Mikuláš Zrinský, Dumasův román Mušketýři (1853), a jiné spisy zábavné; vydal Gratulanta (1835) a psal do Hlasatele, do Čechoslava (1824—25) a do Slovana (1826), kteréž časopisy redigoval, do Rozmanitostí, Rozličností Pražských Novin, Večerního vyražení a do Včely. Zemřel 26. února 1857.

Tonner Emanuel, nar. 25. prosince 1829 ve V. Zdikově blíž Wimberka, profesor na vyšší dívčí škole městské v Praze. Sepsal rozpravu Čechové a Poláci (1863), přeložil Písně srbské (1851) a Habernfeldovu Válku českou (1866) a psal do Slovanské Lípy (1849), do Národních Listů, Zlaté Prahy, Naučného Slovníka a Světozora (1868), jejž rediguje.

Tonner František, nar. 20. září 1837 ve V. Zdikově, profesor na vyšší reální škole v Písku. Sepsal Chemii a technologii dívkám (1863) a Chemii orgánickou (1863).

Třanovský Jiří, nar. r. 1591 v Těšíně, ředitel školy Holešovské a V. Meziříčské na Moravě a co vyhnanec po bitvě Bělohorské kazatel církve ev. v Bílsku a v Lipt. S. Mikuláši. Složil a přeložil asi 150 písní do kancionálu Cithara sanctorum, od něho vydaného (1635) a sepsal Nábožné modlitby (1631). Zemřel 29. května 1637.

Trnka František, nar. r. 1804 v Humpolci, skriptor universitní bibliotéky v Olomouci. Sepsal básně Vesna (1824) a Růžinky (1824), Sbírku českých dobromluvů (1830), Knihu cvičnou jazyka českého (1830), Věrného společníka (1831), Povídače a vykladače (1833) a sebral Pořekadla slovenská (1831). Zemřel r. 1837.

Trojan František Bř., nar. 20. května 1816 v Praze, krajský v Žatci. Sepsal některé básně do Věnce a Čas. Mus., povídku Vina lásky (1837), přeložil některé jiné povídky a psal do Květů a Včely.

Tupý Karel Eugen (Boleslav Jablonský), nar. 14. ledna 1813 v Kardašově Řečici, kněz premonstrátského kláštera Strahovského a probošt na Zvěřinci u Krakova. Složil Básně (lyrické a didaktické, 1841, 1845 a 1864), Písně nábožné (1844), vzdělal modlitební knihu Růže Sionská (1846, redigoval almanach Vesnu (1837—39) a psal do Čas. Mus., Čas. kat. duchov., Květů a Vlastimila.

Turinský František, nar. 16. listopadu 1796 v Poděbradech, právní v Mikulově a ve Žďáře, potom okresní v Libochovicích. Sepsal smutnohry Angelina (1821) a Virginie (1841) a činohru Pražané roku 1648 (1848), a podal některé básně do Rozmanitostí (1816), do Včely a do Čas. Mus. Zemřel 4. září 1852.

Tyl Josef Kajetán, nar. 4. února 1808 na Horách Kutnách, spisovatel v Praze, pak režisér Zöllnerovy divadelní společnosti v Čechách. Sepsal některé básně (Kde domov můj) a deklamovánky, povídky historické a novely Rozinka Ruthardovic (1839), Dekret Kutno-

horský, Kusy mého srdce, Poslední Čech (1844); hry divadelní Nalezenec (1837), Čestmír (1838), Paní Marjánka (1845), Strakonický dudák, Jiříkovo vidění, Paličova dcera (1847), Slepý mládenec (1847), Jan Hus (1849) a j.; přeložil Deinhartsteinova Jana Sachsa a Vdovce, Grillparzrovu veselohru Běda lhářům (1840) a jiné kusy divadelní: vydával Thálii českou (1837—41) a Posla Pražského (1846—47), redigoval Květy (1834—46) a Vlastimila (1840), a psal kromě toho do Jindy a Nyní, do Včely, do Besed Pražských a do Věnce. Zemřel v Plzni 11. července 1856.

U.

Uhlíř Josef, nar. 2. září 1822 v Hořicích, profesor na Malostranském vyšším gymnásium v Praze. Sepsal Básně (1858) a některé články v programu gymnásium Jičínského.

Urbánek Frant. August, nar. 23. listopadu 1842 v Mor. Budějovicích, knihkupecký v Praze. Vydal sbírku deklamací, nazvanou Věnec besední (1863), zpěvník společenský Sokol (1864), přispěl k Douchovu Slovníku knihopisnému (1865) a spisuje od r. 1864 Seznamy knih českých.

V. a W.

Vacek František Alois, nar. 12. května 1780 v Jablonném nad Orlicí, děkan v Kopidlně. Sepsal Místopis městysa Jablonného (1831), Kázaní postní (1819 a 1839), Řeči příležitostné (1824), a psal do Čas. Mus., do Čas. katol. duchovenstva a do Přítele mládeže. Zemřel 5. března 1854.

Vacek František (Kamenický), nar. 24. ledna 1806 v Kamenici, děkan v Blovicích. Složil básně Lilie a růže (1846), Písně v národním duchu českém (1833), Znělky o sv. Václavu (1844), přeložil Van der Veldův Dívčí boj (1832) a některé znělky Petrarkovy v Čas. Mus., a psal do Čechoslava (1824), do Květů, Včely a Věnce.

Vacerad, mnich v polovici XIII. století. Zapsal některé glosy české do Salomonova glosáře „Mater Verborum.“

Václavíček Václav Vilém, rytíř, nar. 19. prosince 1788 v Chousntíku, doktor theologie a děkan v Načeraci, potom probošt kapituly Pražské u sv. Víta a tajný rada. Sepsal Kázaní biblická (1823), Troje kázaní o sv. Janu Nep. (1829), Sedmero kázaní o svátostech církve (1830), Sedmero kázaní o hříších smrtedlných (1832), a redigoval r. 1829—31 Čas. kat. duchov. Zemřel 18. září 1862.

Z Waldšteina Hynek, pán na Dobravici v Boleslavsku na začátku XVII. století. Sebral a vydal Písničky starožitné (1610), sepsal Zprávu o řádu politickém (1610) a Zrcadlo potěšení manželům.

Valouch František, nar. r. 1810 v Litomyšli, farář v Hostimi na Moravě. Vydal Deklamovánky mládeže (1851), Zbožné básni-

čky (1856), sepsal knížku „Netrýzniž zvířátek" (1856), Život sv. Jana Kapistrána (1858), Katechismus v příkladech (1867), a přeložil některé knihy modlitební.

Walter Josef, nar. 27. března 1815 v Tlučně v Plzensku, prvé učitel na hlavní škole v Kolíně, od r. 1848 na hlavní škole a učilišti kandidátů učitelských v Praze. Sepsal Slabikáře a čítanky (1858), společně s V. Bibou Německou čítanku a návod k ní (1860) a Německou mluvnici (1860); mimo to Malého kresliče a Vyučování v druhé třídě (1859), a psal didaktické články do Posla z Budče a do Školy a života.

Vambera František, nar. 15. srpna 1780 v Bohdánči, farář v Zbyslavi. Sepsal Kázaní příležitostná (vydaná r. 1835) a psal do Prvotin pěkných umění, Dobroslava a Jindy a Nyní. Zemřel 19. října r. 1830.

Vaněk František, nar. 8. ledna 1824 v Bliskově blíž Měřína, profesor vyššího gymn. v Olomouci. Sepsal Krátkou vlastivědu Moravskou (1863), přeložil Život J. Sarkandra (1860) a Jungmannův Časopis gymnasiální (1850).

Vaněk Norbet, nar. 27. dubna 1781 v Hrochově Týnci, skriptor universitní biblioteky Pražské a translátor guberniální. Sepsal s J. Frantou Mluvnici českou (něm 1837) a přel. Sallustovu Válku s Jugurtou (1834) i Katilinovo spiknutí (1835), Schnee'ova Rozumného hospodáře (1822), Schwipplova Jiřího Volného (1835), Otázky na děti o náboženství (1817), Hoffmannův Katechismus o zdraví (1830), Salzmannovy spisy Blahovida (1824), Blahoslava ve své rodině, Račinku a V. Krásila (1827), Kampovo Dušesloví (1826), Bartákův Obraz jasných nebes (1836) a některé jiné spisy návodní a hry divadelní. Zemřel 29. prosince 1835.

Vaníček Alois, nar. 21. června 1825 v Praze, prof. vyššího gymnásium v Olomouci. Přeložil Curtiovu gramatiku řeckou (1863), Sallustovu válku s Jugurtou (1864) a Plutarchovy Životopisy Thesea a Romula (1865).

Vavák Františk Jan, nar. 1741, starosta v Milčicích na Poděbradsku. Básník samouk, jenž sepsal Báseň o porážce Prušanů u Kolína r. 1757 (vyd. r. 1857), básně k příležitostem (tišt. 1859), Smlouvy či chvalitebné řeči svatební s písněmi (1802) a Tma v národu francouzském (1796). Zemřel 15. listopadu 1816.

Vávra Emanuel, nar. 11. února 1839 v Praze, spisovatel tamtéž. Sepsal Ruského tlumočníka (1868), přeložil z ruštiny román J. Pogorělského Dívku klášterní (1859), Gončarova Oblomova (1861), Gógolovy Mrtvé duše (1862) a Krestovského Petrohradské peleše (1867), z frančiny Dumasovy Pařížské Mohikány (1863) a román Proklatec (1864); též přeložil některé hry divadelní a psal do Lumíra, do Obrazů života, do Hlasů (1860—65), do Rodinné kroniky, do Čecha (1864), jejž redigoval, a do Naučného Slovníka.

Vávra Jan (Lomnický), nar. 10. května 1792 v Lomnici, ingrosista státní účtárny a docent jazyka českého na polytechnickém ústavu v Praze. Sepsal povídku Opatovický klášter a přeložil některé povídky Schmidovy, Körbrovy a Zschokkovy pro mládež a některé hry divadelní. Zemřel 27. srpna 1866.

Vávra Vincenc (Haštalský), nar. 4. října 1824, kandidát práv a spisovatel v Praze. Psal mnoho pojednání publicistických do Času (1861) a Hlasu (1862—65), kteréž časopisy redigoval, i do Národních Listů (1866—68); sepsal Krátký obrys literatury české (1856); přeložil A. Hellmutha Život cís. Josefa (1860), Schillerovo Spiknutí Fieskovo (1860), V. Hugona romány Bídníci (1863) a Chrám matky Boží, a Meisnerův román Černožlutí (1866); kromě toho psal do Havlíčkova Slovana (1851), do Květů, do Večerního vyražení a Lumíra, redigoval kalendář Pokladnice českomoravská (1856—65) a rediguje Kalendář koruny české (1867—68).

Velenský z Mnichova Oldřich, nar. asi r. 1480, majetník knihtiskárny v Bělé (1519—21). Přel. a vydal Erasmův spis o rytíři křesťanském (1519), Luciánovy Žaloby chudých a bohatých (1520) a některé jiné spisky. Zemřel po r. 1530.

Z Veleslavína Adam Daniel, nar. 14. července 1546 v Praze, profesor historie na vysokém učení (1572—76) pak knihtiskař tamtéž. Sepsal třijazykový slovník Nomenclator (1586), čtyřjazykový Sylva quadrilinguis (1598) a Kalendář historický (1578); přeložil Politia historica čili O vrchnostech a správcích světských (1584), Moudrost Jesusa Syracha (1586), Štít víry katol. (1591), Buntingovo Putování svatých (1592) a některé jiné spisy, a vydal znovu Karionovu Kroniku kronik (1584) a Kroniky dvě o založení země České (1585). Zemřel 18. října 1599.

Wenzig Josef, nar. 18. ledna 1807 v Praze, školní rada a ředitel vyšší reální školy české tamtéž, nyní na odpočinutí. Sepsal některé rozpravy didaktické v Čas. Mus., články literární v ročních zprávách o české škole reální (1852—56) a několik textů k operám.

Veselský Petr M., nar. 1. července 1810 v Novém Kníně, správce kůru na Horách Kutnách. Sepsal Dějiny Kutnohorské (1866), přeložil povídky mládeže Reinoldovy osudy (1842) a Čarodějnice (1844), některé hry divadelní, vydával almanach Horník a psal do Večerního Vyražení, do Květů, Včely, Lumíra a jiných časopisů.

Vetešník František, nar. 1. listopadu 1784 ve Vtelně Jizerním, děkan v Sobotce. Přeložil Van der Veldova Johanitu (1829), Vypovězence Sibirské (z frančiny 1830) a psal do Prvotin pěkných umění, Kroka, Jindy a Nyní a do Čas. kat. duch. Zemř. 19. ledna 1850.

Veverka Emilián, nar. 11. října 1816 v Praze, farář v Roztokách. Přeložil z vlaštiny Kázaní Bordoni'ho a vydal Výklady a kázaní několika spisovatelů (1853—57).

Viršínk Leopold Fr., nar. 8. listopadu 1787 v Chlumci, děkan v Sedlčanech, pak probošt v Roudnici. Vydal Výklady (1823) a Kázaní (1828) a psal do Čas. kat. duchovenstva, do Květů a do Včely. Zemřel 23. září 1844.

Víták Antonín K., nar. 8. června 1835 v Čáslavi, učitel na městské škole reální v Lounech. Sepsal Krátkou mluvnici českou (1864) a Dějiny Kralodvorské (1867), vydával Pěstouna moravského (1862—1866) s přílohou „Pokladnice,“ Almanach učitelský na r. 1863 a Zápisky učitelské (1866).

Vilímek Jos. Richard, nar. 1. dubna 1835 ve Vamberce, knihkupec v Praze. Vydával a redigoval Humoristické listy (1858—63), Obrazy života (1859), sestavil sbírku deklamovánek, nazvanou Besedník (1861), Humoristický kalendář (1858 a 1859) a Humor. almanach (1859 a 1860), almanach Krkonoš (1860), Novou růži stolistou (1861) a Zpěváka veselého (1862); též psal do Zlatých klasů.

Villani Karel Drahotín M., svobodný pán, nar. 29. ledna 1818 v Sušici, pán na Kundraticích a Střížkově. Sepsal básně Lyra a meč (1844), Vojenské zpěvy a deklamace (1846) a veselohru Štědrý den (1867); kromě toho psal do Květů, do Včely a do Rodinné kroniky (1864).

Vinařický Karel (Slanský), nar. 24. ledna 1803 ve Slaném, prvé farář na Kováni a děkan v Týně nad Vltavou, nyní kanovník na Vyšehradě. Složil básně k rozličným slavnostem, Dvě kytky básniček dítkám (1842 a 1845), básně bez dvou konsonantů Varyto a Lyra (1843), básně Vlasť (1863), Sněmy zvířat (1841) a truchlohru král Jan Slepý (1847), Českou abecedu (1838), Slabikář a první čítanku (1853), Druhou čítanku a mluvnici (1857), přeložil Básnické spisy Virgilovy (1828), vybrané spisy Bohuslava z Lobkovic (1836) a Pyrkerovy Perly posvátné (1840), a podal mnohá pojednání do Čas. kat. duchov., jejž od r. 1860 rediguje, a do Čas. Mus., a menší články do Květů, Včely a Věnce.

Vincenc, kanovník u sv. Víta na hradě Pražském. Sepsal lat. letopisy české od r. 1140—1167, ježto v sobě zavírají mnoho vlastních jmen českých. Zemřel r. 1171.

Vindyš Josef, nar. 15. října 1782 v Rychnově, farář v Nechánicích. Sepsal Katechismus římský (1841) a některá kázaní a psal do Vídenských listů (1813), Přítele mládeže a Květů. Zemřel 24. prosince 1857.

Z Vinoře Adam, viz **Černý Adam.**

Winkler František, nar. 15. ledna 1839 v Bilovicích na Plumlovsku v Moravě, sekretář okresního zastupitelstva v Mělníku. Přeložil veselohry Černý Petr, Dalibor. Čermák, Hrdinové a některé jiné v Bibl. divadelní, a psal do Pravdy a do Boleslavana, kteréž časopisy r. 1864 redigoval.

Winkler Jan, nar. 18. listopadu 1794 na Vsetíně v Moravě, farař evang. v Návsí blíž Jablunkova ve Slézsku. Podal některé práce

národopisné do Květů (1845—6) a vydal Nápěvy církve evangelické na varhany (1850).

Vintíř Josef, nar. 18. dubna 1806 na Vacově blíž Volyně, rada krajského soudu v Táboře. Sepsal Vysvětlení soudu přísežného či porotního (1848), Příruční knihu k vedení práva či exekuce (1850), a Vysvětlení zákona trestního (1861), též psal do Právníka.

Vlasák Ant. Norbert, nar. 10. ledna 1812 ve Vlašimi, farář na Hrádku. Podal některé práce historické a topografické do Archeol. památek (1855—64) a do Lumíra.

Vlasák z Hlavačova David, jinak Crinitus, nar. r. 1513 v Nepomuku, písař městský v Rakovníce. Složil ve verších latinských a českých Zahrádku duše (Hortulus animae, 1577) a Sedm žalmů krále Davida (tišt. r. 1599). Zemřel r. 1586.

Vlasák František, nar. ve Vlašimi. Přeložil Malczewského Marii (1852) a sepsal rozpravu o staročeské šlechtě (1856).

Vlasák Josef Václav, nar. 14. dubna 1802 v Chodovlicích v Litoměřicku, učitel na Smíchově (1822—34) a na hlavní škole v Mělníce (1834—65), nyní na odpočinku. Sepsal Českou a něm. mluvnici (1848), Krátkou mluvnici českou (1853), Vyučování dle čítanek (1856), přel. některé povídky a Biblické příběhy K. Schmida, vydal Jitřenku, sbírku povídek (1831), Bibliotéku mládeže (1828 a 1843), Předpisy, Písně nábožné, Báchorky a Gratulanta (1859) a psal do Čechoslava (1825), do Rozličností a do Jindy a Nyní.

Vlček Jan, nar. 27. srpna 1805 v Jičíně, zámecký kaplan na Komorním Hrádku. Sepsal truchlohru Jeftovna (1845) a veselohru Vševěd neb povodeň Pražská (1845), a přeložil Homerovu Iliadu (1842), Hesiodovy nauky domácí (1835), Theofrastovy povahopisy a Eberhardovu Haničku s kuřátky (1840).

Vlček Václav z Čenova, pán na Helfenburce u Budějovic a válečník český r. 1468. Sepsal Naučení králi Jiřímu o šikování vojska a některá psaní, tištěná v Čas. Mus. Zemřel asi r. 1510.

Vlček Václav, nar. 1. září 1839 ve Střechově blíž Kácova, spisovatel v Praze. Sepsal veselohru Šachy (1864), činohru Soběslav, truchlohru Přemysl Otakar, román Po půlnoci (1863) a obraz historický Jan Pašek z Vratu (1867); též psal do Poutníka z Prahy, do Pozora (1861—63) a do Humoristických a Národních Listů.

Vocel Jan Erazim, nar. 14. srpna 1803 na Horách Kutnách, profesor archeologie české a historie umění na universitě Pražské. Sepsal truchlohru Harfu (1825), básně epické Přemyslovci (1839), Meč a Kalich (1843) a Labyrint slávy (1846), historické povídky Poslední Orebita a Hlatipisec (1837), Staročeské právo dědické (1861), Pravěk země české (1866), a podal mnoho pojednání historických, archeologických a k umění a literatuře se vztahujících do Časop Mus., jejž od r. 1843—50 redigoval, a do Archeol. památek, též psal do Kroka, do Květů a jiných časopisů.

Vočadlo Jan, nar. 13. února 1814 v Praze, oficiál u vrchního soudu zemského tamtéž. Sepsal Vyučování francouzskému jazyku (1860), Českého sekretáře (1849) a Českého právníka (1852) a přeložil povídky Onosti v příkladech (1853).

Vodička František, nar. r. 1812 v Červené Lhotě blíž Litovle, farář prvé v Přemyslovicích, nyní v Konici na Moravě. Sepsal Tisíciletou památku sv. Cyrilla a Methuda (1863), a přel. modlitební knihy Nevěsta Krista Pána (1859) a Hora Olivecká (1865) a Deharbův Katechismus (1860).

Vodička Jan, měšťan Pražský ku konci XVI. století. Přeložil z polštiny Paprockého Zrcadlo markrabství Moravského (1593).

Vodnařík Eduard, nar. 4. prosince 1837 v Pačslavicích na Moravě, úředník zemský v Brně. Sepsal Mluvnici jazyka uherského (1867) a přeložil z uherštiny romány „Lehkovážní" barona Mik. Jósiky (v Zábavných večerech) a „Ubozí boháči" M. Jókaie (v Mor. Orlici).

Vojáček Václav, nar. 21. července 1821 na Tetíně, profesor gymnasiální prvé v Levoči, nyní v Hradci Králové. Sepsal Slovník latinský, český a německý (1864—68), hry divadelní Ludmila (1843) a Václav (1845) a přeložil Lamartinovu Historii Girondinů (1851).

Volák František Pravoslav, nar. 19. srpna 1829 v Lidmani v Táborsku, koncipista zemský v Praze. Přeložil Fredrovu veselohru Dámy a husaři (1852), Freitagovy Novináře (1863), Kraszewského romány Svět a básník (1852), Špekulant (1853) a Tadeáš Bezejmený (1854) a Korzeniowského Pensistu (1865); Czajkovského Kirdžali (1852), Bulgarinova Mazepu (1854), Siemieńského Básníka vojína (1864) a několik povídek z polštiny a ruštiny do rozličných časopisů. Zemřel v České Třebové 4. srpna 1865.

Vondráček Jan, nar. 28. prosince 1830 ve Lhůtě blíž Vysokého Mýta, profesor katol. gymnásium v Těšíně. Přeložil z řečtiny báseň Hero a Leander a některé básně Ovidovy a Katulovy (1858).

Vorlíček František Lad., nar. r. 1827 v Blatné, učitel na hlavní škole v Nimburce. Přeložil Korzeniowského Dceru věřitelovu a Novely (1854), Rzewuského romány Listopad (1854) a Samuel Zborovský (1855), Kraszewského pověsti Kordecký (1861) a Ďábel (1863) a román Švédové v Polště (1862), a připravil k tisku Spisy J. Koubka. Zemřel 20. května 1865.

Vorličný Pavel (Aquilinus), nar. ok. r. 1520 v Hradci Kr., farář v Kyjově na Moravě. Přeložil Způsoby mluvení z Terencových komedií (1550), Průpovědi řeckých mudrců (1558), Katonovy disticha (1858) a Flavia Josefa Válku židovskou (1553); též vydal Modlitby pobožné (1589). Zemřel ok. r. 1590.

Vrána Šimon B., nar. 27. října 1785 v Hrachovištích blíž Třeboně, farář v Mirovicích. Sepsal Historii biblickou (1821 a 1831) a Utrpení některých sv. mučedlníků (1840) a psal do Čas. kat. duch. Zemřel 10. října 1856

Vratislav z Mitrovic Václav, nar. r. 1576, cís. rada a přísedící většího soudu zemského v Praze. Vypsal Příběhy své v zajetí tureckém r. 1591—92. Zemřel 22. listopadu 1635.

Vrbenský Viktorin, nar. v Týně nad Vltavou, od r. 1606 správce školy v Hradci Králové, pak farář v Něm. Brodě a asesor konsistoře podobojí v Praze. Sepsal Konfesi českou Augšpurskou (1614), Srovnání evangelistů, Historii o umučení J. Krista a jiné spisy nábožné. Zemřel u vyhnanství v Žitavě r. 1630.

Vrťátko Antonín Jaroslav, nar. 29. května 1815 v N. Benátkách, prvé vychovatel, nyní bibliotekář Českého Museum v Praze. Sepsal Vodopis král. Českého (1861) a Sedmikrásky pro mládež (1864), některá pojednání o literatuře řecké a staročeské v Čas. Mus., jejž od r. 1862—64 redigoval; přel. z řečtiny Aristotelovy Kategorie (1860), redigoval Perly České (1855), vydal fotografovaný Rukopis Kralodvorský (1862) a podal práce do Vesny (1837—39), do Květů, do Vlastimila, Školy a Života a do jiných časopisů.

Ze Všehrd Viktorin Kornelius, nar. ok. 1460 v Chrudími, mistr svob. umění a místopísař desk zemských v Praze. Právník slovútný. Sepsal Knihy devatery o. právích a súdích i o deskách země České (ok. r. 1500), přeložil sv. Jana Zlatoustého Knihu o napravení padlého (1495) a sv. Cypriána list Donátovi a Výklad na otčenáš. Zemřel 21. září 1520.

Wurm Ignác, nar. 12. července 1825 v Kloboucích v Brněnsku, prvé spirituál v ochranovně Brněnké, nyní vikář hlavního chrámu a sekretář konsist. v Olomouci. Pořádal kalendář Moravan (1859—66) a psal do Hlasu brněnského, do Mor. novin, do Mor. Orlice, a jiných časopisů.

Wurm Josef Sv., nar. 15. prosince 1837 v Čejkovicích v Brněnsku, úředník poštovský v Olomouci. Sepsal povídku Kuruci (1862) a některé básně do Hvězdy Olomoucké a do almanachu Zory (1860).

Vydra Stanislav, nar. 13. listopadu 1741 v Hradci Králové, jesuita a profesor matematiky na univ. Pražské. Sepsal Počátky aritmetiky (tišt. r. 1806) a některá kázaní ke slavnostem (1793—99). Zemřel 3. prosince 1804.

Vymazal František, nar. 6. listopadu 1841 v Topolanech u Viškova, spisovatel v Brně. Sepsal Slabikář ruský (1868), Besídky čtenářské (1866—67), redigoval Veselé listy (1867) a Posla Moravského (1865—68), přeložil několik románů a Bermannovy Pověsti z Rakouska.

Vysoký Arnošt, nar. 28. dubna 1823 ve Varvažově blíž Písku, hutmistr v Jáchymově. Sepsal Materiál k slovníku technologickému (1861) a podal články hornictví se týkající do Pražských novin, do Živy a do Slovníka Naučného.

Z.

Záborský Jonáš, nar. 3. února 1812 v Záboří v Turčanské stolici, farář v Župčanech blíž Prešova. Sepsal Bájky (1840), básně Žehry (1851) a kázaní, nazvané Múdrost života (1853), a psal do Čas. Mus. (1845), do almanachu Zory a do Slovenských novin, jež r. 1851 a 1852) spoluredigoval.

Záhradník Vincenc, nar. 29. prosince 1790 v M. Boleslavi, farář v Křešicích. Sepsal Bájky (1831), Katechismus (1830), Řeči homiletické (1832), Kázaní sváteční (1833) a nedělní (1838), Rozvrhy kázaní (1837), Rozpravu o přísaze (vyd. r. 1839) a Modlitby (1835); též psal do Hlasatele, Čas. kat. duch. a Květů. Zemřel 29. srpna 1836.

Zalužanský Adam z Zalužan, nar. ok. r. 1560 v Mnichově Hradišti, doktor lékařství a profesor řecké literatury v Praze, původce přirozené soustavy botánické. Sepsal spis na slovo vzatý „Methodus herbaria" s českými jmény bylin (1592), Řád apatekářský a Cenu všech lékařství (1592), a vydával Minucí českou. Zemřel 8. prosince 1613.

Zámrský Martin (Philadelphus), kazatel evang. v Opavě. Sepsal Postillu českou (1592) a Písně na evangelia (1607). Zemřel 9. března 1592.

Zap Karel Ladislav, nar. 8. ledna 1812 v Praze, prvé oficiál státní účtárny, od r. 1851 profesor na české vyšší reální škole tamtéž. Vzdělal Popsání Prahy (1835 a 1868), Pomněnky na Prahu (1845), Průvodce po Praze (1848), Historické a umělecké památky Pražské (1864), Popis Čech, Moravy a Slezska (1849 a 1854), Zeměpis mocnářství Rakouského (1852 a 1857) a Zeměpis všobecný (1846—51); přeložil (s jinými) Zeměpis H. Balbiho (1835); mimo to sepsal Zrcadlo života na východní Evropě (1843), Kroniku českomoravskou (1862—68), převedl na česko Gógolova Tarasa Bulbu (1846) a psal některá pojednání místopisná a historická do Poutníka (1846—47) a do Archeol. památek (1855—65), kterýchž časopisů byl redaktorem, též do Čas. Mus., Včely, Květů a Vlastimila.

Zapová Honoráta z Wiśniowských, nar. 5. dubna 1825 ve Sňatyně v Haliči, choť předešlého. Podala některé pověsti a obrazy národopisné do Včely, Květů, Zlatých klasů, Lumíra a Koledy moravské, sepsala Nezabudky, dar pannám (vyd. r. 1859), a přeložila Korzeniowského veselohry Stará za mladou a Obžinky (1854). Zemřela 4. ledna 1856.

Zátka Jan, nar. 26. května 1802 ve Velešíně, profesor náboženství gymnásium Jindřichohradeckého, na odpočinutí v Budějovicích. Sepsal Děje biblické (1849), rozpravu o přednostech člověka (1857), Názor světa (1863) a některé řeči.

Závěta ze Závětic Jiří, nar. 1575 v Praze, úředník české dvorské kanceláře a za krále Fridricha sekretář komory české. Sepsal

Školu dvorskou (1607), Akta věcí mezi cís. Rudolfem a arciknížetem Matiášem r. 1611 zběhlých, popsal slavnosti příjezdu a korunování králů Matiáše a Ferdinanda II. a vydal Kancionál (1610) a Zpěvy adventní (1616). Zemřel ok. r. 1638 ve vězení.

Zborský Ondřej, písař v Slavkově na Moravě za cís. Rudolfa II. Přeložil Tomáše Jordána z Klausenburku lat. knihu o vodách hojitelných a teplicech moravských (r. 1580).

Zbyslav, mnich kláštera Podlažického. Napsal do knihy Gigas librorum ok. r. 1227 Nekrolog téhož kláštera, jenž v sobě obsahuje výše 750 osobních jmen českých.

Zeberer Jan, nar. r. 1712, kancléř Nov. města Pražského. Přeložil řád hrdelní M. Teresie a sepsal slovník něm. český. Zemřel 9. července 1789.

Zelený Václav, nar. 26. srpna 1825 v Borové v Čáslavsku, ředitel reálního gymnásium Malostranského v Praze. Přeložil T. Macaulaye Dějiny Anglické (1861—65), sepsal životy K. J. Erbena, Fr. Palackého a J. Kollára v alman. Máji (1859—61) a některé články historické a literární v Čas. Mus., v Obzoru (1855) a v Slovníku Naučném, a redigoval Naučné listy (1860) a Názorný Atlas (1864).

Zeithammer Ant. Otakar, nar. 5. listopadu 1832 v Písku, prvé profesor Staroměstského gymnásium, nyní žurnalista v Praze. Psal úvodní články do Národního Pokroku a vzdělal statistickou část popsání Čech v Naučném Slovníku. Jeho řeči sněmovní obsahují se v stenografických zprávách sněmu Českého.

Zenger K. V., nar. 17. prosince 1830 v Chomoutově, prvé profesor gymnasiální v B. Bystřici, od r. 1864 profesor fysiky na polytechnickém ústavu v Praze. Sepsal Fysiku zkušebnou (1865) a psal do Živy, do Čas. Mus. a do Časopisu lékařů českých.

Ziegler Josef Liboslav, nar. 10. července 1782 v Hradci Králové, doktor theologie a profesor pastorálky a českého jazyka na theol. ústavě tamtéž, od r. 1825 děkan v Chrudími. Sepsal Mluvnici českou (841), některé básně a písně příležitostné i modlitby církevní, redigoval Dobroslava (1820—23) a Přítele mládeže (1823—35), vydal Raditele rodičů (1824), Milozora a Miřinu (1825), a psal do Hlasatele, Prvotin pěkných umění, Rozmanitostí a Časop. kat. duchovenstva. Zemřel 23. května 1846.

Zikmund Václav, nar. 1. března 1816 v Šťáhlavech v Plzensku, kněz církevní a prof. Staroměstského gymnásium v Praze. Sepsal Gramatiku českého jazyka pro nižší gymnásia (1865) a Skladbu českého jazyka (1863), některá pojednání gramatická do programu Píseckého gymnásium (1852—54) a jiné články do Života a Školy, do Sborníka a do Naučného Slovníka.

Zimmermann Jan, nar. 5. května 1788 v Tomicích v Berounsku, křižovník s červenou hvězdou, skriptor univ. bibl. a censor v Praze. Vydal Ciceronova Laelia (1818) a Pontanovy knihy o sta-

tečnosti válečné, přel. Hrubým z Jelení (1819), Pokračování kroniky Beneše z Hořovic (1819), sepsal Příběhy království Českého za Ferdinanda I. (1820) a Maximiliána II. (1822), Život sv. Jana Nepom. (1829) a Palmu Svatojanskou, a psal do Čechoslava a Čas. kat. duch. Zemřel v září r. 1836.

Zimmermann Josef Václav, nar. 5. února 1804 v Tomicích, děkan v Českém Brodě. Vzdělal Povídky pro dospělejší mládež, přel. Görresovu Pannu Orleánskou (1836), Marryatova Miloslava Vlnovského (1846), Gofinovu postillu (1843), modlitební knihy Perla křesťanská (1846), Brána andělská (1852) a jiné, a sepsal Kázaní ranní (r. 1839).

Z Zlicka Brikcí, nar. ok. r. 1485 v Kouřími, mistr svobodných umění a profesor na vys. učení Pražském, potom konšel Starého města Pražského. Sepsal Práva městská (1536), Titulář (1534) Naučení mudrcův (1540), a pomáhal V. Hájkovi spisovati Kroniku českou (1541). Zemřel 16. listopadu 1543.

Zlobický Josef Valentin, nar. 14. února 1743 ve Velehradě, registrátor nejvyššího soudu a od r. 1775—1810 profesor řeči české na univ. Vídenské. Přeložil Řád soudu civilního (1781) a Řád konkursní, Řád soudu hrdelního (1788), Práva městská (díl I. 1787) a Zákon trestní (1804) a sebral zásobu slov zvláštních (v Jungmannově slovníku). Zemřel 22. března 1810.

Zoch Ctiboh, nar. 15. března 1815 ve Velké Vsi v Oravě, evang. farář a senior v Jasenové tamtéž. Sepsal některé básně do Tatranky a Hronky (1837), některé písně do Zpěvníka (1841), některá kázaní k slavnostem a psal do Světozora (1858), do Lichardovy Pokladnice a do Naučného Slovníka. Zemřel 15. prosince 1865.

Zoubek Frant. J., nar. 6. prosince 1832 v Kostelci nad Orlicí, ředitel hlavní školy na Smíchově. Sepsal Dějiny města Kostelce nad Orlicí (1860) a přičinil pracemi historickými a místopisnými k Lumíru (1855), k Pražským Novinám (1856—60), ke Zlatým klasům, Sborníku (1858—63), k Obecným a Národním listům, Hlasu, Rodinné kronice, Kroku (1865), k Archeol. památkám, jež od r. 1865 rediguje, a k Naučnému Slovníku.

Zvonař Josef Leopold, nar. 22. ledna 1824 v Kublově blíž Žebráka, učitel na varhanické škole v Praze. Sepsal Navedení ku skládání kadencí (1859), Zpěvníček pro dívčí školy (1860), Základy harmonie a zpěvu (1861) a rozličná pojednání hudby se týkající v Daliboru, v Obrazech života, ve Sborníku a v Pražských novinách. Zemřel 23. listopadu 1865.

Ž.

Žák Vincenc Pavel (Ziak), nar. 19. ledna 1797 v Úsobě blíž Něm. Brodu, ředitel hlavní školy v Brně, od r. 1854 děkan a arcikněz v Podivíně. Sepsal Mluvnici českou Němcům (1842) a přeložil

T. Tassa Osvobozený Jerusalém (1853), Filotheu či Bohomilu Fr. Saleského (1844), Nieritzovu povídku Baruška a Tom (1844), některé elegie Albia Tibula v Čas. Mus. (pod jménem Junica) a básně Petrarkovy v Týdenníku mor. (1848). Zemřel 30. března 1867.

Žalanský Havel, nar. r. 1571 v Žalanech blíž Teplie, farář u sv. Jiljí v Praze. Sepsal Kázaní o Janu z Husince a Jeronymu z Prahy (1611), a o čtyřech věcech posledních (1615), Historii o zkáze Jerusaléma (1617), spis o protivenstvích církve (1619) a některé jiné spisy nábožné. Zemřel 10. března 1627.

Žello Ludevít, nar. 7. srpna 1809 v B. Bystřici, ev. učitel v Malém Kereši. Sepsal Básně drobné (1842).

Z Žerotína Karel, nar. 14. září 1564 v Brandýse nad Orlicí, pán na Brandýse, Rosicích a Přerově a od r. 1608—14 hejtman markrabství Moravského. Velký státník a štědrý napomahatel literatury národní. Sepsal Apologii k panu Jiříkovi z Hodic (1605), Sněm, držaný v Brně r. 1612, Zápisy o soudu panském v Moravě (z r. 1594—1614), Historii svého času (zašlou) a mnoho listu důvěrných (v Jungmannově Slovesnosti a v Čas. Mus.). Zemřel na hradě Přerovském 9. října 1636.

Žídek Pavel, nar. r. 1413 v Praze z rodičů židovských. Přešed k náboženství římskokatolickému stal se doktorem lékařství a bohomluvectví a kanovníkem na hradě Pražském. Sepsal králi Jiřímu Správu královskou či Spravovnu.

Žírovnický Václav, nar. 19. července 1818 v Hradci Kr., prvé profesor na vyšší škole reální v Olomouci, nyní spisovatel v Brně. Přeložil Wintersbergovu Rukověť pro představené obcí (1865), vydal učitelský almanach Zoru (1860) a Věnec k oslavě J. Sarkandra (1860) a redigoval Hvězdu (1859—61) a Moravana (1862).

Žížala Václav (Donovský), nar. 30. srpna 1824 v Praze. Sepsal romány Tři Čechové (1855) a Karbaník (1857), Povídku o Červeném Hradě (1857) a psal do Obrazů života (1861) a do Květů (1866).

Žižka z Trocnova Jan, nar. ok. r. 1360 na tvrzi Trocnově blíž Budějovic, komorník krále Václava IV. a vůdce Taboritský. Sepsal Zřízení vojenské (1422) a listy k Pražanům, Domažličanům, Třeboňským a j. Zemřel u Přibyslavi 11. října 1424.

Dodavek.

Achilles Jan (Berounský), nar. v Berouně okolo polovice XVI. století, prvé kaplan v Chrudími a v Choustnicích, pak správce církve Paćovské (1589) a Přibyslavské (1611). Sepsal některé výklady a kázaní, přel. z lat. Postillu (1595), M. Hemmingia Cestu života věčného (1587) a spis o polním hejtmanu a jiných správách vojenských (1596).

Kyselo Karel, nar. 28 července 1794 v Budislavi, kaplan u sv. Vojtěcha v Praze. Sepsal Krátkou mluvnici českou a rozmluvy „Svět a činění“ (r. 1830). Zemřel 8. října 1831.

Lukeš František Boh., nar. 6. června 1809 v Jestřebí, prvé kooperator v Harasdorfě, nyní farář v Úbislavicích. Sepsal povídky „Malý věneček“ a Šlechetná Julie (1844), Krátké poučení o přísaze, Krátký zeměpis pro mládež (1846), přeložil některé spisy poučné a přispěl pracemi do Přítele mládeže.

Meduna Jan, Krtský (Melissaeus), nar. nepochybně v Krtech, děkan na Horách Kutnách. Přeložil veršem Žalmy Davidovy (1596) a sepsal několik kázaní. Zemřel r. 1599 a j. č.

Mnišovský Rafael ze Sebuzína, vlastně Soběhrd, nar. r. 1580 v Horšově Týně, doktor práv a r. 1635 král. prokurátor. Přeložil Paprockého spis „Diadochus“ a po r. 1620 mnoho nařízení a patentů. Zemřel 21. listopadu 1644.

Z Příbrami Jan, r. 1413 mistr svobodných umění, r. 1437 farář u sv. Jiljí a pak spoluadministrátor konsistoře podobojí v Praze. Sepsal Život kněží Táborských, knihu proti Rokycanovi a některé řeči. Zemřel 20. pros. 1448.

Šímek Maximilián, nar. 18. srpna 1748 v Neudově ve Štyrsku. Piarista a učitel jaz. českého na voj. akademii Novoměstské, pak farář v Ranšburku. Sepsal Příručku učitelům české literátury (1785), Výtah z všeobecné historie (1778) a z všeobecné historie přirozených věcí (1778). Zemřel 7. června 1798.

Šubert Václav, nar. r. 1825 v Kadlíně v Boleslavsku, ev. farář, prvé v Praze, nyní v Krábšicích. Sepsal některá kázaní, redigoval časopis „Hus“ (1863) a po nějaký čas Hlasy ze Siona a vydal znovu Druhou apologii českou (1862.)

Tůma Karel, nar. r. 1842 v Hradci Králové, žurnalista v Praze. Podal práce do některých almanachů a do Lumíra a psal do Hlasu, do Humoristických a Národních Listů a redigoval tyto po nějaký čas (1867—68).

Wegh Jan, nar. r. 1754 v Silaši v Bezpremské stolici, z rodičů uherských, od r. 1783 správce duchovní církve evang. v Libiši a od r. 1793 senior v Lysé. Pilný vzdělavatel knih bohoslužebných a nábožných ku potřebě lidu evang. v Čechách. Uspořádal Agendu (1783), sepsal Přípravu k večeři Páně (1783), Učení o hlavních článcích víry (1790), Horlivé a nábožné modlitby (1799) a některé řeči, a přeložil Osterwaldovu Krátkou historii písem svatých (1807) a Herveyův Hřbitov a přemyšlování (z uherského). Zemř. po r. 1826.

PŘÍKLADY

JAZYKA A PRAVOPISU.

Připomenutí. Chtějíce v těchto příkladech pravopis staročeský náležitě vypodobniti, položili jsme je tu věrně dle rukopisů, a vyznačili jsme i zkráceniny a rozličné spůsoby písmen *i*, *e* a *y*; toliko na místě *y* s puntíkem vzali jsme pro nedostatek příhodné litery ypsilon s čárkou. Zkrácenina ^ znamená *ra*, na př. p͡uda *pravda;* ꝓ = *pro*, ꝓletıe *proletí;* ꝑ = *pře*, ꝑd *před;* — nad písmenem v končovce = *m* neb *n*, ſcıtē *štítem;* *o* nad koncovkou = *ho*, ıe° *jeho;* *v* tamtéž = *mu*, wſıeᵛ *všému;* pē = pane; gn̄e = hospodine; ' = *us*, Sdızla' *Sdislaus;* ıhſ = Jesus, xp̄ſ = Christus atd.

I. Příklady jazyka staročeského.

Od nejstarší doby až do r. 1197.

1. Z Rukopisu Zelenohorského.

(Dle snímku, přidaného ke spisu Šafaříkovu a Palackého: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache).

Zlomek a) Ukončení sněmu.

Str. 30.

ufacotſueıceledıuoıeuodı
muſepaſuſenırubıſtroıaıu
mrelıglauaceledınadetıuſe
tuſboſıemuıednouladuu
ladıcuſızrodauıberucekıp
leznedleuſnemızlaunıho
dıhodıſcmetmıſlehıuladıc
amıuſtahucmeteleſııuladı
kıpohualıhupůdupozaconu.

V nynějším pravopise.

Všiak ot svej čeledi vojevodí;
mužié pášú, ženy ruby strojá,
i umřěli hłava čeledina, děti
všě tu sbožiem v jedno vładú,
vłádyku si z roda vyberúce,
ký plzně dlě v sněmy słavny
chodí, chodí s kmeťmi, s
lechy, vłádykami. Vstachu
kmetié, leši i vłádyky, po-
chváliehu pravdu po zákonu.

Zlomek b) Libušin Soud.

Aiuletauocemutiſiuod
ucemutıſıuoduſtre
bropenuzatelutarozu
laıaſeburaſeſıpauſıtuc
uſıranebaoplacauſıgla

Aj Vltavo, čě mútíši vodu,
čě mútíši vodu střiebropěnu?
za tě luta rozvłajáše buřia,
sesypavši tučiu šíra neba,
opłakavši hłavy hor zelených,

uıgorzelenıhıuplacau
ſızlatopeſcuglınucac
obıhıazuodınemutılak
egdıſeuadıtarodnab
ratrırodnabratrıode
dınıotneuadıtaſecru
tomezuſobu Lutıhrud
oſnaotauecrıuenaotave
Crıuezlatonoſneſta
glauhrabernaradb
uzehladneobabratrıob
aclenouıcarodaſtara
tetuıpopelouaıenſeꝑ
deſplekıcehouımıuſeſ
eſırneulaſtıꝑſtrıreki — —
.·. uſta Lutoborſdobroz
lauſcahlemcaıeſetacozlo
uogouorıtızlaunacneſn
oſotnazlataſtolauıpoue
dıtuoıerozmıſlehomseb
eʳglaſıponaroduſuemuıſe
braſteglaſıdeueſudneſbe
raſteıeuoſudıezuateıdaſ
teıelehomꝓuolatıuſtarad
ouanotcamenamoſtaıeſe
glaſıcıſlemꝑgledatıuecınuꝓ
uolatıunarodunarodcrozu
zenunaſnemſborenobaro
dnabratrıclenouıcaroda
ſtaratetuıpopelouaıenſe
prıdezplekıſcehouımıuſe
ſeſırneulaſtıꝑſtrırekıſme
rıtaſetacoodedınıbudet
aımobauıednoulaſtı·uſtan
uhrudoſototauıcrruızleoſ
eıemurozlıpoutrobetraſ
ehuſelutoſtuuſıudımah
nurucu.·.Zarueıarımturem

vypłakavši złatopiesku hlínu? Kako bych jáz vody nemútiła, kehdy sě vadíta rodna bratry, rodna bratry o dědiny otné! Vadíta sě kruto mezu sobú lutý Chrudoš na Otavě křivě, na Otavě křivě złatonosně, Sťahłav chraber na Radbuzě chładně, oba bratry, oba Klenovica, roda stara Tetvy Popełova, jenže přide s plky s Čechovými v sieže žirné vłasti přěs tři řěky. — —

Vsta Lutobor s Dobrosłavska chłmca, je sě tako słovo hovořiti: Słavná kněžno s otna złata stoła, výpovědi tvoje rozmyslechom: seber hłasy po národu svému. I sebrastě kłasy děvě súdně, sbierastě je u osudie svaté, i dastě je lechom provołati. Vsta Radovan ot Kamena mosta, je se hłasy čísłem přěhliedati, i věčinu provołati v národ, v národ k rozsúzeniu na sněm sboren. Oba rodna bratry Klenovica, roda stara Tetvy Popełova, jenže přide s płky s Čechovými v sieže žirné vłasti přěs tři řěky, směřita sě tako o dědiny: „Budeta im oba v jedno vłásti.“ Vstanu Chrudoš ot Otavy křivy, žlč sě jemu rozli po utrobě, třiasechu se lutostiú vši údi, máchnu rukú, zařve jarým turem: Hoře ptencem, k nim-

goreptencemcnımſezmıa.·.
unorıgoremuſemımſeſena
uladenuſuulaſtımuſem
zapodobnoprevencudedı
nudatıp̂^{d}a::uſtalubuſaſot
nazlataſtolauececmet
eleſııuladıkızlıſeſtezd
epoganenıemoıeſudteſa
mıpozaconu p̂ûduunebúd
uuamſudıtıſuadıuoltem
uſamezuſoburouna Kıbı
uladluampoſelezudeuce
rucanauıculadezlaba.·.
uſtaratıborotgorcreco
noſıeſetacozlouogou
orıtınehualnonam une^{m}∵
cehıſcatıp̂ûduunaſp̂ûd
apozaconuſuatuıuſe
prıneſehuotcınaſıuſeſe

že zmija vnoří, hořě mu-
žem, imže žena vłade, mu-
žiu vłásti mužem zapodo-
bno! prvencu dědinu dáti
pravda! Vsta Lubušia s otna
złata stoła, veče: Kmetie, leši
i vłádyky! Słyšeste zdě poha-
něnie moje! suďte sami po zá-
konu pravdu; u nebudu vám
súditi svády; volte mužia me-
zu sobú rovna, ký by vłádł
vám po železu: děvčie ruka
na vy k vłádě słaba! Vsta
Ratibor ot hor Krkonoší, je
sě tako słovo hovořiti: Ne-
chvalno nám v Němcěch iskati
pravdu: u nás pravda po zá-
konu svatu, juže přinesechu
otci naši v sieže .....

2. Z Evangelium sv. Jana. XII. 4—16.*)

Str. 49.

(Dle snímku v Šafaříkově a Palackého spise výše jmenovaném).

..uecеſe ıeden ızucenıcıego
ıudaſ ſcarıothıſ ıenſebeſe ıeı
predade cemu ta maſt nepro-
dade zę zatrıſta penaz ınene
dana hudım receſe ze ne ıaco
o hudıh zluſaſe ıemu neſe
ıacoſe zlodeı beſe ı meſkı
ımaıa ze ıeſe zlaſe zea noza-
ſereceſe ıhſ nehaı ıeıę at uden

Veče že jeden iz učeník
jeho, Judas Skariotis, jenže
bieše jej předade: Čemu ta
mast neprodade sě za tři sta
peňaz, i nenie dána chudým?
Řěče že sě, ne jako o chu-
dých słušáše jemu, neže ja-
kože złoděj bieše i miešky
imaja, sě, ježe słáše sě, no-

*) Srovnej překlad téhož evangelium níže v Evangeliích zimního času, v Novém zákoně Mikulovském z r. 1406, v Novém zákoně Tetovském asi z r. 1450 a v Evangeliích Sušilových z r. 1867.

pogreba moıego zhoua ıu hudebo ımate zzobu meneſe neuſegdaımatepoznaſedaumnog ızıudeu ıeſe tu ıeſt ı prıdehu ne dlę ıha tolı neſe abı łazar uıdelı, ıeıſe uzcrezı otmretuıh poznahuſe cnaezı popſtı abı ı lazar zabılı ıelıſe mnozı pron hodahu ızıudeu ı uerıhu u ıhſ nazaıutreſe dau mnog ıenſe prıde kednu zlaunu gda zlıſahu ıaco prıde ıhſ hıeruſolım, ıahu letorozlı palmını ı ıdehu uſtret ıemu ı uolahu zpaza blagozlouen ıenſe ıde u ımę gn̄ę cral ıſrl ı nadıde ıhſ ozlę ı zede nane ıacoſe pızano ıeſt nerodı baetı zę, dcı ſıon aı cral tuoı ıde zeda na grebętı ozlını [1]).

siáše. Řěče že Jesus: nechaj jeje, ať v deň pohřěba mojeho schová ju. Chudé bo imáte s sobú, mene že nevšehda imáte. Pozna že dav mnoh iz Judev, ježe tu jest, i přídechu ne Jesusa dlě toli, neže aby Lazař viděli, jejže vzkřiesi ot mrtvých. Poznachu že kněži popstí, aby i Lazař zabili, jeližе mnozí proň chodáchu iz Judev, i věřichu v Jesus. Na zajutřie že dav mnoh, jenže příde ke dňu sławnu, kda słyšáchu, jako příde Jesus Hierusolim, jachu lětorosli pałminy i idechu u střět jemu i vołáchu: spása, błahosłaven, jenže ide v imě hospodnie, král Israel. I nadide Jesus oslě, i sěde na ně, jakože písáno jest: nerodi báti sě, doi Sion, aj král tvój ide, sěda na hřieběti oslini.

---

[1]) Pro porovnání pravopisu a jazyka v Evang. sv. Jana s pravopisem a jazykem krajnskoslovenským z téhož času, klademe tu výpisek ze Zlomků Frizinských z Kopitarova spisu: Glagolita Clozianus, p. XXXV.

Glagolite Ponaz Redka Zloueza.

Boſe gozpodı mıloztıvı. otze boſe. tebe ızpovuede. vuez moı greh. I zuetemu creztu. I zueteı marıı. I zuetemu mıchaelu. I uuzem crilatcem boſıem. I zuetemu petru. I uzem zelom boſıem. I uzem muſenıcom boſıem. I uzem vuernıcom boſıem. I uzem devuam praudnım. I uzē praudnım. I tebe boſırabe. choku bıtı. izpovueden. vzeh. moıh. greh. I uveruıú. da mı. ıe. nazem zuete beuſı. ıtı ſe. na ón zuet. pakıſe uztatı. nazodnı den.

3. Z listu o založení kostela Litoměřického.

Asi z r. 1057. Str. 88.

(Dle listu konfirmačního z r. 1218, v Časop. Mus. na r. 1836, str. 330).

Hec ſunt nomına uıllarum. Creſıcȷ. Pırne. Zazade. Trebeſıcı. Rebcıcȷ. Tınez. Zedlze. Dubech. Popouo. Ptachıchı. Zlatına. Huchı. Lubeſſouıchı. — In Lutomerıcenſı prouıncıa v Zaſadı. Pocratıcıh. Sıtınıchıh. Trebutıchıh. Ternouaz. Nuchnıcıh. Copıſtech. Radnyne. Naztranem. Peſchaz. Zernozecheh. Lubohouaz. Zalezzleh. Proſmıceh. Nauulconıne. Lucoucıh. Dlaſcouıcıh. Hoteſoue. Brennaz. In prouıncıa Belınenſı na Vztȷ. Ternovaz. Coſtelech. Conoıedı. Trıbruſco. Dubrauız. In prouıncıa Bolezlauenſı Hotetoue. Brızac. Boznı. In Satcenſı prouıncıa Hotſoue. Leſcah. Lubne. In prouıncıa Boyzenenſı. Drazouıcıh. Sıuogoſchı [1].

Haec sunt nomina villarum: Křěšici. Pírné. Zásadie. Třěbešici. Řebčici. Týnec. Sedlce. Dubeč. Popovo. Ptačici. Słatina. Chúč. Luběšovici. — In Lutoměřicensi provincia: v Zásadí. Pokraticích. Žitenicích. Třěbúticích. Trnovás. Nučnicích. Kopistech. Radníně. Na Straněm. Piešćás. Žernoseciech. Lubochovás. Zálezlech. Prosmyciech. Na Vłkoníně. Łukovcích. Dłažkovicích. Chotěšově. Brňás. In provincia Bielinensi: Na Ústí. Trnovás. Kostelec. Konojedi. Třibřúško. Dúbravice. In provincia Boleslavensi: Chotětově. Břizac (?) Bosyni. (?) In Žatcensi provincia: Chotěšově. Leškách. Łubné. In provincia Bosenensi: Dražovicích. Živohošti.

[1]) Originál listu Litoměřického z r. 1057 již sice vetchostí sešel; však r. 1218 v list konfirmační krále Přemysla Otakara I. přenešen jest, pročež jsme výpis z něho, co jediné památky písma českého z XI. století, tuto k roku jeho složení položili.

4. Z listu o přenešení biskupské stolice Olomoucké

Z r. 1131. Str. 52.

(Dle snímku, jejž vydal F. Richter v Olomouci r. 1831.)

Seznamenání statků biskupství Olomouckého.

Hę ſt uıllę ad olomucenſē ęccl'am ꝑtınenteſ. Vduba. tota uılla. Bıſcupıcı tota. Tucapı tota. Nemılaz tra ſuffıcıens uno aratro. Taſalech. I. Vırouaz. II. Velprıdech. II. Nenacunıcıh tota. Dırſouıcıh. II. Sarouıcıh. II. Melouıcıh tota. Glubocaz. II. Roſtınıcıh. I. Nemyıaz I. Dedıcıh. I. Koualouıcıh. I. Izueſtouıcıh tota. Wladınıcıh. I. Selcı dole. I. Dobrochouıcıh. I. Vıſcoue. II. Studene dole III. Smerſıcıh. III. Cechah. II. Ratagıh. I. Lucaz. I. Naptenı. III. Podıuıcıh tota. Ogrozımı VI. Oplocaz I. Laznıceh. V. Vıcapech VIII. Strelcıh. I. Guzoue. II. Moſtcaz VI. Sıratıne III. Topolaz III. Roſcutıcıh. I. Beztroycıcıh. I. Gluchouo tota. Repſıne. I. Vgezdecc. Smerſıcıh tota. Dernouıcıh. IIII. et bolezlauenſeſ III. Sadlouıcı tota ın qᵃ ſt figulı. Nacholıne III. Pencıcıh dımıdıa uılla. Et alıa ıntegra. Cladorubech. I. Sluſıne. I. Medlı ugezdec. Mızlechouıcıh XI. Olſaz. I. Trebsıne. I.

Hae sunt villae ad Olomucensem ecclesiam pertinentes: U Duba, tota villa. Biskupici, tota. Tučapy, tota. Nemilás, terra sufficiens uno aratro. Tážalech, I. Virovás, II. Velpřidech, II. Nenakunicích, tota. Držovicích, II. Žarovicích, II. Mełovicích, tota. Hłubočás, II. Rostinicích, I. Nemijás, I. Dědicích, I. Kováłovicích, I. Zvěstovicích, tota. Vładinicích, I. Želči Dolě l. Dobrochovicích, I. Viškově, II. Studeně Dolě, III. Smržicích, III Čechách. II. Ratajích, I. Łúčás, I. Na Ptení III. Podivicích, tota. Ohrozími, VI. Opłocás, I. Lazniciech, V. Vyčapech, VIII. Střelcích, I. Húzové, II. Mostčás, VI. Žiratíně, III. Topołás, III. Roščuticích, I. Bestrojčicích, I. Hłuchovo, tota. Řepšíně I. Újezdec. Smržicích, tota. Drnovicích, IIII, et Boleslavenses, III. Žadłovici tota, in qua sunt figuli. Na Cholině III. Penčicích dimidia villa, et alia integra. Kładorubech, I. Słužíně, I. Medli Újezdec.

Blanzko. cū rayc Nameſci. dımıdıa uılla. Dobratın allo · dıū. Nachonnı. Kouałouıcıh. XII.	Myslechovicích, XI. Olšáš, I. Třebšíně, I. Blansko cum Rajec. Náměšči, dimidia villa. Dobřiatín, allodium. Na Choryni. Kovářovicích, XII.

5. Z Kroniky Kosmovy.

Asi z r. 1150. Str. 54.

(Z rukop. Lipského, jejž vyd. R. Koepke v Pertz. Monum. Germ. XI. 39.).

Premızl ıam plenuſ dıerum. poſtquam ıura ınſtıtuıt legum. quem coluıt vıvuſ ut deum. raptuſ eſt ad Cerenſ generum. Cuı Nezamızl ſucceſſıt ın regnum. Hunc ubı morſ rapuıt. Mnata prıncıpaleſ obtınuıt faſceſ. Quo decedente ab hac vıta. Vogen ſuſcepıt rerum gubernacula. Huıuſ poſt fatum Unezlau rexıt ducatum. Cuıuſ vıtam dum rumpunt Parce. Crezomıſl locatur ſedıſ ın arce. Hoc ſublato e medıo. Neclan ducatuſ potıtur ſolıo. Hıc ubı vıta deceſſıt. Goſtıvıt throno ſucceſſıt. — Goſtıvıt autem genuıt Borıvoy. — —

Tamtéž str. 92, k r. 975.

Termını autem (parochıe Pragenſiſ) occıdentem verſuſ hıı ſunt. Tugoſc. que tendıt ad medıum flumınıſ Chub. Zelza (Myza). Zedlızane. Lucıane et Dacıane. Lutomırıcı. Lemuzı uſque ad medıam ſılvam. qua Boemıa lımıtatur. Deınde ad aquılonem hıı ſunt termını Pſovane. Chrvvatı et altera Chrvvatı. Slaſane. Trebowane. Bobrane. Dedoſane. uſque ad medıam ſılvam. qua Mılcıanorum occurunt termını.....

6. Z knihy kláštera Opatovického,

dokon. r. 1163. Str. 55.

(Z origin. v c. k. dvorské bibl. Videnské, Cod. ms. Hist. eccl. N. 395.).

a) Jména česká osob zemřelých v Martyrologium, fol. 7—30.

Blag. Cac. Bracızla'. Wratızla'. Spıtıgne'. Mlaz. Borıvoy Caſca. Suatobor. Rıczca. Waczlau. Wladızla'. Zbud. Smıl.

Clımata. Sdızla'. Iurco. Wacek. Bofa. Crıvozud. Sdiko. Prıbına. Vadıfl' (rex ungar.). Bolezla'. mac. koıata. Zavıfa. Ugrın'. Iaromır. Suatoplık. Suac. Bogumil'. Cıca. Paulik. Scedrata. mılota.

b) Některá jména z Kroniky mnicha Opatovického, f. 140.

Premızl. lubofa. Kazı. Theta. ludmıla. zlauoboruf. dragomır. dubrauca. zobebor. Zpıtımır. Probrazlau. Caflau. Nadey (Sclauonıce. Spef latıne). Wacezlauf. Zuatopluc. nozızlau. drıfıcraý. lubomır. Zuataua. Mirozl'. vrfenfef (Vršovci), lubofın. thetın. pfov. Ztodor. racouzı. gradec. kladfko a j.

7. Z listu o založení kláštera Louckého u Znojma.

Z r. 1190. Str. 54.

(Z orig. v c. k. dvorském archivu ve Vídni.)

Dotef quaf ecclefie (f. Marie) confirmamuf. heę funt. tref uıllę Dobfıcı. popouıcı. Oblekovıcı. Manfuf unuf ın uılla Pracıh. alter ın uılla Zuaffic. tertıus ın Mravıtıc. Capella f. Georgıȷ ın Strachotın cum trıbuf uıllıf. Chaıkovıcı. Popovıcȷ. Chrepıcȷ. Capella f. ȷohannıf ın Rokıten cum uılla una Popovıcȷ. Capella f. Andreę ın Gobza. Cęulchov. Chegoft. Sedlefovıcı. Branfudıcȷ. Opoýovıcȷ. Odrenovıcȷ. Nemchıcȷ. Bıfchıcȷ. Hıfkȷ. Rokıtnıcea. Brezowa. Lutochor: Prılucea. Trebonchovıcı. Domamıle. Unuf manfuf ın Lıffenouıc. Lodınıcea. Chrauzko . .

Příklady z doby od r. 1197—1409.

8. Přídavek k listu o založení kostela Litoměřického.

Asi z r. 1200—1218. Str. 88.

(Dle snímku ve spise: G. Dobner Annal. Hagec. T. V.).

Groznata dedıt cırcuıtum cefflav. Lagovıcıh. Heınrıcus dux tram. quam zdeflaus dederat eı. Vılelmus Pocudıcıh dedıt tram. Pavel dal ıeft Ploffkovıcıh zemu. Wlah dal ıeft

Doleaſſ zemu Bogu ıſſvatemu Scepanu Ssedvema duſſnıcoma Bogutu (?) a ſſedlatu (?).

Homutoue. Othodne. Otroce. Goſtıne. Grrnecne. Sıtne. Sſvod. Glava. Narok. Nedopne. Grrdoſt.

9. Z Nekrologu Podlažického,

dokonaného r. 1227. Str. 89.

(Dle přepisu, jejž učinil K. Klemming ve spise: B. Dudík Forschungen in Schweden. S. 104).

Jména osob zemřelých.

V měsíci lednu.

1. Pribızla'. Marquart. Blaſı'. Iſcızla'. Voýteha. Marca. Sobotka Iana.

2. Voýteh. Craſſon. Iſcızlaua. Marek. Plugaua.

3. Iohs Ianuſ. Kraſſota. Iohs. Bozelze. Perhta.

4. Adam can. Ianek. Pribızlaua. Radoſt. Cernıce.

5. Gregorı' fr. Hual. Modlıſ. Paulec. Mılon. Neroda. Vlaſtena. Deuula. Bozehna.

6. Predmır. Predvoý. Vıtuſ ſac. Hotezlau. Pıuone. Gamalıel.

7. Karel. Mıleg. Stan. Dobremıl. Ianık. Bolehna. Gelena. Voýzlaua.

8. Dobremıl. Goſteg. Nerada. Dragouen. Quetaua.

9. Frum. Vecek. Modlıbog.

10. Brecızlau' dux. Perart com. Vıtek, Criſan. Raſka.

11. Neuſır.

12. Groznata. Wratızla' dux. Vbızlaua. Agnetıſ. Petruſſe. Otto mıleſ. Crnata.

13. Antonı' decan. Sdezla'. Quetaua. Bratrumıla.

14. Arnold'. Mogek. Oldrıh. Quaſſena.

15. Seſtrena. Boguza. Dobroueſt. Sıznaua.

16. Mıleý. Helca. Hualac. Goſtac. Krecota. Zuoýbog. Dlugomıl. Mızlek.

17. Vſtal. Petr'. Draſca. Lutſſe. Pribıſlauec. Cuben. lurık. Marena. Mılohna.

18. Vladızla' dux. Sdezlaua. Vracen. Quaſſen. Bıleo. Voýzlaua.

19. Roman' pr. et mon. Polek. Ruthard' pr. et mon.
20. Frideric' abb. Iohs Milic com.
21. Zbizla'. Iacub. Mileyſi. Malę. Bogunka. Iacub.
22. Vrban. Criſan. Sen. Sdaua. Zorena. Quetaua. Nedelka. Iurena. Radouan.
23. Iana. Trebaua. Perhta. Batela. Vecek.
24. Miloſta fr. n. Malec Nauoy com. Vlaſſin. Boguſſe. Thomik. Anna.
25. Pilunk com. Bolemil. Dobka, Strezizlaua. Vracena.
26. Radozlau'. Haia. Marca. Radohna. Meſſa mon. Vratiuoy. Mutiſſek. Rihoc.
27. Boguzlau' com. Petrec. Martin. Zudka. Goſtſa. Seber. Malice. Vecka.
28. Ben. Vratiſir. Vratiſ. Otrone. Zpitigne'. dux. Protiuoy.
29. Bda. Suecek pr.
30. Gregori' ſacerdos. Ianik. Goſtek. Sdizlaua. Dobrena.
31. Iacob' ſac. Liudmila. Bolehna.

10. Z listu Anéšky, abatyše kláštera sv. Jiří v Praze.

Asi z r. 1228. Str. 88.

(Z originálu v c. k. archivu dvorském ve Vídni.)

De provincia que ſunt circa caſtrum (Pragenſe). in uilla Tinec. Ztatiᴠnice. Suchidol. Kamik. Liohuce wez. Nutomiei. Gradec. Guſcinec. Reſe. Okori. Golovſi. Preſtawlici. Wirbna. Vgrine wez. Borek. Kirnaz. Leteh. Motol. Zabehlici. Koſur. In provincia Pilznenſi. vnum theloneum Domaſilici. Givnaz. Naptenine. Oteſicih. Benovicih. Whorcah. Nowacovicih. Sizencowicih. Tinci. Dvdlebcih. Obitci. Bniſici In provincia Bozenſi. Nagradiſci, Zagoru. Napoli. Podruhli. Huzinci. Drahinicih. Luſkowicih. Nazteſowe. Nereztci . . .

11. Z listu krále Václava I.,

daného kostelu sv. Petra v Brně r. 1237. Str. 88.

(Dle orig., psaného skrze písaře Viléma, v Mor. archivu zemském.)

W(encezlaus) Rex Boemíe Sdizlao plebano eccl'ie beati Petrí ín Brunna. ín uílla Bozonoch. in Medlan et Brezowiz.

in Waſan et Bzowe. Teſtes. Boruta filiuſ Borute. Albertus filius Nachepluk. Andreaſ de Wſechrom. Milích. Zlaiboríuſ et Ydik. Pribizlauſ de Malomíric. Scaztolov de Ceblowic. Bochko. Zawiſe de Brezník. Bohuſe de tazov. Benco et Luthzlauſ de Richan. Nahrad dc Orſichowe. Robertus de Trubzco. Lambertuſ de Bozcowiz. Zmilo de Zbrazlav. Welen de Orſechove. Predbori' de Zlawicowic. Leo de Boleradic. Dirſicraí filius Crezizlai . . .

V listu z téhož roku, daném od Oldřicha, knížete Břetislavského, obyvatelům Břetislavským (Boč. Cod. II. 325), poznamenána jsou tato slova:

narok. zok. druh. zuod. powod. zlubni zud. wiboy. hirdozt. wrez. pohonce. pomocne. kiy.

Podobná jména čtou se v listu krále Václava I., daném klášteru Doksanskému r. 1249 (Erben Reg. I. 573), totiž:

narok. ſwod. narez. nozleh. holoti. ozzep. ſeztne. hlava. rannik. wiſelez. wrez. preſeca. ceſtne. ozada.

12. Z listu, daného klášteru Litomyšlskému,

od Jana, syna Zbyslavova, r. 1244. Str. 88.

(Dle originálu v Mor. archivu zemském.)

. . . ego dominus. Iohannes. filius comitiſ Sbizlay uillas duas coutuli clavſtro Luthomizlienſi. Vocatur una Hoſtouicich altera Blathniche. — Nomina vero teſtium ſunt hec. Pribizlaus de Morauan. Georgius cognomine noſco de ianouich. Iohannes fili' Suezlay de Troiouich. Honata de Cracouan. Buno de Hoſtovlich. Dobrohoſt de Wlichnow. Nyquard' de Nenchouich. Wlichko de Suínchan. Hoſc (?) de Honbich cum filio ſuo Bauor. Petrus de Zelouich cum filio ſuo Neprone. Iachemir' de Prahouich cum filio suo Preduoy. Bohuzlaus cum fratre ſuo fabiano de Mnethich. Mizlibori'. Beneda filíí Olekzonis de eadem uilla. Drizcho de Buchina . . .

13. Glosy v Slovníku Salomonově.

(Mater Verborum.)

Asi z r. 1242—1252. Str. 89.

(Z rukopisu v Českém Museum.)

a) Glosy psané od Vacerada, písaře slovníka, v řádcích.

Beo blaſu. *Bedulla* breza. *Cepe* cebolle. *Simia* duran. *Hoſpitales* hoſte. *Puber* íun. *Auíariū* cletce. *Barbarus* nemec. *Cantar* okrin. *Hulcus* paſtýr. *Centon* pilzt. *ſarmate* Sírbi. *Sedatiū* ſzito. *Caradrion* ſkriuanecz. *Braxa* zlad. *Ares* ſuatouýtt. *Conſiliū* ſuet. *ſtatera* waha. *Ventriculus* varlle. *Phitones* vlichvec. *Sagapeta* vilchvice. *Burra* wzchod. *Culix* zizala. *Ceres* ſiua.

b) Glosy, psané od jiného písaře nad řádky.

Bel boh. beſſi. birdo. biruc. blahodobe. bodr. breſkevv. bron. birui. bukk. czuik. charodegi. cſaz. chloueсſtue. cirnoknifnici. cſtena. dan. denice. dlann. dilh. hlahol. hrab. hirdlice. chirt. ihriſce. ime. iarobud. iezzen. ýeſſ. cami. cnez. kirtice. kri. queten, lecarſtue. letorozl. lutice. lvc. macocha. mazanehc. med (měď). mhla. mſikk. ňauazach. obet. obraz. odr. orr (oř), oſud. pecar. perun. piýauice. pilh. povraz. prepelice. priuzni. puſc (púšč). radihoſt wnukk kirtow. roý. ruien. rſati (ržáti). ſan. zekira. zlowene. zlouenin. ſamirha (šamrha). ſcerk. ſetekk. teſt. tiſſ. trihlavv. vcoll. vſeſt. (úžesť). vehc (věc). wlaztovice. wirſe. zaiecc. zarui. zezhule. znoý. ſelud. ſelv. ſirtua (žrtva) atd.

14. Z Homiliáře Opatovického.

Asi z r. 1250. Str. 90.

(Dle orig. v bibl. univ. Pražské, sign. III. F. 6, fol. 152.)

. . ſtolko nebo lutoſtíuí y miloſtíuí yeſt hoſpodin podle crehkoſti naſſe ze yak ze naſ ze ſueho tela crw wikupiieſt yeze Robotní doſtoyní nebiliſmí wzíuuatíſe ſínoue gſmí zkerze

mıloſt bozu zpod gethı nebo otheoh wſeoh naſſ boh ıeſt geze podruhe narodılıſſmıſe zuodı y odſwatheho duha gſmí poſuu'cení y (kř)ızmē ſuatī bírzmouaní beze uſe lzſtı. nebo pıſano ıeſt ze (vel abı) ozeho (?) ze colíuek dela chıníſ zneho gſı robotıl vezuan oſuetıſe tue gme abı onoho wnaſ gme bud poſuu'cheno abı yakoze crſtem wzelıſmí vel prıgelíſmí . . príjdı craloustue tue praua ý prauedlna proſba . . prokni crıſtıan nauſakak (?) proſıthı vel potrebouatı — [1]).

15. Z Cisiojana Mnichovského.

Z r. 1258—1278. Str. 118.

(Dle snímku v Časopise Českého Mus. na r. 1853, III. 415.)

Octaua robſtva ſwathek. ſuatı príuí den oſmí naſluzbu.
Taynı. ſeb. ag. uíncen, tım. pauel bıl zatrı dní ſlep.
Chıſtı hrom blaſeý. agate. Wtemnícu. nıchı lek. apoſſtol.
Budhad zyw. vezna. dal petr. namatheýe vrazu.
Marec lutehu hrozı ſluha uernı gregorı ſlauní.
Gertbrut opat bene angel ſmaru chynı vece.
Quet zemı plachı nebu. quet ten daye ſlaw tyburchu.
Slauní knez naſ. otech. Woıteh. marc welı crıs neſtı.
Phılıp crız florıan. Straſ kneňýe cralowní nebeſke.
Zoka meſecıe hce ſe chıſtıtı vrban ponem. trı ſuatkı.
Mucennık bozı vıncentı ponem bar apoſtol.
Hreſnıcı chſna marı chtım ıacob ſyn zebedey.
Petr thmu ſchep nalezen. podyíma laurenec ohen.
Marıa uís nanebe. dere bartholo hlawu ıan otdal.
Etíuda ſverıa doy. marı. porozena krız nık. Ew.

---

[1]) *Sermo de oratione dominica. — Pater noster, qui es in coelis. Tantum et enim pius et clemens est dominus circa fragilitatem nostram, ut postquam nos de suo sanquine redemit, qui servi digni non eramus vocari, filii simus adoptivi per gratiam. Pater enim omnium nostrum deus est, qui renati ex aqua et spiritu sancto sumus — (et sine ulla fraude). Scriptum est enim, quod cujus cunque opera facis, illius es servus appellatus. Sanctificetur nomen tuum. Ut illius in nobis nomen sit sanctificatum, ut quomodo in babtismo accepimus, illaesi custodiamus. Adveniat regnum tuum. Haec justa fidelisque petitio; debet enim unusquisque christianus cottidie postulare, quod veniat regnum Christi.*

Lamb'ta chtımat mauricıa praha wen mıchal.
Remea chſtı ſluzbu ſidnema dẏonıſ papa calıxt.
Galla lucy chtı dewıch woolıne bozı hlaſ zſymonen.
Wſe ſuate. bır zo lenarth bohu pol martın dal plaſche.
Potom pak elızabet, clıment. katherına wzled ondr.
Trı detkı wſkreſıl. nycolay. ſtoy twrıdo lucıa.
Ranı boſe maka. thomas ſuate rodſtuo nedelu wſu chſtí.

Verſus boemícı de quatuor temporıbus ualde optímí.

Chce krẏz. lucıa. popelec. den ducha ſuatecho.
Sbı ponẏch prıw kreſtene ſuſılı ſredu.

16. Z listu krále Přemysla Otakara II.,

daného klášteru Hradištskému u Olomouce, v Praze r. 1269. Str. 88.

(Dle orig., psaného skrze Petra, probošta Vyšehradského, v Mor. archivu zemském.)

. . . quod ın ſilua sıta aput uíllam Domaſow—eſſe debeat termínorum dıſtınctıo. uıa p̱ quam ıtur de ſternow uerſus Bunowıcz et laſezan — mete que wlgo hranícıe nūcupant' — fluvıus Oleſník. — meta Kopecz. — fluuíus Debrnık. — vıa publíca. rudna cıeſta. — Kopcı. tranſ fluuıos. Loınnícıe. Hruſſowı. Sírz. Bıſtrıcıe. ad locum Bẏchotíno pole. — ad orıgınem fluuíj Hraníczní et Strelní. ad víam Gywowſka cıeſta. - ſubtus vıllas laſczan et Belkowıcí. — duo molendína que wlgo hutte dıcuntur. — Sollempnes mılıtes Lupus de Dobrotıcz. Andreas cauca de luchan. Martıezc de Pruss. Walcho de Strelecz. Cameraríj vero Swaton et Hoſtec et Oſpel. Oſſadní. Teſtes Harthleb' Burchrauı' de weweríj. — Cuno. Nezamızl. Zdızlaus. Wſebor. Hrabıſſe de Vſſow. Wılhelmus de nameſzc. Koẏata. Wocko fılıus Dırſızlaı de Krawar. Beneda de Dubıſzco. Radezla' de Radzlauícz. Budıſlaus P̃ūonícz de vẏezd. Wlaſtıbor de Waſan. . .

17. Z Rukopisu Kralodvorského.

Z r. 1270—1280.

(Dle fotografovaného výtisku Rukop. Kralodv., z r. 1861.)

a) *Z básně „Čestmír a Vlaslav.“ Str. 97.*

Pocínaſíe kapítule ſedmezcíetma trsíetíech kníh
ouíceſtuíe nad Vlaſlauem.

Neklan kaze wſtatí kuoíníe kaze kníezecíe
mí ſlouí ꝓtíw Vlaſlauu wſtachu woíe
wſtachu kwoíníe wſtachu na kníezecíe
ſloua ꝓtíw Vlaſlauu holedbaſíe ſíe Vlaſlaukníez
víceſtuíem nad neklanem nad ſlauním kníezem
puſtcaſe mec íohen wkraííní neklaníní íhlaſaſe
nad hrabíuímí mecí ſuoích voínow pohaníeníene
klanu Uboí Ctſmírsíe uedí me ſborí hadlíuíe
ny pozíua nadutí Vlaſlau íwſta cſmír íwzrado
uaſíe radoſtníe ſníeſuoí ſcítczrn duuzubu íſn
íeſeſcítē ímlat íneꝓníkauí helm podewſíe drua
wlozíeobıetí bohom Buíno zuolaſe cſmír na
uoíe wſkorsíe uoíe wrsadí ídu ítazechuꝑd
ſluncē zahe ítazechu ꝑsuesden ípoſluncí tamo
kpachrbu aítaſíe ualedım podıedınach ıpodíe
dínach ſtenanıe zalostíuích hlaſow kto ſezzíe
díedíní íkto rozplaka uaſehlaſí kto Vlaſlau
poſledníe budííe° ẘſtuo pomſtu ípahubu uoímoí
nan neſu otuecechu uoíevodíe cſtmíru kru
uoí kruuoí ſkaredí otehnaſe ſtada íſdíeſe horsíe
wdíedínach ohníē ímecíē wſíecíe plznobíe
ſe potrsíe íe° zloba kruta ízaıe voíeuodu nā
ízazlíſíe cſtmír na kruuoí zſírokuprſu zlobaſíe
mu rozewrsíe powſíech poudech voíní wece
zíutra zahe rozpalímí krutoſt wſíu pohowte
zemdlením udom Stoía horí vꝑuo ſtoía horí
wleuo naíích wrcholí nawíſokeí zíra íaſne
ſlunecko horamí zdíe otſud horamí tamotud
tahu voíe bituu wſobíe neſu aítamo khra

du hradu naſkale tamo kdíe kruuoí uíezí Voí
mír(a) íieho lepudcers íez zaíe whuſtíe leſe
tamo podſedu ſkalu ípohaníe neklan(a) kníez(e)
kruuoí neklanu obíece wíeru í podaſe wíernu
ruku obakhlaſē tíem í rukutu uwadíeſe bíe
du nalud —

b) Z básně »O pobití Tatarů.«

Uhbí rík ſtenaníe zaloſtíuo
krsieſtene pocechu utíekatí tatere íelutím da
uem hnatí aíta Yaroſlau íakorelletíe twrdu
ocel namohucech prſech podocelí chrabroſt
udatenſtuíe podhelmícíu welebíſter uíehlaſ
íarota muzzhauu zraku plaſe rozkacen hna
íakolew drazlíuí kdíz muteplukrew ſíeuda zrse
tí kehdí naſtrsíelen zalowcem zene tako zlutí
ſíe wztatarí trcí cıeſíe zaníem íako krupobí
tíe wrazí kruto nakublaíeuíca íbí potka owſíē
weleluta ſrazíſtaſta oba oſcepoma zlomíſtaíe
oba welím p͞ſkē íaroſlau uez wekruí ſorſem ſb
rocen mecíem kublaíeuíca zachuatí otrame
ne ſurem kíczlu ꝓtcíe takoz' spadebezduch me
zímrchí zarachoce nadníem tulec ſlukem
ulecíeſíe ueſlud tatar lutích otmetaſe drse
wce ſehodluhe palouaſe tukto tecí moze tamo
otkad ſlunce íaſno wſtaua íbí proſta hana tatar whow.

c) Z básně »Zbyhoň«.

Pocínaſíe kapítule oſmmezcíetma trsíetíech kníh
opíeſních.

Poletoua holub ſedrsíeua nadrsíeuo zaloſt
íuo wrka horsíe wſíe[v] leſu aítí leſe ſírí w
tobíe íazletauach ſholubícu drahu ſmílu
ꝓſmílítku ach azlobní Zbíhon chuatí holubícu
íotneſe vhrad achavhrad twrdí aíobchazeíu

nofe kol twrda hrada zaloftíuo wzdícha pofueí
drahei mílei othrada nafkalu nafkalefifíede
zaloftíuo fedíe fníemí⁻ lese⁻ mlcíe ípletíeholub
zaloftíuo wrka poduíze íunofe hlauu kníemu
uece tí holubcíe mutní tobíe mutno famu to
bíelí krahuíec uchuatı tuu druzíu tí zbíhoní
tamo nato⁻ twrdíe hradíe tí uchuatí moíu dhu
prahuczku aotnefe ach vhrad vhrad vtwrdí
holubcíe tíbífí bíl ualel fkrahuíe⁻ kdíbítobíe
bílo frdíce udatno tíbífíbíl uídrsíel krahuícu
fuu drahu kdíbí tobíe bíla draua oftra drapí
tíbífíbíl zabíl krahuíec zlobní kdíbítíbíl tw
rdí mafozrauí nofec wzhoru mutní íuno
fe zení nazbíhon tobíe frdce pudatno ptí w
hu tobíe ptíw íe^v braníe fílna oftra tobíe íe^v
whlauu tíezek zelezní mlat rucíe íunofe
dolow wdole temní⁻ lefe⁻ íwze nafíe fuoíu bn
ínaramíe mlatfuoí fpíeíe lefe⁻ temní⁻ ku
hradu ku twrdu bíe uhrada twrda nocu we
zdíe temno tlucíe fílnu píeftíu ktoto fhra
da floua íafe⁻ louec bludní otuorsíefíe wta
tluket fílnu píeftíu otworsíe wtere kdíe v
ladíka zbíhon zauelíku fíeníu tamo zbíhon
uilní tamo plaka díeua aíotuorsí lowcu ne
otworsí zbíhon írozrazí mlatē drsuí fílní íu
nofe írozrazí mlatē zbíhoníeuí hlauu...

18. Z listu Budislavy z Rataj,

daného klášteru sv. Jakuba v Olomouci, r. 1287. Str. 88.

(Dle orig. v Bočkově Diplom. Mor. IV. 326).

— ego domına Budıflaua uxor quondam Crıfonıs de Ratay uıllam Trawnık — conuentuı domınarum f. Iacobı ın Olomunc — contulı — et prefentem lıtteram appenfıone fıgıllorum domınorum fcılıcet Albertı de Sternberk caftellanı Olomucenfıs Cyrı prepofıtı et Onfonıs cameraru de Cthyftehoflemene ac Albertı dıctı de Laffan dıfpofuı roborarı. Infuper fubfcrıpcıone teftıum quı hoc ordıne fubfequun-

tur. Dominus Prefco iudex Olomucenfis. D. Ratmirus de Czeh. D. Preduoyus de Sobyefuk. D. Pardufyus de Horca. D. Scoho cum filio fuo Onficone de Hwezdlich. D. Wilhelmus de Dubyfzco. D. Buruta. D. Sdiflaus de Senich. Sbyzlaus de Stihouich. Mftizlaus de Chyhouich. —

19. Z Alexandreidy.

Str. 102.

(Ze zlomku Budějovického v Časop. Mus. na r. 1841, str. 86.)

Alexander v Babyloně.

Nygdye nechzftem by tak wele
Bywalo wzuietye weffele
Any gdys rfimfka mocz zweho
wolila krale ktereho
By tak welikey radofczi
hi wtak prfiemnofeney cznofty
zweho cziefarfie prfiyala
nes taku czeft pokafala
Azprawem zie gmu to dalo
Czos zie gmu chzfti gde ftalo
fe zie wybraw zmalem luda
hi poygmiew mnoho necluda
zwu wiecziu tak znafnye pilil
As zie gmu wes zuiet pochilil
By hoh vzliffiety rachzil
zwe krfeztyenftwo hi to zrachzil
By takys byl czefkym kralem
vphal bich wto fby zamalem
lecz bud lithwa lecz thaterfi
kaks zu menowany kterfi
Bezzermene nebo pruzzi
lecz nepotwyrzeny ruzzi
prfiffly by ktakey prfiprfietye
iaks by zie krzta prfichopiecze
byli zwich modl odftupiecze
hi to by zie ftaty mohlo
achz by to czo ius pomohlo
fe nyemczi gis zu zde hoftye

chtye dozdaczy by namnoztie
prazie gehos boh znad necha
ne bude vidyety ohzecha
hi mohlo by zie byrs staty
by gich bylo ne widaty. — —

20. Z Legendy o Jidáši Škariotském.

Str. 106.

(Z Časopisu Musejního na r. 1829. III. 58.)

Wzplaca otecz wzkuíeh matka
Vízſe kaſdý kak iezt wratka
Zzeho zzwíeta chzezt hi chwala
Kak iezt na male pozztala
Chzaka ſſcaríotczké wlazzty
Znamenaymý prſitom zwlazzty
les zzie zztalo w chzechach nenýe
Gdes prſíwuzných kralew nenye
Pochznucz ot prſíemýzzla krale
Kak ho zzyn kak wnuk na male
Zzíey zzu zzbylí na zzem zzwíetye
Pozzledný byl geſchze dyetye
Pochzen zzíe ſſchzedr hí udaten
Ayzza zzwým liudem pozztaten
Wſſaks nemohl toho uſity
Muzzil umladých dnech zznyty
Kaks koli byl wſſíem powolil
Wſſaks ne wínnye zzwú krew prolil
Wſſe protye proradné plemie
Puzzthý zzu ne gedný zemíe
Zrado viedye ſnýcz ne míneſſ
Wſſaks zama potom oplýneſſ —

21. Z Legendy o 12 Apoštolích.

Str. 106.

a) (Z Dobrovského Historie lit. české, str. 106.)

Uwiechzſſi zzwathy iacub zzlowe
Chzinem trogie chztty hotowe

Yus iemu pizzmo wydawa
Podle tyechto trſi chztty prawa
Gims zginych iezzt wieczi mnohem
Pyrwe ſdrſewe pozwan bohem
Mezi wſſiemi uchzennyky
Pronéſto zzlowe weliky
Druhe ſmu boh byl domowit
Hi byl tyem wſſdy wiecze mowit
S ty gho wſſdy zzobu pozywal.

b) (Z Časop. Mus. na r. 1847, I., 296).

Potom pak prsiſſed do asie
Jat byl prsielutym pohanem
Czieszarsem domicianem
Tet gho chtye muchzity wzzady
V oley wruczi w pylney cady
Gdys ozzta bez wſſie bolezzty
Bez (prsih)any gmu wylezty
Then byw siw dewiet let ke zztu
Bohem dany siwot z(zwoy) tu
Gdes iedne chwile nochabil
Piſſie as gho boh powabil &.

22. Z Legendy o sv. Alexiovi.

Str. 107.

(Z rukop. v Moravském archivu zemském.)

Tento papez wſemohuczy.
Day gemu liſt ten zaduczy.
Abychom my to wzuiedyeli.
Cſo wnyem pſano wſrydczyu gmyeli.
Nhed' przyſtupy papez k nyemu.
Y wzye zruky lyſtek gemu.
Y dal pyſarzouí ſwemu.
Rzymského koste —
— — czten wſiem obecznye.
Cſnych ſlow napsan byl statecznýe.
Eufemian otecz ieho.
Vſlyſav liſt plakal z nyeho.

Vyſtupyl byl z ſweho ſmyſla.
Padl na zemyu niez bez czyſla.
Rozdrzyel rucho byl w ty czaſſy.
Tryhal ſwe ſedywe wlaſſy.
Bradu poczie ſwu tryhaty.
A ſwoy zyuot ſnaznye draty —.
Pade na tom ſwatem tyele.
Krzyczye — — —
Matka geho w ſmutney twarzi
Iako lwyczíe ſiet prorazi.
Ty nouíny uſlyſyewſy.
Zedra rucho ſwe przyſedſy.
Stryze ſſebe ſwe zauítye.
Cſo nahlauíe gmíe przikrytíe.
Wnebe ſwogy ruczíe wzdwyze.
Boze poſli mnýe ſmryt blyze — — —
Akdi przyde kgeho tyelu.
Ztratyla ſmyſl bieſe zczyelu.
Pade nanyem y zauola.
Kto mnye w ſmutczíe (viec) odola.
Hroze ſynu ztwe miloſti.
Oczıu mu myla ſwíetloſti. —

23. Ze Žaltáře Klementinského.

Str. 134.

(Z rukopisu bibl. univ. Pražské XVII. A. 12., p. 17.)

Žalm 25.

Svd mye hoſpodyne nebo iaz wnewinnoſti mey chodil ſem awhoſpodyna uffage neomdlegiu. Zkus mne hoſpodyne apokus mne uzzi ledwie a trſieſla ma a ſrdcie me. Nebo miloſrdie twe prſied mima oczima ieſt a ſliubil ſem ſie upwdye twey. Neſediel ſem wradie gieſiutnoſti aſczloſti czinyucymi neweidu. Nenawidiel ſem ſnatka zloſtiwich aſnemiloſtiwimy neſadu. Umygiu mezi newinni (mi) rucie mogi iobkliuczíu oltarz twoi hoſpodine. Abich uſliſal hlas chwali twe azwieſtowal rozliene dywi twe. Hoſpodine milowal ſem kraſnost domu tweho amiſto bidla chwali twe. Nezatřhuy ſnemiloſtywimi duſſie me aſmuzmi krwi ziwota meho. W giehzto

ruku zloftı fu pw̃ıcıe gıch naplnyena ıeft darow. Ale ya wnewinnoftı mey chodyl fem wıkup mie a fmiluifie nademnou. Noha ma ftala gıeft wzpw̃enyu w koftelech podyekugıu tobıe hofpodyne.

24. List s nebe seslaný do města Galatan.

Str. 140.

(Z Hankových Starob. Skládání, III. 259.)

(Slyfzte lyudye ne)wyerzyucy nechczete wyerzyty ze yaz fem pokoyny a czakayu aby fye obratyly kupokanyu wfzefty den boh uczynyl wfze fwe dyelo a fedmy odpoczynul odewfzeho dyela a takez wy czynte nebudetely cztyty nedyele ob dewate hodyny wffobotu az dopyrwe hodyny vpondyely budu wy klety prfzyed mym otczem genz geft wnebeffyech anebudete gmyety czefty fwymy angely wyeky wyekoma Prawyu wam nebudetely chowaty nedyele puftym nawy krupy ohen burzyu y wfze zle a zhynete aktoz deffathka nedawagy nebo leftnye dawagyu budet to mu otplaczeno leftnye y nanebyu y nazemy Wfzyckny newyerzyucy lyudye fud wam bude any was chczy potupyty acz vczynyte gefzto wam prfzykazyu a budete cztyty drzewe rzeczene kazanye otworzym wam oblaky nebefke arozplozyu wafze dyelo a wafzye dnye budu prodleny ahlad nebude v waffzy zemy aya v was budu awy we mnye a wzwyete ze yaz fem hofpodyn a kromye mne nıkte gyny

Kteryz knyez nebude czyfty prfzed lyudmy epıftolı me a nepokazye we wfech ny vmyeftech bude fuzen pakly toho nevczyny budu gey klety nawyeky hofpodyn nafz drzewnyem letye poflal vmyefto Galatan yakz yaz petr byfkupftwye prfygal ale wy newyete kam ınate prfzygıty vwıeczne bydlo a proto aby lepe wyerzyly Yaz petr prfyfahagyu fkyrzye mocz bozyu ygezu kryfta fyna geho afkyrzye fwatu trogyczyu afkyrzye cztyrzy ewangelyfty afkyrzye gedennaczt prorokow adwadczyet apoftolow afwatu marzyu matku bozyu afkyrzye fwatoft wfzyech fwatych ze tato epiftola nenye pfana ruku lyudfku ale poflana geft od boha ffedmeho trona Wnedyelyu ftworzen geft wefz fwyet wnedyelu ftworzeny fu angely ot

uſt bozych Wnedyelyu prſzyeſtala gest potopa Wnedyelyu vczynyl buoh zwody wyno Wnedyelyu nakrmyl buoh pyet tyſſyucz lyuda zpyety chlebuow adwu rybu Wnedyelyu prſzygal buoh krzeſt od ſwateho yana Wnedyelyu wſtal zmyrtwych Wnedyelyu zwyeſtowan ſwyetye marzy ot angela Wnedyelyu lazarz wſkrzyſſzen Wnedyelyu ſwatemu yanu hlawa ſtyata a t. d.

25. Z hry o vzkříšeni Páně. *)

Str. 125.

(Z rukopisu v Českém Museum.)

Mercator dicit

Slýſal **) ſem Rubíne zwýeſtýe
Ze gſu ſde trzý panýe u mýſtýe
A tyth Rubíne dobrých maſtý ptaýu
A ſdat tý mne Rubíne neznaýu
Sdat mý ſýe ezth ondeno ſtogýe
Ezth ſýe onych lýude brogýe
Dobýechný tam Rubíne k ným
A czýeſtu ukaz kemnýe gým

*) Pro lepší srovnání výpisů z památek literních, jež klademe do 1. čtvrti XIV. století, s psanou památkou datovanou, podáváme tu některá slova a jména česká z nejstarších desk zemských z r. 1316—20, vydaných od Fr. Dvorského a J. Emlera v Praze 1868. Čte se v těchto deskách: i ohromil eum in siniſtra manu — voluit poprawyty in hereditatibus ſuis — a jinde: iuit poprawiti — quod ruſyl ſibi municionem a jinde: qui ſibi ruſſil inducciones, poprawam ſpoliando — facti ſunt veri hromadnyczi — actor proprziel cauſam — quia otprziſahl ſibi — quia arbitrium ad eum przipuſczeno — non habuit eum oſtaty et oſtal eum — in lhota cum twyrzu — quia habuit eum wzweſty — quia poyeli cum ſuo nuncio propuſtyli ſine ſua licencia peccora — Chirty Oharzi gyaſtrzabi — cum ſocero poprawczu — ibi ſunt eos pobili — eum otbili — quod ſsutye dicitur a j. — lucko de Trzyebnuſſyewſſy a jinde de Trziebnuſſiewſſi — de Kamenicye a de Kamenicze — Blanycye, dubrawiczie, Kbelnyczie, de Rziedhoſczie, de waurzincye, — de Rziebrzika — de Lnars a de Chudyers — de Myrwicz (Mrvice) a de Myrchoged (Mrchojedy), de wylczieho a de wlczieho — in Klococzw a jinde in Klokoczy — in horzass (v Hořanech) a in Bukowas (v Bukovanech); de Kluchowa a jinde de Kluczowa — in Gyenczicz, do Popowa dolu, de Mſſeneho a j. v.

**) V rukopise jest nad *y* všude puntík.

Rubın' dıcıt ad pſonas

Dobroýtro wam kraſne panýe
Wý tepýrw gdete zeýſpanýe
A neſucze hlawý ýako lanýe
Slyſal gſem ze drahych maſtý ptate
Hýn gých umeho mýſtra plýn kram gmate

p'ma dıcıt rıt[m]

Hoſpodýne wſemohuczý
Angelſký kralu zaduczý
I czo ge nam ſobýe ſdýetý
Ze nemozem tebe wýdyetý

Scd'a maría cantet

Ztrathýlýſmý mıſtra ſweho
Iheſu crıſta nebeſkeho
Ztrathýlíſmý ſwu vtýechu
Geſto nam zýdýe odgýechn
Iehſu xpã laſkaueho
Przýetele owſem wýerneho
Gens geſt týrpýel zawſye zaný
Naſwem tyele lute raný

Tertıa maría cantet

Yako ſýe owczýczký rozbýehugýu
Kdyſto paſtuſky neýmaýu
Takez mý bezmýſtra ſweho
Iheſu críſta nebeſkeho
Geſto naſ czaſto vtýeſſowal
A mnoho nemoczných vſdrawowal

Mercator dıcıt rıt[m]

Sýemo blyze przýſtupýte
Avmne maſtý cupýte

Item mercator dıcıt ad Rubınum.

Wſtan Rubíne wolaý na nýe
Wýſ vmyrlczýe beſpomeſkanýe

Týemto panýem napokuſſenýe
Amým maſtem napochwalenýe.

26. Z Kroniky Boleslavské.

Str. 128.

(Dle snímku při též Kronice, vyd. V. Hankou r. 1851.)

Kdız dıewky ot otczow ſıe brachu a nadıewín ſıe
wſıȇbchu Dczı otczu nazıwototpouíedíe ſeſtra
bratru to pouıedye Juz ıaz neyſem nyczſe tobıe Kazdí
gmyey peczu oſſobıe Pak ſobıe ſlubıchu wıeru wlaſta
gím da wpıtyv ſmyeru Abí ſue tluſtoſtý zbıly czırſtwy
amvdrı ktomv bily Potom gie natre rozdıeli avrzady
ge podıely Pak mudrzieyſım hrad poruczi Awradıe gıe
wſdy ſedyetý vczi Rzkucz ktozt rad ſedy w radíe ten
oſtogý wkazdeý ſwadye Kraſſím kaza ſíe lıczıtý
Achıtreý rzıeczi ſıe vczıtý Rzkucz tymto mvzow polekv
ktezto moczu nedotekv Trzıetym kaza ſluczıſtı gezdıtý
amuze íako pſſı bıtý.

27. Ze Žaltáře Witemberského.

Str. 134.

(Z opisu, učiněného z orig. od L. Štura.)

Žalm 26.

Sudı mye hoſpodyne nebo yaz wnewynye mey wſſel ſem a whoſpodına vſſagıe nebudu nemoczen. Spatrzı mne hoſpodiē y pokuſy mne zzy ledwıe me y ſırdcze me. Nebo mıloſırdye twe przıed oczyma myma geſt y ſmylil ſē ſıe wprawdıe twey. Neſedal ſem w ſnatku w yeſutnem a ſkrzıwdu czynyeczymy newendu. Nenawıdıel ſem ſboru zlobyweho aſhrzıeſſnymy neſadu. Vmygı mezy newynnymy ruczıe mogı y obklyczy oltarz twoy hoſpodyē. Abıch uſlyſſal hlas chwaly twe y wymluwıl wſıeczky dywy twe. Hoſpodıē mylowal ſē kraſſu domu tweho a mıeſto przıebywanye ſlawy twe. Nezatraczuy ſkrzywymy boze duſſıe me a ſmuzmy kyrwawymy zywot moy. Wnıchze ruku neprawa yſu prawıczıe gıch napılnena yeſt darow. Ale yaz w newynye mey wſel ſem wykupı mye yſlytuy ſıe nademnu. Noha ma ſtala natepıelem weſborzıech wzblahayu tobıe hoſpodıē.

28. Z Rukopisu Hradeckého.

Str. 122.

O lisczie a dczbanu.

(Z originálu.)

Lıſka iednu biehagiczy. Gieſtı ſobie
hledagıczy. vbıeze dogednyech
puſtek ano wnych iedyny chruſtek
weczye powıez mı to chruſte. Czıe
gſu toto chyſſıe puſte. On gıey tako
odpowıedıe. Rzka gazt ſam newıe
dıe. Teprw ſem yedno przıſſel ſıem
Neymam nycze czynytı ſtıem. Lıſka
poczıe ſye toczıtı. By mohla czo uhonyty
Toczıwſy ſye ſıemo ıtam. I ubıeze kp
uſtym kamnam. a kdyz ſye wnyey
ſtıegı wtoczy. Inhed wkamnach czba
na zoczy. weczıe dobry weczer czba
ne. kak ſye gmas moy myly pane
Czban lıſczye nycze neweczye. aona
wzemſy gey naplecze. potıeſczı ſye
ſnym wen zpuſtek. Tu gı potka onen
chruſtek. weczye lıſka czo to neſſes. ze
nohamy iedwa pletes. Ona weczye
neſſu czbana. Meho mıloſtneho pa
na. zdaſſe ſye gıey neſtı tıezek. wzne
ſſy gey naıeden brzıezek. I puſtı gey
dolow opak. Rzkucz iazt tobıe uczy
ny tak. weczye poydız dolow czba
ne. Tıezeks my neſtı moy pane
Czban ſye dolow ſhory pokotı. Lıſka
ſye ponyem bıezıecz upotı. weczıe
czbane procz bıezıs prudczıe. przıeſa
dıs my ſkoro ſrrdcze. akdyz czban
narowny bıeſſe. wıecz ſye kotıtı ne
mozıeſſe. weczye lıſſka. kde gdes czba
ne. zdalıs uſtal mıly pane. pakly
nechczes ſemnu gıtı. Gaz chczy tobıe

ucczynytı..ze poydes ſemnu bezdıeky
kdez ſıe newratıs nawıeky. przywa
zawſy czban kuoczaſſu. weczye ıaz
tıe tam doneſſu. Budes upıtı naſſ
wehorzıe. plawagıe ıako proſtrzıed
morzıe. akdyz przıbıeze kſtudnyczy
Bıeda lıſczye hubenyczy. Mnyeſe
oklamagıcz czbana. Nalıt ſye ob
ludy ſama atd.

29. Z básně o mravním obnovení člověka.

Str. 120.

(Z Dobrovského Historie liter. české, str. 150.)

Sedm neby vzrzye potom
Tot chczy powyedyety o tom
W nychz ſedm planet przyebywa
Kazdy ſwym czaſem otbywa
Tyech dwa czeſky gmena mata
A pyet czeſkych gmen nemata
Myeſyecz ſluncze tak dva ſlowu
Wenus Mars tat ponych plowu
Merkurıus Saturnus k tomu
Yupyter kazdy w ſwem domu
Pod ſlunczem ſye zlato rody
Pod Myeſyeczem ſtrzyebro wzchody
Merkurıus rtut przywody
Mars z ſwe moczy czyſtecz plody
Wenus myed czyny na nowo
Saturnus plody olowo
Jupyter wzelezye brody
a tak druh druhu nevſſkody.

30. Z kapitulního zlomku Alexandreidy.

Str. 130.

(Z přepisu v Museum Českém z r. 1790.)

Vypsání seče u Eufratu.

Maczedonſky kral to wýda
Tako ſye gmu horze (moczy?) przýda

Vzrzyewſſye to take rzyeczy
Wſyeku gye yzbodu vpleczý
Kdez mecz ynegedna ſtrzýela
Kdez lezye vbýta týela
Tudy hnachu bezrozpaczy
Aoh czo ſye tu cztných týel ſtlaczy
Kam ſýe kto obraty koly
Byly zbýtczow horý dolý
Negeden vmrzel bez czaſa
On yuz lezy nohu trzyaſa
Druhý yuz lezye vmyera
Aſſyen gyeſtye duſſy zbyera
Nýektereho konmy tlaczye
Apoſſyem ſýe droby wlaczye
On (en) lezy zbytu hlawu
Aſſyen mra wtyal zuby wtrawu
On lezy zabýt otmlata
Aſſyemu pak hlawa ſtyata
On ſſye gyeſtye zýw obraczye
Aſyen gyuz mra krwy wraczye
Onomu krew (z) ſrdcze tecze
Syeho kon po ſobye wleczýe
Onomu vtata ruka
Syen ſye ſotnye drzý luka
Za oſtrohu wyſſy mnohy
A mnohemu ſtaty nohy
Mnohy geſtye cztwerzmo lazy
A druzý ýuz lezye nazy
Nýkdý otedne prweho
Az ſſnad ý dodne ſudneho
Anẏ bude ný geſt byla
Jakoz tu by zbýtých ſýla.

31. Ze Života Krista Pána.

Str. 138.

(Z rukop. bibl. c. k. univ. Pražské, XVII. A. 9. fol. 76.)

O kwietney nedyeli cztenye. a ochwale zydowſkey.

Na zagıtrzíe wnedıelı naquíetnycı ez ſie ıezıſſowo vmuczenye blízıeſſe. chtıe vkazaty ez nebezdıekı ale dobrowolnýe

myel trpiety. wſtaw sſwymi apoſtoly. y ſſel k horze olywetſkey do gedne wſi. gieyzto bethſage dyechu. blyz od ieruzalema geſto dana bieſſe paſtewnykom. w nyeyzto paſiechu dobytek zídowſkich knyezý zgich ſluzebnykow. Odtad iezíſſ poſlal ſwateho petra aphilíppa arzka. Gdiete do hradu. toczyſſ do ieruzalema myeſta geſto proty wam gest. a tu ynhed naleznete oſlícy przywazanu. a oſlatko ſny. odwiezícz przýwedtez my. Pakli wā kto czo dye. rczyete ez uaſſ hoſpodyn toho potrziebuge aynhed gie puſty.

32. *a)* Z Evangelii nedělních a svátečních.

Str. 135.

(Z rukop. c. k. dvorské biblioteky Vídenské, č. 4733.)

Evangelium sv. Lukáše, II. 42—52.

Wonom czaſſy. kdyz budyſſye Gezyſſ nadwanadczte let; pogydechu do Geruzalema; yakoz obyczyey hodny. Dokonawſſye dny oſm. kdyz ſye wratychu oſta Gezyſſ wgeruzalemye; yneznamenaly toho geho przyatele. Domnyewagycze ſye by byl naczyeſtye ſdruzymi; przydu gednoho dne yhledachu geho; poprzytelech a mezy znamymy. Anenalezechu geho; wratychu ſye dogeruzalema geho hledat. Iſta ſye trzyety den; nalezly geho wchramye mezy myſtry ſedyczye; poſluchaſſye gych atazye gych; leczyechu ſe wſſyczkny geſto geho ſſlyſſyechu promudroſt; yotazachu geho; ywydyczye dywychu ſye; yweczye maty geho knyemu; ſynu czo ſy nam wczynyl Ez otecz twoy aya zelegyczye hledachom tebe; ypowyedye gym. Czoz geſt gez ſte mne hledaly. Newyedyelyſte ze czoz otczowo geſt moſſym byty. Inerozumyechu slowu czo mluwyl knym. I gyde ſnymy donazaretha. Abyeſſe poddan gym. Matka geho znamenaſſye wſſyechna ta ſlova; akladuczy wſwe ſrdczye. I Gezyss proſpewaſſye wmudroſty wyekem vbuoha avlydy.

b) Z Evangelii zimního času.

Str. 121.

(Z Rozboru staroč. liter. II. 33)

Evangelium svatého Jana XII. 1—8.

Przied ſſeſti dnow welikee nocy. przigíde gyeziſſ v bethany tu kdez byl lazarz vmrziel. gehozto wſkrzieſſil

giezifſ. y vczynychu gemu weczerzi tu a martha ſluzieſſe alazarz geden bieſſe zgeducich ſnym. A maria wzie libru maſti draheho drziewa. yvmaza nohy giezifſowi a vtrzie nohy gieho wlaſy ſwymy. a duom naplnen geſt zwonye maſti. Tehdy wecie geden z vczedlnykow geho yudaſſ. ſſkariotſky genzto bieſſe geho proradcie. Procz tato maſt neprodana geſt zatrziſta penyez anedano geſt chudym. Ale to geſt powiedil neproto by o chudych prziſluſſalo knyemu ale ze zlodyey bieſſe. amyeſſcie gmagie. ta gez ſie dawachu noſieſſe. Tehdy wecie giezifſ. Nechay gie att wden pohrzebu meho ſchowa gy. Nebo chude wezdi gmate ſwamy ale mne newezdy budete gmyeti.

33. Z Knih učení křesťanského Tůmy ze Štítného.

Z roku 1376. Str. 138.

a) Przyemluwa.

(Ze snímku při tomto spise, vyd. r. 1852.)

Buoh moy przikazal my yako ykazdemu otczy abych wedl was me dyetky wgeho czeſtach aſkazal gey wā Tot swyedczie ſtareho zakona knyhy. Protoz tyem my geſt chutnyege bylo pſaty wam tyto knyhy. aby czoz nynye ſnad proſwu mladoſt nemozete rozumyety any sdrzety wpamyety czoz bych wam prawyl. potom kdyzt ſnad vmru aby cztly wnych. aporozumyewagycz czot myenye. Atake aby mohli sſebu vzytecznye pomluwaty otom czoz kſpaſeny ſluſſie aneb yſtyemy ſkym ſe budete obyeraty. aby mohlo kratyty chwily cztucz wnych. azwlaſſtye wſwatky doma wewſy kdez any kazanye bywa any neſſpora.

b) O wyerze.

(Z Rozboru staročeské literatury. I. 200).

Pyſmo prawy bez wyery nelze ſye geſt lybyty bohu ano nelze y domu bez zakladu vdyelaty protoz ktoz chcze myety dom pewny muſſy nayprw zaklad pewny vlozyty. A kdyz ma ktere owocze byti nayprw muſy pogyty zkorzene. A kakz kolywyek korzen nenye kraſen wſſak wſſecka kraſa kmene y owocze dobre pochazye znyeho. Takez yakz by wyery nebylo tak by gyne wyeczy k ſpaſeny nebyly vzytecz-

ny any by bez wyery gyne dobre wyeczy mohly bytı. Neb wyera geſt zaklad a korzen wſſeho dobreho, acz y nenye tak zrziedlna w ſwe kraſe ſama. wſſak any nadyeye any mylost bude bez wyery. A kak ſe geſt czemu nadyety kdyz bych nayprw newyerzyl ze geſt aneb nevyerze ze geſt kak bych to mohl mylowaty. Protoz hluczuye wolagy naprwe hodynye knyezye rzkucz ktoz kolywiek chcze ſpaſen byti drzewe wſſeho potrzyebye geſt aby drzal obecznu krzieſtyanſku wyeru. —

34. Z Legendy o sv. Kateřině.

Str. 105.

(Dle původního rukopisu.)

Kdyz zadawnych czaſſuow wh-
rzyeſye: geden Czyeſarz po-
han byeſe: ten wladnyeſe
wſemy kraly: Czoz gych by-
lo blyz ywzdaly: wſeho lydu poha
nſkeho: Maxencius gmye toho zle
ho Bylo tak nam pyſmo prawy:
Geho hnyewny kruty mrawy: Byly
sye proneſly tady: ez geho gmye w-
horzy wſady: kazdy yako hory wozyl:
byeſe pohanſtwo vhrozyl: yakz ſſye
trzyeſly geho zrakem: yako kurzye
przed lunakem: Myeſto boha gycy
gmyegyechu: Gyeho modlam ſye k-
lanyechu: Aczoz kazal to ſye ſtalo: ſkro
wnye mnoho nebo malo: Podtyem
Czyeſarzem whrdoſty: geden kral v
bohatoſty: Sedyeſe wgednom oſtrow
ie: Wczyprſkey zemy wdobrem ſlow
ie: Dyechu gemu koſtus gmenē: to
gmye drzal takym kmenē: Ez gedno
mieſto obake: Nikozya wczyprzie
take: Slulo iakz ygeſcze ſlowe: tuk
dez gye morze oplowe: Pronyez koſt
us byl nazwany: byeſe moczny gme

nowany: Nadewſye pohanſke krale:
Kralowaſye wgemennoy chwale: We
czſty wrozkoſſy iwzbozy: ſſwu kralow
u iakzto ſruozy: Mile bidleſe wdoſtatie
ſprawnye ſwobodnye bohatie: Byl m
udri ſczedry radny ktomu: Wyerny ſe-
mu yonomu: Branny wneprzatelſke
przietie nawſie ſtrany wewſem ſw-
ietie: Geho chwala ſlula ſporze: tak
ze cieſarz naſwem dworze: Nemiel
krale radnyeiſieho any kſluzbie ſ
naznyeyſieho: Czoz mu kazal wedne
wnoczy: dotad az newyerny ſoczi: ya
koz idneſ lydem ſkodye: krzywe ſepti
kuchom plodye: krzywie hoſpod na
wydiecze: dobrym wſluzbye zawidie
cze: Gyz wſie nawſu myſu tahnu:
Wonu ſlozenu lez ſahnu:

35. List Jana z Wartemberka Heřmanovi z Ralska.

Z r. 1380. Str. 74.

(Z původního listu v Mus. Českém.)

My Jan zWartemberka Swrchny podczyeſſye kralewſtwye czeſkeho. Wyznawamy wſyem ktoz tento. lyſt czyſty budu nebo vſlyſſye ze vznamenawſe ſnaznu ſluzbu naſſeo wyerneho ſluzebnyka Herzmana zralſka Geſto geho przyedczy naſſym przyedkom zaſluzyly Aon nam zaſluzyl a geſcze zaſluzytý moz Protoz my ſdobrym rozmyſlem zdobre wole aſdobru radu Dawamy gemu drzyewe rzeczenemu. herzmanowy. weſſ tak rzeczenu Medný. az dogeho zywota aneb dogeho ſmrtý Sewſyemy pozytky Sewſyemy prawy Sewſy Woly Jakoz Pan ffrydman nyekdy rzeczeny ot naſſ drzal wmanſtwy Geſto geſt knam ſpadlo ſprawedlywu otvmrly Alle toto wynýmagýcz leſſy geſto tu gſu Aby ſnymy nýcz negmyel czynyti Atake kdyz by byla Bernye kralewa Aby gy dal knaſſemu vkolu nebo donaſſye komory Atake gemu dawamy dryewerzeczenemu. Hermanowy zwlaſczye myloſty Acz by naſſ boh nevchowal. Gehoz boze neday, drzyewe

nezly geho Aby wſye Sluzby prazden byl Stohoto yſonoho, geſto wralſczye drzy knaprawye otnaſſ, Kteremuz Swyedecz-ſtwy Akwyetczyemu vgyſczeny naſſy Peczet ſmý przywye-ſſyly Dano leta ot Narozeny ſyna bozyeho Potyſſyczy po-trechſtech Oſmdeſſateho Ten den wſobotu napoczyetye Swate kralewny matky bozye: ·· —

36. Ze slovníka, řečeného „Bohemarius."

Z r. 1390. Str. 91.

(Ze snímku při Hankově Sbírce nejdávn. Slovníků, v Praze 1833).

Buoh *deus eſt* boſtwye *deitas* ſtworzitel*que creator*
Atque creatura ſtworzyenye *ſit lux tibi* ſwyetloſt
Celum ſit nebe *ſpiritus* duch *angelus* angel
Eſt ſtella hwyezda *ſed* oſwyeta *ſit luminare*
Sol ſluncze *luna* myeſiecz *dianaque* luna
Dennycze *ſit lucifer* ſwyerzedlnyeze *veſperus erit*
Materia ſit matera *ſcita* wyed *formaque* twarnoſt
Figura zpoſoba *ymagoque* obraz
Res wyecz den*que dies ſubſtantia* podſtata *nox* nocz
Eſt firmamentū obloha podnebes *ether*

Z téhož Slovníka, str. 27.

Eſt yanuarius leden *die februarius* vnor
Marczius eſt brzyezen *aprilis ſit tibi* duben
May *mayus iunius* czrwen'czrweneez *iulius erit*
Auguſtus ſirpen zarzwy *ſeptember* a rzygen
Dicitur october november liſtopad *erit*
December proſynecz *embolizmus quoque* hrudnecz

37. Z Průpovědí českých a latinských.

Z r. 1390. Str. 92.

(V Hankově Sbírce nejdávnějších slovníků, str. 337).

Yakoz czlowyek ſyege takez bude zyeci. *Quemadmo-dum homo seminauerit sic in futuro metet.* Obchodzy ſye po ſſwau rukau. *Labore manuum suarum viuit.* Czyn rozhledage. *Sis circumspectus in agendis.* Mnoheho nepokuſyemy geſto bychom myeli pokuſyczi. *Multa attemptanda sunt quae non*

attemptamus. Ona ſſye ma kaczy ſwyoh hrzyechuow chodzyczi wzyny a poſczıczı ſſye w placzı. *Ipsa in cilicio in ieiuniis et fletibus agat poenitentiam pro delictis.* Czyn ſſye toho neſlyſſye. *Transeas haec surda aure.* Oſtrzyzen geſt pozakowſku. *Defert coronam clericalem.* Neunahlug ſſye na mye *Habe patientiam in me.* Porad ſye ſſmarczynem. *Consule petro.* Pronewyerzyl ſſye hoſpodzye. *Perpetrauit crimen laesae maiestatis.* Gyz geſt to zaſlo ſudem. *Iam illud transiuit in rem iudicatam.* Toho my wyecz nezdwyhay. *Tale quid amplius non obiicias mihi.* Kdyz wyberu koſci tehda rana zaczele. *Dum fuerit exossatum tunc vulnus primo solidabitur.* Wmrzyel nahlu ſmrczu. *Obiit subitanea morte.* Pomahay meg prawdy. *Persequimini me in mea iustitia.* Zyſkal dobry kolacz powyedzyew ze kralowa ſina porodzyla. *Gaudet bono pane nuntiali intimans reginam filium peperisse.* Sluſſy czynyczi podle ludzy. *Decet se conformare moribus hominum.* Kdyz gſy pan procz ſye chlapu modliſſ a moha gemu kazaczi. *Cum sis Dominus cur precis perrigis rustico pro praeceptis.* Straka ze krzye a dwye do krzye. *Pica rubum fugiens vidi duas ingredientes.* Boh czye zehnay. *Dignetur Deus benedicere gressum vestrum.*

38. Z nejstarších modliteb a písní.

Str. 141.

(Z rukop. bibl. c. k. univ. Pražské, XVII. F. 30.)

Decem praecepta.

Nebudeſſ myety bohow gynych. Newezmeſſ gmena boha tweho nadarmo. Pomny aby den ſwateczny ſwyetyl. Czty otcie ſweho ymaterz ſwu. Nezabyeſſ. Neſeſmylnyſſ. Nepokradeſſ. Nepromluwyſſ proty blyznyemu ſwemu krzyweho ſwyedecztwi. Nepozadaſſ domu blyznyeho ſweho any zeny geho Nepozadaſſ wyeczy blyznyeho ſweho.

Paterz.

Otcze naſſ genz gſy wnebeſyech oſwyet ſye gmye twe przyd kralewſtwye twe bud wola twa yakoz w neby y wzemy Chleb nas wezdayſſy day nam dnes yotpuſt nam dluhy naſſye

yako ymy otpuſczyemy dluznykom naſſym ynevwod nas vpokuſſenye ale zbaw ny otzleho Amen.

Zdrawa maria.

Zdrawa marya myloſty plna boh ſtobu pozehnana ty wzenach y pozehnany plod brzycha tweho Amen

Creda.

Wyerzy vboha otczye wſſemohuczyeho ſtworzytele nebe yzemye ywgezucryſta ſyna geho gedyneho pana naſſeho genz poczat geſt zducha ſwateho narozen zmarie panny trpyel podponſkym pylatem vkrzyzowan vmrzyel y pohrzeben ſtupyl dopekel trzety den wſtal zmrtwych wſtupyl nanebeſſa ſedy naprawyczy boha otczye wſſemohuczyeho ottud przyde ſudyt zywe y mrtwe Wyerzy wducha ſwateho ſwatu czyerkew obecznu ſwatych obczowanye otpuſczenye hrzyechow tyela wſtanye y zywot wyeczny Amen tot creda

Zdrawa kralowno.

Zdrawa kralowno mylosrdenſtwye zywote ſladkoſty ynaſſye nadyegye Zdrawa ktobye wolamy wypowyedyeny dyety ewyny ktobye wzdychamy lkagycze aplaczycze wtomto ſlzywem vdoly A protoz rzyecznycze na ſſye tye twogy mylosrdnyey oczy knam obrat Agyezyſſye pozehnaneho plod brzycha tweho nam poteyto puſczy vkaz Omyloſtywa Odobrotywa Oprzyeſlawena matko bozye Amen.

39. Z Prorokův.

Str. 135.

(Z rukop. bibl. c. k. univ. Pražské. XVII. D. 33.)

Kapytola trzydczata pataa.

Veſelyty ſye bude puvſſczye bezczyeſty a radowaty ſye bude ſamoſt aktwyety bude yako lylyum. Plodyeczy plodyty bude. aradowaty ſye weſela gſuczy achwaliecz. Chwala lybana hory dana geſt gyey kraſa karmela huory aſaron ony budv wydyety chwalu bozy akraſu boha naſſyeho. poſylte rukuv

ſwyeſſenuv. akolen mdlych poſylte rzczyete Straſſywym poſylte ſye anerodte ſye baty Ay tot buoh waſſ. pomſtu przywede odplacenye buoh tent przygde a ſpaſy Tehda ſye otewru oczy ſlepych auſſy hluchych ſye rozſtupye Tehda ſkakaty bude belhawy yako gelen Aodewrzye ſye yazyk nyemych neb rozdyelyly ſuv ſye wody napuſſczy. arzyeky napuſſczy. ata kteraz byla ſucha wyezero agyezywaa wſtudnycze wodnee wuotpoczywadlech wnychzto ſuv ſany bydlyly wzende zelenoſt trſtye a ſytye a bude tu ſtezka aczyeſta. A czyeſta ſwataa nazwana bude nepoyde przyeſny poſkwrnyeny. ato bude nam vprzyemnaa czyeſta tak aby blazny nebludyly ponyey. Nebude tu lew azla zwyerz newzeyde ponyey. any bude nalezena tu a chodyty buduv gyzto wyſwobozeny buduv. a wykupeny odhoſpodyna obratye ſye yprzygduv do ſyon ſchwalu a weſſelee wyeczne nagych hlawy radoſt y weſſelee obdrzye autecze boleſt aſtonanye.

40. Tajená láska.

Str. 114.

(Z rukopisu c. k. dvorské bibl. Vídenské, č. 4558.)

Drzyewo ſye lıſtem odẏewa
ſlawıczek wkerzku ſpyewa
magy zalugy tobıe
ame czẏe ſrdcze wemdlobye

Zwolılſeṁ ſobẏe mylu
ta trze me ſrdcze pylw
pyla hrzeſye ach boly.
a twoyt budu gdet ſem koly

Srdeczko gdywī ſye tobye
gzye nechczez dbaczı oſobẏe
twa radoſt weſſele hẏne
protu bezegmeny a t. d.

41. Z Řádu korunování krále Českého.

Z r. 1396. Str. 132.

(Z rukop. c. k. dvorské bibl. Vídenské, č. 619).

Rzaad korunowanye krale Czeſkeho.

Nayprwe Arczybyſkup prazſky ſprelaty ſknyezaty a Slechtyczy prowodye knyeze geſto chtye krale korunowaty na wyſſehrad A tu pomodleczye ſye wratye ſe ſnym do koſtela Prazſkeho hlawy wſyeho Arczybıſkupſtwye aby tu neſpor ſlıſſyelı Potom dokonagycze Neſpor dowedeno bude knyeze drzewe rzeczenymy wto myeſto kdez geſt komnyata gyemu ſlowutnye przyprawena Opyet rano wzwonyeny Prymye Arczybyſkup agyeho podbıſkupye Agyny Byſkupowee a prelaty zberu ſye wkoſtele Prazſkem aby ſye oblekly Byſkupowee wſſwa Byſkupye Rucha agyny wſſweho doſtogenſtwye znamenye a tu zgyednagycze proceſſij Plenarz Mecz ſwateho waczlawa krzyzye kadydlnyczy awodu ſwaczenu neſſucze poydu aby dowedly knyeze zdrzewe rzeczene komnyaty do koſtela kteryzto przygducze namyeſto tu kdez knyeze lezy wkomnyatye obleczen (bude) ſkrzye nayſſwrchnyey ſyeho kralewſtwye Czeſkeho komornyka wtrzy ewyczye kralowe wſukny a wplaſt otewrzene a tu ſnym budu knyezata a ſlechtyczy atd.

42. Z Knih půhonních manského soudu Kroměřížského.

Z r. 1398. Str. 133.

(Z knihy druhé. Str. 1.)

Swrcz wyznal arzka ze ſem kupoval toho dwora v Bolyka tu ſem rzekl Bolykowy ſtrzýmlıſſe ſtebu aby ınhed twa zena gyela ſemnuo a ſmuzem ſlyſtem ſwym leybdınkem a wzdala mnye ſwe prawo przed byſkupem tu ſem ſlychal od Bolyka gegy muze wſwem domu ywgıeho domu ze gıeho zena totgız Hayjek tu leywdınk na tom ma Tu manowe nemohly nalezcy komu by to bylo ku pomoczy a odlozyly to do wyecze manuow.

43. Z Bible Leskovecké.

Str. 137.

a) Z kněh Genesis. Prwní kapitola.

(Z rukopisu Drážďanského.)

Wpoczatcie ſtworzil buoh nebe y zemi. ale zemie byla neuzyteczna a prazdna. a tmy biechu nadtwarzi propaſty aduch bozy naſſieſſe ſie nadwodami. Ypowiedye buoh bud ſwietlo iſtworzeno yeſt ſwietlo A widyew boh ſwietloſt zeyeſt dobra. yrozdielil ſwietloſt odetmy. Ynazwal yeſt ſwietloſt dnem atmy nocy. Yvczynen geſt weczer azgitra den geden. Yopiet wecie buoh Bud ſtwrzenye vproſtrzied wod. a rozdiel(eny budte) wodi otwod. y vczynyl buoh ſtwrzenye yrozdielil wody geſto biechu podſtwrzenym od tyech gyezz byechu nadſtwrzenym. Yſtaloſye geſt tak ynazwa buoh ſtwrzenye nebe. yſtaſie weczer a zgitra den druhi. Wecie opiet buoh. Shromazdte ſie wodi geſſto podnebem ſu vmieſto gedno a vkaz ſie ſuchoſt. Yſtalo ſie tak.

b) Z písně Šalomounowy; I, 1—3.

Polybi mye polibenym ſwych vſt.
nebo twee prſy gſſuu lepſſye nez wyno
a wonnyeyſſye nez drahe maſty.
Oley prolyty twe gmye.
proto dyewczyczky mylugy tye welmy.
Potrhny mnu poſobye.
pobyehnemy uwony twych drahych maſtij.
uwedl mye geſt kraal wſwe tayne pokogye.
Obweſelymy ſie i utyeſſymy ſie tobie.
pomnyece twee prſſy nad wyno
prawy tye mylugy.

44. Z Knihy starého pána z Rožmberka.

Str. 131.

(Z rukop. v archivu města Pražského.)

Prawa Pana ſtareho z Rozmberka poczynagí ſye, a nayprwe o komornyczyech: —

Ktoz poygme komornyka prazſkeho napohon. ma prawo od nyeho.datí. gemuz poruczeno geſt gye rozdawatí. Trzí halerzye. A odpeczetı genz zemſku Peczet dawa komornykom. pwo datí dwa halerzye. to gye Pyſſarzí genz dſkamy wladne nebo komuz poruczye peczíetí rozdawatí. Whrazſke poprawye prawo gednyem komornykem Prazſkym pohonytí. proto ze ge wtey poprawye wnyez pohon. A proto komornyku prawo datí dwa a Trzydczyetı halerzow. poczyeſtye ſyem ytam donudz ſye newratı ſpohona. A k ſwyedczeny pohona prawo geſt gemu datı whradye gedynu weczerzí. a nazaytrzye gedynu obyed datı wyecze nycz. aztrawu y ſyem y tam. Wgyne poprawye Prazſka nemoze pohonytí gednyem komornykem do hradu. ze ta poprawa ma take komornyky toho Suda. Wgynu poprawu prazſka poprawa. Komornyku Prazſkemu. prawo geſt datı zageho chodbu Sſeſtdeſat Halerzow. to geſt pýet groſſuow geſſto pohoníl. A chczelı powod ſwu wolí aby on ſam Komorník Prazſky. dobyl ſobye Komorníka ot Vrzada te poprawý wnyez mu gıeſt pohonýtí ſnym. day gemu Pyet groſſuow geſſto komornyka ma myetı menſſıeho Vrzada. a ztrawu poczeſtye ſyem ytam. donyawadz ſye ſpohonu newratíta k ſwyedczený pohona. Prawo gyma datí wſwey hoſpodye gednu weczíerzıetí y obyedwatí obıema.

45. Z Výkladu Ondřeje z Dubé na právo zemské.

Str. 132.

(Z téhož rukopisu.)

Prawo zemſke Czeſke geſt dawno nalezene. geſtíe od pohanſtwye. a naywíecze od Prziemyſla oracze. a odtyech Panow kterzyz gſu te chwwyle bylı. a toho geſt gyſty dowod. neb mnoho obyczegow pohāſkych wnyem geſt drzano. yako oczyſta zelezem horuczym a neb vwrzenye na wodu. A ten obyczey ſtal bez przyetrzy az do Czíeſarzıe Karla. a do

knyeze Arczybyſkupa Arneſſta prweho Prazſkeho. Ten geſt Czyeſárz ſplnv Radu Arczybyſkupa. y wſſíech panow a zeman obýczýey ruſſyl. ze gedno zaloby magy wſobye trzý ſſkody myetí. anycz wiecze. a pohnany gma ſamu przyſahu odbytý powoda. ale geſſtie to drzy vrzad ſezmatkem. Ta przyſaha ma bytı podle rzadu a zpoſoby zalob. yakz ſye dole pyſſe. To zemſke prawo. tak yakz geſt pod Czyeſku korunv. natre ſie dyelí. Gedno geſt gíeſſto vprzýemo nakralowu ſtolyczy hledy. gymzto geſt kral od panow zdawna nadan. kupolepſſeny geho doſtogenſtwie. To geſt ſud dworſky geſſto take ſwe vrzyednyky y dſky ma onyemz tuto pſaty nechczy. neb oto neygſem tazan. a ten vrzad ſye dyelí. od zemſkeho ſwobodneho ſudu. neb gynak ktomu lydí pohonye. a gynak kſwobodnemu. y gyny gſu obyczyegy. Panſkym take powolenym Myeſta. Claſſterzy y rozlyczny Sluzebnýczý. gſu rozlycznye od ſudu zemſkeho wynyatí. onyemz owſſem tuto mlczym. Druhe Prawo geſt duchownye, wnyemz zpoſob prawy duchownymy. podmoczy Arczybyſkupowu gde. onyemz tuto take mlczetí chcy.

46. Z Nového zákona Mikulovského.

Z. r. 1406. Str. 136.

Evangelium svatého Jana. XII. 1—8.

Tehdy Gezis przed šesti dny welikonoci přigide do Bethanie kdez Lazar byl vmrzel gehoz Gezis wzkřieſil gest. Y včinichu gemv tu wečerzi. A marta ſluzieſſe. alazar geden bieſſe zſedicich ſnim Tehdy maria wzela geſt libru masti drahe zpraueho narda yzmazala geſt nohy geziſſoui avtrzela wlaſy ſwymi nohy geho A dom naplnien geſt zwonye te maſti Tehdy wece geden zvčedlnikow geho Gidas Skariotov genz miegieſſe ho zraditi Procz tato maſt nenie prodana zatrzidceti peniez a nenye dano chudym nuznym A to geſt rzekl neproto że o nuznych přiſluſſieſe kniemv ale że zlodiey bieſſe a myeſky mage aty wieci ktere gim poſielachu noſieſſe Tehdy Gezis wece Nechte gie at kedni pohřebu meho zachowa gi. Neb chude wzdycky mate sſebu, ale mne newzdy budete myeti.

47. Z Knih půhonních moravského soudu zemského.

Str. 134.

a) Z Olomouckých knih, nazvaných „Strzela."

Půhon fol. 52. Aõ domini 1407 sabatho ante Andream. Jan z Tupcze pohonyem ofwiczene knyze markraby Jofta Morawfkeho ze sta hr. gr. (hřiven groší) pto ze my drzy me zboziczko Bohuflawicze nad Lipnykem kdrahotufkemu zbozy bezboha a bezprawa ato my nykdy zaplaceno Znaly my fye geho miloft zna mye fye wprawdye pakly my przy ale chczy od geho milofty prawo przigity czoz my pany nagdu.

Stoch a Petr.

Nález fol. 62. aõ dñi 1407 feria tertia infra octavas Epiphaniae. Mezy Janem z Tupcze a mezy markraby Joftem tak pany nalezly ze ponwadz fu leta wyffla a ztoho miloft geho nebila narczena prawem ze nema markrabyna miloft Janowy z Tupcze odpowyedaty.

b) Z Brněnských knih, nazvaných „Hwiezda"

Půhon fol. 14. aõ dñi 1406 feria sexta post festum Corporis. Bietka wdowa Smylowa z Offoweho poho (ní) Woka z Holftayna mladffieho odewffad kdez czo drzy ktetó poprawye pto ze my geft fpalyl w Petrowiczych twrzy a branyl my fyety toho pokladam fto hrzywen yako fem toho fkodna Znaly my fie wtó atd. pakly przy ale chcze myety natô dofty czoz gy pany naydu zaprawo a flibyl gy neffkodyty a nykdy gy neodpowyedyel a ona nemyela nan zadne peeze.

Nález fol. 39. aõ 1407 in colloquio dominorum Brunae. Mezy Byetku z Offoweho a Wokem mladffym z Holnft(eina) czfoz se dotycze tey twrze rozborzenye geffto margrabyn urzednyk kazall rozborzity pro zemfke lepffy z toho Wok nema odpowyedati paklibi gy czfo pobral z toho gma odpowyedati i budely fe gy wtom znaty geffto by wzall ma gy zaplatyty pakliby se gy wczem neznal ale ma gy praw bity podle pohonu.

48. Z Kroniky Přibíka Pulkavy.

Z r. 1407. Str. 129.

(Z rukop. v bibl. kláštera Augustiniánského na Starém Brně.)

O útoku, jejž učinil Kunrat, kníže Znojemský, na biskupa Jindřicha Zdíka. List 97.

Leto bozye Tyſſycz ſto cztyrzydczetij apijet, Gyndrzych morawſky byſkup (ſOtu knyezetem Olomuczkym) naput do Rzyma wzdwyhly ſu ſye, Pronyezto (tento) Conrat wewoda czynijeſſe, gako (by) geho pod pokogem proſyty chtijel, aby gemu mylost v wladyſlawa wyproſyl, yakz geſt yproſſyl byſkupa, ale ſezlym vmyslem, (neb) toho czaſſu, gehoz precz gyz gyety gmijeſſe, ſtyem tak vmyſlem taynye, oprwoſpyech z ſwym towarzyſtwem, nebo zabyty nebo gety chtyely, gehoz kdyz nenalezly, ze pod chrastem ſkryl ſye byl, nyekterak yakz mohl, v welmy welyke zymye. Ten Conrat neſſlechetny wewoda, wſſeczko pochwatal czoz bylo, a nyektere czeledyny geho zhubyw dom zazehl, a ſtyem ſye precz wzdwyhl. Ale byſkupa geden ſedlak nalezl wtom chraſtu, adolytomyſſle dowezl. A tu ynhed ta przyhoda wladyſlawowy byla geſt rozprawena, genz welmy zelege tekrzywdy, gez ſye gemu ſtála; do práhy kazal geho przyweſtij a gemu kutyeſſeny proty nyemu geſt wygel.

Leto bozye tyſſycz ſto cztyrzydcety aſſeſt. Tento gyſty byſkup protu krzywdu zalobu vczynyw wladyſlawowij, ſtyem ſye wzdwyhl dorzijma, yzalowal Eugeniovy papezowij, pronyezto lyſty obdrzal od papeze, ywratyl ſye doprahy, ykazal toho gyſteho Conrata zewnye clety wſſudy moczy papezowu, wewoda pak wladyſlaw ſebraw woyſko, ywtrhl opijet dozemye Conratowij, yzhubyl gji ohnyem, a ten hrad Znogem przetwrdy oblehl, yzbyl nanyem mnoho lydij, ahrad obdrzal aſtyem ſye domov wratyl, zatyem pak tento Conrat zdwyh ſye k Conratowy Rzymſkemu kraly, a tak geho proſbu, ygyných knijezat proſbamij, vwladyſlawa myloſt obdrzal, aſwu zemy nawraczenu gmjiel (acz) przewelmy zkazenu.

49. Z Rady otcovy Smila Flaška z Pardubic.

Z r. 1409. Str. 119.

(Z rukopisu bibl. c. k. univ. Pražské.)

Odplat tiem ktoz wyernye ſluzye
Potwey czty ſrdeczme tuzye
Chtiecz tie rady wiſſe wzneſty
Nez twa mocz moz tie doneſty
Ktiem nebud ſwe ruki twrdi
Sýnu bi przieliſſnye hrdy
Chtiel biti klidem ſwu woly
Tohot nerazy nykoly
Neb ktoz koliwiek piſſnye
Zle ſmíſlí przyeliſſnye
Ten lidem nemoz mýl biti
Bi vdaczſtwim mohl progití
Wſſeczky walky ſieczy ſkrzye
Wſſak ſwu hrdoſt vmyerzie (?)
Wſſiem lidem nakazdu ſtranu
Takmyerz nawſſelikem panu
Przieliſſna hrdoſt zle ſtogi
Neb ſie ho czeſt ſama bogi
Mnyecz bi giey chtiel wlicze daty
Te tí wtom nerod hnyewaty
Bud pokorny klidem wſſady
Acz by myel mieſta y hrady.

50. Ze Života císaře Karla IV. [1])

Str. 129.

(Z rukop. c. k. dvorské bibl. Vídenské, č. 581.)

Kapitola oſma.

Tuto vkazuge (Karel ciefarz) kterak ſe do Czech wratil (z Parzize) pogedenadczti letech. a kterak owſem Czeſke rzeczi zapomenul. a kralowſtwie nalezl roztrhano, hrady a ſbozie zaſtaweno.

..Potom przigidechme do Czech w nichzto ſme nebyli gedenaczte leth y nadgidechme pak ze niekolik leth před

[1]) Tento výpis náleží sice již do věku novějšího, však z příčiny citátu na str. 73. tuto jsme jej položili.

nami Matka naſſe rzeczena Elſſka byla vmrzela a zageho a zagegieho ziwota ſeſtra naſſe druhorozena dczera gegie gmenem dobrotiwa poſlana byla do Franczie a wdana za Jana ſyna prworozene°. Phılıpowa krale Franczſke°. gehozto ſeſtru gmenem Blanku gmiegiechme zażenu Ale trzetie ſeſtra naſſe a poſlednie gmenem Anna bieſſe vte drzewnie ſeſtry w Franczy wty czaſy A tak przıgıdechme do Czech nenagıdechme anı otcze anı Materze anı bratra ani ſeſtry ani zadneho znameho Rzeczi Czeſke owſſem ſme bylı zapomenulı giezto potom ſme ſe nauczılı tak że ſme mluwilı a rozumıelı yakzto giny Czech zbozıe pak mıloſtı netoliko Czeſky ale Wlaſky Lombardſky Niemeczky. latinie tak mluwitı pſatı a cżiſti ſme vmielı ze geden yazık ztıech yakzto druhy ku pſanij mluweny ke czteny a krozumienij byl nam hotow.

Toho czaſu otecz nasz tażе do Hrabſtwie Llucemburſke°. pro gednu walku gızto drzıeſſe s knieżetem Brabanſkym on a geho towarzıstwo towıeż Lleodıenſky bıſkup Julıanſky Markrabie a Hrabıe Gerlenſky a mnozy giuij Yporuczı nam mocz ſwu bez ſebe w Czechach kterezto kralowſtwie bylı ſme nalezli tak opuſſtieno ze anı gednoho hradu nenalezlı ſme ſwobodne° geſſtoby nebyl zaſtawen ſe wſſim zbozī kralowſkym tak że, ſme nemıelı kde bydliti gedno wdomiech mieſtſkych yakzto giny mieſſtienın A hrad Prazſky tak byl opuſſtien a zkazen y zruſſen Nebo od czaſu krale Przemyſſla wſſechen polozen byl az na zemi. na kteremzto mieſtie znowu ſien weliku a kraſnu s welikymi naklady wzdielatı ſme kazali yakz to dneſſni den zgewno geſt ohledajiczim.

II. Příklady jazyka novočeského.

Z doby od r. 1409—1620.

51. Z druhé bible Mikulovské.

Asi z r. 1409—1415.

Genesis, kapitola 41. [1])

Potom po dvú letú vidieł Farao ſen, amníeſie ſie ſtogíece nadřieku, zniežto gdieſie ſedm vołow kraſnych avtyłych velmi, ypaſiechu ſie pomokřinach, apotom ginych ſedm vyhřieze zřieky mrzutych a velmi churawych, ypaſiechu ſie pobřiehu řiečnem potravie velmi zełene użitečne, y ſníechu ty kraſne a velmi vtile. Tak Farao procyti y vſnu pak opiet Yvidiel giny ſen. Sedm klaſſow ktwieſie nagednom kmeń plennych avelmi ſlíčnych. Apak druhych tolikeż klaſſow vwadlich horkoſti, a ti ſńiechu wſichnu prwńích kraſu. Potom Farao procytiw prow*ſ*em (sic), akdyżby zgitra vżeſeńiem lekſie poſła kvykladačom Egiptſkym, ykew*ſ*em mudrcom, aſwolaw ge wypraví gim ſen yneby kdobygei viložil. Tehdy kolis wzpomanuw podče*ſ*ie miſter yvece, znagiſie wmem hřieſie że kral rozhnievawſie naſve ſłuhy, mie amíſtra pekařſke° kazał wżalař wſadíti vewody rytieřſke°. Tu ſva oba gedne nocy ſen vidiela zazrak buducych viecy atd.

---

[1]) Srovnej toto přeložení s přeložením téhož výpisu v bibli Benátské z r. 1505 a v bibli Kralické z r. 1579.

52. Ze spisů mistra Jana Husi.

a) Z Postilly z r. 1414.

(V Českém Museum.)

V pondieli po Velicie noci. S. Lukas w XXIIII. kapitole.

W ten czas dwa z vczedlníkow Gežíſovych gdiéſta do hradku (mieſteczka)*) genž biéſe w prochodiſti honow ſedeſat od geruzaléma, gmenem Emaus; a ta mluviéſta ſpolu o tiech wſech viecech (kriſtovych), ktere ſú ſie (w geruzalémie) přihodily. Aſtalo ſie, když ſta rozmluvala (bála ſobie) a ſpolu ſebe otazowala, a on gežiš přiblížiw ſię, gdiéſe ſ nými; a oči gich biéſta držienie (boží mocí), aby ho (gežíſe) nepoznali. Y vece k ním: které ſú to řeczi, géž mluvíte ſpolu, gduce, a gſte ſmvtni? A odpoviediew geden, gemuž gméno Kleofas, vece gemv: Ty ſam putník gſi do geruzaléma (t. geruzalemſky do niehožs putoval), a nepoznal ſi, které vieci ſtaly ſú ſie w niem tyto dni? Gímž on vece: Které? Y vecechu: O gežíſovi nazaretſkem, genž byl geſt mvž prorok moczný, w ſkutku y w ržeči pržed bohem y pržed wſiém lidem a kterak ho dali ſú naivyſſí kniežíe (biſkupove) a kníežata (židowſká) náſe, na odſuzeníe ſmrti a vkřizovali ſú ho. A my vſáchme, že by on vykupiti miel iſraél (vyſvoboditi od pohanow lid židovſky) a giž mimo ty wſeczky vieci, (kterež ſú ſie ſtali od patka) trzetí den jeſt dnes, že ty vieci ſtaly ſu ſie —

Toto ſuaté cztenié geſt doſti k rozumv zgewné a dluhé; protož S. Réhoř nechtiel geſt ho vyložiti wſeho, ale velmie krátcie položil, kterak ſie geſt Kriſtus k tiema vczedlníkoma miel: že tak ſie gima vkázal zewnitř k očima tieleſtnýma, kterak ſie dálo v nich przed očima wnitř ſrdecznýma; neb ona ſta y milovala y pochybovala. A pan gežiš tieleſtnie ſ nými byl — ſ nými geſt mluvil, twrdoſt rozvmv treſktal a píſma tagemſtuié oſſobie geſt vyložil, a že w gich ſrdczích vieru iako putnik bieſe, pořekl ſie dale gíti, ne lživie, ale taky ſie gim vkazal na tiele, kteraky geſt v nich byl w myſli.

---

*) Slova v závorkách psaná jsou v originále nad řádky.

b) Z Výkladu na přikázaní Boží.

(V bibli Boskovické asi z r. 1415—20 v c. k. bibl Olomoucké.)

Počina ſſie kratičky wyklad napřikazaňie božie deſatero, proſproſtne a neprazdne wpracij wyložene ſkrzie místra (jméno vyškrabáno).

Nevezmeš gmena pana boha ſuého nadarmo. To geſt nep̄míeniš ho ke lzí. aňí k marne řeczí. aňí budeš ho gmenouati zlehkoſtí. aňí budeš gménem geho zlehkoſtí přiſahati. Pomni aby den ſuatečni ſuíetil. To geſt abý wnedielí. giž geſt ſám boh k odpočínutí vſtavil. aby wſwatek azwlaſtie wnedieli nehřieſil. neſmílnil. netanczoual. ne wkoſtky. neb wginé hry hral. nefreioual. neprazdnil wřečí marné. aní wlenoſtí dne zmarzil. Ale aby ſuíetil. to geſt ſuatými ſkútký ſwat včínil czož ciely tyden zmeſkal. wchwale božie abý to postihl. myſlením obohu. ſloua bozieho ſlyſením. rozmlúwaním. kníez kazaním. modlením. wpíſmie čtením. A laik. to geſt nekníež. iakymž mu boh da dielem dobry(m). Cti otcie ſuého ymateř ſwu. Tak geſtli otecz žíw neb matíe, vč ge geſtli potřiebię, ať boha poſlúchagí. a ty gich poſluchaí wdobrém a miey ſie kním počíuie. Agſuli nuozní, a tý možeš. pomahaý jím.

Nepromluwis proti bližníemu ſuému křiwého ſuíedectuíe. To geſt nebudeš ſuíedčítí křiwie naníeho a křivie ſwíedči. ktož křiwdu na druheho prauí Aneb druhdy prawdu. ale z zloſti aby gemu vſkodil. Křivíe kníez ſviedczi když prawdy boži whřieſie ſmrtedlnem lidu praví neb mſi ſluží. neb hodiny řieká. neb božie prawda geſt božié ſuíedecztuíe protož die bóh hřieſnemv proč ty p̄vis ſprauedlíuoſti me. beřeš ſuiedecztuíe me w vſta ſwá Protož vierny křieſtían. varuge ſie ſuíedecztuíe kdež giſt prawdý neníe.

53. List Jana Žižky,

dán na Vilémově dne 26. března 1423 Bartošovi a Bernartovi z Menšího Tábora.

(Z orig. v Museum Českém.)

Słowutnym Stateczoym Bratrzij wnadiegi Bozie Barthoſſiewi Bernarthowi s Menſſieho Thabora na Waleczowie bud dan.

Milost Ducha ſwateho racziz przebyvati ſwamy y ſnamy a oſwietity ſrdczie yrozumý naſſie kwuoly ſynu wſſemohuczıemu Bratrzıe wpanu Bohu naymıleiſſie dawam wam wiedıeti zet ſem nýnýe na Wylemowie a zadam was nyektereho abıſſte kemnye przıgeli geden z was abıchom ſpolu rozmluwilı apocztiwıe a lıbeznýe naſſeho pana Boha wſſemohuczıeho A taket wam wiedieti dawam zet gſem ſ Thaborſkimı zoſtal zageden czlowiek a poddali gſu ſıe dobrowolnye mne poſluſſny bıtı yakozto kdy. ı kazalt gſem pole ſbıeratı a pocziehıt gſu y take poſíe'am dowaſſıch Mieſt atby wſſıczkny wıerny bılı nynie ſwelıkı noczı w ſtrziedu neb konecznye we cztwrtek v Brodu Nyemeczſkeho abıchom ſıe pokalı tu kdez ſme ſhrzıeſſılı a tu zoſtalı podle radi Bozıe za geden czlowıek a podle geho zakona ſwateho a radi chudıch y Bohatıch wprawdach otczıe naſſeho pana wſſemohuczieho proty newıernýmı pokrywaczıem domaczim y czýzozemczıem. Taket wıedieti wam dawam zet geſt knieze wıgelo pricz z zemıe. A przimierzie aby ſe panem Czenkem neczınıli lecz biſſte myeli z ſgynymy ſuſedy okolo ſebe A o ti wieczi bohda rozmluwime. Datum ın Wylemow ferıa ſexta poſt Annuntıatıonem Marıae vırgınis gloriosae.

Jan Zızka z kalichu.

54. Z Krnovských desk zemských.

Z r. 1426.

List Jaroslava z Bělé, dán 1. října 1426 Ješkovi a Janovi z Bělé o ves Bělou. V knize I. z r. 1404, list 26.

Przed namy Urzadnyki Hanuſſem koſſyrzem (?), Bartoſſem Sudym a Matiegem Pyſarzem a gynıch urzadnykuow Sudau (soudu) Zemſkeho w Krnowye wyſtupyl Jaroſlaw z Bıele, a wyznal dobrowolnye bez przynuczenye ſ dobrym wſmyſlem a rozumem, ze prodall weſs Byelu z dworem ſ mlynem ſ Rybnyki ſ hagy y ſe wſſym przyſluſſenſtwyem yakoz ta weſs w wſıch (svých) hranyczech na ſſyrzy y na dely od ſtara dawna zalezı, nyzſz (nic) ſobye, any ſwym erbom tu panſtwye any wlaſtenſtwye zachowagye Jeſſkowı a Janowy ſynu geho z Byele, y gyegıch Erbom buduczım dyedyczom A

ktomu ſie podwolill geſtli zeby od ſtara dawna czſo we dzſkach pſano bylo, geſto by Jaroſlawowi anebo geho Erbom pomoczno bylo k tey wſy Byele a Jeſſkowy a Janowy Synu geho nebo gyegich Erbom ſſkodno, ze to nema Jaroſlawowy, any geho erbom k pomoczi przigity, nez wſſeckno tyemito ſkamy geſt umorzeno a to gym Jeſſkowy a Janowy, a giegich erbom kazall wedſky wlozyty a odrzekel ſie przed urzadem wſſelkakich narokow tak ze on any geho erbowe nemagy ſie k tomu zbozi przipowydaty ſlowy any ſkutki prawem any zadnym obiczegyem nawieki. Actum feria 3 proxima poſt Michaelis Anno dni millesimo quadringentesimo vicesimo ſexto.

55. Z Nového zákona Tetovského.

Z polovice XV. století.

(V bibliotece kláštera minoritského v Brně.)

Evang. sv. Jana, XII. 1—8.

Tehdy gežiš předſeſti dni welikonoci přyede do Betanie, kdež geſt byl Lazar vmřel, gehož geſt wſkřieſyl gežiš. Y včinichu gemu tu wečeři a marta ſlužieſe Ale lazar geden bieſe zſedicich ſnim Tehdy marya wzemſi libru maſty drahe znardu včiniene čiſtie y vmaza nohy gežiſowy a vtře wlaſſy ſwymi nohy geho, a dom ſie naplni zwonie te maſti Tehdy vece geden zvčedlnikow geho Judaš ſkaryotſky, genž miegieſe ho zraditi. Proč ta maſt nenie prodana zatřiſta penies a nenie dana chudym. A to geſt řekl neproto by gemu byla peče o chudych, ale že zlodiey bieſe a mieſky mage A ty wieci ktere gim poſielachu noſieſe. Tehdy vece gežiš Nechte gie ať gi zachowa kedni pohřiebi me. Neb chude wždycky mate ſebu ale mne newždy budete mieti.

56. List Jana Jiskry z Brandýsa k radě Domažlické.

Z r. 1461.

(Z archivu Domažlického.)

Mudrym a Opatrnim Panom Purgmiſtru a Conſielom Mieſta Domazlicz Przatelom milym.

Sluzbu ſwu wzkazugi Mudrzij a Opatrnij Panij A przietele milij wzneſl geſt namie ſluzebnik muog Zigmund lappka

Azprawugie mie kterak by bil Sſeſtry ſwe a diety nebozezie zeydlowich porucznik naywiſſy A zprawen geſt ze by ſeſtrzie odiat bil Y zadal mie geſt abich gieho domuow odpuſtil ze by chtiel oto ſtati kczemu by Sſeſtra gieho a ſyroczy zprawedlywy bily aby ſie gym krziwda nedala a Ya ninie pro ſwe pilne potrzeby nemohu gieho pricz odpuſtiti Ale proſſym waſs abiſte to wdielaly promu ſluzbu a ſeſtrzie gieho a ſyrotkom krziwdy nedaly wczinity ale k cziemu by ſprawedlywy byly abiſte gich przitom nechaly nebot gich Zigmund wniczemz nemynie opuſtiti Aia Zigmunda yakozto ſluzebnika ſweho wtiech y ginich wieczich opuſtiti nemynym Datum Wine fferia Quinta ante Martini LXI°.

Jan Giſkra z Brandiſa Hrabie Sſariſſky Haitmann wrchnich kragin kralowſtwie vherſkeho Naywiſſy A haitman Zemie Rakuſſke.

57. Z Kroniky Trojanské.

Z r. 1468.

(Z výtisku v c. k. dvorské bibliotéce Vídenské, l. 23.)

Czas bieſſe. Wniemžto kwapie Slunoze biehem ſwym podokrſſlkem nebeſkym. gemuž. Rzekove rziekagi. Zodiacus. Amy czechowe okrſſlek zwierzeczi naziwame proto. Ze hwiezda znamenie wtom okrſſlku gmena magi zwierzat Jakožto. Beran. Byk. Blyženczy a tak dale. Atak ſlunoze bieſſe wtadoby Vznameni totiž znamenim hwiezdnym geſſto ſlowe Beran wta doby kdyžto czaſs poezina ſie ochotnie mieti k ſmrtedlnym yaſnoſtem. Powietrzie a teploty kdyžto rozpuſſtiegi ſniehy miekczy wietrowe. Poledni dymagicze. Kaderzawe cžynie wody Tehdy když ſtudnicze zſebe wody s tenkymi pienkami wyrzinugi. Tehdy když wrchowe ſtromow a wietwie zlona zemie pokrm hoyny berucz pukagi ſie ktwu yzeleniegi. Tehdy když okraſſlena bywa zemie trawami kwietem a liliami zpiewagi ptaczy. a ſladke°. zwuku hlaſy przehudagi Tehdy když bieſſe puol mieſiecze. Dubna pominula kdyžto morze ſwych wln burze vkrotilo aſwrchek ſwoy zarownalo Wta doby drževerzeczenij kralii a wewody a Jazon

aherculeš ſlodimi ſwymi nato przipprawenymi azaſobenymi ſweliku potrzebu wogenſku platna rožpawſſe Atak dluho dnem ynoczy kwapiecze plynu bez wſſech prziekaz y neſnazyi aždoplynu k brziehu kralowſtwie. Troyanſkemu. Aprziſtanu wtom prziſtawadle geſſtot ſlowe. Smygemu.

58. Z Knihy Tovačovské Ctibora z Cimburka.

Asi z r. 1497.

(Z rukopisu univ. bibl. Olomoucké.)

Z ktere przicziny dczky pſany poczaty Czeſky.

Letha Bozieho Tiſiczieho Cztyrsteho Oſmdeſateho Nayprw w Olomuczi kdyz prawa a ſud zaſedien geſt za vrzadu pana Waczlawa z Bozkowiez a w Brnie pana Wylema z pernſtejna tiech praw Comornikuow s wuoli pana haytmana a panuow z wſſy zemie zaczato g̃tw gich dczky nowe czeſk rzeczy wklady wpiſowati. Neb prwe latinsky wpiſowano bylo a k tomu panij pro obecz y pany Comorniky ſwolili pro menſſy praczy a lepſſy rozum tiem kterziz latinie nevmiegi a mnozy latinu k ſwemu rozumu wykladagi, aby proſty rozum czeſky ſtal.

Ze Markrabſtwie morawſke ſwobodne geſt.

Item Rozumieno muoz byti z tiechto ſtarych ſwrchupſanych Obyczeyow ze zemie tato byla wzdicky ſwobodna yakz koli geſt od kralowſtwie a koruny ſwe padla a zadnemu panu ani kterey zemi podmaniena nebyla. Neb pani Rytirzſtwo a prelati zadnych przisah panu ſwemu neczini tez yako Czechowe nez proſty ſlib poddanoſti a poſluſſenſtwie ani zadney giney zemi nez tomu panu a diediczom od nieho rzadnie poſſlym a to w zemi ſwey morawſke a nikdy ginde A mieſta tez krom prziſahy wedle obyczege gich Take prawa ſwa zemie ma swobodna beze wſſy przekazky pana ſweho a wſſeliakeho odwolanie ani k Cziearzowie miloſti ani k ſwemu wlaſtniemu panu.

59. Z Bible Benátské.

Z r. 1505.

Genesis, kapit. 41.

Po dvú letech miel geſt ſen Farao. Zdálo mu ſe: an ſtogij nad potokem: z nehozto wyſtupowalo ſedm kraw kráſných a náramnie tluſtých: a páſly ſe po mokrzynách: giných také ſedm wycházelo z rzeky ſſeredných a zprzechurawielých, a páſly ſe po brzehu rzeky tee na mijeſtech zelených: a ſežraly ty gichžto diwná kráſa a tluſtoſt tiel byla. Proczýtiw Farao opiet ge vſnul a miel druhý ſen. Sedm klaſuow wzroſtlo z ſtbla gednoho plných a kráſných: giných také toliko klaſuow ztenilých a vſwadlých wycházelo zžyeragijczých wſſech prwnijch kráſu. Proczýtiw Farao po odpoczynutij: a když bylo ráno: ſtrachem gſa poražen: poſlal ke wſſem hadaczuom Egipſkým: a po wſſecky mudrce a powolaw gich wyprawowal ſen: aniž ge byl ktoby wyložyl. Tehda tepruw rozpomenuw ſe vrzednijk nad ſſeňky rzekl: Wyznáwám hrzyech ſwuoy: Rozhniewaw ſe král na ſlužebnijky ſwe: na mie a na vrzednijka nad pekarzy: wſaditi nás rozkázal do žalárze kniježete rytijerzſtwa: kdežto gedné noczy ſen miela ſwá: oznamugijczý budúczye wieczy.

60. Z kompaktát, tištěnych r. 1513.

Zygmund Uherſky kral vhlawnij Czeſkého yazyka neprzijtel: mnoho zlého proti korunie Czeſké čynil. z žadné hodné přijczyny než z pauhé zlobiwosti Neb ſpogiw ſe s okolnimi niemeczkymi národy. teež yazyka Czeſkého hlawnimi neprzátely o to ſpolu vſylowali: aby Czeſky yazyk z zemie wyplenili. Zygmund pak negſa čeſkým králem wſſak markrabſtwij Bramburſké od koruny odcyzyl a ſtaré dawnij mieſto Pruſkému zákonu zaſtawil. kterěžto ſkrze czijſarze Karla a prwnij czeſkee krále: ruku boyownú k korunie Czeſké byly przypogeny. Przytom týž Zigmund: biſkupſtwij Morawſké proti wſſij ſprawedlnoſti dal gednomu též vhlawnijmu nepřijteli. a iakož ſe pijſſe koruny Czeſké zrádczy. kdežto preſentaczy přijležela králi czeſkému Wáczlawowi bratru

geho. A to wſſe cžynil ku potupie kralowſtwij také bratra neſſanuge.

61. List Mikuláše z Šidlovce,

dán na Osvětímě r. 1531.[1])

(Miscellanea Cracoviensia. Fasc. II. Cracov. 1815, p. 101.)

My Mikolaſs z Sſydlowcze Kaſtellan Sudomirſki kraliewſtwie polſkieho naivyſſy podſkarbie Radomſki, Krzepiczſki, Olſſtynſki y na Hrodku kniezeczſtwie Oſwietimſkieho a Zatorſkieho Staroſta & Petr Porubſki z Poruby Sudie zemie Oſwietimſkee, wſſem wuobecz znamo czynime zie wztupil przed nas Mikolaſs Bogiſſowſki a wyznal zie dobrowolnie prodal a moczi liſtu toho prodawa y oddawa ſam od ſebe y od ſwych Erbuow ſwe wlaſtni zbuozi a puſtu wes Kiezarowicze s roli & czo bylo odgraniczeno od diedyny Halczſnowſkie zie wſſemi prawy & mnohomoznemu panu Martynowi Myſſkowſkiemu z Mirowa a na Bieſtwinie kaſtellanowi Wielunſkiemu & za Sumu peniez Sto zlatych w puolgroſſakoch za každy zlaty po puolkopi poczitagicz etc. Genž geſt dan a pſan na Oſwietimie v uteri prwni po Nedielj geſſto latinie ſlowe quaſi modo geniti w roki Zemſkee.. lieta panie Tiſiczeho pietiſteho trzidczeteho prvnieho.

62. Z Práv městských Brikcího z Zlicka.

R. 1536.

O vrocznijcych a pravu purgkrechtnijm. — Pan pro vrok zadržaly muož zaklad brati. — Znamenay. geſtli žeby Czlowěk vročnij a purgkrechtnijk, některého Pána, Vrok wvrčeny čas zmeſſkal dati. Pán gey ſám ſkrze ſe, neb s pomocij Rychtaře. kterauž gemu včinij proſſen gſa. na zbožij, ſněhož vročij, bude pro zanedbanij ſſentowati, totiž základ brati. A bez zpuoſobu práwa opatřiti ſobě vrok, prodada neb zaſtawě základ. s wědomiem wſſak lidij hodnych. Pakliby tři léta pořád zběhla a základu wgeho ſtatku nenalezal. Tehda učinij

[1]) Tento list klademe tu na ukázku češtiny, kteréž užíváno v krajinách polských.

oſwědčenij každy rok před Saudem, když ſe čas dokoná, wzbožij naněho pro tři vroky zadržané dědicſky propadlé ſe vwieže: Muož také Pán vroka ſám přiſáhna, lépe vrok obdržeti. nežli Purgkrechtnik že vrok dal ſám třetij dokázati: Placenij také auroku. předcházý placenij giných dluhuo.

63. Z Hájkovy kroniky České.

R. 1541.

Leta Tiſycyho. Mečiſlaw Knijže Polſky Stary, také y Boleſlaw Syn geho, wzawſſe otom zpráwu, žeby Knijže Czeſky Boleſlaw Miloſtiwy vmřel, a Syn geho Boleſlaw žeby mdel byl, Sebraw mnoho Polakuow. welikau ſſkodu Czechuom okolo Krakowa činil. Sukoradſký s ſwými Czechy, newieda tomu co včiniti, rychle poſlal k Boleſlawowi Knijžeti mladému, geho žádage aby gijm retuňk včinil, a ſſpijže na Krakow podal: Knijže Boleſlaw yako Człowiek mladý nevmiege takowych rozwažowati přihod, dluho tijm prodlewal, až druhé y třetij poſelſtwij z Polſky přiſſlo, s ſtrany také niekteré ſkaupoſt gey zdržowala. To když Polſká knijžata ſkrze ſwé pilné Sſpehéře přezwiediewſſe vznali, na Czechy wſſy mocy ſe obořyli: Sukoradſky Kraſata čaſem nočnijm rozkázaw puſtiti Brzomila Syna ſwého s Krakowa, do Czech gemu geti rozkázal, aby Knijžeti mladému přiſnie mluwil, aby rýchle a což můž nayrychlegij Retuňk Czechům do Polſky wyprawil: Boleſlaw wyſlyſſaw Syna Sukoradowa ginák Kráſatowa, kázal Lid powyſſený ſwolati, a ſnijmi ſe oto radil, a tijm welmi dluho prodlil. Wtom Polacy obawagice ſe retuňku poſpiſſyli, a mnoho Twrzy zdobywali, a w krátkém čaſu y Krakowa dobyli, a což tam Czechuow zbylo wſſecky zbili, a Twrze y Krakow oſadili ſwymi Polaky: Knijže Boleſlaw byl tam toho čaſu nietco Lidu chaterneho Czechuom na Retuňk poſlal, a ti dřijw než ſu Krakow vhledali, až (?) gſu zmordowáni hanebnie.

64. Ze žalmů, přeložených od Mat. Benešovského.

R. 1577.

(V Gramatice české M. Benešovského, vyd. v Praze r. 1577.)

Žalm 1.

O Přijlyſs Blažený, Sſtiaſtný nad mijru člowěk ten,
  Geſſto nepoſlúchal zlé radý ſwůdce lidj;
Přeſto naceſtě neſtál hřijſſnijkú, pewně dřijce,
  Lež mezy nás přjſſlých ťedky nedawno bludú.
Nadto který neuwyk na lžiwé kazateldnicy kázat,
  Neb to ge Nayhorſſij wěc nadewſſecky giné.
Nýbř den yako den, bedlywý ſauc zákona Páně,
  Práwě hledij giſtú poznati prawdu Božij.
A ꝑtož odpotoků yako Sſtjpek wláhy nabýwa,
  Geſſto čaſem giſtým doſti wowotce wydá.
Genž z ſebe neſmjtá ziadný čas, w lytě ni w zýmě
  Liſtu, trwá želený Bez wſſeliké promenij.
Tak bude muž zběhlý: wſſak wčiſtotě pijſma božj°,
  Skrž ſwú prácy wydá pužitek odměnenj.
Woč ſekolíw takový pokuſý, ſwuy pruchod vhljdá,
  Neb mu požehnánij Bůh ge° práce dařj.
Zlý ſe netak podařij: nýbř yako wodzeme zmjtá
  Wijtr-a neb nieyaká té doby Bauře, prachem.
Tak uebudú ſtálij w včenij ſwém z Cýrkwé poběhlj;
  Neb gt̄ neſſtijpil Bůh to° gich včenij.
A ꝑtož, ačkoliwěk gt̄ nám wſſē k Saudu přigjti,
  Wſſak takowij nebudú ſaudu božjho twrdit.
W zaſtupu pujde Swatých ſwých Kryſtus s Angely k ſaudu,
  W té radě nepřijdau Blaudi ni ſwudce lidij.
Znáť o wſſem Pán Bůh ſwých wěrnych ceſtu pořadnu,
  Aumyſl: obchod y gich w zákonie Páně potaz.
Ceſta pak obhágcůw včenij zceſtného do pekla,
  Neb gich paycha prawé pozbyla wijry, Běžj.

65. Z Bible Kralické.

R. 1579.

Genesis, kapit. 41.

Stało ſe pak po dwau letech, měł Farao ſen, zdáło mu ſe, že ſtáł nad potokem. 2. A ay z toho potoku wycházeło

ſedm kraw, pěkných na pohleděnj a tluſtých, kteréžto páſly ſe na mokřinách. 3 A ay ſedm kraw ginych wycházelo za nimi z potoku, ſſeredných na pohleděnj a hubených, kteréžto ſtály podlé oněch kraw při břehu potoka. 4. A ty kráwy na pohleděnj ſſeredné a hubené, ſežraly oněch ſedm kraw na pohleděnj pěkných a tluſtých. Y procýtil Farao. 5. A když vſnul zaſſe, zdálo ſe mu podruhé, A ay ſedm klaſůw wyroſtlo z ſtebla gednoho, plných a pěkných. 6. A ay ſedm klaſůw tenkých a wýchodnjm wětrem vſwadlých, wzcházelo za nimi 7. A ti klaſowé tencý pohltili ſedm oněch klaſůw zdařilých a plných. Y procýtiw Farao, a ay byl ſen. 8. Když pak bylo ráno, zkormaucena byla myſl geho: a poſlaw ſwolal wſſecky hadače Egyptſké, a wſſecky mudrce gegich: Y wyprawowal gim Farao ſny ſwé, a nebylo žádného, kdoby wyložil ge Faraonowi. 9. Tedy mluvil neywyšſſj ſſeňk Faraonowi takto; Na prowiněnj ſwé rozpomínám ſe dnes. 10. Farao rozhněwaw ſe na ſlužebnjky ſwé, dal mne byl do wězenj w domě neywyšſſjho nad drabanty, mne, a zpráwce nad pekaři. 11. Měli ſme pak ſen gedné nocy, on y gá, jeden každý podlé wyloženj ſnu ſwého.

66. Z Práv městských Pavla Koldína.

R. 1579.

B. IX. Zialoba, aneb obwiněnij w Jazyku naſſem Czeſkem, gného nic newyznamenáwá, než to což Puowod proti ſtraně obeſlané ſobě před Práwem, a Saudem pořádným ztěžuge, wznáſſý, a w tom za opatřenij, aneb toho za dopomoženij žádá.

B. X. Wſſeckna pak obwiněnij, a žaloby pocházegij a ſwůg začátek magij, z powinnoſtj těch, gimiž gſau lidé gedni druhým zawázáni. A protož nepředegdeli yaká tobě na druhém powinnoſt, to geſt nevčinillit geſt někdo nic, nenijlit dlužen, nepřipowědĕllit nětčeho dáti, nezawázallit ſe tobě nětčjm, nemůžeſs a nemáſs ho podlé čeho winiti. A tak každau žalobu muſý předgijti přijčina, to geſt, něyaká powinnoſt, a ta ſlowe w řeči Latinſké *Obligatio.*

B. XI. Ty pak žaloby aneb obwiněnij, předně dělij ſe na dwé. Neb některé wztahugij ſe na oſoby, totiž, když některá oſoba nětco proti druhé zawinij, aneb w nětčem vblijžij, nětco dáti, aneb včiniti připowij: Tehdy ſe z toho před Práwem winij. A to ſlowe, *Actio in perſonam.*

Giné pak žaloby gſau, kteréž ſe wztahugij na wěcy, yako na Dědictwij, a giné ſprawedliwoſti nám náležité, totiž mowité aneb nemowité, kterýchž my, giného z nijch obſýlagijce a winijce, vžiti žádáme. A ſlowe *Actio in rem.* Z kteréhožto dwogijho žalob aneb obwiněnij rozdijlu, wſſyckni ginij rozdijlowé pocházegij.

B. XII. Každý gſa pořádně před Práwo obeſlán, a wyſlyſſe na ſebe žalobu, powinen geſt na ni ſwětlau odpowěd dáti, To geſt, aneb ſe k nij přiznati, aneb gij odepřijti, aneb proti té žalobě giſtau Exceptij položiti.

67. Z Putování svatých D. Adama z Veleslavína.

R. 1592.

(Z dedikace panu Karlovi z Žerotína.)

Nacházegjt ſe mnozý mezy Czechy, kteřjž něco málo łatinau, właſſtinau aneb němčinau vſta ſobě propłákſſe, y hned Czeſkého nic čjſti ani kněh Czeſkých w ſwých bibliothekách mjti nechtěgj, obáwagjce ſe, aby leykům, gakož řjkagj, podobni nebyli. Takowj domněłé hanby ſe bogjce, w oprawdowau vpadagj, když ani cyzých gazykůw, gimž ſe dobře newyvčili, dokonałé powědomoſti nemagj, ani ſwým właſtnjm młuwiti nemohau, a napoſledy na to přicházegj, že žádné řeči neuměgj. Odkud to gde, že přirozenj Czechowé ſwůg właſtnj gazyk, od Boha ſobě daný, a gemuž ſe z dětinſtwj hned s mlékem navčili; potupugj, a wždy wjce ſobě cyzý nežli domácý dary chutnagj, nebyło by ſnad těžko přjčiny oznámiti, ale gá na ten čas wyhledáwati jich nemjnjm. — Nenjt gazyk náš Czeský tak neſpůſobný, aneb gakž řjkagj, barbarſký, aby gjm téměř wſſecky ty wěcy, o nichž Rżekowé a Łatinjcy napſali, ozdobně, ſrozumitědłně a właſtně wyſłoweny býti nemohły. Toho ſe nám tołiko nedoſtáwá, že ſe na to řjdcý

wydáwagj, aby přirozenau řeč ſwau zoſtřiti a rozſſjřiti hleděli. Včenj nerádi Cžeſký pjſſj, a bohatj málo na to myſlj, aby včeným lidem napomáhali, a tak kdež negſau Mecaenátowé, negſau také Maronowé. Ale ſnad to Bůh dá, že přjkładem Waſſj Miłoſti někteřj ſe ponuknau, aby o zwelebenj národu y gazyka ſwého oprawdowě pečowali, a ten škodliwý nedoſtatek ſſtědroſtj a bedliwoſtj ſwau naprawili y nahradili.

68. Ze Zřízení zemského markrabství Moravského.

R. 1604.

Zwod a Odhad, na Pana záſtawnijho.

Na Záſtawu Saud gde na záſtawnijho Pana, kdož čeho w drženij geſt, yako na Dědičného, Zwod a Odhad: Než přidědenij nic. A také nemůž na tom wijc odhádáno beyti, než což Summy zápiſné na tom geſt, a zápis geho má położen beyti v Práwa, tak aby Pán Dědičný, kdož gemu to zaſtawił, Dědictwij ſwé, Penijze v Vřadu położijc, wypłatiti, a Liſt zaſe mijti mohł, a w ſwůg ſwobodný a nezawadný Statek ſe vwázati. Pakliby Liſt v Vřadu położen nebył: Tehdy ten, čijž geſt Dědictwij, bude mocy Odhadu odepřijti, a tu Summu záſtawnij wypłatiti.

Protož ti ſe opatrůjte, kteřijž za ty ſlibugete, kteřijž giných Statkůw nemagij, než Záſtawnij, wědauc že ſe na giné, než yakž położeno geſt, wéſti nebudete mocy.

69. Ze žalmů, přeložených od V. Benedikta Nudožerského.

R. 1606.

Žalm 82.

1. Při wſſech ſněmjch Bůh přjtomně ſám ſedj,
Na ſaudy lidſké bedliwě ſám hledj,
A když neřád při ſaudu býwá,
Přjſně na gich ſe neřád ozýwá.

2. Což wám za nic (řjká) bude giž chudý?
Takliž ſe bjdným křiwda děge wſſudy?
Proč neprawoſtem ſſolk ſe pauſſtj?
Proč wſſe ſe neſſlechetným dopauſſtj?

3. Proč sſauženým křiwdau nepomůžete?
Na gich ſe těžkoſt proč neohlédnete?
4. Spomozte bjdnému, ſpomozte,
Z neſſlechetných ho rukau wymozte!

5. Darmo mluwjm: neb nic zhola neznagj,
We tmách chodjc, nic neſrozumjwagj;
Za přjčinau tau ſwět ſe bauřj,
Neſprawedlnoſt gako dým ſe kauřj.

6. Řekł ſem był owſſem gá: Bohowé ſte wy,
Owſſem Božj, řekł ſem, Synowé ſte wy;
7. A wſſak wědět to wſſickni máte,
Že wſſichni gakžto ginj ſkonáte.

8. O rač proſjm rač ſám Bože powſtati,
A saudy ſám ſwé rač wykonáwati;
Nebos ty ſám wſſech národůw Pán,
Wſſech ſy ty ſaudce lidj prawý ſám.

70. List Karla z Žerotína k radě města Olomouce.

R. 1610.

(Dle opisu, jejž učinil Jan Weinman, radní Olomoucký, ok. r. 1705.)

Maudrým a Opatrným Pánům Purgmiſtru a Raddě Města Holomouce, Pánům a Přátelům mým zwlášſtě milým k dodánj.

Službu ſwau wzkazugi Maudřj a Opatrnj Páni a Přátelé mogi, zwlášſtě milj, zdrawj a při něm giného mnoho dobrého na Pánu Bohu Wám žádám.

Spráwu Waſſi, kterau ſte mi na poraučenj mé Wám při ſkončení minulého měſýce z Auřadu mého (w přjčině kupu a ſtawenj domu, před tjm ſtreycy mému, Panu Wiktorynowi z Žerotjna náležitého) včiněné, w obſſjrném pſanj dali, gſem wčeregſſjho dne od wyſlanych Waſſich dostal a na tom ſe nemálo zaſtawil, že takowé pſanj, netoliko proti obyčegi země a auřadu mému, než také proti Waſſemu wlaſtnjmu ſpůſobu, německým gazykem včiněno geſt; geſſto wjte dobře, že w této zemi gazyk ſwůg obzwlášſtnj a wlaſtnj máme, za který ſe Wám ſtyděti nic nenj potřebj; nýbrž ſtyděti bychom

ſe ſluſſně za to muſyli, kdybychom ſe toho dopuſtili, aby týž gazyk náſs přirozený, tak wzáctný, ſtarožitný a rozſſířený měl od cyzýho gazyku wytiſknut býti. Protož ačkoliw ſem byl z počátku na tom, abych Wám na takowé pſanj žádné odpovědi nedal, wſſak prohlédage k wěcy, o kterauž činiti geſt, na ten čas od ſwého práwa ſem vpuſtil, s tau wſſak při tom wýhradau a Wám včiněným napomenutjm: abyſſte mi napotom gazykem w této zemi obwyklým a nám Morawanům přirozeným pſáwali; což ſluſſně nad giné, gſauce přednjm a hlawnjm měſtem w zemi, včiniti máte. Neb geſtližeby ſe toho od Wás neſtalo, gá gakž proto, abych ſe nezapomenul nad láſkau, kterau Wlaſti ſwé powinen gſem, tak y abych nowoty ſſkodliwé do země nevwozowal, w žádná pſánj a odpowjdánj s Wámi bych ſe dáti nemohl. S tjm ſe Wám na wſſem dobře a ſſťaſtně mjti winſſugi. Datum na Roſycých 12. Decembris Létha Páně 1610.

Karel Starſſj z Žerotjna,
a na Dřewohoſticzych &, Heytman Markrabſtwj Morawſkého a Geho Miloſti Krále Vherſkého a Cžekance Králowſtwj Cžeſkého Radda a Komornjk.

71. Z Tobolky zlaté Šimona Lomnického.

R. 1615.

Kterak mładj řemeſłnjcy
Welmi gſau ſłabj dělnjcy.
Raděgi po pitj běžj,
W krčmě we dne w nocy ležj.

Ráno ať magj pálené,
Od nich wyſoce ſchwálené.
Na něm do poledne ſedj,
Co ſe kde ſtało, wſſe zwědj.

Potom pak půgdau na piwo,
Bude znowu pjti chtiwo.
Přigdauc domů budau ſpáti,
W měſſcy neylép ſſkodu znáti.

Mnohý kaupj wlnu, kůži,
  Co to ſe wywěřj a wzdłužj,
A než ten orkáf zapłatj,
  Giſtinu y zyſk vtratj.

Potom pro tak čaſtau mdłobu,
  Y vpadagj w chudobu.
A když gim giž těžko wſſudy
  A newědauce z dłuhů kudy,

Tuť činj żałobu mnohú
  Dáwagjc tjm winu Bohu.
Že dopauſſtj léta drahá,
  Čaſtým neſſtěſtjm ge zmahá,
Až nemohau zniku mjti,
  Ale wždy w chudobě býti.

Příklady z doby od r. 1620—1780.

72. Z Opavských desk zemských.

R. 1625.

(Z knihy 11. pana Bertholda z Tvorkova a z Kravař. List 1.)

Wklad wiena Katerzynie Stiernſkeg z Stiern.

Ga Zygmundt Waczlaw Waneczky z Jemniczky a na Porubie Neywyżſſy Piſarz knizietſtwy Oppawſkeho wkladam wedczky zemſki naſtatku ſwým diedicznym a ziadnemu nezawadným nazbozý Twrzý dworú a wſý Porubie ze wſſym tohoz Statku Przýſluſſenſtwim Wienno y nadwienno Cztýry tiſýcz zlatých Pocztu Oppawſkého cztucz za geden Zlatý trzýdceti sſeſt groſsý azageden gros sſeſt Peniez bilých Katerzýnie Stiernſkeý z Stiern Manzieldze ſwey ku Prawemu gegimu wiennemu Prawú a Przýgemdzym ſe toho wiena y nadwienna czýnim s tým Statkem Swym kterýz mam anebo gmiti mohu Tomu na ſwiedomi Pedziet ſwau wlaſtni ktomu Liſtu Przýwieſýti a Przytiſknuti ſem dal Gehoz dattum w Mieſtie Oppawie w Nediely Przed Pamatku S. Marzý Magdalený Letha 1625.

73. Z Obnoveného práva a zřízení zemského království Českého.

R. 1627.

(Z výtisku, chovaného v c. k. univ. bibl. Pražské. Sign. I. IV. B. 29.)

O Práwnjm Procesſu w Spiſſjch.

C. V. Yakož na wůli Půwoda pozůſtáwá, kterauby Ržeči Obwiněného obžałowati chtěł, když Obwiněný obogj Ržeči powědòm, a to wědomé geſt: Tak také, kdež to wědomé nenj, na přjležitoſt Strany odporné, prwé nežliby s nj co začał, piłně ſe wyptati; A pokudžby o tom, zdaliž obogj Ržeči powědom geſt, pochybował, takowého přirozenau geho řeči, aby ſe ſám nemeſſkał, winiti má.

A poněwadžby ſe čaſto přihoditi mohło, žeby ſe Spiſowé w gedné Ržeči ſepſati, a potom w druhé do Saudůw podati, a Stranám propůgčowati měli. Protož to miłoſtiwě nařjditi chtjti Ráčjme, aby we wſſech Kragjch, y w gednom každém, giſtj Přjſežnj Překładači, gichžby Strany bezpečně (k njm wſſak do ceła zawázánj negſauce) vžjwati mohli, nařjzeni byli.

O Přjſaze Swědkůw.

D. XX. Takto magj Přjſahati k Swědomj Páni a Włádyky, kteřj w Saudu Zemſkém y také w Dworſkém a Komornjm ſedagj, kdyby ſe Cti, Hrdla neb Gruntůw dotýkało.

Neyprw ſe má každý Twářj obrátiti k Wýchodu Słunce, a na hławě nic nemá mjti, než proſtowłas má býti, a má położiti každý dwa Prſty na Prſy ſwé, a Pjſař Menſſjch Deſk Zemſkých neb giný Přjſežný k tomu zřjzený při Dckách Zemſkých Pjſař má gim nebo gemu Přjſahu wydati těmito Słowy:

Gá N. N. beru to na tu Přjſahu, kterau gſem včinił Pánu Bohu Wſſemohaucýmu, Błahoſławené Panně Marij Matce Božj, Wſſem Swatým, a Králi Geho miłoſti, k Zemſkému aneb ginému Saudu, k kterémuž gſem powołán, že w té Při, kteráž geſt mezy N. N. s gedné a N. N. z ſtrany

druhé, to wſſecko, čehož gſem powědom, wěrně, prawdiwě a vpřjmně powjm a ničehož toho, ani pro přjzeň, ani pro kterau ginau wěc nezatagjm. Tak mi Pán Bůh pomáhey, Błahoſławená Panna Marye Matka Božj y wſſyckni Swatij.

74. Z Obnoveného zřízení zemského markrabství Moravského.

R. 1628.

(Z rukopisu v registratuře zemské v Brně.)

O Statcých w Pokutě Odniatych a o Gleytich.

A aczkoliw Przedeſſle Ziadny Czyzozemecz mimo giſty Spuſob a wymierzenj do tohoto Naſſeho diediczneho Margkrabſtwj Morawſkeho za Obywatele Przygat bytj nemohl, a Statkowe Pozemſſtj od nich Kaupenj též we dczky Zemſkey wkladanj bytj muſegj.

Wſak poniewadz gſme My toto Naſsie diedicżne Margkrabſtwj Morawſke, Skrze tu protj nam Kraly a Panu Swemu wyzdwizenau a Przedſewzatau Rebellij moczy obrannau Rukau, ſkrze witězſtwj od Pana Boha wſiemohauczyho doſahly, a tudy Nekterych Burzyczuw a Rebellantuw Statky na dile Czyzozemczum, a na dile též Obywatelum prodati Raczily. Procziez O tom miloſtiwie nařyzowatj Raczime, aby ezoſe zapiſowanj a wkladanj takowych Statkuw do deſk Zemſkeych doteycze, bytt pak y w Nemeczſkeym Gazyku wloziene byly, tehdy aby w takowe hodnoſtj a Podſtatie Yako Starzy wkladowe gſau, Zuſtawaly, a zachowany byly, a tj wſsiczknj kterzizby takowe Smlauwy trhowe, kterež giž do deſk Zemſkych weſſly, Proto zie gſau w Czeſkem Yazyku wloženy, narzykatj, a to bud Czyzozemczum, aneb domaczym obywatelum zdwihatj chtiely, Magj Proto przýſne Streſtanj bytj; Podobnym Spuſobem, y tj genzby, o giz dotczene Smlauwy, Protozie kdyz ſe ty daly a wykonaly, geſſtie tj Czyzozemczy do země za obywatele Przygatj nebyly, w Negaké Spory a hadky ſe wydawaly.

O Proczeſſu Prawa ſkrze Spiſy.

A Poniewadz gſme na tom miloſtiwie vſtrnauti Raczily, aby w tomto naſsem Margkrabſtwj Morawſkem yak Czeſka tak y Nemeczſka Rzecz gednim Spuſobem Swuy pruchod gměla, Swuy wzroſt Brala. Proczez mayj takowj Spiſowe bud w Nemeczſke anebo w Czeſke Rzeczi Podawany beyti na ten Spuſob geſtly zieby se o tom wiedielo zie Obzalowany Nemeczſkeho Yazyku Powědom neynj. Zaloba w Czieſke Rzeczj, a neynily Czeſke Rzeczj powědom w Nemecſke. Pakly ten gedne anj druhe Rzeczj nevmj, w nektere z tiech dwauch (yako o tom Prwe przy Czedulych Rzezanych oznameno) skladana, a tak potom ten Porzad Prawa wſſeczken tau Rzeczj k konczy Przyweden a Przyněm gak przy wyžſſim tak y menſſim Přawie w zadne gine Rzeczj nicz Przednaſsieno a vwaziowano nebylo.

75. Z Labyrintu světa Jana Amosa Komenského.

R. 1631.

(Z exempláře, chovaného v zemském archivě v Brně.)

Pautnjk ſe na Promocý Miſtrů a Doktorů djwá.

Ale ay w tom trauby zwuk zawznj, gako ſwołáwagjcých ſe k Sławnoſti: a Wſſezwěd ſrozumége co bude, dj: Nawraťme ſe geſſtě medle, tu ſe bude nač podjwati. Y což to bude, djm gá. On: Academia bude korunowati ty kteřjž nad giné bywſſe pilněgſſj wrchu vměnj doſáhli: ti prawjm giným na přjkład korunowáni budau. Gá tedy wěc tak zwłáſſtnj widěti gſa žádoſtiw a hauffy zbjhagjcých ſe wida wegdu za ginými také: a ay tu pod Filozoffickým Nebem gakýsy ſtáł, s papjrowým Sceptrum, k němuž z proſtřed hauffu někteřj přiſtupowali, ſwědectwj wyſokého vměnj žádagjce. On žádoſt gegich že ſłuſſná geſt, schwáliw, poručił aby co vmegj a nač ſtwrzenj žádagj, na Cedulce poznamenané dali. Y odwozowali geden Filozoffie Summu, giný Medicýny, giný Jurisprudentiae, měſſcem přitom, aby to hładčegi ſſło, podmazugjce. On tedy gednoho za druhým bera, každému na čeło tytul, toto geſt ſwobodných Vměnj Miſtr; Toto Medycýny

Doktor; Toto Práw obogjch Licencyát etc. přilepił a pečetj přitwrdił pod nemiłoſtj Bohyně Pallady wſſechněm přjtomným y nepřjtomným poraučege, aby gich na potkánj žádný ginák negmenował. A s tjm ge y záſtupy rozpuſtił... Nic méně gá chtěge wždy, co pak dále z nich bude widěti, hledjm po gednom tom Vměnj Miſtru, ank mu teď počjtati cos poraučegj, on nevměl; poraučegj měřiti, nevměł; poraučegj hwězdy gmenowati, nevměł; poraučegj Syllogiſmy dělati, nevměł; poraučegj cyzými gazyky młuwiti, nevměł; poraučegj ſwým gazykem řečňowati, nevměł; poraučegj napoſledy čjsti a pſáti, nevměł. Ký pak hřjch, řekł ſem gá, Miſtrem ſedmerého vměnj ſe pſáti a žádného nevměti. Tłumočnjk odpowěděł: Nevmjli ten, vmj druhý, třetj, čtwrtý; nemůž wſſudy býti plně. Tedy gá rozumjm, řekł ſem, že po ſtráwenj w Sſkolách wěku, po wynałoženj na to ſtatku, po přiwěſſenj tytulů a pečetj napoſledy zeptati ſe potřebj, Včiłli ſe čemu? bopomozy té zpráwy. Ty mudrlantſtwj nepřestaneſs, dj on, leč ſobě něco vtržjſs, žwi gen předce, přiſahámk že ſe s něčjm potkáſs. Y nu tedy, řekł ſem, nechť ſau třeba ſedmdeſátera ſedmera Vměnj Miſtři a Doktoři, a nech třeba wſſecka vmějj, aneb žádného, řjkati nic wjc nechcy: Gen poďme odtud.

76. Z Předchůdce Moravopisu Tom. J. Pešiny z Čechorodu.

R. 1663.

O Położenj země Morawſké.

Země Morawſká, kteráž někdy Markomanya ſłauła, mezuge na Wýchod Słunce s Krááłowſtwjm Vherſkým, na Západ s Krááłowſtwjm Czeſkým, na Poledne s Arcy-Knjžetſtwjm dolegſſých Rakaus, k Půłnocy s hořegſſým Slezſkem.

Dłauhoſt gegj, počjtage od Hradu Landſſtegna, genž geſt na trogjm Pomezý, Morawſkým, Czeſkým, a Rakauſkým, až do Oſtrawy Polſké bljž hranic Knjžetſtwj Opawſkého a Těſſynſkého, bude około 28 Mil. Sſyrokoſt pak gegj, počjtage od Pomezý Hrabſtwj Kładſkého, a od pramene Ržeky Morawy, až w ta mjſta, kdež ſe Tega Ržeka s Morawau ſpołu

ſcházý, kdež y země Morawſká přeſtáwá, bude około 22 Mil. Ginde wſſudy aužſſy geſt.

Była někdy Morawa ſławné a weliké Kráłowſtwj, gak za čaſu ſtarých Markomanůw, tak y potom za čaſu Sławanſkých Morawſkých Králůw, čemuž porozuměti se může z toho, že Nitra Měſto w Vhřjch było tehdáž gako v proſtřed krałowſtwj.

Hławnj Ržeka Morawy, od niž také Země Gméno má, geſt Morawa, někdy Duria řečená, kteráž počátek bere w Hrabſtwj Kładſkém, pod Horau Sſneberg řečenau, nedaleko od hranic Morawſkých, wycházege z gedné Geſkyně w Pramenu welmi ſylném, a odtud přjmo Tok ſwůg wede k Krumberku, Rudě, Litowly a Ołomaucy — a napoſledy pod Marhekem, Měſtem ſtarožitným, do Dunage wpadá.

77. Ze Zdoroslavička Felixa Kadlinského.

Ř. 1665.

Přjſtup k této Knjžce Zdoro- aneb Duchownj Slawjček řečené.

1\. Když ſe den z rána kráſný
barewně přiſtrogen,
Vkazuge, a gaſný
Giž s Nocy rozdělen,
má myſl mne do Háge
nutká zeleného,
kdež Ptactwo čaſu Máge
geſt ſpěwu libého.

2\. Tuť to pernaté množſtwj
Rozličně ſſacené,
Každé w ſwém přjſluſſenſtwj
Pěkně ozdobené;
K libeznému ſpjwánj
Hlas oſtřj a vſta
A ſpjwá bez vſtánj
Mnohý, mnohý zhuſta.

3\. Les prázdný ſe rozljhá
Od gegich ſpjwánj
A když ſe Wjtr zdwjhá,
Geſt concertowánj:

Když pak y Wody k tomu
  Mjſſy ſwe ſſuſtěnj,
Nechce ſe wjce domu
  Lidſkému ſtwořenj atd.

78. Z gramatiky Václava Rosy.

R. 1672.

O Dobrowegſlownoſti.

Dobrowegſlownoſt (prosodia), věj dobře wyſlowowati. A té Cžáſtce, geſt poddána Slowka (syllaba), gakožto která gegich Přjzwuk a Gakotnoſt (quantitas) wyſſetřuge. A geſt Wegſlownoſt dwogj: giná hlaſů a giná Zpěwomluw (carminum.)

Dobrowegſlownoſt, wyſlowuge gak hlaſy, tak zpěwomluwy. A w tom ſmyſlu gmenuge ſe weřegně (in genere) Dobrowegſlownoſt: ale v Wegſlownoſti Zpěwomluw, gmenuge ſe twarně (in specie) Zpěwomluwnoſt. Aneb gináče Zpěwořečnoſt. Zpěwoſlownoſt. Zpěwozwučnoſt.

Gména Ziwoduſſná Zmenſſowatliwá (animata diminutiva), pokolenj nižádenſkého (generis neutri) na *e* ſe ſkonáwagjcý a w vkřiwencých (in obliquis) přjroſtek magjcý, magj Přezadoſlowku (penultimam) dlauhau, g. hádě. W Vkřiwencých pak, Předzadoſlowka Přjroſtku geſt krátká, g. haděte.

Bágka o Wlku a Gehňátku.

Když nědy wlk w ſtudeným ſtudenau pil wláhu, potůčku,
  Tam nenadále malý přiſſlo gehňátko taky.
A zděſylý w běžicým pod njm wodu žjžněge praudu
  Před ſtogicým wlkem, třáſlo ſe wſſechno ſtrachem.
„Což ty mi lehkomyſna, kaljš wodu potworo ſſpatná,
  Naučjm tě cnoſtem potworo ſſelmo ſſpatná!“
Wſſak Pane nic (wzáctný) nečinjm, aniž wám co vbljžjm,
  Rželklo pokornými hnedky gehňátko ſlowy.
Wzhůru k waſſj zpátkem ten tok wody negde Miloſti,
  Račte mi odpuſtit, račte pokorně proſym.

„Gefftě bublefs mrzutá (řek wlk) mrcho, ffelmo pokorná,
A s tjm vkrutnými kaus do gehňátka zuby."

79. Z Jana Beckovského Poselkyně starých příběhův českých.

R. 1700.

Z předmluvy.

Cžaftěgi Žalobu flýcháme od Wlaftencůw: My Cžechowé proč medle gfme tak buď nefftiaftnj, aneb nedbanliwj, že nynj w Gazyku naffem tak málo kněh w nowě tifftěných máme? Nenj toho přjčina ta, gakoby naffe Cžefftina, která od obffyrného Gazyka Slowanfkého fwůg Počátek má, tak neproftranná a newolná byla, aby fe ni wffelikeré vžitečné wěcý, wyflowiti nemohli. Ale ten Nedoftatek odtud pocházý, že fe málo na to oddáwá těch, kteřjby gazyk Cžefký rozffýřiti a zwelebiti vpřjmně mjnili; nebo zdaliž každodennj Skuffenoft nám za Přjklad býti nemůže, kterak mnozý zrozenj y wychowanj mezy námi za Cžefkau Ržeč fe ftydj, a byť vměli, rozpráwěti nechtěgj: z čehož pocházý y to, že nenáwidjce oni Cžefkau Ržeč, také pauhý Cžechy, fwý Wlaftence, nenáwiděgj. Téhož Nedoftatku může býti také ta Přjčina: Mnohý wida, že kněh Spifowánj Práce geft welká, a potřebuge weliké pilnofti, za kterauž poněwadž žádné wděčnofti ani hodné Odměny očekáwati nemá, tjm tedy odftraffen gfa, by chtěl y mohl, nic toho před febe nebere, čjmž by fwau wlaft zwelebil. Ale takowý wlaftenec chwály nenj hoden, který pro negakau pomluwu nerozumnau mnoho vžitečného famochtě opaufftj, a Přjležitoft k zlému moha přetrhnauti, nepřetrhuje. —

80. Z básni Daniele Krmana.

R. 1700.

Odpłatu má w nebefých, má též w fwětě tomto pobožnoft,
Sftjt zde pawéza ge Bůh, tam pak y swětło miłým.
Gefftě konečně nebył, kdož douffał v Pána, zahanben,
W ohni, na wogně, wodách byť w fmrti ftjnu wězeł,

Judas z bitwy wyſſel, Lot z ohně, Dawid z ſmrti ſtjnu,
Nic wody, ſſelmy, Židé Pawlu nemohli ſſkodit,
S kým geſt Bůh, tomu wſſecko muſý, což geſt w ſwětě, ſlaužit,
Též w dobré muſý zlé proměnit ſe gemu.

81. Z Práva útrpného a hrdelního cís. Josefa I.

R. 1708.

Které Oſoby Swědomj dáti mohau.

W Hrdelnjch Přjpadnoſtech Swědkowé nic giného negſau, toliko Oſoby, které wěc pochybnau mocy ſwého přjſežného wyřknutj hodnowěrnau činěgi, gakož pak ne gednomu každemu, a proti každemu se Wjra dáwá, tak taky negni gednomu každemu dowoleno Swědomj wy dati, mezy kterýma

§. 1. Některj od Přirozenj gſau neſpůſobnj, gakož ſtřeſſtěnj, blázniwj, od Narozenj němý, a hluſſý, nezletilý, děti a t. d. Gini náwěſſčim Práwa, podle okoloſtogičnoſti ſe zawrhugi, z nichžto některj dokonale ſe nepřipauſſtěgi, gako nepoctiwý, pro welkau Zločinoſt odſauzenj, Křiwopřjſežnj a t. d. Ti genž giž w negaké Zločinoſti přeſwědčenj byli, gakož taky ti, kteřj k dánj Swědomj dary ſe podweſti dali a t. d. Ginj zaſe gſau genž proti giſtým Oſobám ſe nepřipauſſtěgi, gako ti, kterých wěc ſama ſe tegče, Společnjcy, neb Nápomocnj, Poručnjcy, přjbuznj, a patrnj Nepřátelé, Žena, Děti, Čželádka, Poddanj a t. d., w čemžto we wſſem dolegſſý Práwo, pokudžby ſamo od ſebe doſtatečně vbezpečené nebylo, tak dlauho s wyzdwiženjm Přjſahy Swědka odložiti má, až od Naſſý Králowſké Appellacý w tom dokonalé Navčenj doſáhne.

82. Verše ze Slabikáře Pavla Doležala.

R. 1756.

Ryba wždy gen wodu pige,
　Duſſe ſlowem božjm žige.
Sekera wywracý ſtromy,
　Hněw božj bezbožné domy.
Tele ſkáče w nemaudroſti,
　Gemu geſt podobných doſti.

Wěnec gen té panně ſwědčj,
O které nenj zlých řečj.
Xantipa zlá žena byla,
Y bez luhu muže myla.

83. Z Mravných naučeni Leop. Fabricia.

R. 1761.

Na den Swatého Jana Nepomuckého.

Swatý Jan Nepomucký byl Člowěk maudrý w Mluwení y w Mlčení. — Ačkoli gednakaždá Kragina we Swětě s něčjm obzwláſſtnjm ſe honoſy, naſſe ſlawné Čzeſké Králowſtwj předce negenom žádné newſtupuge, ale také o Přednoſt ſluſſně ſe s njmi hádati může, poněwadž ne toliko Střjbro a Zlato, drahé Kamenj a Perle, Železo a giný Kowy hogně poſawád wydáwalo, ale také obého Pohlawj Oſoby, gak w ſwětſkém Obcowánj vdatný Reky a Rekyně, tak w Swatoſti Žiwota ſlawný Mučedlnjky a Wyznawače zplodilo. Nemáme w Čzechách žádného Stawu, kterýby ſe nemohl honoſyti s negakým Swatým Wlaſtencem; neboť tak weliká byla Předků naſſých Swatoſt, že by ſe, dle Bohuſlawa Balbjna, Čzeſká Země mohla gmenowati *quoddam Pantheon*, Shromážděnj Bohů, gakoby bylo bydlilo w Čzechách tolik Bohů, kolik bylo nábožných Křeſťanů. Aeneas Sylvius, po mnoho Lét Pražſký Obywatel, genž potom na Papežſkau Stolicy doſedl, a ſlaul Pius druhý, Čzeſkému Králowſtwij dáwá tuto Chwálu: *Nulla provincia eſt, quae tempore noſtro plures Chriſti Martyres, quam Bohemia produxerit:* nenj žádné Kraginy, kteráby za naſſeho Czaſu wjce Mučedlnjků byla wydala, gako Králowſtwj Čzeſké; a ſkutečně geſt tomu tak, neboť ſwědčj Knjha, nazwaná *Prodromus gloriae Pragenſis*, že na ſamotném Staro-Městſkém Tržiſſti tolik mučedlnjků pro Kryſta wylilo Krew, žeby ſluſſelo po něm boſýma Nohama vctiwě choditi.

84. Z Řádu práva hrdelního M. Theresie. *)

R. 1771.

Článek Třináctý. Zdaliž, a gak Vſyli Skutku treſtati ſe má.

§. 1. Pauhá Myſſlenj, která ſkrze zewnitřnj znamenj na Swětlo newycházegj. žádnému ſwětſkému Treſtu podrobená negſau. Přečiněnj tedy děgj ſe ſkrze zewnitřnj Gednánj, poněwadž ale ta nekdy ſyc vſylowaná, wſſak wykonaná nebýwagj, pročež přicházý zde k Wyměřenj: kterak Vſylowánj Skutku, a newywedené Předſebránj něgakého zceſtného Gednánj treſtandliwé geſt.

§. 2. Truzenj, Snáženj, Vſylowánj, aneb Skauſſenj Zloſkutku geſt, když někdo ſkrze zewnitřnj znamenj, aneb Skutek ſe něčemu podrobuge, to ale buďto ſkrze właſtnj litoſt, aneb Nemožnost, aneb z cyzý Překážky, aneb Náhodaū k Wykonánj nepřišlo.

§. 3. Vſylowánj Skutku geſt buďto předně: geſſtě wzdálené, a pozůſtáwá toliko w oprawdowém Zewnitřnj Wůle, aneb w předchyſtliwém Předſebránj, z něhožto ſám Skutek neproſtředliwě geſſtě náſledowati nemůže; aneb geſt za druhé: k Skutku giž blјžeg přišlo, a wſſecko ſe připrawilo, že nic neſcházý než ſkutečné Wykonánj; aneb geſt za třetj: ſkutečná Skauſſba Wykonáwánj Skutku, kde ze Strany Cžince wſſecko, co k Wykonánj Skutku w geho Mocy ſtálo, wynaloženo bylo.

Příklady z doby od r. 1780—1868.

85. Z Práv všeobecných nad proviněními a jich trestmi.

R. 1787.

O Prowiněnjch hrdelnjch weſměs.

§. 9. Ačkoli Myſſlenky, a wnjtřnj toliko Aumyſl zlý žádné Prowiněnj hrdelnj geſſtě negnj; k Prowiněnj wſſak předce potřebno též negnj, by zločin ſkutečně wykonán byl.

*) Srovnej toto přeložení s překladem č. 85 a 107.

Pokus ſám Zločinu Prowiněnj hrdelnj giž geſt, gak negdřjwe zle Smegſſlegjcý k Wykonánj geho ſkutečnému ſe měl, a Aumyſl ſwůg Znamenjm zewnjtřnjm, Cžinem něgakým na gewo dal; Skutek wſſak napotom gen z Nemožnoſti za Přjčinau cyzý mezy to přiſſlé Překážky, aneb Náhodau dokonán nebyl.

86. Z Kroniky české Fr. M. Pelcla.

R. 1791.

Z předmluwy.

Stařj Mudrcowé řjkáwali, že lidé nepowědomj ſtarých přjběhůw, a neznámj w kronykách zůſtáwagj dětmi. Ginj pak dokládagj, že hyſtorye geſt začátek aneb základ maudroſti a opatrnoſti lidſké, a že geſt ſwětlo prawdy, žiwot paměti, miſtryně žiwota a poſelkyně wěcý ſtarodáwnjch. Cžlowěk zagiſté, který wědomoſti o pominulých wěcech nabyl, mnohem lépe o přjtomných ſauditi a před budaucými a naſtáwagjcými ſe opatrowati může, nežli ten, kterýž toliko toho, co ſe okolo něho děge, powědom geſt. Y pochybugi, žeby w Cžechách člowěka bylo, genžby žádoſtiw nebyl wěděti, gacý lidé w této zemi od počátku bydleli, kdo naſſi předkowé byli, odkud přiſſli, kde prwé, než ſe ſem doſtali, ſwá obydlj měli, gacý gegich mrawowé a obyčegowé byli, kterak a kdy do těchto kragin přitáhli, co činili, gakých ſe powěr w pohanſtwj přidrželi, kdy a od koho wjru křeſťanſkau přigali, gaké Biſkupy měli, a gaké ſe proměny w náboženſtwj ſtaly. Dále, kterak Cžechowé wlaſt ſwau důſtogenſtwjm králowſkým ozdobili, a ge až do dneſſnjho dne opanowali, gak ſe po wſſecky čaſy Cžeſká Knjžata a Králowé gmenowali, — gaké wálky s okolnjmi národy wedli, gaká Cžechowé kdy wjtězſtwj zýſkali — gak koſtely, kláſſtery a měſta založili a wyſtawěli, gaký proſpěch w liternjm vměnj, w kupectwj a w řemeſljch včinili, gaké včené muže mezy ſebau měli, ſlowem, co předkowé naſſi před čaſem konali a s čjm ſe objrali. —

87. Ze spisů Václava M. Krameriusa.

R. 1801.

(Shromáždění Dobrovické obce. Předmluva.)

Wlaſtencowo dobré mjněnj.

Kdyby ſe Čechowé vpamatovali, že pocházý z národu toho, kterýž někdy pro ſwé znamenité činy a hrdinſké ſkutky w Ewropě neyſlawnégſſj byl; kdyby maudře vwážili, že wſſickni národowé ano y ti diwocý a barbarſſtj ſwůg mateřſký gazyk nade wſſecko milugj a geho neméně než gako neydražſſjho pokladu ſobě wážj; a kdyby konečně tomu wyrozuměti chtěli, že toliko ſkrze rozličnoſt gazyků národowé mezy ſebau rozdjlnj gſau; myſljm, žeby y Czechowé ſobě vſmyſlili, ſwé wlaſtenſké řeči s wětſſj horliwoſtj ſe vgali, ſobě gj vážili a gj hynauti nedopauſſtěli.

Wjmť gá ſyce, že tu proti welikému zboru přewrhlých Čechů wſſecko darmo činjm; že důwodowé mogi, gacýby pak býti mohli, nic newymohau, aniž změnj toho oſudu pro nás truchliwého, a že ſprawedliwý hlas můg ani gediného wjc vpřjmného wlaſtence nezýſká; a wſſak předce powinná láſka k wlaſti, k té milé matce naſſj, wjže mne k tomu, abych aſpoň což možné geſt, ſwé milé wlaſtence něgak k ſtaročeſké gednotě probudil a gméno naſſe, někdy welmi ſlawné, z hanby wěčné a potupy wydobyl. Neboť ſměle řjcy mohu: Dopuſtjmeli nedbaloſtj ſwau, aby někdy gazyk náſs wyhlazen byl, nebudeť ginác, než že tjm, což gſme, národem čeſkým, býti přeſtaneme a čaſem w národ docela giný a cyzý ſe proměnjme.

88. Z Čitací knihy školní Fr. Tomsy. [1])

R. 1803.

O upřímnosti.

Kdo neupřímně s lidmi jedná, brzy se všem zoškliwí. Lidé nemohau umyslu a myšlení swých bližních uhodnaut: aniž mohau wšeho wědět; třebať se jim tedy často na to bez-

[1]) Do této čítanky školní zavedl spisovatel již r. 1803 z části písmo latinské a opravy pravopisné: *í* za *j*, *j* za *g* a *u* za *v*, kteréž změny však tehda se ueujaly.

pečit, co jiní praví. Pakli nám jiní prawdy nepowědí, leccos činíme, co nás jistě hubí. Proto y lidé wždy lháře w nenáwisti mají. Upřímnému však člowěku, o kterém se wí, že prawdu miluje, lži a podwodu nenáwidí, není třeba, když co mluwí, slibuje, smlauwá a wyprawuje, k tomu přísahat; neboť co řekne, každý mu wěří.

89. Z Děvína Šeb. Hněvkovského.

R. 1805.

Zpěv 1.

Zpjwám o djwkách, gak někdy w zemi Čefké
Pod praporcy Wlafty flawné wedly wálky;
Též gak byly flične, vfflechtilé, hezké,
Gacý hrdiny fe fgeli z bljzka z dálky,
Mnoholi gich poraněno gemným ffjpem,
Kolik byftrých hochů oklamáno wtipem.
A co obogjm fe dály za přjhody,
Než ge vkogily flawné hody.

Zpěv 16.

Čefký Pegaze, ty flawný Sfemjku!
W fkákánj máfs diwotworný dar!
Ofwobodils někdy Horymjra z Pffar!
Pomoz fkákat Čefkému též báfnjku.
Wffak fe newynáffey přjlifs, když gá hudu,
Abych fpadna zachowal předc waz,
Přitom aby w Čechách flyffán byl můg hlas,
Na tebe fyc nařjkati budu!

90. Z Knihy všeobecných zákonů městských.

R. 1812.

§§. 6. a 7. Wykládání. [1])

Zákonu nefmj fe, w užjwánj ho, žádného giného rozumu neb fmyflu přiložiti, než který z wlaftnjho wyznamenánj flow w gich fpogenj a zřegmého aumyflu zákonodárce fe wygewuge.

---

[1]) S tímto překladem porovnej níže překlad z r. 1862, č. 114.

Nedáli ſe práwnj přjpadnoſt ani ze ſlow, ani z přirozeného ſmyſlu zákona rozſauditi, tedy ſe muſý na ſtegné, w zákonech vrčitě rozſauzené přjpadnoſti a na základy giných s nimi ſpřjzněných zákonů ohled wzýti. Zůstáwáli ta práwní přjpadnoſt geſſtě pochybna; tedy muſý ſe s ohledem okoloſtogičnoſtj pečliwě ſebraných a bedliwě rozwážených podlé přirozených práwnjch základných prawidel rozſauditi.

§. 1067. Obzwláſſtnj způſobowé aneb poſtrannj ſmlauwy trhowé ſmlauwy.

Obzwláſſtnj způſobowé aneb poſtrannj ſmlauwy trhowé ſmlauwy gſau: Wýminka zpátečnj kaupě, zpátečnjho prodage, přednj kaupě; prodag na zkauſſku; prodag s wýminkau lepſſjho kupce a rozkaz prodage.

91. Ze spisů Vincence Zahradníka.

R. 1818.

V Hlasateli, sv. III.

Rozgjmánj o některých ſtránkách praktické Filozofie.

Žiwot člowěka geſt nepřetržená páteř přerozmanitých činů. W prawé prawdě bez přeſtánj gedná člowěk, a byť y chtěl nic nedělati, nenjť s to. Neb y když prázdnj a zahálj, wlaſtně gedná, gmenowitě nenamáhá ſe, a w tom ſobě ljboſt něgakau a pohodlj ſtrogj.

Ačkoli pak člowěk nemůž než gednati, máť wſſak na ſwobodě, gednati tak neb ginak. Swrchowaná bytnoſt, kteráž to tak zřjdila a opatřila, že y bezděky gednati muſý, aleſpoň to poſtawila w mocy geho, že gednánj ſwé ſám ſprawowati, a z rozličných činů některé ſobě obrati a obljbiti může.

Swobodenſtwj toho wſſickni lidé zegména vžjwagj, s tjm toliko rozdjlem, že gedni těch, ginj oněch prawidel w gednánj ſwém ſe držj, kterážto prawidla zaugalali ſe w myſli člowěka, a tak hluboce w nj wkořenila, že w gednánj ſwém ſtále gimi ſe ſprawuge, řjká ſe o něm wůbec, že má charakter čili zwláſſtnj ſwau powahu.

Dokudž ſe člowěk pewně na něčem newſtanowil, dokudž nemá ſtálé powahy, nýbrž wrtkawý geſt, a gednak toho gednak onoho ſe chytá: nepožjwáť prawého pokoge w myſli ſwé, nýbrž vſtawičně w trapném geſt kolotánj.

Z toho geſt patrné, že každý ta prawidla, ku kterýmžby při wſſech ſkutcých ſwých obracel zřetel ſwůg, záhy zbjrati a w myſl vwozowati má, aby ſobě zpoznenáhla zwláſſtnj powahu ſwau vzpůſobil.

92. Z Vznešenosti přírody M. Z. Poláka.

R. 1819.

Vypsání zpěvu slavičího. Str. 80.

Z wůně tmawých bezin poslyš, jaká nynj kauzla w pěnj
Prchem wyplynugj! w gakém mile ohlazeném zněnj
Hudebnjch teď zwuků hony z roštin ljbě dřjmagjcjch
Wen ſe winau! — w ohýbánjch gemných, oko gjmagjcjch,
Dechu skrowničkého tahy, w newywážném nalezenj
Z skladu pjsnj nowých, zpěwák ducha nutj k podiwenj.
Bez wšj okogjmagjcj krásy těla, čarowánjm
Prsa rozkošj nám plnj, okolj swým radowánjm
K weselosti zůwe tiché, oboru i porostliny
Proniká i pjseň zwučná geho tře se w audoliny.
Lidstwu šerem okřálému laskawý cit w srdce lege;
W mnohotném teď proměněnj hlasu w hlaubce temně pěje;
W chwjlce, w středu wáhawé se slabým dechem s pjsnj plazj,
Brzy během do wýsosti z hluboka gi doprowázj,
W wolánj kdež přerozkošném sem tam kolik chwilek pluge,
Na početj změny dalšj tegně zatjm přemyšluge.
Potom z hrdla autlinkého množstwj hrne w okamženj
Zadržených krasohlasů w pronikawém hlaholenj,
Kteréž w měnjcjm se zwuku z hauště do weškera derau,
Až pak v nepozorowaném tichu šeptem konec berau.
W chwjlce, w měké padá lehce z ticha zase nařjkánj;
Ohlas, pronikawé pěnj rozptyluge w křowné stráni,
We všech zwucjch hlasowodu měkých kluzem lehkým blaudj,
W okamženj k přechodu se twrdému zas z ticha laudj:

Neykrásněgi odměřeným obratem teď hlawy třese,
Brzy z dosažené wýšky ohlazené k hlaubce nese,
Brzy tahem sjljcjm se, brzy tržně wýraz dáwá,
Až pak w klokotánj zwučném pjseň slawnau dokonáwá.

93. Z průpovědi a podobenství Matěje J. Sichry.

R. 1821.

(V Dobroslavu.)

Wěrný přjtel podoben geſt ſylnému zábradlj, kteréhož ſe chopjme, bogjce ſe pádu, když nám ſſtěſtj záwrať dělá, aneb neſſtěſtj nohy podrážj. Jeſtli wſſak zábradlí wetché neb ſtýřelé, tuť ſe při neprozřetedlném naň podepřenj zlomj, a nás k wětſſjmu aurazu přiwede. Podobné nám neſſtěſtj hrozý, podepjrámeli ſe na přjtele ſrdce červiwého a malomocného.

Rowně lakomec gako marnotratnjk měli by pod poručenſtwj dáni býti, neb oba ſtegně towaryšſtwu lidſkému na ſſkodu gſau; onen, že zabedňuge a wyſuſſuge ſtudánku wezdegſſj blaženoſti, tento, že w nečas z nj powodeň činj.

Gako okřjwagjcj neduživec, když powſtana poneyprw na procházku wygde, radoſtj zapleſá, podobně cytedlný člowěk, když wěřitelům ſwým práw geſt.

94. Ze spisů Josefa Jungmanna.

R. 1821.

a) Z básně „Útěcha mysli," přel. z indického. V Kroku, II., 27.

Človéče, uhašug lakomau žjzeň;
Nesytá žádost pauhá trýzeň:
W bohatém statku ctnostna konánj
Twá duše mjwey gedno kochánj.
Kdož twá žena gest, kdož twůg rozenec?
Co ge sám ten swět, co ty, geho plozenec?
Ten swět diwný, kdež ty obýwáš:
Na to, na to můg brate ať pomnjwáš. —
Gak rosy krupěg na lupenu drkotá,
Takto žiwot náš kluzký se motá.

Nikde tu gistoty, nikde stánj:
Našeho korábu to po moři plowánj!
Člowěk se rodj, člowěk umjrá,
Dlauholi ho žiwot mateře zawjrá!
Ty přewahu zlostj na swětě lituguješ;
Proč tedy sobě w tom dolu libuguješ?
Gitro se a wečer wracowat wjdá,
Zima, garo, den a noc se wždy střjdá;
Čas plyne a žiwot stále ucházj,
Naděge wěčné wjtr přicházj. —
Ay tělo padawé, wlasy osněžené,
Usta holozubá, zraky podkalené;
Starci se berla w ruce zachwjwá,
W báni lakomstwj ale neubýwá. —
Tak dlauho pachole po hřičce chodj,
Tak dlauho ginocha zase láska wodj,
Tak dlauho kmeta zase newrlost saužj,
Že dokona žádný bohu neslaužj.

b) Z rozpravy o klasičnosti v literatuře.

(V Časop. Mus. na r. 1827, I. 38.)

Neklamemli ſebe ſami, widjme zagiſté, w gakém ſtawu ſe řeč a literatura čeſká tohoto wěku nacházj, až nikdy w horſſjm ſe nenacházela. Giž gſme ke wſſemu, což wlaſtenſkého geſt, ochladli a zelhoſtegněli. Možněgſſj odcizili ſe nás, a gſau cele Němci, anebo pro obzwláſſtnoſt, Francauzi. Chudina což může? a i ta děti ſwé raděgi k německému nežli k čeſkému ſyllabikáři poſjlá. Němčina we wſſech ſtawjch den co den ſe plodj a ſſjřj, a přigde brzi na to, že gakž to býwalo v Pomořanech, bez němčiny nikdo ani neyſproſtěgſſjm řemeſlnjkem učiněn nebude. Nám ſe dostalo (ó kéž ſe mýljm!) býti ſwědky a pomocnjky konečného mateřčiny zahynutj.

Námi (ach w tom hoři deyž odtuchu,
Gſili kde, a ochraň čeſký duchu!)
Odrodnými obſtaupená ſyny,
Wlaſt ſe řjtj w ſmutné rozwaliny.

(Puchmayer.)

Nowá literatura čeſká geſt plod některých milownjků, kteřj, nepřátelům na aurážku, ſwogim newděk, ſobě na ſſkodu, přináſſegjce drahé oběti wlaſti a přirozenému ſwému gazyku, gi až poſud zachowali mezi žiwotem a ſmrtj. Učinili w prawdě tito podnikatelé k diwu mnoho, a w negednom ohledu nad předeſſlé wěky wynikli; záſluhy gegich, gimžto mnozj newděčnjci tohoto čaſu rozuměti nechtěgj, budaucj čaſowé zagiſté uznagj; a wſſak máli k wyšſſjmu žiwotu a zniku literatura přigjti, daleko wjce zbýwá, než učiněno gest. —

95. Ze Slávy dcery Jana Kollára.

R. 1824.

Z předzpěvu.

O wěkowé dáwnj, gako noc wůkol mne ležjcj,
 O kragino wšeliké sláwy i hanby plná!
Od Labe zrádného k rowinám až Wisly newěrné,
 Od Dunaje k hltawým Baltu celého pěnám:
Krásnohlasý zmužilých Slowanů kde se někdy ozjwal,
 Ay oněměl giž, byw k aurazu zášti, jazyk.
A kdo se laupeže té wolagjcj wzhůru dopustil?
 Kdo zhanobil w gednom národu lidstwo celé?
Zardi se záwistná Teutonie, sausedo Sláwy,
 Twé win těchto počet spáchaly někdy ruky.
Sám swobody kdo hoden, swobodu zná wážiti každau,
 Ten kdo do paut gjmá otroky, sám ge otrok.
Nechť ruky, nechby gazyk w okuge swé wázal otrocké,
 Gedno to, neb nezná šetřiti práwa giných. — —
A wšak umlkni tichá, na přjšť pohledni, žalosti,
 Osluněným rozptyl mráčky myšlének okem.
Neywětšj ge neřest w neštěstj láti neřestem,
 Ten kdo kogj skutkem hněw nebe, lépe činj.
Ne z mutného oka, z ruky pilné náděge kwitne,
 Tak gen i zlé může státi se gešté dobrým;
Cesta křiwá lidi gen, člowěčenstwo swésti nemůže,
 A zmatenost gedněch často celosti howj.
Čas wše měnj i časy, k wjtězstwj on wede prawdu;
 Co sto wěků bludných hodlalo, zwrtne doba.

Na Vyšehrad.

K tohoto se hradu wystawenj
Celé země sběhla podstata;
Ruky lid dal, šperky knížata,
Gméno Sláwa, Sion přirozenj;
Mistrů wěčných djlo giž se měnj,
Barwy schnau i slaupy ze zlata,
Gegich zlomky wrhau dítata
W řeku, genž se hněwně wůkol pěnj;
Časů twář zde ljtě zůřj chmurná,
Chlum, kde nebe někdy w palácjch
Bydlelo, gest nynj Čechů urna;
Který angel čeká rozkázanj,
Aby traubil gednau w oblacjch
Takowému prachu z mrtwých wstánj?

96. Z prací Josefa Dobrovského.

R. 1827.

Plawci u Dalimila gaký to národ?

(V Časop. Mus. na r. 1827, I. 122.)

Když roku 1260 knjže Přemysl Otokar proti Bele králi uherskému s wogsky swými táhl, a bljž řeky Morawy se položil, tu i hrabě z Hardeku a ginj Rakussané proti Uhrům bogowali; o nichž skladatel české rymowané kroniky, gehož Hágek Dalimilem nazwal, takto w 91 kapitole wyprawuge:

Na ty Rakusice Plawci udeřili,
a mnoho Rakusicůw zbili. —
Knjže s Čechy na Uhry se wráti,
I ge se s nimi boge bráti.
Róže nayprwé Plawce pobi,
Boreš Uherského krále wozów doby.

Plawci zde gmenowanj owssem negsau takowj, kteřj se plawbau po wodách žiwj, než bogowný národ, z kteréhožto Bela při uherském wogsku několik pluků a haufů měl; a sice národ, genž w latinských kronikách, ku přjkladu u Pulkawy a giných, Kumanowé slugj. Důkaz toho gest, že Kumanowé u

Rusů Polowci, u Poláků Plowci se gmenowali. Čechowé pak gim Plawci řjkali. Dáwno giž před Dalimilem to gméno nalézáme u děkana Koſmaſa. On o ſkytſkém národu mluwě zmjnku o nich činj: *sicut gens Scythica, Plauci sive Pecenatici*: to geſt Plawci (mjně tjm gménem Kumanůw) aneb Pečeněǧowé. Staŕj báſnjři němečtj od plawé barwy gim gméno dali Falben, to geſt plawj. Wjme tedy, gaký národ pod gménem Plawců rozumjn býti má.

97. Ze spisů Fr. J. Slámy.

R. 1829.

Z rozpravy: Máli se čísti na „lesu“ nebo na „jezu.“

(V Časopise Mus. na r. 1829, III. 92.)

Nemůže zagiſté we zlé položena býti žádoſt, abychom měli děgopis národu naſſeho, podlé potřeb nyněgſſjho wěku nestranným a wěrným pérem wzdělaný. Hiſtorie takowé geſt práwě neywětſſj třeba Čechům. Mámeť arci rozličné knihy, genž gméno čeſkých kronik w čele neſau; ale ſcházj gim buď zdrawá kritika a wěrnoſt; buď náležitá děgů ſeřádanoſt, nebo úplnoſt a pragmatická užitečnoſt, tak že ſe na nikterau z nich dokonale zepřjti nemůžem, neřku, abychom z některé wſſeſtranný přehled naſſj minuloſti dogjti mohli, a tudjž gſme gako bez hiſtorie. Národ ale bez hiſtorie, wzdělané ſaudným a wěrným i neſtranným pérem, geſt podoben člowěku bez dobré paměti. Takowý člowěk nezná ani ſwé hognoſti ani ſwých potřeb; nemůže ſe ohljdnauti, kudy ſſel, aby podlé wykonané ceſty ſwé kroky dále k chrámu dokonaloſti zařjdil; maně a bez rozwahy tjm ſe záſobuge, co mu zbýwá, negſa pečliw nedoſtatků; nezpomjná, co mu ſſkodilo a co kdy proſpělo, wbjhage tak do těſna, z kterého nedáwno wywáznul, a pomjgege proſpěchu čaſto giž oželeného.

98. Z básní Fr. L. Čelakovského.

R. 1830—40.

a) Z Ohlasu písní českých.

Slzy a wzdychánj.

Kdyby wšecky slžičky
Pohromadě byly,

Co gsau, milý, pro tebe
Oči moge lily:
Wěru by se lauky naše
Wšecky zatopily.

Ach kdyby to wzdychánj
Pohromadě bylo,
Co mé srdce pro tebe
Milá wypustilo:
Wěru na wěži by našj
Zwony rozzwonilo.

b) Z Růže stolisté.

Darmo! slowa nepostihnau
Tušenj a průswity,
Gešto bleskem kdys se mihnau
Přes ty šeré záwity.

Děsj nesměrnost a mýlj
Gednoty mě tu i tam:
Kdož pochybnost mi rozptýlj
O tom: odkud, proč a kam?

Toť ten uzel, že neznámo,
Z diamantů Pán gak tamo
Přede přjzi paprsků
Do wšech swěta okrsků.

99. Ze Selanek Jaroslava Langera.

R. 1830.

Opuštěný holoubek.

W hági holaubek
Sobě letáwá —
Ze dubu na dubec
Teskně letá;
Mutně si hauká,
Mutně woláwá,
Holubičku milau
K sobě wolá; —

We tmě i ráno
Gen bědowáno,
We tmě i ráno
Darmo woláno!
Ze dubu na dubec
Teskně letá —
Holubičku milau
Marně wolá! —

Spj studeném we
Stjnu holubka,
Pode nj studená
Skála ležj; —
Wjtr polabský
Chladně zawjwá,
Okolo studená
Wodka běžj; —
Wletne holaubek
Přjmo na daubek,
Kdežto milenka
Spj holuběnka,
Pode nj studená
Skála ležj, —
Okolo studená
Wodka běžj. —

Slétne holaubek,
Pjrkama hřjwá,
Perutj gi bělau
Teskně tepá; —
Mutně zobáčkem
Dech w ni naljwá —
Studená tu ležj
Milka lepá! —

Darmo gi ljbá,
Nj pozahýbá,
Pjrkama hřjwá,
Dech w ni naljwá,
Perutj gi bělau
Teſkně tepá: —
Studená tu ležj
Milka lepá! —

Spj studeném we
Stjnu holubka,
A u nj studený
On tu ležj; —
Wjtr polabský
Chladně zawjwá,
Okolo studená
Wodka běžj; —
We tmě i ráno
Wjc newrkáwá,
We tmě i ráno
Wjc newoláwá;
Ze dubu na dubec
Guž neletá, —
Holubičku milau
Guž newolá.

100. Z Máje Karla H. Máchy.

R. 1836.

Nad dálkau temných hor poslednj požár plál;
W hluboké ticho to měsjce wzešlá zář,
Střjbřjcj hlawy té ubledlau mrtwau twář
I tichý pahorek, genž w břehu wody stál.
Města gsau wzdálená co bjlý w modru mrak,
Přes ně w krag daleký nesl se mrtwý zrak,
W krag, kde co djtě on — o, krásný, krásný wěk!
Daleko zanesl wěk onen časů wztek,
Dalekoť geho sen, umrlý gako stjn,
Obraz co bílých měst u wody stopen kljn,

Takť gako zemřelých myšlénka poslednj,
Tak gako gmen gich, pradáwných bogů hluk,
Dáwná sewernj zář, wyhaslé swětlo s nj,
Zbortěné harfy tón, strhané struny zwuk,
Zašlého wěku děg, umřelé hwězdy swit,
Zašlé bludice pauť, mrtwé milenky cit,
Zapomenutý hrob, wěčnosti sklesly byt,
Wyhasla ohně kauř, slitého zwonu hlas,
To gestiť zemřelých krásný dětinský čas.

101. Z Národopisu slovanského Pavla J. Šafaříka.

R. 1842.

Jazyk zajisté jest oblesk ducha, jest duch sám, konawě žiwý. Bez jazyka bylby člowěk na zemi málem wíce než zwíře, nebot wždy týž a týž, zbawen jsa hlawního nástroje k založení občanské společnosti a ke wšestrannému sebe w ní zdokonalowání, což cíl jest člowěčenstwa. Jazyk jest, mluw co mluw, w prwotním tajemstwí plném zárodu swém dar Boží, neprostředný smyslný wýprysk čili promyk duše nadsmyslné. Ze stupně wzdělanosti jazyka, wyobrazeného w národní literatuře, poznáwá se nejjistěji stupeň wzdělanosti národu, a ze stupně lásky k němu i péče o jeho zachowání a zdokonalení, bez wnucowání jinorodcům, stupeň duchowní i mrawné wýšky jeho. Národ, jenž, maje powědomí důležitosti přirozeného jazyka pro wyšší duchowní žiwot swůj, sám jej zawrhuje a jeho se odříká, páchá nad sebau samowraždu a přerušuje tím wěčné zákony Boží. Milowati a hájiti nad žiwot swého, šetřiti a nepotlačowati cizího, jest swatá powinnost každého jak člowěka tak národu, jenž k mravnému powědomí sebe a swého určení dospěl.

102. Z básně K. Vinařického Varito a Lyra. [1])

R. 1843.

Jaro.

Ej ledu kůra litá běhuté wody wíce nepoutá,
Pádící dolinou pěniwý se potůček ozýwá.

---

[1]) Tyto básně složeny jsou na důkaz libozvuku řeči české tak, že nikde vedlé sebe není dvou konsonantů.

Fijala, záliba má, libowůně potajmo wydáwá.
Jíwu odíwá roucho nowé; sady louky osíwá
Mág oko wábící lepotou. Weselou si počíná
Píseň oráč a malý na palouky pasáček uwádí
Housata. Tóny milé echo rádo we háji opáčí.
Máj sady, háje na ráje mění. Jaro páše ty čáry.

L é t o.

Louka kosou sečená woňawé tady zápachy dýše;
Žíto bělá se; lepou lakomá rosa růži napájí.
Úpaly záhubiwými nowý tamo sádek umírá
Nápoje žádoucí. Košatou sedají pode lípu
Wázačowé a howí si, by síly nabýwaly oudy.
Žíto žaté ze polí již oráči wozí. Nenadále
Bouře diwá rachotí; i walí se palouky hubící
Líjawec údolinou. Luh i háj zotawí se po bouři.

Na Maďarony.

Maďaři, Maďaři,
Ej co počínáte,
Že lidu našemu
Jazyky řezáte?

Toho ani Tataři
Nedělali litý:
Žádáteli Tatarů
Divočejší býti?

103. Z Protichůdců Václava B. Nebeského.

R. 1844.

Z černé houšti skočí vlk a vyje,
By mu žrát noc dala, neb je lačný.
Nechce zřít to měsíček a kryje
Bojácně se za černými mračny.
Jak se vražda černé zrády loudí,
Tak on krvolačně v šeru bloudí,
Hrabe, větří, vyje, ztekle pláče,
Že mu noc žrát nedá — v kole skáče,

Sám se honě — žhou co uhlí oči —
Stojí, hravým ztekem zase skočí,
Jak by před sebou již kořist měl —
A zas větří, jak by slyšet chtěl
Živé srdce tlouci v noci tiché.
Však ni ruch, ni vánek ve tmě liché —
Někdy zhluboka jen bor si vzdychne,
Spavě v břeh zašplouchne vlna v plese,
Spadne hvězda, jedno z nebes očí —
Bludné z rákosí světýlko skočí.
Najednou se lekne vše a ztichne,
Jakby anjel — mír šel v tmavém lese,
Země mlčí, jak by nebe spící
Ve snu tajemství jí chtělo říci;
V teskné předtuše noc dech svůj tají,
Jak když umírajecímu dají
Pomazání poslední.
Najednou však v dáli něco dusá,
Temný zvuk že šerem skoro stéká.
Snad to jelen prchá, jenž se leká
Stínu svého? — Ne tak — kůň to klusá.
Zaskučí tu vlk s radostí divou,
Že mu noc posílá krmi živou,
Zavolá hned na svá mláďata,
Malá v křoví skrytá vlčata atd.

104. Z básní K. E. Jablonského.

R. 1846.

(Moudrost otcowská.)

Synu! jinde konwalinka,
Jinde čistá lilie,
Jinde skromná wiolinka,
Jinde sliz si libuje.

Jindy kwete kamelie,
Jindy útlá pomněnka,
Jindy růže wěnce wije,
Jindy pyšná jiřinka,

Ten, jenž kázal kwítkům rosti,
Kázal jim též, kdy a kde —
A tak má též každá z cností
Dobu swou a místo swé.

105. Z aforismů Matouše F. Klácela.

Z r. 1846—48.

Dobrá rada jest jak ryzí zlato,
Ať je odkud koli, koupíš za to.

Wíchr cedry láme, duby páčí,
Přes nízounký keř netečně kráčí.

Mnohem jízliwěji ten se mstíwá,
Kdo osobně málo síly míwá.

Kdo jen w rozkoších soukromých žije,
Ten jsa w twáři čerwený již hnije;
Kdo wšak w národ snahu swou wetkáwá,
S národem se wěčně zelenáwá.

Pracuj pilně, jak bys wěčně žíti chtěl,
Dobře, jak bys zítra umřít měl.

Předce raděj učitelem s nuzným platem,
Než za stkwoucí zlato katem.

Znáš tu duhu klenutou na krátkou dobu —
Od malé kolébky k malounkému hrobu?

Kdo po dobrém činu čeká chwály,
K wůli kouři wlastní statek pálí.

Wěrné srdce rozumu se táže,
Než se w sňatek s kým zawáže.

Sedlák oře, seje, wláčí,
Dešť pak Pán Bůh dáti ráčí.

Kdybychom i denně hořký kalich pili,
Předce je nám žiwot Boží dárek milý.

106. Z Dějin národu Českého Frant. Palackého.

R. 1848.

Mezi nechwalné powahy národu našeho počítány jsau ode dáwna: lehká mysl, nepečliwost, nezdrženliwost a nestá-

lost, we štěstí prostopášná bujnost, w nehodách brzká malomyslnost; a nad to pak urputná swéhlawost, a z ní se plodící neswornost i mstiwost. Bažiw po newázanosti, kteraužto sám swobodau nazýwal, zapomínal také Čechoslowan bohužel až příliš, že tam swobody není a býti nemůže, kde nepanuje zákon mocí swatau wšem občanům wůbec, a neuznáwá se rowná wáha práw i powinností od jednoho každého zwláště. Celé pásmo dějin naskytuje o nemilé prawdě té množstwí důkazů. Křiwdu wšak činili národu našemu cizinci, kteří mu od přírody také ukrutenstwí, potměšilost, obžerstwí a krádežnost přičítali; jsau to mrawní neduhy, jenž nápodobně moru a čemi mohly u nás jen dotýkáním se cizích i nákazau na čas se ujímati a neblahau moc swau prowozowati.

107. Ze Zákona trestního.

R. 1852.

O zločinu nedokonaném.

§. 8. Ke zločinu není potřebí, aby čin skutečně byl vykonán. Již samo početí zlého skutku jest zločin, jak mile zlomyslník vzal předse čin nějaký, kterýž ke skutečnému vykonání vede; zločin ale jen pro nemohoucnost, pro překážku odjinud v to přišlou anebo náhodou nebyl dokonán.

Protož má v každém případě, kde zákon zvláštních výminek nenařizuje, všechno to, co v příčině nějakého zločinu vůbec ustanoveno, vztahovati se také k zločinu nedokonanému, a zlý skutek nedokonaný trestán bude, zření majíc k §. 47, lit. a), týmž trestem, kterýž uložen jest na zločin dokonaný.

108. Z Torquata Tassa Osvobozeného Jerusaléma, přelož. od V. Žáka.

R. 1 53.

Ze zpěvu prvního.

Zpívám nábožnou braň o vojvodě, jenžto velebný
Osvobodil hrob Krista. Duchem mnoho a mnoho jednal
On pravicí, v dobytí slavném mnoho snášel, a peklo
Bouřilo darmo na něj, naň různý Asie povstal

Darmo i Líbie lid; neb Bůh jemu přízeň udílel,
A druhdy bloudící ke svatým vedl zpátky korouhvem.

Uměno! né ty, která helikónské rychle uvadlé
Na hlavu bobky vineš, než ty v nebi, v choru blaženců
Ozdobená korunou nesmrtných hvězd zlatolesklých,
Ty vdýchej do prsou mi nebeský zápal a zpěv můj
Zdůstojňuj; odpusť ale, když tkám šperky do pravdy,
A krásím krom tvou i jinou list někdy radostí.

Ze zpěvu šestnáctého.

Jak kůň smělý, který pracného od bojiště
Byl právě odtrhnut po vítězném boji,
A milovník plzký se stády na pastviště
Nesedlaný těká ve podlém pokoji;
Když trouba zaznějíc, neb meč nahý zablýště
Jím trhne, hned řehtá, točí se ke zbroji,
Žádá v rejdišti být, vojína mít na zádech,
A strkat strkaný, a vítězit ve vpádech.

Tak se měnil jinoch, když blesk mu nenadále
Ode skvělých zbraní do oka uhodil;
Duchem, co prv hořel po vítěztví a chvále,
Ten lesk otřásl tak, že jej jak přerodil,
Ať lásce ve měkkej, a ní se dlouho šále
Teď opitý ospanlivý život vodil.
Ubald s uhlaďeným demantovým puklířem
Jde blíže a stojí, drží ho před rytířem.

109. Z obecného zákona horního.

R. 1854.

§. 1. Co obsahuje zákon horní.

Zákonem horním ustanovuje se, které minerálie se mohou hledati a dobývati, pod kterými výminkami se to může díti, a která práva a které povinnosti jsou s provozováním hornictví zvláště spojeny.

§. 13. Co jest kutati.

Kutati čili šorfovati slove, minerálie vyhražené v ložištích hledati, a když se najdou, tak je odkryti, aby se k nim propůjčiti mohlo práva vlastnického.

§. 30. Co vyměřeno o kutání podzemním.

Kutáli se pod zemí z dolů prostředkem tak nazvaných zarážek nadějných, může se jaké koli místo, i kdyby bylo v míře dolové již propůjčené, vyvoliti za střediště, kteréhož se jest při novém kutání držeti, pokud nebylo někomu ublíženo v právích již nabytých; takové místo budiž pak úřadu hornímu oznámeno.

§. 31. Mnoholi obsahuje kutiště výhradní.

Uvnitř kruhu horizontálního (okresu kutného), jehož poloměr má 224 sáhů Vídenských, a u prostřed něhož postaveno jest znamení, že se tu kutá, nemá nikdo jiný práva kutati, leč v revírech horních, v příčině kterýchž jest statuty něco jiného nařízeno.

110. Ze spisů Jana Purkyně.

R. 1859.

O tajemstvích přírody a ducha lidského.

(V Živě na r. 1859, str. 49. a 52.)

Z nesmírné hojnosti předmětů, které nám přírodověda k prozkoumání poskytuje, vyvolíme sobě thema všeobecné, ne tak spůsobilé k tomu, aby čtenářstvo novými, již hotovými známostmi obohatilo, než spíše k tomu, aby mysl povzbudilo, vyzvědavost pobídlo, a ke zkoumání vlastnímu přimělo. Rozebereme tajemství v přírodě a v lidském životě.

Netřeba nám hledati misterií po nesmírných dalekostech všehomíra, máme je na blízku, ve vlastním pokolení a vlastní útrobě. Ohledněme se vůkol sebe v oborn vzduchovém, na povrchu země, ve vnitřnostech zemských. Člověk obyčejného přirozeného spůsobu, smyslný a sprostým rozumem nadaný, jest na stanovišti velmi obmezeném, kteréž právě postačuje k vyhledání a ukonejšení jeho potřeb životních a

k vykonávání hlavních povinností společenských; většina pak lidstva v těchto mezích setrvává po celé živobytí. Byli však ode dávna duchové, kteří, nepřestávajíce na pouhém vidění různých výjevů přírody a povah lidských a na pouhém obdivování se neobyčejným úkazům, vynakládali všechen vtip a rozum na to, aby se dopátrali jich příčin a počátků. Takovým bádáním zabývají se jednotliví zpytatelé i spojené sbory, až se podaří, sjednoceným namáháním tajnosti přírody objeviti. Dlouho obor vzdušný tížil na obor zemský, než Mariotte objevil zákon toho tížení a než Toricelli vynalezl barometr. Kdož věděl, proč a odkud vítr věje, jak se obrací a kam putuje? Zdálo se, že vše jest náhodou a libovolnou hrou neznámé bytnosti, až vítr světoplavbou v novější době stíhán odkryl svá proudění po celé kouli zemské a rozličnou svou povahu místní, zaležející na ustavení slunce, na kroužení země okolo své osy, na účinkování měsíce, na ploché neb hornaté půdě a na sousedství moře a země. —

111. Ze spisů Františka Sušila.

R. 1859 a 1867.

a) Z Hymnů církevních.

Stabat mater.

Stála truchlá v bolné ráně
Podlé kříže matka Páně,
　Když syn její na něm pněl;
Duši její přeubohou,
Žalostivou pro strasť mnohou
　Přeostrý meč otevřel.

Ó jak smutna, zkormoucena
Byla máti oslavená
　Syna Svého pokutou!
Ó jak mdlela, jak se chvěla.
A jak tlela, když Ho zřela
　Muku strádať překrutou.

Eja matko, lásky zdroji,
Dej ať bol mne s Tebou spojí,

Ať se s Tebou rozkvílím;
Nechať všechen vzplanout mohu
Láskou dlužnou Christu Bohu,
Ať ho sobě nachýlím atd.

b) Z Evangelium sv. Jana.

XII. 1—8.

Ježíš tedy šest dní před paschou přišel do Bethanie, kdež Lazar byl umrlec, jejž vzkřísil Ježíš. Učinili pak Jemu večeři tamto a Marta posluhovala, Lazar ale jedním byl z těch, co stolovali s ním Maria tedy vzala libru masti z nardu pravého drahého a pomazala nohy Ježíšovy a otřela nohy Jeho vlasy svými; a dům naplnil se vůní masti. Řekl tedy jeden z učeníků Jeho, Jidáš Iškariotský, kterýž hodlal jej zraditi: Proč tato mast neprodala se za tři sta denárů a nedalo se chudým? Řekl pak to, ne že o chudé dbal, nýbrž že zloděj byl a tobolu maje, to co se vkládalo, nosil. Řekl tedy Ježíš: Nechte jí, aby na den pohřebu mého zachovala ji. Chudé zajisté vezdy máte s sebou, mne ale nevzdy máte.

112. Z prací Antonína Rybičky.

R. 1859.

Ze života V. M. Krameriusa.

Příběhy politickými a církevními, kteréž se v XV. a XVI. století v zemi České a Moravské udály, povznesla se národnost česká mimo vše nadání nad němectví a literaturu latinskou, ježto tu prvé převládaly, i zjednán jazyku českému volný průchod v domácnosti i veřejnosti, v chrámích, ve školách, na sněmích a soudech. Neunaveným snažením mužů nábožných a spanilomyslných obohacena jest literatura domácí důkladnými spisy v té míře, že ta doba nazývána zlatým věkem jazyka českého.

Avšak jakož všechny věci nastávají, na krátce neb dlouze pomíjejí a zase znovu vzcházejí a vzrůstají, tak bylo i se řečí a národností českou. Vlast naše dlouholetou válkou, hladem i morem zpustošena a na rub téměř obrácena jest; do krajin

pustých a liduprázdných povoláni jsou obyvatelé jazyka cizího, ti pak, kdož z předešlých obyvatelů pozůstali, neřestmi válečnými jako v jiný národ se převrátili a zmalátněli. Jazyk český co den mízel, jednak netečností těch, jimž náleželo všímati si ho, jednak nerozumnou horlivostí jiných, kteří vše, co bylo českého, jako bludné a nebezpečné kacéřovali, stíhali a ničili. Týž jazyk, druhdy vysoce vážený a rozšířený, vyloučen jest ze všelikého života veřejného a ležel opovržen a jako v prachu zahrabán. — Byliť to smutní časové, jež trefně vylíčil básník, žaluje takto:

„Tak již jsme klesli světu ku posměchu,
Že v Čechách Čechem být se brání Čechu,
A býtli nechce ve své řeči tupcem,
Jest mocně zaklet věčným zůstat hlubcem.“

I měli za to již mnozí, že méně dvadceti let jazyk český zanikne a národnost česká pohřbena bude na věky. Avšak jinak bylo psáno v knize nevyzpytatedlných soudův božských. —

113. Ze spisů Karla Jar. Erbena.

R. 1861 a 1864.

a) Z Kytice z pověstí národních.

Kytice.

Zemřela matka a do hrobu dána,
  Siroty po ní zůstaly;
I přicházely každičkého rána
  A matičku svou hledaly.

I zželelo se matce milých dítek;
  Duše její se vrátila,
A vtělila se v drobnolistý kvítek,
  Jímž mohylu svou pokryla.

Poznaly dítky matičku po dechu,
  Poznaly ji a plesaly;
A prostý kvítek, v něm majíc útěchu,
  Mateří — douškou nazvaly. —

Mateří — douško vlasti naší milé,
Vy prosté naše pověsti!
Natrhal jsem tě na dávné mohyle —
Komu mám tebe přinesti?

Ve skrovnou já tě kytici zavážu,
Ozdobně stužkou ovinu:
Do širých zemí cestu ti ukážu,
Kde příbuznou máš rodinu.

Snad že se najde dcera mateřina,
Jíž mile dech tvůj zavoní;
Snad že i najdeš některého syna,
Jenž k tobě srdce nakloní.

b) Z úvodu k prostonárodním písním českým.

Každý národ, kterýž sobě sám ještě odcizen není, má svůj vlastní cit a své zvláštní smýšlení, svůj individuální ráz, na přirozených zvláštnostech těla i ducha jeho se zakládající, jímžto se od jiných cizích národů znamenitě a patrně liší. Tento však přirozený, všeobecný národa ráz nabývá zevnějšími okolnostmi, s nimiž se národ, celý aneb jistá jeho část, během času potkává, svého zvláštního směru, své zvláštní zevnější postavy; a jakož okolnosti ty samy podrobeny jsou proměnám, tak i onen přirozený národní ráz podlé nich bez přestání zevnější podobu svou mění a řídí, tak jako vosk pokaždé formě své se podobá, avšak předce voskem býti nepřestává. Toto položení vlastního toho citu a smýšlení národa podlé jeho zevních okolností nazýváme národním duchem. Máli píseň býti národní, musí v ní vanouti tento národní duch. Pakli to, co píseň buď hlavního smyslu, buď zvolených obrazů, buď spojení, přechodů aneb obratů myšlének v sobě zavírá, tomuto položení citu aneb smýšlení národnímu se protiví, již není písní národní.

114. Z obecného zákonníka občanského.

R. 1862.

§§. 6 a 7. Jak se má zákon vykládati.

Zákonu, když se ho užívá, nebudiž jiného rozumu přikládáno, nežli ten, kterýž vychází z toho, co slova ve spojitosti

vlastně znamenají, a ze zřejmého úmyslu zákonodárcova. Nemůželi se případnost právní ani dle slov, ani z přirozeného smyslu zákona rozsouditi, hleděno buď k případnostem podobným, v zákonech určitě rozsouzeným, a k příčinám zákonů jiných, k této případnosti poněkud se vztahujících. Pakli by taková případnost právní i potom ještě byla pochybná: rozsouzena budiž dle pravidel přirozeného práva, zřetel majíc k okolnostem bedlivě sebraným a zdravě uváženým.

§. 1067. Které jsou smlouvy trhové zvláštního způsobu.

Smlouvy trhové zvláštního způsobu čili vedlejší smlouvy při smlouvě trhové jsou tyto: když si kdo zůstaví právo, věc nazpět koupiti, ji nazpět prodati, nebo před jinými koupiti; když kdo prodá věc na zkoušku; nebo s vyhražením lepšího kupce; nebo když na jiného vzloží, aby věc prodal.

115. Z básně „Alfred“ Vítězslava Hálka.

R. 1862.

Lásko! věčně stejná ve své kráse,
věčně různá ve svém hnutí!
Jedny vedeš přímo k věčné spáse,
jiné — ku věčnému zahynutí.
Jedněm's nebem plným vděků,
na němž titíc jasných hvězd se rojí;
dole květ sní sen mladého věku —
a jej nebe čistou rosou kojí.
Jiným's nebem plným trýzní,
po němž klikaté se blesky honí;
dole květ po nebes vláze žízní —
blesk mu hlavu krásnou ve hrob kloní.
Spanilá jsi, jako z Paestum růže,
na niž toužebně se srdce třese:
jedněm vůní obestýláš lůže,
jiným trn tvůj věčnou bolest nese.
Lesklá's číše, sladkým kypíc tokem —
z nížto srdce lidské rádo ssaje:
Jeden spěchá v Eden rychlým krokem —
ten tam, že se napil, musí z ráje.

116. Z Knihy veršů Jana Nerudy.

R. 1868.

Podřimlo i moje srdce.

Ve polední plané záři
leží háj tichounký, tichý.
List se skrývá v stínu listu,
strom se skrývá v stínu stromu,
list i strom tichounce dřímá.
Ba i ptáček ustal v pění —
ticho — ticho — a v tom tichu
jako dětské ve kolébce,
nad níž závoj zlatý rozstřen,
podřimlo i moje srdce.

Ze hřbitova.

Bleskosvodům společenských bouří,
mučedníkům našich osudů,
v směšnou odplatu pak bratři zdarma
ustelou společnou pod hrudu.

O kéž byste místo toho lidu
v šachtu stlali jeho chudobu,
nezaslouženou tu jeho bídu,
bolestnou tu hladu porobu.

Seznamenání

písemných památek starého věku podlé času, z něhož se zachovaly rukopisy.

Položivše svrchu výpisy z památek řeči a literatury české, podáváme tu přehled chronologický starých památek až do r. 1409 dle času, z kteréhož pocházejí rukopisy. V tomto pořádání spravovali jsme se až do konce XIII. století pravopisem a formami jazyka, kteréž známky jsou v oné době dosti bezpečné. Však ve XIV. století nesnadno pořádek památek literárních ustanovovati, ježto od legendy o Jidáši a Pilátu asi z r. 1307 až do Učení křesťanského Tómy ze Štítného z r. 1376 nižádného spisu datovaného nás nedošlo a památek z té doby jest veliké množství. Věk každého spisu určiti lze bude teprv po bedlivém ohledání všech rukopisů a po vydání a porovnání s nimi souvěkých listin latinských, ohsahujících česká jména osobní a místní psaná od písařů českých. My jsme se v určování věku řídili až do r. 1320 spřeženým písmenem *rs*, které se tou dobou v jménech „Lnars" a, „Chudyers" naposledy vyskytuje, hláskou *y* před l a r vkládanou (na př. chyrt, wylczie) a jotovaným *u* v lokálu jmen statných (na př. na krsyzyu= na kříži), v němž si někteří spisovatelé té doby libovali; od r. 1320—1360 bylo nám v tom pravidkem zobecnělé již *rz* a střídavé *i* a *y*, a od roku 1360—1400 hláska *y* vůbec rozšířená a hlásky zdvojnásobované (*aa*, *ee*). Netřeba ostatek připomínati, že mnohé spisy, které nás došly ze XIV. a XV. století, sepsány jsou prvotně mnohem dříve, zejména Evangelia, žaltář, modlitby, písně nábožné a j.

Památky z první doby do r. 906.

1. Jména vod, hor, míst, národů a osob u spisovatelů římských a řeckých a v pozdějších listech a kronikách. Str. 26.
2. Rukopis Zelenohorský z IX. století. Str. 30.

Památky z druhé doby od r. 906—1197.

3. Zlomek Evangelium sv. Jana z X. století. Str. 49.
4. Seznamenání statků biskupství Olomouckého z r. 1131. Str. 52.

Památky z třetí doby od r. 1197—1409.

Důležité příběhy

v dějinách řeči a literatury české, chronologicky sestavené.

Roku

58 př. Kr. objevují se u Julia Caesara první jména slovanská: Suevi (Slované), Markomani (Moravani), Danubius (Dunaj), Bakenis (Bukovina) a j.

160 po Kr. v zeměpisu Ptoleméově přivádějí se slovanská jména: Baimoi (Čechové), Rakatai (Rakousi), Lugi (Lužané), Viadros (Vodra), Albis (Labe), Brodentia (Brod), Kalisia (Kališ) a p.

824 dne 21. srpna, jmenují se v listě Frisinského biskupa Hitta blíž Lince v Rakousích první jména obyvatelů českých: Liupisco (Lubiša), Zemilo (Semil), Liupnic (Lubník), Trepigo (Třebík), Uuelan (Velen), Tesco (Těšek) a j.

973 zpívali při instalaci Pražského biskupa Dětmara někteří páni v kostele sv. Víta píseň německou „Christe keinado und di haliegen alle helfend unse."

1124 dokonal Kosmas, děkan kapituly Pražské, svou kroniku Českou.

1131 seznamenány jsou za biskupa Zdíka statky kostela Olomouckého, jichž jména svědčí, že tehda byla Morava celá slovanská.

1200 za krále Přemysla Otakara I. zakládaly se v Čechách a na Moravě první osady německé.

1227 dokonal mnich Zbyslav nekrolog Podlažický, obsahující výše 750 osobních jmen českých.

1241 — od toho roku počínajíc, dávali sobě mnozí páni čeští a moravští příjmění německá od hradů nově stavěných, na př. ze Šternberka, z Rožmberka, z Pernšteina a j.

1253—70 zakládána jsou za krále Přemysla Otakara II. města a osazována jsou Němci.

1270—80 sepsán jest Rukopis Kralodvorský.

1300 — ok. toho roku složena jest báseň Alexandreida.

1314 dopsána jest kronika Boleslavská či Dalimilova.

Roku

1341 vydána jsou obci Pražské práva městská jazykem německým.
1356, dne 10. ledna, nařídil císař Karel IV. zlatou bulou synům volenců říšských, aby se učili jazyku českému.
1373, dne 8. září, vydal Tůma ze Štítného sestře své Dorotě Odolenové z Chlumu, první známý soukromý list v jazyku českém.
1376 sepsal Tůma ze Štítného Knihy učení křesťanského.
1386 ulit jest nejstarší známý zvon s nápisem českým, zachovaný v Převlicích blíž Smečna.
1395 sepsal Smil Flaška z Pardubic báseň „Nová rada."
1399 počínají se zápisy české v manských knihách Kroměřížských.
1400—06 opravil M. Jan Hus ortografii českou.
1409, dne 18. ledna, dal král Václav IV. památným dekretem Kutnohorským národu Českému přednost na vysokém učení Pražském před národy cizími.
1415, dne 6. července, upálen M. Jan Hus v Kostnici.
1421 vyloučeni jsou Němci Pražští a Němci z měst královských, kteří stáli při císaři Zikmundovi, ze svazku městského.
1422 vydal Jan Žižka z Trocnova své zřízení vojenské.
1431 za knížete Přemka činily se do obnovených Opavských desk zemských první vklady jazykem českým.
1440—44 za krále Vladislava Jagaila a potom až do 2 polovice XVI. století stal se jazyk český jazykem diplomatickým v Polsku.
1480 zaveden do moravských desk zemských přičiněním Ctibora z Cimburka jazyk český.
1488 tištěno v Praze ponejprv písmo svaté.
1495 zaveden do českých desk zemských působením Půty z Risenburka jazyk český.
1498 tištěn první známý kalendář český v Plzni.
1500 sepsal Viktorin Kornel ze Všehrd Knihy devatery o právích země České a t. r. vydáno první České zřízení zemské.
1516 vydáno první zřízení zemské markrabství Moravského.
1517 vydal Mikuláš Klaudián v Normberce první mapu Českou.
1520, 21. září, zemřel Viktorin Kornel ze Všehrd.
1537 sepsal Zikmund Hrubý z Jelení první slovník porovnavací.
1541 vydal Václav Hájek z Libočan svou Kroniku Českou.
1549—80 napomáhal Jiří Melantrich k povznešení jazyka českého, vydav pětkrát písmo svaté a jiné spisy jazykem výtečné.
1554 vytištěna v Praze Kosmografie česká Zikmunda z Púchova, největší kniha česká posud vydaná.
1576 vydán v Ivančicích tiskem ozdobný kancionál bratrský.
1578—99 zveleboval Adam Daniel z Veleslavína co spisovatel a knihtiskař literaturu českou.
1579 vydal Pavel Kr. z Koldína Práva městská království Českého, a téhož roku vydán první díl šestidílné bible Kralické.

Roku

1597 vydávaly se první periodické noviny české, po různu však vycházely již r. 1495 a 1515.

1610, dne 12. prosince, dal Karel z Žerotína, hejtman Moravský, radě města Olomouce důtku, že mu psala po německu.

1614, 27. prosince, zemřel ve Lvově genealog český, Bartoloměj Paprocký z Glogol.

1615, v úterý po sv. Trojici, vydali stavové čeští ze sněmu přísné nařízení v příčině užívání češtiny při soudech a v kostelích.

1623 sepsal J. A. Komenský v Brandýse nad Orlicí Labyrint světa.

1627 zaveden jest obnoveným zřízením zemským v Čechách v deskách zemských a u soudu zemského vedlé jazyka českého jazyk německý.

1628 učiněno totéž na Moravě.

1630—33 sepsal J. A. Komenský Didaktiku a Zlatou bránu jazyků.

1636, 9. října, zemřel na hradě Přerovském Karel z Žerotína.

1639 nařízeno na Moravě, aby při soudu zemském rokovalo a hlasovalo se jazykem německým.

1650—80 poněmčila se zpuštěním v 30leté válce velká část Žatecka a Litoměřicka.

1662 zapisovalo se naposledy do desk Krnovských po česku.

1669 zřízeno od Marie Štyrové Dědictví Svatováclavské na vydávání nábožných knih českých.

1671, 15. listopadu, zemřel v Amsterodámě Jan Amos Komenský.

1705—12 poněmčilo se město Unčov na Moravě a nedlouho dříve Šilperk a Landškroun.

1722 vydali Matěj Béla a D. Krman bibli evangelickou v Hali Magdeburské.

1747 přestalo se do zemských desk Opavských zapisovati jazykem českým.

1749 vydávala česká kancelář dvorská ve Vídni, byvši toho roku s rakouskou spojena, naposledy stranám vyřízení česká.

1762 vkládalo se do manských desk v Kroměříži naposledy česky.

1774 zavedena němčina do hlavních škol v Čechách a na Moravě.

1775 zřízena jest na universitě Vídenské stolice jazyka českého.

1781, 31. pros., vydáno nařízení, aby žáci na gymnásia česká a moravská nebyli přijímáni, leč když umějí německy.

1786 zapověženo užívati češtiny u soudu Opavského a Těšínského.

1787 spůsobil Ant. Bernolák odtržení katolických Slováků od spisovného jazyka českého.

„ 17. prosince, narodil se slovútný fysiolog Jan Purkyně.

1792 zřízena jest na univeritě Pražské stolice jazyka českého.

1804 zřízen ústav řeči a literatury československé v Prešpurku.

1808, 21. března, zemřel Václav Mat. Kramerius.

1809 opraven Josefem Dobrovským bratrský pravopis český.

Roku

1816, dne 23. srpna, nařízeno, že úředníci v krajinách českých mají jazyka českého dokonale znalí býti.

1817, dne 16. září, nalezl V. Hanka Rukopis Kralodvorský.

1824 vyšla tiskem Kollárova Slávy Dcera.

„ provozovaly se péčí J. N. Štěpánka stálé české hry nedělní na divadle Pražském.

1827 počal redakcí Fr. Palackého vycházeti Časopis Musejní.

1831 zřízena jest stolice jazyka českého na mor. stavovské akademii v Olomouci.

1833 založena jest Matice česká na vydávání dobrých knih českých.

1835—39 vydán pětidilný slovník Jungmannův.

1837 vydány jsou Šafaříkovy Starožitnosti slovanské.

1838 založeno dědictví Svatojanské na vydávání knih nábožných.

1843 odtrhli se Slováci, jdouce za Jos. Hurbanem a Lud. Štúrem, po druhé od spisovného jazyka českého.

1847, 16. listopadu, zemřel Josef Jungmann.

1848 rokovalo se na sněmu Moravském po dávné přetržce opět jazykem českým.

„ vydán první díl Palackého Dějin národu Českého.

„ počal K. Havlíček vydávati Národní Noviny, první politický denník český.

1849, 12. dubna, zemřel přírodovědec Jan Svatopluk Presl.

1849—52 vydával se ve Vídni český zákonník říšský, a v Praze, Brně, Opavě a Pešti počaly se vydávati české zákonníky zemské.

1849 zřízeno v Brně dědictví sv. Cyrilla a Methoděje na rozšiřování knih nábožných a poučných.

1850 zřízena jest v Praze vyšší reální škola česká.

1852, 24. ledna, zemřel ve Vídni Jan Kollár.

„ 5. srpna, zemřel Frant. Lad. Čelakovský.

1856, 29. července, zemřel Karel Havlíček, první publicista český.

1861, 26. června, zemřel jazyko- a dějezpytec Pavel Jos. Šafařík.

1863 vystaveno v Praze přičiněním Fr. L. Riegra divadlo české.

1864 zavedeno od sněmu Českého na polytechnickém ústavě v Praze vyučování v obojím jazyku vlastenském.

1866, 18. ledna, nařízeno v Čechách, aby se na středních školách českých učilo vesměs česky a němčině co předmětu obligátnímu.

1867 zřízeno v Brně a v Olomouci české gymnásium.

1868, 31. května, zemřel František Sušil, výtečný spisovatel theologický.

„ prohlášen jazyk český na německých gymnásiích a reálkách v Čechách a na Moravě za předmět neobligátní.

Dodavky.

Stránka 2. K vypočtení Slovanů českých dolož: R. 1864 počítalo se Cechů a Moravanů v Rakousku 4,638.000, Moravanů v pruském Opavsku 56.000, Slováků v Uhřích 1,763.500, Slovanů českých ve Vídni 100.000 a ve vojště 110.000; tedy všech Slovanů českých v Rakousku 6,512.400 a v Prusku 65.900, dohromady 6,578.300.

Str. 29, ř. 9. po slově „Přebila" polož: V listě biskupa Frisinského Hitta, daném 21. srpna 824, jmenuje se v krajině nad Lincem pod horou Caestiningberg (nyní Pöstlingberg) 21 nejstarších obyvatelů českých, jenž měli vyměřiti hranice nově zřízené fary Puchenavské *(isti Sclauani prope comanentes ibi presentes erant)*: Lubiša (Liupisco), Semil (Zemilo), Lubník (Liupnic), Třebík (Trebigo), Lubín (Liupin), Velen (Vuelan), Vitan (Uuittan), Těšek (Tesco), Dobromysl (Dabramis), Medilim, Tal, Zenasit, Ocatino a j. [1])

Str. 76, ř. 29. po slově „Alexandreidě" polož: a lokál na *ás* (horzass v Hořanech a Bukowas v Bukovanech) ještě v deskách zemských z r. 1316—20.

Str. 79, ř. 7. k číslu 18. dodej toto poznamenání: Připomenouti však sluší, že vedlé této nemotorné ortografie někteří spisovatelé užívali ortografie jednodušší, zejména písaři desk zemských z r. 1316—20, kdež čteme: wylczieho a wlczieho, Trzyebnuſſewſſy a Trziebnůſſewſſi, poprawyty a poprawiti, Brzezowycye a Mladyeyewicz a j.

Str. 82, ř. 27. slova „o Jidáši a Pilátu" pomiň a polož je do řádku 29. po slově „legendy."

Str. 94, V posledním řádku dole v připomenutí po slově „složil" dolož: Dříve pak již mínění naše důkladně odůvodnili J. Dobrovský (r. 1824) a Fr. Palacký (r. 1829) v časopise Vídenském „Jahrbücher der Literatur," sv. 27. a 48.

Str. 95, ř. 27. po slově „na r. 1858" přidej: B. Květ v Aesthetickém rozboru Rukop. Kralodvorského, v Praze 1861.

Str. 97, ř. 11. před slova „na Tursku," vlož: jakož podobno

---

[1]) Die Freisingischen Saalbücher. Von Jos. Zahn. Wien 1861. Archiv zur Kunde österr. Geschichtsquellen. XXVII, 68.

Str. 125, ř. 9. po slově „v Čechách" polož: „dle podobnosti k pravdě" a po slově „v Plzni" vlož: pak v Praze r. 1488.

Tamtéž po románu o Alexandru Velkém polož: 7. Kronika sedmi mudrcuov, v nížto lest a chytrost ženská zjeveň se vypisuje. V Plzni 1520. Viz rozpravu V. Nebeského o této knize v Čas. Mus. na r. 1847, II. 351.

Tamtéž ř. 34. pominuta buď domněnka o sepsání básně o vzkříšení Páně za doby krále Přemysla Otakara II., pronešená od slov „a složena prvotně" až do slov „byly s Čechami," na str. 126. ř. 16.

Str. 130. Místo: „6. Marka Pola Milion" polož:

6. Marka Pavlova, Benátčana Million čili vypsání krajin východních. Obsahuje popis cesty, kterouž pověstný Marco Polo, jenž se zdržoval 17 let u dvoru chána Tatarského Kubilaje, mezi r. 1269—1295 po východní Asii, po Číně, Thibetu, vých. Indii atd. vykonal. Památná jest v kap. 53, kde se líčí boj chána Chinchiše s chánem Unchamem, věštba hvězdářů před bitvou, která se téměř doslovně srovnává s věštbou podobnou v básni „Jaroslav" v Kralodv. Rukopise. Praví Marko Pólo (Výbor z lit. české, II. sl. 561): Tehdy Chinchiš, Tatarský král, přikáže čaroděníkóm a hvězdářóm svým, aby pověděli uhodnúce, kteraký by konec jejich boj měl vziéti. Tehdy ti odpověděli a na dvě rozdělili trsť na dli a položie před sebú na zemi a jednej straně převzděli Chinchiš a druhej Uncham." (Srovnej v Jaroslavu: i na dli trst črnu položichu — prvej pólě Kublaj imě vzděchu, vterej pólě králi imě vzděchu atd.). Z čehož vychází, že spis Marka Pavlova, jehož se zachoval jediný rukopis v Českém Museum z XV. století, přeložen jest do češtiny nedlouho po jeho sepsání (ok. r. 1320), když básně Kralodvorského Rukopisu byly ještě známy. Rukopis řečený, psaný v Letovicích na Moravě, obsahuje kromě toho některé zvláštnosti zvukoslovné v té krajině podnes obecné, na př. s velikém vojskem, mezi jiném králem, s jedném z jeho pánóv a p.

Na též str. 130, po Mandevilově Cestě po světě polož:

8. Jedenácte povídek Boccaciových ze sbírky, řečené Dekameron. V ruk. ryt. z Neuberka z XV. století. Viz V. Nebeského rozpravu v Čas. Mus. na r. 1848, str. 129.

Str. 131, ř. 10. místo „v Praze 1581" čti „od V. Hájka v Praze 1550 a tamtéž r. 1581."

Tamtéž po Snáři Vavř. z Březové polož:

4. Lucidář o rozličných věcech, jenž jsú na nebi, na zemi i v vodách. V Plzni 1498. Kniha ondy velmi oblíbená.

Str. 137, po bibli Leskovecké přidej:

11. Bible Mikulovská či Grünbüchlovská (první), rukopis na pergameně z počátku XV. století v kniž. Dietrichšteinské bibliotéce v Mikulově (č. 174). Jest neúplná, jdouc toliko až do druhých knih Šalomounových (přísloví), a náležela ondy Ferdinandovi Hofmannovi z Grünbüchlu, předsedícímu kr. komory dvorské († 1607). Šíře ji popsal

a podal z ní výpisy Beda Dudík ve spise: Handschriften der fürstl. Dietrichsteinschen Bibliothek in Nikolsburg. Wien 1868, S. 29—32.

Str. 148, ř. 14. po slově „totiž“ vlož: „Kutnohorském z r. 1491 a Bechynském z r. 1500,“ a dole v poznamenání, v řádku 2. po slově „tamtéž“ přidej: II. str. 182. a v ř. 3. po čísle 84: Čas. Mus. na r. 1848, I. str. 418.

Str. 150, ř. 6. po slovích „tištěna jest“ polož: „jakož podobno,“ a ř. 9. před slova „písmo svaté“ polož: Kronika Trojánská a

Str. 152, ř. 16. po slovích „na Horách Kutnách“ vlož: v Pelhřimově,

Str. 153, ř. 15. po slově „to“ vlož: r. 1419 v Předních knihách Opavských.

Tamtéž, ř. 20. místo 1481 polož 1480.

Str. 154, ř. 2. po čísle „1560“ vlož: zvláště pak český list polské šlechtičny Hasiliny z Řitonic a na Kepšteině, daný v Krakově r. 1500 Konrádovi Celtesovi, profesorovi Vídenskému. [1])

Tamtéž, ř. 21. místo 1434 polož: 1437.

Str. 156, ř. 21. po slově „vydány“ přidej: „Také zápisy (protokoly) kongregací stoličných na Slovensku, obsahující žaloby, rozsudky atd., psaly se česky, jakož ukazují zachované takové spisy stolice Liptovské z r. 1544, 1552, 1566—99, 1623 a z jiných let pozdějších.

Str. 175, ř. 10. po slově „Karla IV.“ vlož: Jindřich M. Hieserle z Chodů život svůj vlastní (r. 1614),

Str. 176, ř. 11. polož místo slova „Jiný“ (herbář atd.) toto:

Ze století XV. zachovalo se přeložení Rhazesova lékařství ranného (tišt. 1863) a Viléma Placentinského ze Salicetti Lékařství ranného (tišt. 1867), též Lékařství od Boha (Rukop. u p. J. Ranka), snešené z rozličných tehdejších lékařských spisů českých, nyní neznámých, na př. z knih Janových, Mikulášových, Vítových, Matúšových, z čehož patrno, že česká literatura lékařská druhdy bývala nemálo hojná. [2])

Str. 187. Po kancionálu Š Lomnického polož: Jana Rozenpluta z Švarcenbachu Kancionál (kat.), 3 díly. V Olomouci 1601.

Tamtéž ř. 17. Místo č. 7. Vavřince Benediktiho — str. 247. polož toto: 7. Některé žalmy, přeložené časoměrně od Jana Blahoslava, Mat. Benešovského a Vavř. Benedikta z Nudožer. Vydal Jos. Jireček. Ve Vídni 1861.

Str. 188, ř. 21. Místo „Tiskem vyšla“ polož: Sepsána jest r. 1467 a vydána tiskem v Praze

Tamtéž. Místo „Hynka z Poděbrad Májový sen“ polož:

c) 2. Dvě básně Hynka z Poděbrad dle německých složené. V první, nazvané „Veršové o milovníku,“ ježto se počíná verši „S velko-

[1]) V tomto listě, jejž paní polská psala česky slovútnému učenci německému, česky umějícímu, praví dopisovatelka, že v jedné vzdělané společnosti polské v Krakově nějaký mistr polský, kterýž přišel z Vídně, vykládal latinské básně Celtesovy po česku, z čehož jde na jevo, že té doby byla čeština ve společnostech polských velmi oblíbená a takořka vzdělavacím jazykem.

[2]) Časopis lékařů českých. R. 1868, č. 19.

nocí v tom čase, když svět se rodí znovu zase" vyličuje se v dosti živých obrazech krása jara; báseň druhá obsahuje sen milence. Obě nešetří vůbec slov slušných a příliš bujnosti hoví. Tiskem vydal je V. Hanka v Starobylých skládáních, V. s nápisem „Májový sen." Šíře rozebral je V. Nebeský v Čas. Mus. na r. 1848, str. 132—137.

d) 2. K bájkám, zvaným „Zrcadlo moudrosti," dolož na konci: Viz rozpravu V. Hanky o nich v Rozboru staroč. liter., II. 18.

Str. 194, ř. 32. 12. Jindřicha Mich. Hieserle z Chodů Život, obsahující zvláště jízdy a tažení válečné od něho vykonané a sepsané. Z r. 1614. (Rukopis).

Str. 198, po č. 8. polož: 9. Jana Dobřenského z Dobřenic a) Kniha moudrosti o potřebách hospodářských. Rukop. z r. 1550, z něhož výpis podán v Čas. Mus. na r. 1843, str. 426. b) Téhož Hippotrophia čili naučení o dobytku konském. Rukopis.

Str. 199, po Řádu apatekářském dodáno buď:

12. Alchymie česká, vybrána z rozličných autorův. Rukopis v někd. kníž. Dietrichšteinské bibliotéce v Mikulově. Obsahuje pojednání Aristotela, Pythagora, Arnolda z Jindřichova Hradce, Antonia Florentina, Hermesa, M. Křišťana, M. Linharta a j. Viz B. Dudik's Handschriften der Dietrichstein'schen Bibliothek. Str. 52.

Str. 200, v čísle 2. Ctibora z Cimburka Kniha Tovačovská, v řádku 2. slova „sepsaná r. 1480" pomiň, v řádku 7. po slově „spisů" dodej: První část složena jest r. 1481, druhá mezi r. 1486—90, a na konci místo „dle kteréhož rukopisu — str. 227" polož: Dle rukopisu Brněnského (r. 1511) vydal tutu knihu K. Demuth v Brně 1858, dle rukopisu Olomouckého (asi z r. 1494) V. Brandl v Brně 1868. Úvahu o ní podal H. Jireček v Čas. Mus. na r. 1863, str. 227.

Tamtéž v čísle 3. „Zřízení zemské" ř. 3. místo: „zachovaly se — str. 416" polož: zachoval se jediný výtisk v registratuře zemské v Brně; a v ř. 6. místo slov: „Zdržuje v sobě," polož: Prvotní zřízení zemské z r. 1516 zdržuje v sobě jen 22 článků, pozdější vydání obsahujíc.

Str. 201, ř. 4. po slově „str. 14." dodej: původní pak zřízení z r. 1516 péčí V. Brandla v knize Drnovské, vyd. r. 1868,

Tamtéž, ř. 25. po slově „str. 140." přidej: Tiskem vydal ji s titulem „Kniha Drnovská" V. Brandl v Brně 1868.

Str. 205, č. 10, po slově Karla z Žerotína vlož a) a na konci dodej: b) Téhož Sněm, držaný léta 1612, vydaný od V. Brandla v Brně 1864.

Str. 207, ř. 9. slova „recense první" pomiň, taktéž v ř. 29. slova „Bible psané recense druhé" (Husovy).

Číslo 6. Bible Mikulovská (první) změň takto:

6. Bible Mikulovská (druhá), rukopis na pergameně, z též doby co předešlá v někdejší bibl. Dietrichšteinské (Grünbüchlovské) v Mikulově. Psána jest ortografií Husovou. Širší popsání o ní podal B.

Dudík v rozpravě: Handschriften d. Nikolsburger Bibl. S. 19—24. Výpis z ní, učiněný B. Dudíkem, viz v Příkladech (č. 51.)

Str. 208. Na místě 11. Bible Mikulovská (druhá) polož:

11. Bible Mikulovská (třetí) v někdejší knížecí Dietrichšteinské bibliotece v Mikulově. Starý i nový zákon, psaný ozdobně ortogr. Husovou, se znaky pánů z Kunštátu a z Cimburka (asi z r. 1437—56.) Zevrubně popsána od B. Dudíka ve spise: Handschriften atd. S. 24—29, kdež i výpisy z ní přiloženy.

Na místě: 12. Bible Mikulovská (třetí) polož: 12. Bible Mikulovská (čtvrtá) atd. Viz B. Dudík: Handschriften, S. 32.

Str. 214, ř. 17. po čísle „1588" přidej: 16. Havla Žalanského Kázaní o Janovi z Husince a Jeronymovi z Prahy krom jiných kázaní V Praze 1619 a 1868.

Str. 215, ř. 6. Na místě: „Viz Výbor z lit. české" polož: Vytištěn v Časop. kat. duchov. na r. 1864.

Str. 222, ř. 2. po čísle 1762 přidáno buď: Však při korunován až do času M. Theresie (r. 1743) nejvyšší hodnostáři hofmistr, purkrabí a kancléř, měli české promluvení a stavové česky holdovali.

Str. 227, ř. 8. před slovo „ohněm" vlož: zároveň s gramatikou českou a sebráním ozdobných spůsobů mluvení a přísloví

Str. 249, ř. 27. Po slově „uvedeno" přidej: Nejnověji však (zákonem zemským ze dne 5. října 1868) opět ustanoveno, že se má němčině na gymnásiích českých a češtině na gymnásiích německých učiti jen co předmětu neobligátnimu.

Tamtéž ř. 30. po slově „obligátnimu" dolož: dle nařízení ministeriálního, dan. 12. února 1868, vyučuje se mu opět co předmětu neobligátnimu.

Slovo „a" v témž řádku a slovo „však" v řádku 31. pomiň.

Str. 250, ř. 14. po slově „nébrž" polož: učilo a učí se dle nařízení ministeriálního, dan. 12. února 1868 posud

Mezi „Spisy znamenitější" polož dodavkem tyto:

Str. 298, lit. b) mezi č. 6. a 7.: E. Vávry Ruský tlumočník. Praktický návod k rychlému naučení se jazyku ruskému. V Praze 1868.

Str. 299, lit. b) k č. 23. na konec: a pro 4. třídu. V Praze 1868. Tamtéž po č. 28.: J. Kořínka Cvičební kniha ku překládání z češtiny na řečtinu pro 5. třídu gymn. V Praze 1868.

Str. 300, ř. 4. po č. 1858 přidej „a 1869."

Tamtéž po č. 12: a 13. Jos. Sokola Čítanka dějepisná. V Praze 1868.

Str. 302, po č. 18.: Fr. A. Rokosa Básně. V Praze 1827.

Str. 303, k č. 22. dolož: b) Téhož Jahůdky ze slovanských lesů. V Lipsku 1845.

Tamtéž po č. 24: Jitřenka či práce Levočských vzdělanců československých. V Levoči 1840 a Plody, práce vzdělanců Prešpurských. V Prešpurku 1840.

Tamtéž po č. 33.: Jos. Burgeršteina Deklamovánky a písně. V Praze 1846 a 1860.

Str. 304, po č. 53.: Em. Züngla Básně. V Praze 1868.

Tamtéž po č. 5. písní narodních: V. A. Svobody Sbírka českých písní národních s ilustracemi. V. Praze 1845.

Str. 307, k č. 11. dolož: Téhož Epigramy. V B. Ďarmotech 1857—59, a k č. 12.: a J. Rozum V Praze 1851.

Str. 308, k č. 8. přidej: a dráma Láska Čechova (r. 1868).

Tamtéž po č. 8.: Šeb. Hněvkovského a) Námluvy v Koloději. Veselohra. V Hradci Králové 1836. b) Téhož Jaromír. Truchlohra. V Praze 1836.

Tamtéž po č. 13.: A. V. Rirenšafta veselohry a) Lépe malým nežli velkým býti, a b) Stará láska nezahyne. V Praze 1846.

Tamtéž J. J. Melichara a) Pan Traube. Veselohra. V Praze 1847. b) Pan praktikant. Veselohra. V Praze 1848 a c) Divadelní ochotník. V Praze 1853.

Tamtéž po č. 27.:. Ed. Rüffera Na Balkáně. Truchlohra. V Praze 1868 a Vinc. Furcha Poslední boje Slovanů baltických. Drama. V Praze 1868.

Str. 309, č. 1, po lit. c) vlož: Téhož Aias. Přel. J. Hanáčik. V Brně 1860. a d)

Tamtéž, č. 10. po lit. d): Abbe del Epée a

Tamtéž, č. 12. po slově „Th. Körnera“ vlož: Tony, truchlohra; Hedvika, drama; Ponocný, veselohra a.. a na konci místo 1838 polož: 1823—38.

Str. 310, po č. 5.: Fr. Tomsy a) Jaré fiálky. V Hradci Králové 1823. b) Romantické povídky. Tamtéž 1825.

Str. 312, po č. 10.: Ol. Goldsmitha Kazatel Wakefieldský. Povídka. Přel. V. Filípek. V Praze 1842.

Str. 316, po č. 18.: Moravský vykladatel. V Olomouci 1846. Red. A. B. Šenk, a Květy a Plody. V. Praze 1848. Red. K. Štorch.

Tamtéž po č. 25.: Obecné listy naučné a zábavné. V. Praze 1861—62. Pořadatelé V. Zelený, Fr. Řezáč a A. Mayer.

Str. 319, lit. e), po č. 7.: Jos. Jirečka O prvotním českém překladu evangelií. V Praze 1859.

Tamtéž k životům spisovatelů českých přidej: Život K. Máchy. Sepsal K. Sabina. V Praze 1843. Život. J. K. Tyla. Sepsal V. Filípek. V Praze 1859. Životy matematiků českých. Sepsal J. Smolík. V Praze 1863. Literární působení Jos. Dobrovského. V Praze 1867 (Ve spisech kr. české spol. vědecké.)

Tamtéž lit. b) po č. 1.: M. Krále Slávové, praotcové Čechů. V Praze 1825.

Str. 321, lit. d), po č. 14. polož: 15. Julia Caesara Commentarii de bello gallico. Vyložil V. O. Slavík. V Praze 1868.

Tamtéž lit. f), po č. 15.: 16. Jan Žižka. Historický obraz od J. Kořána. V Praze 1868.

Str. 323 lit. d) po č. 5.: A. Chalúpky Vypsání země sv. Kananejské. V B. Bystřici 1829. — Ryt. Ant Prokeše Cesta do země za-

slíbené, vyk. r. 1829. Přel. M. Knajzl. Ve Znojmě 1834. — Al. Dumasa Hora Sinai. Obrazy cestopisné. Přel. V. Filípek. V Praze 1840.

Str. 329, ke spisům filosofickým přidej: Luciana Samosatenského spisy některé. Přel. Ig. Hájek. V Praze 1832. — Řeči Demosthenovy. Přel. E. Novotný. V Praze 1864.

Str. 322, lit. a) k č. 12. dodej: b) Téhož Základní zákonové státní cís. Rakouského. Ve Vídni 1868.

Str. 335, lit. b) č. 9. Od listop. 1868 vydávají se za ně „Naše Listy" redakcí Jakuba Arbesa.

Tamtéž č. 14. Od pros. 1868 vydává se za ně „Občan," redakcí Ant. Henčla.

Tamtéž č. 20. Od listop. 1868 vydává se zaň „Koruna" v Chrudími, redakcí Frant. Müllera.

Str. 336, po č. 34. polož: Hlasy. Časopis politický, vyd. od listopadu 1868 ve Vídni. Red. Vratislav K. Šembera. — Obrana. Časopis polit. vydáv. od pros. 1868 v Pešti. Red. Vilém Erben.

Str. 343, k č. 13. dolož: Téhož rozprava o přísaze. V Praze 1839.

Str. 344, po č. 23.: B. Kuldy Horlivý a veselý budíček v rodidinách křesťanských. V Brně 1856—59.

Str. 346, lit. g), po č. 3.: J. V. Šimko Nábožnost domovni ve zpěvích. V Skalici 1828.

Str. 354, po č. 23.: Fr. Diebla Časopis pro lid mor. a slézský o hospodářství. V Brně 1842—43.

Str. 355, lit. b) po č. 31. dodej: Národní Hospodář. Týdenník V Praze 1868. Red. Ant. Henčl.

Str. 357, po č. 11.: Knihtlačitelství a umění pomocná a příbuzná. Sestavil V. J. Jahn. V Praze 1867.

Str. 360, po č. 8.: H. Jirečka Veselé čtení ze spisů českých sebrané, jinak Voksa z Plesu. V Olomouci 1860—62.

Str. 362, po č. 28. polož: 29. Nové divadlo české. Spořádal V. R. Kramerius. V Praze 1819—25. Zavírá ve 4 dílech práce divadelní, přel. od J. Chmely, J. Hýbla, V. Špinky, J. N. Štěpánka a j. 30. Thalia česká. Sbírka her divadelních. Pořádal J. K. Tyl. 5 dílů. V Praze 1837—41.

Tamtéž po č. 31. dodej: Spisy od Matice lidu vydané. (V Praze 1867 a 1868): a) Fr. Kořínka Obraz Slovanstva; b) a c) V. Vlčka Pašek z Vratu a Národní osvěta; d) S. Hellera Život na Rusi; e) Fr. J. Studničky Soustava sluneční a f) J. Kořána Jan Žižka.

Str. 363, ř. 6. po slovích „má čtení" vlož: Ludvík Leger na koleji Sarbonnské v Paříži a

Str. 365, po č. 7.: Karla Havlíčka Tyrolské elegie přeloženy jsou do ruštiny M. P. Petrovským. V Ruském Věstníku na r. 1862.

Str. 366, lit. c) k č. 3. dodej: Táž Babička a Pohorská vesnice přeložena do ruštiny od E. G. Petrovské a tišt. v Ruském Věstníku na r. 1863 a 1866.

Str. 367, ř. 8. přidej: a do ruštiny přeložil je V. Jakovlev r. 1868.

Tamtéž lit. f) po č. 3.: J. Dřízhala Měřictví pro nižší gymnásia (1862), přel. do charvátštiny J. Peksider. V Záhřebě 1867.

Str. 369, Před M. Alberta polož: Akanthido — Mitis viz Velkopolomský Jakub.

Str. 373, ř. 16. po č. 1794 přidej: Zemřel v Jindř. Hradci r. 1850.

Tamtéž po Kl. Borovém polož: Z Boskovic Tas, probošt u sv. Petra v Brně, od r. 1457 biskup Olomoucký. Sepsal (r. 1466—67) některé listy posélací králi Jiřímu, Zdeňkovi ze Šternberka a Ctiborovi z Cimburka, tištěné v Palackého Archivu českém. Zemř. 24. srpna 1482.

Str. 374, ř. 31. po slově „v Praze" vlož: r. 1534—43.

Str. 375, u Ctibora z Cimburka ř. 1. na místo 1430 polož: r. 1437, ř. 3. po slově „dvorský" vlož: od r. 1469—94 hejtman markr. Morav.

Tamtéž místo 72 polož 79 a v řádku 5. místo 1469 polož 1467.

Tamtéž U Lad. Čelakovského na konci dolož: a A. Pokorného Botániku.

Str. 378, mezi řád. 3. a 4. vlož: Dobřenský Jan z Dobřenic, od r. 1572 pán na Dobřenicích. Sepsal Knihu moudrosti o potřebách hospodářských (r. 1550) a jiný spis, nazvaný „Hippotrophia" čili naučení o dobytku konském. (Rukop.) Zemřel 27. dubna 1593.

Str. 382, po V. Filípkovi vlož: Filomates Matouš z Wolkenberka, nar. v Dačicích, vychovatel. Sepsal rozpravu o vyvýšení a vysokém důstojenství lidského pokolení (rukop. z r. 1574), o vyvýšeuí nesmrtedlné duše a výklad na žalm 28.

Str. 384, U Václava Gleicha místo: kazatel — 1734 polož toto: nar. r. 1678 v Lažanech blíž Morašic na Litomyšlsku. R. 1720 vystěhoval se do Žitavy, kdež se živil zahradnictvím. Ku konci přidej: zemřel r. 1737

Str. 385, U Jana Grilla, ř. 3. po č. 1595 dolož: Patriarchů čtyr životy (1587), Skutky Krista Pána (1595)

Grill z Grillova Mathiáš, syn předešlého, nar. r. 1551 v Rakovníku, správce školy Lounské a Táborské, pak radní písař v Žatci. Sepsal zdařilou báseň o řízení a opatrování Božském (1592) a rozpravu o kometách (1578). Zemřel 2. září 1611.

Str. 393. po J. Chládkovi polož: Chleborad Frant. Lad. nar. 24. listopadu 1839 v Habrech v Čáslavsku, doktor práv v Praze. Sepsal Soustavu národního hospodářství politického (1868) a rozpravy: Pomoc chudým dělníkům, Spása dělnictva československého, O důležitosti životního pojišťování a j.; též přispěl do časopisů Dělníka a Včely (1868).

Str. 398, po H. Karlíkovi polož: Karolides Jiří z Karlsberka, nar. r. 1579, mistr učení Pražského a sudí zemský. Sepsal Navedení mladistvého věku k poctivým mravům a svobodným literním uměním (r. 1606), Žalostné duše s tělem rozmlouvání, Modlitby ranní a večerní a mravné průpovědi. Zemřel r. 1612.

Str. 398, po J. Kaškovi polož: Kerner Jos. Libomír, nar. 24. dubna 1777 v Bydžově, farář v Kratonohách a v Lužci. Sepsal Pád prvního člověka v ráji (1822), Učení o odpustcích (1822), Cvičeni ženichů a nevěst (1825) a Knihu ruční o navštěvování nemocných (1841).

Str. 401, ř. 7. po slovech „na Moravě" dolož: a potom místopísař markr. Moravského.

Tamtéž po J. Kopeckém polož: Kořán Josef, nar. r. 1839 v Nevěšicích blíž Varvažova, spisovatel v Praze. Sepsal Statistický přehled veškerých států (1866), historický obraz Jan Žižka (1868) a podal některé práce historické do Časop. Mus., Archeol. pam., Lumíra a Nauč. Sl.; též přispěl do Nár. Pokroku a do Koruny.

Str. 402, po Janu Kořínkovi vlož: Kořínek Josef, nar r. 1829 v Trojovicích, prof. na gymnásium Jindřichohradeckém. Sepsal Cvičební knihu ku překládání z češtiny na řečtinu (1868) a vydal Rukopis Kralodvorský s výklady mluvnickými (1865).

Str. 403, Před Krbce polož: Kraus z Krausenthalu Martin, jinak Carchesius, r. 1602 radní písař Starého města Pražského. Přeožil historii o dokt. Janu Faustovi (r. 1611), Bič židovský (r. 1604) a Knížku o stavu městském (r. 1602).

Str. 409. Před K. Máchu polož: Madiera K. A., nar. 2. ledna 1831 v Ml. Boleslavi, prof. gymnasiální v Písku. Sepsal Rukověť slovesnosti (r. 1863), Německou knihu čítací pro dívčí školy (1864) a Mluvnici jazyka německého pro školy střední (1868).

Str. 412. U J. Mirotického, ř. 3. před slovo „Obyčeje" vlož: „Jana Stubana," a ku konci přidej: „též některé výpisy z Historie české Jana Doubravského."

Str. 420. U M. Poláka, ř. 4. po slově „umění" přidej: do Dobroslava.

Str. 423. U Josefa Ranka, ř. 4. po č. 1863 polož: Rukověť ku poznání ruského jazyka (1867) a Konversační knížku českoruskou a ruskočeskou (r. 1867.)

Str. 426. Před Klena Rozkochaného polož: Rozenplut Jan z Šwarcenbachu, kanovník Brněnský a arcijahen Znojemský, od r. 1588 probošt kláštera Augustiniánského ve Šternberku. Vydal Kancionál, do něhož sám mnoho písní složil (1601). Zemřel 4. června 1602.

Str. 427. Při jméně Rüffer Eduard pomiň jméno (Züngel Em.) a v 2. řádku po slově: Sepsal vlož: román „Papež a revoluce" (1867) a truchlohru „Na Balkáně" (1868) a psal do Nár. Listů.

Str. 429. U Fr. Sláměy vlož po slově František: (Bojenický) a v ř. 3. po č. 1838: Kázaní postní (1867).

Str. 431. U Jer. Solaře, ř. 2. po slově „Sepsal" vlož: „Místopis města Humpolce (1859) a" a v ř. 3. místo (rukopis) polož: (r. 1868.)

Str. 438. U. K. Štorcha přidej na konci: Zemřel 21. listop. 1868, a u V. Štulce ř. 5. po č. (1867) vlož: Harfu Sionskou (1868).

Str. 440. U J. Táborského místo: Zemřel r. 1570, polož: Zemřel ku konci r. 1571.

Tamtéž po Heřm. z Tardy polož: Tesák Jiří Mošovský, farář u matky Boží na Louži v Praze, pak děkan v Kouřimi a úd konsistoře pod obojí. Sepsal rozličná kázaní (1601—1616), Poutníka duchovního (1612), rozpravu o smrtedlnosti (1616) a jiné spisy nábožné.

Str. 441. Před L. Tkadlečka polož: Tille Antonín, nar. 28. listopadu 1835 v Starém Sedle blíž Březnice, dokt. filos. a ředitel reálního gymnásium v Třeboni. Sepsal Učební knihu zeměpisu a sestavil Zeměpisný atlas pro školy střední (1868).

Str. 442. U Fr. Trojana, ř. 3. místo „přeložil" polož „a" a slova „a psal" pomiň.

Tamtéž po Fr. Trojanovi polož: Trojan Nigellus z Oskořína, nar. r. 1527 v Heřmanově Městci, správce škol Nimburské, Kutnohorské a j., též koleje Všech svatých v Praze a rektor vysokých škol Pražských. Přeložil O. Hyperia traktát o opatrování chudých (1592), Život poctivý (r. 1597) a Kázaní sv. Ambrože o užitku smrti (r. 1601). Zemřel 9. srpna 1604.

Str. 444. Po J. K. Tylovi polož: Týn Emanuel, nar. 16. srpna 1825 v Náchodě, profesor na staroměstském gymnásium v Praze. Sepsal Časoslovo české ve významu a bohatosti svých tvarů (1866).

Str. 445, po Ad. z Veleslavína polož: Velkopolomský Jakub jinak Akanthido-Mitis, farář v Dřinově a v Skramnicích r. 1612—1619. Sepsal spis o narození Krista P. (1612), traktátek o útočišti lidí pobožných (1613), Katechismus pro dítky (1619) a některá kázaní a písně. Zemřel po r. 1619.

Str. 447. U A. Vlasáka na místě „a do Lumíra" polož: do Lumíra a do Nauč. Slovníka.

Tamtéž u V. Vlčka, ř. 4. po č. (1867) vlož: a rozpravu o národní osvětě (1868).

Tamtéž u J. E. Vocela, ř. 6. místo (1866) polož: (1866—68).

Str. 449. U Fr. Vymazala. ř. 3. slovo „redigoval" polož před Besídky.

Str. 451. U J. L. Zieglera, ř. 6. po č. (1825) vlož: přeložil Příběhy Telemachovy.

Str. 451, po Fr. Zoubkovi vlož: Züngel Emanuel (Lužanský), nar. 21. června 1840 v Praze, spisovatel tamtéž. Podal básně do Lumíra (1860), do Zlaté Prahy, do Rodinné kroniky (1864) a do Květů (1867), též je vydal o sobě (1868.) Mimo tě psal do Humoristických Listů a do Besedníků Vilímkových.

Opravy.

Str. 41, ř. 17, místo Roháč čti Rakouský
» 49 » 30 » bedeš » budeš
» 55 » 12 » Svinobrod čti Svinbrod
» 78 » 11 » Literatur » Sprache
» 83 » 31 » generale » particulare
» 102 » 22 » sám Hanka » Linda
» „ » 25 » r. 1819 » r. 1822
» 104 » 17 » vzdělána » dodělána
» „ » 17 slova „od Rudolta z Emže a“ pomiň
» 123 » 5 slova „dle toho vzdělání“ pomiň.
» 124 » 27 » ze XIV. století čti z r. 1363—78
» 125 » 3 » v Star. Sklád. sv. IV. polož: s názvem: Tkadleček. Památka XIV. věku. V Praze 1824.
» 125 » 24 » V. Hanka polož J. A. Dunder
» 125 » 25 po slově „nalezl a“ vlož „V. Hanka“
» 148 » 18 a 23 místo Polináře polož Poliráře
» 148 » 35 » VI polož II a po čísle 84 přidej: Čas. Mus. na r. 1848, str. 415.
» 160 » 5 místo nedbanlivot čti nedbanlivost
» 171 » 14 » sv. Crhy » Crhy
» 178 » 4 » Bendla » Rendla
» 187 » 16 » 1590 » 1587
» 188 » 31 » sv. Crhy » Crhy
» 194 » 3 od důly místo 3. Dějepis polož *c*) Dějepis
» 201 » 21 » » » 1536 » 1526
» 207 » 26 místo z Čech polož z Mikulova
» 210 » 4 od důly místo *b*) polož β)
» 227 » 7 místo mnohá léta polož 44 let
» 227 » 27 » 1625 polož 1621
» 230 » 25 » Mluvničtí polož Mluvnictví.
» 238 » 21 » 1867 polož 1868.
» 282 » 36 místo Georgias polož Gorgias.

Str. 288, ř. 7 slova „a hebrejských“ pomiň.
» 297 » 10 po slově „pravopisy“ dolož „české.“
» 319 » 33 místo 1864 čti 1854
» 326 » 4 k číslu 1836 dolož „a 1868“
» 356 » 32 po slově „mechániky“ přidej „a strojnictví“
» 371 » 44 místo Nedožer polož Nudožer.
» 372 » 2 od důly slovo „a charvátštiny“ pomiň.
» 374 » 12 místo Koran polož Alkoran
» 374 » 13 slova: na př. o rytíři křesťanském“ pomiň
» 380 » 18 po slově Eneáš vlož (Enéas) a dále pomiň slova: mistr svobodných umění ve Witemberce
» 384 » 13 místo Kortezy polož Korteza.
» 388 » 33 pomiň slovo „Vládyka“ a ř. 34. slova „a Hyacinthy (1825)“
» 403 » 22 místo knihař polož knihtiskař.
» 411 u F. Mikovce, ř. 3. místo Ticha pol. „Tyha“
» 413 u J. Nerudy ř. 4. místo „Pražské“ polož „Pařížské“ a ř. 6. místo „jest“ polož „byl.“
» 416, ř. 33 » „Smíšené“ polož „Směšné“
» 427 » 4 » „Smiřický“ » „Smržický,“ a ř. 21. místo „Zemřel“ polož Zemřela.
» 418 » 14 » podkomořím polož podkomořském.
» 419 u Hynka z Poděbrad, ř. 5. místo „června“ polož „července.“
» 427, ř. 8 místo „děkan“ polož „probošt“
» 438 u A. Štrobacha místo „1856“ na konci polož „1858.“
» 442 u Fr. Trnky místo „r. 1804“ polož „13. února 1798.“

OBSAH.

ÚVOD.

VĚK STARÝ.

Doba první.

Od nejdávnějších památek řeči české až do zkázy království Moravského, čili až do r. 906 po Kr.

Doba druhá.

Od zkázy království Moravského až do uvedení osad německých v zemích československých, aneb od r. 906 až do roku 1197.

Doba třetí.

Od uvedení osad německých v zemích československých až do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili od r. 1197 až do r. 1409.

Str.

VĚK NOVÝ.

Doba první.

Od vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského až do úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské, čili od r. 1409 až do r. 1620.

Doba druhá.

Od úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské až do panování císaře Josefa II. čili od r. 1620—1780.

Str.

Doba třetí.

Od panování císaře Josefa II. až na nynějšek, čili od r. 1780—1868.

